NIEUW STATISTISCH-GENEESKUNDIG

JAARBOEK

VOOR HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN,

VOOR

1852–1853.

UITGEGEVEN DOOR

Dr. ALI COHEN.

ZESDE JAARGANG.

TE GORINCHEM, BIJ

J. NOORDUYN EN ZOON.

1852.

KONINKLIJKE
326 1304 0826 1304

NIEUW STATISTISCH

GENEESKUNDIG

JAARBOEK.

NIEUW

STATISTISCH-GENEESKUNDIG

JAARBOEK

VOOR HET

Koningrijk der Nederlanden,

VOOR

1852—1853.

UITGEGEVEN DOOR

Dr. L. ALI COHEN,

Praktiserend Geneesheer te Groningen, *Honorair en Corresponderend Lid van onderscheidene Binnen- en Buitenlandsche Natuur- en Geneeskundige Genootschappen.*

» *De publieke zaak wil publiek behandeld worden.*"
Rapport der Staats-Commissie voor de Grondwetsherziening van 1848.

ZESDE JAARGANG.

TE GORINCHEM, BIJ
J. NOORDUYN EN ZOON.

1852.

VOORREDE.

Bij het in 't licht zenden van dezen Jaargang van dit werk, meen ik de volgende punten te moeten doen opmerken.

Vooreerst moet ik de oude klagte herhalen, dat door het bepaalde bestek, waar binnen de inhoud van dit Jaarboek nog steeds moet worden besloten, ook nu weder veel is moeten blijven liggen, dat anders had behooren opgenomen te worden, en ook zoude zijn opgenomen. — Ik zal door eene eenigzins veranderde inrigting van dit werk daarin voor 't vervolg misschien kunnen voorzien, en ben dan ook voornemens daarmede met den eerstvolgenden Jaargang aan te vangen, waartoe, door het alsdan aanvangen van eene nieuwe volgreeks, de meest gepaste aanleiding en gelegenheid zal bestaan. Inmiddels denk ik echter onderscheidene stukken, die nog dienen te worden in 't licht gegeven, om deze *volgreeks behoorlijk te kunnen afsluiten, alsnog — en wel spoedig — te zullen mededeelen.*

Wat sommige bijzondere hoofdstukken betreft, zóo is 't b. v. wel overtollig op te merken, dat door de uitgaaf van het Statistisch Jaarboekje *dat van wege het departement van Binnenlandsche Zaken thans wordt in 't licht gezonden, het hoofdstuk* Bevolking *in dit werk voortaan zeer kort zal kunnen zijn.*

De opgaaf van de standplaatsen enz. der Rijks-Veeartsen kon op dit oogenblik nog niet worden medegedeeld.

Om typographische redenen kon de vergelijking in de tabellen op bl. 11 *en* 18, *thans niet hooger dan* 1847 *opklimmen.*

Over de zaken die hierachter wèl gevonden worden, behoef ik hier niet nader te spreken.

—

Overigens zal 't mij steeds hoogst aangenaam zijn, zoo veel mogelijk opgaven ter verbetering van ingeslopene feilen, of andere stukken ter plaatsing te ontvangen. Wanneer ze echter persoonlijke reclames betreffen, d. i. het aanbrengen van verbeteringen in de opgaven der officiële lijsten, waaraan ik natuurlijk gaarne zal voldoen, dan zou 't mij zeer aangenaam zijn, die *mededeelingen voortaan langs den weg van den boekhandel of anderzins kosteloos te mogen ontvangen.*

En hiermede zij deze Jaargang aan de welwillendheid der Vaderlandsche Geneeskundigen aanbevolen, — en deze arbeid ook verder aan hunne belangstellende en algemeene medewerking; eene medewerking, waardoor een werk als dit alleen *op de hoogte kan worden gebragt en gehouden, waarop het behoort te staan en inderdaad vrij gemakkelijk kan komen*, wanneer *slechts ieder daartoe iets bijdraagt, onder anderen eenvoudig door te verzamelen en in te zenden wat er in zijn' kring voorvalt of in druk wordt uitgegeven ('t moge groote of kleine zaken betreffen, 't mogen meer uitgebreide stukken of beknopte bescheiden zijn), dat in onmiddellijke betrekking staat tot de vele en uiterlijk velerlei zaken, die ook verder den inhoud van dit Jaarboek zullen uitmaken.*

GRONINGEN, 20 Nov. 1852.

L. ALI COHEN.

LATERE VERANDERINGEN.

Onder het afdrukken van dezen Jaargang zijn de navolgende *veranderingen* ontstaan:

Bl. 9. Voor den heer R. van Raelten is in plaats gekomen de heer W. J. de Meijer.

„ 20. De *Kon. Milit. Akademie* en het *Kon. Instituut voor de Marine* zijn thans te Breda vereenigd, als *Koninklijke Akademie voor de Zee- en Landmagt.*

„ 21. Prov. Comm. van Geneesk. Onderz. en Toevoorzigt in N. Brabant. *President* is: Dr. J. F. G. Moleschott; — nieuw lid: Dr. A. F. van Lierop, te 's Hertogenbosch.

„ 29. Plaats. Comm. van Geneesk. Toevoorzigt te Rotterdam.
Zijn uitgevallen: Dr. G. van Charante.
Dr. J. Boogaard.
Dr. J. E. de Vrij; — en
bijgekomen: Dr. L. Levié.
Dr. G. Ph. F. Groshans.
Chir. A. S. Vorstman.
Apoth. A. F. v. d. Vliet.
Apoth. P. J. Haaxman.

„ 63. *'s Gravenhage:* Dr. J. H. Sänder. Bij te voegen: *Ridd. Leg. v. Eer.*

„ 66. *Nieuwkerk a. d. IJ.:* J. van Lutsenburg; overleden.

„ 66. *Noordwijkerhout:* Gevestigd J. H. Timmers, H. t. pl. I.

„ 67. Dr. W. Hendrikz: ook *Ridd. Roode Adel.* 4. *kl.*

„ 72. *Rotterdam:* Dr. C. Dalen; overleden.

„ 73. „ Apoth. P. Versteeg; overleden.

„ 76. Dr. W. Hendrikz (Amst.); — zie bl. 67.

„ 77. *Amsterdam:* Dr. A. Doijer Az.; overleden.

„ „ „ Dr. C. H. Riehm; overleden.

„ 78. „ Chir. J. H. Wagenaar; overleden.

„ „ „ Chir. H. Verdeijen; overleden.

„ 80. „ Apoth. J. J. van Dijk; overleden.

„ 82. „ Dent. G. N. Dentz; *Ridd. Wasa-Orde.*

Bl. 93.	*Vlissingen:*	A. Korthals, Heelm.; overleden.
„ 104.	*Olst:*	Dr. J. Moll, vertrokken naar Zwolle; Dr. A. L. de Grient Dreux daarvoor in plaats gekomen, die dus Raalte verlaten heeft.
„ 105.	*Raalte:*	Zie bl. 104.
„ „	*Zwolle:*	Dr. M. Dassen; overleden. — Er hebben zich gevestigd: Dr. J. Moll; zie bl. 104. Dr. S. P. Kros, van Groningen.
„ „	*Steenwijk:*	Het antwoord op aant. (1) komt voor op bl. 417 van dezen Jaargang.
„ 107.	*Groningen:*	Dr. S. P. Kros; vertrokken naar Zwolle.

VERBETERINGEN.

„ 109.	*Sappemeer:*	De woorden „voormalig Offic. van Gezondheid" achter den naam van den heer A. Jacobs, H. t. p. l. enz., door te halen, als zijnde daar door een misverstand van den Corrector geplaatst.
„ 182.	Reg. 13 v. b.	staat: *versieren;* l. *vertieren.* (Deze belangrijke drukfout is overgegaan uit het *Prov. Blad van Groningen.*)

I N H O U D.

EERSTE AFDEELING.

STATISTIEK VAN HET MEDICINAAL-WEZEN IN NEDERLAND.

HOOFDSTUK I.

Wat op het Geneeskundig Onderwijs *betrekking heeft.*

HOOFDSTUK II.

Wat op de Uitoefenaren *der Geneeskunde betrekking heeft.*

—

HOOFDSTUK III.

Handelingen der Hoogere en Lagere Algemeene *Besturen in* 1851, *wat Geneeskundige zaken betreft.*

—

HOOFDSTUK IV.

Verslagen van de onderscheidene provinciale en plaatselijke commissien van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt.

EERSTE AFDEELING.

STATISTIEK

VAN HET

MEDICINAAL-WEZEN IN NEDERLAND.

VERKLARING DER VERKORTINGEN, DIE IN DEZE AFDEELING VOORKOMEN.

(✠ 4)	beteekent	*Ridder van de 4e klasse der Mil. Willems-Orde.*
(❁ 2)	»	*Kommandeur der Orde van den Ned. Leeuw.*
(❁ 3)	»	*Ridder der Orde van den Ned. Leeuw.*
(Ⓙ)	»	*Medaille voor den oorlog op Java.*
(✠)	»	*Metalen kruis.*
(✡)	»	*Medaille voor de Citadel van* Antwerpen.
(15), (20), (25), (30), (35).		*Gouden Gesp voor eervollen langdurigen Nederlandschen effectieven diensttijd als Officier.*
(EK 2)	beteekent	*Grootkruis der Orde van de Eiken Kroon.*
(EK 3)	»	*Kommandeur der Orde van de Eiken Kroon.*
(EK 4)	»	*Ridder der Orde van de Eiken Kroon.*
M. D.	»	*Medicinae Doctor.*
C. D.	»	*Chirurgiae Doctor.*
O. D.	»	*Artis Obstetr. Doctor.*
Hmr. of H.	»	*Heelmeester.*
Vmr. of V.	»	*Vroedmeester.*
H. t. p. l.	»	*Heelmeester ten platten lande.*
Apt.	»	*Apotheker.*
Vvr.	»	*Vroedvrouw.*
Drog. of Dro.	»	*Drogist.*
T.	»	*Tandmeester.*
[ ]	»	*Niet voorkomende als zóódanig in de officiële lijsten.*

HOOFDSTUK I.

WAT OP HET GENEESKUNDIG ONDERWIJS BETREKKING HEEFT.

I.

ZAMENSTELLING DER GENEESKUNDIGE FACULTEITEN AAN DE HOOGESCHOLEN.

1. Hoogeschool van *Leyden*.

C. Pruys van der Hoeven (❂ 5), 1827; *doceert* Pathologie, Hist. Medicinae, Praktijk en Kliniek.

G. C. B. Suringar, 1843; *doceert* Algemeene Therapie, Pharmakognosie en Hist. nat. remediorum, Therapeut. gebruik der Geneesmiddelen, Praktische Geneeskunde en Kliniek.

F. W. Krieger, 1848; *doceert* Theoretische en Praktische Chirurgie, Chirurg. Kliniek, Leer der Verbanden, Oogziekten, Medicina forensis en Anthropologia medico-forensis.

A. E. Simon Thomas, (*Extraord.*) 1848; *doceert* Theoretische en Praktische Verloskunde, Techniek der Verloskunde, Gynaekologie en Gynaekopathologie.

H. Halbertsma Jz., (*Extraord.*) 1848; *doceert* bijzondere en praktische Anatomie, Physiologie door mikroskopische proef- en waarnemingen opgehelderd, Methodus secandi cadavera.

A. H. van der Boon Mesch (❂ 5) (EK 5), *doceert* Physiol., organische en anorganische Chemie en Pharmacie, enz.

W. H. de Vriese; *doceert* Toegepaste Plantkunde, enz.

J. van der Hoeven (❂ 5) (*Ridd. d. Orde v. d. Poolster*); *doceert* Vergelijkende Ontleedkunde, enz.

Dr. J. A. Boogaard, Prosector; — *doceert* Pathologische Anatomie, en Algemeene Anatomie met aanwending enz. van het Mikroskoop.

(*Afgedrukt den* 7. *Augustus* 1852.)

2. Hoogeschool van *Utrecht* (1).

[J. Jz. Wolterbeek (✿3), 1817. *Emeritus.*]

—

Bern. Franc. Suerman (✿3), 1815; *doceert* Pathologie, Theoretische Chirurgie en Geschiedenis der Chirurgie.

Jac. Lud. Corn. Schroeder van der Kolk (✿3), 1827; *doceert* Anatomie, Physiologie en Pathologische Anatomie.

Goz. Jan. Loncq. Corn. Jz., 1840; *doceert* Materies Medica, Therapia Generalis, Praktijk, Kliniek.

F. C. Donders (*Buitengewoon*) 1847; *doceert* Algemeene Biologie, Ophthalmologie, Anthropologie, Medicina forensis, Politia Medica, proefondervindelijke Physiologie (in het Physiologisch Laboratorium), Praktische Anatomie, ook ten behoeve der pathologische Anatomie en der Medicina forensis.

L. C. van Goudoever, (*Buitengewoon*) 1849; *doceert* Kliniek der Chirurgie, Ophthalmiatrie, Verbandleer, Theoretische en Praktische Verloskunde, Kraamvrouwen- en Kinderziekten.

—

G. J. Mulder, (✿2) (*Ridder d. Orde v. d. Poolster*); *doceert* Pharmacie, Physiologische, Pathologische, Analytische, Theoretische, Praktische Chemie; enz.

P. Harting; *doceert* Pharmakologie, Algemeene Anatomie en de normale en ziekelijke fijnere structuur van de organen enz. (Dagelijks bestuurt de heer Harting ook de Oefeningen in het gebruik van het Mikroskoop voor de Zoötomie, Phytotomie en Chemie.)

Th. G. van Lidth de Jeude; *doceert* Vergelijkende Anatomie.

—

(1) De *Ordo lectionum* van *Utrecht* voor 1852—1853, is op *dit* oogenblik nog niet publiek gemaakt.

Prosector: T. D. Schubart.

—

J. W. Gunning en C. L. Vlaanderen, Assistenten bij het Scheik. Laboratorium

—

3. Hoogeschool van *Groningen*.

Jac. Baart de la Faille (❁ 3), 1832; *doceert* Theoretische en Praktische Verloskunde, Verloskundige Kliniek, Bijzondere Therapie, Kinderziekten, Geregtelijke Geneeskunde, Kliniek.
Franc. Zach. Ermerins, 1844; *doceert* Algemeene Pathologie, Histologie, Pathologische Anatomie, Kliniek.
J. Hissink Jansen (EK 4), 1849; *doceert* Anatomie, Chirurgie, Oogziekten, Chirurgische Kliniek, Oefeningen in de praktische Anatomie.
I. van Deen, (❁ 3), (*Buitengewoon*) 1851; *doceert* Algemeene Therapie en Diaetetiek, Physiologie, Materies medica, Physiologische proefnemingen en onderzoekingen.

—

H. C. van Hall (❁ 3) (EK 3); *doceert* Toegepaste Plantkunde, enz.
Cl. Mulder (❁ 3); *doceert* Vergelijkende Anatomie, enz.
P. J. van Kerckhoff; *doceert* anorganische en organische Scheikunde, Pharmacie, Praktische Scheikunde, Analytische Oefeningen.

—

H. Jonxis: Prosector.
J. H. P. Jonxis: Adjunct-Prosector.

II.

ZAMENSTELLING DER GENEESKUNDIGE FACULTEITEN AAN DE ATHENAEA.

1. Te *Amsterdam.*

Ger. Vrolik (❁3), *Staatsraad*, *Bot. et Art. Obst. Prof.*; 1797; doceert *Theoretische Verloskunde.*

Will. Vrolik (✵4), *Prof. in de Theoretische Chirurgie*, *Anatomie*, *Physiologie en Natuurlijke Historie*, 1831; doceert *Anat. demonstratie's*, *Zoötomie*, *Osteologie*, *Physiologie*, *de Methodus secandi.*

F. A. W. Miquel, *Med. et Bot. Prof.*, 1846; doceert *Pharmakologie en Mat. medica*, *Botanie*, *Toegepaste Plantkunde.*

J. van Geuns (EK 3), *Prof. extraord. in de Medicina forensis en Pathologie*, 1847; doceert *Algemeene Pathologie*, *Medicina forensis*, de leer der *Ziekteteekenen*, *tegelijk met Klinische oefeningen.*

G. E. Voorhelm Schneevoogt (❁3), *Prof. extraord.*, 1851; doceert *Neuropathologie* (theoretisch onderwijs en Kliniek), en is tevens in zijne vroegere betrekking gebleven tot het Buitengasthuis.

E. H. von Baumhauer, *Prof. in de Chemie en Pharmacie*, 1848; doceert *Algemeene Scheikunde*, *Pharmaceutische Scheikunde* en *Analytische Scheikunde.*

Chr. Bern. Tilanus (❁3), *Prof. in de Heel- en Verloskunde*, 1828.
P. H. Suringar, *Prof. in de Praktische Geneeskunde*, 1844.
} *Honoraire Hoogleeraren van het Athenaeum.*

[2. Athenaeum te *Deventer.*

M. J. Cop; *Kruid- en Scheikunde.*

---

3. Athenaeum te *Maastricht.*

D. J. Steyn Parvé; *Natuurkunde.*

B. Verver; *Scheikunde.*]

III.

DOCENTEN AAN DE KLINISCHE SCHOLEN.

1. Te *Amsterdam.*

Prof. C. B. Tilanus (⊛ 3); *doceert Theoretische en Praktische Chirurgie* (*Kliniek*), *Oogziekten en Verloskunde.*

Prof. P. H. Suringar, *doceert Algemeene Pathologie, Algem. Therapie, Praktijk*, inwendige *Kliniek.*

Dr. L. Lehmann, docent in de *Praktische Verloskunde.*

Zie verder onder *Athenaeum* (zijnde de Heeren W. Vrolik, Miquel, van Geuns, Schneevoogt en von Baumhauer, buitengewone Hoogl. der *Klinische School*).

—

Inrigtingen aan de Klinische School.

Bij het Binnen-Gasthuis.

J. Ritter, *Directeur.*

Bij den Hortus Botanicus.

J. C. Groenewegen, *Hortulanus.*

Bij het Chemisch Laboratorium.

J. J. Blekkingh, *Phil. Stud., Adsistent.*

---

2. Te *Rotterdam.*

LECTOREN.

G. Ph. F. Groshans; *Algemeene en Bijzondere Therapie.*
J. B. Molewater; *Klinisch Onderwijs.*
Q. J. Goddard; *Anatomie en Physiologie.*
C. A. J. A. Oudemans; *Botanie, Nat. Geschiedenis en kennis van de Geneesmiddelen.*
C. H. van der Looy; *Theoretische en Praktische Verlosk.*
M. Polano; *Chirurgie en Chirurgische Kliniek.*
J. E. de Vrij; *Theoretische en Praktische Scheikunde en Pharmacie.*
H. Lage; *Prosector.*

—

C. Dalen; *Directeur van den Hortus Botanicus.*
G. van Charante; *Klinisch onderwijs in het Krankzinnigengesticht.*

3. Te *Haarlem.*

LECTOREN.

H. Beeke; *Pathologie en Therapie.*
J. A. van Bemmelen, (✠ 3); *Anatomie.*
J. G. Waardenburg; *Mat. medica.*
H. Wijnhoff; *Chirurgie.*
M. N. Beets; *Botanie, Pharmacie en Chemie.*

4. Te *Alkmaar.*

LECTOREN.

L. de Sonnaville, 1826; *Physiologie en Mat. medica.*
H. Toussaint, 1826; *Chemie, Pharmacie, Botanie en Zoölogie.*
D. W. van Leeuwen, 1837; *Pathologie en Therapie:*
A. H. Gouwe, *Anatomie, Chirurgie en Verloskunde.*

5. Te *Hoorn.*

LECTOREN.

T. A. Jorritsma; *Physiologie, Pathologie, Mat. medica.*
A. H. J. de Bordes; *Praktijk en Theoretische en Praktische Verloskunde.*
K. F. Broman; *Anatomie en Theoretische en Praktische Chirurgie.*

6. Te *Maastricht.*

Pro memorie.

7. Te *Middelburg.*

PROFESSOR.

Jhr. Bonif. de Jonge (✠ 3), 1828; *Pathologie, Mat. medica, Therapie, Nat. historie en Kliniek.*

LECTOREN.

Joh. de Man Jz., 1825; *Anatomie, Physiologie, Verlosk.*
J. H. Cornielje, 1832; *Theoretische en Praktische Chir.*
J. Priester, 1825; *Botanie, Chemie en Pharmacie.*
J. J. Pieterse, 1839; *Prosector.*

IV.

DOCENTEN AAN 'S RIJKS KWEEKSCHOOL VOOR MILITAIRE GENEESKUNDIGEN.

Dr. J. F. Kerst, *1ste Off. van Gez.* 2. *kl.*, (✿5) (✠) (35) (E.K. 5); *doceert Chirurgie, Oogheelkunde, Chirurgische Kliniek, voor het 3de en 4de Studiejaar.*

Dr. G. A. E. Quarin Willemier, 1. *kl.* (✠) (25), *doceert Praktijk, Geneeskundige Kliniek.*

L. F. Persille, 1. *kl.*, (15) (E.K. 4); *doceert Alg. Pathologie, Alg, Therapie, Leer om de gezondheid te bewaren, in het bijzonder toegepast op den krijgsmansstand.*

Dr. A. W. M. van Hasselt, 1. *kl.*, (E. K. 4); *doceert Toxikologie, Leer van den schijndood, van de gesimuleerde ziekten, van de keuring der manschappen voor den militairen stand, en instrueert de Reglementen die op de geneesk. dienst der Land- en Zeemagt betrekking hebben.*

Dr. J. H. van den Broek, 1. *kl.; doceert Physica en Chemie.*

R. van Raelten, 1. *kl.; doceert de leer der Geneesmiddelen.*

Dr. J. A. Fles, 2. *kl.; doceert Pathologische Anatomie en lijkopeningen.*

Dr. A. F. Bauduin, 2. *kl.; doceert Alg. en Bijzondere Physiologie, de Weefselleer, Anatomie.*

J. van Rijn van Alkemade, *Apoth.* 2. *kl.; doceert Botanie en Pharmacie.*

H. G. F. Peltzer, 3. *kl., behulpzaam in de ziektekundige en de bijzondere of beschrijvende Ontleedkunde.*

F. W. C. Schonenberg, 3. *kl., belast met het onmiddellijk toezigt over de Kweekelingen.*

A. W. Zubli, 3. *kl., Item.*

I. Alma, *Apoth.* 2. *kl.*, (✠) (20).

—

(Deze heeren zijn ook belast met de dienst van het *Rijks-Hospitaal.*)

V.

ALGEMEEN OVERZIGT

VAN HET

GETAL DERGENEN, DIE IN HET LAATST VAN 1851 IN NEDERLAND, BIJ DE OPENLIJKE INRIGTINGEN WERDEN OPGELEID TOT DE ONDERSCHEIDENE GENEESKUNDIGE VAKKEN.

(Volgens de Opgaven door Gedeput. Staten in Julij 1852 gedaan, of de Almanakken voor 1852 der onderscheidene Hoogescholen.)

1. HOOGESCHOLEN.

Akademiestad.	Tot. der Studenten.	Stud. in de Geneesk.	Proportie.	*Aanmerkingen.*
Leyden.	400	64	16 pct.	In *Leyden* waren, met 26 *elders* (meest te *Amsterdam*) studerende *Medici*, 90 Studenten in de Geneesk. en met 107 elders studerende Studenten in het algemeen, 507 Studenten *ingeschreven.*
Utrecht.	405	46	ruim 11,5 „	In *Utrecht* waren bovendien nog 70 *elders* studerenden *ingeschreven;* daaronder waren slechts 17 Medici. Het totaal is dus voor *Utrecht*, 475.
Groningen. . .	258	24	ruim 9 „	In *Groningen* waren dus, in het laatst van 1851, 20 Studenten meer dan een jaar te voren; - *Medici* waren er 1 meer. - (Bovendien wonen echter de Akad. lessen bij eenige Chirurgijns- en Apothekersleerlingen.)
Totaal. .	1063	134	13½ pct.	

2. ATHENAEUM TE AMSTERDAM.

Totaal der Studenten.	Studenten in de Geneeskunde.
Laatste Recensie, 1851-1852: 149. (*)	20 (*). [Ult. 1846, 36; ult. 1847, 28; ult. 1848, 15; ult. 1849, 19; ult. 1850, 20.]

(*) Verslag van Gedp. Staten, Julij 1852. (Getallen als over het jaar te voren?) Volgens den *Stud. Alm.* voor 1852, waren er 166 Stud. (waaronder 24 medici).

RECAPITULATIE VAN VORENSTAAND OVERZIGT.

STAD.	AANTAL STUDENTEN OVER HET GEHEEL.		MEDICINAE STUDENTEN.				
			Ult. 1847.	Ult. 1848.	Ult. 1849.	Ult. 1850.	Ult. 1851.
Leyden.	Ultimo 1851 : 400	317 ultimo 1847 315 „ 1848 295 „ 1849 348 „ 1850	51	52	41	53	64
Utrecht.	„ „ 405	332 „ 1847 334 „ 1848 341 „ 1849 381 „ 1850	54	47	36	43	46
Groningen.	„ „ 258	239 „ 1847 219 „ 1848 226 „ 1849 238 „ 1850	52	40	33	23	24
Amsterdam.	„ „ 149	128 „ 1847 115 „ 1848 134 „ 1849 149 „ 1850	28	15	19	20	20
Tot. voor ons land.	Ultimo 1851 : 1212	1016 „ 1847 983 „ 1848 996 „ 1849 1116 „ 1850	185	154	129	139	154

3.

'S RIJKS KWEEKSCHOOL VOOR DE MILITAIRE GENEESKUNDIGEN TE UTRECHT.

Voor de *Landmagt.*

4de Studiejaar.	4
3de "	10
2de "	11
1ste "	?

Voor de *Marine.*

4de Studiejaar.	7
3de "	7
2de "	6
1ste "	?
Totaal. . . .	45

Transport. . . . 45

Voor de *Oost-Indiën.*

4de Studiejaar.	9
3de "	9
2de "	15
1ste "	?
Totaal.	78

(N.B. Hier ontbreken de Kweekelingen van het *eerste* Studiejaar; — zie hierachter.)

4.

KLINISCHE SCHOLEN.

[Onder benedenstaande getallen zijn (ook waar dat niet uitdrukkelijk staat vermeld) de aanstaande Apothekers en Vroedvrouwen mede begrepen.]

STAD.	Genees-, Heel- en Verlosk.	Genees- en Heelkunde.	Verloskunde alleen.	Tot. der leerlingen tot Heel- en Vmrs.	Pharmaceuten.	Scheikundigen.	Vroedvrouwen.	Tot. van *alle* leerlingen te zamen.
Amsterdam (1852).	"	"	"	"	"	"	"	62 (1)
Rotterdam (Cursus van 1851—1852).	4	25	3	"	14	"	9	58 (2)
Middelburg (op 1° Junij 1852).	"	"	"	"	"	"	"	38 (3)
Haarlem (April 1852).	"	"	"	15	7	"	5	27
Alkmaar (1852).	"	"	"	"		"	"	10
Hoorn (1852).	"	"	"					15
Maastricht (*pro memorie.*								

(1) Bovendien hebben eenige Stud. van het Athenaeum en Med. Doctt. de lessen bijgewoond.

(2) Onder deze 58 zijn nog begrepen: 2 auditoren voor de Pharmacie en 1 voor de Heelkunde.

(3) Dat getal komt *zoo* voor in het Verslag van Gedeput. Staten van Zeeland over 1851 enz., uitgebragt in Julij 1852 (zie *Bijbl. Midd. Ct.* ad hoc). Maar in het *Ned. Wblad v. Geneesk.* 1852, 20 Junij, staat vermeld, dat het geheele aantal bedraagt 26, en dat er in het laatste jaar geen onderwijs was gegeven » aan vrouwelijke leerlingen in de verloskunde" (*sic*).

VI.

STATISTIEK DER KWEEKELINGEN

AAN

'S RIJKS KWEEKSCHOOL VOOR MILITAIRE GENEESKUNDIGEN, TE UTRECHT.

I.

Voor de Landmagt.

Vierde Studiejaar.

M. van Lissa.
B. G. J. v. Wieringhen Borski.
A. H. Cornelissen.
P. S. H. van Dura.

Derde Studiejaar.

F. G. A. Jongkindt Coninck.
H. A. Kooyker.
L. J. Hussem.
H. W. L. Post.
P. J. A. Sluys.
C. J. van der Burcht van Lichtenbergh.
D. J. Schneither van Greyffenweerth.
J. W. Schubart.
M. J. van Hille.
C. H. Schneither.

Tweede Studiejaar.

J. Baum.
J. van Dorsten.
J. H. Gentis.
M. W. C. Govi.
J. Hellendoorn.
J. W. Kipp.
Ch. P. H. Klamberg
J. van Lier.
A. B. J. Lulofs.
C. F. A. Moorrees.
C. C. Vigelius.

Eerste Studiejaar. (Nog niet bekend).

II.

Voor de Zeemagt (1).

Met f 400 toelage.

Vierde Studiejaar.

F. J. Bossing.
A. de Meijer.
C. G. van Mansveld.
M. H. de Vogel.
W. L. C. Hooreman.
J. L. J. Machielsen.
W. J. Cramer von Baumgarten.

Derde Studiejaar,

J. Letzer.
J. F. Meijer.
N. J. Slegt.
W. F. Meijboom.
E. J. Muller.
P. J. Feltkamp.
C. G. de Jong.

Tweede Studiejaar.

M. W. J. den Berger.
J. Idsinga.
A. J. P. de Jaager.
W. Littel.
P. J. Losgert.
M. T. Mandes.

Eerste Studiejaar. (Nog niet bekend).

—

III.

Voor de Oost-Indiën.

Vierde Studiejaar.

A. von Freijenstein.
S. H. A. Begemann.
C. P. J. van Vugt.
W. A. P. F. L. Zijnen Wartel.
F. A. Wethmar.
Th. H. Eisinger.
J. L. de Jeeger.
J. R. Heyssig.
B. Schreuder.

Derde Studiejaar.

P. J. 't Hooft.
A. E. Neeb.
J. A. James.
A. P. Sodenkamp.
L. O. de Visser.
T. J. Jorritsma.
W. S. Cramer.
H. J. Alken.
J. M. C. E. le Rutte.

(1) Bij Kon. Besluit van 5 Junij 1852 is het getal Kweekelingen op 's Rijks-Kweekschool voor Militaire Geneeskundigen enz., bestemd voor de dienst bij de *Marine*, bepaald op *dertig*.

Tweede Studiejaar.

J. W. Cramer.	C. A. Prins.
H. J. Gaymans.	J. J. W. E. van Riemsdijk.
M. P. van der Halen.	H. J. P. van der Steen.
W. L. Terne van der Heul.	G. A. P. van Steenveldt.
P. Halleman.	L. P. Schreuder.
J. N. Jorritsma.	S. Tresling.
A. P. J. J. Kuys.	T. H. J M. Vermeulen.
F. D. L. K. L. Mügge.	

Eerste Studiejaar. (Nog niet bekend.)

[Hier ontbreken wederom de Kweekelingen, die te Utrecht voor de Pharmaceutische dienst in O. I. worden opgeleid.]

VII.

STATISTIEK DER PROMOTIËN IN DE DRIE VAKKEN DER GENEESKUNST,

DIE IN 1851 AAN ONZE HOOGESCHOLEN HEBBEN PLAATS GEHAD (1).

I.

Bevorderingen tot Medicinae Doctor.

1. Te *Leyden.*

1851.

1). Maart 13. A. de Boer Vervoorn, *Diss. Med. continens tres historias morborum, in clinico viri clarissimi* G. C. B. Suringar, *observatorum.*

2). Mei 19. H. F. van de Ven, *Spec. Chir. continens observationes ex clinico viri clarissimi* F. W. Krieger.

(1) Waarom — herhalen wij nogmaals — is en wordt er nooit en nergens gewag gemaakt van de jaarlijks gehoudene *Colloquia docta*? Zij mogen thans minder voorkomen dan vroeger, maar toch *komen* ze nog steeds voor.

3). Junij 23. C. J. van der Kellen, *Diss. Med. Obst. Inaug. continens observationes* IV *partus praematuri artificialis.*

4). Sept. 2. P. M. Adér, *Diss. Inaug. sistens observationes quasdam medico-practicas.*

5). » 6. D. Doijer, Jac. fil., *Diss. Med. continens septem casus morbi cholerae Asiaticae cum epicrisi annexa.*

6). » 30. J. J. M. van Hal, *Diss. Med. continens quaedam de dyscrasia tuberculosa.*

—

II. Te *Utrecht.*

1). Mei 28. D. J. Coster, *Diss. de Plantarum indigenarum usu in Medicina.*

2). » » J. B. Roll, *Spec. med. sistens: quaedam de ulcere perforante ventriculi. Praegrediuntur duo casus in nosocomio Amstelodamensi observati.*

3). Junij 5. F. C. van Opdorp, *Diss. medico-obstetrica exhibens: Casus nonnullos febris puerperalis in Nosocomio academico anno MDCCCL observatos cum epicrisi.*

4). » 30. C. J. van Persyn, *Diss. de irritatione medullae spinalis.*

—

III. Te *Groningen.*

1). Febr. 1. M. Salomonson, *Spec. Med. continens quaedam de Haemorrhagia, quae vocatur Apoplexia-pulmonalis.*

2). April 12. A. A. Hyner, *Spec. Med, exhibens nonnulla de Hyperaemia cerebri.*

3). Mei 7. P. C. Lindeboom, *Diss. Med. de Diphtheritide.*

4). » 8. H. Diephuis, *Diss. Med. de Neurosi cordis.*

5). Julij 5. J. J. G. Voorhorst, *Spec. Med. exhibens nonnulla de Neuralgia otica.*

6). » 5. R. R. Bloemen, *Spec. Chirurgico-Medicum, continens quaedam de Carcinomate mammae.*

7). Dec. 20. R. J. P. Muller, *Spec. continens casum spondylarthrocacis.*

II.

Bevorderingen tot Chirurgiae Doctor.

I. Te *Leyden.*

1). Febr. 14. Dr. E. F. Hoyack.
2). Maart 28. Dr. E. H. G. Thyssen.
3). Oct. 29. Dr. D. Doyer Jaczn.
4). Dec. 12. Dr. C. J. van der Kellen.
5). » 20. Dr. J. B. Molewater.

II. Te *Utrecht.*

1). Julij. 3. Dr. Y. Keyzer.

III. Te *Groningen.*

1). Nov. 17. Dr. J. Baart de la Faille Jr.

III.

Bevorderingen tot Art. Obst. Doctor.

I. Te *Leyden.*

1). Jan. 17. Dr. S. Tromp.
2). » 28. Dr. J. S. Moquette.
3). Mei 26. Dr. S. S. Coronel Mz.
4). » » Dr. C. A. J. Hesterman.
5). Junij 14. Dr. A. de Boer Vervoorn.
6). Sept. 4. Dr. C. J. van der Kellen.
7). Oct. 17. Dr. D. Doyer Jaczn.

II. Te *Utrecht.*

1). Febr. 19. Dr. J. C. van Eeten.
2). Maart 6. Dr. D. W. Winkler.
3). April 10. Dr. J. Roosenburg.
4). Dec. 17. Dr. A. S. L. D. G. Abeleven.

III. Te *Groningen*.

1). Jan. 30. Dr. A. N. Fabius.
2). Maart 21. Dr. A. A. Jorritsma.
3). Sept. 27. Dr. P. A. van der Ketten.
4). Oct. 8. Dr. A. A. Hijner.
5). Nov. 13. Dr. M. Salomonson.
6). Dec. 15. Dr. H. Diephuis.

IV.

Vergelijkend Overzigt der Promotiën in ons land, in de laatste jaren.

Akademiën.	Tot Med. *Dr.*					Tot Chir. *Dr.*			Tot Art. Obst. *Dr.*			Totaal in 1851.	Totaal in 1850.	Totaal in 1849.	Totaal in 1848.
	in 1851	in 1850	in 1849	in 1848	in 1847	in 1851	in 1850	in 1849	in 1851	in 1850	in 1849				
Te *Leyden*.	6	9	24	26	23	5	9	7	7	14	7	18	32	38	42
Te *Utrecht*.	4	5	9	10	8	1	4	3	4	8	4	9	17	16	19
Te *Groningen*. . .	7	15	9	7	11	1	4	1	6	9	5	14	28	15	15
Totaal. . . .	17	29	42	43	42	7	17	11	17	31	16	51	77	69	75

Er zijn dus in ons land in 1846, in 1847 en in 1849, 42 *Doctores Medicinae* gecreëerd; — in 1848, 43, in 1850 slechts 29, doch in 1851 niet meer dan *zeventien* (waarvan te *Groningen* 7); — dat is: in 1851 in *Leyden* nog weder 3 minder, — in *Utrecht* nog weder 1 minder, — en in *Groningen* 8 minder dan in 1850.

HOOFDSTUK II.

WAT OP DE UITOEFENAREN DER GENEESKUNDE BETREKKING HEEFT.

I.

HOOFD-AMBTENAREN VOOR DE GENEESKUNDIGE ZAKEN.

C. J. Loncq, Med. et J. U. Doctor; Referendaris bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, voor de Afdeeling „*Geneeskundige Policie.*"

Dr. L. P. J. Snabilié, (✱ 4) (✿ 3) (✠) (35) (EK 5), 1ste Off. v. Gezondh. 1e kl., Inspecteur bij het personeel der geneeskundige dienst van de landmagt, waarnemend de werkzaamheden van Inspecteur-Generaal van de geneesk. dienst der land- en zeemagt.

II.

GENEESKUNDIG PERSONEEL

VAN HET KONINKLIJK HUIS EN DAT DER KONINKLIJKE FAMILIE.

I.

GENEESHEER VAN DEN KONING EN DE KONINGIN.

Dr. P. F. Everard, (✿ 2), (EK 2), *Ridd. der Russ. orde van St. Anna 2. kl., van St. Wladimir 4. kl., van de Würt. Kroon, van de Zähring. Leeuw van Baden, Kommandeur der Orde van den Witten Valk van Saksen Weimar-Eisenach; — Eerste Lijfarts.*

Dr. C. W. Vinkhuyzen, (EK 4), *Bijzondere-Lijfarts van den Koning.*

II.

GENEESKUNDIGE DIENST BIJ HET HOF VAN Z. M. DEN KONING.

Dr. G. H. Wachter, Pz. (❁ 3), *Lijf-Chirurgijn van Z. M.* [?]
A. P. van Luunen, *Chirurgijn der Hofhouding.*
L. van Essen, *Apotheker.*
Gebr. Dentz, *Dentistes te Amsterdam.*

III.

BIJ HET HUIS VAN Z. K. H. PRINS FREDERIK.

Dr. W. M. S. Junius, *Consulterend Geneesheer.*
Dr. S. van Gogh, Bz., *Geneesheer.*
L. Eikendal, *Chirurgijn der Hofhouding.*
L. van Essen; de Wed. Vigelius, *Apothekers.*

III.

GENEESKUNDIG PERSONEEL AAN DE MILITAIRE SCHOLEN.

I.

RIJKS-HOSPITAAL TE UTRECHT. (Zie boven bl. 9.)

II.

KON. MILITAIRE AKADEMIE, TE BREDA.

Dr. J. H. Naegeli, 1*ste Off. van Gez.* 1. *kl.* (❁ 3) (EK 3) (✠) (30).
K. C. van Deventer, 1*ste Off. van Gez.* 2 *kl.* (✠)(30).
H. de Vos, (15) *Apotheker* 2. *kl.*

III.

KON. INSTITUUT VOOR DE MARINE.

[Dit is (wegens de ongezondheid van Medemblik) van daar verplaatst, en wèl *voorloopig* naar Breda; — zie dus *Kon. Militaire Akademie.*]

IV.

STATISTIEK DER PROVINCIALE EN STEDELIJKE GENEESKUNDIGE COMMISSIËN

IN

NEDERLAND.

I.

PROVINCIE NOORD-BRABANT.

1. Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt.

—

PRESIDENT.

. . . .

SECRETARIS.

A. F. van den Dries, *Apotheker*, *te 's Hertogenbosch.*

LEDEN.

J. F. van Mens, *Med. Doctor en Vroedmeester*, *te Breda.*
G. Raupp (✠ 3), *Med. Doctor en H. t. p. l. te Bergeyk.*
J. F. G. Moleschott, *Med. Doctor*, *te 's Hertogenbosch.*
J. C. Smitz, *Med. Doctor*, *te Eindhoven* [? *Stratum.*]
A. F. J. Ingenhousz, *Med. Doctor*, *te Breda.*
L. J. B. van Heyst, *Med., Chir. et Art. Obst. Doct.*, *te 's Hertogenbosch.*
F. W. van Cooth, *Med. Doctor*, *te Ravenstein.*
A. S. van Hal, *Apotheker*, *te Bergen-op-Zoom.*

—

2. Plaatselijke Commissiën van Geneeskundig Toevoorzigt.

Te *'sHertogenbosch.*

PRESIDENT.

J. F. G. Moleschott, *Med. Doctor* (1).

SECRETARIS.

F. A. de Klerck, *Heel- en Vroedmeester.*

LEDEN.

J. H. H. de Poorter, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor.*
J. Commandeur, *Med. Doctor.*
A. J. N. J. Bolsius, *Apotheker.*

Te *Breda.*

PRESIDENT.

J. F. van Mens, *Med. Doctor en Vroedmeester* (1).

SECRETARIS.

H. J. van de Goorberg, *Apotheker.*

LEDEN.

A. F. J. Ingenhousz, *Med. Doctor* (1).
C. J. Heylaerts, *Heel- en Vroedmeester.*
A. P. Maassen, *Apotheker.*

Te *Bergen-op-Zoom.*

PRESIDENT.

D. T. Braber, *Med. Doctor.*

SECRETARIS.

E. D. van de Putte, *Heel- en Vroedmeester.*

LEDEN.

P. J. Verhagen, *Med. Doctor.*
A. S. van Hal, *Apotheker* (1).

---

(1) Zijn ook Leden van de *Provinciale* Commissie.

II.

PROVINCIE GELDERLAND.

1. Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt.

—

PRESIDENT.

P. C. Canter de Munck, *Med. Doctor, te Arnhem.*

SECRETARIS.

C. van Eldik (⊛3), *Med. et Art. Obst. Doct., te Nijmegen.*

LEDEN.

J. F. Rive, *Med. Doctor, Heel- en Vroedmeester, te Lochem.*
C. Schattenkerk, *Med. et Art. Obst. Doctor, te Doesborgh.*
J. H. Werneke, *Med. Doctor, Heel- en Vroedmeester, te Arnhem.*
J. P. Enklaar, *Stedel. en Pl. l. Heel- en Vroedmeester, te Velp.*
P. J. Campagne, *Apotheker, te Tiel.*
G. van der Kaa, *Apotheker, te Arnhem.*

2. Plaatselijke Commissiën van Geneeskundig Toevoorzigt.

—

Te *Arnhem.*

PRESIDENT.

J. J. Homoet, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor.*

SECRETARIS.

J. P. C. van Tricht, *Apotheker.*

LEDEN.

W. Otten, *Med. Doctor.*
W. Knoops, *Apotheker.*

. . . .

—

Te *Nijmegen.*

PRESIDENT.

J. M. van Roggen, *Med. Doctor.*

SECRETARIS.

C. van Eldik (✠3), *Med. et Art. Obst. Doctor* (1).

LEDEN.

J. C. Mulder, *Med. Doctor.*
J. M. Noorduyn, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor.*
J. H. Smits, *Apotheker en Drogist.*
A. Y. A. Looijen, *Apotheker en Drogist.*

—

Te *Zutphen.*

PRESIDENT.

H. W. van Rhijn, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor.*

VICE-PRESIDENT.

C. A. Klose, *Med. Doct., Heel- en Vroedmeester.*

SECRETARIS.

W. Hallegraeff, *Apotheker.*

LEDEN.

J. N. Ramaer, *Med. Doctor.*
D. H. Ort, *Heel- en Vroedmeester.*
G. J. Milius, *Heelmeester.*
G. J. Verburgt, *Apotheker.*

(1) Is ook lid en secretaris van de *Provinciale* Commissie.

III.

PROVINCIE ZUID-HOLLAND.

EERSTE AFDEELING.

1. Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt,

residerende te *'s Gravenhage.*

—

PRESIDENT.

G. H. Wachter Pz. (⊛3), *Med. et Chir. Doctor, te 's Gravenhage.*

SECRETARIS.

W. Huijgens Wz., *Apotheker, te 's Gravenhage.*

LEDEN.

A. H. van der Boon Mesch (⊛3) (EK3), *Math. Mag. et Phil. Nat. Doct. en Hoogleeraar, te Leyden.*
W. F. P. Kiehl, *Med. Doct., te 's Gravenhage.*
F. W. Krieger, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor, Hoogleeraar te Leyden.*
J. G. Vorstman, *Heelmeester, te Delft.*
L. van der Hegge Zijnen, *Heel- en Vroedmeester, te 's Gravenhage.*
P. C. van [der] Meulen, *Heelmeester, te 's Gravenhage.*
C. V. van Valkenburg, *Apotheker, te 's Gravenhage.*

—

2. Plaatselijke Commissiën van Geneeskundig Toevoorzigt.

—

Te *Delft.*

PRESIDENT.

J. M. van Stipriaan Luïscius, *Med. Doctor.*

(*Afgedrukt den* 14 *Augustus* 1852.)

SECRETARIS.

P. J. Kipp, *Apotheker.*

LEDEN.

J. Soutendam, *Med. Doctor.*
Joh. Ger. Vorstman, *Heelmeester.* (1).
H. C. G. van Essen, *Heel- [en Vroed]meester.*
P. J. van Kranendonk, *Med. et Art. Obst. Doctor.*
S. J. H. van Hengel, *Apotheker.*
C. F. Donnadieu, *Med. Doct., Lect. [Prof.] in de Scheikunde, aan de Kon. Akademie te Delft, als adviserend lid.*

—

Te *'sGravenhage.*

PRESIDENT.

F. J. van Maanen (✠3), *Staatsraad, Oud-Med. Doct.*

SECRETARIS.

Jan Gijsb. Vorstman, *Heel- en Vroedmeester.*

LEDEN.

D. W. Kraijenbrink, *Med. Doct.*
J. Brouwer Starck, *Med. Doct.*
A. P. van Luunen, *Heelmeester.*
C. Beijnen, *Oud-Apotheker.*
T. D. Vrijdag Zijnen, *Apotheker.*

—

Te *Leyden.*

PRESIDENT.

A. Hazebroek, *Med. Doct.*

VICE-PRESIDENT.

H. F. van Doeveren, *Med. Doct.*

SECRETARIS.

H. A. Reiche, *Apotheker.*

---

(1) Is ook lid van de *Provinciale* Commissie.

LEDEN.

H. Lührmann, *Med. Doct.*
J. F. Neeb, *Heel- en Vroedmeester.*
J. H. J. Groothols, *Heel- en Vroedmeester.*
J. L. A. Dessertine, *Heel- en Vroedmeester.*
N. J. Teerlink, *Apotheker.*
R. Jesse, *Apotheker.*

Te *Gouda.*

PRESIDENT.

W. F. Büchner, *Med. et Chir. Doctor.*

SECRETARIS.

F. Grendel, *Apotheker.*

LEDEN.

A. Romein, *Med. Doct., Heel- en Vroedmeester.*
J. Reutinger, *Heel- en Vroedmeester.*
H. Hoefhamer, *Apotheker.*

PROVINCIE ZUID-HOLLAND.

TWEEDE AFDEELING.

1. Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt,

residerende te *Dordrecht.*

—

PRESIDENT.

M. G. Timmers Verhoeven, *Med. Doct., te Dordrecht.*

SECRETARIS.

D. Blankenbijl, *Apotheker, te Dordrecht.*

LEDEN.

C. J. Vaillant Flz, *Med. Doctor, te Maassluis.*
C. A. L. Sander, *Med. Doctor, te Rotterdam.*
A. M. Ledeboer, *Med. et Art. Obst. Doctor, te Rotterdam.*
K. A. Rombach, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor, te Hellevoetsluis.*
B. J. van den Kieboom, *Heel- en Vroedmeester, te Dordrecht.*
A. Symons, *Heel- en Vroedmeester, te Rotterdam.*
J. E. de Vrij, *Math. Mag., Phil. Nat. Doctor, Oud-Apotheker, te Rotterdam.*

—

2. Plaatselijke Commissiën van Geneeskundig Toevoorzigt.

Te *Dordrecht.*

—

PRESIDENT.

M. G. Timmers Verhoeven, *Med. Doctor* (1).

SECRETARIS.

T. de Vries, *Med. Doctor.*

LEDEN.

B. J. van den Kieboom, *Heel- en Vroedmeester* (1).
N. Rovers, *Med. Doctor.*

---

(1) Zijn ook leden van de *Provinciale* Commissie (de één is zelfs president van *beide*).

A. de Vogel, *Heel- en Vroedmeester.*
J. W. van Steenbergen Schotel, *Heel- en Vroedm.*
P. J. de Bosson, *Apotheker.*
H. Kluit, *Apotheker.*

Te *Rotterdam.*

PRESIDENT.

. . . . , *Med. Doctor.*

SECRETARIS.

B. Eickma, *Apotheker.*

LEDEN.

G. van Charante, *Med. et Art. Obst. Doctor.*
A. G. van Stipriaan Luiscius, *Med. Doctor.*
J. Boogaard, *Med. et Art. Obst. Doctor.*
C. H. van der Looij, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor.*
C. D. L. Hanegraaff, *Med. et Chir. Doctor.*
J. E. de Vrij, *Math. Mag., Phil. Nat. Doctor en Oud-Apotheker* (1).

Te *Schiedam.*

PRESIDENT.

A. Maas, *Med. Doctor.*

SECRETARIS.

H. A. Roelants, *Apotheker.*

LEDEN.

C. J. Vaillant, Jr., *Med. Doctor.*
J. Vaders, *Heelmeester.*
H. S. Keuls, *Heel- en Vroedmeester.*
P. van der Hoeven, *Apotheker.*

Te *Gorinchem.*

PRESIDENT.

A. D. Verschoor, *Med. Doctor.*

SECRETARIS.

F. J. Haver Droeze, *Med. Doctor.*

LEDEN.

M. C. Meuleman, *Heelmeester, H. t. p. l. en Vroedm.*
H. Burkens, *Heelmeester, H. t. p. l. en Vroedmeester.*
P. J. B. Schultze, *Apotheker.*

(1) Is ook lid van de *Provinciale* Commissie.

IV.

PROVINCIE NOORD-HOLLAND.

EERSTE AFDEELING.

1. Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt,

residerende te *Amsterdam.*

PRESIDENT.

C. B. Tilanus, (✠ 3), *Med. et Chir. Doct., Hoogleeraar aan de Klinische school, te Amsterdam.*

SECRETARIS.

J. Penn, *Med., Chir. et Art. Obstetr. Doct., te Amsterdam.*

LEDEN.

J. van Geuns, (EK 3), *Med. Doct., Buitengewoon Hoogleeraar aan het Athenaeum, te Amsterdam.*
F. A. W. Miquel, *Med. Doctor, Hoogleeraar aan het Athenaeum, te Amsterdam.*
P. H. Suringar, *Med. Doct., Hoogleeraar aan de Klinische school, te Amsterdam.*
G. E. Voorhelm Schneevoogt, (✠ 3), *Med., Chir. et Obst. Doct., buitengewoon Hoogleeraar aan het Athenaeum, te Amsterdam.*
N. D. Sybrandi, *Med. Doctor, te Amsterdam.*
A. van der Hout, *Heel- en Vroedmeester, te Amsterd.*
J. Verboon Jr., *Heel- en Vroedmeester, te Amsterdam.*
B. A. van Doorn, *Apotheker, te Amsterdam.*
A. Stellingwerff, *Apotheker, te Amsterdam.*

2. Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt.

Te *Amsterdam.*

PRESIDENT.

W. Baarslag, *Med. Doctor.*

SECRETARIS.

C. C. van Hees, *Med. Doctor.*

LEDEN.

J. A. Kool, *Med. Doctor.*
W. Vrolik, (✱ 4), *Hoogleeraar.*
H. Krieger Schumer, *Heel- en Vroedmeester.*
A. van de Poll, *Heel- en Vroedmeester.*
A. de Roy, *Apotheker.*
L. Alma, *Apotheker.*

PROVINCIE NOORD-HOLLAND:

TWEEDE AFDEELING.

1. Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt,

residerende te *Haarlem* (1).

PRESIDENT.

J. A. van Bemmelen, (● 3), *Anat. et A. O. Lect. et Med. Doctor, te Haarlem.*

SECRETARIS.

M. N. Beets, *Apotheker, te Haarlem.*

LEDEN.

T. A. Jorritsma, *Med. et Art. Obst. Doctor, te Hoorn.*
D. W. van Leeuwen, *Med. Doctor, te Alkmaar.*
A. van der Boon Cz., *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor, te Zaandam.*
H. Wijnhoff, *Heel- en Vroedmeester, te Haarlem.*
W. G. ten Houte de Lange, *Heel- en Vroedmeester, te Alkmaar.*
J. C. Kruseman, *Apotheker, te Haarlem.*

2. Plaatselijke Commissiën van Geneeskundig Toevoorzigt.

Te *Haarlem.*

PRESIDENT.

H. Beeke, *Med. Doctor.*

SECRETARIS.

H. Wijnhoff, *Heel- en Vroedmeester* (2).

(1) Van de 8 leden waaruit deze Commissie bestaat, zijn niet minder dan 6 tevens leden van Plaatselijke Commissiën van Geneesk. Toevoorzigt.
(2) Is ook lid van de *Provinciale* Commissie.

LEDEN.

A. van der Willigen, *Med. Doctor.*

. . . .

M. N. Beets, *Apotheker* (1).
J. C. Kruseman, *Apotheker* (1).

—

Te *Alkmaar.*

PRESIDENT.

L. J. Westendorp, *Med. Doctor.*

SECRETARIS.

H. Toussaint, *Apotheker.*

LEDEN.

D. W. van Leeuwen, *Med. Doctor* (1).
J. T. Wahl, *Med. Doctor.*
W. G. ten Houte de Lange, *Heel- en Vroedmeester* (1).
A. H. Gouwe, *Heel- en Vroedmeester.*
J. Scheepers, *Apotheker.*

—

Te *Hoorn.*

PRESIDENT.

T. A. Jorritsma, *Med. et Art. Obst. Doctor* (1).

SECRETARIS.

H. van Waesberge, *Apotheker.*

LEDEN.

A. H. J. de Bordes, *Med. et Art. Obst. Doctor.*
H. van Waesberge, *Apotheker.*

. . . .

W. Nijssen, *Apotheker.*

—

Te *Enkhuizen.*

PRESIDENT.

R. G. Colonius Feith, *Med. et Art. Obst. Doctor.*

---

(1) Zijn ook leden van de *Provinciale* Commissie.

SECRETARIS.

K. Schuit Roldanus, *Apotheker.*

LEDEN.

C. A. van Deinse, *Med. et Art. Obst. Doctor.*
J. Horneer, *Heelmeester.*
. . . .

—

Te *Zaandam.*

PRESIDENT.

G. Gallis Merens, *Med. et Art. Obst. Doctor.*

SECRETARIS.

J. W. Cloots, *Apotheker.*

LEDEN.

C. Pekelharing, *Med. Doctor.*
M. Lusink, *Heel- en Vroedmeester.*

V.
PROVINCIE ZEELAND.

1. Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt.

—

PRESIDENT.

B. de Jonge (❀3), *Med. Doctor en Professor*, *Consulterend Geneesheer*, *te Middelburg.*

SECRETARIS.

J. de Man, Jz, *Heel- en Vroedmeester*, *te Middelburg.*

LEDEN.

J. W. Callenfels, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor*, *te Vlissingen.*
F. Keller, *Med., Chir. et Art. Obst. Doct.*, *te Zierikzee.*
H. Goemans, *Med., Chir. et Art. Obst. Doct.*, *te Zierikzee.*
E. Vogelvanger, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor*, *te Hulst.*
T. Pieterse, *Heel- en Vroedmeester*, *te Goes.*
J. M. de Lepelaar, *Heel- en Vroedmeester*, *te Middelburg.*
J. Priester, *Oud-Apotheker*, *te Middelburg.*
J. Walraven van Kerkwijk, *Apotheker*, *te Goes.*

—

2. Plaatselijke Commissiën van Geneeskundig Toevoorzigt.

—

Te *Middelburg.*

PRESIDENT.

H. Ripping, *Med. Doct. en Vroedmeester.*

SECRETARIS.

A. A. Fokker, *Med. Doctor.*

LEDEN.

P. 'sGraeuwen, *Med. Doctor.*
J. J. Pieterse, *Heel- en Vroedmeester.*
J. D. van Bakelgem, *Oud-Apotheker.*

—

Te *Zierikzee.*

PRESIDENT.

F. Keller, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor* (1).

SECRETARIS.

. . . .

LEDEN.

H. Goemans, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor* (1).
G. de Jonge den Boer, *Apotheker.*
J. H. Ochtman, Jz., *Apotheker.*

—

Te *Goes.*

PRESIDENT.

G. F. Callenfels, *Med. et Chir. Doctor.*

SECRETARIS.

T. Pieterse, *Heel- en Vroedmeester* (1).

LEDEN.

L. C. de Peval, *Med. Doct. en Vroedmeester.*
P. A. Hochart, *Apotheker.*
H. S. Krol van der Hoek, *Apotheker.*

(1) Zijn ook leden van de *Provinciale* Commissie.

VI.
PROVINCIE UTRECHT.

1. Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt (1).

PRESIDENT.

B. F. Suerman, (⊛3), *M. D., Hoogleeraar, te Utrecht.*

SECRETARIS.

P. J. I. de Fremerij, *M. et O. D, Hoogleeraar, te Utrecht.*

LEDEN.

A. van der Leeuw, *Med. Doct., te Amersfoort.*
G. J. Loncq, *Med. Doct., Hoogleeraar, te Utrecht.*
C. A. Bergsma, (EK.3), *Med. Doct., Hoogleeraar, te Utrecht.*
A. C. van Woerden, *Heel- en Vroedmeester, te Utrecht.*
C. M. van Dijk, *Apotheker, te Utrecht.*
H. C. van Setten, *Oud-Apotheker aan 's Rijks Veeartsenijschool, te Utrecht, Leeraar in de Essaikunde.*

2. Plaatselijke Commissiën van Geneeskundig Toevoorzigt.

Te *Utrecht.*

PRESIDENT.

P. J. I. de Fremerij, *Med. et Art. Obst. Doct., Hoogleeraar* (2).

SECRETARIS.

J. B. Dompeling, *Med. Doct.*

---

(1) In deze Provincie zijn 7 van de 8 leden der *Provinc.* Geneesk. Commissie, inwoners der hoofdplaats.

(2) Is tevens Secretaris van de *Provinciale* Commissie.

LEDEN.

A. H. van den Heuvel, *Med. Doctor.*
A. Kops, *Med. Doctor.*
A. C van Woerden, *Heel- en Vroedmeester*, *Opzigter der Heelkundige Werktuigen* (1).
D. J. van de Water, *Heel- en Vroedmeester*, *Opzigter der Heelkundige Werktuigen.*
H. C. van Setten, *Oud-Apotheker aan 's Rijks-Veeartsenijschool*, enz. (1).
J. Hanekamp van Harinxma, *Apotheker.*

Te *Amersfoort.*

PRESIDENT.

A. van der Leeuw, *Med. Doctor* (1).

SECRETARIS.

L. C. E. E. Fock, *Med. Doctor.*

LEDEN.

H. van Loon, *Heel- en Vroedmeester*, *Lector in de Heel- en Verloskunde.*
G. Suyk, *Apotheker.*
G. A. Trouillard van Lockhorst, *Apotheker.*

---

(1) Zijn ook leden van de *Provinciale* Commissie.

VII.
PROVINCIE FRIESLAND.

1. Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt.

PRESIDENT.

J. van der Plaats, *Med. et Art. Obst. Doctor*, *te Leeuwarden.*

SECRETARIS.

H. D. Wijndels, *Heel- en Vroedmeester*, *te Leeuwarden.*

LEDEN.

J. Banga, *Med. Doctor en Vroedmeester*, *te Franeker.*
P. de Vries, *Med. Doctor en Heelmeester*, *te Bolsward.*
J. M. Baart de la Faille, *Med. et Art. Obst. Doctor*, *te Leeuwarden; Vice-President.*
G. van der Meer, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor*, *te Dragten.*
P. Risselade, *Apotheker*, *te Leeuwarden.*
A. P. H. Kuipers, *Apotheker*, *te Leeuwarden; Thesaurier.*

2. Plaatselijke Commissiën van Geneeskundig Toevoorzigt.

Te *Leeuwarden.*

PRESIDENT.

J. E. Simon, *Med. Doctor en Vroedmeester.*

SECRETARIS.

E. Bloembergen, *Apotheker.*

LEDEN.

J. van der Plaats, *Med. et Art. Obst. Doctor* (1)
L. Gescher, *Med. Doctor.*
H. Meursinge, *Heelmeester.*
J. J. Bruinsma, *Apotheker.*

(1) Is president van de *Provinciale* Commissie.

Te *Harlingen.*

PRESIDENT.

P. Popta, *Med. Doctor en Vroedmeester.*

SECRETARIS.

J. W. Ruitinga, *Apotheker.*

LEDEN.

M. Nauta Peters, *Med. et Art. Obst. Doctor.*
D. van Dam, *Heel- en Vroedmeester.*
P. Brouwer, *Apotheker.*

—

Te *Franeker.*

PRESIDENT.

J. Banga, *Med. Doctor en Vroedmeester* (1).

SECRETARIS.

J. Mulder, *Apotheker.*

LEDEN.

T. C. Bölger, *Heelmr., H. t. p. l. en Vroedmeester.*

—

Te *Sneek.*

PRESIDENT.

S. J. Galama, *Med. et Art. Obst. Doctor en Heelmeester.*

SECRETARIS.

L. van der Feer, *Apotheker.*

LEDEN.

J. Eerdmans, *Med. Doctor.*
P. Risselada, *Heelmr. H. t. p. l. en Vroedmeester.*
K. Eekma, *Apotheker.*

Te *Dokkum.*

PRESIDENT.

T. Oosterloo, *Med. et Art. Obst. Doctor.*

SECRETARIS.

L. W. van der Weide, *Med., Chir. et Art. Obst Doct*

LEDEN.

J. B. Walter, *Apotheker.*
J. M. Swartte van Loon, *Apotheker.*

(1) Is ook lid van de *Provinciale* Commissie.

VIII
PROVINCIE OVERIJSSEL.

1. Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt.

[*Naar orde van aankomst gerangschikt.*]

—

PRESIDENT.

P. G. Ramaer, *Med. Doctor*, *te Zwolle.*

SECRETARIS.

M. Dassen, *Med. et Art. Obst. Doctor*, *te Zwolle.*

LEDEN.

C. J. Themmen, *Med., Chir. et Art. Obst. Doct., te Deventer; Vice-President.*
M. J. Cop, *Professor in de Schei- en Kruidkunde, aan het Athenaeum te Deventer.*
C. M. Voerman, *Stads Heel- en Vroedm., te Deventer.*
W. J. G. Bourichter, *Apotheker*, *te Enschede.*
J. Moll, *Med. et Art. Obst. Doctor*, *te Olst,*
J. Greve, *Apotheker*, *te Deventer.*
G. ter Horst, *Med. et Art. Obst. Doctor*, *te Rijssen.*

—

2. Plaatselijke Commissiën van Geneeskundig Toevoorzigt (1).

—

Te *Zwolle.*

PRESIDENT.

E. T. Schaepman, *Med. et Art. Obst. Doctor.*

(1) In *Overijssel* is sinds lang als »vast beginsel" aangenomen, »dat leden der Provinciale Commissie geene leden behooren te zijn van eenige Plaatselijke Commissie."

SECRETARIS.

G. A. Ramaer, *Med. et Art. Obst. Doctor.*

LEDEN.

J. J. Kisch, *Heelmeester.*
J. Metelerkamp, *Heel- en Vroedmeester.*
J. R. Meijeringh, *Apotheker.*
J. H. C. Nellensteyn, *Apotheker.*

—

Te *Deventer.*

[FUNG.] PRESIDENT.

J. T. Hoff, *Med. et Art. Obst. Doctor.*

SECRETARIS.

. . . .

LEDEN.

M. J. Cop, *Professor in de Schei- en Kruidkunde aan het Athenaeum te Deventer* (1).
A. Middelburg, *Apotheker.*
H. W. Paul, *Apotheker.*
P. van Delden, Sz., *Med. et Art. Obst. Doct.*

—

Te *Kampen.*

PRESIDENT.

K. F. C. Buchner, *Med. Doctor.*

SECRETARIS.

J. Top, *Apotheker.*

LEDEN.

W. Hemsing, *Apotheker.*
J. H. Peters, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor.*
G. W. Rijkx, *Heel- en Vroedmeester.*

(1) De heer COP is ook lid van de *Provinciale* Commissie. In weerwil van zijne herhaalde aanvragen om ontslag als lid van de *Stedelijke* Commissie, is hem zulks *nog steeds* niet verleend.

IX.
PROVINCIE GRONINGEN.

1. Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt.

—

PRESIDENT.

W. Verschuir, *Med., Chir. Doct. en Vrm., te Groningen.*

SECRETARIS.

C. U. J. Huber, *Med. Doct., te Groningen.*

LEDEN.

E. Wichers, *Med. et Art. Obst. Doct., te Middelstum.*
J. Visscher, *Med. [et Art. Obst.] Doct., te Hoogezand.*
J. Baart de la Faille (✠3), *Med. et Art. Obst. Doct. en Professor, te Groningen.*
J. Hissink Jansen (EK 4), *M. et C. D. en Professor, te Groningen.*
C. Mulder (✠3), *Med. Doct. en Professor, te Groningen.*
C. H. van Ankum, *Apotheker, te Groningen; Thesaurier.*

—

2. Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt.

—

Te *Groningen.*

PRESIDENT.

H. Wolthers, *Med. Doctor.*

SECRETARIS.

W. C. van Mesdag, *Apotheker.*

LEDEN.

D. de Vries Reilingh, *Med. et Art. Obst. Doct.*
F. Z. Ermerins, *Med. Doct. en Professor.*
J. Hissink Jansen (EK4), *Med. Chir. Doct. en Professor* (1).
H. G. Winter, *Apotheker.*

(1) Is ook lid van de *Provinciale* Commissie.

X.

PROVINICE DRENTHE.

1. Provinciale Commissie van geneeskundig Onderzoek van Toevoorzigt.

PRESIDENT.

G. H. Amshoff, *Med., Chir. et Art. Obst. Doct., te Hoogeveen.*

SECRETARIS.

P. E. Pruissen, *Med. Doct. en Vroedmeester, te Zuidlaren.*

LEDEN.

M. Schönfeld, *Med. et Art. Obst. Doct., te Roden.*
P. Hofstede Crull, *Med. et Art. Obst. Doct., te Meppel*
W. A. Dibbits, *Apotheker, te Assen.*

2. Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt, te Meppel.

PRESIDENT.

P. Hofstede Crull, *Med. et Art. Obst. Doctor* (1).

SECRETARIS.

D. van Es, *Med. et Art. Obst. Doctor.*

LEDEN.

A. Vos Houwink, *Med. et Art. Obst. Doctor.*
A. J. Ilcken, *Heel- en Vroedmeester.*
L. Ebbinge, *Apotheker.*

(1) Is ook lid van de *Provinciale* Commissie.

XI.
HERTOGDOM LIMBURG.

1. Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt.

PRESIDENT.

J. Beckers, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor*, *te Maastricht.*

SECRETARIS.

L. J. Dumoulin, *Apotheker en Lector*, *te Maastricht.*

LEDEN.

J. W. Germain, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor*, *te Maastricht.*
G. T. Leurs, *Med. Doctor*, *te Roermond.*
C. A. Blumenkamp, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor*, *te Venloo.*
J. J. Ackens, *Med., Chir. et Art. Obst. Doctor*, *te Kerkraede.*
J. L. Franquinet, *Apotheker*, *te Maastricht.*

2. Plaatselijke Commissiën: geene.

V.

STATISTIEK DER UITOEFENAREN VAN DE ONDERSCHEIDENE TAKKEN DER GENEESKUNST, IN NEDERLAND.

(Met de opgaaf der respectieve bevolkingen, volgens de voorloopig bekend gemaakte resultaten der Algemeene Volkstelling van 19 November 1849.)

I.

Statistiek der Geneeskunstoefenaren in de Provincie Noord-Brabant (1).

—

Aalst.
Aarle-Rixtel.
Alem-Maren-en-Kessel.
Almkerk-en-Uitwijk.
S. A. Meerburg, M. et O. D. 1839.
F. J. van Dusseldorp, H. t. p. l. en Vmr. 1842.
Alphen-en-Riel.
Andel (Op-en-Neer-).
M. J. van den Andel, M. D. 1846.
Antonius (St.)
J. van Boxmeer, H.t.p.l. en V. 1840.
Asten.
B. Martzeller, M. et C. D. 1838 en 1844.
H. J. F. de Mol, H.t.p.l. en V. 1844.
Baardwijk.
A. M. de Jong, Vvr. 1838.
Baarle-Nassau.
L. A. Ruwel, M. D. 1819.
A. van Genk, H., H. t. p. l. 1848 en Vmr. 1829.
Bakel-en-Milheze.
A. G. Meijer, H. t. p. l. en Vmr. 1842.
E. Kotte, Vvr. 1813.
Beek-en-Donk.
Beers.
Berchem.
F. J. v. d. Kroon, H.t.p.l. en V. 1845.
Bergen-op-Zoom.
D. T. Braber, M. D. 1817.
[J. A.] de Ram, M. D. 1825.
P. J. Verhagen, M. D. 1837.
J. A. du Toy, M. D. 1840.
H. P. van Hall, M. et C. D. 1842.
J. P. de Bruin, M. D. 1842.
J. A. v. Opdorp, H. en Vmr. 1821.
L. D. v. d. Putte, H. en Vmr. 1833.
A. S. van Hall, Apt. 1807.
C. Schmeltzer, Apt. 1835.
P. F. Appelboom, Apt. 1838.
P. J. Verlinden, Apt. 1840.
J. M. Schmeltzer, Apt. 1845.
J. G. M. Augustijn, Apt. 1846.
M. La Rivière, Apt. 1847.
J. L. van Hall, Apt. 1833.
M. C. des Champs, Vvr. 1833.
M. C. des Champs, Vvr. 1842.

(1) Alhoewel de officiële lijst van deze provincie in sommige opzigten aanmerkelijk verbeterd is, blijft zij nogtans ook nu weder, voor zoo veel wij kunnen nagaan, *zeer onnaauwkeurig*, vooral wat betreft de vóórnamen der Geneeskunstoefenaren en den tijd van hunne admissie.

Ook kunnen wij van déze provincie niet vermelden de bevolking van iedere gemeente, op 19 November 1849.

Bergeyk.
G. Raupp (❁ 3), M. D. 1797 en H. t. p. l. 1809.
L. A. A. Raupp, M., C. et O.D. 1845.
P. van Kop, Vvr. 1838.
Berkel-Enschot-en-Heukelom.
Berlicum-en-Middelrode.
J. J. Westenburger, Off. van Gez. en Vmr. 1850.
P. T. Ghijsens, H. t. p. l. en V. 1850.
J. A. Ghijsens, Apt. 1827.
Besoyen.
Best.
J. F. v. d. Velden, H. t. p. l. en V. 1837.
Beugen-en-Rijckevoort.
J. T. de Goey, H. t. p. l. 1830.
Bladel-en-Netersel.
T. Anderegg, H. t. p. l. en Vmr. 1839.
Boekel.
Borkel-en-Schaft.
Boxmeer.
F. J. Kerstens, M. D. 1816.
F. Eick, M. D. 1834.
F. S. Kerstens, H. en Vmr. 1829 en 1820 [?].
P. Mutsaers, Apt. 1829.
W. Witmer, Vvr. 1833.
Boxtel.
H. A. Sassen, M. D. 1833.
C. H. van Aert, H. en Vmr. 1849.
P. Ghijsens, H. t. p. l. en Vmr. 1825.
Breda.
J. F. van Mens, M. D. en Vmr. 1815.
A. F. J. Ingenhousz, M. D. 1837.
J. Rens, M. D. 1843, H. en V. 1837.
L. F. G. van Cooth, M. D. 1844.
H. van den Heuvel, Off. van Gez.
C. J. Heylaerts, H. en Vmr. 1829.
R. A. Verlegh, H. en Vmr. 1834.
M. P. H. Gillemans, H. en Vmr. en Apt. 1843.
A. P. van Tooren, H. en Vmr. 1846.
H. J. van de Goorberg, Apt. 1810.
C. A. Allebes, Apt. 1814.
G. L. van Mens, Apt. 1818.
A. P. Maassen, Apt. 1822.
J. de Lint, Apt. 1826.
W. de Grez, Apt. 1827.
J. J. A. Smits, Apt. 1837.
J. H. van Steenstraten, Apt. 1830.
D. Straatman, Apt. (bijz. adm.)
Wed. T. Luypen, Vvr. 1848.
M. A. P. Heybrink, Vvr. 1849.
Wed. J. Elzen en Zonen, Dro.
Budel.
H. J. Mathijssen, H. t. p. l. en V. 1841.
Capelle.
F. E. de Zoete, H. t. p. l. 1816 en V. 1847. (en 1824.
G. Geerling, H. t. p. l. en Vmr. 1818
Chaam.
Cromvoirt.
Cuyk-en-St.-Agatha.
W. F. Sassen, M. D. en Vmr. 1846.
A. van der Kroon, Off. van Gez.
J. L. Schindler, Apt. 1827.
A. van Lubergen Vvr. 1836.
Deurne-en-Liessel.
T. W. Pastoors, M. D. 1848. H. t. p. l. en Vmr. 1838.
Wed. Sauvee, Vvr. 1825.
Dieden-Dedem-en-Langel.
Diessen.
Dinteloord-en Prinseland.
C. A. Burgers, M. D. 1846.
F. van Genk, H. t. p. l. en Vmr. 1807 en 1829.
J. van Turenhout, H. t. p. l. 1851.
H. W. Hasley, Off. van Gez.
W. A. Rust, Vvr. 1841.
Dinther.
Dongen.
J. Aerssen, M. D. 1803.
A. Bink, M. D. 1826.
J. F. Aerssen, M. D. 1847.
A. J. J. de Groot, H. en Vmr. 1834.
Drongelen c. a.
Drunen.
J. J. P. Thierlen, H. t. p. l. en V. 1840.
H. Brok, Vvr. 1812.
Duizel-en-Steensel.
Den Dungen.
Dussen-Munster-en-Muilkerk.
L. van Teyn, H. t. p. l. en Vmr. 1835.
Wed. J. van Engelen, Vvr. 1846.
Eersel.
P. J. Cools, M. D. 1811.
C. E. Klaassen, Vvr. 1846.

Eindhoven.
M. J. Aartnijs, M. D. 1784.
H. N. Frerichs, M. et C. D. 1843.
G. Hoeben, H., H. t. p. l. en V. 1829.
Th. Bodenstaff, H. t. p. l. en V. 1847.
J. H. Gruiters, Apt. 1816.
A. Beguin, Apt. 1838.
A. van der Ven, 1845. Provisor bij de Wed. A. van der Dussen.
A. H. van Bon, Apt. 1846.
M. C. Rutten, 1849. Prov. in den winkel van H. Smits.
Emmikhoven-en-Waardhuizen.
Empel-en-Meerwijk.
Erp.
M. Schippers, H. t. p. l. en V. 1829.
Esch.
Escharen.
Etten-en-Leur.
F. F. Tielens, M. D. 1809.
P. F. Vermeulen, M. D. 1841.
B. F. H. Gillemans, H., H. t. p. l. 1844 en Vmr. 1839.
A. van Genk, H., H. t. p. l. en Vmr. 1821 en 1832.
H. J. J. Tielens, H. en Vmr. 1849.
Fijnaart-en-Heiningen.
L. J. Ruyssenaers, M. et O. D. 1843.
J. W. Beausar, H. t. p. l. en V. 1840.
J. H. Verharen, H. t. p. l. en V. 1849.
Gassel.
Geertruidenberg.
J. D. C. Titsing, M. D. 1845.
E. Driehuizen, Vvr. 1788.
Geffen.
Geldrop.
P. Jaspers, M. D. 1810.
P. M. J. Vossen, M. et O. D. 1841.
Gemert.
J. B. de Haan, M. [et O.] D. en H. t. p. l. 1837.
J. H. F. Asseler, H. t. p. l. en V. 1841.
H. C. van der Willigen, Apt. 1839.
E. van Eupen, Vvr. 1823.
M. van der Eynd, Vvr. 1828.
Gestel-en-Blaarthem.
Giessen.
Gilze-en-Rijen.
P. J. Loonen, H., H. t. p. l. en V. 1836.
W. v. d. Pluim, H. t. p. l. en V. 1820.
Ginneken-en-Bavel.
A. Maas, M. D. 1817.
F. Nuijens, H. (1829), H. t. p. l. en Vmr. 1820.
Goirle.
Grave.
C. G. van Dieren, M. D. 1835. H., H. t. p. l. en Vmr. 1830.
J. H. van Roer, M. D. 1842.
R. J. N. Walther, Apt. 1819.
H. T. van Elswijck, Apt. 1821.
A. L. van Houten, Apt. 1837.
J. P. van Geffen, Vvr. 1845.
L. P. Cornelissen, Vvr. 1846.
's Gravenmoer.
L. Meerman, H. t. p. l. en Vmr. 1838.
Haren.
Halsteren.
J. F. Allebes, H. en Vmr. 1843.
Haps.
Hedikhuizen.
Heesbeen-Eethen-en-Genderen.
G. Garstman, Vvr. 1816.
Heesch.
G. Baars, Vvr. 1825.
Heeswijk.
G. A. Postulart, Vmr. 1832 (1).
P. J. v. d. Veer, H. t. p. l. en V. 1837.
Heeze.
J. J. J. B. de la Geneste, M. D., H. t. p. l. en Vmr. 1832 en 1837.
S. Dupuis, H. t. p. l. en Vmr. 1829.
Helmond.
H. A. J. van der Heyden, M. et C. D. 1840.
W. A. F. Warren, M. et O. D. 1847.
G. de Ruiter, H. t. p. l. en V. 1827.
M. Konings, H. t. p. l. 1841.
L. Cuipers, Apt. 1823.
A. J. Vervoort, Apt. 1837.
Helvoirt.
J. B. Landman, H. t. p. l. en V. 1841.
Herpen.
Herpt-en-Bern.

(1) Deze komt ook nu alléén als »Vmr." voor?

's Hertogenbosch.
J. G. Munch, M. et C. D. 1802.
J. F. G. Moleschott, M. D. 1816.
C. A. Drossaerts van Drongelen, M. D. 1820.
J. H. H. de Poorter, M., C. et O. D. 1829.
H. Rapmund, M. D. 1831.
J. Commandeur, M. D. 1832.
L. J. B. v. Heyst, M., C. et O. D. 1835.
M. J. Godefroi, M. D. 1842.
A. van Lierop, M., C. et O. D. 1843.
J. Rozenburg, M. D. 1848.
F. A. de Klerck, H. en Vmr. 1817.
W. M. Overes, H. en Vmr. 1835.
G. A. H. Deckers, H. en Vmr. 1840.
H. Frey, Off. van Gez.
F. K. van Byleveldt, Off. van Gez.
A. F. van den Dries, Apt. 1810.
J. van den Eynden, Apt. 1810.
A. F. Wartenberg, Apt. 1816.
J. J. Loeff, Apt. 1824.
H. van Baar, Apt. 1826.
J. Straatman, Apt. 1832.
A. J. N. J. Bolsius, Apt. 1835.
A. de Gier, Apt. 1837.
L. J. H. v. d. Bogaart, Apt. 1838.
L. J. van den Eynden, Apt. 1839.
A. J. Baptist, Apt. 1842.
W. A. van Houten, Apt. 1845.
F. X. C. Luyckx, Apt. 1848.
P. A. Maas, Apt. 1848.
Wed. A. v. d. Velden, Vvr. 1821.
P. Aarts, Vvr. 1831.
H. H. Jonkergouw, Vvr. 1847.
E. Pinkhoff, Tandm. 1842.
Heusden.
H. Kofoed, M. D. 1845.
H. S. E. v. d. Heyden, M. et O. D. 1847.
H. J. van Eyck, H. 1826, H. t. p. l. en Vmr. 1832.
C. Prillevitz, H. en Vmr. 1843.
J. J. Houthuijzen, Off. van Gez.
H. W. Prillevitz, Apt. 1808.
H. W. Prillevitz, Apt. 1849.
G. Vaillant, Drog. 1850.
Hilvarenbeek.
J. J. F. Verlinden, M. D., H. t. p. l. en V. 1820.
J. L. de Malthe, H., H. t. p. l. en V. 1826.
J. D. v. d. Heuvel, H. t. p. l. en V. 1846.
Hoeven-en-St. Maartens-polder.
Hooge-en-Lage-Zwaluwe.
J. C. N. Sauter, H. t. p. l. en Vmr. 1837 en 1823. [?]
J. Korteweg, H. t. p. l. en Vmr. 1849.
Hoogeloon-Hapert-en-Hasteren.
Hooge-Lage-Hierde-en-Hulsel.
Huibergen.
Huisseling-en-Neerloon.
Klundert.
J. R. Heller, M. D. 1828.
J. F. Verlinden, H., H. t. p. l. en V. 1819.
H. S. Rijsoort, H. t. p. l. 1811.
A. C. Bruckman, H. t. p. l. en V. 1848.
P. J. Wabing, Vvr. 1838.
Leende.
Liempde.
W. van Dongen, Vvr. 1829.
Lierop.
Lieshout.
J. Meijer, H. t. p. l. 1836.
Linden.
Lith.
J. C. F. Gandvuurder, M. et O. D. 1838.
P. J. C. Hoeben, H. t. p. l. en Vmr. 1840.
Lithoijen.
Loon-op-Zand.
L. Lammers, H. t. p. l. en V. 1821.
Luykgestel.
Maarheeze.
Maashees-en-Overloon.
Made-en-Drimmellen.
J. H. de Zoete [?], H. t. p. l. 1792.
B. C. A. Verheul, H., H. t. p. l. 1842.
J. Overduin, Apt. 1814.
Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek.
A. Boezer, H. t. p. l. en V. 1835.
Megen-Haren-en-Macharen.
H. C. Schoonbeek, M. et O. D. 1845 en 1836. [?]
M. van Geffen, Vvr. 1823.
St. Michelsgestel.
H. Immens, H. t. p. l. en V. 1831.
M. T. Arends, Vvr. 1841.
Mierlo.
J. van der Hout, H. t. p. l. 1839.

(*Afgedrukt den* 1. *September* 1852.)

A. M. v. Stekelenberg, Vvr. 1840.
Mill-en-St.-Hubert.
Th. Kipp, H. t. p l. en V. 1842.
W. van Stryp, Vvr. 1838.
Moerdyk. 1833 [?].
A. G. Broks, M. D. en V. 1803 en
Moergestel.
Nieuwkuik-en-Onzenoort.
Nieuw-Vossemeer.
A. L. H. Walpot, H. t. p. l. en Vmr. 1818 en 1828. [?]
Slagers, Vvr. 1804.
Nistelrode.
C.V. Immesen, H. t. p. l. en V. 1835.
Nuland. (ten.
Nunen-Gerwen-en-Nederwet-
J. H. Wakkers, H. t. p. l. en V. 1840.
St. Oedenrode.
G. J. Raupp, M. D. 1841.
D. J. A. v. d. Kroon, H. t. p. l. en Vmr. 1848.
Joh. Janssen, Vvr. 1843.
Oetelt.
Oerle.
Oijen-en-Teeffelen.
Oirschot.
W. F. Guljé, M. D. 1800.
H. B. Smitz, M. D. 1827.
A. F. Tret, H, H. t. p. l. en Vmr. 1820 en 1829.
A. J. van den Bosch, Apt. 1835.
M. J. Nuijens, Vvr. 1827.
Oisterwijk.
J. M. Bolsius, H., H. t. p. l. en V. 1823.
Oostel-Westel-en-Middelbeers.
Oosterhout.
F. L. de Cottignies, M. D. 1804.
P. Smits, M. D. 1833.
J. J. B. Janssens, M. D. 1836.
P. J. B. Horsigh, H. en V. 1837.
M. C. Klep, H. en Vmr. 1843.
H. A. F. Bosmans, H. en V. 1847.
J. de Lauwer, Apt. 1808.
P. J. Aarsen, Apt. 1842.
Oploo c. a.
Oss.
W. A. A. v. Roermond, M. D. 1840.
A. van der Steen, M. et O. D. 1842.
J. C. Wakkers, H., H. t. p. l. en V. 1848.
A. L. Verhage, H. t. p. l. 1820.
W. M. de Groot, H. t. p. l. en V. 1821.
A. Andriola da Porta, Apt. 1837.
Ossendrecht.
M. J. Schreppers, H. t. p. l. en V. 1835.
Oudenbosch.
C. de Klein, M. et O. D. 1837.
J. C. Cruger, M. et O. D. 1839.
M. Immens, H. en V. en Apt. 1818.
J. Siveking, H. t. p. l. en V. 1842.
H. C. L. van Buuren, Apt. 1816.
Oud-en-Nieuw-Gastel.
J. A. v. Sprang, H., H. t. p. l. en V. 1827.
R. J. F. Verlinden, H., H. t. p. l. en Vmr. 1845.
J. van Aken, Vvr. 1807.
Oudheusden-en-Elshout.
's Princenhage.
F. G. van Mierlo, M. D. 1846.
W. P. Baert, H. t. p. l. en V. 1836.
J. B. M. Janssens, Off. van Gez.
M. T. Bosmans, Vvr. 1820.
Putten.
J. T. Anciaux, H. t. p. l. 1829.
Raamsdonk.
G. V. H. v. Gulick, M. D. 1846.
C. v. Baak, H., H. t. p. l. en V. 1837.
Ravenstein.
F. W. van Cooth, M. D. 1814.
P. J. Reyne, M. D. 1829.
J. D. v. Ghert, H. t. p. l. en V. 1838.
J. J. Collin, Off. van Gez.
Reek.
Muller, Vvr. 1820.
Reusel.
Riethoven.
Roosendaal-en-Nispen.
F. A. Beels, M. D. 1800.
D. A. Janssens, M. D. 1815.
J. F. van Hilst, M. D. 1829.
C. N. Sauter, M. D. 1831.
A. E. Molenschot, M. D. 1843.
G. F. Konings, H. en Vmr. 1847 en Apt. 1836.
J. J. van Kempen, H. en V. 1848.
T. Hollanders, H. t. p. l. 1809.
F. X. Kruger, H. t. p. l. en V. 1828.
P. Soffers, H. t. p. l. en V. 1839.
C. H. Kruger, Apt. 1799.
F. G. Artnijs, Apt. 1811.
M. Lutther, Vvr. 1836.

Rosmalen.
J. S. F. Kipp, H. t. p. l. en V. 1840.
Rucphen-en-Sprundel.
A. v. d. Berghe, H. t. p. l. en V. 1807 en 1798. [?]
P. Dobbelaere, H.t.p.l.en Vmr. 1848.
Rijsbergen.
J.M.Gommers, H., H.t.p.l.en V. 1837.
Sambeek.
Schayk.
Schijndel.
H. G. J. Bolsius, M., C. et O. D. 1842.
W. G. Hamel, H., H.t.p.l. en V. 1822.
Sleeuwijk.
J. van den Heuvel, H. t. p. l. 1830.
Soerendonk-Sterksel-en-Gastel.
Someren.
J. T. Mathijsen, H. t. p. l. en V. 1842.
Vrouw Verhagen, Vvr. 1827.
Son en Breugel.
Sprang.
J. Torman, H. t. p. l. en Vmr. 1835.
Standdaarbuiten.
Steenbergen-en-Kruisland.
C. de Jongh, M. D. 1842.
F. Vermeulen, M. D. 1842.
A. C. Haezendonk, H. t. p. l. en Vmr. 1807.
V. T. Trömer, H. t. p. l. en V. 1836.
J.J.Haezendonk, H.t.p.l. en V. 1842.
J. C. F. Heller, H. t. p. l. 1842.
Stiphout.
Stratum.
J. C. Smitz, M. D. 1823.
H. P. James, Off. van Gez.
Strijp.
Terheyden.
P. H. Krabacher, M.C.et O.D.1811.
P. J. van Mens, M. D. 1825.
A. van Genk, H. t. p. l. en V. 1815 en 1840 [?].
Wed. Stoltenhof, Vvr. 1830.
Teteringen.
Tilburg.
F. N. Maas, M. D. 1829.
A. A. A. Barning, M. D. en H. t. p. l. 1837 en 1841.
F.C.J.van Erven Dorens, M.D.1842.
C. G. F. Baerken, M. D. 1845.
F. J. van Son, H. en Vmr. 1829.
F. B. G. Kieckens, H., H. t. p. l. en Vmr. 1848.
G.A.A. Gussenhoven, H.en V.1847.
H. P. Martens, Apt. 1828.
T. Boes, Apt. 1836.
B. A. Kerstens, Apt. 1839.
A. Gijsbrechts, Vvr. 1824.
Tongelre.
Uden.
C. van der Wielen, M. D. 1807.
F. S. Bodenstaff, H. t. p.l. en V.1827.
J. H. Kuiper, H. t. p. l. 1828.
L. Bodenstaff, H. t. p. l. en V. 1832.
P. Vesters, H. t. p. l. 1844.
A. J. Arnould, Apt. 1816.
P. van Eck, Vvr. 1842.
Udenhout.
P. J.Willems, H. t. p. l. en Vmr. 1818.
Valkenswaard.
J. H. Gyrath, H. t. p. l. en Vmr. 1843.
E. Surgers, Vvr. 1806.
Veen.
G. H. C. J. Josenhans, H. t. p. l. en Vmr. 1839.
Veghel.
H. P. v. d. Bergh, M. D., H. t. p. l. en Vmr. 1837 en 1845.
H. C. F. van der Loo, H., H. t. p. l. en Vmr. 1831 en 1841.
J. P. Baetings, H. t. p. l. en V.1836.
A. Meulman, Apt. 1836.
Wed. Schippers, Vvr. 1820.
Veldhoven-en-Mereveldhoven.
Velp.
J. H. C. Smits, M. D. 1840.
Vessem-Wintelre-en-Knegsel.
Vierlingsbeek.
O. B. Seyler, C. et O. D. 1842 (1).
P. Rink, Apt. 1821.
S. Schrey, Vvr. 1838.
Vlierden.
Vlijmen.
F. W. Schmehl., H. t. p. l. en Vmr. 1836.
Vrijhoeven-Capelle.
Vught.

(1) Deze komt alléén voor als »Chir. et Obst. Doctor''?

F. P. N. van Hall, M. D. 1839.
J. van Winkel, Vvr. 1830.
Waalre.
Waalwijk.
A. J. Vermeulen, M. D. 1805.
A. H. v. d. Broucke, M. D. 1805.
F. J. van Heyst, M. D. 1811.
L. G. van Heyst, M. et O. D. 1842.
H. W. Kirchholtes, H., H. t. p. l. en Vmr. 1836.
J. F. van Bockhoven, H. t. p. l. en Vmr. 1804.
F. van der Klokken, Apt. 1827.
J. van Gils, Apt. 1831.
J. B. Baudier, Apt. 1835.
Wanrooy.
E. Krukken, Vvr. 1818.
Waspik.
J. F. Lips, M. D. 1824.
H. C. van Son, M. et O. D. 1840.
J. F. Gelpke, Apt. 1827.
A. van der Flaas, Vvr. 1821.
De Werken-en-Sleeuwijk.
Werkendam.
J. Ort, H. t. p. l. en Vmr. 1817.
J. C. van Dusseldorp, H. t. p. l. en Vmr. 1827.
Westerhoven.
Wijk-en-Aalburg.
H. J. Prillevitz, H.t.p.l. en Vmr. 1839.
Willemstad.
P. Resler, M. D. en Vmr. 1813 en 1839.
J. Ruijssenaers, M. et O. D. 1844.
C. Wannee, H. (1845) H. t. p. l. en Vmr. 1836.
D. J. Sjerp, Vvr. 1823.
Woensdrecht, c. a.
P. de Bruine, H. t. p. l. en Vmr. 1844.
Woensel-en-Eckart.
W. Groos, H. t. p. l. en Vmr. 1844.
M. J. Wouters, Vvr. 1826.
Woudrichem-en-Oudendijk.
J. Tjeenk, M. D. en Vmr. 1811.
J. Ort, H. t. p. l. en Vmr. 1838.
Wouw.
E. J. Adan, M. D. 1802.
J. A. Allebes, H. t. p. l. en V. 1811.
P. v. d. Elsacker, H. t. p.l. en V. 1829.
J. C. v. d. Elsacker, H. t. p. l. 1843.
Zeeland.
P. A. Verbeuken, Vmr. 1822 (1).
M. H. Verbeuken, Vvr. 1830.
Zeelst.
Zes gehuchten.
Zevenbergen.
J. J. Penninck, M. et O. D. 1845.
J. B. A. Goyarts, M. D. 1849.
N. Janssen, H. t. p. l. en Vmr. 1801.
J. Gerold, H. t. p. l. en Vmr. 1821.
J. L. During, H. t. p. l. en V. 1844.
Zevenbergschen hoek.
C. J. Smits, H. 1846.
L. J. Smits, H. t. p. l. en V. 1846 en 1851. — [?!]
Zundert-en-Wernhout.
C. van Ginneken, M. D. 1840.
C. v. Genk, H. t. p. l. en Vmr. 1822.

(1) Deze komt alléén als »Vmr." voor?

II.

Statistiek der Geneeskunstoefenaren in de provincie Gelderland.

—

Aalten, 6149 inw.
J. J. Klijnpennink, M.D. en V. 1820.
H. J. Freriks, M. et O. D. 1839.
S. van Leuven, H., H.t.p l. en V. 1833.
H. G. Wevers, Vvr. 1823.
H. Slats, Vvr. 1834.
Almen.
E.H. Boele, H.t.p.l. en V. 1815 en 1826.
Ammerzoden, 1795 inw.
Angerlo, 1657 inw.
A. Slotboom, Vvr. 1821.
Apeldoorn, 9784 inw.
T.J. Walter, M.D. en H. 1814 en 1812.
J. F. Reiche, M. et O. D. 1815 en 1823. (Gepens. Chir. Maj.)
J. A. Goedbloed, M. et O. D. 1840.
A. D. C. Vermeulen, M. D. 1850.
E. Fransman, Vvr. 1828.
Wed. B. Wagenvoort, Vvr. 1833.
P. Fransman, Vvr. 1847.
Appeltern, 2643 inw.
Arnhem, 18666 inw.
W. Otten, M.D. 1807. (*Götting*. 1806.)
P. C. Canter de Munck, M. D. 1808.
C. Engelhart, M. D. 1822.
F. W. A. Vermeer, M. D. 1824. (*Götting*. 1823.)
E. C. Ninaber, M. D. 1824
S. P. Scheltema, M. D. 1827.
H. Pepfenhauser, M. D. 1835.
H. W. Everts, M. D. 1835.
J. J. Homoet, M., C. et O. D. 1842.
J. Post, M. D. 1843.
[G. J. Schillemans, M. D. 1845.]
J. H. Werneke, M. D. *colloq. doct.* [1848] (*Giessen*, 1846), H. en Vmr. 1822.
J. J. Woltersom, M. D. 1850.
C. Engelhart, Gep. Chir. Maj.
G. J. Greij, H. en Vmr. 1835.
C. M. van der Linden, H. en V. 1845.
J. A. G. Nievelt, Hmr. 1850.
C. Rademaker, H. en Vmr. 1851.
J. J. Buddingh, Apt. en Dro. 1809.
G. van der Kaa, Apt. 1816.
W. Knoops, Apt. 1822.
F. A. C. Otterbeyn, Apt. 1824.
F. Romein, Apt. 1834.
F. J. T. Frowein, Apt. 1834.
W. F. Verster, Apt. 1834.
J. P. C. van Tricht, Apt. 1835.
J. H. Koestal, Apt. en Dro. 1835.
H. Huidekoper, Apt. 1839.
B. Miedema, Apt. 1840.
P. Leendertz, Apt. 1842.
J. F. Roodenburg, Apt. 1845.
P. R. Kroon, Apt. en Dro. 1848.
M. C. v. d. Stroom, Vvr. 1824.
E. Gieben, Vvr. 1828.
G. Minor, Vvr. 1834.
A. M. Neurin, Vvr. 1837.
T. Enkelaar, Vvr. 1837.
G. W. Wiggers, Vvr. 1839.
M. J. W. Rugers, Vvr. 1839.
E. Krabbendam, Vvr. 1840.
C. F. D. v. d. Stroom, Vvr. 1843.
C. M. van Campen, Vvr. 1845.
M. M. Stulen, Vvr. 1845.
E. Eisselman, Vvr. 1849.
F. Koster, Vvr. 1849.
M. Broekhuizen, Vvr. 1851.
C. Visser, Dro. 1813.
[S. N. Dents, Tandm. 1811.]
[P. Pinkhof, Tandm. 1838.]
Balgoy, 414 inw.
Barneveld c. a., 5633 inw.
J. R. van Maanen, M. D. 1823.
J. F. Beijen, M. et C. D. 1828.
C. P. Silvius, Vmr. 1850 (1).
J. W. Loggen, H. t. p. l. 1843.
J. J. Davids, Vvr. 1838.
Batenburg, 685 inw.
Beek, 650 inw.
P. A. van der Ketten, M. D. 1850.
Beekbergen, 2000 inw. (1847.
C. A. Goedbloed, H., H. t. p. l. en V.

---

(1) Alléén » Vroedmeester."?

A. M. Huisman, Vvr. 1838.
Beest, 2279 inw.
D. C. van Leeuwen van Duivenbode, H. t. p. l. en Vmr. 1842.
Bemmel, 4248 inw.
J.W.Wijking, H., H.t.p.l. en V. 1827.
P. Halberstadt, H. t. p. l. en V. 1818.
H. Bemerman, Vvr. 1838.
Bennekom, 1428 inw.
H. van den Berg, Vvr. 1829.
Beuningen, 1503 inw.
Beusichem, 1556 inw.
H. T. Verhoef, H. 1811. H. t. p. l. en Vmr. 1816.
Borculo, 3906 inw.
A. T. Winkler, M. et O. D. 1845.
G.J.Gantvoort Jr., H.t.p.l.en V.1834.
T. A. Bosse, Vvr. 1829.
Brakel, 1040 inw.
J. Rampen, H. t. p. l. en Vmr. 1815.
Brummen, 5904 inw.
A. J. W. van Anrooy, M. D., H., H. t. p. l. en Vmr. 1843.
P. van Genderen Stort, M. D. 1845.
A.Taeubner, H., H. t. p. l. en V. 1822.
B. H. Spaan, H. t. p. l. 1815.
C. D. E. Bohme, Apt. 1827.
E. Lagé, Vvr. 1822.
C. H. Sevens, Vvr. 1848.
Buren, 1784 inw.
G. Ribbius, H., H. t. p. l. en V. 1849.
P. C. van Dura, H. t. p. l. en V. 1830.
Burgharen, 1477 inw.
M. van den Akker, Vvr. 1835.
Buurmalsen, 1284 inw.
Culenborg, 5121 inw.
W. J. Alpherts, M. et O. D. 1819.
M.A.v.Leeuwen, H., H.t.p.l. en Vmr. (1842.
M. Rademaker, Apt. 1815.
J. Slothouwer, Apt. 1828.
H. M. van der Meer, Apt 1835.
J. Ruyter Marckelbach, Apt. 1839.
Wed. H. Louwerse, Vvr. 1828.
Deil c. a., 1912 inw.
Didam c. a., 3397 inw.
P. H. Berendsen, Vvr. 1837.
Dieren, 1,400 inw.
A. van der Kloes, M. et O. D. 1848.
A. Anderson, Apt. 1816.
Wed. J. F. X. de Wit, Vvr. 1830.

T. van Engelen, Vvr. 1837.
Dinxperlo, 2311 inw.
T. A. van Hengel, H.t.p.l. en V. 1826.
E. Ruesink, Vvr. 1847.
Dodewaard c. a., 1455 inw.
Doesburg, 3851 inw.
C. Schattenkerk, M. et O. D. 1829.
E. Pijnacker Hordijk, M., C. et O. D. 1839.
C. J. Enklaar, H., H. t. p. l., Vmr. en Apt. 1840 en 1834.
A. B. Middelhovon, Apt. 1822.
W. D. Caudri, Apt. 1843.
W. J. Coops, Apt. en Dro. 1844.
Wed. H. Bel, Vvr. 1825.
J. G. Bremer, Vvr. 1827.
D. Wilmerink, Dro. 1821.
Doetinchem (Stad en Ambt), 4709 inw.
J. van Galen, M. et O. D. 1847.
G. E. Smits, H. t. p. l. en V. 1835.
C. Planten, H. t. p. l. en V. 1842.
S. van Merrebach, Apt. 1807.
T. H. Renssen, Apt. 1826.
B. Voetman, Vvr. 1828.
Doornenburg, 1000 inw.
E. R. J. Otten, M. D. 1845.
Doorwerth, 338 inw.
Dreumel, 1648 inw.
Driel, (*Boemelerw.*) 2871 inw.
J. N. L. Bax, M. D., H. en V. 1849 en 1838.
H. Edema, H. t. p. l. en V. 1844.
Driel, (*Over-Betuwe*)
B. D. F. Huysman, M. et O D. 1849.
Drumpt, 600 inw.
A. Pijnacker Hordijk, H., H. t. p. l. en Vmr. 1830.
Druten, 3438 inw.
A. F. v. Diest, H. t. p. l. en V. 1807.
J. L. v. Soest, H. t. p. l. en V. 1843.
Duiven, 2568 inw.
B. A. v. Reijsen, H.t.p.l. en V. 1843.
Echteld, 1755 inw.
Ede, 2813 inw.
G. Greeve, M. et C. D. 1815.
A. J. Thomas, M. C. et O. D. 1845.
R. Burggraaff, H. t. p. l. en V. 1807 en 1820 [?].
Wed. T. Broekman, Vvr. 1824.

Eibergen, 5148 inw.
S. M. Ellerbeek, M.D. 1821, H.t.p.l. en Vmr. 1819.
H. J. Hagens, H. t. p. l. en V. 1834.
G. Maas, Vvr. 1846.
Elburg, 2463 inw.
H.W. C. de Jong, M.,C.etO.D. 1838.
A. v. Sassenberg, H. t. p. l. 1807.
P. Schokker, Apt. 1836.
R. Staverman, Apt. 1845.
E. J. W. Top, Apt. 1848.
E. Seijbel, Vvr. 1829.
Elden, 740 inw.
Elspeet, 750 inw.
G. J. Veldhorst, Vvr. 1851.
Elst, 4625 inw.
A. Boele, M., C. et O. D. 1828.
A. J. van Meurs, Apt. 1830.
E. Meijer, Vvr. 1836.
Enspijk, 250 inw.
J.Chrisstoffels, H.,H.t.p.l.enV.1837.
Epe, 6231 inw.
H. Hendriks, H. t. p. l. en V. 1835.
E. F. Drost, H. t. p. l. en V. 1846.
B. Wijnbergen, Vvr. 1805.
E. Wijnbergen, Vvr. 1850.
Ermelo. (Zie verder *Nunspeet*.) 4612 inw.
E. van den Berg, Vvr. 1837.
Est en-Opijnen, 919 inw.
Etten, 1000 inw.
J. S. Reigers, H. t. p. l. en V. 1846.
Ewijk, 1793 inw.
Gameren, 1344 inw.
P. Veen, H. t. p. l. en Vmr. 1845.
Garderen, 850 inw. (1837.
A. D. Huysman, H., H. t. p. l. en V.
Geldermalsen, 1856 inw.
R. Drees, H. t. p. l. en Vmr. 1831.
Geesteren, 1900 inw.
G. Poesse, Vvr. 1838.
Gendringen, 5130 inw.
H. J. Duitshoff, H. t. p. l. en V. 1829.
W. G. A. Eschweiler, H. t. p. l. en Vmr. 1847.
J. P. Weghorst, Vvr. 1825.
Gent, 1880 inw.
J. B. op de Laeij, H.t.p.l. (sp. adm.)
B. van Huut, Vvr. 1834.
Gorssel, 3403 inw.
W. R. Schummelketel, H. t. p. l. en Vmr. 1847.
Wed. H. Wilgenhof, Vvr. 1815.
Groenlo, 2429 inw.
J. Staggemeijer, M. D. en Vmr. 1810 H. t. p. l. 1829.
J. van Dissel, Jz., M. [et C.] D. 1818.
J. G. A. Batenburg, M. D. 1845.
J. C. J. T. Schindler, [M. C. et O. D., *Leuven* 1831] H. t. p.l. en V. 1834.
P. I. Wittermans, Apt. en Dro. 1846.
H. Oostendorp, Vvr. 1818.
B. Branderhorst. Vvr. 1834.
Groesbeek, 3073 inw. (1840.
E. F. W. L. Ahrweiler, H. t. p.l. en V.
J. Ulijn, Vvr. 1819.
Groessen, 1350 inw.
H. van Rossum, Vvr. 1822.
Haaften, 1889 inw.
Harderwijk, 5407 inw.
J. J. van Loenen, M. D. en V. 1807.
J. C. van der Burcht van Lichtenbergh, M. D. 1828.
J. P. Croes, M., C. et O. D. 1842.
M. Wolf, H. en Vmr. 1845.
J. H. Ravenhorst, Apt. 1807.
J. C. Müller, Apt. 1816.
P. Mendel, Apt. 1823.
G. H. Struben, Apt. 1837.
J. G. Markelbach, Apt. 1843.
L. Huysman, Apt. 1844.
J. Verge, Vvr. 1822
D. E. C. Vis, Vvr. 1832.
M. J. Kevelam, Vvr. 1837.
Hatert, 1000 inw.
P. W. de Prill Morell, M. D. 1840.
Hattem, 2467 inw.
J. E. Mestingh, M., C. et O. D. 1843.
D. Z. van Duijl, H.. 1816 H. t. p. l. en Vmr. 1823.
W. H. C. Hoog, Apt. 1829.
F. J. Gewaltig, Apt. 1836.
C. L. Engengoor, Vvr. 1807.
E. Koopman, Vvr. 1838.
Hedel, 1237 inw
H. van Everdingen, H., H. t. p. l. en Vmr. 1836.
Heerde, 4394 inw.
J. D. S. Rombach, M. et O. D. 1839.
C. Vahl, Vvr. 1839.

's Heerenberg c. a., 1600 inw.
T.W.B.Roding, M.[etO.]D. 1839 (1).
P Hajenius, H. t. p, l. en Vmr. 1826 en 1841.
M. Soppe, Vvr. 1827.
Heerewaarden, 596 inw.
Hees, 750 inw.
M. Kamps, Vvr. 1823.
Wed. J. P. Steenhuis, Vvr. 1843.
Hemmen, 236 inw.
Hengelo, 3053 inw.
D. H. Wildschut Rijnders, M., C. et O. D. 1849.
J. A. L. Millies, H. t. p. l. en V. 1834.
J. W. C. Reuvekamp, Vv. 1839.
Herveld, 900 inw.
D.P.v.Batenburg, H.t.p.l. en V.1840.
Herwen-en-Aardt, 2841 inw.
Herwijnen, 1776 inw.
A.de Boer Vervoorn, M.etO.D.1851.
A. de Boer, H. t. p. l. 1809.
A. J. v. d. Bell, H. t. p. l. en V. 1840.
Heteren, 2,676 inw.
M. van Haaren, H. t. p. l. en V. 1820.
Heumen, 1,296 inw.
J. v. Dijk, H.t.p.l.1851 en V.1848 (?).
Hien, 750 inw.
J. G. Faber, H. t. p. l. en Vmr. 1813.
J. G. Faber Jr., H., H. t. p. l. en Vmr. 1844.
Hoevelaken, 746 inw.
C. J. van Persijn, M. D. 1851.
Horssen, 853 inw.
G. J. Horn Severijn, H. t. p. l. 1849.
Huissen, 3,064 inw.
S.M.Wijking, H., H. t. p.l. en V.1837.
H. Reinders Hoffman, Apt. 1823.
Wed. J. van Gent, Vvr. 1819.
W. Derksen, Vvr. 1833.
Hummelo, 3,077 inw.
J. van Dellen, H. (1844), H. t. p. l. en Vmr. 1834.
Hurwenen, 552 inw.
IJzendoorn, 400 inw.
H. C. Hamerslag, H., H. t. p. l. en Vmr. 1842.
Ingen, 1,000 inw.
G. Rombouts, H., H. t.p.l. en V.1838.

---

(1) Ten blijke, dat de naauwkeurigheid van de officiele lijsten nog wel iets te wenschen overlaat, — iets, 't welk ook wij meermalen bij herhaling hebben doen opmerken, — deelen wij het volgende punt mede, 't welk echter nog slechts eenige weinige naauwkeurigheden opsomt, uit het » Extract uit het Register der besluiten van Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland :"

25 Februarij 1852.

» 10°. Uit aanmerking, dat door Burgemeester en Wethouders van *Bergh* wederom de plattelands Heel- en Vroedmeester HAJENIUS abusief als Apotheker, en de Geneesheer RODING ook als Artis Obstetriciae Doctor wordt opgegeven, en die van *Winterswijk* niet berigten, dat de heer REICHMAN, als sedert eenige jaren van daar vertrokken, ten onregte nog op de lijst der aldaar gevestigde beoefenaren voorkomt, — heeren Burgemeesters en Wethouders in Gelderland in het algemeen en op het nadrukkelijst aan te schrijven, de van hen gevraagde opgaven steeds met de meeste zorgvuldigheid te doen.

. . . .

De Griffier der Staten,
(*w. g.*) L. A. J. W. SLOET."

[Wat den heer RODING betreft, zou mijn geheugen mij zeer moeten bedriegen, als die niet ook *Art. Obst. Dr.* is, en dus de fout misschien *niet* ligt bij Burgemeester en Wethouders van *'s Heerenberg*. RED.]

Keppel, 850 inw.
J. M. C. v. d.Bijll, H. t. p. l. en V. 1838.
Kerkwijk, 886 inw.
Kesteren, 2,033 inw.
Laren, 2,975 inw.
E. G. Huender, H. t. p. l. en V. 1850.
J. Eybers, Vvr. 1844.
Leeuwen, 2,000 inw.
G. Sanders, H. t. p. l. 1843.
Lent. 1,050 inw.
J. Koning, H. (1850), H. t. p. l. en Vmr. 1842.
N. S. Koning, [H. ?], H. t. p. l. en Vmr. 1850.
Lichtenvoorde, 3,650 inw.
J. C. A. ten Bosch, M. D. en V. 1840.
J. B. te Welscher, M, C. et O. D. 1840.
A. M. Reksing, Vvr. 1822.
J. G. Leferink, Vvr. 1838.
Lienden, 3,170.
G. Dresselhuys, H., H. t. p. l. en Vmr. 1843.
F. Bodenstaf, H. t. p. l. en Vmr. 1807.
H. J. Moltzer, H. t. p. l. [en Apt.] 1832.
Lobith c. a., 1,250 inw.
J. J. Gefken, M. et O. D. 1845.
P. F. Vigelius, H. t. p. l. en V. 1828.
Lochem, 2,087 inw.
J. F. Rive, M. D., H. en V. 1807.
J. S. T. Moquette, M. et O. D. 1845.
A. Dieperink, H. t. p. l. en V. 1828.
H. J. Bosch, Vvr. 1827.
Loenen, (Gem. *Apeldoorn*), 117 inw.
H. Tyhuis, Vvr. 1807.
Lunteren c. a., 1,925 inw.
F. C. van den Ham, M. et O. D. 1849.
F. J. Hasseley, H. t. p. l. (sp. adm.)
A. van Heerd, Vvr. 1836.
Maas-Bommel, 750 inw.
J. van Weezel, H. t. p. l. en V. 1830.
Maurik, 2,964 inw.
N. S. Koning, H., H. t. p l. en Vmr. 1850 (1).
O. van Batenburg, H. t. p. l. en V. 1832.
Millingen, 1,442 inw.
M. Heusdens, Vvr. 1830.

Neede, 2,619 inw.
D. Gantvoort, H., H. t. p. l. en V. 1846.
G. J. Gantvoort Sr., H. t. p. l. 1808.
M. Bosman, Vvr. 1850.
Neder-Hemert, 626 inw.
Nunspeet c. a., 2100 inw.
J. H. Kropff, H., H. t. p. l. en Vmr. 1846.
J. H. Schouten, H. t. p. l. en Vmr. 1832.
H. Kelderman, Vvr. 1839.
Nijkerk, 6862 inw.
J. M. Weijl, M. D. 1798.
H. C. van Medenbach de Rooij, M. et O. D. 1817.
F. W. Rodenbroek. H., H. t. p. l. en Vmr. 1829.
P. Krom, H., H. t. p. l. en Vmr. 1845.
H. Hartong van Ark, Apt. 1839.
H. P. van Diest, Apt. 1843.
J. van Riel, Apt. 1845.
F. Evers, Vv. 1828.
W. Groenestein, Vvr. 1846.
Nijmegen, 20,245 inw.
J. M. van Roggen, M. D. 1795.
C. van Eldik (❂3), M. et D. D. 1812.
P. S. Scheers, M. D. 1815.
J. M. Noorduyn, M. C. et O. D. 1818.
G. Roes, M. et O. D. (*Bonn* 1821.) 1822.
J. C. Mulder, 1832.
A. Scholl van Egmond, M. D. 1835.
H. W. Daames, M., C. et O. D. 1839.
J. P. S. Berends, M. D. 1844. H. en Vmr. 1838.
J. H. A. Scheers, M. et O. D. 1846.
C. Noorduyn, M., C. et O. D. 1846.
G. P. Belder, Hmr. 1826.
J. B. L. Vonk, H. en Vmr. 1827.
J. den Dooren de Jong, H. en Vmr. 1834.
F. D. Sneltjes, H. en Vmr. 1836.
P. van Beemen, H. en Vmr. 1838.
J. P. S. Berends, H. en Vmr. 1838.
J. H. Smits en Zoon, Apt. en Dro. 1807 en 1843.
A. Y. A. Looijen en J. O. van Bijlert, Apt. en Dro. 1820 en 1844.

---

(1) ? — Zie boven, onder *Lent*.

D. J. Bosch, Apt. en Dro. 1828.
J. H. Coenen, Apt. en Dro. 1828.
G. C. van Gulpen en B. de Blaauw, Apt. en Dro. 1834 en 1844.
B. A. Jonckers, Apt. en Dro. 1836.
J. J. Sneltjes, Apt. en Dro. 1838.
F. J. van Pelt, Apt. en Dro. 1838.
J. C. van Hagen, Apt. 1839.
R. J. Opwijrda, Apt. 1843.
J. A. Nooren, Apt. en Dro. 1844.
F.H.A.J.Abeleven, Apt. enDro.1844.
P. H. J. Geerligs, Apt. 1845.
H. Koning, Vvr. 1807.
G. J. F. Dinn, Vvr. 1828.
H. van Cleef, Vvr. 1828.
W. Jakob, Vvr. 1830.
J. Hermsen, Vvr. 1832.
G. J. C. Meynhardt, Vvr. 1832.
H. Hageman, Vvr. 1833.
W. C. Hageman, Vvr. 1833.
Wed. L. Hebbenaar, Vvr. 1834.
Wed. A. Janssen, Vvr. 1842.
E. Valstar, Vvr. 1843.
J. Benda, Vvr. 1843.
A. M. Husser, Vvr. 1844.
B. H. Mulder, Vvr. 1848.
A. M. Bach, Vvr. 1848.
M. A. P. Heibrink, Vvr. 1848.
[L. J. Son, T. 1820.]
[J. Saphierstein, T. 1831.]
Oene, 950 inw.
Oldebroek, 4142 inw.
L. J. Duijs, H., H.t.p.l.en Vmr. 1838.
Wed. T. de Boer, Vvr. 1818.
A. M. Spek, Vvr. 1850.
Ooij, 320 inw.
Oosterbeek, 1600 inw.
C. A. Sangster, M. et O. D. 1845.
C. K. Aveling, Vmr. 1843 (1)
Oosterwolde, 650 inw.
G. Spruijt, H. t. p. l. 1845.
Ophemert. 994 inw.
A. F. L. Chrisstoffels, H. t. p. l. en Vmr. 1846.
Opheusden.
J. D. van Batenburg, H., H. t. p. l. en Vmr. 1846.
J. Eerbeek, Vvr. 1823.
Op-IJnen.
A. van de Werken, Vvr. 1828.
Otterloo, 900 inw.
M. van Ooijik, Vvr. 1839.
Over-Asselt, 1401 inw.
Pannerden, 797 inw.
Poederooijen, 967 inw.
F. E. A. ten Bosch, H. t. p. l. 1848.
Putten, 3627 inw.
P. J. Smid, M. et O. D. 1845.
C. A. Pauli, H. t. p. l. en Vmr. 1822.
J. Bunskerken, Vvr. 141.
Randwijk, 650 inw.
A. Berends, Vvr. 1804.
Renkum, 3003 inw.
G. de Jonker, H.t.p.l. en Vmr. 1837.
Wed. Meermans, Vvr. 1822.
Rheden, 7,198 inw.
J. H. Sterren, H. t. p. l. enV.[enApt.] 1842.
Wed. P. Swabe, Vvr. 1820.
Rosendaal, 405 inw.
Rossum, 1060 inw.
J. J. v. Ulft, H. t. p. l. en Vmr. 1838.
Ruurlo, 2540 inw.
J.P.Scholten, H.t.p.l. en Vmr. 1839.
H. Temming, Vvr. 1819.
Scherpenzeel, 1251 inw.
C. Lens, M. [C.] et O. D. 1847.
M. Riegen, H. t. p. l. en Vmr. 1830.
F. J. Spruijt, H. t. p. l. 1850.
Sillevolde, 800 inw.
J.G.H.W.Lammersmann, H. t. p l. en Vmr. 1850.
J. Felderhoff, Vvr. 1837.
Slijk-Ewijk, 400 inw.
G. Pallada, Vvr. 1837.
Steeg.
Steenderen, 3191 inw.
F. J. Buekers, M.D., H.enVmr.1843.
J. G. L. Harsch, H. t. p. l. 1807.
A. A. Knippenberg, Vvr. 1829.
Terborg.
J. J. van Raesveld, M. D. 1796.
P. A. Verouden, H. t. p. l. en V. 1844.
Terwolde, 1400 inw.
J.deKruijff, H.,H.t.p.l.enVmr. 1844.
A. F. Giessen, Vvr. 1849.

(1) Alléén »Vroedmeester.''?

Tiel, 5922 inw.
J. P. van Dorp, M. D. 1802.
J. van Rossum, M., C. et O. D. 1838.
J. Brune, M. et O. D. 1847.
P. G. Legué, H. en Vmr. 1835.
P. J. Campagne en Zoon, Apt. 1811 en 1841.
J. van Wermeskerken, Apt. 1815.
B. Feigler, Apt. 1824.
M. L. Post, Apt. 1838.
A. J. Faassen, Apt. en Dro. 1845.
A. W. Horstink, Vvr. 1815.
W. A. Caron, Dro. 1837. (1841.
W. Campagne van Lookeren, Drog.
W. van Hattum, Dro. 1849.
Twello (Zie *Voorst.*)
Ubbergen c. a., 2348 inw.
Vaassen, 2000 inw.
A. F. H. de Lespinasse, M. et O. D. 1842.
A. Westenbroek, Vvr. 1838.
Valburg c. a., 3779 inw.
P. F. Faber, H. t. p. l. en V. 1820.
Varik, 967 inw.
H. N. Schauss, H. t. p. l. en V. 1843.
Varsseveld c. a., 3700 inw.
J. F. G. Neeb, M., C. et O. D. 1849.
G. Arentzen, H. t. p. l. en V. 1842.
H. W. Klein Hesselink, Vvr. 1811 (onder restict.)
Veenendaal (*Geld.*,) 1610 inw.
M. E. A. Merlijn, Vvr. 1837.
Velp, 2000 inw.
M. C. J. van den Kerckhoven van Groenendijk, M. D. 1826.
B. V. de Witt Hamer, M. [et O.] D. 1849.
J. P. Enklaar, H., H. t. p. l. en Vmr. 1832.
H. G. van Kroon, Apt. 1831.
M. Wanrooij, Vvr. 1834.
Wed. J. Schreiner, Vvr. 1844.
Verwolde, 583 inw.
Voorst c. a., 7943 inw.
J. J. Pennink, M., C. et O. D. 1819.
J. A. van Hamel, M. et O. D. 1839.
N. Lobry van Troostenburg de Bruyn, M. et O. D. 1843.
J. van den Berg, Vvr. 1827.
B. Garritsen, Vvr. 1832.
G. Jonker, Vvr. 1847.

Voorthuizen, 1450 inw.
G. J. de Lespinasse, M. D. 1849.
Wed. J. H. Decker, Vvr. 1832.
Vorden, 2906 inw.
W. Puffius, H. t. p. l. en V. 1833.
A. H. Mulder, Vvr. 1844.
Vuren, 1459 inw.
Waardenburg, 1069 inw.
H. Smelten, H. t. p. l. en V. 1841.
Wadenoijen, 1125 inw.
Wageningen, 4528.
P. H. Holleman, M., C. et O. D. 1833.
H. G. ter Haar, M. [C. et O. D. 1844.]
G. W. H. E. Rooth, H., H. t. p. l. en Vmr. 1841.
J. W. van Krieken, Apt. 1831.
G. Camphuis, Apt. 1833.
J. M. Hondius, Apt. 1843.
J. G. van Maanen, Vvr. 1830.
Wamel, 3,673 inw.
A. N. Brants, H. t. p. l. en V. 1840.
Warnsveld, 2168 inw.
E. Daniels, M. et O. D. 1835.
S. Iliohan, Vvr. 1820.
Wehl, 2078 inw.
Well, *c. a.*, 800 inw.
C. B. Immink, H., H t. p. l. en V. 1835.
Westervoort, 992 inw.
H. Loosjes, H. t. p. l. (Spec. adm.)
Weurt.
H. H. Bischoff, H. en Vmr. 1844.
Wijchen, 3146 inw.
G. Schouten, M. D. 1841.
H. Albers, H., H. t. p. l. en V. 1836.
J. M. Brouwer, Vvr. 1843.
Wilp, 1800 inw.
W. Nieuwenhuisen, H. t. p. l. 1835.
C. Proeski, Vvr. 1842.
Winssen, 940 inw.
L. A. Ottenhoff, H. t. p. l. en V. 1840.
Wintersıcijk, 7556 inw.
H. J. Roelvink, M. et O. D. 1842.
S. J. Goossens, H., H. t. p. l. en V. 1845.
G. J. Zwaneveld, H. t. p. l. 1817.
H. Lindenhovius, H. t. p. l. en V. 1836.
H. Speelberg, Vvr. 1829.
Wisch, 5728 inw.
Zalt-Bommel, 3488 inw.
J. de Koning, M. D. 1801, H. 1822 [?] en Vmr. 1805.

W. C. van de Werk, M. et O. D. 1837 en 1846.
W. van Eeden, H. en Vmr. 1030.
C.J.v. Bergen, H. t. p. l. (Spec. adm.)
P. G. van Anrooy, Apt. 1810.
H. Boers, Apt. 1821.
J. van der Vegte, Apt. 1832.
F. C. Vertregt, Vvr. 1847.

Zeddam.

D. J. W. Daamen, H. t. p. l. 1848.

Zelhem, 3386 inw.

C. Terné van der Heul, H. t. p. l. en Vmr. 1828.
J. F. Kleinmolenkamp, Vvr. 1824.

Zevenaar, 3489 inw.

J. B. Pelgrom, M. D. 1816.
E. F. Pelgrom, M. et O. D. 1843.
B. Hopma, M. et O. D. 1844.
J. C. Lieven, H. t. p. l. 1829.
E. Jansen, Vvr. 1826.
G. A. Steenkamp, Vvr. 1834.

Zieuwent.

C. F. J. Reichman, H. t. p. l. en Vmr. 1840.

Zoelen, 1913 inw.

Zuilichem, 647 inw.

Zutphen, 12,378 inw.

C. A. Klose, M. D., H. en Vmr. 1793.
W. T. E. Kühlenthal, M. D. [*Marburg* 1818] 1821.
G. J. Luchtmans, M. et C. D. 1832.
H. W. v. Rhijn, M., C. et O. D. 1838.
J. N. Ramaer Pz., M. D. 1839.
H. J. Berghuis van Woortman, M. D. en Vrm. 1839.
H. Waardenburg, M. D. 1845.
J. van der Elst, M. D. 1848.
G. J. Knockers van Oosterzee, (stads-) M. et O. D. 1849.
C. A. Turkow, H. en Vmr. 1811.
D. H. Ort, H. en Vmr. 1842.
J. van Zelm, H. en Vmr. 1844.
G. J. Milius, Heelmeester ?? s. c.
W. F. van Crimpen, Apt. 1816.
W. Hallegraeff, Apt. 1817.
G. J. Verburgt, Apt. 1822.
G. J. van Rhee, Apt. 1833.
D. J. Muntendam, Apt. en Dro. 1840.
B. Harmsen, Apt. 1841.
C. F. P. Soetens, Apt. 1843.
J. van de Velde, Apt. 1846.
G. L. Tjeenk Willink, Apt. en Dro. (1849.
Wed. van der Linden, Vvr. 1814.
L. Roelofs, Vvr. 1822.
F. Vriese, Vvr. 1841.
P. C. Beijer, Vvr. 1842.
J. J. M. Plettenburg, Vvr. 1845.
M. C. Sparnaay, Vvr. 1846.
C. Zwarthoff Kok, Dro. 1813.
P. Evekink, Dro. 1824.
F. W. Struben, Dro. 1837.
H. L. Hiddink, Dro. 1841.

III.

Statistiek der Geneeskunstoefenaren in de provincie Zuid-Holland.

EERSTE AFDEELING.

Aar (Ter-), 1795 inw.
M. J. F. Buffart, H. t. p. l. en V. 1847.
J. W. van Hamersvelt, H. t. p. l. en Vmr. 1849.
Aarlanderveen, 2555 inw.
J. M. Richelle, M. et O. D. 1838 en H. t. p. l. 1825.
J. A. B. van Epen, H. t. p. l. en V. 1844.
J. Faas Allart, Apt. 1820.
J. van IJperen, Vvr. 1833.
C. W. T. Sandee, Vvr. 1847.
L. W. Varossieau, Dro. 1826.
Alkemade c. a., 3433 inw,
J. C. Vuisting, H. t. p. l. en V. 1816.
G. van der Vlugt, H. t. p. l. en V. 1837.
E. H. Rodewijk, H. t. p. l. en V. 1839.
J. A. Vuisting, H. t. p. l. en V. 1840.
Alphen-en-Rietveld, 2974 inw.
L. Binnendijk, H. t. p. l. en V. 1832.
M. de Keijzer, H. t. p. l. en V. 1850.
Barwoutswaarder-en-Bekenes, 616 inw.
H. C. Spruit, H. t. p. l. en V. 1851.
Benthuizen, 484 inw.
M. Ouweleen, H. t. p. l. en V. 1838.
Bergambacht. Zie *'s Heer-aartsberg*.
Bergschenhoek, 986 inw.
J. T. Finkenflügel, H. t. p. l. en V. 1829.
D. Fijan, H. t. p. l. en Vmr. 1838.
Berkel c. a., 1250 inw.
C. A. van Steenderen, H. t. p. l. en Vmr. 1835.
P. van Wagtendonk, Jz., H. t. p. l. en Vmr. 1839.
Bleiswijk, 1356 inw.
J. Mensma van Willes, H. t. p. l. en Vmr. 1836.
N. W. Baelen, Vvr. 1822.
Bodegraven, 2560 inw.
W. H. Kapteyn, M. et O. D. 1847.
P. D. Krol, Gep. Chir. Maj. en M. et Chir. D. 1841.
J. Wannée, H. t. p. l. en Vmr. 1817.
T. J. Freeriks, H. t. p. l. en V. 1818.
C. Heeman, H. t. p. l. 1822.
H. F. van Rentherghem, H. t. p. l. en Vmr. 1839.
P. Allart, Apt. 1829.
M. C. Freem, Vvr. 1833.
Boskoop, 1,908 inw.
H. H. Lührs, M. D. 1841.
C. H. Felix, H. t. p. l. en Vmr. 1814.
T. Heynes, H. t. p. l. en Vmr. 1832.
I. van Schoonhoven, Vvr. 1824.
Broek c. a., 1,527 inw.
Delft, 18,449 inw.
J. M. v. Stipriaan Luïscius, M. D. 1815.
P. J. v. Kranendonk, M. et O. D. 1816.
J. Soutendam, M. D. 1827.
H. M. de Witt Hamer, M. D. 1835.
[C. F. Donnadieu, M. D. 1835.]
P. J. A. H. Vermeulen, M. D. 1843.
J. J. van Kranendonk, M., C. et O. D. 1844.
M. A. Roodenberg, M. et O. D. 1843.
S. A. Bleekrode, M. et O. D. 1835.
J. G. Kloppert, M. C. et O. D. 1836 en 1847.
F. M. T. Gijsberti Hodenpijl, M. D. 1833.
W. M. Perk, M. D. 1849.
J. G. Vorstman, Heelm. 1794.
H. C. G. van Essen, H. en V. 1820.
M. S. Gutteling, H. en Vmr. 1826.
H. J. van Blommestein, H. en V. 1838.
A. A. Küller, Hmr. 1843.
J. M. C. Knollaert, H. en Vmr. 1844.
P. T. v. Munnikrede, H. en V. 1846.
S. J. [H.] van Hengel, Apt. 1827. [?]
S. Verboom, Apt. 1822.
J. C. Overvoorden, Apt. 1825.
B. van der Doll, Apt. 1826.
A. A. de Kuijzer, Apt. 1828.
I. H. J. Hoek, Apt. 1830.
P. J. Kipp, Apt. 1830.

(*Afgedrukt den 6 September* 1852.)

L. van 't Zand, Apt. 1830.
C. A. Stadhouders, Apt. 1833.
A. van de Goorberg Jr., Apt. 1837.
H. W. de Kruijff, Apt. 1837.
W. Wildschut, Jr., Apt. 1839.
G. K. Drabbe, Apt. 1840.
D. J. Cockuyt, Apt. 1842.
J. F. Hansen, Apt. 1844.
J.H.W. ElsevierBalfourt, Apt.1843.
S. Viruly, Apt. 1847.
D. H. van Rossum, Apt. 1848.
M. E. Bender, Vvr. 1819.
E. Vrij Aldenhove, Vvr. 1822.
E. Smink, Vvr. 1827.
J. E. Vilaars, Vvr. 1848.
E. A. Maas, Vvr. 1848.
W. J. Kuhler, Dro. 1824.
G. W. Muller, Dro. 1823.
J. H. de Heer, Dro. 1838.
A. J. C. Koenaart, T. 1841.

Gouda, 13,788 inw. (1).

W. F. Buchner, M. et C. D. 1801.
G. P. Buchner, M. D. 1826.
J. G. Rooseboom, M. D. 1832.
A. Luyten, M., C. et O. D. 1840.
° A. Romein, M.D.1843 H.en V.1840.
A. C. Klaverwijden, M. D. 1848.
O. van Haften de Kock, Hmr. 1818.
J. Reutinger, H. en Vmr. 1837.
J. Wolfenbuttel, H. en Vmr. 1837.
J. S. Opterbeek, Apt. 1811.
D. Franken, Apt. 1813.
F. Grendel, Apt. 1818.
H. Hoefhamer, Apt. 1820.
E. J. Hamburg, Apt. 1826.
A. A. G. van Itterson, Apt. 1826.
A. J. Gabry, Apt. 1830.
° F. H. Roelofs, Apt. 1835.
P. van Gogh, Apt. 1837.
Wed. P. Slotemaker, Apt. (Provisor C. Thim. 1842.)
F. Grendel, Jr., Apt. 1842.
J. A. P. P. v. d. Heyden, Apt. 1848.
J. B. Peters, Apt. 1844.
P. J. P. E. Roldanus, Apt. 1844.
W. P. Drost, Apt. 1849.
M. van Havezaat, Vvr. 1820.
H. M. Buur, Vvr. 1839.
P. de Waal, Vvr. 1840.
E. de Haas, Vvr. 1847.

Gouderak, 1,339 inw.

J.A.v.Bochove, H.t.p.l.en V. 1844.
A. C. van Hensbeek, Vvr. 1831.

's Gravenhage en Scheveningen (1), te zamen 72,115 inw.

W. H. Meijer, M. D. 1809.(1810.
G. H. Wachter Pz. (✠3), M. et O.D.
D. W. Kraijenbrink, M. D. 1814.
P. F. Everard, M. D. 1817.
S. van Gogh Bz., M. D. 1818.
° J. G. Hasselman, M. D. 1819.
W. F. P. Kiehl, M. D. 1822. (*Berlijn* 1822.)
J. F. J. Baerken, M. D. 1823.
J. B. Starck, M. D. 1823.
° P. A. Jeltes, M. D. 1825.
° G. J. van Doeveren, M. D. 1831.
L. P. Mouton, M. D. 1833.
T. C. Seegers, M., C. et O. D. 1834.
S. L. Manson, M. et O. D. 1835.
L. S. A. Holtrop, M. D 1835.
° G. H. Muller, M. D. 1835.
H. T. Folmer, M. D. 1835.
J. M. Addink, M. D. 1836.
E. Graaf van Bylandt (EK4), M. D. 1840 (*Berlijn* 1838).
J. Kips, M. et C. D. 1840.
J. Sarluis, M. et O. D. 1840.
° C. W. Eikendal, M. et C. D. 1841.
J. C. G. Evers, M., C. et O. D. 1841.
M. de Groot, M. et O. D. 1842.
L. J. de Jongh, M. D. 1843.
S. Hoven, M. et C. D. 1843.
K. W. Volgraff, M. D. 1843.
J. W. Schick, M. D. 1843.
T. H. Blom Coster, M. et O. D. 1843.
J. de Ligt, M, C. et O. D. 1844.
° J. L. Chanfleury van IJsselstein, M. et C. D. 1844. (D. 1847.
C. W. Vinkhuyzen (EK4), M. et C.
D. B. Rijke, M. et O. D. 1847.
H. D. Goldbach, M., C. et O.D.1847.

(1) Een ° vóór den naam beteekent *Stads-Doctor*, *Stads-Chirurgijn*, of ook *Stads-Apotheker*.
Een † beteekent *Stads-Vroedmeester*, of *Stads-Vroedvrouw*.

F. H. T. Fritze, M. D. 1847.
W. F. Kervel, M. D. 1850. (*Leuven* 1850.) (H. en Vmr. 1835.
E.S. Stein, M.D. 1850. (*Giessen* 1850.)
H. F. van de Ven, M. D. 1851.
J. F. d'Aumerie, M. D. 1804.
J. H. Sänger, Chir. Maj. en M. D. 1828.
W. J. Rentink, Chir. Maj. en M. et C. D. 1843.
° J. G. Vorstman, H. en Vmr. 1817.
° P. C. v. d. Meulen, Hmr. 1818.
° L. v. d. Hegge Zijnen, H. en V. 1818.
W. H. Lignac, H. en V. 1818 en 1825.
° A. P. van Luunen, Hmr. 1819.
W. ter Winkel Jr., H. en V. 1822.
A. J. Becht, H. en Vmr. en T. 1825.
° L. de Kobus de Meijer, Hmr. 1825.
† H. Netler, H. en Vmr. 1829.
° A. Hoek, H. en Vmr. 1829.
J. C. Muller, H. en Vmr. 1831.
G. C. Terlaak, H. en Vmr. 1836.
T. Enthoven, H. en Vmr. 1836.
K. P. Meijer, H. en Vmr. 1838.
P. J. Ligtenberg, H. en Vmr. 1839.
A. L. Switzar, H. en Vmr. 1840.
A. B. de Pinto, H. en Vmr. 1841.
S. T. C. Schoevers, H. en Vmr. 1841.
W. C. de Leth, H. en Vmr. 1841.
T. Keyzer, H. en Vmr. 1841.
J. J. H. Vogel, H. en Vmr. 1843.
H. G. Becht, H. en Vmr. 1843.
H. F. J. Rupp, H. en Vmr. 1843.
L. J. Hoele, H. en Vmr. 1848.
W. F. Flint, Hmr. 1849.
† J. C. Bausch, H. t. p. l. en V. 1821 en 1832 (te *Scheveningen*).
° M. Hoos, H. t. p. l. en V. 1849 (te *Scheveningen*).
F. Borst, Apt. 1790.
H. W. Koemans, Apt. 1808.
° H. de Lange, Apt. 1810.
J. H. van der Burg, Apt. 1818.
W. C. van Dort, Apt. 1819.
J. Visser, Apt. 1820.
T. D. Vrijdag Zijnen, Apt. 1821.
A. Kruyt, Apt. 1822.
F. T. de Mazure, Apt. 1824.
J. van Essen, Apt. 1826.
J. de Jong, Apt. 1828.
J. Wolffenbuttel, Apt. 1828.
J. I. Fiers, Apt. 1829.
F. J. Moet, Apt. 1830.
D. M. van Deinse, Apt. 1830.
J. H. Koelink, Apt. 1830.
J. T. Hoefnagel, Apt. 1830.
J. H. P. Mond, Apt. 1830.
J. M. Mouton, Apt. 1830.
C. Volker v. Valkenburg, Apt. 1833.
A. Hesselink, Apt. 1834.
J. W. Duymaer v. Twist, Apt. 1835.
H. Hendrikse, Apt. 1835.
Z. J. de Lange, Apt. 1835.
G. Bisschop, Apt. 1835.
H. C. M. Eikendal, Apt. 1835.
G. J. W. Koolemans Beijnen. Apt. 1838
W. Huijgens, Wz., Apt. 1839.
J. M. van Renesse, Apt. 1839.
P. M. Verhoeven, Apt. 1840.
J. van Kesteren, Apt. 1841.
H. G. Hepp, Apt. 1843.
H. M. Visser, Apt. 1844.
Wed. Vigelius, Apt. (Prov. J. C. T. Vigelius 1844.)
J. G. Elsman, Apt. 1846.
H. Schot, Apt. 1847.
H. L. Carbentus, Apt. 1849.
R. H. Roeloffs, Apt. 1851.
A. E. Hoogenraad, Vvr. 1810.
W. Aibels, Vvr. 1820.
† T. C. Fuchs, Vvr. 1839.
† A. C. Becht, Vvr. 1840.
† H. van Rhijn, Vvr. 1840.
R. H. Jansen, Vvr. 1841.
B. Stevens, Vvr. 1842.
† A. M. Brons, Vvr. 1844.
† M. E. Alexandré, Vvr. 1846.
M. van Wilpe, Vvr. 1849.
A. M. L. van der Groen, Vvr. 1849.
J. C. van Rhijn, Vvr. 1849.
M. A. Foks, Vvr. 1850.
S. J. Kruit, Vvr. 1827 (*Scheveningen*)
J. L. Dawans, Dro. 1824.
F. Stam, Dro. 1826.
W. T. Greve, Dro. 1833.
S. J. van den Berg, Dro. 1833.
F. Groenemeijer, Dro. 1836.
S. H. Snijder, Dro. 1837.
G. J. R. van der Gaag, Dro. 1839.
P. van Kempen, Dro. 1840.
A. van den Bergh, Dro. 1840.

J. F. van Thiel, Dro. 1843.
J. de Vries, Dro. 1848. (Provisor bij de Wed. Schut.)
P. K. Hoebert, Dro. 1848.
A. van Stappershoef, Dro. 1849. (Provisor bij de Wed. van Stappershoef.)
S. J. H. van Hengel, Dro. 1849.
A. N. Cohen, T. 1822.
M. B. Wallach, T. 1824..
J. H. E. Suss, T. 1835.
I. B. Wallach, T. 1835.
G. N. Dentz, T. 1840.
A. J. C. Koenaart, T 1841 [?]
's Gravezande, 2180 inw.
J. Montagne, H. t. p. l. en Vmr. 1828 en 1842.
A. E. van Arkel, H. t. p. l. en V. 1840.
C. P. M. Stouthandel, Vvr. 1821.
Haastrecht, 1389 inw.
N.v.Sevenhoven, H.t.p.l. en V. 1833.
C. Simons, H. t. p. l. en Vmr. 1834.
Hazerswoude, 2866 inw.
N. L. van der Vlies, M. et O. D. 1824.
G. G. Bruns, M. et O. D. 1820.
J. B. N. v.d. Berg, H.t.p.l. en V. 1847.
A. van Sluisdam, Vvr. 1835.
's Heeraartsberg-en-Berg-Ambacht, 1714 inw.
H. J. Timmer, H. t. p. l. en V. 1844.
Hillegersberg, 2027 inw.
C. J. Alers, H. t. p. l. en Vmr. 1824.
W. Cramer, H. t. p. l. en Vmr. 1829.
J. M. Allart, Vvr. 1833.
Hillegom, 1838 inw.
B. F. H. A. Buddenberg, H. t. p. l. en Vmr. 1837.
G. E. Fellekamp, Vvr. 1835.
't Hof-van-Delft, 1078 inw.
Hoogmade.
L. P. de Koning, H.t.p.l. en V. 1834.
Katwijken (Beide de), 4881 inw.
Katwijk binnen of *aan den Rijn.*
H.P.PolijnBuchner, M.etO.D.1838.
C. Schoorel, H. t. p. l. en V. 1837.
Katwijk-aan-Zee.
H. B. van Rhijn, M., C. et O. D. 1840.
A. van Beelen, Vvr. 1826.
Koudekerk, 1226 inw.
W.K.J.Schoor, M. et O. D. 1846.
Krimpen-op-de-Lek, 1053 inw.
F. W. Brinkman, H.t.p.l. en Vmr. 1824 en 1844.
P. C. Geijl, H. t. p. l. en Vmr. 1837.
Lekkerkerk, 2150 inw.
A.F. van Wieringen, M.etO.D.1849.
H. Timmers, H. t. p. l. en Vmr. 1800 en 1820.
A. Zijp, H. t. p. l. en V. 1847.
Leyden, 35,864 inw.
C. A. Sleurs, M. D. 1788.
G. Salomon, M. D. en Vmr., A. O. Lect.; *Königsberg* 1797.
A. Hasebroek, M. D. 1805.
J. Adriaans, M. D. 1819.
L. S. van Praag, M. et O. D. 1820.
C. W. H. van Kaathoven, M.D. 1821.
H. F. van Doeveren, M. D. 1824.
J. Baert, M. D. 1828.
F. Dozy, M. D. 1832.
W. M. S. Junius, M., C. et O.D. 1835.
H. Luhrman, M. et C. D. 1838.
P. M. Mess, M., C. et O. D. 1839.
C. Pruijs van der Hoeven, (✠3), M. D. Prof. 1816 (1).
J. H. Molkenboer, M. D. 1840.
J. D. Frenay, M. D. 1842.
C. Terlaag, M. et O. D. 1843.
G. W. A. Plaat, M. D. 1843.
L. H. Verwey, O. D. 1843. (2)
H. Bourse Wils, M., C. et O.D. 1844.
P. B. van Hijfte, M. et O. D. 1846.
I. L. van Praag, M., C. et O. D. 1848.
[Bovendien zijn te *Leyden* de volgende Heeren Professoren in de geneesk. faculteit (alléén prof. Pruijs van der Hoeven komt op de offic. lijst voor):

(1) Ook nu komt de heer VAN DER HOEVEN op de Off. lijst voor als M. D. » 1846."

(2) De heer VERWEY komt hier wederom alléén als » Obstr. Dr." voor. Bovendien woont die heer sinds lang te *Voorburg*, zoo als ook reeds in onzen vorigen jaarg. werd aangeteekend.

G. C. B. Suringar.
F. W. Krieger.
A. E. Simon Thomas.
H. Halbertsma Jz.]
C. Honing, Gep. Chir. Maj. en M. et C. D. en Vmr. 1844.
J.F.Neeb,H.enVmr.1821en1837. [?]
W. A. Peskens, H. en Vmr. 1821.
J. H. J. Groothols, H. en Vmr. 1836.
G. Aalbertsburg, H. en Vmr. 1836.
J. L. A. Dessertine, H. en Vmr. 1837.
M. J. Schretlen, H. en Vmr. 1837.
A. van Iperen, H. en Vmr. 1842.
H. P. Stoffels, H. en Vmr. 1826.
J. H. Gutberlet, Hmr. 1844.
J. L. A. de Planque, Hmr. 1824. [?]
J. A. J. de Mare, Hmr. 1845.
A. J. Schretlen, H. en Vmr. 1846.
J. A. Longepée, H. en Vmr. 1847.
A.P. van den Berg, H. en Vmr. 1847.
[J. A. van Dissel, Hmr.]
N. J. Teerlink, Apt. 1800.
J. van Vliet, Apt. 1807.
H. A. Reiche, Apt. 1811.
W. J. Hoefman, (*Stads-*) Apt. 1815.
R. Jesse, Apt. 1817.
H. J. van Staveren, Apt. 1819.
A. P. van Dieshoek, Apt. 1820.
O. A. van Tricht, Apt. 1828.
J. A. van de Laar, Apt. 1829.
L. Meerburg, Apt. 1832.
A. W. Pottum, Apt. 1832.
W.v.Lee, Apt. en Dro. 1824 en 1818.
J. J. Reyst, Apt. 1833.
L. Herding, Apt. 1834. [?]
B. J. Fornara, Apt. 1835.
J.H. Wijnstroom, Apt. en Dro. 1838.
F. Verboom, Apt. 1840.
J. P. C. de Klein, Apt. 1841.
N. J. Sanders, Apt. 1841.
I. J. D. Buis, Apt. en Dro. 1841.
A. A. Cockuit, Apt. en Dro. 1842.
C. B. Duyster, Apt. 1843.
J. Garrer, Apt. 1843.
P. J. Meerburg, Apt. 1843. (1)
Leendert Herding, Apt. 1843.
F. G. A. Proot, Apt. 1844.
A. K. W. E. C. Fischer, Apt. 1845.
J. C. du Saar, Apt. en Dro. 1846.
C. A. van Dieshoeck, Apt. 1846.
J. Jesse, Apt. 1848.
G.van Kranendonk, Apt. 1842(Provisor bij de Wed. H. S. Koebergh.)
D. Eekma, Apt. 1849. (Provisor bij de Wed. W. C. Bock.)
P. J. A. L. Pels, Apt. 1849. (Provisor bij de Wed. J. P. Meerburg.)
N. Haremaker, Apt. 1850. (Provisor bij de Wed. C. W. M. Roskes.)
A. van der Linden, Vvr. 1819.
G. van der Haas, Vvr. 1819.
M. van den Bosch, Vvr. 1825.
G. B. M. Kosters, Vvr. 1828.
A. de Haaij, Vvr. 1830.
S. Wolters, Vvr. 1831.
J. M. van Wijk, Vvr. 1833.
J. Herfst, Vvr. 1833.
S. M. Goddijn, Vvr. 1834.
N. Huiser, Vvr. 1843.
A. M. Poit, Vvr. 1847.
A. E. Snijders, Vvr. 1850.
B. van Velsen, Vvr 1850.
L. Sterk, Vvr. 1850. Zie *Woerden*.
E. Leget, Vvr. 1851.
G. Boogaerts, Dro. 1813.
K. Blok, Dro. 1823.
P. Draijer, Dro. 1827.
D. J. Cockuit, Dro. 1842.
J. J. Faas, Dro. 1851.
I. B. Wallach, T. 1835. [?]
A. N. Cohen, T. 1822 [?]
P. de Haan, T. 1826.
A. J. C. Koenaert, T. 1841. [?]
A. A. Fresco, T. 1843.
E. Oudschans, T. 1846.

Leyderdorp, 1829 inw.

A. van Rhijn, H. t. p. l. en Vmr. 1810 en 1825.
E. Donkersloot, H. t. p. l. en V. 1849.
M. Rusman, Vvr. 1826.

De Lier, 829 inw.

C. Wendt, H. t. p. l. 1811.

---

(1) In de offic. lijst komt voor: 1) Apt. J. P. Meerburg, 2) Apt. P. J. Meerburg en 3) Wed. J. P. Meerburg.

Lisse, 1,620 inw.
B. J. van Dieren, M. D. 1810.
P. A. B. van Dieren, M. D. 1839.
T. Nieuwenhuizen, H. t. p. l. en V. 1838.
Loosduinen, 2,040 inw.
J. A. van Elburg, H. t. p. l. en V. 1828.
J. D. de Bruyn Legner, H. t. p. l. en Vmr. 1838.
A. Wolters, Vvr. 1843.
Mathenes, (*Oud- en Nieuw-*) 612 inw.
Monster-Ter-Heide-Poelwijk en Quintsheul, 3007 inw.
G. van Leeuwen, H. t. p. l. en V. 1831.
W. M. van Mill, H. t. p. l. en V. 1838.
C. van Amstel, H. t. p. l. en V. 1840.
Moordrecht, 1942 inw.
L. H. van Bochove, M. D. 1846.
P van Waas, M. et O. D. 1848.
M. van Bochove, H. t. p. l. en V. 1811.
J. P. J. van Ewijk, Dro. 1824.
Naaldwijk, 3,420 inw.
J. E. van der Trappen, M. D. 1843.
H. C. de Jong, M. D. 1846.
P. van Trigt, H. t. p. l. en Vmr. 1839.
J. A. de Horion de Corbij, H. t. p. l. en Vmr. 1839.
J. H. van Dijk, H. t. p. l. en V. 1843.
M. A. van Eyk, Vvr. 1807.
Nieuwkerk-aan-den-Yssel, 1658 inw.
H. G. Holstein, H. t. p. l. en V. 1840.
J. van Lutsenburg, H. t. p. l. en V. 1822.
A. van Leerdam, H. t. p. l. en V. 1846.
Nieuwkoop-en Noorden, 2124 inw.
M. de Voogd, H. t. p. l. en Vmr. 1836.
Th. Joha, H. t. p. l. en Vmr. 1839.
A. W. van Oort. Vvr. 1810.
Nieuwveen, 894 inw.
W. P. van Rhijn, M. D. 1845.
M. van der Horst, H. t. p l. en V. 1836.
Noordwijken, (*De beide-*) 2841 inw.
G. J. F. Merz, M. et O. D. 1839.
C. van der Boon, H. t. p. l. en V. 1810.
J. van Nes, H. t. p. l. en Vmr. 1850.
M. van der Boon, Apt. 1840.
N. Stark, Vvr. 1831.
Noordwijkerhout c.a., 1109 inw.
Nootdorp, 615 inw.
A. G. Ogterop, H. t. p. l. en V. 1844.
Oestgeest-en-Poelgeest, 1945 inw. (1976 inw.
Ouderkerk-aan-den-IJssel,
[J. E. C. van Campen, M. et O. D. 1850.]
G. van der Rotte, H. t. p. l. en V. 1834.
C. Schouten, H. t. p. l. en V. 1837.
S. P. Overduin, H. t. p. l. en V. 1847.
R. van Dijk, Vvr. 1808. [?]
Oudewater, 2044 inw.
H. P. van Praag, M., C. et O. D. 1849.
I. S. van Praag, H. t. p. l. en V. 1826.
W. J. Thier, H. t. p. l. en Vmr. 1837.
Ch. Snijders, Vvr. 1830.
Oudshoorn, 1823 inw.
H. C. van der Burch, M. et O. D. 1814.
J. Borstlap, H. t. p. l. en Vmr. 1844.
C. A. 't Hooft, Az., Dro. 1843.
Pijnacker, 1413 inw.
J. P. Termaten, H. t. p. l. 1810.
J. G. Ravenek, H. t. p. l. en V. 1835.
A. C. van Stipriaan, Vvr. 1805.
Reeuwijk, 933 inw.
P. de Wilde, H. t. p. l. 1829.
A. Noël, Vvr. 1851.
Rijnsaterwoude.
Rijnsburg, 1660 inw.
P. I. Dagevos, H. t. p. l. en V. 1829.
P. Munk, Jr., H. t. p. l. en V. 1849.
C. H. Allart, Vvr. 1843.
Rijswijk, 2517 inw.
J. H. Krüger, H. t. p. l. en V. 1811.
J. Keukenmeester, H. t. p. l. en V. 1831.
G. A. Soeteman, H. t. p. l. en V. 1847.
Sassenheim, 1008 inw.
J. D. van der Vlist, H. t. p. l. en V. 1840.
Schipluiden, 526 inw.
J. M. Bollinger, H. t. p. l. en V. 1841.
W. Droog, H. t. p. l. en Vmr. 1842.
Schoonhoven, 2553 inw.
J. G. Roozenburg, M. et O. D. 1817.
A. I. H. Wolff, M. D. 1833.
J. de Jaager, M., C. et O. D. 1837.
J. W. Florijn, Vmr. 1835 (1).

(1) Alleen » Vroedmeester ?''

C. J. F. van den Braak, Apt. 1822.
A. van Scherpenzeel, Apt. 1846.
Sluipwijk, 741 inw.
Soetermeer, 974 inw.
A. Meerburg, H. t. p. l. en V. 1836.
J. G. Luskens, H. t. p. l. en V. 1841.
S. van der Vaart, H. t. p. l. 1850.
Soeterwoude, 2598 inw.
P. Zeeman, H. t. p. l. en Vmr. 1819.
Stolwijk, 1540 inw.
A. Demmers, H.t.p.l. en Vmr. 1848.
S. E. Stewé, H. t. p. l. en Vmr. 1839.
Stompwijk c. a., 2421 inw.
W. Hendrikz (✠3), M., C. et O.D. (*Berlijn* 1838) 1839.
G. Verbeek, H. t. p. l. 1810.
J. A Keukenmeester, H. t. p. l. en Vmr. 1839.
A.F. v. Leeuwen, H.t.p.l. en V. 1840.
Valkenburg, 439 inw.
J. Spijker, H. t. p. l. 1827.
Veur, 919 inw.
D. van Diemen, H. t. p. l. en V. 1840.
E. H. Kerkhof, Vvr. 1804 (1).
Voorburg, 2563 inw.
J. Lage, M., C. et O. D. 1836.
L. H. Verweij, M. et O. D. 1839.
W. J. Terlaak, H. t. p. l. en V. 1820.
P. Crans, H. t. p. l. en Vmr. 1834.
Voorhout, 766 inw.
Voorschoten, 1677 inw.
H. van der Horn van den Bos, M., C. et O. D. 1837.
H. J. Reijers, H. t. p. l. en V. 1830.
E. H. Kerkhof, Vvr. 1804 (1).
Vrijeban, 1014 inw.
Waarder, 515 inw.
J. J. Rombach, H. t. p. l. en V. 1836.
Waddinxveen(*Noord-en-Zuid-*), te zamen 2021 inw.
J. P. H. Nourisse, H. t. p. l. 1822.
J.H.P.Reuber, H.t.p.l. en Vmr.1849.
F. Muis v. d. Moer, H.t.p.l. en V. 1849.
P. Nourisse, H. t. p. l. en Vmr. 1850.
M. M. Hoevelaar, Vvr. 1847.
Warmond, 1226 inw.
C. A. Lutgert, M., C. et O. D. 1839.
P. J. Hensterman, H. t.p.l.en V. 1838.
H. Peysel, Vvr. 1791.
Wassenaar-en-Zuidwijk, 2971 inw.
C. J. van der Kellen, M. et O.D.1851.
E. W. Vos, H. t. p. l. en Vmr. 1822.
C. Vollebregt, Vvr. 1824.
Wateringen, 1652 inw.
J.v. Munnikrede, H. t. p. l. en V. 1833.
J. L. Switzar, H. t. p. l. en Vmr. 1837.
W. E. de Veer, Vvr. 1802.
Woerden, 4136 inw.
J. E. Pruimboom, M. D. 1804.
J. de Braauw, M. D. 1811.
P. F. Valkenhoff, M. et O. D. 1840 en 1850.
H. van der Lee, H., H. t. p. l. en Vmr. 1836.
H. van Loon van Itterson, Apt. 1835.
H. W. Baelde, Apt. 1844.
L. Sterk, Vvr. 1850.
Woubrugge, 1430 inw.
G. Swart, H. t. p. l. en Vmr. 1814.
J. K. Schoor, H. t. p. l. 1842.
G. Schuitemaker, Vvr. 1850.
Zegwaart, 1352 inw.
F. Soumain, M. D. en Vmr. 1801.
J. Verboom Soumain, M. D. 1849.
K. Hoefsmit, H. t. p. l. en Vmr. 1819.
N. Kersbergen, Vvr. 1821.
Zevenhoven, 865 inw.
A. Boeser, H. t. p. l. en Vmr. 1836.
Zevenhuizen, 1781 inw.
S. Coronel Sr., M. et O. D. 1850.
J. G. Koller, H. t. p. l. en Vmr. 1821.
Zwammerdam, 1183 inw.
J. J. van Son, M. et O. D. 1846.
J. Niekerk, H. t. p. l. en Vmr. 1822.

(1) Deze Vroedvrouw komt op deze *beide* plaatsen voor.

Statistiek der Geneeskunstoefenaren in de provincie Zuid-Holland.

TWEEDE AFDEELING (1).

Abbenbroek. 574 inw.
J. van der Minne, H., H. t. p. l. en Vmr. 1844. (Woont te *Heenvliet*, maar heeft hier met verlof een artsenijwinkel.)
Alblas (Oud-), 914 inw.
Alblasserdam, 2585 inw.
J. M. Herfst, M. et O. D. 1845.
J. Tulleners, H t.p.l. en Vmr. 1828.
A. de Haan, H. t. p. l. 1832.
J. Mostman, H. t. p. l. en Vmr. 1843 en 1851.
L. Cleton, Vvr. 1811.
Ameide, 1081 inw.
C. A. Timmerman, M. et O. D. 1815 en 1825.
G. J. Giltay, H. t. p. l. 1822.
Ammerstol, 480 inw.
Arkel-en-Rietveld, 594 inw.
Asperen, 1130 inw.
A. Vermolen, H., H. t. p. l. en V. 1839.
A. de Jager, H. t. p. l. en Vmr. 1828 en 1837.
E. A. Hoolboom, H.t.p.l. en V. 1843.
Barendrecht (Oost-en-West-), 1925 inw.
J. Nolen, H. t. p. l. en Vmr. 1811.
C. v. d. Mijle, H.t.p.l. en Vmr. 1839.
T. Knieriem, Vvr. 1838.
Beijerland (Nieuw-), 1053 inw
A. S. P. van Trotsenburg, H. t. p. l. en Vmr. 1847.
Beijerland (Oud-), 3687 inw.
J. W. E. de Man, M. D. 1815.
J. Peelen, M. et O. D. 1833.
A. Verhoeven, M. et O. D. 1844.
C. Klein, H. t. p. l. en Vmr. 1817.
W. A. Kok, Apt. 1845.
J. Nieuwland, Vvr. 1821.

Beijerland, (Zuid-) 1385 inw.
G. A. Meijer, H. t. p. l. 1809.
B. J. Buurman, H. t. p. l. en V. 1842.
C. Simons, H. t. p. l en V. 1849.
C. Driessen, Vvr. 1826.
Berkenwoude, 526 inw.
Bleskensgraaf, 710 inw.
G. Werndly, H. t. p. l. en Vmr. 1838.
B. de Haan, H. t. p. l. en Vmr. 1842 en 1850.
Bommel, (Den) 1303 inw.
J. v. d. Starp, H., H. t. p. l. en V. 1843.
Brandwijk-en-Gijbeland, 542 (inw.
Brielle, 4483 inw.
A. C. v. d. Minne, M. et O. D. 1817.
C. Plooster, M. D. 1839.
W. E. Ludeking, Hmr. 1837, H. t. p. l. en Vmr. 1822. (2)
D. Pronk, H., H. t. p. l. en Vmr. 1847.
J. C. Huysman. Apt. 1808.
W. H. D. Munnich, Apt. 1811.
C. Biemond, Apt. 1844. Provisor voor de Wed. P. A. v. d. Byll.
C. F. Muller, Apt. 1848.
Capelle-op-den-Yssel c. a., 1491 inw.
B. v. d. Brink, H. t. p. l. en V. 1825.
Charlois, 2951 inw.
A. Essenbrugge van der Hegge, H. t. p. l. en Vmr. 1821.
N. v. d. Toorn, H. t. p. l. en V. 1825.
H. de Groot, H. t. p. l. en V. 1842.
A. v. d. Toorn, H. t. p. l. en V. 1847.
Delfshaven, 3180 inw.
L. Spruyt, M. D. 1824. (1819.
L. A. Bruijn, M. D. 1827, H. t. p. l. en V.
J. Thomee, H., H. t. p. l. en V. 1851.
P. Rademakers, H. t. p. l. en V. 1841.
P. Fransman, Vvr. 1847.

---

(1) Wij hebben, om niet noodeloos de verwarring te helpen vergrooten, de aangegevene onderscheiding tusschen » *Vroedmeester*" en » Vroedmeester t. p. l." *hier* en elders laten wegvallen.

(2) Zie onder *Oostvoorne*.

Dirksland, 2060 inw.
P. Groesbeek, H. t. p. l. 1801.
L. la Porte, H. t. p. l. en Vmr. 1819.
C. W. Werner, H. t. p. l. 1844.
D. de Vries, Apt. 1847. (Provisor voor de Wed. I. W. Anemaet.)
H. Rutgers, Vvr. 1828.
Dordrecht, 20,900 inw.
M. van den Brandeler, M. D. 1814.
M. G. Timmers Verhoeven, M. D. 1826.
C. van Deinze Antz., M. D. 1832.
M. F. Onnen, M. D. 1836.
P. de Vrij, M. et O. D. 1836.
P. A. van den Berg, M. D. 1837. H. en Vmr. 1816.
N. Rovers, M. D. 1838.
T. de Vries, M. D. 1841.
J. A. Delhez, M. D. 1841.
W. D. van Oldenborgh, M. D. 1844.
F. J. Boudier, M. D. 1846.
B. J. v. d. Kieboom, H. en V. 1819.
A. de Vogel, H. en Vmr. 1826.
N. Lipjes, H. en Vmr. 1827.
P. F. van Dura, H. 1833 en V. 1848.
C. L. van Aardenne, H. en V. 1828 en 1835.
J. W. van Steenbergen Schotel, H. en Vmr. 1833.
D. de Vries, H. en Vmr. 1840.
J. Schijf, H. en Vmr. 1844.
A. A. Grondhout, H. en V. 1844.
D. Tijssens, H. en Vmr. 1844.
P. van der Mijle, Apt. 1793.
P. J. de Bosson, Apt. 1816.
Wed. J. Schouten. (Provisor H. H. Hacke, 1818.)
H. Kluit, Apt. 1819.
D. Blankenbijl, Apt. 1820.
A. van der Mijle, Apt. 1822.
G. van Kamen, Apt. 1826.
A. Kluit, Az., Apt. 1828.
W. J. v. Rijsoort v. Meurs, Apt. 1829.
S. E. G. Holzapffel, Apt. 1830.
C. Brunner, Apt. 1831.
J. van Wageningen, Apt. 1833.
G. de Reus, Apt. en Dro. 1836 en 1825.
H. J. Giltay, Apt. 1837.
C. J. v. d. Meer Vrijthoff, Apt. 1837.
K. G. W. de Bosson, Apt. 1840.
P. Bisschop, Apt. en Dro. 1840.
H. C. A. Millies, Apt. 1843.
W. Sillevis, Apt. 1844.
J. H. Giltay, Apt 1845.
A. J. van Roosendaal, Apt. en Dro. 1844.
A. Hordijk, Apt. 1845.
S. W. van der Sande, Vvr. 1811.
J. Fransen, Vvr. 1811.
M. P. Schonenberg, Vvr. 1817.
J. Andriessen, Vvr. 1819.
A. Koekelis, Vvr. 1828.
A. van der Wal, Vvr. 1834.
C. Meijers, Vvr. 1837.
A. Fransen, Vvr. 1839.
W. Waltman, Vvr. 1841.
P. G. Mackenbach, Vvr. 1847.
Wed. H. v. Nerum, Dro. (Prov. P. H. van Nerum, 1811.)
C. van Emmerik, Dro. 1811.
J. Krim, Dro. 1811.
Wed. Köhn en comp., Dro. (Prov. A. N. Köhn, 1833.)
J. Romein, Dro. 1834.
N. C. Marie van Someren Brand, Dro. 1835.
J. A. van de Ven, Dro. 1847.
S. L. Pardo, T. 1822.
J. P. de Vries, T. 1834.
M. B. Wallach, T. 1824. [?]
Dubbeldam, 1622 inw.
C. E. Giltay, H. t. p. l. en V. 1835.
Everdingen, 983 inw.
C. Korteweg, H. t. p. l. en V. 1834.
Geervliet, 566 inw.
Giessendam c. a., 1883 inw.
A. Veenenbos, H. t. p. l. en V. 1819.
S. de Vries, Vvr. 1819.
Giessen-Nieuwkerk, 613 inw.
Goedereede, 1182 inw.
J. J. de Gruson, H. t. p. l. en V. 1800.
T. Fauel Jz., H., H. t. p. l. en V. 1844.
Gorinchem, 8766 inw.
A. D. Verschoor, M. D. 1814.
C. C. Roëll, M. D. 1837.
F. J. Haver Droeze, M. D. 1842.
J. A. Ort, M. D. 1846.
C. van Es v. d. Andel, M. D. 1847.
M. C. Meuleman, H., H. t. p. l. en Vmr. 1808 en 1819.

H. Burkens, H., H. t. p. l. en V. 1826.
C. J. van Noorden, H. en Vmr. 1849.
P. A. Suerhoff, Apt. 1826.
A. G. de Graaff, Apt. 1828
P. J. B. Schultze, Apt. 1833.
M. van 't Sant, Apt. 1839.
L. H. van 't Sant, Apt. 1847.
J. A. Ophorst, Apt. 1849.
H. Bouwhuis, Vvr. 1835.
G. M. van Eck, Dro. 1832.
J. A. Alers, Dro. 1847.

Goudriaan (*Oud-en-Nieuw*), 450 inw.

Goudswaard, 802 inw.

J. A. Kleynenberg, H. t. p. l. en V. 1817. (Woont te *Piershil*; maar heeft hier met verlof een artsenijwinkel.)
J. J. Kluit, H. t. p. l. en Vmr. 1843.

's Gravendeel, 2,368 inw.

W. van Kooten, H. t. p. l. 1807.
M. van Iperen, H. t. p. l. 1811.
G. Rijsdijk, H., H.t.p.l. en V. 1844.
E. Gazelle, Vvr. 1795.
A. de Bruijne, Vvr. 1846.

Groot Ammers c. a., 1000 inw.

Hagestein, 618 inw.

Hardinxveld, 3257 inw.

H. J. Lulofs, M. D., 1836.
J. S. Bauman, H. t. p. l. en Vmr. 1835.
H. A. Baggerman, H.t.p.l. en V. 1837.
J. Rijkee, Vvr. 1837.

Heenvliet c. a., 990 inw.

L. J. van Driel, H.t.p.l. en V. 1842.
J. v. d. Minne, H., H.t.p.l. en V. 1844 (1).

Heerjansdam, 741 inw.

A. K. Simons, H. t.p.l. en Vmr. 1842.
G. A. Nolen, H. t. p. l. en Vmr. 1837.

Hei-en-Boeicoop, 502 inw.

Heinenoord, 1031 inw.

W. Kuhn, H. t. p. l. 1811.
J. Kiewit, H. t. p. l. en Vmr. 1845.

Hekelingen, 487 inw.

J. de Lang, H. t. p. l. en Vmr. 1837. (Woont te *Zuidland*; maar heeft hier met verlof een artsenijwinkel.)
R. C. Landsman, H.t.p.l. en V. 1845.

Hellevoetsluis, 2830 inw.

K. A. Rombach, M., C. et O. D. 1833.
J. A. van Es, H. t. p. l. 1797.
G. de Lang, H., H. t. p. l. en V. 1840.
J. H. Bruch, Dro. 1841.

Hellevoet (*Nieuw-*), 783 inw.

Hendrik-Ido-Ambacht c. a., 1413 inw.

J. H. Coert, H. t. p. l. en V. 1834.

Herkingen (*Oud-en-Nieuw-*), 595 inw.

M. C. Tichelaar, H.t.p.l. en V. 1836.

Heukelom, 579 inw.

E. F. Bonga, H., H. t. p. l. en V. 1840 en 1851.

Hoog-Blokland, 542 inw.

Hoogvliet, 794 inw.

W. J. de Koe, H. t. p. l. en Vmr. 1848.

Hoornaar, 523 inw.

IJsselmonde (*Oost-en-West-*), 2262 inw.

S. v. Leeuwen, H. t. p. l. en Vmr. 1819 en 1826.
P. Stempels, H. t. p. l. en Vmr. 1829 en 1824.
J. C. van Wagtendonk, H. t. p. l. en Vmr. 1845.
J. J. Erkelens, H. t. p. l. en V. 1848.

Katendrecht, 768 inw.

Kedichem, 677 inw.

Kethel-en-Spaland, 883 inw.

J. de Ronde, H. t. p. l. en V. 1832.

Klaaswaal, 1178 inw.

G. Aenmeij, H. t. p. l. en V. 1835.

Kralingen, 3685 inw.

W. Frets, H. t. p. l. en Vmr. 1837 en 1851.
M. D. Burkens, H. t. p. l. en Vmr. 1842 en 1851.
A. Lockhorst, Vvr. 1819.

Krimpen op den IJssel, 987 inw.

Langerak, 683 inw.

Leerbroek, *c. a.*, 581 inw.

Leerdam, 2597 inw.

G. Seret, H., H. t. p. l. en V. 1829.
H. W. Schomper, H., H. t. p. l. en Vmr. 1848.
G. M. Drooglever, Dro. 1837.

(1) Zie onder ***Abbenbroek***.

Lekkerland(Nieuw-), 1356 inw.
L. Terneden, H. t. p. l. en V. 1835.
Leksmond, 1389 inw.
J. A. v. Effen, H. t. p. l. en V. 1837.
Lindt (Groote-), 547 inw.
Lindt (Kleine-), 415 inw.
Maasdam, c., a. 1361 inw.
A. van Trigt, H. t. p. l. 1821.
Maasland, 1910 inw.
J. C. Burkens, H. t. p. l. en V. 1828.
A. van Meno, H. t. p. l. en V. 1837.
H. de Vetten, H., H.t.p.l. en V. 1846.
Maassluis, 3749 inw.
C. J. Vaillant Flz., M. D. 1804.
J. C. Hummel, M. et O. D. 1849.
S. Versteeg, H. t. p. l. en V. 1842.
P. v. Eck Poppe, H. t. p. l. en V. 1845.
H. M. Groot, Apt. 1818.
A. S. Tischauser, Apt. 1832.
Meerdervoort, 437 inw.
Meerkerk, 1206 inw.
J. F. Schuld, H. t. p. l. en V. 1849.
W. Roodenburg, Vvr. 1813.
Melissant, 710 inw.
Middelharnis, 3035 inw.
D. H. van Es, M. D. 1836.
A. Korteweg, H., H.t.p.l. en V. 1837.
P. L. Fauel, H. t. p. l. 1851.
A. H. Teepe, Apt. 1820.
A. van der Heul, Vvr. 1815.
S. M. van Noppen, Vvr. 1845.
De Mijl, 509 inw.
Mijn-'s Heerenland van-Moerkerken, 1114 inw.
D. de Raad, H. t. p. l. en Vmr. 1848.
Moercapelle, 509 inw.
Molenaarsgraaf, 372 inw.
H. B. Veenenbos, H., H. t. p. l. en Vmr. 1849.
Nieuwenhoorn, 1115 inw.
S. Groesbeek, H. t. p. l. en V. 1822.
J.H. Groesbeek, H.t.p.l. en Vmr. 1849.
Nieuwland (Land en Arkel),
Nieuwpoort, 502 inw. (436 inw.
G. Oosterling, H. t. p. l. en V. 1832.
B. D. Huidekoper, H.t.p.l. en V. 1833.
Noordeloos, 850 inw.
P. v. Beekum, H. t. p. l. en V. 1828.

Numansdorp, 2251 inw.
T. M. v. Eymeren, H. t. p. l. 1822.
P. C. Pesant, H. t. p. l. en V. 1830.
H. J. Götzenberger, gepens. Off. v. Gez., admiss. als Hmr.
J. C. Kauffman, Vvr. 1848.
Ooltgensplaat, 1911 inw.
J. P. Hers, H. t. p. l. en V. 1827.
G. L. van Pernis, H.t.p.l. en V. 1828.
Oostvoorne, 1160 inw.
W. E. Ludeking, H., H. t. p. l. en Vmr. 1822. (Woont te *Brielle*, maar heeft hier met verlof een Artsenijwinkel.)
A. B. Mari, H. t. p. l. en V. 1840. (woont te *Rockanje*; maar heeft hier met verlof een Artsenijwinkel gevestigd.)
Ouddorp c. a., 2725 inw.
P. A. v. Toorenburg, M. et O. D. 1844.
G. S. van der Plaat, H. t. p. l. en Vmr. 1831 en 1841.
J. A. Beekman, Vvr. 1807.
Oudenhoorn, 722 inw.
J. J. Kunz, H. t. p. l. en Vmr. 1835.
Overschie, 2526 inw.
H. Visser Jr., H. t. p. l. en Vmr. 1829.
J. G. Lee, H. t. p. l. en Vmr. 1836.
A. Ouweleen, H., H. t. p. l. en Vmr. 1841.
A. Boechta, Vvr. 1818 [?].
Papendrecht, 1942 inw.
H. Muijsson, H. t. p. l. en Vmr. 1799 en 1826.
H. van Nes, H. t. p. l. en Vmr. 1831.
N. Marijt, H. t. p. l. en Vmr. 1844.
Pernis c. a., 1,592 inw.
J. Donkersloot, H. t. p. l. en V. 1831.
Peursum.
J. Hansum, H. t. p. l. en V. 1841.
Piershil, 654 inw.
J. A. Kleijnenberg, H. t. p. l. en Vmr. 1817 (1).
Poortugaal c. a., 926 inw.
J.W.F. Scheffer, H. t. p. l. en V. 1839.
Puttershoek, 1,564 inw.
M. de Raad, H. t. p. l. 1819.
J. T. Spaan, H. t. p. l. en Vmr. 1831.

---

(1) Zie onder *Goudswaard*.

Rhoon, 1,269 inw.
A. Lengkeek, H. t. p. l. en V. 1827 en 1836.
Ridderkerk, 4,356 inw.
B. Bos, H. t. p. l. en Vmr. 1823.
C. Leenheer, H. t. p. l. en Vmr. 1831.
P. Lassis, H. t. p. l. en Vmr. 1842.
G. Bos, H., H. t. p. l. en Vmr. 1849.
G. Rodenburg, Vvr. 1813.
Rockanje c. a., 1,191 inw.
A. B. Mari, H. t. p. l. en V. 1840. (1).
Rotterdam, 89,862 inw. (2).
C. Dalen, M. D. 1790.
D. van Nijmegen, M. D. 1802.
C. A. L. Sander, M. D. 1805.
G. van Charante, M. et O. D. 1815.
J. Boogaard, M. et O. D. 1816.
J. van der Straal, M. D. 1816.
A. G. v. Stipriaan Luïscius, M. D. 1823.
J. G. F. Sleurs, M. D. 1822.
A. M. Ledeboer, M. et O. D. 1822 [?].
J. M. A. Roelants, M. D. 1825.
D. F. van der Pant, M. D. 1826.
F. M. de Prez, M., C. et O. D. 1830.
F. W. B. Schuurman Schimmel, M. D. 1830.
C. W. van Lede, M. D. 1830.
S. Jones, M. D. 1841. H. en V. 1831.
J. D. Oppenheim, M. D. 1830.
L. Levie, M. D. (*Bonn* 1833) 1833.
P. C. Meerburg, M. D. 1833.
C. M. Giltay, M. D. 1834.
Q. J. Goddard, M. D. 1841. H. en Vmr. 1835.
G. Ph. F. Groshans, M. D. 1837.
G. L. Fuhri, M., C. et O. D. 1838.
C. H. v. d. Looij, M., C. et O. D. 1838.
P. L. H. Kruyff, M. D. 1838.
°J. B. Molewater, M. D. 1840.
P. J. Nortier, M., C. et O. D. 1842.
A. P. P. Kist, M. et O. D. 1843.
F. A. van Lakerveld Blanken, M. D. 1844.
C. D. L. Hanegraaff, M. et C. D. 1844.
°S Bezeth, M. D. 1844 en Hmr. 1839.
T. L. W. Muller, M., C. et O. D. 1844.
F. J. le Roi, M. D. 1846.
°G. H. van Vollenhoven, M., C. et O. D. 1846.
W. G. Schuit, M. D. 1847.
C. A. J. A. Oudemans, M. D. 1847.
G. J. Boodt, M. et O. D. 1848.
G. Vrolijk, M. D. 1848.
P. Peelen, M. D. 1848.
°A. D. Fuhri, M. D. 1849.
J. K. B. Maury, M. D. 1849.
H. Tomas, M. D. 1849.
P. C. Tijken, M. D. 1846.
A. M. Ballot, M. et O. D. 1850
P. Fuhri, M. [et O.] D. 1844.
F. J. I. Schmidt, M. D. 1847.
E. P. Seidel, Off. v. Gez. 1e kl. 1850.
J. Krieger, Hmr. 1803.
M. Moellaert, H. en Vmr. 1818.
I. E. Bijkerk, H. en Vmr. 1818.
P. J. van Wageningen, H. en V. 1821.
L. F. van Salingen Schot, H. en Vmr. 1821.
A. Finckenvleugel, Hmr. 1825.
J. R. Reckers, H. en Vmr. 1826.
D. van Leeuwen, H. en Vmr. 1826.
J. Vriens, H. en Vmr. 1826.
A. Schrey Vorstman, H. en V. 1828.
C. A. Verwijk, H. en Vmr. 1828.
S. J. W. de Lange, H. en Vmr. 1830.
H. J. Vierhout, H. en Vmr. 1831.
W. H. Stronck, H. en Vmr. 1831.
J. T. Vogel, H. en Vmr. 1833.
G. P. Kruyff, H. en Vmr. 1835.
A. Symons, H. en Vmr. 1835.
P. A. Keuls, H. en Vmr. 1835.
M. Polano, H. en Vmr. 1835.
°E. Dekker, H. en Vmr. 1835.
L. G. Gribbeling, H. en Vmr. 1835.
A. T. Scholten, H. en Vmr. 1837.
S. E. Boijen, H. en Vmr. 1838.
H. Lage, H. en Vmr. 1839.
W. Nolen, H. en Vmr. 1841.
J. W. A. v. Attevelt, H. en Vmr. 1841.
G. P. Broedelet, H. en Vmr. 1847.
P. S. Schuyl, H. en Vmr. 1841.
H. J. v. Leeuwen, H. en Vmr. 1842.

---

(1) Zie onder *Oostvoorne*.
(2) Een ° vóór den naam beteekent hier Stads Doctor of Heelmeester.

C.L. van der Voort, H. en Vmr. 1842.
G.J.L. van der Linden, H. en V. 1842.
M. B. Koevoet, H. en Vmr. 1842.
J.A. Nun Boelhouwer, H. en V. 1842.
N. Bosz, H. en Vmr. 1843.
P. Nimmo, Vmr. (1) 1844.
A.M.J. Vermeulen, H. en Vmr. 1844.
G. Miller, H. en Vmr. 1844.
A. Haan, H. en Vmr. 1844.
J. Leroi, H. en Vmr. 1843.
°H. A. Bicker Caarten, H. en V. 1845.
H.H.W.S. Verbrugge, H. en V. 1846.
A. P. Landman, H. en Vmr. 1847.
G. C. Hemken, H. en V. 1847.
J. H. van 't Hoff, H. en Vmr. 1845.
A. Hellegers, H. en Vmr. 1850.
W. Frets, Vmr. 1851 (2).
M. D. Burkens, Vmr. 1851 (2).

Apothekers:

D. Harcke. 1793.
P. A. van den Brandt. 1800.
P. Versteeg. 1800.
A. Schot. 1811.
A. Losel Vorstman. 1811.
J. Versteven. 1814.
J. J. Boekhout. 1816.
W. Helderman. 1817.
P. Drooglever Fortuyn. 1817.
J. C. Sleurs. 1818.
J. Snoep. 1818.
J. A. Cramer. 1818.
J. C. van Noorden. 1818.
W. G. A. van den Berg. 1818.
J. Masson. 1819.
P. Versteeg. 1822.
C. J. W. Snabilié. 1824.
P. A. Messchaert. 1824.
J. Tavenraad Elkman. 1825.
A. Robertson. 1827.
J. G. van der Held. 1828.
J. de Loos. 1828.
G. Kley. 1828.
P. Arent. 1831.
F. E. van Santen Kolff. 1832.
B. Eickma. 1832.
C. Kramer. 1832.
J. Beeker. 1832.
G. H. Eshuis. 1832.
H. de Wit van der Hoop. 1833.
A. F. van der Vliet. 1833.
P. J. Haaxman. 1833.
F. H. L. Broedelet. 1833.
C. de Haan. 1833.
B. C. Gubbels. 1835.
A. J. van der Hoeven. 1835.
C. C. Jurrewitz. 1835.
D. Hammes, en Dro. 1836.
J. Bulterman. 1836.
A. M. Pluygers. 1836.
S. van Katwijk. 1836.
J. F. Puls. 1837.
J. Voorhoeve. 1837.
A. van den Toorn. 1838.
M. H. van der Tak Krabbé. 1838.
J. J. Vriens, en Dro. 1840.
H. Kloete Nortier. 1846.
Leendert Wigman. 1847.
J. M. van Hulstein. 1848.
M. Cloos. 1848.
W. Robertson. 1850.
J. C. van Noorden. 1851.
[J. E. de Vrij, *Math. magist.*, Phil. Nat. Doct., Oud-Apoth. 1832.]

Vroedvrouwen.

Wed. Peters. 1798.
C. Jutte. 1803.
M. van Breukelen. 1806.
F. J. Eys. 1808.
E. W. de Groot. 1815.
J. C. Keizer. 1820.
M. de Ruiter. 1821.
W. F. Bekkelie. 1826.
M. J. Groman. 1830.
E. H. Andres. 1831.
J. C. Hille. 1831.
P. M. van Lieshout. 1832.
J. M. Corlemeijer. 1832.
J. M. Kerkum. 1834.

---

(1) Deze heer komt op de offic. lijst ook weder nu alléén als »Vroedmeester'' voor. — Hij is echter ook Heelmeester, sedert 5 Julij 1842 (en 5 April 1843, voor Zuid-Holland, 2de Afdeeling).
(2) Deze heeren komen hier alléén als *Vmr.* voor, — maar staan bovendien reeds vermeld onder *Kralingen*.

(*Afgedrukt den* 16 *September* 1852.)

Wed. Driemeijer. 1837.
S. Nonnekes. 1838.
C. Jollens. 1839.
J. Fresenie. 1839.
M. B. Hendriks. 1841.
M. van der Weyden. 1841.
C. de Groot. 1843.
G. Groeneboom. 1843.
B. E. Boerenbroek. 1844.
C. van der Linde. 1844.
J. M. de Graaff. 1845.
C. C. Gerla. 1845.
F. Vogelzang. 1846.
A. H. Leeneman. 1846.
A. P. van Vliet. 1847.
M. van Vliet. 1847.
H. Geerlofs. 1847.
E. Philipson. 1847.
G. van Schaick. 1847.
C. P. Nonnekes. 1849.
J. Chastelet. 1849.
S. E. Baro. 1851.
A. C. V. Doorschodt. 1838.

—

Drogisten.

A. Eickma. 1813.
A. van der Hoek Ostende. 1813.
J. Rooster. 1813.
M. Verbaan. 1813.
J. J. Robbers. 1813.
P. L. Halmans de Jong. 1819.
A. Koevoet. 1819.
P. Evers. 1821.
J. P. Buyser. 1823.
A. Luijks. 1827.
J. H. Rooster. 1827.
D. Harcke. 1828.
A. Outshoorn. 1829.
C. Koevoet. 1829.
J. J. Zeewoldt. 1833.
P. H. Flaes. 1833.
J. Koevoet. 1838.
L. A. Volders. 1840.
C. Pluygers. 1841.
A. Roest. 1841.
J. C. van den Berg. 1842.
A. P. Evers. 1843.
L. van Strien. 1846.
M. Huisman. 1847.
G. C. Haseboom. 1846.
H. van der Hoop. 1847.
J. M. Goudsmit, T. 1815.
A. N. Cohen, T. 1822.
G. Hanneke, T. 1822.
I. S. de Vries, T. 1829.
S. Duwepart, T. 1829.
S. A. Cohen, T. 1837.
M. A. van Gelder, T. 1837.
A. J. C. Koenaart, T. 1842.
A. A. Fresco, T. 1843.
C. G. H. Hanneke, T. 1844.
L. J. de Vries, T. 1845.
N. A. Cohen, T. 1851.

Rozenburg (Oud-en-Nieuw-) 1,146 inw.

C. Wildeboer, H. t. p. l. en Vmr. 1814 en 1841 [?]

Schiedam, 12,691 inw.

A. Maas, M. D. 1834.
E. A. C. Seignette, M. D. 1841.
A. J. M Los, M. D. 1842.
C. J. Vaillant Jr., M. D. 1842.
G. C. Burgerhoudt, M. D. 1844, H. en Vmr. 1335.
L. J. Delbaere, M., C. et O. D. 1847.
H. S. Keuls, H. en Vmr. 1804.
J. Vaders, Hmr. 1820.
D. Koper, H. en Vmr. 1822.
H. S. van Reysen, H. en Vmr. 1826.
L. van Pinxteren, H. en Vmr. 1830.
J. A. Rutschy, H. en Vmr. 1848.
P. van der Hoeven, Apt. 1811.
H. A. Roelants, Apt. 1819.
W. Maas Hz., Apt. 1835.
C. Dijkmans, Apt. 1836.
J. T. J. Nolet, Apt. 1836.
G. Post van der Burg, Apt. 1837.
A. J. van der Schalk, Apt. 1838.
J. C. Filedt Kok, Apt. 1839.
F. A. Erkelens, Apt. 1841.
G. B. J. Lindeman, Apt. 1841.
S. C. Knappert, Apt. 1844.
J. Thomas, Vvr. 1810.
C. A. Grashuis, Vvr. 1836.
A. H. Rombouts, Dro. 1821.
C. Mak, Dro. 1839.

Schoonrewoerd, 747 inw.

P. J. Halberstadt, H.t.p.l.en V. 1838.

Sliedrecht, 5,067 inw.

J. P. Visser, M. D. 1847.

J. Giltay, H. t. p. l. en Vmr. 1835.
J. Luit, H. t. p. l. en Vmr. 1839.
H. Schippers, H. t. p. l. en V. 1839.
J. G. Veenenbos, H., H. t. p. l. en Vmr. 1845.
H. A. Meijer, Apt. 1848.
Sommelsdijk, 2,332 inw.
J. Fauel Theodz, H. t. p. l. en Vmr. 1814 en 1834 [?]
J. D. Pesant, H. t. p. l. en Vmr. 1841.
A. de Haan, Apt. 1845.
Spijk, 409 inw.
Spijkenisse, 1234 inw.
J. v. Ommering, H. t. p. l. en V. 1828.
H. J. Peppink, H. t. p. l. en Vmr. 1849.
Stad-aan-'t Haringvliet, 904 inw.
C. Götte, H. t. p. l. en Vmr. 1837.
Stein ('t Land-van-), *c. a.*, 381 inw.
Stellendam, 785 inw.
C. J. Visscher, H. t. p. l. en Vmr. 1844.
Streefkerk, 1377 inw.
F. G. Götte, H. t. p. l. en Vmr. 1833.
A. N. Erkelens, H. t. p. l. en Vmr. 1843.
°*Streijen*, 2824 inw.
P. Maasdam, H. t. p. l. en Vmr. 1833.
A. Hoogwerf, H. t. p. l. en Vmr. 1834.
P. Gips, H. t. p. l. en Vmr. 1837.
C. J. Buitendijk, H. t. p. l. en V. 1844.
S. de Jong, Vvr. 1810.
Tonge (Nieuwe-), 1126 inw.
C. J. Snijders, H., H. t. p. l. en V. 1840.
(Tonge Oude-), 2136 inw.
T. I. B. Bastian, M. D. 1843.
F. Arends, H. t. p. l. en Vmr. 1820.
D. A. Arends, H., H. t. p. l. en V. 1847.
J. van Zuuren, Vvr. 1811.
C. Fauel, Apt. 1848.
Vianen, 2676 inw. (1).
°C. Winkler, M. et O. D. 1816.
D. G. Winkler, M. et O. D. 1848.
F. van der Burch, Hmr. 1820.
°C. G. A. van Effen, H., H. t. p. l. en Vmr. 1841 en Apt. 1826.
P. Brouwer, Apt. 1827.
J. Vos van Zalinge, Apt. 1837.
J. Morel, Vvr. 1837.
J. C. Stuart, Dro. 1848.
Vierpolders, 465 inw.
Vlaardingen, 7580 inw.
A. W. van Meegen, M. D. 1835. H. en Vmr. 1830.
M. Spruyt, H. t. p. l. 1798.
M. J. Spruyt, H. t. p. l. en Vmr. 1828.
C. Bleijenburg, H. t. p. l. en Vmr. 1831.
A. Voogd, H. t. p. l. en Vmr. 1844.
A. T. Vermeulen, H. t. p. l. en V. 1846.
J. M. Lagerwerf, Apt. 1828.
C. N. E. Höchel, Apt. 1836.
J. J. Haver Droeze, Apt. 1844.
P. L. D. van den Gon, Apt. 1844.
E. den Hoed, Vvr. 1836.
Vlaardinger-Ambacht, 513 inw.
Westmaas, 751 inw.
P. J. van Leeuwen van Duivenbode, H. t. p. l. en Vmr. 1842.
Wieldrecht, 502 inw.
Zuidland, 1,527 inw.
E. J. J. Kleijn, M. et O. D. 1845.
J. de Lang, H. t. p. l. en V. 1837. (2).
Zwartewaal, 981 inw.
G. de Lang, H. t. p. l. en Vmr. 1811.
W. H. Drost, H. t. p. l. 1850.
Zwijndrecht, 2003 inw.
A. van Nugteren, H. t. p. l. en V. 1831.
A. Schuld, Dz., H. t. p. l. en V. 1831.
J. Thibaut, H. t. p. l. en Vmr. 1841.

---

(1) Een * vóór den naam beteekent Stads-Dr. of Stads-H. en Vmr.
(2) Zie onder *Hekelingen*.

IV.

Statistiek der Geneeskunstoefenaren in de provincie Noord-Holland.

EERSTE AFDEELING.

Aalsmeer, 2453 inw.
J. Broekhoff, M. et O. D. 1845.
H. Haksteen, H.t.p.l. en Vmr. 1835.
Amstelveen.
H. G. Brand, H. t. p. l. 1822.
Amsterdam, 222,616 inw. (1)
Medicinae Doctores.
P. J. van Maanen (❂ 3) 1796; Oud Professor in de Genees-, Heel- en Verloskunde.
G. Vrolik (❂ 3), 1796; Staatsraad, Bot. et Art. Obst. Prof.
E. Tijthoff. 1803, en Hmr. 1801.
M. v. d. Levij. 1803.
M. W. Luber. 1811.
H. J. Schouten. 1811.
W. Baarslag. 1813.
A. W. F. Herckenrath, et O. D. 1816.
J. A. Kool. 1818.
J. J. Droz Valk. 1818.
C. B. Tilanus (❂ 3), M. et C. D., Prof. Chir. enz.; 1818. (1822.)
*G. J. Pool. *Marburg* 1821. (Utrecht
H. H. Gosschalk. 1822.
W. Vrolik (✱ 4), Prof. Anat., Phys., Chir. en Hist. nat.; 1823.
H. J. de Rooy. 1823
H. M. Byrde. 1824.
S. Hartog. 1825.
G. H. Simon. 1826.
F. J. C. Lyherr. 1826.
A. A. Sebastian (❂ 3), M. et C. D., Emerit. Prof.; *Heidelberg* 1827.
J. van Lier Ezn., 1828.
E. H. Mahne. 1829.
C. C. van Hees. 1829.
*P. J. A. Seignette. 1829.
C. Caesar. 1829.
J. B. Stokvis, et O. D. 1830 en 1838.
T. Davids. 1830.
L. J. Heylidy. 1832.
J. P. Heye. 1832.
H. W. Adler. *Halle* 1832. (Leyden 1832).
J. F. Muysken. 1833.
F. W. Rive. 1833. (1833.
F. A. W. Miquel, Med. et Bot. Prof.;
J. van Geuns (EK 3), Prof. extraord. Pathol. et Med. forens. 1833.
A. G. Travaglino. 1833.
V. Möller. *Halle* 1831. (Leyden
J. C. Focke. 1835. (1835.
F. B. F. de Man. 1835.
M. H. Reyffert, et O. D. 1835.
E. C. Buchner. 1835.
G. J. van Hees. 1836.
*G. A. N. Allebé. 1836.
J. Reynvaan. 1836.
H. Matthes. 1836.
G. C. van der Schroeff. 1836.
L. H. ten Sande. 1836.
P. H. Pool. 1837.
P. H. Suringar. Prof. Med. 1837.
J. J. Viotta. 1837.
G. Hulshoff. 1837.
G. Taapken, et C. D. (2) 1837.
J. J. Ott. 1838.
F. W. Eggers. 1838.
*P. A. de Waal. 1838.
H. Coster, C. et O. D. 1838.
G. E. Voorhelm Schneevoogt (❂ 3), Med., Chir. et Obst. Dr., Med. Prof.; 1838.
*J. J. Danckerts, et O. D. 1838.
W. Hendriks (❂), C. et O. D. 1839 (3).
S. Sarphati. 1839.
K. Klees Rz. 1839.

---

(1) Een * vóór den naam beteekent Stads-Doctor, Heelmeester, Vroedmeester of Vroedvrouw.

(2) Is echter Med., Chir. et. Obst. Doct.

(3) Woont echter te *Stompwijk*; zie aldaar.

G. P. J. Wolff. 1839.
C. van Rossem. 1840.
H. M. Duparc, et O. D. 1840.
J. W. Cramer. (R. v. d. orde v. d. *H. Greg.* civ. kl.) 1841.
L. Lehmann, et O. D. 1841.
J. C. H. Bijpost. 1841.
N. D. Sybrandi. 1841.
*A.L. Bögeman.1841, en Hmr.1837.
H. M. Mensert. 1841.
J. Brantjes. 1841.
J. ten Sythoff. 1841, en H. en V.1837.
C. de Bordes. 1842.
A. G. van der Hout, C. et O. D. 1842.
*J. W. van der Voort. 1842
H. W. G. Smidt. 1842.
J. D. Heid. 1842.
P. J. Koorn, C. et O. D. 1842.
D. G. van Epen. 1842.
P. L. de Muynk Brevet. 1843.
M. J. Verkouteren. 1843.
J. G. H. Rombouts. 1843.
J. J. Soufer. 1843.
C. M. van der Sande Lacoste. 1843.
J. A. Enschedé. 1843.
H. T. van der Schroeff. 1843.
M. C. van de Graaf. 1844.
A. C. H. van Deventer. 1844.
J. A. J. Nederhasselt. 1844.
J. van de Moer. 1844.
*P. H. Kouwenhoven. 1844.
A. Doijer Az. 1844.
J. Penn, C. et O. D. 1844.
C. E. Heynsius. 1844.
H. G. B. Waanders. *Würtzburg* 1843. (Groningen 1844.)
F. N. de Vicq. 1844.
P. van Genderen Stort. 1845.
A. H. Israëls. 1845.
J. M. Fuchs. 1845.
J. de la Mar. 1845.
A. W. Hess. 1845.
E. B. J. Langemeijer. 1845.
C. R. F. Suur. *Götting.* 1845. (Leyden 1846.)
D. J. Willet. 1845.
*G. J. van Epen. *Giessen* 1845. (Leyden 1845.) en H. en Vmr. 1822.
C. A. J. Hesterman. 1845.
*A. A. Dorn Seiffen, et O. D. 1845.
*J. Teixeira de Mattos. 1846.
J. Hartog. 1846.
P. Mazirel, et O. D. *Giessen* 1845. (Utrecht 1846)
P. H. Hendriks. 1846.
J. M. Schrant. 1846.
C. H. Riehm. 1847.
L. van Lohe. 1847.
L. L. J. Heydenryk. 1847.
J. A. Salomons. 1847.
E. B. Asscher. 1848.
S. Muntendam. 1848.
D. J. Muntendam, Wz. 1848.
H. van Capelle. 1848.
*J. J. F. H. T. M. Doornik. 1848.
C. M. A. Hafkenscheid. 1848.
J. P. Gildemeester, C. et O. D. 1848.
E. F. Hoyack, et C. D. 1848.
M. C. Simon. 1848.
S. E. Rosen. 1848.
*E. H. G. Thijssen, et C. D. 1848.
H. Verbeek. 1848.
J. W. R. Tilanus, et C. D. 1849.
J. E. Luber. 1849.
P. A. Richard. 1849.
M. J. Nieubuur. 1849.
J.L. Dusseau, en Hmr. 1849 en 1844.
W. Berlin. 1850.
G. H. Saltet. 1850.
N. Meursing. 1850.
P. J. Jansen. 1851.
D. J. Coster. 1851.
[J. B. Roll.]
[J. Zeeman.]
[J. Selliger, *Gepens. 1ste Stads-Geneesheer van Batavia.*]
[H. G. H. Groenewegen, M.D.1850.]
P. F. Otten, M., C. et O. D. 1843.

—

Heelmeesters.

*M. Bakker, en Vmr. 1803 en 1810.
F. H. van Ligten. 1805.
M. Wijking. 1805.
*A. van der Hout, en Vmr. 1808.
W. Böhmer, en Vmr. 1809 en 1816.
H. W. Leefkens. 1809.
B. E. Asscher 1809. en 1815.
C. B. Kappelhoff. 1810.
N. Heghuizen. 1810.
M. Riegen. 1810.

°G. Hollanders, en Vmr. 1811 en (1820.
F. P. Tim. 1811.
D. Hooykaas, en Vmr. 1814.
J. H. Wagenaar. 1814.
E. Asscher [en Vmr.] 1815.
A. Backer, en Vmr. 1815 en 1825.
J. W. Beumer, en Vmr. 1817.
H. Lotze, en Vmr. 1817.
H. Krieger Schumer, en Vmr. 1818.
F. van den Andel, en Vmr. 1819.
H. Verdeyen, en Vmr. 1819.
G. Jenni. 1819.
J. H. Spaan. 1819.
°H. Benraad Johz., en Vmr. 1820.
S. A. Cramer, en Vmr. 1822.
F. H. op den Ende, en Vmr. 1822.
H. P. Beyst, en Vmr. 1823.
J. H. Freni, 1825.
J. H. Jurgens. 1825.
B. van Ee, en Vmr. 1825.
A. van Workum. 1825.
°H. Pek. 1826.
G. C. Vroom, en Vmr. 1826.
C. T. W. Gockel. 1827.
A. Elders. 1827.
C. Mooy. 1827.
Q. Pagano Mirani, en Vmr. 1828 en 1839.
°J. Greeve, en Vmr. 1828 en 1838.
J. J. F. la Cave, en Vmr. 1828.
J. F. Peters. 1828.
J. Wijnand JHz. 1828.
F. H. W. Liernur, en Vmr. 1829.
A. v. de Poll, en Vmr. 1830 en 1837.
C. H. Puffius, en Vmr. 1831.
A. C. J. de Feyter, en Vmr. 1833.
M. J. Schaap, en Vmr. 1833.
J. C. Smit. 1834.
G. van Ligten. 1834.
W. J. Tombrink, en Vmr. 1834.
B. Backer, en Vmr. 1834.
M. van Lier Ezn., en Vmr. 1834.
A. Kappelhoff, C.Bz., en Vmr. 1835.
P. H. Vorstman, en Vmr. 1835.
J. Verboon Jr., en Vmr. 1836.
P. van Vollenhoven, en Vmr. 1836.
H. J. Boldoot, en Vmr. 1836.
H. D. Visscher, 1837.
J. van Baak, en Vmr. 1838.
F. D. Jacobs van Hierden, en V. 1838.
J. N. Lippe, en Vmr. 1839.
G. H. van der Mey, en Vmr. 1839.
G. Vleesman, en Vmr. 1839.
D. Polijn Staal, en Vmr. 1840.
H. J. van Houte, en Vmr. 1840 en 1848.
A. S. van Nierop Jr., en Vmr. 1841.
A. H. Wijking, en Vmr. 1841.
H. van de Roemer, en Vmr. 1841.
C. F. Dehlinger, en Vmr. 1841 en 1848.
P. Weisz, en Vmr. 1842.
L. Zendijk, en Vmr. 1843.
P. van der Haagen, en Vmr. 1843.
A. A. Seignette. 1843.
W. D. T. van Werkhoven, en V. 1843.
J. H. Wervelman, en Vmr. 1843.
°J. C. F. Scheffer, en Vmr. 1844.
S. Holm, en Vmr. 1844.
J. F. Pilger, en Vmr. 1844.
T. J. Philips, en Vmr. 1845.
D. J. van der Vijver, en Vmr. 1845.
A. van Haarlem. 1845.
A. Mensert, en Vmr. 1847.
P. Donk Johz. 1847.
L. P. Baerveldt, en Vmr. 1847.
D. da Costa Gomez de la Penha, en Vmr. 1847.
J. Bueno de Mesquita, en Vmr. 1847.
P. B. Asscher, en Vmr. 1848.
A. A. G. de Lelie. 1849.
C. Ellerman, en Vmr. 1850.
J. H. C. Knoop, en Vmr. 1850.
A. Boom. 1850.
[P. N. Kooper, en Vmr.]
[H. Weisz.]

—

Apothekers.

G. G. van der Voort. 1798.
G. J. van Houten. 1800.
J. B. Renninghoff. 1801.
J. de Jong. 1804.
J. H. Knoops. 1806.
A. de Roy. 1808.
N. van de Klashorst. 1809.
P. J. F. Wennen. 1810.
J. N. Walther. 1810.
J. van Eyk Roos. 1811.
C. P. Thierens. 1811.
J. C. Scheper. 1811.

C. C. Knoll. 1811.
J. de Rooy. 1814.
E. C. van Daalen. 1815.
J. van Raalten. 1815.
J. E. Luber. 1815.
Y. Rogge. 1816.
J. D. Klijnveld. 1817.
D. Pas. 1818.
C. Rolff, Pz. 1818.
J. B. Smeengh. 1818. (1)
J. Reydon. 1818.
E. J. R. Knoll. 1819.
H. Claus. 1819.
P. de Haan, Phz. 1819.
J. H. Blekking Jr. 1819.
J. J. Thierens. 1819.
H. Houtkoper. 1820.
W. C. Lusken. 1820.
S. Tak Rekker. 1820.
J. E. Verwey Stolberg. 1820.
J. Wiarda. 1821.
B. H. d'Ailly. 1821.
L. A. Butot. 1821.
T. Mastenbroek. 1821.
Z. P. Polak. 1822.
J. A. Scalogne. 1822.
C. Jonkman. 1823.
H. van Geldorp. 1823.
G. F. Sartorius. 1823.
W. P. Nobbe. 1823.
H. W. Becker. 1823.
D. van Dorsten. 1823.
G. H. Philips. 1823.
C. Saltet. 1823.
E. Aldenhoven. 1825.
B. Adama. 1825.
L. Alma. 1826.
H. Koops Smit. 1826.
G. A. van Meurs Jr. 1826.
H. H. Ihle. 1827.
J. A. Rubenkoning. 1827.
H. ten Brink. 1827.
P. Hoffenaer. 1828.
R. J. Froger. 1828.
P. F. Thijm. 1829.
D. H. de Castro. 1829.
J. de Meza. 1829.
P. E. Fredriks. 1829.
J. Stellingwerff. 1829.
J. R. Oldenburg. 1829.
J. Hemelop. 1829.
H. Batelt. 1830.
J. Z. Wolff. 1830.
J. C. Boldoot. 1831.
F. J. van Nes. 1831.
A. Alma. 1831.
H. J. van Oostveen. 1831.
B. A. van Doorn. 1831.
S. B. Beer. 1831.
J. C. F. Kerkhoff. 1831.
P. van Vledder. 1832.
N. J. Schermer. 1832.
M. P. Polak. 1832.
W. Ankersmit. 1832.
W. L. van der Scheer. 1832.
E. P. L. Wybinga. 1832.
F. Walter. 1832.
A. J. J. Seignette. 1833.
J. A. Stolte. 1833.
A. J. Mouw. 1833.
D. G. Tuinman. 1833.
W. H. Jager. 1834.
J. G. Deufer Wiel. 1834.
J. E. van Tubergen. 1834.
J. L. Feisser. 1834.
L. Greeve. 1834.
Jb. de Liefde. 1834.
J. A. Meppen. 1835.
A. Stellingwerff. 1835.
B. N. van Olde. 1835.
H. Selis Jr. 1836.
P. Knoll. 1836.
J. E. van der Star. 1836.
A. de Rooy Jzn. 1836.
P. Leendertz. 1833.
F. J. Swartwout. 1837.
A. H. Walter. 1837.
J. Ruys, Thzn. 1837.
J. J. H. Fischer. 1837.
J. F. Meulman. 1838.

---

(1) De heer SMEENGH komt op de Off. lijst dit jaar niet meer voor, en te regt, maar hiervoor schijnt in plaats gekomen te zijn de heer B. F. DE RUITER.

F. H. Exalto d'Almaras. 1838.
W. J. van Hulstein. 1838.
J. W. L. Corx. 1838.
A. A. C. Tegelaar. 1839.
H. Keyzer. 1839.
A. Reyffert. 1839.
P. Rolff. 1839.
B. A. J. Heijdenrijck. 1839.
J. Nijborg. 1839.
K. Bakker Jacobsz. 1840.
C. P. Alting. 1840.
B. J. Renninghoff. 1840.
F. J. van den Bergh. 1840.
P. Ehrensperger. 1840.
J. B. B. Bruining. 1840.
A. W. Groote. 1841.
S. D. Kuypers. 1841.
J. P. Burger. 1841. (*Utrecht* 1831.)
M. Lagerweij Wz. 1841.
J. Peck. 1841.
J. H. Bette. 1841.
J. C. A. Roodenberg. 1841.
G. H. Hoorn. 1842.
P. L. Gude. 1842.
J. J. Rompelman. 1842.
G. N. Snel 1842.
J. J. Boursse. 1843.
P. J. Kisters. 1843.
H. H. Uloth. 1843.
A. C. Luber. 1843.
G. B. Schmidt. 1843.
J. C. Rust. 1843.
N. Mouthaan. 1843.
M. R. Romeny. 1843.
W. E. Bel. 1843.
H. P. Wijsman. 1843.
D. J. Hattink. 1843.
W. Klippink. 1843.
J. J. C. van Velsen. 1843.
A. H. ten Hoet. 1843.
J. M. Westplate. 1843.
N. Willems. 1843.
J. J. Kroep. 1843.
G. A. Oosterbaan. 1844.
F. M. Bouvy. 1844.
C. F. Budde. 1844.
B. Stroeve. 1844.
J. J. van Dijk. 1844. (*Zwolle* 1821).
J. A. van Garsten. 1844.
H. van Olst. 1844.
C. Groll. 1845.
J. A. Kreeft. 1845.
C. A. H. van Deventer. 1845.
G. F. Koek. 1845.
H. Bruyn. 1846.
J. A. Meyboom. 1846.
P. J. Schultz. 1846.
H. B. Backer. 1846.
C. L. Poppelbaum. 1846.
J. G. Weers, 1846.
W. A. Grim. 1846.
H. J. Deeleman. 1846.
J. W. Hesterman. 1846.
J. Reydon. 1847.
J. P. F. Wennen. 1847.
F. W. Ninaber. 1847.
P. H. Schuymer. 1847.
C. J. van Raalte. 1847.
J. A. van Bemmel. 1848.
E. Meijer. 1848.
D. M. Brandts. 1848.
J. H. Claus. 1848.
H. P. van Os. 1848.
J. H. Ruitenberg. 1849.
A. J. Rijk. 1849.
J. C. Schepers. Jr. 1849.
W. Theunissen, 1851.
A. Peen. 1818.

—

Vroedvrouwen.

E. de Roever. 1796.
E. Kamphuizen. 1804.
L. van Oostendorp. 1808.
°A. Geudeker. 1809.
°M. Siebelhoff. 1811.
E. Bresser. 1813.
A. Blok. 1815.
E. Matthijse. 1817.
J. Steentjes. 1817.
G. van der Hans. 1818.
Aaltje Taland. 1818.
A. M. Corneman. 1819.
A. S. Bleekroode. 1821.
Louisa Brix. 1823.
H. Wildriks. 1823.
A. G. Kelderman. 1823.
°A. E. Balman. 1827.
°S. J. Jansen. 1827.
°E. Verduyn. 1828.
°A. M. de Vrij. 1828.

°A. Rooseboom. 1828.
N. L. de Vries. 1828.
Elizabeth van Dam. 1828.
°M. Duyndam. 1829.
J. G. de Warm. 1829.
°H. W. Hoedemaker. 1829.
°J. M. Houthuizen. 1829.
M. S. Hamburger. 1829.
C. Nees. 1831.
°C. E. Nees. 1831.
Eva Benjamins. 1831.
M. Velthuyzen. 1832.
°F. Barends. 1833.
C. van Dijk. 1833.
°G. Jansen. 1833.
°L. van Buuren. 1834.
J. E. Brands. 1834.
M. Breukelaar. 1834.
W. G. van Elst. 1835.
°M. E. Swerts. 1835.
D. Kellner. 1835.
M. C. Dekker. 1836.
°M. Meijer. 1837.
G. Kleeman. 1839.
°A. F. Dammuller. 1839.
°B. A. Teetel. 1840.
B. S. de Groot. 1841.
°M. J. Geudeker. 1841.
A. M. Ries. 1841.
H. Trouwen. 1841.
C. M. Luking. 1842.
A. van Steede. 1843.
A. G. C. van Laar Mahuet 1844.
R. R. Pereira. 1846.
A. Gordijn. 1846.
C. Schmidt. 1846.
J. Pasche. 1846.
M. P. Ditmarsch. 1846.
J. C. Rigters. 1847.
M. S. Siemonse. 1848.
S. J. Borneman. 1848.
M. K. Reineke. 1849.
A. C. Kortebein. 1849.
M. A. Kool. 1849.
C. E. Mulder. 1849.
C. Jansen. 1849.
Catharina Haaije. 1849.
J. M. Hofstra. 1850.
A. M. Helsloot. 1850.
Wed. A. Boon. 1850.
A. J. Vorst. 1850.
C. van Heule. 1851.
H. Wilvinger. 1851.
M. L. Jansen Walet. 1851.
J. M. Boon 1851.

—

Drogisten.

J. D. Noordhout. 1812.
J. N. Aaldering. 1812.
J. H. Simons. 1812.
M. S. Polak. 1812.
H. Heerdehorst. 1820.
J. van Aaken. 1820.
J. van Winsen. 1820.
M. H. Broens. 1820.
H. D. Boomheuver. 1820.
N. C. H. Hesterman. 1820.
C. Kotting. 1820.
W. B. van Voorst. 1820.
J. C. Brandt. 1820.
P. van Os. 1822.
Jan Udink. 1822.
B. v.d. Bergh Boterhoven. 1822.
A. W. Masurel. 1822.
A. W. van Bleijenburgh. 1822.
J. C. Jacobi. 1823.
D. J. Groen. 1823.
J. Foek. 1824.
D. J. Polak. 1826.
P. Ploos van Amstel, Pz. 1826.
J. J. Dominicus. 1827.
J. K. Schalekamp. 1827.
J. C. Brandt Jr. 1829.
G. J. de Reus. 1829.
A. van Duisburg. 1829.
B. H. Heusinkfeld. 1829.
J. Siebbeles Jr. 1829.
G. van Ommeren. 1829.
M. M. Ravestein. 1830.
J. K. de Roever. 1830.
M. S. Caffé. 1832.
D. Cramer. 1832.
G. van Ingen. 1833.
J. Michelsen. 1833.
F. W. van der Straten Jr. 1833.
J. H. Heijmeijer. 1834.
W. Schalekamp. 1834.
C. J. Vogt. 1834.
D. L. Gude. 1834.
D. Bleeker. 1835.

L. van Winsen. 1835.
J. F. Alsteede. 1835.
D. C. A. van Son. 1835.
G. F. L. Knijff. 1835.
J. F. Jacobsen. 1835.
E. J. Jacobsen. 1835.
J. C. Hoeker. 1835.
J. A. C. Verhoeven. 1836.
D. J. van Doorn. 1836.
F. B. C. Hesterman. 1836.
H. Brandt. 1837.
J. W. Merkelbach. 1837.
J. F. Nuggelmans. 1837.
L. P. van Son. 1838.
J. C. Oldenboom. 1838.
P. C. Fredrichs. 1838.
J. C. Bartels. 1838.
P. R. Idema. 1839.
W. H. Wackwitz. 1840.
P. Richard. 1840.
D. A. Uding. 1840.
N. W. Straub. 1840.
J. Korff. 1840.
J. Frost. 1841.
J. H. Diederichs. 1841.
B. Lansdorp. 1841.
C. Maats. 1841.
L. van Nifterik. 1841.
R. Horst. 1841.
L. C. Nieuwenhuys. 1842.
M. van Kleef. 1842.
A. H. Caminus. 1842.
J. Bunk. 1842.
W. van Ingen. 1842.
B. Mulder. 1842.
W. H. Knolle. 1842.
C. G. van Aken. 1842.
C. J. Bos Jr. 1843.
C. Meijer. 1843.
J. H. Ruth. 1845.
G. H. Twent. 1845.
J. H. Ruytenberg. 1845.
A. N. Vechtman. 1846.
J. Vos. 1846.
P. H. G. ten Hagen. 1846.
J. F. Henning. 1847.
G. J. van Tubergen. 1847.
D. C. Eymer. 1847.
M. J. Beukers. 1847.
J. W. E. Beumer. 1848.
S. Salomons. 1848.
P. R. van Beeveren. 1849.
J. M. Hulswit. 1849.
A. B. K. Freriks. 1851.
L. J. de Goede. 1851.
P. J. Bausch. 1851.
[B. A. van Doorn. 1850.] [?]

—

Tandmeesters.

S. N. Dentz. 1811.
M. B. Wallagh. 1824.
J. B. Diepeling. 1828.
J. Döhrman. 1828.
J. Saphierstein. 1831.
Govert Behnert. 1835.
S. N. Dentz Jr. 1835.
J. Standler. 1836.
F. M. H. Cohen. 1837.
G. N. Dentz. 1840.
J. M. Son, 1842.
S. P. de Haan. 1842.
J. Hes. 1845.
A. Grader. 1845.
J. Jaarsveld. 1846.
F. J. Grader. 1846.
E. Oudschans. 1846. (1)
G. W. Parmely. 1847.
J. F. Evers. 1848.
J. W. Blits. 1849.
J. A. Gunther. 1849.

Ankeveen, 512 inw.

Blaricum, 850 inw.

D. Hubers Jr, H. t. p. l. en V. 1846 en 1843 [?]

Bussem, 911 inw.

A. A. Pfeiffer, H. t. p. l. en V. 1845.

Diemen, 900 inw.

J. Bander, H. t. p. l. en Vmr. 1841.

's Graveland, 1247 inw.

D. Pekelharing, H. t. p. l. en Apt. 1810.
J. M. van Ee, H. t. p. l. en Vmr. 1833.
J. Zelvelder, H. t. p. l. en Vmr. 1838.
M. van Oostrum, Vvr. 1805.

---

(1) De pseudonym van dezen tandmeester is: *de heer* MALLAN, in de aankondigingen in de couranten.

Hilversum, 5454 inw.
H. R. Valkenhoff, M. D. 1836.
J. F. van Hengel, M., C. et O. D. 1838.
H. Wiggers, H. t. p. l. en Vmr. 1833.
N. v. d. Sman, H. t. p. l. en V. 1839.
B. Ruysendaal, Vvr. 1833.
Huizen, 2620 inw.
D. Hagen, Vmr. 1821. (1)
G. Bolkestein, H. t. p. l. 1826.
A. Rebel, H. t. p. l. en Vmr. 1833.
D. E. Koops, Vvr. 1833.
Kortenhoef, 644 inw.
Laren, 1981 inw.
J. L. van Zeyl, H. t. p. l. en Vmr. 1849.
C. Kroede, Vvr. 1808.
Leymuiden, 1001 inw.
J. J. A. Luchtmans, M., C. et. O. D. 1829.
G. Raat, Vvr. 1849.
Muiden-en-Muiderberg, 1590 inw.
J. C. Arents, M. et O. D. 1810.
H. Ringeling, H. t. p. l. en V. 1835.
G. C. Lassow, H. t. p. l. en V. 1848.
Naarden, 2395 inw.
H. Oosterbaan Craanen, M. D. 1791.
B. J. R. van Hasselt, M. D. 1832.
G. P. A. Frijlink, H. t. p. l. 1848.
G. P. J. Mol, H. t. p. l. en V. 1851.
D. Valk, Vvr. 1847.
Nederhorst den Berg, 826 inw.
W. Schutte, H. t. p. l. en Vmr. 1848.
J. W. van den Berg, Vvr. 1814.
Nieuwer-Amstel, 5547 inw.
J. H. Clercx, M. D. 1801.
J. P. G. Gelauff, H. t. p. l. en Vmr. 1819 en 1827.
H. C. van der Linden, H. t. p. l. en Vmr. 1821. (Vmr. 1824.
G. M. Houthuizen, H. t. p. l. en
H. A. Anderson, H. t. p. l. 1828.
H. de Boer, H. t. p. l. 1829.
J. W. v. Nieuwenhoven, H. t. p. l. 1829.
J. H. Hart, H. t. p. l. en V. 1835.
G. J. Hoogen, H. t. p. l. en V. 1840.
W. Scheepens, H. t. p. l. en V. 1846.
N. J. Steffhaan, H. t. p. l. 1848.
T. L. Nuijens, H. t. p. l. 1851.
E. Lokhorst, Vvr. 1832.
Ouder-Amstel, 1937 inw.
W. C. Woltersdorff, M. D. *Giessen* 1846. (Leyden 1848.)
J. R. van Duijnen, H. t. p. l. en Vmr. 1846.
D. A. van Duijnen, Vvr. 1846.
Sloterdijk, *Sloten c.a.*, 2404 inw.
H. Habermehl, H. t. p. l. en Vmr. 1817 en 1830.
L. Camerling, H. t. p. l. 1847.
D. Lint, Vvr. 1828.
J. van Schooneveld, Vvr. 1828.
Thamen-aan-den-Uithoorn, 1294 inw.
B. E. C. Seignette, M. et O. D. *Duisburg* 1806. (Utrecht 1825.)
C. de Jaager, M. D. (*Giessen* 1846), Utrecht 1849; H. t. p. l. 1837 en Vmr. 1832.
J. P. Malhstede, H. t. p. l. en V. 1820.
H. Baank, Vvr. 1818.
Watergraafsmeer en Diemermeer, 657 inw.
Weesp en Weespercarspel, (2712 en 1370) 4082 inw.
V. Epkema, M. D. 1827.
D. Veegens, M. D. 1845.
J. F. J. Brentano, M. et O. D. 1843.
G. L. Schuring, H. t. p. l. en Vmr. 1821.
H. J. Stiphout, H. t. p. l. 1827.
A. M. van Dockum, Apt. 1808.
A. F. Lingius, Apt. 1811.
C. J. Vlaming Kiebert, Apt. 1847.
J. Broenland, Vvr. 1826.
J. F. Vlaming Kiebert, Dro. 1824.

---

(1) Deze komt ook nu weder alléén als » Vroedmeester," voor.

Statistiek der Geneeskunstoefenaren in de provincie Noord-Holland.

TWEEDE AFDEELING.

—

Abbekerk-en-Lambertschagen, 845 inw.
J. T. Swartsenburg, H. t. p. l. en Vmr. 1836.
G. Ruiter, Vvr. 1838.
Akersloot, 1051 inw.
A. S. Hennes, H. t. p. l. en Vmr. 1831.
Alkmaar, 10,192 inw.
J. T. Wahl, M. D. 1806.
L. J. Westendorp, M. D. 1810.
D. W. van Leeuwen, M. D. 1818.
L. de Sonnaville, M. D. 1820.
P. J. C. Luchtmans, M. D. 1835.
J. P. Kraakman, M. D. 1845.
C. J. de Lange, M. et C. D. 1845.
Joh. v. Leeuwen, M., C. [et O] D. 1849.
W. G. ten Houte de Lange, H. en Vmr. 1820.
J. Rentmeester, H. en Vmr. 1821.
A. H. Gouwe, H. en Vmr. 1826.
A. A. Gouwe, Hmr. 1850.
H. Toussaint, Apt. 1810.
J. Scheepers, Apt. 1817.
J. A. Peters, Apt. 1818.
P. C. Bruinvis, Apt. 1821.
G. Luijmes, Apt. 1823.
S. Blom Hz., Apt. 1828.
G. Bakker, Apt. 1829.
H. Schreuder, Apt. 1830.
J. Schouten Cz., Apt. 1833.
W. B. van Breda, Apt. 1836.
A. J. Ansingh, Apt. 1837.
J. C. Persijn, Apt. 1840.
H. M. Scheepers, Apt. 1840.
J. Schut, Apt. 1843.
Trijntje Komen, Vvr. 1819.
J. van Offenweerd, Vvr. 1823.
B. Kieft, Vvr. 1832.
Lummigje Serreker, Vvr. 1837.
Hillegonda Dorregeest, Vvr. 1846.
J. A. Diederiks, Dro. 1841.
Andijk, 1740 inw.
B. Imming, H. t. p. l. en Vmr. 1827.
G. Drost, H. t. p. l. en Vmr. 1840.
A. M. Heymans, Vvr. 1818.
Assendelft, 2897 inw.
H. Odijk, H. t. p. l. en Vmr. 1830.
J. Donkersloot, H. t. p. l. en Vmr. 1835.
C. Eiberts, Vvr. 1807.
Avenhorn-en-Oostmijzen, 386 inw.
C. de Boer, H. t. p. l. en Vmr. 1837.
Barsingerhorn c. a., 1859 inw.
Joh. Nagelhout, H. t. p. l. en V. 1826.
J. J. Hanou, Jz., H. t. p. l. en Vmr. 1846.
C. van Voorst, Vvr. 1829.
M. Borger, Vvr. 1844.
Beemster, 3195 inw.
J. van Langeveld, H. t. p. l. en Vmr. 1830 en 1845.
G. C. Costerman Boodt, H. t. p. l. en Vmr. 1846.
C. Boon, Vvr. 1835.
Beets, 446 inw.
F. A. Melchior, H. t. p. l. en Vmr. 1843.
Bennebroek, 458 inw.
J. C. v. d. Laan, H. t. p. l. en V. 1830.
Bergen, 1046 inw.
W. Graaff v. d. Berg, H. t. p. l. 1796.
W. G. van den Berg, H. t. p. l. 1838.
H. Spanjaard, H. t. p. l. en V. 1851.
W. W. van der Lippe, Vvr. 1827.
Berkenrode, 70 inw.
Berkhout-en-Baarsdorp, 1739 inw.
B. Delemarre, H. t. p. l. en V. 1838.
L. P. J. Tulleners, H. t. p. l. en V. 1850.
N. Paauw, Vvr. 1840.
Beverwijk, 2426 inw.
D. A. Hoogbruyn, M. D. 1838
A. Huygens, H. t. p. l. en V. 1812.
A. Halder, Hendriksz., H. t. p. l. en Vmr. 1815 en 1809.
J. F. Halder, H. t. p. l. en V. 1836.
D. Dorbeck, Tz., H. t. p. l. en V. 1840.
M. Beemster, Vvr. 1835.
Bloemendaal c. a., 2721 inw.
J. van der Wissel, Tobz., H. t. p. l. en Vmr. 1821.
W. J. Grippeling, H. t. p. l. en V. 1843.

Blokker (*Ooster-en-Wester-*), 1246 inw.
P. Nuijens, H. t. p. l. 1825.
J. C. Wolff, Vvr. 1814.
Bovencarspel, 1156 inw.
A. Blok, H. t. p. l. 1820.
J. H. Jutting, H. t. p. l. en V. 1842.
L. Koolhaas, Vvr. 1850.
Broek-in-Waterland, 1498 inw.
G. van den Steen, M. D. 1833.
G. P. van Dijk Rentmeester, H. t. p. l. 1850.
C. Sombeek, Apt. 1830.
G. Bachman, Vvr. 1824.
Broek-op-Langendijk, 848 inw.
A. v. Bommel, H. t. p. l. en V. 1830.
Neeltje Coster, Vvr. 1847.
Buiksloot, 843 inw.
A. Mueller, M. et O. D. [*Marburg*] 1837.
Th. Halberstadt. H. t. p. l. en V. 1828.
Callantsoog, 463 inw.
Castricum, 1102 inw.
X. D. P. Fortier, H. t. p. l. en V. 1841.
A. Reinders, H. t. p. l. en Vmr. 1842.
Edam, 4367 inw.
P. J. Hollman, M., C. et O D. 1845.
A. F. v. Slogteren, H. t. p. l. en V. 1840.
J. Volgraaf, Apt. 1836.
J. Hoola van Nooten, Apt. 1839.
G. C. Schreuder, Apt. 1840.
A. P. de Jongh, Apt. 1842.
S. Sanders, Vvr. 1821.
C. Schouten, Vvr. 1834.
Egmond-aan-Zee, 1383 inw.
K. v. d. Sluis, H. t. p. l. en Vmr. 1843.
A. Bruul, Vvr. 1840.
Egmond-Binnen c. a. 966 inw.
T. Rood, Vvr. 1835.
Enkhuizen, 5137 inw. (1)
°C. A. van Deinse, M. et O. D. 1824.
R. G. Colonius Feith, M. et O. D. 1842.
J. Horneer, Hmr. 1815.
H. Nelidoe Knoll, Hmr. 1822.
K. Schuit Roldanus, Apt. 1815.
J. H. Poort, Apt. 1817.
P. Bakker de Wit, Apt. 1833.
J. J. Ebbenhout, Apt. 1833.
P. N. Roldanus, Apt. 1840.
D. Mantel, Vvr. 1834.
J. Hakvoort, Vvr. 1850.
Graft, 1499 inw.
M. J. Rood, H. en Vmr. 1842.
J. J. van Leeuwen van Duivenbode, H. t. p. l. en Vmr. 1834.
Grootebroek-en-Lutjebroek, 1746 inw.
J. Nuijens, H. t. p. l. en Vmr. 1843.
D. Kruyfhooft, H. t. p. l. 1844.
Aafje Groot, Vvr. 1809.
C. M. Grippeling, Vvr. 1847.
Grosthuizen, 337 inw.
C. Heijer, Vvr. 1833.
Haarlem, 25,852 inw. (1).
J. J. W. van Cooth, M. D. 1806.
R. T. Koene, M. D. 1810.
W. Egeling, M. D. 1813.
°J. A. van Bemmelen (✠ 3), Anat. et A. O. Lect. et M. D. 1815.
°H. Beeke, M. D. 1818.
J. G. Waardenburg, M., C. et O. D. 1832.
°A. van der Willigen, M. D. 1837.
°J. W. Enschedé, M. D. 1842.
D. Lubach, M. D. 1842.
P. van Meurs, M. D. 1843.
H. A. Coelen, M. D. 1847.
Corn. Ekama, M. D. 1848.
L. J. Egeling, M. [et O.] D. 1849.
H. van der Voort, Hmr. 1791.
°J. J. v. d. Tholl, H. en Vmr. 1813.
°H. Wijnhoff, H. en Vmr. 1826.
D. J. Sabelis, H. en Vmr. 1835.
C. Ritsema, H. en Vmr. 1839.
°A. de Waal Malefijt, H. en V. 1840.
°B. C. J. Proot, H. en Vmr. 1842.
°P. van Reisen, H. en Vmr. 1850.
M. N. Beets, Apt. 1803.
C. Elders, Apt. 1812.
J. Nieuwenhuizen, Apt. 1818.
J. Mons, Apt. 1823.
W. A. Borger, Apt. 1823.

---

(1) Een ° vóór den naam beteekent *Stads-Doctor* of *Stads-Heelmeester*, enz.

(*Afgedrukt den* 28 *September* 1852.)

H. Broos Jr., Apt. 1825.
J. H. van Hees, Apt. 1827.
C. Blomhert, Apt. 1830.
J. C. Kruseman, Apt. 1831.
C. G. Loomeijer, Apt. 1833.
J. Swens, Apt. 1836.
W. G. T. Mann, Apt. 1837.
J. A. van Wijk, Apt. 1839.
Joh. de Wildt, Apt. 1840.
J. J. Schreuder, Apt. 1842.
J. F. L. Reudler, Apt. 1844.
W. A. Hazen, Apt. 1845.
J. Ch. Burckhardt, Apt. 1846 (provisor bij de Wed. J. van der Tholl.)
H. Remmers, Apt. 1847.
J. H. Roozeboom, Apt. 1848.
H. Broos, Apt. 1848.
* M. Schraders, Vvr. 1802.
* E. Fiddelaar, Vvr. 1803.
* G. Volk, Vvr. 1829.
M. E. Immer, Vvr. 1842.
A. C. L. Fischer, Vvr. 1843.
A. R. Krebs, Vvr. 1845.
D. Veen, Dro. 1812.
S. Mons, Jr., Dro. 1823.
D. Klinkert, Dro. 1828.
K. T. de Breuk, Dro. 1839.
A. J. van der Pigge, Dro. 1844.

Haarlemmerliede, 290 inw.

Haringcarspel, 1340 inw.

L. Bogaard, H. t. p. l., Vmr. en Apt. 1834, 1846 en 1828.
Meinoutje de Boer, Vvr. 1830.
T. Volkers, Vvr. 1834.

Heemskerk, 968 inw.

D. M. Langeveld, Pz., H. t. p. l. en Vmr. 1848.

Heemstede, 2632 inw.

J. Groos, H. t. p. l. 1811.
G. Hoffman, H. t. p. l. en V. 1837.
J. Langelaan, H. t. p. l. en V. 1837.
C. J. Grevestein, Vvr. 1835.

Heer-Hugowaard, 1100 inw.

Heilo, 747 inw.

J. Broers, H. t. p. l. en Vmr. 1820.

Helder en Huisduinen, 11,564 inw.

J. Haremaker, M., C. et O. D. 1839.
A. Boomsma, H. t. p. l. 1810.
D. H. Hoppestein, H. t. p. l. en V. 1840.
J. H. Loomeijer, Gep. off. van Gez. 2de kl. H. t. p. l.
S. Braaksma, Apt. 1832.
Laas Jelgersma, Apt. 1839.
J. Sevenhuizen, Apt. 1845.
H. Mackay, Apt. 1846.
F. Snel, Apt. 1850.
A. J. Jelgersma, Apt. 1851.
T. J. Visser, Vvr. 1834.
A. Luikinga, Vvr. 1847.
T. J. Ruiter, Vvr. 1847.
M. Stoel, Vvr. 1851.

Hensbroek, 120 inw.

J. Houtsmuller, H. t. p. l. 1850.

Hoogcarspel, 998 inw.

J. Avis, H. t. p. l. en V. 1824 en 1840.
C. Smit, Vvr. 1805.

Hoogwoud en Aartswoud, 1621 inw.

J. Cazijn van Zelm, H. t. p. l. en V. 1845.
T. de Graaf, Vvr. 1823.

Hoorn, 8999 inw. (1)

Th. A. Jorritsma, M. et O. D. 1816.
A. H. J. de Bordes, M. et O. D. 1837.
H. W. A. Peters, M. et O. D. 1841.
J. A. Mensonides, M., C. et O. D 1848.
C. H. de Vries, H. en Vmr. 1828.
* K. F. Broman, H. en Vmr. 1847.
W. Nijssen, Apt. 1823.
H. van Waasbergen, Apt. 1825.
F. M. G. van Walsem, Apt. 1828.
S. van Halm, Apt. 1834.
G. J. v. Hoolwerff, Apt. 1835.
E. P. J. H. Knaven, Apt. 1840.
E. Korver, Apt. 1844.
L. Schuyt Best, Apt. 1844.
C. van Holk, Apt. 1845.
Wed. J. v. d. Hulst, Apt. (Provisor A. D. J. C. Pitaffe, 1849).
G. Heinis, Vvr. 1831.
Vrouwtje van Kam, Vvr. 1834.
E. Kuulmeijer, Vvr. 1838.

---

(1) Een * vóór den naam beteekent *Stads-Doctor*, of *Stads-Heelmeester*.

E. Molenaar, Vvr. 1839.
A. Blom, Vvr. 1851.
Houtrijk-en-Polanen, 326 inw.
C.J.F.v.Merrebach, H.t.p.l. en Vmr. (1846.
Jisp, 626 inw.
R. Blokker, H. t. p. l. 1850.
J. Beukenkamp, Vvr. 1815.
Ilpendam, *c. a.*, 1357 inw.
W.H.Boomkamp, H.t.p.l.en V.1822.
C. Avis, H. t. p. l. en V. 1841.
D. de Groot, Vvr. 1824.
Kalslagen, 218 inw.
Katwoude, 212 inw.
Knollendam, 300 inw.
G. J. van Dijk, Vvr. 1829.
Koedijk, 817 inw.
M. N. Melchior, H. t. p. l. en V. 1848.
J. H. Dollee, Vvr. 1829.
Koog-aan-de-Zaan, 2186 inw.
J. J. Kerbert, M., C. et O. D. 1846.
B. Stephan, H. t. p. l. 1831.
C. G. Slot, Apt. 1835.
Krommenie - en - Krommenie - dijk, 2750 inw.
P. van Leyden Jr., M. D. 1845.
H. D. Arink, H. t. p. l. en V. 1829.
P. Bon, H. t. p. l. en Vmr. 1836.
W. Geveke, H. t. p. l. en V. 1838.
M. Bakker, Vvr. 1809.
Kwadijk, 330 inw.
Landsmeer - en - Watergang, 1060 inw.
A. Huineman, H. t. p. l. en V. 1837.
H. F. Armbruster, Vvr. 1828.
Limmen, 605 inw..
P. J. Welboren, H. t. p. l. 1836.
St. Maarten, *c. a.*, 868 inw.
G. J. Baert, H. t. p. l. en V. 1837.
Marken, 882 inw.
Joh. Smits, H. t. p. l. en Vmr. 1818.
Medemblik, 3021 inw.
R. H. Broers, M. et O. D. 1836.
W.Klots Schardam, H.t.p.l.en Vmr. (1830.
R. Snel, Apt. 1818.
G. Blom, Vvr. 1844.
Middelie-en-Axwijk, 480 inw.
P.Schuitemaker, H.t.p.l. en V. 1841.
Midwoud-en-Oostwoud, 629 inw.
A.de Vries, H.t.p.l.en V.1805 en 1822.
N. Raat, Vvr. 1838.

Monnickendam, 2692 inw.
H. G. de Beveren Esveldt, M. et Pharm. D. 1815.
B. H. van Ketel, H.t.p.l. en V. 1835.
J. van der Lee, H.t.p.l. en V. 1837.
F. Volmar, Apt. 1828.
P. J. Burck Gz, Apt. 1836.
H. J. Schmidt, Apt. 1836.
P. J. Beckers, Apt. 1845.
M. T. Reigers, Vvr. 1828.
Nibbixwoude-en-Hauwert, 739 inw.
Niedorp (*Nieuwe*), 938 inw.
A. Schoon, H. t. p. l. en Vmr. 1839.
G. Klomp, Vvr. 1843.
Niedorp (*Oude-*), 770 inw.
C. Biskanter, H. t. p. l. 1816.
M. Honig, H. t. p. l. en V. 1838.
Nieuwendam-en-Zunderdorp, 1193 inw.
L. Schepper, M. D., H.t.p.l. en Vmr. 1808, 1804 en 1815.
C. de Leeuw, H.t.p.l. en V. 1839.
Noord-Scharwoude, 650 inw.
P. Denys, H. t. p. l. en V. 1840.
A. Brinkman, Vvr. 1834.
Obdam, 706 inw.
B. A. Pull, H. t. p. l. en V. 1830.
Oosthuizen-en-Hobrede, 975 inw.
H. Nottelman, H. t. p. l. 1808.
P.van Roojen, Az., H.t.p.l.en V.1842.
H. Haagsma, H. t. p. l. en V. 1849.
P. Nottelman, Vvr. 1837.
Oost-Zaan, 1441 inw.
H. C. Scharff, H. t. p. l. en V. 1839.
Opmeer, 404 inw.
C. Heijmans, Vvr. 1805.
Opperdoes, 688 inw.
W.S.van Buuren, H.t.p.l. en V. 1845.
D. Haringhuizen, Vvr. 1828.
Oterleek, 614 inw.
J.F. Ritter, H. t. p. l. en Vmr. 1839.
Oudkarspel, 844 inw.
A. Weisenborn, H. t. p. l. 1834.
M. Portegijs, Vvr. 1830.
Oudendijk, 506 inw.
C. Wit, H. t. p. l. 1822.
Oudorp, 474 inw.
St. Pancras, 369 inw.
H.Deeleman Post, H.t.p.l.en V. 1848.

Petten, 361 inw.
M. A. Jillisse, Vvr. 1823.
Purmerende. 3848 inw.
J. Schokker, M. et O. D. 1820.
F. J. Onnen, M. D. 1824.
H. Wesselman, H. en V. 1846.
J. Scheepers, H. t. p. l. en V. 1826.
J. P. van Balen, Apt. 1811.
P. M. M. v. d. Vooren, Apt. 1817.
P. Buyn, Apt. 1822.
P. Makkes, Apt. 1833.
K. Plemper van Balen, Apt. 1838.
A. Volkmaars, Apt. 1845.
P. Muller van der Vooren, Apt. 1847.
Corn. Buyn, Apt. 1848.
A. Rusman, Vvr. 1821.
Manus Swart, T. 1840.
Ransdorp, *c. a.*, 957 inw.
H. Knipscheer, H. t. p. l. 1818.
P. Prins, H. t. p. l. en Vmr. 1843.
Rietwijkeroord, 83 *inw.*
Rijp, 1974 inw. (1837.
H.F.A. Sasse, M., C. et O. D. 1825 en
W. Krooneman, H. t. p. l. en V. 1837.
J.O. Spaander, H.t.p.l. en Vmr. 1844.
M. Wijers Smit, Vvr. 1838.
Schagen, 1995 inw.
L.F. Koelman, H. t. p. l. en V. 1835.
E. Hoekstra, H. t. p. l. en Vmr. 1835.
C. Spaander, H. t. p. l. en Vmr. 1842.
S. de Boer, H. t. p. l. en Vmr. 1845.
G. C. Koning, Apt. 1848.
D. Kay, Vvr. 1848.
Schardam, 79 inw.
Scharwoude, 292 inw.
Schellingwoude, 141 inw.
Schellinkhout, 552 inw.
D. Schuitemaker, H.t.p.l. en V. 1832.
Schermerhorn, 1058 inw.
W. Meijer, H. t. p. l. en Vmr. 1838.
P. H. van Lon, H.t.p.l. en Vmr. 1839.
Maria Peper, Vvr. 1829.
Schoorl-Groet-Harger-en-Camp, 1090 inw.
J. H. Bierbraüer, H. t. p. l. 1821.
A. Vergers, Vvr. 1805.
Schoten, 464 inw.
Spaarndam, 453 inw.
W. Klots, H. t. p. l. en Vmr. 1846.
Spaarnwoude, 338 inw.
Spanbroek, 1025 inw.
R. Hermanides, H. t. p. l. en V. 1834.
H. Valkenier de Greeve, H.t.p.l. en V. (1836.
Sybecarspel, 912 inw.
G. C. v. Balen Blanken, H.t.p.l. en V. (1850.
Agata Cata, Vvr. 1828.
Terschelling, 2706 inw.
S.H. Pottenga, H.t.p.l. en Vmr. 1824.
T. H. Verhave, H.t.p l. en V. 1828 en
D. Ocker, H. t. p. l. 1836. (1837.
D. J. Doornbos, Vvr. 1819.
E. Boelens, Vvr. 1831.
Texel, 5623 inw.
P. Scheurleer, M. et O. D. 1846.
E. C de Könighs, H.t.p.l. en V. 1827.
A. E. Stiggelbout, H.t.p.l. en V. 1834.
P. Stolp, H. t p. l. en Vmr. 1840.
K. Hille, H. t. p. l. en V. 1848.
A. E. Petersen, Apt. 1845.
Telya Breland, Vvr. 1816.
J. H. Rechlien, Vvr. 1822.
Jenske Jans Oomes, Vvr. 1830.
Twisk, 681 inw.
G. Stolp, H. t. p. l. en Vmr. 1827.
N. C. Veer, Vvr. 1833.
Uitgeest, 1651 inw.
J. Warning, H. t. p.l. en Vmr. 1821.
J. C. de Lange, H.t.p.l. en Vmr. 1837.
M. F. van Oort, Vvr. 1847.
Urk, 1214 inw.
A. M. Geerling, H.t.p.l. en V. 1843.
G. Eenhorst, Vvr. 1814.
Ursem, 899 inw. (1841[?].
J. B. Nijssen, H.t.p.l. en V. 1825 en
M. A. Nijssen, Vvr. 1846.
Veenhuizen, 312 inw.
Velsen, *c. a.*, 2237 inw.
J. J. L. Betting, H.t.p.l. en Vmr. 1830.
P. Vasseur, H. t. p. l. en Vmr. 1835.
Venhuizen-en-Hem, 1586 inw.
B. Broersma, H.t.p.l. en Vmr. 1839.
W. Kerbert, H.t.p.l. en Vmr. 1845.
C. Klomp, Vvr. 1847.
Vlieland, 612 inw.
J.R.M. Murray, H.t.p.l. en Vmr. 1843.
Warder, 328 inw.
J. F. C. Sausenthaler, Vvr. 1841.
Warmenhuizen, 974 inw.
W. v. d. Wal, H.t.p.l. en Vmr. 1822 en 1841 [?].

J. A. Huser, H.t.p.l. en Vmr. 1838.
Wervershoof, 677 inw.
A. Nuijens. H.t.p.l. en V. 1829 en 1840.
M. C. Wijmans, Vvr. 1833.
Westwoud, *c. a.*, 782 inw.
W. J. F. Nuijens. M. D. en H. t. p. l. 1848 en 1846.
W. de Vries, H.t.p.l. en Vmr. 1836.
West-zaan, 2368 inw.
F. H. Klots, H. t. p. l. en Apt. 1809.
J. van Waart, H. t. p. l. 1810.
M. van Waart, H.t.p.l. en Vmr. 1832.
E. J. Swens, Vvr. 1824.
Wieringen, 1809 inw.
P. Maats, H. t. p. l. 1815.
W. J. Driessen, H.t.p.l. en Vmr. 1841.
C. Beukenkamp, Vvr. 1826
T. Stam, Vvr. 1838.
Wieringerwaard, 1035 inw.
J. Waiboer, H.t.p.l en Vmr. 1845.
F. Romar, H. t. p. l. en Vmr. 1845.
M. Pot, Vvr. 1831.
Wijdenes, 554 inw.
G. Koolhaas, Vvr. 1832.
Wijde-Wormer, 533 inw.
Wijk-aan Zee-en-Wijk-aan-Duin, 739 inw.
Wimmenum, 130 inw.
Winkel, 1176 inw.
H. W. Melchior, H.t.p.l. en Vmr. 1834.
K. Keppel, Vvr. 1830.
Wognum-en-Wadway, 1210 inw.
J. Hanou Jr., H.t.p.l. en V. 1822, Apt. (1811.
R. van Waas, H.t.p.l. en Vmr. 1840.
G. Korver, Vvr. 1840.
Wormer, 1304 inw.
N. B. W. Vette, H. t. p. l. 1815.
J. Wiedeman, H. t. p. l. 1828.
A. Janssen, Vvr. 1825.
Wormerveer, 3002 inw.
J. H. Peters, M. D. 1817.
B. Hartog, H. t. p. l. 1825.
P. v. d. Water, H.t.p.l. en Vmr. 1827.
C. J. Brok, Apt. 1826.

D. Kellner, Vvr. 1836
G. Groot, Dro. 1841.
Zaandam, 11,263 inw.
A. v. d. Boon Cz., M., C. et O. D. 1834.
G. Gallis Merens, M. et O. D. 1835.
C. Pekelharing, M. D. 1837.
J. Bakker, M. D. 1843.
M. Lusink, H. en Vmr. 1828.
J. Leenard, H. t. p. l. 1811.
J. Dijkhof, H.t.p.l. en V. 1825 en 1835.
J. J. v. Harreveldt, H.t.p.l. en V. 1832.
W. J. Endt, Apt. 1819.
B. van Sante, Apt. 1840.
G. Traus, Apt. 1840.
J. B. Leenard, Apt. 1843.
J. W. Cloots, Apt. 1844.
J. van der Schalk, Apt. 1849.
Femmetje Bakewel, Vvr. 1828.
J. W. Knipscheer, Dro. 1831.
Zaandijk, 2252 inw.
C. Kerbert Jz., M. et O. D. 1839.
H. Tobbe, H. t. p. l. en Vmr. 1827.
E. Schut, Vvr. 1826
Zandvoort, 1136 inw.
C. Smit, H. t. p. l. en Vmr. 1833.
A. Mesman, Vvr. 1845.
Zijpe, 4896 inw.
J. C. Heyning, M. D. 1829.
E. Holterman, M. D. 1832.
C. Maatz Jz., H. t. p. l. en Vmr. 1822.
A. P. Mohr, H.t.p.l. en V. 1835 en 1848.
N. Lansdorp, H. t. p. l. en Vmr. 1836.
P. C. Kiel, H. t. p. l. en Vmr. 1837.
Teetje Volkers, Vvr. 1834.
Joh. Daams, Vvr. 1838.
Zuid-en-Noord-Schermer, 1012 inw.
P. Cloetingh, H. t. p.l. en Vmr. 1821.
Zuidschalkwijk, 186 inw.
Zuid-Scharwoude, 812 inw.
P. Krijgsman, H.t.p.l. en Vmr. 1815.
J. Smit, Vvr. 1819.
Zwaag, 1529 inw.
H. C. P. v. d. Lee, H.t.p.l. en Vmr. 1846.
A. Schuitemaker, Vvr. 1841.

V.

Statistiek der Geneeskunstoefenaren in de provincie Zeeland.

Aaglekerke, 422 inw.
S. J. Bertel, H., H. t. p. l. en V. 1851.
Aardenburg, 1628 inw.
P. J. Carpentier, M. D. 1830.
P.L.Verheeke, H., H.t.p.l.enV.1839.
W.C.Callenfels, H., H.t.p.l.enVmr. (1843.
St.Annaland, 1632 inw.
C.M.Bal, H., H. t. p. l. enVmr. 1839.
J.Hoogkamer, H. t.p.l.enVmr.1838.
C. Catshoek, Vvr. 1815.
Arnemuiden, 1290 inw.
J. Oversluys, H. t. p. l. en V. 1829.
J. Noom, H. t. p. l. en Vmr. 1842.
Axel, 2488 inw.
L. H. Janssen, M. D. 1839.
A. de Fouw, H., H. t. p. l. en V. 1845.
J. W. Verbeek Vrolijk, Apt. 1828.
C. M. de Booij, Vvr. 1833.
Baarland-en-Bakendorp, 577 (inw.
G. Burgerhoudt, H. t. p. l.enV. 1828.
Biervliet, 2077 inw.
J.J.Borghstyn, H. t.p.l.enVmr.1842.
Biggekerke, 515 inw.
L.H. F. Bertel, H., H.t.p.l.enV.1848.
Bommenede-en-Bloys, 528 inw.
Borsselen, 871 inw.
J.J.Washington Taylor,H.t.p.l.enV. (1824.
Boschkapelle, 979 inw.
Breskens, 1899 inw.
W. H. de Neve, H.t.p.l.enVmr.1815.
Brouwershaven, 1439 inw.
J. Moolenburgh, M. D. 1840.
C. v. de Watering, H.t.p.l.enV.1822.
G. H. Steinigewegh, H. t. p. l. en Vmr. 1851.
L. van der Meule, Vvr. 1837.
Bruinisse, 1537 inw.
H. L. Kardol, H. t. p. l. en V. 1817 en (1829.
Burgh-en-Westerschouwen, (533 inw.
Clinge, 1818 inw.
Colijnsplaat, 1698 inw.
F.M.W.Quadekker, H., H.t.p.l.enV. (1843.
B. Birkenfeld, H. t. p. l. en V. 1829.
Domburg (*Binnen-en-Buiten-*), 806 inw.
M. L. Lurkus, H.t.p.l. en Vmr. 1835.
Dreischor, 1007 inw.
A. de Wilde, H., H.t.p.l. en V. 1833.

Driewege-en-Coudorpe, 492 inw.
H. G. Le Cointre, H., H. t.p.l. en Vmr. 1851.
C. de Zeeuw, rustend H. t. p. l. en Vmr. 1803 en 1818.
Eede, 1275 inw.
Elkerzee, 514 inw.
Ellemeet, 452 inw.
Ellewoutsdijk-en-Everdinge, 742 (inw.
H. Vleugels, H.t.p.l. en Vmr. 1844.
Goes, 5298 inw.
C. F. Callenfels, M. et C.D. 1824 en (1840.
L.C.dePeval,M.D.enV.1826en1839.
C. A. van Renterghem, M., C. et O. D. 1827, 1838 en 1820 [?]
F. J. N. Verschoor, M. D. 1835.
R. B. van den Bosch, M. D. 1837.
T.Pieterse, H.enVmr. 1807 en 1815.
K. B. van Dordt, H. en Vmr. 1837.
P. A. Hochart, Apt. 1816.
J.Walraven v. Kerkwijk, Apt.1820.
J. A. le Cointre, Apt. 1827.
P. Johannissen, Apt. 1830.
G. P. H. de Rochefort, Apt. 1839.
B. v. Asp. Vervenne, Apt. 1843.
Wed. Oversluys, Apt. (D. Eekman, prov. 1849.)
M. S. Krol van der Hoek, Apt. 1844.
P. J. van Kalmthout, Apt. 1844.
Wed. D. Steendijk, Apt. (J. A. van Dalen, prov. 1845.)
Wed. Arends, Vvr. 1817.
D. van der Hoek, Dro. 1816.
Graauw-en-Langendam, 1472 inw.
's Gravepolder, 667 inw.
S. de Graag, H., H.t.p.l. en V. 1839.
Grijpskerke, 680 inw.
F. H. de Man, H., H. t.p.l.enV.1851.
S.R.Beerta(✿3), H.t.p.l. enV.1795.
Groede, 2521 inw.
L. H. Leunis, H.t.p.l. en Vmr. 1837.
M.M.Lucieer, H.t.p.l. en Vmr. 1843.
F. Baert, Apt. 1842.
Haamstede, 844 inw.
P.D.Halfman, H., H.t.p.l.enV.1825.
H.W. Ferleman, H.t.p.l. en V.1840.
J. A. Willemse, Vvr. 1835.

's Heer-Arendskerke, 1821 inw.
A. Schilham, H.t.p.l. en Vmr. 1836.
's Heerenhoek, 805 inw.
J. J. v. d. Ven, H.t.p.l. en Vmr. 1838.
Heille, 615 inw.
Heinkenszand, 1466 inw.
F. H. Reen Cannegieter, H., H.t.p.l. en Vmr. 1828.
Hengstdijk, 660 inw.
Hoedekenskerke, 795 inw.
P. Lente, H., H.t.p.l. en Vmr. 1842.
A. Serverans, H.t.p.l. en Vmr. 1837.
Hoek, 1432 inw.
A. Walrave, H.t.p.l. en Vmr. 1841.
D. Buijze, H. t. p. l. 1851.
A. M. Kooman, Vvr. 1839.
Hontenisse, 4640 inw.
G. Rademakers, H.t.p.l. en V. 1820.
P.N.J.H. During, H., H.t.p.l. en Vmr. (1837.
L. Deijer, H.t.p.l. 1829.
D. N. van der Linde, H., H. t. p. l. en Vmr. 1839.
J.F. Deijer, H., H.t.p.l. en Vmr. 1848.
J. Walker, Vmr. 1804. [?] (1)
Hoofdplaat, 1527 inw.
C. F. W. Ammon, H.t.p.l. en V. 1835.
Hulst, 2364 inw.
E. Vogelvanger, M., C. et O.D. 1830.
J. L. During, H., H.t.p.l. en V. 1835.
F. J. Kluiskens, gep. Off. van Gez.
J. van Nederveen, Apt. 1826.
S. C. Schuerman, Vvr. 1836.
St. Jansteen, 1818 inw.
E. A. Wielemaecker, H., H. t. p. l. en Vmr. 1839.
P. L. Cole, H. t. p. l. en Vmr. 1841.
IJzendijke, 2544 inw.
A. E. Cortvriendt, M. et O.D. 1844.
W. Maus, H.t.p.l. en Vmr. 1828.
C.A.P. v. Muijen, H., H.t.p.l. en V. 1847.
Kadzand, 1171 inw.
J.B. Kalschuer Jr., H.t.p.l. en V. 1818.
J.W. Blankert, H.t.p.l. en Vmr. 1835.
J. Hoogkamer, H.t.p.l. en Vmr. 1843.
Kapelle, 1414 inw.
G. de Graag, H., H. t. p.l. en V. 1829.
Kattendijke, 766 inw.
Kerkwerve, 506 inw.

Kloetinge, 923 inw.
Z. C. Pieterse, H. t. p. l. en V. 1837.
Koewacht, 1,825 inw.
L. van Peenen, H. t. p. l. 1826.
M. Filips, Vvr. 1823.
Kortgene, 910 inw.
J.C. Hoogendorp, H. t. p.l. en V. 1844.
Koudekerke, 1300 inw.
L. F. Reuse, H. t. p. l. en V. 1845.
Krabbendijke, 925 inw.
L.J. Eijbaard, H., H.t.p.l. en V. 1843.
J. A. Geill Jr., H. t. p. l. en V. 1840.
Kruiningen, 1206 inw.
W. J. Janssen, M., C. et O. D. 1836.
A. M. Bauer, Vvr. 1849.
St. Kruis, 562 inw.
St. Laurens en Bridomme, 489 (inw.
St. Maartensdijk, 2031 inw.
Ch. Was, H. t. p. l. en V. 1820.
H. B. Blom, Vvr. 1832.
Melis-en-Marie-Kerke, 481 inw.
J. E. Sivert, H. t. p. l. en V. 1837.
Middelburg, 15,884 inw.
P. 's Graeuwen, M. D. 1802.
H. Ripping, M. D. en Vmr. 1810 en 1809 [?].
B. de Jonge (✠3), M. D. en Prof. 1811 (consult).
J. C. v. d. Broecke, M. D. 1822.
A. A. Fokker, M. D. 1833.
L. J. de Marrée, M. D. 1836.
J. H. Q. Janssen, M. et C. D. 1836.
G.B.C. v. d. Feen, M., C. et O.D. 1837.
G. Ripping, M. D. 1841.
S. D. de Wind, M. D. 1841.
J. C. de Man, M., C. et O. D. 1841.
M. H. Damme, M. et O. D. 1843.
J. L. Daman, H. en Vmr. 1793.
J. de Man Jz., H. en Vmr. 1808.
J. M. de Lepelaar, H. en V. 1821.
J. H. Cornielje, H. en Vmr. 1823.
J. J. Pieterse, H. en Vmr. 1829.
V. M. v. Lissa, H. en Vmr. 1829.
H. W. van Boven, H. [H. t. p. l.] en Vmr. 1849.
[J. B. Haringman, H. en V.]
[J. E. Risseeuw, H. en Vmr.]
[J. Priester, Oud-Apt.]

---

(1) Deze staat ook nu wederom alléén als »Vroedmeester'' vermeld.

[J. D. van Bakelgem, Oud-Apt.]
L. H. Blaeckede Ligny, Apt. 1818.
J. A. Daman, Apt. 1822.
D. J. J. Marinussen, Apt. 1824.
M. van den Abeele, Apt. 1827.
A. F. Henry, Apt. 1829.
J. R. Quadekker, Apt. 1831.
A. Tak Sz., Apt. 1833.
P. J. Herklots, Apt. 1834.
P. C. Priester, Apt. 1834.
L. Koole, Apt. 1835.
J. P. Plankeel, Apt. 1835.
F. J. Stades, Apt. 1831.
J. J. A. Baert, Apt. 1836.
C. M. Akkerman, Apt. 1836.
G. L. de Jager, Apt. 1837.
L. Ripping, Apt. 1838.
W. P. van de Kamer, Apt. 1838.
A. Magielse Jz., Apt. 1838.
V. A. van Dolder, Apt. 1840.
M. J. Verhulst, Apt. 1843.
J. J. van der Harst Lz., Apt. 1843.
J. A. P. van Deinse, Apt. 1844.
P. M. de Ligny, Apt. 1849.
[J. K. Borrendamme, Apt.]
E. Colijn, Vvr. 1826.
E. J. Scherer, Vvr. 1828.
C. Was, Vvr. 1832.
J. A. van Meeten, Vvr. 1842.
E. Machielse, Vvr. 1845.
A. J. van Simmeren, Vvr. 1850.
C. Franken, Vvr. 1850.
N. F. Schenk, Dro. 1849.
D. N. Torres, T. 1828.

Neuzen, 2877 inw.
P. D. Buijze, M. et O. D. 1824.
J.v.Pienbroek,H.,H.t.p.l.enV.1847.

Nieuw-en-St.-Joostland, 654inw.
W. de Oude, H. t.p.l.en Vmr. 1833.

Nieuwerkerk, 1085 inw.
J. K. Lette, H., H.t.p.l. en Vmr. 1839.
J. J. de Moor, H. t. p. l. en Vmr. 1808 en 1817.

Nieuwvliet, 742 inw.
P. de Kok, M. et O.D.enH.t.p.l.1825.
A. A. J. Carlier, Apt. 1830.

Nisse, 546 inw.
J. A. Geill Sr., H.t.p.l. en V. 1811.

Noordgouwe, 689 inw.
G. van Ree, H. t. p. l. en Vmr. 1840.

Noordwelle, 453 inw.
J. van de Repe, H.t.p.l.en Vmr.1799.
J. J. van de Repe, H.t.p.l. en V. 1845.

Oostburg, 1678 inw.
H. A. Callenfels, M., C. et O.D. 1815.
L. van den Berg, H., H.t.p.l. en V. 1842.
H. B. Maal Henry, H., H. t. p. l. en Vmr. 1849.
A. H. Anemaet, Vvr. 1849.

Oost-en-West-Souburg, 1018 inw.
H. F. Haman, Hmr. 1829, H.t.p.l. en V.1815.
L. v. d. Abeele, H.t.p.l. en Vmr.1837.

Oostkapelle, 856 inw.
B. Sivert, H., H.t.p.l. en Vmr. 1830.

Oosterland-en-Sir-Jansland, 1272 inw.
F.P.J.Was, H., H.t.p.l. en Vmr.1846.
J. M. Keller, H. t. p. l. en Vmr. 1791.
L. de Weeze, Vvr. 1841.

Ossenisse, 778 inw.

Oud-Vossemeer-en-Vrijberge, 1573 inw.
J. A. van Rhee, H., H.t.p.l. en V. 1851.
C. Was Az., H. t. p. l. en Vmr. 1836.
E. Gunst, Vvr. 1827.

Oudelande, 545 inw.

Ouwerkerk, 800 inw.

Overslag, 476 inw.

Ovezande, 753 inw.
L. Bogaert, H. t. p. l. en Vmr. 1835.

Philipsland (St.), 721 inw.
J. K. Lindthoudt, H.t.p.l. en V.1834.

Philippine, 474 inw.

Poortvliet-en-Nieuw-Streijen, 1340 inw.
E.C.v.Rijssel, H., H.t.p.l. en V.1838.

Renesse, 504 inw.
W.J.Janssen, H., H.t.p.l.en V. 1851.
A. van den Bergen, Vvr. 1811.

Retranchement, 775 inw.

Rilland, 460 inw.
J.H.L.Bourcc, H., H.t.p.l. en V.1844.

Ritthem, 499 inw.

Sas-van-Gent, 1069 inw.
M. J. Krijger, H., H. t. p. l. en V.1831.
P.M. van der Byll, H.t.p.l.en V.1844.
J.W.Schoemaker, Gep.off. van Gez.

Scherpenisse-en-Westerkerke, 1240 inw.
J. Was Jz., H. t. p. l. en Vmr. 1830.

M. de Visser, Vvr. 1830.
Schoondijke, 1785 inw.
C. V. van Oostenwijk Stern, H., H. t. p. l. en Vmr. 1850.
C. Pastoor, H. t. p l en Vmr. 1820.
J. Kabboord, H. t. p. l. en V. 1817 en 1830. (1930 inw.
Serooskerke, in Walcheren,
A.A.J.Haman, H., H.t.p.l. en V.1844.
J.B. Schuman, H.t.p.l. en Vmr. 1823.
Sluis, 1568 inw.
P.J.Hennequin, M.D.(consult.)1804.
M. A. Blankert, M. D. 1830.
P. Renier, H. t. p. l. en V. 1829.
P. A. Pieterse, Apt. 1839.
W. P. V. Hennequin, Apt. 1830 [?].
C. Delst, Vvr. 1831.
Stavenisse, 1265 inw.
D. Rynenburgh, H. t. p l. en V.1819.
Stoppeldijk, 1478 inw.
F. J. Haman, H., H. t. p. l. en V.1846.
Tholen, 2423 inw. (1841.
J.J. Bijbau, M. D. en V. 1820, H.t.p.l.
J. W. Kien Eltzman, M. D. 1838.
P. Andriessen, Apt. 1827.
D. Marselis, Apt. 1824.
Wed. van Rijssel, Apt. (M. M. van Rijssel, Prov. 1840.)
M. Gunst, Vvr. 1829. (975 inw.
Veere - en - Zanddijk - binnen,
J. Strehler, M., C. et O. D. [*Würzburg* 1826] 1840.
P. Grouw, gep. Offic. van Gez.
M. J. van Oosten, Apt. 1815.
A. Cappon, Vvr. 1835.
Vlissingen, 9926 inw.
J.W.Callenfels, M., C. et O.D. 1815.
J. Hazenberg, M., C. et O. D. 1838.
B.v. Lier, Ez., H., H.t.p.l. en V.1837.
A. Korthals, H. t. p. l. en Vmr. 1800.
H. Schouten, gep. Off. van Gez.
J. Lagaai, Apt. 1807.
G. Baart, Jz., Apt. 1809.
H. van Os, Apt. 1828.
H. P. Winkelman, Apt. 1833.
B. Flander, Apt. 1836.
H. F. J. Mahutte, Apt. 1845.
A. Verbeet, Vvr. 1843 [?].
M. E. Draeck, Vvr. 1843.
P. J. Pauwels, Vvr. 1843.
L. V. S. van der Walle, Vvr. 1844.
Vrouwenpolder, 780 inw.
Waarde en Valkenisse, 607 inw.
A. de Broekert, H., H.t.p.l. en V.1847.
Waterlandkerkje, 623 inw.
J. P. Eijbaard, H. t. p. l. en V. 1847.
Wemeldinge, 873 inw.
M. N. de Boekert, H. t. p.l. en V.1823.
Westdorpe, 1419 inw.
J. F. Serverans, H. t. p. l. en V.1836.
Westkapelle, 1914 inw.
P. J. Bertel, H. t. p. l. en Vmr.1824.
Wissekerke, 2468 inw.
H. J. Keyll, M. et O. D. 1817.
A. C. Vader, M. et O. D. 1830.
S. M. van Noppen, Vvr. 1845.
Wolphaartsdijk, 1388 inw.
J. P. Snoep, H., H. t.p.l. en V.1837.
Yerseke, 808 inw.
F. Mooy, H., H. t. p. l. en Vmr. 1835.
Zaamslag, 2386 inw.
A. J. Burger, M. et O. D. 1842.
T.v.Pienbroek, H., H.t.p.l. en V.1843.
J. van Pienbroek, H.t.p.l. en V.1820.
G. de Zomer, Vvr. 1833.
Zierikzee, 7092 inw.
F. Keller, M., C. et O. D. 1816.
H. Goemans, M., C. 1847[?] et O.D.
J. N. Boom, M. D. 1832. (1827.
J. Kosten de Bruyne, (Stads-) M. et O. D. 1845. (1849.
D. B. Zuurdeeg, (Stads-) H. en V.
G. de Jonge den Boer, Apt. 1816.
M. de Looze, Apt. 1826.
S. N. G. v. d. Grijp, Apt. 1831.
J. F. v. Borrendamme, Apt. 1832.
J. H. Ochtman Jz., Apt. 1836.
J. N. Broodman, Apt. 1844.
F. J. la Brand, Apt. 1848.
Wed. J. C. van Hertzstein, Apt. (Provisor J. M. N. Walter, 1847.)
H. Ochtman, Jacz., Apt. 1847.
A. van Meerendonk, Vvr. 1830.
P. C. Kouwen, Vvr. 1834.
Zonnemaire, 441 inw.
Zoutelande, 536 inw.
Zuiddorpe, 983 inw.
J. B. de Cock, H. t. p. l. en V.1838.
Zuidzande, 1091 inw.
J. J. Moens, H. t. p. l. en V. 1834.

VI.

Statistiek der Geneeskunstoefenaren in de provincie Utrecht.

Abcoude-Baambrugge, 1320 inw
D. C. Muntingh, M. D. 1841.
J. M. Zembsch, H. t. p. l. en V. 1825.
Abcoude-Proosdije, 1148 inw.
J. M. Sneltjes, H. t. p. l. en V. 1821.
W. Kooman, H. t. p. l. en V. 1841.
Achthoven, 105 inw.
Achttienhoven, 409 inw.
S. A. Droogendijk, H. t. p. l. en V. 1843 en 1849.
Amerongen, 1940 inw.
J. H. Coolhaas, M., C. et O. D. 1839.
N. B. Donkersloot, M. D. 1843 en Vmr. 1836 [?].
Wed. A. Swagers, Vvr. 1803.
Amersfoort, 12,379 inw.
J. M. Weyl, M. D. 1798.
A. van der Leeuw, M. D. 1827.
L. C. E. E. Fock, M. D. 1839.
A. de Jong, M., C. et O. D. 1846.
P. Smits, M., C. et O. D. 1848.
L. J. de Roock, M. D. 1849.
H. van Loon, Lector in de Heel- en Verloskunde, H. en Vmr. 1802.
J. Bruning, H. en Vmr. 1817.
L. E. Visser, H. en Vmr. 1825.
L. Siddré, H. en Vmr. 1828.
G. Suyk, Apt. 1801.
T. J. Hondius, Apt. en Dro. 1811.
C. B. Kok, Apt. en Dro. 1821.
G. A. T. van Lockhorst, Apt. 1822.
W. Coolhaas, Apt. en Dro. 1823.
J. G. v. d. Maath, Apt. en Dro. 1828.
H. A. ten Brink, Apt. en Dro. 1834.
W. H. Breyll, Apt. 1834.
P. Hondius, Fz. Apt. en Dro. 1839.
J. B. H. Vermolen, Apt. en Dro. 1843.
G. C. T. van de Roemer, Apt. en Dro. 1843.
A. Smit, Vvr. 1826.
E. Link, Vvr. 1837.
Baarn, 1934 inw.
D. Voorthuyzen, H., H. t. p. l. en Vmr. 1849.
A. van der Hoek, Vvr. 1826.
Benschop, 1441 inw.
C. B. Monnik, H. t. p. l. en V. 1841.
A. C. Straver, Vvr. 1803.
Bildt (De), 1703 inw.
C. L. J. Bakker, M. et O. D. 1845.
D. J. Haverman, Vvr. 1850.
Blaauw-Kapel.
J. Coomans, H., H. t. p. l. 1850 en Vmr. 1839.
Breukelen - Nijenrodes, 1750 (inw.
J. Turk, M. D. 1828.
F. Vos, H., H. t. p. l. en Vmr. 1833.
Wed. v. Senus, Vvr. 1791 [?].
P. L. Voituron, Vvr. 1848.
Breukelen-St.-Pieters, 712 inw.
Bunnik, 896 inw.
H. H. E. Morren, H. t. p. l. en V. 1831.
Bunschoten, 1209 inw.
J. Kooi, H. t. p. l. en V. 1846.
Cabauw, 121 inw.
Cothen, 680 inw.
Darthuizen, 251 inw.
Doorn, 1139 inw.
A. Broers, M., C. et O. D. 1849.
A. van Kesteren, Vvr. 1850.
Driebergen, 1100 inw.
A. S. L. W. G. Abeleven, M. et C. D. 1848.
J. B. Meenk, H., H. t. p. l. en Vmr. 1837.
Duits, 202 inw.
Eemnes, 1450 inw.
M. Bell, H. t. p. l. en Vmr. 1811 en 1825.
B. v. Ommeren, H. t. p. l. en V. 1841.
Haar Zuilens, 317 inw.
Harmelen, 1187 inw.
J. den Doorn van Rooijen, H. t. p. l. en Vmr. 1836.
J. H. Thier, H. t. p. l. en V. 1848.
Honkoop, 302 inw.
Hoogland, 2062 inw.
W. F. van Boudijk Bastiaanse, H. t. p. l. en Vmr. 1844.

Houten, 1037 inw.
C. Koen, H., H. t. p. l. en Vmr. 1840.
Jaarsveld, 1120 inw.
IJsselstein, 3054 inw.
J. C. v. d. Voort, M., C. et O. D. 1843.
J. R. K. Pennink, M., C. et O. D. 1846.
B. van Senus, H. en Vmr. 1824.
L. H. Bruning, H. t. p. l. en V. 1844.
M. J. S. v. d. Kasteele, Apot. 1830. [?]
C. M. Raat, Vvr. 1848.
Jutphaas, 2105 inw.
G. J. Teljer, M. D. 1845 en V. 1820.
Kamerijk, 623 inw.
A. Idenburg, H. t. p. l. en V. 1820.
Kockengen, 681 inw.
G. Spruijt, H., H. t. p. l. en V. 1838.
Laagnieckoop, 315 inw.
Langbroek, 1069 inw.
A. W. de Wit Boers, H. t. p. l. en V. 1830.
Leersum, 911 inw. (inw.
Leusden-en-Hamersfeld, 824
Linschoten, 866 inw.
G. H. Rissik, H., H. t. p. l. en Vmr. 1844.
Loenen, 1222 inw.
H. B. Valkenhoff, M. D. 1834.
J. van der Pant, M. D. 1843.
E. Verschooff, H. t. p. l. en Vmr. 1818 en 1831.
B. Ubink, H. t. p. l. en Vmr. 1836.
A. J. Teljer, Apt. 1835.
A. P. Eikman, Vvr. 1805.
Loosdrecht (*Oud-en-Nieuw-*).
D. Munnich, H. t. p. l. en Vmr. 1825 en 1838.
G. Daams, H. t. p. l. en V. 1827 en 1822.
Lopik.
D. Morée, H. t. p. l. en Vmr. 1832
Maarn. (en 1842.
Maarssen.
M. Busch Geertsema, M. et O. D. 1843.
J. B. Hoedemaker, H., H. t. p. l. en Vmr. 1824 en 1836.
A. Vislaak, H. t. p. l. [en Vmr.] 1817.
O. Prillevits, Apt. 1834.
A. J. Vislaak, Apt. 1844.
C. Noorland, Vvr. 1836.
Maarsseveen (*Nieuw-*).
G. Schepers Turk, H. t. p. l. 1800.
J. L. de Booy, H. t. p. l. en V. 1843 en 1849.
Maartensdijk.
Y. Keiser, M., C. et O. D. 1849.
J. Gewaltig, H. t. p. l. en Vmr. 1808.
J. W. Vos, H. t. p. l. 1848.
A. Delvaux, Vvr. 1826.
Mijdrecht.
W. N. Koopman, M. et O. D. 1845.
C. L. van Leeuwen, Vvr. 1828.
Montfoort.
P. Nobel, M. D. en V. 1823 en 1833.
J. F. C. Rombach, H. t. p. l. en Vmr. 1811 en 1821.
H. I. Allan, Vvr. 1828.
Nichtevecht.
J. C. Willems, H., H. t. p. l. en V. 1838.
Ouden-Rijn.
Oudhuizen.
Polsbroek (*Noord-en-Zuid-*).
B. W. Monnik, H. t. p. l. en Vmr. 1831 en 1844.
Renswoude.
Wed. A. Bakker, Vvr. 1803.
Rhenen.
H. Menso (✿ 3), M. et O. D. 1813.
P. Boodt, M., C. et O. D. 1842.
C. E. Stark, Apt. 1831.
D. F. Sandbrink, Apt. 1849.
A. M. Blom, Vvr. 1849.
Ruwiel.
Schalkwijk.
W. Bakker, M. D. en V. 1810 en 1817.
Soest.
F. Kuyper, M. et C. D. 1832 en 1845.
A. M. Romijn, H. t. p. l. en V. 1845.
A. Bleume, Vvr. 1802.
Vrouw v. Breukelen, Vvr. 1817.
Stoutenburg.
A. Hulshof, Vvr. 1850.
Tienhoven. (en 1842.
K. Kroon, H. t. p. l. en Vmr. 1825.
Tuyl-en-'t Waal.
Utrecht, 49,932 inw.
J. J. Wolterbeek, Emeritus Prof., M. D. 1796.
IJ. de Kock, M. D. 1806.
J. C. Immens Blom, M. D. 1808.
B. F. Suerman, Prof. M. D. 1809.
P. J. I. de Fremery, Prof., M. et O. D. 1819.
A. H. van den Heuvel, M. D. 1828.

J. Koker, M. D. 1828.
T. A. van Schermbeek, M. D. 1833.
H. C. A. L. Fock, M. D. 1835.
[J.P.T.v.d. Lith, M., C. et O.D. 1838.]
H. J. Broers, M. et O. D. 1839.
A. Kops, M. D. 1839.
J. B. Dompeling, M. D. 1840.
B. J. Schot, M. D. 1841.
J. G. Koning, M. et O. D. 1841.
F. J. H. Reijgers, M. D. 1846.
J. J. Hetterschey, M. D. 1842.
P. J. Kraamwinkel, M. D. 1843.
C. K. J. de Ridder, M. D. 1845.
A.A.H. Suyk, M., C. et O. D. 1843.
A. Scholten, M., C. et O. D. 1844.
J. C. van Eeten, M. D. 1846.
M. Imans, M. [et C.] D. 1847.
E. Oudenhoff, M. D. 1848.
J. P. Taats, M. et O. D. 1849.
G. A. J. Bekkers, [Stads-] M. et O. D. 1849.
J. L. H. Haarten, M. D. 1850.
[Bovendien zijn te *Utrecht*, de volgende heeren Proff. in de Geneesk. faculteit, die *niet* op de offic. lijst voorkomen:
J. L. C. Schroeder van der Kolk.
G. J. Loncq. Corn. fil.
F. C. Donders.
L. C. van Goudoever.]
J. F. Luth, Chir. Maj. M. D. 1814.
P. L. Adèr, M. D. Gep. Off. van Gez.
A. de Jager, Hmr. 1792. (3e kl.
J. P. Spoor, H. en Vmr. 1801 en 1811.
W. Buskes, H. en Vmr. 1809.
A. J. Koopman, H. en Vmr. 1811 en 1817. (1817.
D. J. v. d. Water, H. en Vmr. 1811 en
M. C. J. v. Everdingen, Hmr. 1824.
J. C. Verhoeff, H. en Vmr. 1824.
A. C. van Woerden, H. en V. 1825.
H. J. Brom, H. en Vmr. 1829.
C. Mulder, H. en Vmr. 1832.
L. Lamie, H. en Vmr. 1840.
D. Soeterik, H. en Vmr. 1841.
J. Hessink, H. en Vmr. 1841.
C. M. Moesman, H. en Vmr. 1842.
J. R. Seilberger, H. en Vmr. 1848.
J. A. v. Dugteren, H. en Vmr. 1848.
J. P. N. Monné, Hmr. 1851.

Apothekers.

J. Viel. 1805.
D. Muntendam. 1806.
C. L. van Leusden. 1811.
J. van Gruting. 1811.
Z. F. L. van Loenen. 1811.
Willem van Oostrum. 1811.
J. van der Pant. 1811.
C. M. van Dijk. 1818.
D. C. Wefers Bettink 1820.
A. G. H. van Woerden. 1821.
J. H. van Meeteren. 1822.
T. J. van Everdingen. 1823.
C. J. Verheul. 1824.
D. de Br eder. 1824.
W. A. N. de Rijk. 1825.
N. W. de Voogt. 1825.
[H. C. van Setten, oud-Apt. (aan 'sRijks Veeartsenijschool.) 1826.]
J. G. Stevens. 1827.
J. Hanekamp van Harinxma, 1830.
C. Bahnsen. 1833.
C. H. van Klinkenberg. 1835.
G. A. de Haart. 1836.
W. A. Heiligers. 1836.
C. G. F. van Leusden. 1837.
H. van Dorssen. 1837.
F. Altena. 1837.
I. J. de Graaf. 1839.
G. H. N. van Spanjen. 1839.
Wijnand v. Oostrum. 1839.
D. de Rooy. 1839.
J. Riegen. 1839.
G. F. van Kalken. 1840.
J. M. Mulder. 1840.
C. C. Wetter. 1841.
J. H. Balfoort. 1841. (Provisor bij de wed. Milius.)
C. R. van Haagen. 1841.
F. D. Fontein. 1842.
C. A. Overwijn. 1843.
T. J. van der Veer. 1844.
N. P. Heymans. 1845.
P. L. Holdtinet. 1848.
G. D. Blom. 1848.
P. Brouwer. 1849.
Wed. C. H. v. Steenwijk, Vvr. 1798.
E. de Bruin, Vvr. 1806.
D. Morat, Vvr. 1837.
G. Oekeloen, Vvr. 1837.

Vrouw Hoonacker, Vvr. 1847.
A. van Dorsten, Dro. 1812.
J. J. de Waal, Dro. 1823.
G. Brink 't Hooft, Dro. 1829.
C. A. L. Rodelstürtz, Dro. 1829.
J. C. Voogt, Dro. 1830.
J. van Schaik, Dro. 1834.
T. P. van den Bergh, Dro. 1834.
R. J. van Rooijen, Dro. 1836.
P. J. Groen, Dro. 1845.
J. Porton, Dro. 1845.
J. C. Stuart, Dro. 1846.
R. Mijsberg, Dro. 1846.
J. van Dorsten, Dro. 1847.
J. van Gruting, Dro. 1847.
J. B. J. M. Kock, Dro. 1850.
S. N. Deutz, T. 1811.
L. S. Kesner, T. 1818.
H. H. Purmer, T. 1819.
J. Souverein, T. 1820.
A. N. Cohen, T. 1822.
M. B. Wallach, T. 1824.
B. van Lier, T. 1828.
G. N. Dentz, T. 1840.
P. Pinkhof, T. 1838.
M. A. Cohen, T. 1840.
J. M. Son, T. 1842.
G. W. Parmly, T. 1847.
E. Oudschans, T. 1847.

Veenendaal (St.-)

G. H. E. Ludeking, M. D. 1849.
G.G.Martinius, H.t.p.l.en Vmr.1837.
N. v. Teijn, Gewez.Off.v.Gez. 1822.
C. T. A. Knijff, Vvr. 1850.

Vinkeveen.

M.A.Aalbertsberg,H.t.p.l.en V.1839.
W.W.M.v.d.Moer, H.t.p.l.en V.1848.

Vleuten en de Meern.

J.J.le Brun, H.t.p.l.en V.1835 en 1829.

Vreeland.

P. Lens, H., H. t. p. l. en Vmr. 1821.
A.G. de Bruijn, H.t.p.l.en Vmr.1837.
M. van Voorst, Vvr. 1830.

Vreeswijk.

H. van Enst, M., C. et O. D. 1828.

Waverveen.

Werkhoven.

P.W.Luyten, H. t. p. l. en V. 1845.

Westbroek.

J. van den Bunt, Vvr. 1814.

Wijk-bij-Duurstede.

J. A. Muller, M. et O. D. 1820.
C.M.C.J.Lapidoth.M.,C.et O.D.1840.
W.J.L.Verbeek, H.t.p.l. en V. 1842.
J. J. A. Verbeek, Apt. 1834.
W. J. E. Hekmeijer, Dro. 1840.

Williskop.

Willige-Langerak.

Wilnis.

L. C. Lagaay, H. t. p. l. en V. 1837.
J. Scheepens, H. t. p. l. en V. 1851.

Woudenberg.

J. Gijsberti Hodenpijl, H. t. p. l. en Vmr. 1835.
W. Versteeg, Vvr. 1824.

Zegveld.

J. Spille, H. t. p. l. en Vmr. 1842.

Zeist.

F. A. Snellen, M., C. et O. D. 1825.
F. P. Place, M., C. et O. D. 1827.
C. F. Kraepelien. Apt. 1822.
J. A. J. Guldensteden Egeling, Apt. 1836.
A. van den Brink, Vvr. 1824.
J. van den Brink, Vvr. 1849.

Zuilen.

H. de Jong, H. t. p. l. en V. 1832.

(*Afgedrukt den* 12 *October* 1852.)

VII.

Statistiek der Geneeskunstoefenaren in de provincie Friesland (1).

[† vóór den naam beteekent hier, dat die HH. als Vaccinateurs zijn aangesteld.]

Akkrum, 1250 inw.
W. H. Idzerda, M. et O. D. 1838.
A. H. Wartena, M. D. 1849.
H. W. van der Ploeg Born, H. t. p. l. en Vmr. 1824.
A. W. F Bochard, H.t.p.l.en V. 1827.
Ameland.
†J. H. Reichard, H.t.p.l. en V. 1807 en (1831 [?]
J. A. Vlaskamp, H. t. p. l. en V. 1827.
G. Swartwold, Vvr. 1843.
J. Klazes, Vvr. 1844.
Anjum, 1150 inw.
F. Hessel, M. D. 1848.
W. Hofstra, H. t. p. l. en V. 1835.
Anna-Parochie, 2550 inw.
†A. R. Nicolaï, H. t. p. l. en V. 1835.
B. F. M. Stellingwerff, H., H.t.p.l.en V. (1847.
Arum, 1050 inw.
A. S. C. Mertens, H. t. p. l. en V. 1825.
Augustinusga.
H. Diephuis, M. [et O.] D. 1851
Baard.
S. Nauta Binksma, H.t.p.l.en V. 1830.
Bakhuizen.
Bakkeveen.
E. Ypes, H. t. p. l. en V. 1834.
Balk, 1350 inw.
†J. M. van de Velde, M. D., H. t. p. l. en (Vmr. 1810.
S. Tromp, M et O. D. 1850.
C. J. van Broekhuizen, H. t. p. l. en Vmr. 1827.
J. Focke, H. t. p. l. en Vmr. 1831.
Beetgum.
†R. Busscher, M. et O. D. 1832.
Beetsterzwaag.
† J. L. Tonckens, M. D. 1842.
M. Broersma, Vvr. 1809.
Bergum, 2450 inw.
P. H. Feenstra, M. D. en V. 1810.
Joh. A. Born, M. et O. D. 1842.
† S. Brouwer, H. t. p. l. en V. 1829.
B. Artel, Vvr. 1848.
Berlicum, 1450 inw.
Th. Risselada, H., H.t.p.l. en V. 1847.
Birdaard.
D. W. Braak, H. t. p. l. en V. 1847.
Blesdyke.
D. J. Hanzon, H. t. p. l. en V. 1850.
Blija, 1150 inw.
J. C. Hemsing, M. D. 1850.
Bolsward, 4448 inw.
† P. de Vries, M. D. en Hmr. 1807.
H. J. Lycklama à Nyeholt, M. et O. D. 1834.
F. P. H. Coelen, M. et O. D. 1846.
T. Mesdag Wz., M. et O. D. 1847.
H. A. van Ring, H. t. p. l. en V. 1823.
S. Lycklama à Nyeholt, Apt. 1826.
V. M. de Boer, Apt. 1840.
W. M. Steensma, Apt. 1841.
L. R. F. van Mesdag, Apt. 1839.
[K. C. Visscher, Apt. 1839.]
R. S. Deinum, Vvr. 1850.
Bozum.
†J. S. Anema, H. t. p. l. en V. 1836.
Buitenpost.
† F. J. Bekius, M. et O. D. 1832.
Burum, 1550 inw.
R. Smit, M. et O. D. 1840.
J. D. Los, H. t. p. l. en V. 1834 (2).
Dantumawoude.
Dockum, 4171 inw.
W. R. van der Weide, M. D. en V. 1808.
† T. Oosterloo, M. et O. D. 1822.

---

(1) De bevolking, welke wij hier bij onderscheidene steden en gemeenten opgeven, is die op 1° Januarij 1851: — de militairen en gevangenen zijn niet medegerekend.

(2) Mag ook in de aangrenzende provincie Groningen praktiseren (sedert eene ministeriële interpretatie van 14 April 1849, en eene daarop gevolgde admissie voor de Prov. Gen. Comm. van Groningen, d.d. 15 Sept. 1849).

K.U.F.Degering, M.D.[Colloq.Doct. 1844] H. t. p. l. en Vmr. 1827.
L. W. van der Weide, M., C. et O. D. 1838.
E.N.vanKleffens, M., C.etO.D.1841.
H. J. Andrae, Apt. 1810.
J. Bone Walter, Apt. 1821.
A. Posthumus, Apt. 1830.
J. M. Swartte v. Loon, Apt. 1837.
P. van Kleffens, Apt. 1843.
A. J. Boonstra, Vvr. 1846.

Dragten, 4519 inw.

G. van der Meer, M., C. et O.D.1829.
N. Pel, Pz., M. et O. D. 1846.
S. Posthuma, H. t. p. l. en V. 1809.
†P. K. Pel, H. t. p. l. en V. 1817.
E. J. van der Meulen, Apt. 1840.
J. Posthuma, Apt. 1851.
E. J. Mulder, Vvr. 1828.
J. Posthuma, Dro. 1827. [?]

Dronrijp, 1550 inw.

J Postuma, M. et O. D. 1835.
L. N. Molenaar, H. t. p. l. en V. 1828.

Echten.

G. Agterberg, H. t. p. l. en V. 1845.

Ee.

J. Kiestra, H., H. t. p. l. en V. 1844.

Ferwerd, 1650 inw. (V. 1840.

S. P. Brouwer Martens, H. t. p. l. en
†W.B.A.v.Velzen, H.t.p.l.enV.1847.

Franeker, 5372 inw.

J. Banga, M. D. en Vmr. 1807.
R. Lonneman, M. et O. D. 1845.
R. L. v. Bueren, M., C. et O. D. 1849.
J. J. Buwalda, M. D. 1850.
T.C.Bölger, H., H.t.p.l.en Vmr.1833 en 1822.
J., B. en J. Mulder, Apt. 1801, 1819 en 1841.
J. Wijngaard Bekker, Apt. 1819.
C. van Rees, Apt. 1825.
[P. P. Hannema, Apt. 1828.?]
A. Buwalda Kuipers, Apt. 1834.
J. H. Zimmerman, Apt. 1836.
J. H. van der Meulen, Apt. 1836.
T. de Vries, Apt. 1837.
T. Ottes Oosterveld, Vvr. 1830.

Gerkesklooster.

Giekerk.

A.W.van Douwe, H. t.p.l.enV. 1850.

Gorredijk, 1650 inw.

M. A. Swalue, M. D., H. en V. 1805.
P. van Blom, M. et O. D. 1847.
J. Zwart, H. t. p. l. 1803. (off.v.Gez.]
S.J.Fisscher,H.t.p.l.enV.1830[gew.
W. H. Hanzon, H. t. p. l. en V. 1832.
S. G. Swart, Apt. 1838.
W. E. Smeding, Vvr. 1837.
G. S. Swart, Dro. 1828.

Grouw, 1850 inw.

†E. H. Halbertsma, M. et O.D. 1818.
S. Wartena, H. t. p. l. en V. 1839.

Hallum, 2352 inw.

†H. J. Cannegieter, M. et O.D.1829.
R. J. van der Ley, H. t. p. l. 1835.
D.V.R.H. van Harinxma, H. t. p. l. en

Hardegarijp. (Vmr. 1847.

I. C. Mebius, H. t. p. l. en V. 1844.

Harlingen, 8517 inw.

P. Popta, M. D. en Vmr. 1811.
M. Nauta Peters, M. et O. D. 1828.
†P. Ens, M. D. 1832.
J. H. Mentz, M. D. 1845.
J. Posthumus, M. et O. D. 1848.
D. van Dam, H. en Vmr. 1831.
D. Snijder, H., H. t. p. l. en V. 1837.
J. H. Anzingh, H. en Vmr. 1846.
J.W. en W.J. Ruitinga, Apt. 1803 en
E. van Assen, Apt. 1803. (1843.
P. Brouwer, Apt. 1826.
A. Schelt Oosterbaan, Apt. 1827.
J. Appeldoorn, Apt. 1833.
P. H. Peaux, Apt. 1839.
J. J. du Saar, Apt. 1843.
N. van der Veen, Apt. 1843.
Wed. H.A. Binksma, Apt. (Provisor F. J. M. J. K. van Cleef, 1847.)
D. S. van Kammen, Vvr. 1828.
M. van der Wey, Vvr. 1840.

Haulerwijk.

B. van Aken, Vvr. 1832.

Heeg, 1,150 inw.

†H.P. Ferwerda, H. t.p.l.enV.1836.

Heerenveen, 1950 inw.

†J.W.Groeneboom, M.D.enV.1811.
J. F. W. Bening, M.D. en Vmr. 1816. en 1830.
R. Houwink, M., C. en O. D. 1839.
J. Hiddinga, Apt. 1819.
L. G. Ponne, Apt. 1831.

G. C. Vrieze, Apt. 1831.
N. Dornseiffen, Apt. 1834.
Wed. L. H. B. Lieuwens, Apt. (H. J. de Richemont, provisor 1848.)
P. Peaux, Apt. 1846.
Hindeloopen, 1126 inw.
†P. W. G. J. Outhuijs, H. t. p. l. en Vmr. 1839.
G. Meerstad, Vvr. 1830.
Holwerd, 1755 inw.
†W. Feenstra, H. t. p. l. en V. 1821.
Huizum.
L. C. Murray Bakker, M. D. 1850.
Idskenhuizen.
J. Stegeman, Vvr. 1829.
Jacobi Parochie (*St.*) 2550 inw.
W. S. Aenée, M. et O. D. 1841.
C. van der Ley, M. et O. D. 1847.
B. W. S. Aenée, H. t. p. l. 1811.
Johannisga (*St.*)
D. Y. van der Veen, Vvr. 1830.
Irnsum.
J. H. Molenaar, H.t.p.l. en V. 1837.
Jorwerd.
B. Boomsma, H.t.p.l. en Vmr. 1829.
Joure, 2550 inw.
W. G. Wehlburg, M. D. 1837.
†H. Risselada, H.t.p.l. en V. 1830.
J. Pope, H., H. t. p. l. en V. 1841.
G. H. Oosterbaan, Apt. 1850.
Kimswerd.
G. M. Bakker, H.t.p.l. en V. 1835.
Knijpe (*Boven-*).
R. Wiegersma, H. t. p. l. en V. 1834.
B. J. Venema, Vvr. 1823.
Kollum, 2225 inw.
W. H. Swart, M. et O.D. en H.t.p.l. 1828 en 1845.
M. R. Wijbelingh, M. et O.D. 1844.
J. M. Riedel, Apt. 1824.
Kooten.
Koudum, 1050 inw.
R. C. G. de W. van Westerrode, M. D. 1840.
† W. Visser, H. t. p. l. en Vmr. 1834.
P. R. Quarée, Vvr. 1832.
Langweer.
†B. A. Bruinsma, H. t. p. l. en V. 1830.

Leeuwarden, 22,420 inw. (1)
† J. E. Simon, M. D. en Vmr. 1811.
J. van der Plaats, M. et O. D. 1814.
W. Swart, M. D. 1814.
N. Ypey, M. D. 1815.
S. Brouwer, M. et O. D. 1816.
J. M. Baart de la Faille, M. et O. D. 1823.
L. Gescher, M. D. (*Berlijn* 1831) 1832.
A. Frijda, M. et O. D. 1835.
J. Ledder, M. et O. D. 1839.
*O. Schreuder, M. et O. D. 1841.
A. Meursinge, Hz., M. D. 1844.
*H. Adama, M. et O. D. 1845.
*H. Meursinge, Hmr. 1817.
H. D. Wyndels, H. en Vmr. 1820.
†J. van Dam, H. en Vmr. 1821.
*G. W. Metz, H. en Vmr. 1838.
G. Kramer, H. en Vmr. 1843.
M. B. Vos, H. en Vmr. 1848.
P. K. Brouwer, Apt. 1800.
J. C. Borgrink, Apt. 1803.
Wed. N. L. en J. P. Metz, Apt. 1834.
Wed. J. van Valkenburg, Apt. (Prov. P. Geerts, 1841).
E. en J. W. K. van Tuinen, Apt. 1810, en 1851.
J. C. H. van Harinxma, Apt. 1815.
M. Polack, Apt. 1816.
P. Risselada, Apt. 1818.
A. P. H. en C. Kuipers, Apt. 1818 en 1847.
N. Ottema, Apt. 1821.
N. T. en J. H. Haversmidt, Apt. 1822 en 1844.
W. Beintema, Apt. 1824.
J. J. Bruinsma, Apt. 1826.
E. Bloembergen, Apt. 1828.
T. T. Hinxt, Apt. 1831.
J. A. Riedel, Apt. 1841.
A. O. S. Asman, Apt. 1843.
P. Noé, Apt. 1846.
Wed. P. Brouwer, en P. K. Brouwer, Apt. 1849.
S. D. van Valkenburg, Apt. 1851.
[De Heer J. Duparc is Apotheker, zonder zelf een winkel te hebben: 1849.]
M. B. van der Kooi, Vvr. 1822.

(1) Een * vóór den naam beteekent *Stads-Doctor* of *Heelmeester*.

H. Feddes, Vvr. 1830.
W. J. Nauta, Vvr. 1835.
F. Schafferaad, Vvr. 1839.
S. H. van der Wal. Vvr. 1843.
J. de Vries, Vvr. 1843.
Y. Rozema, Vvr. 1846.
Z. S. Polack, Dro. 1830.
I. S. L. Kesner, T. 1821.
I. S. L. Pachter, T. 1827 (1).
Lemmer, 2623 inw.
†F. J. Witteveen, M. et O.D. 1822.
P. C. Römer, M. et O. D. 1847.
F. J. Visser, H.t.p.l. en Vmr. 1833.
E. H. van Rijgersma, Apt. 1829.
W. Visser, Apt. 1843.
Luinjebert.
A. Ariaans, Vvr. 1834.
Makkinga.
†A. Brouwer, H.t.p.l.en Vmr. 1836.
Makkum, 1950 inw.
J. Gerdenier, M. et O. D. 1834.
†S. Kuipers, H.t.p.l. en Vmr. 1836.
J. de Boer, H. t. p. l. en Vmr. 1840.
J. B. de Boer, Apt. en Dro. 1841.
Mantgum. (V. 1835 en 1822.
J. C. Fokke, H., H. t. p. l. en
Marrum, 1150 inw.
D. de Boer, M. et O. D. 1842.
Marssum.
F.J.v.Douwe, H.t.p.l.en Vmr. 1842.
Menaldum, 1350 inw.
Metslawier.
†J. v. d. Kooy, H.t.p.l.en Vmr. 1811.
Minnertsga, 1150 inw.
P. Hannema, H.t.p.l. en Vmr. 1835.
Murmerwoude.
†J. M. Niebuur, M. et O. D. 1840.
Nes (*in West-Dongeradeel.*)
Nieuwland.
†G.R. de Greve, H.t.p.l. en V. 1837.
Nijkerk.
G. J. W. van den Berg, H. t. p. l. en Vmr. 1848.
Noordwolde, 2450 inw.
†L. v. Weteringen, H.t.p.l.en V. 1830.
G. Jacobs, H. t. p. l. en V. 1840.
M. Elsing, Vvr. 1851.
Oenkerk.
R. v. d. Molen, H.t.p.l. en V. 1840.
Oldeberkoop.
D. P. Prins, M. et O. D. 1824.
Oldeboorn, 1850 inw.
†J.W.Ferwerda, H.t.p.l. en V. 1830.
Oosterend.
G. S. Ferwerda, H.t.p.l. en V. 1841.
Oostermeer, 1050 inw.
J. C. Tadama, H. t. p.l. en V. 1839.
H. G. Huismans, Vvr. 1825.
Oostwolde.
A. van der Sluis, Lz. M. D. 1850.
W. Feikema, H. t. p. l. en V. 1837.
Oosterzee.
Oppenhuizen.
Oude-Bildtzijl.
F. H. Bersma, H. t. p. l. en V. 1848.
Oudega.
E. Casimier, Vvr. 1824.
Oudehaske.
A. Brouwer, Vvr. 1801.
F. A. Burke, Vvr. 1845.
Oudkerk.
†T.U. Noordenbos, M. et O.D. 1839.
Rauwerd.
†E. H. van Borssum Waalkes, M. et O. D. 1841.
C. H. Bödeker, H. t. p. l. en V. 1837.
Roordahuizum.
J. J. E. Kahrel, H. t. p. l. 1851.
Rotteralle.
Ryperkerk.
Schiermonnikoog.
†J. Prins, H. t. p. l. en V. 1822.
A. Monningh, Vvr. 1821.
Sexbierum.
†P. J. W. Knoll, H. t. p. l. en V. 1825.
C. C. L. Dokter, H. t. p. l. en V. 1841.
F. T. Hofstra, Vvr. 1837.
Sloten, 862 inw.
W. J. Kuipers, M. et O. D. 1846.
Sneek, 7870 inw.
†J. Eerdemans, M. D. 1805.
S. J. Galama, M. et O. D. en H. 1822 en 1832. (1837.
K. Tjallings Halbertsma, M. et O.D.

(1) Behalve deze beide tandmeesters komen op de lijst nog zeven voor, doch deze zijn buiten de provincie woonachtig.

J. O. C. van Wezel, M. D. 1842 en Vmr 1850. (1843.
A. A. S. Sluyterman, M., C. et O. D.
A. A. Jorritsma, M. et O. D. 1850.
P. Risselada, H., H. t. p. l. en V. 1824.
K. T. Dorama, H. en Vmr. 1850.
K. Eekma en A. F. van Ringh, Apt. 1809 en 1842.
A. P. en P. H. Bloemen, Apt. 1810 en 1846.
Wed. H. en A. P. Jorritsma, Apt. 1850.
L. van der Feer, Apt. 1826.
J. Risselada, Apt. 1834.
J. T. Joha, Apt. 1836.
A. A. S. Sluyterman, Apt. 1837.
C. J. Bruinings, Apt. 1840.
P. van der Feer, Apt. 1844.
L. Meijer, Apt. 1846.
C. F. Lantenga, Apt. 1847.
J. Grouwstra, Vvr. 1804.
J. Baima, Vvr. 1829.
T. Steenstra, Vvr. 1850.

Stavoren, 541 inw.

Stiens, 1850 inw.

J. A. Rijkens, M., C. et O. D. 1844.
P. K. Iest, H. t. p. l. en Vmr. 1830.

Surhuisterveen, 1450 inw.

A. Hansma, H. t. p. l. en Vmr. 1833.

Ternaard.

†B. B. de Boer, M., C. et O. D. 1834.

Tirns.

†M. C. R. Ledel, H. t. p. l. en Vmr. 1839.

Tzum.

†A. T. van Slooten, H. t. p. l. en V. 1844.
H. D. Lomars, H. t. p. l. en Vmr. 1845.

Tjummarum, 1150 inw.

†L. Petreus, H. t. p. l. en Vmr. 1831.

Ureterp, 1650 inw.

B. P. de Jong, H. t. p. l. en Vmr. 1832.
T. P. Sijtsema, Vvr. 1836.

Veenklooster.

G. G. Nicolai, Vvr. 1836.

Veenwouden.

A. T. Valk, Vvr. 1809.

Vrouwen Parochie, 2009 inw.

†J. R. van der Ley, H. t. p. l. en V. 1811.

Warga, 1050 inw.

P. R. Romer, H. t. p. l. en V. 1835.
F. Brands, Vvr. 1809.

Warns.

†A. A. L. Ledel, H. t. p. l. en V. 1823.

Weidum.

†W. Schultze, H. t. p. l. en V. 1843.

Westhem.

G. H. Ledel, H. t. p. l. 1850.

Winsum.

Wirdum, 1250 inw.

†Th. Beekhuis, H. t. p. l. en V. 1830.

Witmarssum.

†H. M. Scrinerius, M. et O. D. 1841.

Wolvega, 1350 inw.

†A. Jentink, M. D. en V. 1840.
D. Breuning, H., H. t. p. l. en Vmr. 1838.
H. J. Rubertus, H. t. p. l. 1841.

Wommels.

†U. J. Noordenbos, M. et O. D. 1842.
W. Beekhuis, H. t. p. l. en Vmr. 1850.

Workum, 3145 inw.

†S. T. Heemstra, M. et O. D. 1816.
T. P. A. Jelgersma, H. t. p. l. en V. 1835.
J. J. v. Leeuwen, H. t. p. l. en V. 1848.
Wed. W. van Loon Penninga, Apt. (Prov. J. Smeding, 1825.)
J. Meijer, Apt. 1822.
F. Visser, Apt. 1841.
S. Heimstra, Apt. 1843.

Woudsend, 1250 inw.

†J. D. Schepers, M. et O. D. 1838.

Wyckel.

†S. D. Breuning, M. D. en V. 1811 en 1822.

Wijnjeterp.

H. Lerk, Vvr. 1838.

Ylst, 1386 inw.

P. U. v. d. Veer, H., H. t. p. l. en V. 1843.

VIII.

Statistiek der Geneeskunstoefenaren in de provincie Overijssel.

—

Almelo (*Ambt*), 3180 inw.
A. Eybink, Vvr. 1831.
H. Dasselaar, Vvr. 1840.
Almelo (*Stad*), 3447 inw.
H. W. Stork, M. et O. D. 1833.
G. Staggemeijer, M. et O. D. 1835.
A. J. J. Schöningh, M. et O. D. 1846.
F. C. van den Ham, M [et O.] D. 1849.
M. Salomonson, M. et O. D. 1851.
P. H. Lamberts, Apt. 1819.
B. Boom, Apt. 1822.
J. ten Bruggencate, Apt. 1836.
F. J. Hulshoff, Apt. 1848.
W. Hulshof, Vvr. 1818.
A. M. Hulshof, Vvr. 1840.
Avereest, 5576 inw.
H. T. M. J. W. Fuhrman Meijeringh, M. et O. D. 1845.
D. A. te Wechel, H.t.p.l. en V. 1829.
Bathmen, 1530 inw.
P. C. Lindeboom, M. D. 1851.
A. Jansen, Vvr. 1836.
Blankenham, 329 inw.
Blokzijl, 1547 inw.
V. Hulleman, H.t.p.l. en Vmr. 1824.
J. van Nunspeet, H. t. p. l. en V. 1837.
R. Talmer, Vvr. 1819.
Borne, 3417 inw.
J. B. Schoemaker, H. t. p. l. 1820.
C. Zom, Vvr. 1850.
Dalfsen, 4775 inw.
J. G. J. F. de Ridder, M. D. 1848.
J. Holst Heijning, H., H. t. p. l. en Vmr. 1839.
B. T. O. Esbra, Vvr. 1833.
Delden (*Stad en Ambt*), (1565 en 3063) 4628 inw.
B. van Delden, M. et O. D. 1824.
T. A. A. Kistemaker, M. et O. D. 1835.
J. H. H. Bloemen, M. et O. D. 1842.
G. R. Luierweerdt, Vvr. 1841.
H. B. Bokkering, Vvr. 1841.
Denekamp, 4295 inw. (1836 [?].
F. G. Sloet, H.t.p.l. en Vmr. 1839 en
Wed. L. Riekering, Vvr. 1823.
Deventer, 15,257 inw.
C. J. Themmen, M., C. et O. D. 1817.
J. T. Hoff, M. et O.D. 1819 en 1839. [?]
F. G. Nourij, M. et. O. D. 1827.
H. v. Delden, Sz., M. et O. D. 1843.
W. C. Goedbloed, M., C. et O. D. 1846.
[E. C. C. v. Lennep, M. et O. D. 1841.]
J. A. van Ketwich Verschuur, M. et O. D. 1847.
C. M. Voerman, H. en Vmr. 1834.
J. R. ter Meulen, Hmr. 1834.
A. Middelburg, Apt. 1802.
A. Berghuis, Apt. 1811.
G. J. Bömer Keyzer. Apt. en Dro. (1818.
B. Meylink, Apt. 1819.
H. W. Paul, Apt. 1826.
B. H. L. Löhse, Apt. 1829.
M. G. A. Maaldrink, Apt. 1830.
P. Menalda van Schouwenburg, Apt. 1832.
E. Dull, Apt. 1834.
A. W. Kroon, Apt. 1836.
J. Greve, Apt. 1836.
L. G. Smeenk, Apt. 1838.
A. J. Bosch, Apt. 1841.
S. Schutte, Apt. 1846.
J. J. Reuvekamp, Vvr. 1829.
S. E. Herpst, Vvr. 1834.
A. Hagen, Vvr. 1844.
de Visscher, Dro. 18..?
Diepenheim, 1,507 inw.
A. Wenneker, Vvr. 1846.
Diepenveen, 3,257 inw.
Enschedé, 3,777
J. Kosters, M. et O. D. en H.t.p.l 1833 en 1841.
B. Eekman, M., C. et O. D. 1835.
W. J. G. Bourichter, Apt. 1841.
W. Harenberg, Jz., Dro. 1824.
Enter.
G. W. Immink, H. t. p. l. en V. 1837.
Genemuiden, 1828 inw.
C. L. Meijer, H. t. p. l. en V. 1836.
A. Kroon, Vvr. 1844. ('s Hage 1831.)
Giethoorn, 1636 inw.
T. van Urk, H. t. p. l. en V. 1841.
Goor, 1831 inw.
E. Claessen, H. t. p. l. en V. 1819.
A. Ter Horst, H. t. p. l. en V. 1837.
E. G. Scholten, Vvr. 1850.
Grafhorst, 433 inw.
Gramsbergen, 1687 inw.
H. Immink, M. D. 1841.

Wed. Voorstok, Vvr. 1805.
Hauksbergen, 4585 inw.
A.E.D. Inckel, H., H.t.p.l.en V.1835.
Ham (Den), 2382 inw.
M.G.M.Cappenberg, M. et O.D.1844.
Hardenberg (Stad en Ambt), (992 en 4896) 5888 inw.
F. W. van Riemsdijk, M. et O. D. en Hmr. 1828. (O. D. 1838.
G. W. van Riemsdijk, M., C. et
M. P. Esscher, Apt. 1836.
Hasselt, 2061 inw.
A. F. de l'Espinasse, M.D. en V.1822.
K. Steenbergen, Vvr. 1830.
Heino, 1775 inw.
H. J. v. Delden, H. t. p. l. en V. 1838.
Hellendoorn, 3874 inw.
W. A. te Wechel, H. t.p.l. en V.1834.
Hengelo, 3638 inw.
C. G. F. Marius, M. et O. D. 1835.
W. Redemeijer, Vvr. 1848.
Holten, 2784 inw.
A.F.P.Mann, H. t. p. l. en Vmr. 1837.
IJsselmuiden, 1354 inw.
Kampen, 10,883 inw.
K. F. C. Buchner, M. D. 1830.
C. E. J. de Vassy, M. D. 1830.
J. H. Peters, M., C. et O. D. (*Berlijn* 1834) *Leyden* 1836.
J. Huber, M. et O. D. 1844.
J. Reicher, M. et O. D. (*Berlijn* 1847) *Leyden* 1849
J. van Gelder, Hmr. 1814.
G. W. Rijkx, H. en Vmr. 1820
A. J. Baars, H. en Vmr. 1838.
J. G. Lijsen, H. en Vmr. 1849. (Amsterdam 1838 en 1848 [?].)
J. Top, Apt. 1820. (en Zoon.
M.D.Piera, Apt.1820. Firma C.Piera
[W. Hemsing, Apt. 1824 (1).]
J. Ennema, Apt. 1832.
J. N. Broese, Apt. 1834.
G. Ramhorst, Apt. 1840.
W. G. Top, Apt. 1846.
A. van Wijk Rz., Apt. 1849.
S. van de Noort, Vvr. 1807.
J. Somer, Vvr. 1834.
A. B. Stroothuis, Vvr. 1837.
B. W. Poortenaar, Dro. 1831.
J. R. Spronk, Dro. 1834.
A. F. Galette, T. 1823.
Kamperveen, 534 inw.
Kuinre, 919 inw.
P. Peel, H. t. p. l. en V. 1829 en 1835.
Lonneker, 8000 inw.
H. Schutter, Vvr. 1842.
B. Nijhoff, Vvr. 1842.
Losser, 4818 inw.
J. F. Engberts, H. t. p. l. en V. 1847.
Wed. Engema, Vvr. 1831.
Markelo, 3637 inw.
E. J. Egberts, H. t. p. l. en V. 1851.
H. Briesters, Vvr. 1818.
Nieuw-Leusden, 1923 inw.
Oldemarkt, 2325 inw.
H. H. Hesse, M. et O. D. 1842.
J. J. Damsté Kz., M. et O. D. 1846.
J. J. H. Ridder, M. D. 1848.
G. Hooge, Vvr. 1801.
G. van der Wende, Dro. 1827.
Oldenzaal, 2913 inw. (1822.
G. Landreben Michorius, M. et O.D.
H. J. Kock, M. et O. D. 1829.
B. J. C. Essink, M. D. (*Leuven* 1851) *Utrecht* 1851.
H. C. Göbel, H. t. p. l. 1845.
Wed. Hartgers, Vvr. 1805.
A. M. Bloemen, Vvr. 1831.
P. F. Nieuwenhuis, Dro. 1847.
Olst, 3777 inw.
J. Moll, M. et O. D. 1827.
J. H. van Beemen, M. et O. D. 1847.
A. van Enck, Dro. 1845.
Ommen (Ambt-), 2212 inw.
J. Lindenhovius, H. t.p.l. en V. 1817.
Ommen (Stad), 3533 inw.
Ommerschans.
A.A.H.Hamer, H., H.t.p.l. en V.1836.
Ootmarssum, 1600 inw.
G. van Kersbergen, M. D. 1819.
B. W. Essink, M. et O. D. 1836.
T.A.H. Schöningh, M. et O.D. 1842.
J.B.E. Rummel, H. t. p. l. en V. 1835.
J. Dinkgreve, Apt. 1811.
Raalte, 5,198 inw.
J. G. Giese, M. D. en Vmr. 1807.
W. J. C. Wiedenbroek, M. et O. D. 1842.

(1) Komt als Apoth. niet op de offic. lijst voor.

A.L.deGrientDreux, M.etO.D.1844.
C. R. J. Giese, M. et O. D. 1849.
J. E. Koenders, Vvr. 1832.
Rijssen, 2,922 inw.
G. ter Horst, M. et O. D. 1836.
W.vanBarneveld, H.t.p.l.enV.1825.
P. Altink, Vvr. 1821.
Schokland, 641 inw.
M. A. Frank, H. t. p. l. en V. 1847.
G. H. Jonker, Vvr. 1847.
Staphorst, 4.291 inw.
E. ten Raa, H. t. p. l. en V. 1836.
Steenwijk, 3,682 inw.
H. W. Olffen, M. D. en V. 1816.
A. N. Fabius, M. et O. D. en H. t. p. l. 1828.
P. B. Middendorp, M. et O. D. en H. t. p. l. 1832 en 1841.
A. N. F. Fabius, M. et O. D. 1850.
J. van Giffen, Apt. 1816.
J. Klaessens, Apt. 1837.
A. Reiners, Apt. 1816 (1).
[A. S. Joukles, Hmr. 1851.]
Steenwijkerwold, 5,141 inw.
C. van Goor, Vvr. 1838.
Tubbergen, 5,446 inw.
H. G. A. Nietert, H. t. p. l. enV.1827.
Vollenhoven (*Ambt en Stad*), (1,773 en 1,405) 3,178 inw.
E. Ekker, M. et O. D. 1815.
Vriezenveen, 2962 inw.
O. H. Swam, M. et O. D. 1849.
G. O. Boom, H t. p. l. en Vmr.1846.
G. Meijer, Vvr. 1820.
F. Boom, Dro. 1831.
Wanneperveen, 1452 inw.
Weerselo, 5356 inw.
H.Wiechman, H.t.p.l.enVmr.1838.
Wierden, 5331 inw.
H. Keizer, Vvr. 1849.
Wijhe, 3627 inw.
U.P.Tjaden.M.etO.D.enH.t.p.l.1824 (en 1841.
H. J. v. Hengel, M., C. et O. D. 1847.
J. van der Moolen, H. t. p. l. 1839.
Wed. Meiboom, Vvr. 1805.
Willemsoord.
Wilsum, 504 inw.
Zalk, 675 inw.
Zwartsluis, 3,362 inw.
W. van Setten, M., C. et O. D. 1837.
A. A. Heijner, M. et O. D. 1851.
G. J. W. Berghuys, H., H. t. p. l. en Vmr. 1848.
Wed. H. Borner, Vvr. 1807.
Zwolle, 18,168 inw. (2)
* E. T. Schaepman, M.etO.D. 1824.
P. G. Ramaer, M. D. 1827.
* G. A. Ramaer, M. et O. D. 1835.
J. N. van Cleeff, M., C. et O. D. 1839.
A. N. van der Voort, M. D. 1841.
*J. E. F. Schaepman, M., C. et O. D. 1843. (H. t. p. l. 1835.
*J. Lindeboom, M. et O. D. en
M. Dassen, M. et O. D. 1834.
J. J. Kisch, Hmr. 1823.
J. Metelerkamp, H. en Vmr. 1828.
S. S. van Raalte, H. en Vmr. 1838.
L. Brunott, H. 1821. (*Zwolle* 1849).
J. R. Meijeringh, Apt. 1810.
A. Campagne van Oort, Apt. 1820.
J. W. Schaepman, Apt. 1821.
Erven C. Leek van der Vegt, Apt. (*Prov.* N. J. Kantelaar.)
P. Brandt, Apt. 1829.
E. Schaepman, Apt. 1834.
Wed. Meulenhof, Apt. (Provisor P. J. Paling, Wz. 1832.)
K. den Bouwmeester, Apt. 1839.
J H. C. Nellensteijn, Apt. 1839.
A. W. Duym, Apt. 1841.
A. B. Wissink, Apt. 1841.
E. P. Thorbecke, Apt. 1842.
T. H. Revius, Apt. 1844.
C. D. Waszink, Apt. 1849.
E. Zuiderhoek, Vvr. 1823.
B. Bramson, Vvr. 1831.
M. Zuiderhoek, Vvr. 1842.
H. de Lange, Vvr. 1848.
B. Oppenheimer, Vvr. 1848.
H. Peters, Vvr. 1849.
J. S. Meulenhoff, Dro. 1816.
A. B. Dwars, Dro. 1847.
H. H. Purmer, T. 1829.
Zwollerkerspel, 4425 inw.

---

(1) Schijnt dezelfde, die in den vorigen jaarg. van dit *Jaarboek* (bl. 138) voorkomt onder de in 1850 overleden Apothekers. Hoe is dat?
(2) Een * vóór den naam beteekent *Stads-Doctor*.

IX.

Statistiek der Geneeskunstoefenaren in de provincie Groningen.

(Een † vóór den naam beteekent *Vaccinateur;* een * beteekent *Stads-Doctor;* een § *Stads-Heelmeester* en een ** *Diakenie-Geneesheer*)

Adorp, 1119 inw.
M. Swart, Vvr. 1844.
Aduard, 1848 inw.
E. D. H. Schutter, M. et O. D. 1844.
†J. C. Wildervanck, H. t. p. l. en Vmr. 1832.
J. v. d. Heide Jr., H.t.p.l. en V. 1849.
A. Velting, Vvr. 1828.
Aduaderzijl.
Wed. A. H. Doesburg, Vvr. 1819.
Appingedam, 3315 inw.
†R. E. Cleveringa, M. et O.D. 1815.
P. A. van der Loeff, M.etO.D. 1835.
R.P.Cleveringa Rz., M.etO.D. 1846.
H. A. Verkade, Apt. 1835.
Wed. A. Spijkman, Vvr. 1818.
H. A. Broos, Vvr. 1834.
Baflo, 2170 inw.
†L. W. Tapper, H. t. p. l. 1810.
A. F. Wiehe, H.t.p.l. en Vmr. 1842.
H. D. van Dijk, Vvr. 1825.
Bedum, 3377 inw.
†L.T. Schleurholts, M.etO.D. 1830.
F. J. Krijthe, H. t. p. l. en Vmr. 1822.
G. G. Westerhuis, Vvr. 1822.
Beerta, 3329 inw.
†A. Smith, M. et O. D. 1817.
C. G. Plaat, M. et O. D. 1836.
Bellingwolde, 3221 inw.
J. C. Schönfeld, M. D. 1843.
H. C. Bnning, M. D. 1850.
C. M. v. d. Tuuk, H.t.p.l. en V. 1811.
†A. C. Dornhek, H.t.p.l. en V. 1831.
H. T. Harders, H.t.p.l.en Vmr. 1841.
Bierum, 3026 inw.
J.Poelman,H.t.p.l en V.1837en1851.
Blijham.
†D.Smit deKlemp,H.t.p.l.enV.1840.
Boer (Ten-), 3273 inw.
†R. A. Benthem Reddingius, M. et O. D. 1824.
G. A. Jongman, Vvr. 1822.
Delfzijl 4321 inw.
†J. Smit, M. et O. D. 1817.
L. Trip, M. et O. D. 1844.
B. van Buuren, M. D. 1850.
Wed. A. Brommer, Vvr. 1825.
Eenrum, 2424 inw.
F. J. H. Sormani, M. et O. D. 1849.
F.S. Reiding Frima, M.etO.D.1849.
C. T. Klimp, Vvr. 1829.
Eexta.
J. A. W. Pott, M., C. et O. D. 1842.
Ezinghe, 1726.
J. Smit, H. t. p. l. en Vmr. 1811.
Finsterwolde, 1760 inw.
M. van der Tuuk, M. et O. D. 1840.
†J. H. Schönfeld, M. D. 1850.
Garmerwolde.
Garnwerd.
J. de Vries, H. t. p. l. en Vmr. 1842.
Grijpskerk en Niezijl, 2772 inw.
G. Hemsing, M. et O. D. 1822.
†S. K. de Waard, M. et O. D. 1844.
W. Gorter, Apt. 1837.
M. H. Nieland, Vvr. 1841.
Groningen, 33,695 inw.
H. Wolthers, M. D. 1807.
J. B. de la Faille (❂ 3), Hoogleeraar, M. et O. D. 1817.
*†G. U. J. Huber, M. D. 1819.
§W. Verschuir, M., C. D. en Vmr. 1819 en 1816. (1826.
†D. de Vries Reilingh, M. et O. D.
G. Acker Stratingh, M. D. 1828.
M. J. Keiser, M. et O. D. 1830.
R. J. Tellegen, M. et O. D. 1835.
†P. Tresling, M., C. et O. D.1835.
**J. Goldschmid Nanninga, M., C. et O. D. 1840.
**L. Ali Cohen, M. D. 1840.
**J. F. Munniks, M. D. 1842.

°°A. H. Swaagman, M., C. et O. D. 1843.
°°B. H. J. Koets, M. D., H. en Vmr. 1844 (en 1837).
°°A. Cramer, M., C. et O. D. 1844.
°°J. Baart de la Faille, Jr., M., C. et O. D. 1846 en 1851.
P. Smit de Klemp, M. et O. D. 1846.
[G. H. Meijer, M. D. 1847.]
°°L. J. Wichers, Az., M. et O. D. 1847.
J. F. Cohen, M., C. et O. D. 1847.
S. P. Kros, M. D. 1850.
[Bovendien zijn te *Groningen* nog de volgende heeren Proff. in de Geneesk. faculteit, die *niet* op de offic. lijst voorkomen:
F. Z. Ermerins.
J. Hissink Jansen (E K. 4).
J. van Deen (❁ 3).
H. W. Schreuder, H. en Vmr. 1832.
H. Jonxis, Hmr. 1842.
W. C. van Mesdag, Apt. 1814.
H. G. Winter, Apt. 1814.
F. Rinsma, Apt. 1819.
P. H. Noordbeek van Wermeskerken, Apt. 1820.
F. J. Hoitsema, Apt. 1822.
S. Schierbeek, Apt. 1828.
J. H. Kuilenberg, Apt. 1831.
J. Brandts, Apt. 1833.
C. H. van Ankum, Apt. 1835.
G. Sieman, Apt. 1837.
J. Post, Apt. 1837.
B. P. Ebbinge, Apt. 1837.
D. Wijtema, Apt. 1837.
A. Kappers, Apt. 1838.
A. Steensma, Apt. 1838.
F. Mees, Apt. 1840.
W. Hovens Gréve, Apt. 1840.
J. A. F. Sormani, Apt. 1843.
H. R. de Zaaijer, Apt. 1843.
B. G. Rinsma, Apt. 1844.
G. P. Stutterheim, Jr., Apt. 1846.
G.J.C. Aveling v. Schaik, Apt. 1848.
A. Willems, Apt. 1848.
P. J. Damsté, Apt. 1849.
N. B. S. A. Essingh, Apt. [1850] en Drog. 1840.
Wed. Hemmes, Vvr. 1801.
Wed. Huisman, Vvr. 1818.
Wed. van Bolhuis, Vvr. 1820.
Wed. Frits, Vvr. 1822.
Vrouw Mekkes, Vvr. 1822.
Vrouw Kuilenberg, Vvr. 1823.
Vrouw Vuursteen, Vvr. 1824.
Vrouw van der Tuin, Vvr. 1825.
Wed. Huizinga, Vvr. 1829.
Vrouw Bos, Vvr. 1829.
A. Madiol, Vvr. 1829.
Wed. Brinkman, Vvr. 1832.
Vrouw Piccardt, Vvr. 1835.
Wed. Sikkens, Vvr. 1836.
Vrouw Voorsmit, Vvr. 1836.
Vrouw de Boer, Vvr. 1836.
Vrouw van der Wal, Vvr. 1836.
Vrouw Kielder, Vvr. 1837.
Vrouw Kooij, Vvr. 1837.
Vrouw Bartels, Vvr. 1837.
Wed. Hilzer, Vvr. 1839.
Vrouw Kroder, Vvr. 1839.
Vrouw de Boois, Vvr. 1841.
Vrouw Groenboom, Vvr. 1843.
Wed. Ter Voor, Vvr. 1845.
Vrouw Levers, Vvr. 1845.
Vrouw Vink, Vvr. 1846.
Vrouw Dassel, Vvr. 1846.
Vrouw Henckel, Vvr. 1846.
Vrouw Maseskie, Vvr. 1846.
Vrouw Bakker, Vvr. 1847.
S. J. Kisch, Vvr. 1847.
Vrouw Caneel, Vvr. 1851.
P. V. Sormani, Dro. 1820.
P. Bentum, Dro. 1835.
J. B. Rijkholt, Dro. 1842.
D. C. de Jonge, Dro. 1849.
G. Spilger, T. 1825.
R. Riga, T. 1832.
F. M. H. Cohen, T. 1837.
I. S. Pachter, T. 1837. [?]
M. H. F. Cohen, 1850.

Grootegast, 3,185 inw.

† R. Bosma, H. t. p. l. en Vmr. 1827.
Wed. E. P. Schuil, Vvr. 1824.

Haren, 2,689 inw.

† P. Oosting, H. t. p. l. en Vmr. 1835 en 1832 [?].

Hoogezand, 5,936 inw.

J. Visscher, M. D. 1810.
† B. Eekma, M. D. en Vmr. 1814.
N. Bleeker, Cz., M. et O. D. 1819.

B. van Calcar, M. D. 1844.
A. Visscher, Apt. 1818.
H. F. Rubertus, Vvr. 1829.
Hoogkerk, 1,046 inw.
Hoorn (Den).
G. J. Oosterchrist, H. t. p. l. 1822.
C. Timans, Vvr. 1839.
Hornhuizen.
Kantens, 1,980 inw.
†W. J. Last, H. t. p. l. 1809.
A. K. Kuipers, Vvr. 1841.
Kloosterburen, 1,512 inw.
S. L. Mekel, H.t.p.l. en Vmr. 1844.
Klooster-ter-Apel.
B. J. Dijk, H. t. p. l. en Vmr. 1829.
Leek (De) 4,513 inw.
H. Louwes, Lz., M. et O. D. 1844.
J. Reitsema, Vvr. 1833.
K. R. van der Velde, Vvr. 1837.
A. Bentum, Dro. 1822.
Leens, 3,108 inw.
L. A. deRochefort, M. et O.D. 1835.
†H.Beekhuis, H. t. p.l. en V. 1821.
Leermens.
G. Wychgel, H. t. p. l. en V. 1842.
Loppersum, 2,240 inw.
J. F. Camphuis, M. et O. D. 1843.
L. Th. Brunsveld van Hulten, H., H. t. p. l. en Vmr. 1844.
†J. Hermans, H. t. p. l. en V. 1806 en 1822.
Wed. H. H. Wieringa, Vvr. 1831.
L. Nieveen, Dro. 1846.
Martenshoek.
Wed. J. S. Bok, Vvr. 1820.
Marum, 3,115 inw.
Wed. Emmelkamp, Vvr. 1804.
Meeden, 1,184 inw.
D. J. Penon, M. et O. D. 1844.
Middelstum, 1,783.
†E. Wichers, M. et O. D. 1820.
J. Wieringa, Apt. 1837.
Wed. J. Luinge, Vvr. 1805.
Midwolda, 2922 inw.
†G. Engels, M. et O. D. 1822.
H. J. Boelman, H. t. p. l. en Vmr. 1822 (Buitenl. Med. Dr.)
Muntendam, 2091 inw.
†F. W. Bontekoe, H. t. p.l.1838.
Wed. G. A. te Velde, Vvr. 1844.
Nieuwe-Schans, 967 inw.
A. Egges Post, M. et O. D. 1841.
†H. Brandt, H. t. p. l. enV. 1819.
Nieuwolda, 1644 inw.
E. Post, Jz., M. D. 1843.
W. M. Reisiger, M. et O. D. 1843.
A. Rutgers, Vvr. 1825.
Niezijl.
F.FaberBeukema,H.t.p.l.enV.1834.
Noordbroek, 2018 inw.
†J. Bleeker, M. et O. D. 1816.
S. Bleeker, M. et O. D. 1844.
Wed. W. Bleeker, Vvr. 1823.
Noorddijk, 1049 inw.
Noordhorn.
A. G. Meder, M., C. et O. D. 1842.
Oldehove, 2280 inw.
F. de Haas, H, t. p. l. enVmr. 1836.
H. K. Koekkoek, Vvr. 1833.
Oldekerk, 1016 inw.
Onderdendam.
Wed. J. Neven, Vvr. 1835.
Onstwedde, 3275 inw.
H. Smith, H. t. p. l. 1846.
N. Stads-Kanaal.
J. C. Hackeling, M D. 1846.
(*Göttingen*, 1845.)
D.T. de Ruiter, H.t.p.l.enVmr.1832.
†K. M.deHaas, H.t.p.l.enVmr.1838.
E. Pekelaer, H. t. p. l. enVmr. 1844.
Wed. M. J. Visschers, Vvr. 1819.
J. van der Beek van der Putten, Dro. 1848.
Pekel-A, (*Nieuwe*), 4228 inw.
†B. H. Vroom, M. et O. D. 1821.
H. Nanninga, M. et O. D. 1838.
A. J. de Jonge, Vvr. 1845.
S. Sparreboom, Dro. 1828.
J. B. Catz, Dro. 1842.
[L. B. Catz, Dro. 1847.]
Pekel-A (Oude), 3,801 inw.
T. Smit, M. D. 1819.
R. Smith, M. D. 1844.
†P.Adriani, H. en Vmr. 1817.
J.H.Angelbeek,H.t.p.l.enVmr.1805.
J. C. Bakker, Apt. 1842.
C. F. de Hosson, Apt. 1849.
Wed. P. Oosterend, Vvr. 1807.
G. W. Hesselink, Vvr. 1842.
B. F. de Hosson, Dro. 1829.

Pieterburen.
B. Kloek, M. D. 1844.
Sappemeer, 3170 inw.
†P. C. de Boer, M. et O. D. 1817.
J. Veenhoven, M. et O. D. 1848
A. Jacobs, voormalig Offic. van Gez., H. t. p. l. en Vmr. 1840.
J. D. de Ruiter, Vvr. 1824.
Sauwerd.
Scharmer.
Wed. J. Staats, Vvr. 1846.
Scheemda, 3733 inw.
†W. Heckman, M. et. O. D. 1823.
N. S. Klugkist, Apt. 1825.
Schildwolde en Slochteren, enz., 6783 inw.
†J. Borgesius, M. et O. D. 1840.
H. H. T. Cannegieter, M. et O. D. 1841.
Siddeburen.
Th. F. Schelts van Kloosterhuis, M. et O. D. 1833.
Spijk.
†S. J. Groenewolt, H. t. p. l. en V. 1802.
A. Sonius, H. t. p. l. en Vmr. 1848.
Stedum, 1665 inw.
†J. L. Siemens, M. et O. D. 1841.
M. A. Kwint, Vvr. 1835.
Termunterzijl en Termunten, 2360 inw.
J. G. Knijpinga, M. et O. D. 1829.
†A. H. Steenbrink, H. t. p. l. en Vmr. 1802 en 1834. [?]
Thesinge.
Tolbert.
G. G. Fonk, Vvr. 1828.
Uithuistermeden, 3307 inw.
†P. Camphuis, M. et O. D. 1838.
J. Camphuis, M. et O. D. 1843.
S. D. Barghoorn, H. t. p. l. 1844.
H. Warendorp, Vvr. 1830.
Uithuizen, 2,737 inw.
B. W. Siemens, M. et O. D. 1838.
H. L. A. B. Vroom, M. D. 1849.
R. J. P. Muller, M. D. 1851.
J. Smith, Apt. 1839.
A. J. Valk, Vvr. 1829.
S. M. Kimm, Dro. 1827.
Ulrum, 2,641 inw.
C. Swalue, M. et O. D. 1841.
Wed. J. C. du Boïs, Vvr. 1817.
J. C. F. Asseler, Vvr. 1841.
Usquert, 1,533 inw.
J. H. A. Hintzen, M. D. 1841.
J. H. Rutgers, M. [et O.] D. 1849.
H. T. Dijkstra, Vvr 1833.
Veendam, 7,529 inw.
A. W. Nanninga, M. D. en V. 1811.
†G. T. v. Slooten, M. et O. D. 1822.
J. H. Sinnige, M. et O. D. 1833.
A. Sannes, M. et O. D. 1843.
J. H. Berghuis Krak, Apt. 1843.
G. H. Kuiper, Apt. 1828.
Wed. E. J. Scheepers, Apt. (P. Eekma, provisor 1851.)
Vlagtwedde, 2,245 inw.
P. Rinsema, M., C. et O. D. 1837.
†J. Alken, H. t. p. l. en V. 1829.
Warffum, 1,896 inw.
R. Westerhoff, M. D. 1825.
†J. P. Arkema, H. t. p. l. en V. 1812 en 1821.
A. Kayzer, Vvr. 1835.
Wedde, 1,754 inw.
Wehe.
J. Doorenbos, M. et O. D. 1842.
Wildervank, 5,542 inw.
B. J. K. Muntinghe, M., C. et O. D. 1814.
†H. C. Buning, M. et O. D. 1825.
P. J. Huisinga, M. et O. D. 1844.
A. le Clercq, Apt. 1811.
C. Krak, Apt. 1848.
A. F. Dubbelboer, Vvr. 1825.
Windeweer, onder Hoogezand.
B. J. Bulle, H. t. p. l. en Vmr. 1841.
Wed. H. J. Nieboer, Vvr. 1821.
Winschoten, 4,123 inw.
†J. F. P. Schönfeld, M. D. 1812.
J. Bosman Tresling, M., C. et O. D. 1828 en 1850.
G. Rinsema, H. en Vmr. 1846.
A. E. Steehman, Apt. 1836.
H. Busscher, Apt. 1837.
G. E. Mellema, Apt. 1849.
Wed. J. H. Sluiter, Vvr. 1830.
F. A. Feis, Vvr. 1832.
Winsum, 1,869 inw.
†G. H. Janssonius, M. et O. D. 1833.
G. W. Kramer, H. t. p. l. en V. 1830.
Wed. J. J. Timmer, Vvr. 1838.
H. A. Weemhoff, Dro. 1832.

(*Afgedrukt den* 25 *October* 1852.)

Woldendorp.
J. Wijchgel, H. t. p. l. 1849.
't Zandt, 2,688 inw.
†R. Boerma, M. et O. D. 1817 en 1829.
Wed. G. Groeninga, Vvr. 1835.
Zandeweer.
Zevenhuizen.
Zuidbroek, 1669 inw.
†J. M. Busch Adriani, M. et O. D. 1835.
J. A. Schönfeld, (Göttingen, 1850. (*Groningen* 1851.)
H. Nanning, Apt. 1838.
Wed. T. J. Niewold, Vvr. 1847.
Zuidhorn, 2248 inw.
†M. Popta, M. et O. D. 1826.
G. Posthumus, M. et O. D. 1850.
T. A. Fokkens, Vvr. 1845.
Zuid-wolde.
K. K. Bouma, Vvr. 1842.

X.

Statistiek der Geneeskunstoefenaren in de provincie Drenthe.

[† beteekent vroedvrouw voor eene stad.]

Anlo, 2,567 inw.
Assen, 4,392 inw.
D. Cohen, M., C. et O. D. 1839.
J. v.d. Scheer Az., M. [et O.] D. 1850.
A. van der Scheer, H.t.p.l. en V. 1820.
W. A. Dibbits, Apt. 1823.
A. F. Gosselaar, Apt. 1841.
Beilen, 2,752 inw.
K. Dumon, H. t. p. l. en Vmr. 1835.
E. D. Kruijsse, H., H.t.p.l. en V. 1840.
Borger, 3,327 inw.
H. M. Boelken, M. D. 1815, als consulterend Geneesheer.
H. Hazewinkel, M. et O. D. 1845.
C. F. Gaerthé, H. t. p. l. en V. 1841.
Coevorden, 2,546 inw.
L. F. de Hartogh, M. et O. D. 1846.
°J. F. Nieuhoff, M. et O. D. 1841.
B. Cock, Apt. 1805.
J. van der Scheer, Apt. 1845.
†H. A. Groothuys-Erdtsick, Vvr. 1848.
Dalen, 3,133 inw.
C. M. B. Heijmans, M. et C. D. 1825.
Diever, 1,366 inw.
T. van Zijl, H. t. p. l. en V. 1830.
G. Kuiper, Vvr. 1846.
Dwingelo, 1,494 inw.
J. Heppener, M., C. et O. D. 1835 en 1843.
Eelde en Paterswolde, 1,559 inw.
W. G. Bellaerd, M. D. 1839.
G. Pieters, Vvr. 1810.
Wed. D. Luiken, Vvr. 1831.
Emmen, 2,689 inw.
L. Willinge, M. D. 1842.
L. J. Menger, H. t. p. l. en V. 1837.
J. Diederiks, Vvr. 1823.
Frederiksoord.
J. E. Ranneff, M. et O. D. 1844.
Gasselte, 1,594 inw.
Gieten, 1,788.
H. P. Krull, M. et O. D. 1836 en 1846 [?].
J. H. Damman de Witt, M. et O. D. 1847.
Havelte, 2,386 inw.
J. L. Kymmell, M. et O. D. 1838.
Hoogeveen, 7,253 inw.
G. H. Amshoff, M., C. et O. D. 1819 en 1828.
F. K. Amshoff, M. et O. D. en Hmr. 1843.
C. Hagedoorn, M. et O. D. 1847.
J. Witsenborg, Apt. 1813.
C. H. Radijs, Apt. 1848.
W. Scholtens, Vvr. 1833.
†C. B. Feis, Vvr. 1842.
Meppel, 6,402 inw.
P. Hofstede Crull, M. et O. D. 1822.
J. E. Slot. (Consult. Geneesh. M. et O. D. 1825.)
(H. de Jonge. Consult. Geneesh. M., C. et O. D. 1834.)
D. van Es, M. et O. D. 1838.
A. Vos Houwink, M. [et O.] D. 1841.
A. J. Ilcken, H. en Vmr. 1848.
Wed. W. Brocades. Apt. (Prov. de Apt. H. Krien 1842.)
L. Ebbinge, Apt. 1823.
J. A. Schatens, Apt. 1825.
J. A. Boom, Apt. 1828.
J. van Setten, Apt. 1842.
K. de Vries, Apt. 1847.
Wed. J. G. van Loenen. Apt. (Prov. de Apt. J. Lambers 1851.)
†J. A. Kannegieter, Vvr. 1849 [?].
S. Saphierstein, T. 1831.
J. Prins, T. 1850.
A. F. Galette, T. 1840 [?].
M. S. Swaap, T. 1851 [?].
Nijeveen, 1,323 inw.
H. Vos, M. et O. D. 1841.
W. G. Kramer, H. t. p. l. en V. 1834.
Norg met *Veenhuizen*, 7,279 inw.
U. J. Huber, M. et O. D. 1839.
H. T. K. Schotsman, H. t. p. l. en Vmr. 1848

Odoorn, 1,649 inw.
†C. Vorsters, Vvr. 1827.
Oosterhesselen, 885 inw.
Paterswolde; zie *Eelde.*
Peize, 1,269 inw.
H. O. Zelle, H. t. p. l. en Vmr. 1850. en Apt. 1843.
Roden, 1,888 inw.
M. Schönfeld, M. et O. D. 1823.
G. J. Koops, Vvr. 1810.
Rolde, 1,518 inw.
C. A. Thepass, H. t. p. l. 1846.
Ruinen, 2,220 inw.
N. J. C. Moltzer, H. t. p. l. en Vmr. 1840.
M. K. de Hes, Vvr. 1846.
Ruinerwold, 1,829 inw.
F. Koops, Vvr. 1829.
Sleen, 1,278 inw.
S. G. E. Dinckgreve, H. t. p. l. en Vmr. 1839.
G. Bos, Vvr. 1827.
Smilde, 4,493 inw.
D. H. Fledderus, M. et O. D. 1838.
M. de Haan, H. t. p. l. en Vmr. 1820.
H. Jaspers, H. t. p. l. en Vmr. 1841.
J. C. Kuneke, H. t. p. l. 1844.
Vledder, 2,087 inw. (met de *Kolon. van weldadigheid.*)
Vries, 1,820 inw.
W. Hesselink, M. et O. D. 1839.
A. J. Musters, [?] Vvr. 1828.
Westerbork, 1,417 inw.
P. L. de Boer, M. D. 1848 en H. t. p. l. en Vmr. 1845.
De Wijk, 2,018 inw.
J. Coster, H. t. p. l. en Vmr. 1844.
Zuidlaren, 1,416 inw.
P. E. Pruissen, M. D. en Vmr. 1810.
B. W. van de Sande Slot, M. et O. D. 1837.
Zuidwolde, 2,148 inw.
[R. Brouwer, H., H.t.p.l. en V.1849.]
Zweelo, 954 inw.

XI.

Statistiek der Geneeskunstoefenaren in het Hertogdom Limburg.

(† beteekent: Vroedvrouwen, tot de natuurlijke verlossingen alleen toegelaten.)

—

Amby, 749 inw.
Amstenrade, 518 inw.
Arcen-en-Velden, 1681 inw.
Baexem, 548 inw.
Beegden, 628 inw.
Beek, 2462 inw.
C. C. Henfling, H. t. p. l. en V. 1820.
J.H.E.Spronk, H., H.t.p.l.en V.1850.
L. J. Steins, Apt. 1838.
A. M. Slangen, Vvr. 1842.
M. G. Martens, Vvr. 1845.
Belfeld, 437 inw.
Bergen-en-Afferden, 4,029 inw.
P. F. van Es, M., C. et O. D. 1828.
W. Schraiven, Vvr. 1827.
Berg-en-Terblijt, 794 inw.
Beesel, 1425 inw.
P. van den Eckar, Vvr. 1837.
Bingelrade, 423 inw.
G. Janssen, Vvr. 1830.
Blerick.
M. Janssen, Vvr.
Bocholtz, 1,004 inw.
Borgharen, 499 inw.
Born, 1,535 inw.
J. B. Reijs, Vvr. 1840.
Broekhuizen, 849 inw.
Broek Sittard, 677 inw.
Brunssum, 1000 inw.
H. van den Camp, Vvr. 1826.
Buggenum, 675 inw.
Bunde, 622 inw.
F. van de Venne, M. D. 1834.
Cadier-en-Keer, 618 inw.
Climmen, 1108 inw.
A. E. Brouns, Vvr. 1843.
Echt, 3687 inw.
F. E. Fouquet, M., C. et O. D. 1847.
J. Trost, H. t. p. l. 1835.
L. H. Renken, Apt. 1829.
J. Thissen, Apt. 1839.
E. Slangen, Vvr. 1832.

Ekkelrade.
L. E. Gadet, Apt. 1839.
Elsloo, 1254 inw.
M. C. Wanten, Vvr. 1839.
Eygelshoven, 455 inw.
Eysden-Breust-en-Oost, 1995 (inw.
J. Schous, M., C. et O. D. 1834.
J. F. Boulanger, Apt. 1840.
M. Servais, Vvr. 1829.
L. M. le Maire, Vvr. 1832.
M. C. Servais, Vvr. 1839.
J. Pachen, Vvr. 1850.
Geertruid (St.), 962 inw.
L. H. Duysens, H. t. p. l. 1846.
Geleen, 2180 inw.
S. C. Polmans, Vvr. 1840.
Gennep, 1236 inw.
H. W. C. v. Reuth, H.t.p.l.en V. 1838.
W. Bodenstaf, H.t.p.l. en V. 1846 en (1837 [?].
E. Duijts, Vvr. 1785.
Geul, 985 inw.
Grathem, 1077 inw.
Grevenbicht, 1010 inw.
E. Maasen, Vvr. 1841.
Grondsveld, 1682 inw.
C. Mertens, Vvr. 1806.
Grubbenvorst, 1378 inw.
M. C. Cambeel, Vvr. 1834.
Gulpen, 2136 inw.
W. Ackens, (M. D. van *Parijs*).
H. t. p. l. en Vmr. 1843.
H.B. Vrijens, H., H.t.p.l. en V. 1846.
J. H. Ubaghs, Apt. 1819.
G. A. Teusch, Apt. 1834.
†A. C. Herwaerts, Vvr. 1835.
M. C. Vliegen, Vvr. 1846.
Halen, 750 inw.
Heel-en-Panheel, 775 inw.
Heer, 1250 inw.
M. C. Hermans, Vvr. 1835.
Heerlen, 4537 inw.
J. F. Jagers, M. et O. D. 1833.

P. L. Molz, H. t. p. l. 1833.
F. A. H. Knittel, Apt. 1819.
J. H. Vranken, Apt. 1827.
G. J. de Hessele, Apt. 1842.
A. G. Teusch, Apt. 1847.
M. C. Hennen, Vvr. 1823.
M. C. Brull, Vvr. 1838.
Helden, 2676 inw.
P. van Ooijen, H. t. p. l. 1819.
Kluskens, Vvr. 1830.
Herten-Merum-en-Oak, 748 inw.
Heythuyzen, 1504 inw.
J. G. M. Janssen, M. D. 1838.
M. C. Jacobs, Vvr. 1848.
Hoensbroek, 1191 inw.
Horn, 903 inw.
A. M. Ubben, Vvr. 1840.
Horst, 3322 inw.
J. A. Neujean, M., C. et O. D. 1831.
C. H. Esser, Apt. 1846.
G. Allen, Vvr. 1829.
Houthem, 707 inw.
Hulsberg, 1123 inw.
Hunsel, 959 inw.
Jabeek, 431 inw.
Itteren, 455 inw.
Ittervoort.
Wed. Helgers, Vvr. 1839.
Kerkraede, 4240 inw.
J. J. Ackens, M., C. et O. D. 1825.
J. P. J. Ritsen, H.t.p.l. en V. 1819.
W. Schoneveld, Apt. 1837.
F. J. H. Thijs, Apt. 1848.
A. Herberichs, Vvr. 1830.
C. Stifs, Vvr. 1839.
Kessel, 1231 inw.
F. Beekman, M., C. et O. D. 1837 en (1846.
A. C. Joosten, Vvr. 1837.
Limbricht, 1472 inw.
A. M. Notermans, Vvr. 1830.
Linne, 809 inw.
†C. Hinsen, Vvr. 1833.
Maasbracht, 1175 inw.
Maasbrée, 4128 inw.
†C. C. M. Tanlow, Vvr. 1824.
C. Lamberts, Vvr. 1834.
Maasniel, 1,388 inw.
W. Jansen, Vvr. 1833.
Maastricht, 25,140 inw.
E. D. Mohr, M. D. 1798.
J. Tans, M., C. et O. D. 1815.
W. Wijnands, M., C. et O. D. 1820 en 1827.
R. Meersch, M., C. et O. D. 1821.
J. Beckers, M., C. et O. D. 1821.
J. N. Lekens, M., C. et O. D. 1821.
J. W. Germain, M., C. et O. D. 1829.
G. Hustinx, M. D. en V. 1829 en 1835.
H. H. Batta, M., C. et O. D. 1838.
J. H. W. Schreinemacher, M., C. et O. D. 1841.
Eug. Wijnands, M. D. 1847.
F. A. Seeger, gep. Off. van Gez. der eerste klasse, 1814.
A. Germain, H. en Vmr. 1833.
J. Ploem, Apt. 1799.
J. Hollman, Apt. 1806.
J. G. F. Henckelius, Apt. 1807.
L. J. Dumoulin, Lector, Apt. 1815.
J. L. Franquinet, Apt. 1815.
W. Grossier, Apt. 1820.
F. C. A. G. Rörsch, Apt. 1821.
F. L. Marres, Apt. 1822.
H. G. Piron, Apt. 1826.
M. L. Janssen, Apt. 1827.
L. Defooz, Apt. 1829.
J. F. Haenenberger, Apt. 1834.
Depley, Apt. 1838.
H. G. Wijnands, Apt. 1838.
W. Bessems, Apt. 1839.
J. L. Verhulst, Apt. 1844.
G. J. Gambon, Apt. 1844.
W. P. H. Gadet, Apt. 1847.
J. L. Piron en A. Piron, Apt. 1847 en 1850.
M. A. Rutten, Vvr. 1823.
M. C. Zeguer, Vvr. 1827.
M. Banser, Vvr. 1830.
A. M. Schetters, Vvr. 1833.
M. E. J. Hubers, Vvr. 1833.
M. C. Bilders, Vvr. 1833.
J. Lodewick, Vvr. 1835.
G. Soeters, Vvr. 1838.
M. J. W. Rugers, Vvr. 1839.
M. C. Leenders, Vvr. 1839.
M. B. C. H. Zeguer, Vvr. 1842.
M. P. E. Hogeboren, Vvr. 1842.
H. Dodemon, Vvr. 1845.
M. C. Dufoin, Vvr. 1850.
Margraten, 1,129 inw.

Meerlo, 1,347 inw.
J. Raats, Vvr. 1842.
Meerssen, 2,178 inw.
J. W. Wouters, H.t.p.l. en V. 1842.
J. H. Demeline, Apt. 1841.
J. M. Cortenraad, Vvr. 1823.
M. A. Vluggen, Vvr. 1843.
Meijel, 964 inw.
Meliken Herkenbosch, 1,299 inw.
M. Goldsmits, Vvr. 1841.
Merkelbeek, 710 inw.
Mheer, 970 inw.
El. Muniks, Vvr. 1850.
A. Wolfs, Vvr. 1847.
Montfoort, 671 inw.
Mook, 1,194 inw.
J. Giesbers, H. t. p. l. en V. 1838.
Munstergeleen, 690 inw.
Neder-Weert, 4,336 inw.
A. S. Seijens, M. D. 1844.
M. E. Driessen, Vvr. 1824.
A. M. Linssen, Vvr. 1848.
M. J. Driessen, Vvr. 1850.
Neer, 1,502 inw.
El. Heeskens, Vvr. 1850.
Neer-Itter, 754 inw.
J. Linssen, M., C. et O. D. 1832 en 1841.
Nieuwenhagen, 1,060 inw.
M. F. Dirkx, Vvr. 1822.
Nieuwstad, 855 inw.
Noorbeek, 822 inw.
Nuth en Vaesrade, 1,315 inw.
F. L. Kerckhoff, M., C. et O. D. 1818 en 1828.
F. de Wever, Apt. 1841.
†M. E. Hendriks, Vvr. 1839.
Obbichten Papenhoven, 679 inw.
St. Odilienberg, 817 inw.
Ohe-en-Laak, 564 inw.
Oirsbeek, 1048 inw.
M. C. Reupzaet, Vvr. 1841.
Ottersum, 1712 inw.
A. G. Noy, Vvr. 1844.
St. Pieter, 647 inw.
E. Suterland, Vvr. 1835.
H. M. Schellings, Vvr. 1842.
Posterholt, 999 inw.
Rimburg, 262 inw.
A. van Riemersdaal, Vvr. 1843.
Roermond, 7212 inw.
G. T. Leurs, M. D. 1805.
W.J. Leurs, M. et C.D. 1817 en 1825.
T. J. van Halen, M., C. et O. D. 1830.
P. A. Claus, M. D. 1844.
J. M. Peil, Offic. van Gez., H. t. p. l. en Vmr. 1809 en 1792 [?].
L. N. J. Pitaffe, Apt. 1816.
G. J. B. Janssens, Apt. 1819.
T. W. J. Schoepp, Apt. 1846.
D. Timmerman, Apt. 1846.
E. Duplessis, Vvr. 1829.
†E. Mulder, Vvr. 1835.
Roggel, 1382 inw.
Wed. Berden, Vvr. 1834.
Roosteren, 929 inw.
Schaesberg, 1120 inw.
M. C. Lamberts, Vvr. 1808.
M. A. Beckers, Vvr. 1850.
Schimmert, 1416 inw.
Schinnen, 1996 inw.
B. Hoeben, Vvr. 1842.
Schinveld, 894 inw.
Sevenum, 1770 inw.
Simpelveld, 1112 inw.
Sittard, 4334 inw.
F. C. de Borman, M. D. 1821.
H. J. van Cuyk, M. D. 1832.
Ad. Collaes, M., C. et O. D. 1835.
M. J. Kribs, H., H. t. p. l. en Vmr. 1828 en 1845.
[A.J.] Hochstenbach, H.t.p.l. en Vmr. 1830.
J. de Wever, Apt. 1829.
Eg. Geyen, Apt. 1840.
A. Timmers, Apt. 1842.
F. Loijens, Apt. 1844.
F. Vangansewinkel, Apt. 1849.
E. Derijck, Vvr. 1834.
A. L. Paix, Vvr. 1839.
Slenaken, 595 inw.
Spanbeek, 708 inw.
Stamproy, 1209 inw.
M. C. Lenaerts, Vvr. 1850.
Stein, 1588 inw.
P. Krengers, Vvr. 1828.
M. Leenders, Vvr. 1840.
Stevensweert, 1054 inw.
M. F. le Becque, Vvr. 1837.
Susteren, 1945 inw.
J. P. Kribs, H. t. p. l. en Vmr. 1819.

H. Johanneman, gep. Off. van Gez. 2e kl., H. t. p. l. 1822.
A. Haenen, Apt. 1835.
W. van den Berg, Apt. 1843.
C. Scholmeesters, Vvr. 1839.
Swalmen, 1656 inw.
Tegelen, 1374 inw.
A. Syrier, H. t. p. l. 1849.
E. Herbrichs, Vvr. 1849.
Thorn, 1389 inw.
P. F. Houben, M., C. et O. D. 1833.
M. C. Teunissen, Vvr. 1841.
Ubach over Worms, 1233 inw.
Ulestraeten, 791 inw.
M. A. Pinckers, Vvr. 1828.
Urmond, 1093 inw.
Vaals, 3279 inw.
Ad. Elvenich, Hmr. en Oculist 1840. [Bereisde het land.]
A. J. van Reij, Apt. 1827.
Schönbrod, Vvr. 1840.
F. P. Soderburg, Vvr. 1849.
E. H. Sterck, Vvr. 1849.
Valkenburg, 755 inw.
J. H. W. Geilekerken, M., C. et O. D. 1836.
P. van Moll, Apt. 1827.
J. Quadvlieg, Apt. 1838.
E. Raymaekers, Vvr. 1822.
Velden
T. Martens, Vvr. 1838.
Venlo, 7526 inw.
C. A. Blumenkamp, M., C. et O. D. 1829.
E.A.A. Goossens, M., C.etO.D.1835.
J. P. v. d. Loo, M. et C. D. 1837.
H. J. Hammelrath, H. en Vmr. 1792 en 1802.
C. Op den Oordt, Apt. 1811.
P. F. Sonnen, Apt. 1825.
C. T. Op den Oordt, Apt. 1828.
P. J. W. Metz, Apt. 1850.
A. C. Pennarts, Vvr. 1829.
Venray, 4727 inw.
J. L. A. van Roesmalen, M. D., H. t. p. l. en Vmr. 1838.
A. J. H.Rousseau, H.t.p.l. enV. 1836
A. N. Hendriks, Apt. 1840.
A. H. A. Esser, Apt. 1844.
M. C. Wassemberg, Vvr. 1834.
E. Schulderes, Vvr. 1841.
Vlodorp, 852 inw.
†M. Tetz, Vvr. 1835.
Voerendaal, 1765 inw.
A. C. Weijers, Vvr. 1845.
†C. Janssens, Vvr. 1819.
Vroenhoven (Oud-), 1264 inw.
M. H. Thomassen, Vvr. 1819.
E. Ceulen, Vvr. 1839.
M. J. Janssen, Vvr. 1845.
Wanssum, 740 inw.
Weert, 6928 inw.
J. van Moll, M. D. 1833.
J. J. Herfst, M., C. et O. D. 1834.
G. A. Beelen, Vmr. 1848 (1).
J. A. van den Eynden, Apt. 1829.
M. J. Moons, Apt. 1844.
H. G. H. Truyens, Apt. 1849.
[M. C.] Bruls, Vvr. 1834.
Well.
A. de Witte, H. t. p. l. en Vmr. 1849.
Wessem, 892 inw.
Wijlré, 1623 inw.
Wijnandsrade, 475 inw.
Wittem, 3387 inw.
†M. E. Ploum, Vvr. 1834.

(1) Deze komt ook nu wederom alleen als »*Vroedmeester*" voor.

NEDERLAND, OP D

n 1852, de tweede die

Apo- thekers.	Droo- gisten.	V vr
65	2	
67	1	
67	1	
68	1	
46	9	4
43	9	4
42	9	4
44	8	4
42	13	8
40	12	8
38	10	8
37	12	9
36	12	8
36	12	8
14	0	1
14	0	1
13	0	1
14	0	1
15	0	1
16	0	1
9	0	10
8	0	10
6	0	9
7	0	9
8	0	9
9	0	9
0	265	85
4	263	84
5	259	84
9	252	85
0	252	86
8	241	86

, OP

NAMEN DER STEDEN.	l- en. 1 J	m
1. 's Hertogenbosch. . . .		
2. Arnhem.		
3. 's Gravenhage	))))	
4. Dordrecht	))) l l 2	
5. Amsterdam	5 3 2 0 9 8	

(*) Als hoofdsteden zijn hier ool

VIII.

EENIGE SLOTSOMMEN UIT DE VOORGAANDE ALGEMEENE OVERZIGTEN VOOR 1852.

Uit de medegedeelde Staten, die wij met de meest mogelijke naauwlettendheid hebben doen opmaken, en waarvan de nog bestaande fouten (met uitzondering van drukfeilen) voor rekening dienen te komen van de *Officiële Lijsten*, blijken onder anderen de volgende daadzaken:

1). dat in den aanvang des jaars 1852, het *geheele* geneeskundig personeel in ons land, — *wat de uitoefening der vakken betreft*,— bestond uit 6707 personen; — en dat hier alzoo in het laatste jaar weder eene *vermeerdering* van 46 heeft plaats gevonden, — tegen 124 in het vorige jaar;

2). dat echter, natuurlijk, een aanzienlijk getal van *die* som moet worden afgetrokken, zoo als blijkt, wanneer men bedenkt, dat de Doctores in de *Chirurgie* en die in de *Verloskunde* reeds opgeteld zijn onder de Doctores in de *Geneeskunde;* — dat zeer vele der *Vroed*) *meesters* reeds voorkomen onder de Doctoren in de *Geneeskunde*, onder de *Heelmeesters* of onder de *Heelmeesters ten platten lande ;* — dat vele *Heelmeesters tenp latten lande* ook zijn *Heelmeesters* (Stedelijke); — dat vele der *Drogisten* reeds onder de *Apothekers* voorkomen; — dat er in vergelijking met één jaar te voren weder eene vermeerdering heeft plaats gehad van 2 Med. Doctoren, 10 Chir. Doctoren en 12 Art. Obst. Doctores.

3). Dat er op 1. Januarij 1852 in ons land waren *Medicinae Doctores* 1038, *Doctores* in de *Chirurgie* 181 en in de *Verloskunde* 446;

4). dat 27 gewezene *Officieren van Gezondheid* de praktijk uitoefenden; waarvan (volgens de offic. lijsten) geen enkele in de 4 noordelijkste provinciën des lands;

5). dat er 508 *Heelmeesters* waren, waarvan een groot gedeelte ook *Med. Doctoren* zijn, of ook *Heel- en Vroedmeesters ten platten lande*, — zijnde weder 4 meer dan het vorige jaar;

6). dat er 1050 *Heelm. ten platten lande* aanwezig waren, waarvan verreweg de meeste ook *Vroedmeesters* zijn, — d. i. weder 2 meer dan het vorige jaar;

7). dat er 3 *Doctoren in de Pharmacie* bestaan;

8). dat er 1010 *Apothekers* waren, — of juister Apotheken, aangezien vele Apotheken door meer dan één' Apotheker worden gehouden, — d. i. 6 meer dan het vorige jaar;

9). dat er 265 *Drogisten* waren (waarvan een groot aantal tevens *Apothekers* zijn), alzoo 2 meer dan het vorige jaar;

10). dat van de 856 *Vroedvrouwen* (d. i. 8 meer dan het vorige jaar) 131 in *Gelderland*, 101 in *Limburg* en slechts 31 in de provincie *Utrecht* wonen;

11). dat van de 3 in de offic. lijsten stereotyp voorkomende *Oogmeesters* slechts 1 tot *ons* land behoort;

12). eindelijk, dat verreweg de groote meerderheid der 83 *Tandmeesters* op onderscheidene der lijsten voorkomen, weshalve derzelver *wezenlijk* aantal eene *zeer* aanzienlijke vermindering moet ondergaan.

Verder blijkt, ten aanzien der op de tweede Tabel voorkomende *Steden*, onder meer andere bijzonderheden:

1). dat er over het geheel een zeer groot verschil bestaat in de wijze, waarop het geneeskundig personeel in die in bevolking zeer verschillende steden is verdeeld;

2). dat in *Dordrecht*, *'s Hertogenbosch* en *Maastricht* evenveel *Med. Doct.* wonen, namelijk 11, in *Arnhem* en *Leeuwarden* beide 12 en in *Haarlem* en *Middelburg* beide 13;

3). dat in *'s Gravenhage* (waar tot dus verre absoluut de meeste *Doct. Chirurgiae* waren, n. l. 10) *thans* 1 minder is dan te *Amsterdam*, terwijl er in *Dordrecht* en *Leeuwarden* niet één is, te *Arnhem*, *Haarlem* en *Assen* slechts één, en te *Maastricht* 8 (bij 11 *Med. Doctores*);

4). dat in *Groningen* (waar tot dus verre absoluut de meeste *Doct. Art. Obst.* waren, n. l. 12) *thans* 3 minder zijn dan te *Amsterdam*, terwijl er in *Arnhem*, *Dordrecht*, *Haarlem* en *Assen* slechts één is;

5). dat er in *Dordrecht* 11 en in *Maastricht* slechts 1 *Heelmeester* woont;

6). dat er in *Groningen* 25 en in *Leeuwarden* 23 Apotheken zijn, en in den *Bosch*, *Arnhem* en *Zwolle* evenveel, n. l. 14;

7). dat meer dan het $\frac{1}{3}$ van alle *Drogisten* in *Amsterdam* woont (n. l. 100 van de 265);

8). dat de stad *Groningen* omtrent de helft n. l. 36 bezit van het getal vroedvrouwen van *Amsterdam* (75), en overigens van alle steden *verreweg* de meeste *Vroedvrouwen;* zoo zelfs, dat aldaar nog 5 meer zijn, dan in de *geheele provincie Utrecht*, waar slechts 31 Vroedvrouwen zijn.

Ten slotte blijkt, wanneer men de getallen van de *laatste zes jaren* vergelijkt, dat in ons land de staat van zaken in dit opzigt geene zeer groote verandering heeft ondergaan.

Zoo is het aantal *Med. Doctoren*, in dien tijd, van 995 tot 991, van 991 op 996, van 996 op 1006, van 1006 op 1036 en nu van 1036 op 1038 gekomen; — het aantaal *Heelmeesters ten platten lande* van 1042 tot 1021, 1024, 1036, 1048 en 1050 gekomen; — weshalve er op 1 Jan. 1852 43 Med. Doctt. *meer* waren dan 6 jaren vroeger, en 8 *Heelmeesters ten platten lande* meer dan toen.

Het aantal *Doctt. Obstetr.* is geregeld toegenomen; n. l. van 375 op 385, van 385 op 401, van 401 op 415, van 415 op 434, en nu van 434 op 446 gekomen, — terwijl dat van de *Doctt. Chirurgiae* van 153, 153, 155, 160, 171, nu 181 is geworden. Er waren alzoo op 1 Jan. 1852, 71 Doctores Art. Obst. *meer* dan 6 jaren te voren, en 28 Doctores Chirurgial *meer* dan toen.

Het aantal *Apotheken* nam tot dus verre nog steeds toe, hoewel niet in zeer aanzienlijke mate; het was 968, 980, 989, 1005, 1004 en 1010. — Er zijn dus nu 42 *meer* dan 6 jaren vroeger.

Het aantal *Vroedvrouwen* daalde van 863 op 862, van 855 op 842, werd toen weêr 848 en is nu 856 geworden, — weshalve er thans nog 7 *minder* zijn dan 6 jaren vroeger.

Het geheele aantal des geneeskundigen personeels, *wat de vak-uitoefening betreft*, is aanhoudend toegenomen, n. l. van 6419 op 6427, van 6427 op 6461, van 6461 op 6537, van 6537 op 6661, en van 6661 op 6707, — zoodat het totaal 288 hooger is dan 6 jaren vroeger.

IX.

STATISTIEK VAN DE MILITAIRE GENEESKUNDIGE DIENST HIER TE LANDE EN IN ONZE OVERZEESCHE BEZITTINGEN.

I.

Geneeskundige dienst der Landmagt. (1)

INSPECTEUR VAN DE GENEESKUNDIGE DIENST DER LAND- EN ZEEMAGT.

Dr. L. A. J. Snabilié, (✱ 4) (✱ 5) (✱) (35) (EK 5) 1*ste Off. van Gezondheid*, 1e *kl.*, 1851.

EERSTE OFFICIER VAN GEZONDHEID DER TWEEDE KLASSE, BIJ HET PERSONEEL VAN DE GENEESKUNDIGE DIENST DER LAND- EN ZEEMAGT.

Dr. M. Stein, (✱) (25) (EK 4) 1851.

APOTHEKER DER TWEEDE KLASSE, BIJ HET BUREAU VAN DEN INSPECTEUR GEDETACHEERD:

H. G. Sadee, (20) 1835.

APOTHEKERS BIJ HET RIJKS-MAGAZIJN VAN GENEESMIDDELEN.

L. J. de Baas, (35) 1e *kl.* 1848.
H. de Vos, (15) 2e *kl.* 1844.
J. V. E. Gagneux, 3e *kl.* 1848.

---

(1) Bij onze *Landmagt* zijn alzoo thans, zoo als uit deze opgave blijkt:

Inspecteur.			1.
1ste Offic. van Gezondh.	1e	klasse. .	2.
» » » »	2e	»	4.
Offic. van Gezondh. . .	1e	»	22.
» » » . .	2e	»	48.
» » » . .	3e	»	49.
Apothekers	1e	klasse.	3.
»	2e	»	10.
»	3e	»	13.
			152.

1ste Off. van Gez. 1. klasse.

Dr. J. H. Naegeli, (❂3) (✠) (35) (EK 3) *Luit. Kol.* 1843.
Dr. F. Schmidt, (❂3) (✠) (35) (Leg. van Eer) 1851.

—

1ste Off. van Gez. 2. klasse.

M. Rodi, (✿4) (❂3) (✠) (✠) (35) (EK 3) 1843.
Dr. J. F. Kerst, (❂3) (✠) (35) (EK 3) 1843.
Dr. M. Stein, (✠) (25) (EK 4) 1851.
Dr. G. L. Ritter, (❂3) (✠) (35) 1851.

—

Off. van Gez. 1. klasse.

Dr. C. Gobbée, (✠) (20) 1832.
Dr. L. A. Kloppert, (✠) (20) 1834.
A. J. Blanken, (✠) (25) 1834.
Dr. J. J. Sas, (❂3) (✠) (20) (EK 4) 1836.
Dr. G. A. E. Quarin Willemier, (✠) (25) 1836.
W. C. van Leersum, (❂3) (✠) (25) 1836.
G. A. Baum, (✠) (25) 1836.
C. M. L. Rieber, (❂3) (✠) (35)
J. W. Quint, (✠) (20) (EK 4) 1845
Dr. J. M. E. van Ghert, (✠) (EK 4) 1847.
L. F. Persille, (EK 4) 1847.
Dr. A. W. M. van Hasselt (EK 4) 1850.
Dr. G. F. van Dommelen (15) 1850.
Dr. J. H. van den Broek, 1851.
Dr. A. Mathysen, (❂3) (✠) (20) 1852
Dr. J. Weteling, (15) 1852.
H. Z. Woltersom, (✠) (20) 1852.
C. J. van Hees, (❂3) (15) 1852.
Dr. F. L. Hermus, (✠) (15) 1852.
Y. Roos, (15) 1852.
W. M. J. Boon, (15) 1852.
R. van Raelten, 1852.

—

Off. van Gez. 2. klasse, titulaire rang van eerste klasse.

W. van Pelt, (✿4) (✠) (35) 1851.
J. A. F. Fransen, (✠) (35) 1851.
R. C. Ploug, (✠) (35) 1851.
K. C. van Deventer, (✠) (35) 1851.
G. B. Cornelissen, (✠) (35) 1851.
J. F. Lippe, (Ⓙ) (✠) (25) 1851.
Dr. F. Stokhuyzen, (Ⓙ) (25) (EK 4) 1851.
C. J. A. C. A. Redemagni, (✠) (30) 1851.
G. W. van der Grijp, (❂3) (25) (EK 4) 1851.
Dr. P. J. Aldenrahd, (✠) (20)

—

Tweede klasse.

P. F. Waldeck, (✿4) (Ⓙ) (✠) (25) 1831.
J. W. Küller, (✠) (20) 1831.
F. Harbaur, (✠) (25) 1831.
R. J. Janssen, (✠) (20) 1831.
J. J. J. Jensen, (25) 1831.

6

(Afgedrukt den 1 November 1852.

S. H. W. van der Heiden, (✠) (20) 1831.
G. M. Ingenluyff, (❂ 5) (✠) (✡) (20) 1832.
Dr. J. Burkard, (15) 1832.
J. E. Mullemeister, (✠) (20) 1832.
J. W. Christan, (❂ 5) (✠) (✡) (20) 1832.
G. F. L. Giesecken, (✠) (15) 1834.
H. Deurink, (15) 1837.
B. Botzen, (✠) (20) 1839.
J. H. C. Basting, 1844.
F. J. J. van Hoven, 1844.
J. H. Smith, 1844.
Dr. J. van Breda Kolff, 1847.
Dr. J. A. Fles, 1847.
Dr. A. F. Bauduin, 1847.
Dr. A. M. Verhoef, 1847.
J. P. van der Grijp, 1847.
C. H. D. Visscher, 1847.
J. J. P. Rijnders, 1847.
A. P. Kleynenberg, 1847.
H. G. Caudri, 1847.
W. C. H. vanderHarten, 1847.
M. R. Timmerman, 1848.
Dr. E. H. Willems, 1848.
J. E. C. L. Pilgrim, 1848.
A. Boele, 1848.
F. Rienderhoff, 1850.
M. G. van Pelt, 1850.
P. F. Meuleman, 1850.
P. G. Berends, 1850.
J. D. van Hemert, 1850.
Dr. C. A. A Kieckens, 1850
J. C. Lampe, (✠) (20) 1850.

—

Off. v. Gez. 3. klasse.

J. Wortman, (15) 1834.
J. H. A. Lourenz, (15) 1835
H. Cales, 1835.
G. J. Roetering, 1839.
J. R. de Brouwer, 1840.
H. Meijerink, 1840.
A. F. Umbgrove, 1842.
F. G. W. Schonenberg, 1843.
H. G. F. Peltzer, 1844.
P. J. Frank, 1844.
D. A. J. van Kessel, 1845.
Dr. N. A. Seret, 1845.
W. C. J. van der Grijp, 1845.
A. van der Ramhorst de Brouwer, 1846.
J. C. H. de Wit, 1846.
H. C. Hallegraeff, 1846.
H. L. Verspijck, 1847.
G. Abendrooth, 1847.
W. F. H. Westeneng, 1847.
J. J. van Minden, 1847.
A. W. J. Zubli, 1847.
J. C. Muller, 1847.
J. Vlaanderen, 1848.
F. L. Schmidt, 1848.
A. N. Vorstman, 1848.
B. G. van der Hegge Zijnen, 1849.
W. Krol, 1849.
H. J. Wilson, 1849.
N. J. Muller, 1849.
J. van der Scheer, 1849.
J. M. Engelhart, 1850.
W. F. Hanjoel, 1850.
A. L. van Tienen, 1850.
L. J. Dumont, 1850.
J. J. de Lepelaer, 1850.
B. C. L. A. de Ruiter, 1850.
P. Groeneboom, 1850.
P. van Weel Az., 1851.
H. C. A. K. Eikendal, 1851.
J. Schuijt, 1851.
L. J. Bianchi, 1851.
W. J. de Meijer, 1852.

J. H. Neiszen, 1852.
H. L. W. Hermus, 1852.
M. A. Diemont, 1852.
C. F. Diepenbroek, 1852.
W. H. L. Michgorius, 1852.

—

Apothekers 1. klasse.

L. J. de Baas, (35) 1848.
P. Hoezee, (35) (EK4) 1848.
J. W. Blanckers de Blecourt, (✠) (35) (EK 4) 1848.

—

Apothekers 2. klasse.

J. P. J. v. d. Elsacker, (✠) (35) 1831.
H. G. Sadée, (20) 1833.
G. Raaymakers, (20) 1834.
J. C. Blom, (✠) (20) 1834.
C. van Eeten, (✠) (15) 1835.
J. Alma, (✠) (15) 1836.
J. v. Rijn van Alkemade, 1843.
W. J. van de Cop, 1844.
H. de Vos, 1844.
P. F. Ras, 1852.

—

Apothekers 3. klasse.

J. G. Moltzer, (15) 1831.
C. M. Dockum, (15) 1831.
S. Keyser, (15) 1831.
D. G. Mounier, 1834.
J. E. E. Piper, 1841.
M. C. H. Op den Oordt, 1844.
D. T. Groenewoud, 1846.
J. Broeker, 1847.
G. C. W. Bohnensieg, 1847.
J. V. E. Cagneux, 1848.
N. C. van Werkhoven, 1852.
G. A. Quack, 1852.

II.

Geneeskundige Dienst der Zeemagt. (1)

—

Officieren van Gez. 1. kl.

A. B. Marinkelle, (❁3) (✠) (Ⓙ) (35) 1826.
H. Schillet, (❁3) (35) 1834.
I. M. de Jongh, (25) 1834.
J. P. Terbeek, (20) 1842.
G. F. Pop, (❁3) (15) 1848.
J. van Wijk, (15) 1850.
W. M. Smit, (15) (EK 3) 1850.
W. H. Vermeulen, (15) 1850.
H. Slot, (❁3) (15) 1851.
F. G. L. Salbach. 1852.

—

Off. van Gezondh. 2. klasse

J. A. Komp, (20) 1828.
J. L. Berliner, (20) 1828.

(1) Bij onze Zeemagt zijn alzoo thans in dienst:

Offic. van Gezondh.	1e klasse	10
» » »	2e klasse	35
» » »	3e klasse	33
	Te zamen	78

C. C. F. Gruelmann, (✠) (15) 1831.
W. Peters, (❁5) (20) 1834.
W. L. van Ark, (✠) (20) 1834
A. H. Neijssel, (✠) (20) 1841.
H L. Oudenhoven. (15) 1842.
W. C. Muller (✠4), 1844.
L. Rautter, 1844.
J. Feucht, (15) 1845.
J. van Hattem, (EK4) 1845
S. M. Lansberg. 1845.
C. H. A. Bünte, 1846.
N. Moerland, 1846.
H. J. van Wessem, 1846.
J. C. J. Hellmuth, 1847.
J. Swaving, 1847.
H. F. A. de Haan, 1847.
J. H. Lente. 1848.
C. M. van Stockum, 1848.
J. D Sachse, 1849.
W. Kraake, 1849.
J. G. Slieker, 1850.
W. Dammann, 1850.
J. P. Eeffink, 1851.
A. H. Thepass, 1851.
M. J. P. van Prooijen, 1851.
H. E. Thepass, 1851.
F. W. E. Meijer, 1851.
A. B A S. von Köningslöw, 1851.
C. F. Lucke, 1851.
H. Evertse, 1851.
J. A C. von Köningslöw, 1851.
C. F. T. Hommel, 1852.
W. Ruisch, 1852.

—

Off. van Gezondh. 3 klasse.

S. J. Goossen, 1845.
C F. W. Juzi, 1845.
C F. G. C. Greiner, 1846.
J F. G. T. Kluge, 1846.
P. J. Idenburg, 1847.
M. J Cijfveer, 1847.
G. A. Magnin, 1848.
R. van Vierhouten, 1848.
H. L. Vernhout, 1848.
L. v. d Hegge Zijnen, 1848.
F. J. G. A. Smeets, 1848.
J. A. Soetens Fischer, 1848.
D. Hellema, 1849.
C. L. Daniels, 1849.
H. L. Koning, 1849.
J. C. F. H. Deminieré, 1849.
Jhr. J. L. C. Pompe de Meerdervoort 1849.
J. G. Arend, 1849.
T. J. Gebel, 1850.
B. Garsten, 1850.
F. J. van Leent, 1850.
J. J. W. de la Cour, 1850.
B. A. van der Kieft, 1850.
L. J. de Kanter, 1851.
G. van Overbeek de Meijer, 1851.
J. van Dolderen, 1851.
A. A Grondhout, 1852.
A. B. C. von Eichstorff, 1852.
W. C. A Hajenius, 1852.
P. J. van Wageningen, 1852,
C. P. Wierts van Coehoorn. 1852.
N. van Terveen, 1852.
A. Peters, 1852.

—

GENEESKUNDIGEN, VISITEURS DER QUARANTAINE.

J. Smit, *te Delfzijl.*
J. G. Knypinga, *te Termunterzijl.*
S. H. Pottinga, *op Terschelling.*
J. R. M. Murraij, op *Vlieland.*
J. A. Vlaskamp, op *Ameland.*
J. Prins, op *Schiermonnikoog.*
A. Boomsma, op *Texel.*
J. A. Loomeijer, (✠) (25), *aan den Helder.*
A. C. van der Minne, *te Brielle.*
J. A. van Es, *te Hellevoetsluis.*
C. van de Watering, *te Brouwershaven.*
N. Daalderop, (✠) (15), *te Zierikzee.*
B. van Lier, *te Vlissingen (tijdelijk).*

Buiten bezwaar der schatkist.

A. Smith, *te Statenzijl.*
R. Westerhoff, *op het Uithuizer Wad.*
J. van der Kooy, *te Oostmahorn.*

III.

Militaire Geneeskundige dienst in Oost-Indie (1).

Chef.

Dr. W. Bosch, (✠3) (Ⓙ) (25) 1845.

Diriger. Off. van Gez., 1. *kl.*

G. Wassink, (20) (✠4) 1848.

(1) De Milit. Geneeskundige Dienst in Oost-Indië wordt alzoo thans waargenomen, door

		Er moeten zijn (zie *Jaarb.* voor 1847, bl. cxxv).
Chef	1	1
Dirig. Off. van Gez. 1e kl.	1	1
— — — — 2e kl.	3	3
Off. van Gez. 1e klasse.	17	14
— — — 2e —	55	64
— — — 3e —	61	38
Apotheker der 1ste klasse.	1	2
— — 2de —	10	7
— — 3de —	19	2
Te zamen	168.	Totaal 132.

Dirigir. Offic. van Gez. 2 kl

C. W. B. Voigt, (✠4) 1849.
W. Hester, (15) 1849.
H. Holländer, 1850.

—

Officier van Gez. 1. kl.

A. Gobée, (15) 1839.
O. Kunhardt, (15) 1839.
D. M. Piller, (Ⓙ) (20) 1842.
F.A.M.Schmitz.(✿3)(15)1845.
A. E. Waszklewiez, 1847.
Dr. P. Bleeker, (✿3) 1847.
F. Schmitt, (15) 1847.
G.J.vanThienen.(✠)(20)1849.
C. J. Serlé, (✿3) 1849.
J. M. van Leer, (15) 1849.
J. H. Scholten, (✠ 4) (✠) (15) 1850.
E. A. Lange, 1850.
S. L. Blankenburg, 1850.
J Hartzfeld, 1850.
E. W. Muller, (✿3) 1851.
L. Lindman, 1852.
J. H. le Pique, 1852.

—

Officieren van Gez. 2. kl
H. Verschoor, (✠)(15)1835.
C. Loeffler, (✿3)(15) 1836.
J. Kroon, (✠)(15) 1837.
C. Krebs, (15) 1837.
J. Wolff, (15) 1837.
C. A. L. Pecqueur, (15) 1838.
F. Cornet, (15) 1839
J. G. A. Pabst, 1839.
A. Akkenaar, (15) 1842.
P. van der Arend van Roon, (15) 1844.
B. Feist, (15). 1844.
C. F. W. Weber, 1844
D. A. Borck, (✿3) 1844.
H. C. K. T. de Ruyter, 1846.
Dr. F. Engelken, (✿3) 1846.
G. Voorsluys van Elk, 1846.
P. A. W. A. Philipi, 1846.
F. A. Rothe, (✿3) 1846.
F. W. Dolge, 1846.
Dr. C. C. W. Mandt, 1846.
Dr. E. H. H. Muhlert, 1846.
M. T. Reiche, 1846.
F. W. F. Scholl, 1846.
O. G. J. Mohnike, (✿3) 1846.
H. J. Hellmuth, 1847.
P. Berliner, 1847.
F. C. Schmitt, 1847.
H. W. Schwaneveld, 1847.
J. J. Lindgreen, 1847.
K. L. Meijer, (✿3) 1848.
J. R. A. Bauer, 1849.
Dr. J Einthoven, (✠4) 1849.
J. G. X. Broekmeijer, 1849.
J. F. C F. Schramm, 1850.
L. Schreiner, 1850.
F. L. W. Vogler, 1850.
J. H. A. B. Sonnemann Rebentisch, 1850.
G. J. Filet, 1850.
C. W. F. Mogk, 1851.
J. N. Stevens, 1851.
H. H. Thepass, 1851.
J. Wrede, 1851.
A. H. Kunze, 1851.
W. J. Schmit, 1851.
G. F. Charlier, 1851.
D. Doijer, 1851.
A. G. Freyburg, 1851.
G. J. Wienecke, 1851.
J. F. Gijsbers, 1851.
C. J. van den Berg, 1851.
L. P. Kervel, 1851.
A. Rosman, 1852.
J. J. B. Spoelstra, 1852.

C. E. Loebel, 1852.
P. A. Bol, 1852.
A. Quikbörner, 1852.

—

Off. van Gez. 3. klasse.
A. C. H. Schreuder, (15) 1834.
J. Schwarz, 1836.
J. J. Adriaans, 1836.
H. L. Bensbach, 1837.
C. M. Lenz, 1838.
J. H. Bruynis, 1839.
Dr. H. Bloch, 1839.
P. Pluygers, 1840.
J. P. Hönig, 1841.
F. L. Rohder, 1841.
A. Schultz, 1842.
P. G. Nap, 1843.
J. B. Klee, 1844.
F. W. G. Jarosch, 1845.
Dr. P. Swart, (✠) 1845.
J. C. Spitzar, 1846.
C. F. G. C. Greiner, 1846.
Dr. Otgar Brummer, 1846.
A. Feldmann, 1846.
H. R. T. Fontanes, 1846.
J. Boomsma, 1847.
C. A. Bensen, 1847.
E. C. G. Bosse, 1847.
W. C. de Nies, 1848.
A. G. Wildeman, 1848.
F. W. Reiff, 1849.
J. F. James, 1849.
E. F. M. Helmkampf, 1849.
J. A. Krause, 1850.
Hubertsvan Assenraad, 1850.
J. F. H. Hartsteen, 1850.
B. E. J. H. Becking, 1850.
C. J. Sneltjes, 1850.
D. J. de Leeuw, 1850.
F. P. Bergmans, 1850.
B. H. Egberts, 1850.
H. G. A. Jahn, 1850.
C. Helfrich, 1850.
C. N. Crugne, 1851.
J. G. Tijthoff, 1851.
J. B. Grijs, 1851.
J. J. Schellart, 1851,
J. H. Flint, 1851.
J. G. T. Bernelot Moens, 1851.
P. G. Neeb. 1851.
D. Sigal, 1851.
E. W. A. Ludeking, 1851.
H. H. Lieftink, 1851.
J. F. Bosmans, 1851.
W. A. J. Bernard, 1851.
J. K. Ploem, 1851.
E. F. J. van Kappen, 1851.
J. L. G. Rutte, 1852.
J. W. Erdman Arndt, 1852.
E. F. Meijer, 1852.
C. A. de Neve, 1852.
A. E. Roos, 1852.
H. G. Korndorffer, 1852.
D. Lammerse, 1852.
K. W. Gratama, 1851.
M. R. Gantz, 1852.

—

Apotheker der 1· klasse.

P. J. Maier, 1849.

—

Apothekers der 2. klasse.

G. W. Steegeman, (15) 1840.
H. G. Coster, 1845.
F. J. G, Hettfleisch von Ehrenhelm, 1848.
H. F. N. Ukema, 1848.
H. Ravenswaay, (✠) 1849.
G. Stompedissel, 1850.
E. F. G. Kreyenberg, 1850.
J. F. Gröne, 1851.

J. P. van Rouverooy van Nieuwaal, 1851.
D. W. Rost van Tonningen, 1851.

—

Apothekers der 3. klasse.

J. A. Akker, 1838.
J. C. van Oven, (✠) 1843.
G. van Zalm, 1846.
S. van Sorgen, 1847.
A. Bierwirth, 1848.
M. M. A. de Lange, 1850.
A. Scharlée, 1850.
J. C. A. Scharp de Visser, 1851.
W. H. Cruger, 1851.
L. C. van der Veen, 1851.
J. W. Roelandt, 1851.
A. J. Smitt, 1851.
H. A. C Lammerts van Bueren, 1851.
J. J. Altheer, 1852.
P. G. Meijers, 1852.
S. A. Bleekrode, 1852.
A. A. Backer Overbeek, 1852.
A. E. de Brieder, 1852.
D. Eekma, 1852.

IV.

Geneeskundige dienst in West-Indië.

—

Zie nader in de *Geneeskundige Statistiek van de Nederlandsche Bezittingen in West-Indië.*

X.

VERGELIJKENDE STAAT DER VERSCHILLENDE WAPENKORPSEN BIJ HET NEDERLANDSCHE LEGER, vooral ten opzigte van de verhouding der Geneeskundige Dienst, zoowel *hier te lande*, als in *Belgie*. (1)

WAPENS EN DIENSTEN.	RANGEN.									De Kans op Bevordering staat: voor			
	Lt. Generaal.	Gen. Majoor.	Kolonel.	Lt. Kolonel.	Majoor.	Kapitein.	1e Luitenant.	2e Luitenant.	Totaal.	Subalternen tot Hoofd-Offic.	Kapiteins tot Hoofd-Offic.	Luitenants tot Kapiteins.	Luitenants tot het Hoofd-Offic.
Infanterie met Kolon. Werf-depôt	1	5	9	10	39	220	268	259	811	11.67 : 1	3,43 : 1	2,39 : 1	8.23 : 1
Kavallerie	„	1	4	4	5	28	46	51	139	8,92 : 1	2,00 : 1	3,46 : 1	6,92 : 1
Artillerie	„	2	6	4	14	75	96	79	276	9,61 : 1	2,88 : 1	2,33 : 1	6,73 : 1
Genie	„	„	2	5	6	36	30	20	99	6.61 : 1	2,76 : 1	1,38 : 1	3,84 : 1
Generale staf	„	1	2	1	4	9	4	„	21	1.62 : 1	1,12 : 1	0,44 : 1	0,50 : 1
Administratie	„	„	1	2	2	34	32	32	103	19,60 : 1	6,80 : 1	1,88 : 1	12,80 : 1
Medico-Chirurgische dienst	„	1	1	2	4	15	56	54	133	15.62 : 1	1,87 : 1	7,33 : 1	21,60 : 1
Pharmaceutische „	„	„	„	„	„	1	13	13	27	0,00 : 1	0,00 : 1	26,00 : 1	0,00 : 1
Vétérinaire „	„	„	„	„	„	„	9	9	18	0,00 : 1	0,00 : 1	0,00 : 1	0,00 : 1
In BELGIE.													
Medico-Chirurgische dienst	„	1	„	4	7	57	38	20	127	9,58 : 1	4,75 : 1	1,01 : 1	4,83 : 1
Pharmaceutische „	„	„	„	„	1	3	8	19	31	30,00 : 1	3,00 : 1	9,00 : 1	27,00 : 1
Vétérinaire „	„	„	„	„	1	11	9	7	28	27,00 : 1	11,00 : 1	1,45 : 1	16,00 : 1

(1) Vgl. ***Geneesk. Ct.***, 17 Aug. 1851.

XI.
GENEESKUNSTOEFENAREN IN NEDERLAND OVERLEDEN

GEDURENDE DEN JARE 1851 EN IN DE EERSTE ZES MAANDEN VAN HET JAAR 1852; — MET DE KORTE BIOGRAPHIE VAN EENIGEN HUNNER.

I.
Overleden gedurende den jare 1851.

A. *Hoogleeraren in de Geneeskunde.*

April 11. Mr. Th. van Swinderen, Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, Hoogleeraar bij de Faculteit der Wis- en Natuurkunde aan de Hoogeschool te *Groningen*.

B. *Doctoren.*

Jan. 13. F. Stork, Med. Doctor, te *Zutphen*, Ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw en van den rooden Adelaar van Pruissen, President der Plaatselijke Geneesk. Commissie, Lid der prov. Geneesk. Commissie en Lid van vele geleerde genootschappen; 73 j.

„ 27. J. H. A. van Basten Batenburg, Med. Doctor, te *Lichtenvoorde*, Burgemeester van die gemeente, enz.; 57 j.

Feb. 26. J. H. van de Watering, Med. Doct., te *Voorschoten*.

Maart 24. J. H. van Marle, Med. Doctor; 31 j. [Overleden aan boord van de *Triton*, op zijne terugreis van *Java*.]

April 8. S. E. Stein, Med. Doctor en Vroedmeester, te *'s Gravenhage*, Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, enz.; 74 j.

„ 10. W. H. Mirandolle, Med. Doctor te *'s Gravenhage*, Ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw, enz.; 70 j.

„ 15. W. J. Immink, Med. et O. D., te *Alkmaar*; 42 j.

„ 15. P. Heybrock, Med. Doctor, te *Amsterdam*; 26 j.

„ 28. A. Willet, vroeger praktiserend geneesheer, te *Amsterdam*; 60 j.

Mei 30. A. W. Janssens, Med. Doctor, te *Weert*, Ridder van de orde van den Ned. Leeuw, Kantonregter en Lid van den stedelijken raad.

Junij 3. M. Gorter, Med. et Chir. Doctor, te *Utrecht*; 35 j.

„ 11. A. H. Florison. Med. Doctor en Vroedmeester, te *Genemuiden*, en Burgemeester aldaar; 60 j.

Julij 1. G. C. Berch Gravenhorst, Med. Doct., te *Utrecht*; 39 j.

„ 31. G. P. Rijk, Med. Doctor, te *Amsterdam*; 25 j.

Oct. 18. C. G. E. Mergell, Ridder van het Legioen van Eer en van den Ned. Leeuw, M. D. te *'s Gravenhage*, Oud-Inspecteur van de geneeskundige dienst der land- en zeemagt.
Sept. 17. H. van Daalen, M. et O D., te *Paramaribo*, vroeger te *Veenendaal.*

—

C. *Heel- en Vroedmeesters.*

Jan. 23. L. Eikendal, Heel- en Vmr., te *'s Gravenhage*; 75 j.
„ „ F. G. de Battij, Heelmeester, te *Amsterdam;* 71 j.
. . . . Rousseau, Heelmeester, te *Roermond.*
Feb. 26. C. van Delden, Heel- en Vroedmeester, te *Amsterdam;* 48 j.
Maart 21. K. E. Franck, Heel- en Vroedmeester, te *Amsterdam*; 32 j.
April 19. H. L. van Duyl, Heel- en Vroedmeester, te *Zierikzee*, Secretaris der Plaatselijke Geneesk. Commissie; 49 j.
Junij 28. R. R. Nauta, Heelmeester, Genees- en Heelkundige bij 's rijks werf, te *Amsterdam;* 55 j.
Oct. 26. J. H. M. Mosselman, Heelmeester, te *Amsterdam;* 25 j.
Nov. 15 J. C. Albrecht, Heelmeester te *Amsterdam*, Lid der Plaatselijke Geneeskundige Commissie; 80 j.
Dec. 20. H. Hendriks, Heelmeester, te *Deventer;* 82 j.

—

D. *Heel- en Vroedmeesters ten Platten lande.*

Jan. 14. J. Kruysse, Heel- en Vmr., te *Oud-Vossemeer.*
„ 23. F. C. de Ritter, Heelmeester, te *Hulst.*
Feb. 17. T. D. Nieman, Heelmeester, te *Niewolda;* 70 j.
April 8. I. A. van Steeden, Heel- en Vroedmeester, te *Bathmen.*
„ 13. A. H. Teljer, Heel- en Vroedmeester, te *Asperen;* 80 j.
Junij 13. B. J. J. Gabry, Heel- en Vmr., te *Lekkerkerk;* 36 j.
„ 17. U. A. Noordenbos, Heel- en Vroedmeester, te *Hallum;* 73 j.
Sept. 9. J. A. Kappers, Heel- en Vroedmeester, te *Meeden:* 64 j.
Oct. 30. J. Kooyman, Heel- en Vmr., te *Hazerswoude;* 40 j.
Nov. 9. H. F. Lamping, Heel- en Vroedmeester; 34 j.
„ 25. H. P. Moll, Heel- en Vroedmeester, te *Naarden;* 56 j.
Dec. 21. B. Ellerman, Heelmeester, te *Koedijk;* 25 j.

—

E. *Officieren van Gezondheid.*

Jan. 2. J. F. Stegmann, Officier van gezondh. 2e kl. bij de Marine; 54 j.
Maart 3. L. M. Vermeulen, Gep. Off. van gezondh., te *Gemert;* 78 j.
April 12. D. H. Suerhoff, oud Off. van gezondh. der 2e kl.; 56 j.
Mei 12. J. M. Dueckell, Gep. Off. van gezondh. der 1ste klasse, Ridder der orde van den Ned. Leeuw, te *Arnhem;* 75 j.
Junij 13. P. Meijboom, apotheker der 3de klasse, in garn. te *Maastricht;* 46 j.
Aug. 7. G. C. Janssen, Off. van gezondh. der 3de kl.; 26 j.

Aug. 19. P. L. Beckers, Med. Doct., Kommandeur der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Groot Kruis der Orde van de Eikenkroon, Kommandeur der Orde van den Witten Valk van Saksen-Weimar Eisenach, gepensioneerd Inspecteur-Generaal van de Geneeskundige dienst der land- en zeemagt, te *Aken.*

Nov. 20. A. van Overstraten, gepens. Chrir.-Maj. 1ste rang, bij de Marine, te *Bergen-op-Zoom.*

—

F. *Apothekers.*

Jan. 16. A. J. d'Ailly, te *Amsterdam;* 57 j.
Maart 12. C. Hesterman, te *Amsterdam;* 63 j.
„ 15. F. B. J. C. Meylink, te *Vianen;* 28. j.
„ 24. H. A. Binksma, en drogist, te *Harlingen;* 48 j.
April 24. J. L. de Keulenaar, te *Amsterdam;* 62 j.
Mei 2. P. J. Meerburg, te *Leyden;* 31 j.
„ 24. A. H. Scheerenberg, te *Amsterdam.*
Junij 11. C. F. Hoffman, oud-apotheker, te *Amsterdam;* 82 j.
Julij 7. H. Herdingh, te *Leyden;* 70 j.
„ 23. P. A. van der Byll, te *Brielle;* 41 j.
„ 28. J. Korver, Az., te *Hoorn*, Secretaris der Plaatselijke Geneeskundige Commissie, Lector in de Chemie, Pharmacie en Botanie, aan de Klinische School; 59 j.
„ 30. J. van der Thole, te *Haarlem.*
Aug. 16. H. G. Kisjes Wz., te *Amsterdam;* 24 j.
Oct. 21. A. van Kempe, te *Amsterdam.*

—

G. *Geneeskundigen in O. I. dienst.*

Feb. 5. P. J. Godefroy, gepens. Chef van de Geneesk. dienst in *Nederl. Indië*, te *Batavia.*
„ 22. G. J. F. J. Brandon, Off. van gezondh. der 3de kl., te *Matapoera.*
Maart 21. A. Syriër, Off. van gezondh. 2e kl., bij de Marine, op *Onrust.*
Maart 30. Dr. Schwaner, Off. van gezondh., Lid der Natuurkundige Commissie te *Batavia.*
April 12. J. Anslijn, Off. van gezondh. 2de kl., te *Samarang.*
Mei 5. C. A. Staude, Off. van gezondh. 3de kl., te *Weltevreden.*
Nov. 1. M. I. E. Müller, gepens. dirig. Off. van gezondh. 1ste kl., Ridder der Nederl. Leeuw, te *Batavia;* 40 j.

—

H. *Geneeskundigen in W. I. dienst.*

Julij 17. J. P. Sommer, Off. van gezondh. 2de kl. (Overl. te *Soeterwoude*, alwaar hij ter herstelling zich ophield.)

II.

ALGEMEEN OVERZIGT VAN DE STERFGEVALLEN,

die, in 1851, onder de Geneeskunstoefenaren in Nederland hebben plaats gehad, voor zoo verre ze mij bekend geworden zijn, — vergeleken met 1847—1850.

Er zijn overleden:	1851.	1850.	1849.	1848.	1847.
A. *Hoogleeraren* in de Geneesk. .	1	0	1	1	2
B. *Doctoren*	16	16	28	39	25
C. *Heel- en Vroedmeesters* . . .	10	9	4	11	8
D. *Heel- en Vroedmeesters ten Platten Lande*	12	10	12	17	26
E. *Officieren van Gezondheid:*					
Gepensioneerde	5 } 8	1 } 2	5 } 8	7 } 12	5 } 6
Effective	3	1	3	5	1
F. *Apothekers*	14	15	13	11	11
Totaal . . .	61	52	66	91	78
G. *Offic. van Gez. en Civiele Geneeskundigen in O. I.*	7	8			
H. *Offic. v. Gez. van het W. I. leger.*	1	1	1	1	1

III.

GENEESKUNSTOEFENAREN IN NEDERLAND OVERLEDEN

van 1° *Januarij tot* 1° *Julij* 1852.

—

A. *Hoogleeraren.*

April 4. M. J. Macquelijn, Rustend Hoogleeraar in de Faculteit der Geneeskunde aan de Hoogeschool te *Leijden;* 80 j.

Junij 16. J. C. B. Bernard, (honorair) Hoogleeraar in de Geneeskunde, Oud-Inspecteur Generaal van 's Rijks Geneeskundige dienst, eerste lijfarts van wijlen Z. M. Koning Willem I, Kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw, enz.; 78 j.

—

B. *Doctoren.*

Jan. 26. H. J. Fortuin, Med. Doctor, te *Zutphen;* President der Plaatselijke Gen. Commissie; 55 j.
» 31. G. Plaat, Med. Doctor, te *Leijden*; 68 j.
Maart 18. G. J. P. Timmermans, Med. Doctor (nog niet gevestigd); 29 j.
» 23. J. W. Hecking, Med. Doctor, te *Goes*; President van de plaatselijke Geneeskundige Commissie, Ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw; 79 j.
April 8. J. F. van Hulsteijn, Med. Docter te *Nijmegen;* 30 j.
» 19. A. Bolsius, Med. et Art. Obst. Doctor, te *'s Hertogenbosch,* Ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw, President der provinciale Commissie van Geneeskundig onderzoek en toevoorzigt, doctor van het groot gasthuis aldaar, lid van de gemeenteraad der stad, enz.; 69 j.
Mei 3. H. S. Dusseldorp, Med. Doctor, te *Warffum*; 27 j.
» 13. H. Mirandolle, Med. Doctor, te *'s Gravenhage,* Geneesheer bij de hofhouding van Z. M. den Koning en Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden; 36 j.

—

C. *Heel- en Vroedmeesters.*

Jan. 27. J. Hoogstad Drost, Heel- en Vroedmeester, te *Schiedam*; 44 j.

—

D. *Heel- en Vroedmeesters ten Platten lande.*

Febr. 4. D. Nieuwenhoff, voormalig Heel- en Vroedmeester, te *Breukelen* aan de Vecht; 79 j.
» 14. J. C. Boudewijnse, Heel- en Vroedmeester, te *Grijpskerke* (Zeeland); 34 j.
April 10. O. S. van der Veen, Heel- en Vroedmeester te *Zuidwolde* (Drenthe); 46 j.
» 14. J. J. Buurman, Heelmeester, te *Zuid-Beijerland*; 59 j.
Mei 21. J. C. Kraft, Heel- en Vroedmeester, te *'s Gravenland*; 32 j.
» 30. S. Visscher, Heel- en Vroedmeester, te *Hillegom;* 32 j.
Junij 4. C. Kerbert, Heel- en Vroedmeester, te *Zaandam;* 50 j.

—

E. *Officieren van Gezondheid.*

8 Mei 1852. J. M. Janssens, tijdelijk Officier van Gez. 2. klasse.
16 Junij. J. C. B. Bernard. Inspecteur-generaal van de geneeskundige dienst der Land- en Zeemagt.

F. *Apothekers.*

Jan. 1. N. Abeleven, te *Nijmegen.*
» 5. A. P. Milius, te *Utrecht.*
» 28. C. A. Kop, te *Rotterdam.*
Febr. 7. J. J. Steenwijk de Raad, te *Rotterdam.*
» 17. K. Kaan, te *Haarlem,* Lid der Provinciale Commissie v. Geneesk. onderz. en toevoorzigt, en van den gemeenteraad der Stad; 55 j.

Maart 8. J. C. Boot, te *Gorinchem*, Stads Apotheker en Secretaris van de plaatselijke Gen. Commissie; 53 j.
» 28. J. G. Onnen, te *Utrecht*.
April 22. G. W. de Bruijn, te *Rotterdam*.
Mei 8. W. van Gruting, te *Utrecht*.
» 11. J. van Ingen, te *Utrecht*.

G. *Geneeskundigen in O. I. dienst.*

Jan. 19. B. A. Eichler, gepens. Offic. v. Gezondh. 2. Kl.; 44 j.

IV.

KORTE BIOGRAPHIEËN VAN EENIGE LAATSTELIJK OVERLEDENE NEDERLANDSCHE GENEESKUNSTOEFENAREN.

I.

M. J. Macquelijn.

Den 4 April 1852 overleed de nestor der med. faculteit te *Leijden*, een der oudste Med. doctores van ons vaderland, de Hoogleeraar M. J. Macquelijn. — Geboren te *Delft*, den 10 September 1771, bereikte hij den ouderdom van meer dan 80 jaren. Voor de Academische Studie opgeleid wordende, had hij het voorregt onder de leerlingen te behooren van den beroemden graecus Henricus Hoogeveen, toen ter tijd Rector der Latijnsche scholen te *Delft*. Op het voorbeeld van dezen leermeester volhardde hij tot op vergevorderden leeftijd in de beoefening der oude letteren. Den 14 November 1795 werd hij te *Leijden* tot Doctor in de Geneeskunde gepromoveerd, na het openlijk verdedigen van een Spec. Inaug. de Vomitu.

Zijne leeraren in de Geneeskunde waren: E. Sandifort, N. G. Oosterdijk, N. Paradijs, S. J. Brugmans en M. S. Dupui. Van Paradijs en Brugmans was hij een zeer geliefd discipel en vriend. Na zijne promotie zette hij zich in zijne vaderstad neder en verheugde zich weldra in eene uitgebreide praktijk. Deze bezigheid belette hem echter niet zijn overigen tijd aan de Studie te wijden, waarvan onder anderen tot bewijs kan strekken, het berigt, te vinden in de *Konst- en Letterbode* van 1798, N°. 247, als volgt: »In de laatste zitting van de Academie der Geneeskunde te *Madrid* wierd de prijs van 640 realen toegewezen aan den burger M. J. Macquelijn, Stads Med. Doctor te Delft, als schrijver eener verhandeling: over het langzaam en moeijelijk tanden krijgen." — Van het *Geneeskundig Magazijn*, uitgegeven te *Delft* in 1801 en volgende jaren, was hij

met Dr. A. van Stripriaan Luïsçius, G. G. Ontijd en J. van Heekeren, mede-redacteur en schrijver. Zijne toenemende praktijk, als ook de menigvuldige bezigheden aan eer en lastposten, waarmede hij als overladen werd, verbonden (zijnde hij onder anderen in 1806 benoemd tot lid der Prov. Geneeskundige commissie te *'s Hage*, welke betrekking hij tot aan zijn dood toe vervulde) verhinderden hem wel verder als schrijver op te treden, doch niet om met zijne aanhoudende studie voort te gaan; hetwelk ten gevolge had, dat hij niet aarzelde de eervolle benoeming tot Hoogleeraar bij de Geneeskundige faculteit te *Leijden* aan te nemen. Bij de aanvaarding van dit ambt op den 2 October 1824 hield hij eene oratio Inauguralis: de *Med. practicae Doctore, fideli artis historico.* — Den 8 Februarij 1830 als Rector magnificus aftredende, sprak hij eene redevoering uit: *de nonnullis Philosophiae Naturalis partibus cum institutione medicinae arctius conjungendis.* — Onder de redacteuren der Geneeskundige Bijdragen, in 1830 uitgegeven, vindt men ook zijn naam. — In 1841 werd hij, den ouderdom van 70 jaren bereikt hebbende, volgens de wet Emeritus. Hij bleef echter nog gedurende 2 jaren zijne functiën waarnemen, tot hij eindelijk een opvolger verkreeg. — Nu meende hij een otium doctum te zullen genieten en zich in zijne geliefde classici te mogen verlustigen. Doch hierin werd hij te leur gesteld door eene toenemende vermindering van het gezigtsvermogen, welke langzamer hand in bijna volkomene blindheid overging. — Voorzeker was M. een dier zeldzame mannen, die de natuur als het ware heeft voorbeschikt om Medicus te zijn. Want bij onvermoeiden ijver en uitgebreide kennis bezat hij een grooten takt en scherpen praktischen blik om dadelijk en juist te diagnosticeren, en zij, die het geluk hadden van hem te zien handelen, wisten niet, wat zij meer bewonderen moesten, of zijne juiste diagnosis of het eenvoudige en fiksche geneesplan, dat hij volgde. — Als mensch was hij van een opgeruimd gemoed, doch tevens met hoogen ernst bezield. Hij was een liefhebbend echtgenoot en vader, een getrouw vriend en minnaar van zijn vaderland; voor zijne veelvuldige leerlingen een waar leidsman en raadgever, voor zijne patienten een trooster en redder. Zijne nagedachtenis blijve lang in zegening. (*Gen. W.blad.*)

II.

Dr. P. L. Beckers.

De heer P. L. Beckers, Med. Doctor, gepensioneerd Inspecteur-Generaal van de Geneeskundige dienst der Land- en Zeemagt, enz. overleed in 62 jarigen ouderdom, den 19 Augustus 1851, te *Aken*, en werd den 22 daaraanvolgende op het R. K. Kerkhof buiten *Maastricht* ter aarde besteld. — Het lijk vervat in eene looden kist door eene mahonijhouten fraai gewerkte kist omgeven,

was door de zorg van den Chir.-majoor RIEBER derwaarts overgebragt, en werd door eenige nabestaanden en bekenden, alsmede door de Officieren van de Geneeskundige dienst van het garnizoen, in vijf rijtuigen gezeten, aan de Wijkerpoort afgehaald, van dáár tot in de St. Servaaskerk vergezeld en na de gebruikelijke godsdienstige plegtigheden tot aan deszelfs laatste rustplaats begeleid. Onder de daarbij aanwezigen bevond zich ook het Lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, Mr. DE LOM DE BERG, Burgemeester der stad *Venlo*, geboorteplaats van den overledene, die ter eere van dezen stadgenoot aan de plegtigheid was komen deel nemen.

—

III.

C. G. E. MERGELL.

Den 18 October 1851 overleed te 's *Gravenhage* in den ouderdom van 70 jaren, de Heer CARL GEORGE EDUARD MERGELL, Med. Doctor, Ridder der orden van het Legioen van Eer en van den Nederlandschen Leeuw, en oud-inspecteur van de Geneeskundige dienst der land- en zeemagt; — een man, die aan de uitgebreidste kennis de grootste menschenliefde paarde.

Geboren in den jare 1781 (27 April, te *Telsberg, in Hessen-Kassel*), trad hij als jongeling van 17 jaren in de Nederlandsche militaire Geneeskundige dienst en verwierf hij zich de liefde en de achting van den toenmaligen Inspecteur-Generaal, den beroemden hoogleeraar BRUGMANS, onder wiens leiding hij te *Leijden* studeerde, in zoo buitengewone mate ('t geen vooral blijkt uit diens eigenhandige brieven, in de nalatenschap gevonden), dat deze hem als zijn kind behandelde en hem naderhand de doctorale waardigheid deed verkrijgen. Voor en na de vereeniging dezer landen met het Fransche Keizerrijk, had hij de droevige maar ruime gelegenheid, om eerst als Chir. aide-majoor, en eindelijk als chir.-majoor van de keizerlijke garde eene rijke ervaring op te doen in de menigte veldslagen, die de keizer in Duitschland, Spanje en Rusland leverde, en in de tallooze schermutselingen, die hij bijwoonde. De keizer beloonde zijne uitstekende diensten met de orde van het legioen van eer, hem op het slagveld zelf geschonken. Langen tijd in garnizoen in de nabijheid van Parijs, werd hij de vriend van den beroemden LARREY, en leerde hij van de Fransche chirurgen; hij sprak ze van de geneeskunde van Boerhaave, van van Swieten, van Hoffman, van Frank, enz. Begaafd met een geheugen, dat met regt colossaal mag genoemd worden, en met een buitengewoon scherp oordeel en gezond verstand, onthield hij alles, wat hij las, analyseerde lezende, en pastte, met groot voordeel voor zijne lijders, de lessen van groote meesters toe, verwerpende wat overdreven en behoudende wat waarheid was; er bijvoegende wat ontbrak. De

val van het keizerrijk bragt hem, na het doorstaan van ontelbare gevaren, in zijn tweede vaderland terug. Spoedig verkreeg hij hier eene aanstelling als chirurgijn-majoor, en weldra den rang van inspecteur van de geneeskundige dienst der land- en zeemagt in de noordelijke provinciën. In alle rangen, die hij had doorloopen, ijverde hij voor de eer van den stand, dien hij had omhelsd, eerst voor zich en de officieren van gezondheid, die in zijne onmiddellijke nabijheid waren geplaatst en eindelijk, toen zijn rang hem boven allen had verheven, verdedigde hij de belangen van het geheele corps der geneeskundige dienst met een vuur, dat hem in de andere gedeelten der armée geduchte vijanden berokkende. Voorbeeldeloos waren zijne pogingen, om aan de militaire geneeskundige dienst de consideratie te doen toekomen, die zij verdiende, en toch werd zijn streven door velen dergenen miskend, wier lot door zijne voorspraak was verbeterd. Jalouzij vooral op zijnen rang, die met zijnen leeftijd niet scheen te strooken, was de drijfveer, die velen hunner zijnen val deed wenschen. Zijne liefde voor regt en billijkheid deden hem eindelijk zijn eigenbelang vergeten; en toen het den nijdigen reeds gelukt was den nieuwen inspecteur-generaal, die den onvergelijkelijken BRUGMANS was opgevolgd, tegen zich intenemen, was eene oppositie tegen een onvoorzigtig besluit het voorwendsel zijner verwijdering, en in de kracht van zijn leven werd een man op pensioen gesteld, die in alle opzigten verdiende aan het hoofd te staan van het corps, waaraan door zijne onvermoeide pogingen eene eerste plaats in de armée was aangewezen.

Zijne vele en vermogende vrienden en wapenbroeders trachtten hem steeds te bewegen pogingen tot wederplaatsing aan te wenden, en beloofden hem daartoe hunne voorspraak, maar zijn gekrenkt gevoel van eigenwaarde liet hem dit niet toe. Hierna begon hij de burgerpraktijk uit te oefenen en vestigde hij zich daartoe in den jare 1827 te *'s Gravenhage*, waar hij tot den laatsten dag zijns levens werkzaam was. Koning WILLEM II trachtte later het hem aangedane ongelijk te verzachten en zijne hem persoonlijk bekende verdiensten te beloonen, door hem terstond na zijne troonsbeklimming te benoemen tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw.

Allen, die hem in zijn werkkring hebben gekend, weten welk een man de heer MERGELL was. Onder een voorkomen, dat hij zoo bar mogelijk wenschte te maken, verborg hij een hart, dat voor alle zachte gewaarwordingen klopte; gehechtheid aan zijne vrienden was een heerschende trek in zijn karakter; medelijdend voor alle ellende, hielp hij waar hij slechts kon; en ontelbaar zijn degenen, die hij op de meest kiesche wijze beweldadigde; gevoelig voor alle leed, wilde hij den schijn aannemen als of niets hem deerde, en alles maakte op hem een blijvenden indruk; hij spotte met zijne vijanden en was onbekwaam hen te vergelden, naardat

zij verdienden. Zijne laatste woorden waren den naam van den Schepper. Zijne lijders verliezen in hem den besten geneesheer; zijnen vrienden blijft hij onvergetelijk en *'s Gravenhage* mist in hem een zijner edelste burgers. *(Gen. Courant.)*

IV.

J. Korver, Az.

Den 28 Julij 1851 overleed te *Hoorn*, ten gevolge van eene plotselinge ongesteldheid, in den ouderdom van 59 jaren, de heer J. Korver Az., Apotheker, Secretaris der plaatselijke Commissie van Geneeskundig toevoorzigt, en Lector in de Chemie, Pharmacie en Botanie aan de Clinische School aldaar. — Hij droeg de algemeene achting weg bij de burgers van die stad, zoowel door zijne naauwgezetheid in zijn vak, het naauwkeurig waarnemen zijner verschillende betrekkingen, als door zijnen vriendelijken omgang.

In het jaar 1826 werd hij als Lector aangesteld, en heeft gedurende dien tijd tot aan zijn dood toe, deze betrekking met lof waargenomen en vele leerlingen gevormd, die thans een sieraad der Maatschappij zijn.

Zijn plotseling afsterven heeft bij degenen, die hem gekend hebben, een diepen indruk gemaakt, en zijn naam zal bij velen een aangenaam herdenken achterlaten.

V.

S. J. Einthoven.

(Nopens dezen verdienstelijken Heelkundige, overleden den 9 Junij 1850, en omtrent wiens leven en werken wij reeds in onzen voorlaatsten Jaargang (1850—1851, bl. 220) eenig berigt hebben gegeven, — heeft de heer J. J. A. Gouverneur, in zijn *Huisvriend* (October 1851) de volgende schoone en ware regelen te boek gesteld, — regelen, die hier ter plaatse behooren bewaard te worden:

»Lijkoffer voor een' overleden Groninger burger.

Er was een man, dien ieder Groonger kende
En slepend vaak langs 's heeren weg zag treên. —
Was ergens pijn, nood, lijden of ellende,
Daar scheen zijn plaats, daar trok zijn hart hem heen.
Of 't wrakke lijf zijn stap al soms vertraagde,
Hij miste nooit.... nooit, waar men jammer vond,
En of zijn hand dan al de sneê niet waagde,
Toch bragt hij heul en balsem voor de wond.

Stil was zijn doen, stil was zijn gang door 't leven, —
Kent ge 't verhaal van den Samaritaan?
Die ook had balsem in die wond gewreven,
Maar ging zijns weegs en... dacht daar niet meer aan.

'k Heb vaak gehoord, hoe men een mensch vergoodde;
Wat roem, wat prijs, wat lofgalm en wat glans!
'k Dacht dan terug aan U, gij, stille Doode,
En legde, als vriend, op Uwe zerk mijn krans.")

XII.

BENOEMINGEN, ONTSLAG, EERBEWIJZEN VAN EN AAN NEDERLANDSCHE GENEESKUNSTOEFENAREN, *in* 1851 *en* 1852.

I.

BENOEMINGEN TOT BURGERLIJK-GENEESKUNDIGE BETREKKINGEN.

A. BENOEMINGEN AAN DE INRIGTINGEN VOOR GENEESKUNDIG ONDERWIJS.

1. Bij Besluit van den 8 Augustus 1851, n°. 43, heeft Zijne Majesteit goedgevonden, ter vervulling der vacature in de faculteit van Wis- en Natuurkunde bij de Hoogeschool te *Groningen*, ontstaan door het overlijden van den Hoogleeraar Mr. TH. VAN SWINDEREN, te benoemen den Heer Dr. P. J. VAN KERCKHOFF, Professor in de Natuur- en Scheikunde aan het Athenaeum te *Maastricht*. (1)

(Den 3 November 1851 aanvaardde de Heer VAN KERCKHOFF zijne betrekking van gewoon Hoogleeraar in de Chemie enz. aan de Hoogeschool, met het houden van eene redevoering, die tot onderwerp had: »*De Scheikunde in verhouding tot maatschappelijke belangen.*")

2. Bij Besluit van den 23 Augustus 1851, n°. 81, heeft Zijne Majesteit goedgevonden tot buitengewoon Hoogleeraar bij de faculteit van

(1) Doordien de Hoogleeraar C. MULDER de opvolger is geworden van wijlen Professor VAN SWINDEREN, zoo moest er dus een nieuwe Hoogleeraar zijn voor de Scheikunde en verwante vakken, en werd als zoodanig benoemd de Heer P. J. VAN KERCKHOFF. — De nominatie bestond uit den benoemde en Dr. J. H. VAN DEN BROEK, leeraar aan 's Rijks Kweekschool voor Militaire Geneeskundigen enz. te *Utrecht*.

Geneeskunde aan de Hoogeschool te *Groningen*, te benoemen den Heer Dr. I. van Deen, praktiserend Geneesheer te *Zwolle*. (1)

(Den 12 November daaraanvolgende aanvaardde de Heer van Deen zijne waardigheid in het groot auditorium der Hoogeschool, met het houden eener redevoering *»over den omvang der Physiologische Wetenschap, en over de waarneming, als het eenige middel om haar te beoefenen.*")

3. In de Vergadering van Heeren Curatoren der *Leijdsche* Hoogeschool, d. d. 30 September 1851, is de Heer J. A. Boogaard, Med. et Chir. Doctor, te *Rotterdam*, benoemd tot Prosector aan het Anatomische Kabinet te *Leijden*.

(De Heer Boogaard is tevens werkzaam als docent in de Pathologische Anatomie enz., — zie boven.)

4. Door den Minister van Binnenlandsche zaken is in October 1851 benoemd tot Professor in de Natuur- en Scheikunde bij het Koninklijk Athenaeum te *Maastricht*, de Heer Dr. B. Verver, te *Meppel*, ter vervulling van de vacature aldaar ontstaan door het beroepen van den Heer Dr. P. J. van Kerckhoff, als Hoogleeraar naar *Groningen*. (2)

(De installatie van den Heer Verver te *Maastricht* had plaats den 2 December daaraanvolgende.)

5. Den 15 Sept. 1851 aanvaardde Dr. Q. J. Goddard, te *Rotterdam*, het lectoraat in de Ontleed- en Natuurkunde van den Mensch, aan de klinische school aldaar, met het houden van eene Redevoering: *Over het verband tusschen de Ontleedkunde en Natuurkunde van den Mensch met de geneeskunde in het algemeen* (3).

6. Bij Besluit van 1 October 1851, is door de commissie van bestuur over de Geneeskundige School te *Rotterdam*, tot Prosector aan deze inrigting, uit het volgende (door den Lector in de Anatomie en Physiologie ingediende) drietal: H. Lage, N. Bosz en E. Dekker, benoemd de heer H. Lage.

7. Den 13 Januarij 1852 aanvaardde Dr. J. B. Molewater zijne betrekking als lector in de geneeskundige kliniek aan de klinische school te *Rotterdam*, met het houden eener Redevoering: *Over het hospitaal als leerschool*.

8. Tot Lector in de natuur-historische wetenschappen aan de Koninklijke Militaire Akademie te *Breda* werd beroepen de heer C. A. J. A. Oudemans, Med. Doctor, Lector in de Botanie aan de Genees-

(1) De nominatie bestond uit den benoemde en Dr. J. Moleschot, privaat-docent te *Heidelberg*.

(2) Behalve de benoemde stonden op de voordragt Dr. W. M. Perk, te *Delft*, en Dr. Adriani, te *Rotterdam*.

(3) Behalve de benoemde waren op het drietal geplaatst Dr. Boogaard Jr. en Dr. J. Zeeman.

kundige School en aan het Wetenschappelijk Instituut te *Rotterdam*. (De heer OUDEMANS heeft echter voor dat beroep bedankt.)

—

B. PROVINCIALE GENEESKUNDIGE COMMISSIËN.

I. Bij Besluit van 7 December 1851, n°. 21, heeft Zijne Majesteit goedgevonden te benoemen:

1. tot lid der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Noordholland*, gevestigd te *Haarlem*, W. G. TEN HOUTE DE LANGE, Heel- en Vroedmeester te *Alkmaar*, ter vervanging van Dr. R. J. JUNGIUS, overleden; —

2. tot lid der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt te *Groningen* Dr. J. HISSINK JANSEN, Hoogleeraar in de Geneeskunde, te *Groningen*, (1) ter vervanging van Dr. A. A. SEBASTIAN, eervol ontslagen; —

3. tot lid der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Overijssel*, Dr. M. DASSEN, Geneesheer te *Zwolle*, ter vervanging van Dr. I. VAN DEEN, eervol ontslagen.

II. Bij besluit van 24 April 1852, n°. 87, heeft Zijne Majesteit goedgevonden, tot lid der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Noordholland*, gevestigd te *Haarlem*, te benoemen J. C. KRUSEMAN, Apotheker te *Haarlem*, ter vervanging van K. KAAN, overleden.

—

C. PLAATSELIJKE GENEESKUNDIGE COMMISSIËN
en andere
D. STEDELIJKE BENOEMINGEN.

Deze worden gevonden beneden, in de *Handelingen der Stedelijke Besturen*.

—

E. VERSCHILLENDE ANDERE BENOEMINGEN.

1. Tot *Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal* zijn in Junij 1852 *herbenoemd* de heeren: Dr. R. WESTERHOFF, te *Warffum*, en Dr. J. H. H. DE POORTER, te *'s Hertogenbosch*.

—

2. Tot *Lid van de Provinciale Staten* van de Provincie *Noord-Holland* werd benoemd: Dr. S. SARPHATI, te *Amsterdam*.

—

3. *Lijst der Geneeskunstoefenaren, die in* 1851—1852, *in de*

(1) Behalve de benoemde stond op de voordragt van heeren Gedeputeerde Staten, de heer H. W. SCHREUDER, Heel- en Vroedmeester, te *Groningen*.

onderscheidene provinciën onzes lands benoemd zijn tot Leden van Gemeenteraden, en ook tot Wethouders. (1)

Wij laten hier naar de rangorde der Provinciën, in de Alphabetische opvolging der gemeenten, al de benoemingen volgen, die er in ons land (bij de eerste verkiezing van de Gemeenteraden in 1851 en later, tot dus verre) van Geneeskunstoefenaren hebben plaats gehad.

Dit overzigt zal, dunkt ons, ook in vele opzigten kunnen strekken tot een bewijs, dat men vrij algemeen het wenschelijke er van inziet, dat ook Geneeskunstoefenaren in de Gemeenteraden zitting hebben, en tevens dat de stand der Geneeskunstoefenaren ten onzent aanspraak kan maken op algemeene opprijsstelling in het oog der burgerij: — een en ander ook in verband tot 't gene daaromtrent is voorgevallen bij het beraadslagen over de *Gemeentewet*, in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, waaromtrent een uitvoerig verslag is medegedeeld in onzen vorigen jaargang, bladz. 222—233.

Ziet hier nu de Lijst, zoo naauwkeurig mogelijk opgemaakt:

1. NOORD-BRABANT.

Bergen op Zoom.
J. A. de Ram, M. D.
J. A. du Toy, M. D.
H. P. van Hall, M. et C. D.
Boxmeer.
P. Mutsaers, Apt.
Boxtel.
H. A. Sassen, M. D.
Breda.
L. F. G. van Cooth, M. D.
Grave.
R. J. N. Walther, Apt.
's Hertogenbosch.
A. Bolsius (✠3) M. D., H. en V.
(Sedert overleden.)
L. J. B. v. Heyst, M. C. et O. D.
Heusden.
H. W. Prillevitz, Apt.
Oosterhout.
F. L. de Cottignies, M. D. (Bed.?)
Oss.
A. van der Steen, M. et O. D.
Tilburg.
A. A. A. Barning. M. D. en H. t. p. l.
Waalwijk.
L. G. van Heyst, M. et O. D.
Waspik.
J. F. Lips, M. D.
H. C. van Son, M. et O. D.

2. GELDERLAND.

Culenborg.
H. M. van der Meer, Apt.
Elburg.
H. W. C. de Jong, M. C. et O. D.
Harderwijk.
J. P. Croes, M. C. et O. D.
L. Huysman, Apt.
Hattem.
D. Z. van Duyl, H., H. t. p. l. en V.

(1) De Burgemeesters-Geneeskundigen zijn in den laatsten tijd op vele plaatsen eervol ontslagen; — zie hier achter.

3. ZUID-HOLLAND.

a). 1ste Afdeeling.

Aarlanderveen.
L. W. Varossieau, Dro.
Delft.
J. Soutendam, M. D.
Gouda.
G. P. Buchner, M. D.
J. G. Rooseboom, M. D.
's Gravenhage.
W. H. Meijer, M. D.
S. van Gogh. Bz, M. D.
Katwijk binnen of aan den Rijn.
H. P. Polijn Buchner, M. et O. D.
Leijden.
J. Adriaans. M. D.
C. W. H. van Kaathoven, M. D.
H. P. Stoffels, H. en Vmr.
Nieuwveen.
W. P. van Rhijn, M. D.
Noordwijken (de beide).
G. J. F. Merz, M. et O. D.
Oudshoorn.
H. C. van der Burch, M. et O. D.
Schoonhoven.
C. J. F. van den Braak, Apt.
Voorschoten.
H. van der Horn van den Bos, M., C. et O. D.
Wassenaar c. a.
E. W. Vos, H. t. p. l.
Wateringen.
J. v. Munnikrede, H. t. p. l. V.
Woerden.
J. E. Pruimboom, M. D.
J. de Braauw, M. D.

ZUID-HOLLAND

b) 2de Afdeeling.

Alblasserdam.
J. M. Herfst, M. et O. D.
Barendrecht. c. a.
J. Nolen, H. t. p. l. en V.
Beijerland (Oud-)
C. Kleyn, H. t. p. l. en V.
Delfshaven.
Lut. Bruyn, M. D., H. t. p. l. en V.
Dordrecht.
M. G. Timmers Verhoeven, M. D.
Hellevoetsluis.
K. A. Rombach, M., C. et O. D.
J. A. van Es, H. t. p. l.
J. H. Bruch, Dro.
Hendrik-Ido-Ambacht c. a.
J. H. Coert, H. t. p. l. en V.
Kralingen.
M. D. Burkens, H. t. p. l. en V.
Middelharnis.
D. H. van Es, M. D.
Rotterdam.
B. Eikma, Apt.
Schiedam.
A. Maas, M. D.
Sommelsdijk.
J. Fauel Theodz., H. t. p. l. en V.
Vianen.
C. Winkler, M. et O. D.
Zwijndrecht.
J. Thibaut, H. t. p. l. en V.

4. NOORD-HOLLAND.

a) 1ste Afdeeling.

Aalsmeer.
H. Haksteen, H. t. p. l. en V.
Huizen.
A. Rebel, H. t. p. l. en V.

Muiden, c. a.
J. C. Arents, M. et O. D.
Naarden.
B. J. R. van Hasselt, M. D.

Ouder-Amstel.
P. F. Otten, M. C. et O. D.

NOORD-HOLLAND.

b) 2de Afdeeling.

Alkmaar.
L. J. Westendorp, M. D.
D. W. van Leeuwen, M. D.
L. de Sonnaville, M. D.
P. C. Bruinvis, Apt.
Broek in Waterland.
C. Sombeek, Apt.
Enkhuizen.
H. Nelidoe Knoll, Hmr.
Haarlem.
V. H. Huurkamp v. d. Vinne, M. D.

Helder c. a.
J. Haremaker, M. C. et O. D.
A. Boomsma, H. t. p. l.
J. Sevenhuizen, Apt.
Hoorn.
Th. A. Jorritsma, M. et O. D.
Purmerende.
J. Schokker, M. et O. D.
Rijp.
H. F. A. Sasse, M. C. et O. D.
Zijpe.
C. Maatz, Jz., H. t. p. l. en V.

5. ZEELAND.

Axel.
L. H. Janssen, M. D.
Ellewoutsdijk, c. a.
H. Vleugels, H. t. p. l. en V.
Goes.
F. J. N. Verschoor, M. D.
R. B. van den Bosch, M. D.
P. A. Hochart, Apt.
J. Walraven v. Kerkwijk, Apt.
Hoedekenskerke.
P. Lente, H. H. t. p. l. en V.
IJzendijke.
A. E. Cortvriendt, M. et O. D.

Kapelle.
G. de Graag, H. H. t. p. l. en V.
Kruiningen.
W. J. Janssen, M., C. et O. D.
Middelburg.
A. A. Fokker, M. D.
Vlissingen.
J. W. Callenfels, M., C. et O. D.
J. Lagaai, Apt.
G. Baart, Jz., Apt.
H. P. Winkelman, Apt.
Zierikzee.
F. Keller, M., C. et O. D.
H. Goemans, M., C. et O. D.

6. UTRECHT.

Abcoude-Baambrugge.
J. M. Zembsch, H. t. p. l. en V.
Amerongen.
J. H. Coolhaas, M., C. et O. D.
N. B. Donkersloot, M. D.
Amersfoort.
C. B. Kok, Apt. en Dro.
IJsselsteyn.
J. R. K. Pennink, M., C. et O. D.

L. H. Bruning, H. t. p. l. en V.
Rhenen.
Z. Menso (✠3) M. et O. D.
Utrecht.
H. Kops, M. D.
Wijk bij Duurstede.
J. J. A. Verbeek, Apt.

7. FRIESLAND.

Bolsward.
S. Lycklama à Nyeholt, Apt.
Dockum.
L. W. van der Weide, M., C. et O. D.
Dragten.
P. K. Pel, H. t. p. l. en V.
Franeker.
J. Banga, M. D. en V.

Leeuwarden.
N. T. Haversmidt, Apt.
J. J. Bruinsma, Apt.
E. Bloembergen, Apt.
Sneek.
P. Risselada, H., H. t. p. l. en V.
Ternaard.
P. B. de Boer, M., C. et O. D.
Workum.
S. F. Heemstra, M. et O. D.

8. OVERIJSSEL.

Avereest.
D. H. te Wechel, H. t. p. l. en V.
Borne.
J. B. Schoemaker, H. t. p. l.
Delden.
F. A. A. Kistemaker, M. et O. D.
Hasselt.
A. F. de l'Espinasse, M. D. en V. (Wethouder; doch heeft sedert bedankt.)
Hellendoorn.
W. A. te Wechel, H. t. p. l. en V.
Ommen.
J. Lindenhovius, H. t. p. l. en V.
Ootmarssum.
G. van Kersbergen, M. D. (Heeft bedankt.)

B. W. Essink, M. et O. D.
F. A. H. Schöningh, M., et O. D.
Raalte.
C. R. J. Giese, M. et O. D.
Rijssen.
G. ter Horst, M. et O. D.
Schokland.
M. A. Frank, H. t. p. l. en V. (Wethouder.)
Steenwijk.
J. Klaeszes, Apt.
Vollenhoven.
E. Ekker, M. et O. D.
Vriezenveen.
G. O. Boom, H. t. p. l. en V.
Zwolle.
A. N. van der Voort, M. D.

9. GRONINGEN.

Appingedam.
H. A. Verkade, Apt.
Beerta.
C.G.Plaat, M. et O. D. (Ook Burgem.)
Bierum.
J. Poelman, H. t. p. l. (Weth.)
Boer. (Ten-)
R.A.Benthem Reddingius, M. et O. D.
Groningen.
J. Baart de la Faille (✠3), M. et O. D. Hoogleeraar.
Grijpskerk.
G. Hemsing, M. et O. D. (In 1852 benoemd.)

Grootegast.
R. Bosma, H. t. p. l. en V. (Weth.)
Midwolda.
G. Engels, M. et O. D. (Weth.)
Muntendam.
F. W. Bontekoe, H. t. p. l.
Nieuwe-Schans.
A. Egges Post, M. et O. D. (Weth.)
Noordbroek.
J. Bleeker, M. et O. D. (Wethoud.)
Oldehove.
F. de Haas, H. t. p. l. en V.
Stedum.
S. L. Siemens, M. et O. D.

Uithuizermeden.
P. Camphuis, M. et O. D.
Veendam.
A. W. Nanninga, M. D. en V. (Weth.)
G. T. van Slooten, M. et O. D.

Warffum.
R. Westerhoff, M. D.
Wildervank.
H. C. Buning, M. et O. D.

10. DRENTHE.

Havelte.
J. L. Kijmmell, M. et O. D.
Meppel.
J. E. Slot, (Consult. M. et O. D. Ook Burgemeester.)

Smilde.
M. de Haan, H. t. p. l. en V.
Zuidlaren.
P. E. Pruissen, M. D. en V.

11. LIMBURG.

Maastricht.
H. H. Batta, M. C. et O. D.
Roermond.
G. T. Leurs, M. D.

Sittard.
F. C. de Borman, M. D.
Ad. Collaes, M. C. et O. D.
A. J. Hochstenbach, H. t. p. l. en V.
A. Timmers, Apt.

RECAPITULATIE

van bovenstaande lijst.

Er zijn alzoo benoemd in:	Med. Doctor.	Heelm.	Heelm. t. pl. l.	Apoth.	Drogist.	Totaal in iedere Provincie.
1. Noord-Brabant	13	0	0	3	0	16
2. Gelderland	2	0	1	2	0	5
3. Zuid Holland:						
1. Afd.	14	1	2	1	1	19
2. Afd.	7	0	7	1	1	16
4. Noord-Holland:						
1. Afd.	3	0	2	0	0	5
2. Afd.	8	1	2	3	0	14
5. Zeeland	9	0	3	5	0	17
6. Utrecht	5	0	2	2	0	9
7. Friesland	4	1	1	4	0	10
8. Overijssel	9	0	6	1	0	16
9. Groningen	13	0	4	1	0	18
10. Drenthe	3	0	1	0	0	4
11. Limburg	4	0	1	1	0	6
Totaal generaal	94	3	32	24	2	155

De resultaten, die uit eene vergelijkende beschouwing van dit overzigt over de onderscheidene provinciën, zich als van zelve voordoen, laten wij aan het eigen oordeel van den onderzoekenden lezer over.

—

Bij besluit van 21 September 1851, n°. 56, heeft Zijne Majesteit benoemd tot schoolopziener in het zevende schooldistrict van *Limburg*, den Heer Dr. J. P. H. VAN DE LOO, praktiserend Geneesheer en lid van den Gemeenteraad te *Venlo*.

Bij besluit van 17 October 1851, n°. 5, heeft Z. M. benoemd tot plaatsvervanger van den kantonregter te *Weesp*, D. VEEGENS, Med. Doct. aldaar.

Bij Zijner Majesteits besluit van den 4den Januarij 1852, n°. 23, is benoemd tot plaatsvervanger van den Kantonregter te *Holwerd*, W. P. TEENSTRA, Geneesheer aldaar.

Bij Zijner Majesteits besluit van den 14den Mei 1852, n°. 17, is o. a. benoemd tot Plaatsvervangend Kantonregter te *Beverwijk*, J. F. HALDER, Genees-, [?] Heel- en Vroedmeester te *Beverwijk*.

Bij Zijner Majesteits besluit van den 11den Junij 1852, n°. 66, is tot lid van het collegie van regenten over het huis van arrest te *Breda*, benoemd de Heer A. F. J. INGENHOUSZ, Geneesheer te *Breda*.

Bij besluit van 29 Januarij 1852, n°. 7. heeft Zijne Majesteit goedgevonden, magtiging te verleenen aan G. F. RITTER, tot vereeniging der betrekking van Gemeente-Ontvanger van Oterleek met die van Heel- en Vroedmeester aldaar.

II.

AANVAARDING VAN BURGERLIJKE-GENEESKUNDIGE BETREKKINGEN.

—

Zie hierover onder I, mededeelingen nopens *Benoemingen*, A.

III.

BENOEMINGEN TOT MILITAIR-GENEESKUNDIGE BETREKKINGEN.

—

A. BIJ DE LANDMAGT.

a). *Hier te Lande.*

1. Zijne Majesteit heeft bij onderscheidene besluiten in Augustus 1851, goedgevonden te benoemen:

Bij het personeel van de Geneeskundige dienst der Landmagt,

bij gunstige uitzondering op de hieromtrent bestaande bepalingen en zonder eenige gevolgtrekking hoegenaamd voor anderen: tot Officier van Gezondheid van de 2de klasse, den Officier van Gezondheid der 3de klasse, J. C. LAMPE, onder uitdrukkelijke bepaling dat hij zijn tegenwoordig traktement zal blijven genieten tot dat daaromtrent nader zal worden beschikt;

tot Officier van Gezondheid der 3de klasse, de Kweekelingen bij 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen: K. W. GRATAMA, P. VAN WEEL, H. C. A. K. EIKENDAL, J. SCHUIJT en L. F. BIANCHI.

2. Zijne Majesteit heeft in September 1851, den Officier van Gezondheid der 2de klasse J. H. VAN DEN BROEK, belast met het geven van onderwijs in de Natuur- en Scheikunde aan 's Rijks Kweekschool voor Militaire geneeskundigen, met uitzondering op de hieromtrent bestaande bepalingen en dus buitengewoon, benoemd en aangesteld tot Officier van Gezondheid der 1ste klasse, met bepaling dat hij ook in zijnen nieuwen rang aan gemelde inrigting werkzaam zal blijven. (1)

3. Zijne Majesteit heeft bij besluit van den 6 October 1851, benoemd tot Apothekers van de 1ste klasse, de Apothekers van de 2de klasse met rang van 1ste klasse, L. J. DE BAAS, P. HOEZÉE, en J. W. DE BLECOURT, met bepaling dat zij niet in het genot van het tractement aan de 1ste klasse verbonden, zullen kunnen komen, dan na vooraf, voor zooverre dit niet mogt zijn geschied, het examen voor die klasse voldoende te hebben afgelegd.

4. Zijne Majesteit heeft, bij besluit van den 11den October 1851, N°. 60, benoemd, bij het personeel der Geneeskundige dienst van het leger, tot eersten Officier van Gezondheid der 1ste klasse, den eersten Officier van Gezondheid der 2de klasse F. SCHMIDT.

Tot eersten Officier van Gezondheid der 2de klasse, den Officier van Gezondheid der 1ste klasse G. L. RITTER.

5. Zijne Majesteit heeft bij besluit van den 8sten Febr. 1852, n°. 72. benoemd, bij het personeel van de geneeskundige dienst der Landmagt tot Officier van Gezondheid der 1ste klasse de Officieren van Gezondheid der 2de klasse A. MATHIJSSEN en J. WETELING, van dat personeel.

6. Zijne Majesteit heeft bij besluit van den 9den Maart 1852, n°. 13, benoemd bij het personeel van de Geneeskundige dienst der landmagt tot Officier van Gezondheid der 1ste klasse, den Officier van Gezondheid der 2de klasse H. Z. WOLTERSOM, van dat personeel.

7. Zijne Majesteit heeft bij besluit van den 17 Maart 1852, benoemd bij het personeel van den geneeskundigen dienst der land-

---

(1) De benoeming tot Officier van Gezondheid 1. kl. van dr. J. H. VAN DEN BROEK, leeraar in de Natuur- en Scheikunde, bij 's Rijks Kweekschool voor militaire Geneeskundigen, schijnt geschied te zijn om te voorkomen, dat men dien kundigen natuur- en scheikundige niet uit deze zijne betrekking zoude rukken.

magt, tot Apotheker der 2de kl., den Apotheker der 3de kl. P. F. Ras, van dat personeel.

8. Zijne Majesteit heeft bij besluit van den 20 Mei. 1852, n°. 62, benoemd bij het Geneeskundig personeel van de Landmagt: tot Officier van Gezondheid der 1. klasse, de Officieren van gezondheid der 2. klasse W. M. J. Boon en J. Roos, van het personeel: tot Apotheker van de 3de klasse den heer G. A. Quack.

9. Z. M. heeft (in Junij 1852) benoemd bij het geneeskundig personeel der Landmagt, tot Officier van Gezondheid der 1ste klasse, den Officier van Gezondheid der 2de klasse R. van Raalten, van dat personeel.

10. Z. M. heeft (in Julij 1852) benoemd bij het personeel van de geneeskundige dienst der Landmagt tot Officier van Gezondheid der 3de klasse, de Kweekelingen bij 's Rijks Kweekschool voor Militaire geneeskundigen: W. J. de Meijer, J. H. Neiszen, H. L. W. Hennus, M. A. Diemont, C. F. Diepenbroek en W. H. L. Michgorius.

—

b.) *In Oost-Indië.*

(*Javasche Courant,* 7 Mei 1851.) Bij de geneesk. dienst benoemd tot Officieren van gezondheid 3. klasse, de Heeren J. B. de Grijs, en J. J. Schellart; — zijnde beide geplaatst bij de geneeskundige dienst ter westkust van Sumatra.

(*Javasche Courant,* Junij 1851.) Bevorderd tot Off. van Gez. 1. klasse, de Officier van gezondh. 2de kl. E. W. Muller, met bepaling, dat hij zal zijn belast met de geneesk. dienst te *Willem I.*

(*Javasche Courant, Junij* 1851.) Bevorderd tot Officieren van Gezondheid der 2de klasse, bij de geneeskundige dienst ter Westkust van Sumatra, de Officieren van Gezondheid der 3de klasse, G. F. Charlier en J. Wrede;

bij de geneeskundige dienst te *Amboina,* de Officier van Gezondheid der 3de klasse A. H. Kunze;

tot Apothekers der 2. klasse, bij het hospitaal te *Kedongkebo,* de Apotheker der 3de klasse J. F. Gröne;

bij het Hospitaal te *Weltevreden,* de Apotheker der 3de klasse J. P. Rouveroy van Nieuwaal;

overgeplaatst bij het Hospitaal te *Weltevreden:* de Apotheker der 3de klasse A. Bierwirth, toen bij het Hospitaal te *Kedongkebo.*—

Door Z. M. zijn benoemd (in Augustus 1851) bij het Personeel van militaire geneeskundige dienst in Oost-Indië: tot Officieren van gez. der 3. klasse, de Kweekelingen voor de dienst in Oost-Indië bij 's Rijks Kweekschool voor Militaire geneeskundigen: J. H. Flint, J. G. T. Bernelot Moens, P. G. Neeb, D. Sigal, E. W. A. Ludeking en H. H. Lieftink;

tot Apotheker der 3de klasse, den voor die betrekking opgeleiden kweekeling der Pharmacie J. W. Roelandt; en

overgeplaatst bij de Militaire geneeskundige dienst in Oost-Indië, de Officier van Gezondheid van de 3de klasse P. L. BAKHUYS, van het leger hier te lande.

(*Javasche Courant*, *Aug*. 1851.) Bevorderd tot Officier van gezondheid der 2de klasse, de Officier van Gezondheid der 3de klasse W. J. SCHMITT, met bepaling dat zijne ancienneteit zal rekenen van den 10den Junij 1851, en bij rang zal nemen tusschen de Officieren van Gezondheid der 2de klasse A. H. KUNZE en G. F. CHARLIER.

(*Javasche Courant*, 13 Sept. 1851.) Bij de geneeskundige dienst benoemd, tot Officier van Gezondheid der 3de klasse J. C. SPITZER, laatstelijk Offic. v. Gezondh. der 3de klasse bij de Nederlandsche marine.

(*Javasche Courant*, 13 Sept. 1851.) Bij de geneeskundige dienst benoemd: tot Apothekers der 3de klasse bij het groot Militair Hospitaal te *Weltevreden*, de sergeant A. J. SMITT en de korporaal P. T. SMULDERS, beiden van het garnizoens-bataillon in de 1ste militaire afdeeling.

Door Z. M. is benoemd (in Sept. 1851) tot Officier van Gezondheid 3de klasse bij de militaire geneeskundige dienst in *Oost-Indië*, de Heer J. F. BOSMANS.

(*Javasche Courant*, September 1851.) Bevorderd tot Officier van Gezondheid der 2de Klasse de Officier van Gezondheid der 3de klasse A. G. FREYBURG, toen geplaatst bij het hospitaal te Macassar.

(*Javasche Courant*, October 1851.) Bij de geneeskundige dienst bevorderd tot Apotheker der 2de klasse, de Apotheker der 3de klasse D. W. ROST VAN TONNINGEN.

(*Javasche Courant*, November 1851.) Bevorderd tot Officier van Gezondheid der 2de klasse bij het hospitaal te *Weltevreden*, J. F. GIJSBERS; bij de geneeskundige dienst ter Westkust van *Sumatra*, C. J. VAN DEN BERG, beide toen te *Batavia;*

tot Apotheker 3de klasse H. A. C. LAMMERTS VAN BUEREN.

Door Z. M. is benoemd (in December 1851) bij de militaire geneesk. dienst in *Oost-Indië*, tot Offic. van Gezondheid 3de klasse, de Heer E. F. J. VAN KAPPEN.

(*Javasche Courant*, December 1851.) Bevorderd bij de geneesk. dienst: tot Officier van Gezondheid 1ste klasse de Officier van Gezondheid 2de klasse L. LINDMAN; tot Officier van Gezondheid 2de klasse de Officier van Gezondheid 3de klasse L. P. KERVEL.

Z. M. heeft (in Febr. 1852) den Officier van Gezondheid bij de zeemagt C. G. C. F. GREINER, toen op non-activiteit, in zijnen rang overgeplaatst bij de militaire geneeskundige dienst in *Oost-Indië*.

(*Javasche Courant*, Febr. 1852.) Benoemd bij de militaire geneesk. dienst tot Offic. van Gezondheid 3de kl. J. L. G. LA RUTZ.

Bevorderd bij de geneeskundige dienst tot Officier van Gezondheid 2de klasse, A. BOSMAN.

Benoemd tot Hoofd-Inspecteur der Vacine op *Java* en de buitenbezittingen: de Officier van Gezondheid der 1ste klasse A. E. WASZ-

KLEWIESZ; met bepaling dat hij voor memorie zal worden gevoerd bij de militaire geneeskundige dienst.

Tot Officier van Gezondheid der 3de klasse, C. F. A. SCHNEIDER, eervol ontslagen Officier van Gezondheid der 3de klasse bij de Nederlandsche Marine, met bepaling, dat zijne ancienneteit zal rekenen van den dag zijner benoeming tot Officier van Gezondheid der 3de klasse bij de Marine; zijnde toegevoegd aan de troepen in *Palembang*.

(*Javasche Courant*, Maart 1852.) Bevorderd tot Officieren van Gezondheid der 2de klasse, bij de geneeskundige dienst der Westkust van *Sumatra*, de Officier van Gezondheid der 3de klasse G. TH. JAMES;

de Officier van Gezondheid der 3de klasse G. J. WIENECKE, met bepaling, dat zijne ancienneteit zal rekenen van 19 November 1851, en dat hij rang zal nemen tusschen de Officieren van Gezondheid der 2de klasse A. G. FREIJBURG en J. F. GIJSBERS.

(*Javasche Courant*, April 1852.) Bij de militaire geneeskundige dienst bevorderd tot Officieren van Gezondheid der 2de klasse, de Officieren van Gezondheid der derde klasse J. J. B. SPOELSTRA en C. E. LOEBELL, beiden te *Batavia* aanwezig.

Door Z. M. benoemd (in Julij 1852) bij het personeel van de militaire geneeskundige dienst in *Oost-Indië*, tot Officier van Gezondheid der 3de klasse, de Kweekelingen voor de dienst in *Oost-Indië*, bij 's Rijks Kweekschool voor Militaire Geneeskundigen: E. F. MEIJER, C. A. DE NEVE, A. E. ROOS, H. G. KORNDORFFER, M. R. GANTZ, en D. LAMMERSE.

—

(*Javasche Courant*, 7 Junij 1851.) Wijders is door den Gouverneur-Generaal magtiging verleend tot uitreiking aan J. FELDMAN, op verzoek eervol ontslagen Officier van Gezondheid der 2de klasse, van eene acte van provisionele toelating als particulier practiserend geneesheer in de residentie Rembang.

(*Javasche Courant*, 26 Julij 1851.) Tot Stads Vroedmeesteres te *Sourabaya*, benoemd C. M. NANNINGA, geb. LIBELLEE, vroedvrouw aldaar.

(*Javasche Courant*, 13 Sept. 1851.) Tot Plaatselijk Geneesheer en Opziener der Vacine, in de afdeeling *Krawang*, W. VERWEY, particulier Geneesheer, toen belast met de civile geneeskundige dienst te *Grissee*;

tot tweeden Stads-Geneesheer, tevens Heelmeester te *Sourabaya*, G. J. KOOT, gepensionneerd Officier van Gezondheid 2de klasse.

(*Javasche Courant*, 27 Sept. 1851.) Tot stads Apotheker te *Batavia*, N. LANGE.

(*Javasche Courant*. 27 Maart 1852.) Tot eersten Commies ter algemeene secretarie, J. MUNNICH, eervol ontslagen Officier van Gezondheid der 2de klasse.

(*Javasche Courant*, 7 April 1852.) Tot eersten Stads-Geneesheer te *Samarang*, Dr. P. W. B. DE WILDE, toen tweede Stads-Geneesheer aldaar; —

tot tweeden Stads-Geneesheer, tevens Heelmeester, te *Samarang* G. A. HOOGENRAAD, gewezen officier van Gezondheid der 3de klasse, laatstelijk civiel geneesheer te *Madioen*.

(*Javasche Courant*, April 1852.) Magtiging verleend om aan H. HIJMANS, med. Doctor, uit te reiken eene acte van toelating als particulier practiserend geneesheer in de residentie *Japara*.

—

Verleend verlof.

(*Javasche Courant*, 25 Februarij 1852.) Een tweejarig verlof naar *Nederland*, tot herstel van gezondheid, aan Dr. W. F. STEENSTRA TOUSSAINT, eerste Stads-Geneesheer te *Samarang*.

(*Javasche courant*, April 1852.) Dito, wegens dito aan den Officier van Gezondheid. 2e. kl. P. JAKLES.

(*Javasche courant*, 1 Mei 1852.) Dito, wegens dito aan den Officier van Gezondheid 3e. kl. C. A. STAUDE.

—

c.) *In West-Indië.*

Zie nader, in de *Statistiek van West-Indië*.

—

B. BIJ DE ZEEMAGT.

1. Bij Zijner Majesteits besluit van den 14. October 1851, n°. 27, is de Officier van Gezondheid der 3. klasse A. B. A. F. VON KÖNIGSLÖW, met den 16. dier maand bevorderd tot Officier van Gezondheid der 2. klasse, met bepaling, dat hij zal rang nemen tusschen de Officieren van Gezondheid der 2. klasse H. E. THEPASS en F. W. E. MEIJER.

2. Z. M. heeft bevorderd (Januarij 1852) den Officier van Gezondheid 3. kl. C. F. T. HOMMEL tot Officier van Gezondheid 2. kl., met bepaling, dat hij voorloopig zal rang nemen onder den Officier van Gezondheid 2. kl. J. P. EEFSINK.

3. Bij Zijner Majesteits besluit van den 23. Maart 1852, n°. 11, werden, met ingang van den 1. April 1852, de Officier van Gezondheid der 2. klasse F. G. L. SALBACH en de Officier van Gezondheid der 3. klasse W. RUISCH bevorderd, de eerste tot Officier van Gezondheid der 1. klasse en de andere tot Officier van Gezondheid der 2. klasse, met bepaling dat zij rang zullen nemen, respectivelijk tusschen de Officieren van Gezondheid der 1. klasse VAN WIJCK en VERMEULEN, en de Officieren van Gezondheid der 2. klasse H. E. THEPASS en A. B. A. F. VON KÖNIGSLÖW.

4. Bij Zijner Majesteits besluit van 16 Julij 1852, n°. 69, zijn de kweekelingen bij 's Rijks Kweekschool voor militaire Geneeskundigen A. A. GRONDHOUT, A. B. K. VON EICHSTORFF, W. C. A. HAJENIUS, P. J. VAN WAGENINGE, C. P. WIERTS VAN COEHOORN, N. VAN TERVEEN en A. PETERS, met den 1. Augustus 1852, benoemd tot Officieren van Gezondheid der 3. klasse bij de Koninklijke Nederlandsche Marine.

AANHANGSEL BETREFFENDE OOST-INDIË.

Plaatsingen en Overplaatsingen.

(*Javasche Courant*, 8 November 1851.) Overgeplaatst: bij de Geneeskundige dienst, te *Amboina*, de Officier van Gezondheid der 3. klasse J. G. Tijthoff, thans te *Sourabaija*;

te *Ngawie*, de Officier van Gezondheid der 3. klasse E. F. M. Helmkampf, thans te *Samarang;*

te *Sumanap*, de Officier van Gezondheid der 2. klasse P. van der Arend van Roon, thans te *Pasoeroewan;*

te *Pasoeroewan*, de Officier van Gezondheid der 2. klasse J. G. X. Broekmeijer, thans te *Weltevreden*;

te *Weltevreden*, de Officier van Gezondheid der 2. klasse G. J. Filet, thans te *Lahat*;

te *Palembang*, de Officier van Gezondheid der 2. klasse W. J. Schmitt, thans toegevoegd aan de expeditie in het *Palembangsche*;

te *Sourabaija*, de Officier van Gezondheid der 2 klasse A. Akkenaar, thans bij de civiele en militaire Geneeskundige dienst te *Kedirie*;

te *Willem I*, de Officier van Gezondheid der 3. klasse H. G. A. Jahn, thans te *Tjilatjap;*

te *Tjilatjap*, de Officier van Gezondheid der 3. klasse A. Quikborner, thans te *Willem I;*

bij de civile en militaire Geneeskundige dienst te *Kedirie*, de Officier van Gezondheid der 2. klasse D. A. Borck, thans te *Ngawie;*

te *Patjitan*, de Officier van Gezondheid der 2. klasse J. Wolff, thans te *Banjermasin;*

te *Banjermasin*, de Officier van Gezondheid der 2 klasse F. W. F. Scholl, thans te *Banjoemaas;*

te *Banjoemaas*, de Officier van Gezondheid der 3. klasse F. L. Rohder, thans te *Patjitan;*

geplaatst bij de Geneeskundige dienst te *Amboina:* de Officier van Gezondheid der 3. klasse C. N. Cruque, onlangs uit Nederland aangekomen, en

de Apotheker der 3. klasse A. J. Smith, thans te *Weltevreden;*

tijdelijk overgeplaatst bij de Geneeskundige dienst te *Palembang*, de Apotheker der 3. klasse P. F. Smulders, thans te *Weltevreden.*

(*Javasche Courant*, 29 November 1851). »Geplaatst bij de Geneeskundige dienst te *Amboina*, de Officier van gezondheid der 3 klasse C. N. Cruque, onlangs uit Nederland aangekomen;

de Apotheker der 3 klasse A. J. Smith, thans te *Weltevreden;*"

bij de bezetting op *Bawean*, de Officier van Gezondheid der 3. klasse J. C. Spitzar, thans te *Weltevreden.*

(*Javasche Courant*, 21 Jan. 1852.) Geplaatst bij de civiele en militaire geneeskundige dienst te *Ngawie Madioen*, de Officier van Gezondheid der 3de klasse A. Rosman;

bij het groot militaire hospitaal te *Willem I*, de Officier van Gezondheid der 3de klasse P. L. BAKHUIS;

overgeplaatst bij het hospitaal te *Sourakarta*, de Apotheker der 3de klasse M. M. A. DE LANGE, thans te *Willem I;*

bij het groot militaire hospitaal te *Willem I*, de Apotheker der 3de klasse H. A. C. LAMMERTS VAN BUEREN, thans te *Sourakarta;*

Goedgekeurd de overplaatsing van den Officier van Gezondheid der 3de klasse H. H. LIEFTINK naar *Sourakarta*;

(*Javasche Courant*, 2 Maart 1852.) De overplaatsing naar *Palembang* van den Officier van Gezondheid der 3de klasse A. BIERWIRTH.

(*Javasche Courant*, 17 Maart 1852.) Overgeplaatst bij de militaire geneeskundige dienst, de Officier van gezondheid der tweede klasse bij de Nederlandsche marine A. H. THEPASS, dienende aan boord van Zr. Ms. brik de Haai;

overgeplaatst: bij het groot militair hospitaal te *Weltevreden*, de Officier van Gezondheid der 1ste klasse C. J. SERLÉ, thans te *Gedong-Kebo;*

bij de civiele en militaire geneeskundige dienst te *Gedong-Kebo*, de Officier van Gezondheid der 2de klasse F. C. SMITT, thans te *Weltevreden.*

Overgeplaatst, bij het groot militair hospitaal te *Weltevreden*, de Officier van Gezondheid der 3de klasse J. BOOMSMA, thans te *Samarang;*

geplaatst bij het groot militair hospitaal te *Samarang*, de officier van Gezondheid der 3de klasse J. L. G. LA RUTTE, thans te *Batavia* aanwezig.

(*Javasche Courant*, 8 Mei 1852.) Overgeplaatst: bij het groot militaire hospitaal te *Samarang*, de officier van Gezondheid der 2de klasse J. EINTHOVEN, thans te *Sambas;*

bij het garnizoens-hospitaal te *Ngawie*, de officier van Gezondheid der 3de klasse E. C. G. BOSSE, thans te *Toboaly;*

goedgekeurd: de voorloopige overplaatsing naar *Palembang*, van den Officier van Gezondheid der 2de klasse C. E. LOEBELL.

geplaatst: bij het garnizoen te *Sambas*, de officier van gezondheid der 3de klasse O. G. J. MÖHNIKE, thans te *Weltevreden;*

bij de civiele en militaire geneeskundige dienst op *Banda*, de Officier van Gezondheid der 3de klasse J. J. B. SPOELSTRA, thans te *Batavia* aanwezig;

bij het groot militaire hospitaal te *Sourabaya*, de officier van Gezondheid der 3de klasse P. G. NEEP, onlangs uit *Nederland* aangekomen;

bij de geneeskundige dienst op *Banka*, de officier van Gezondheid der 3de klasse W. A. J. BERNARD, onlangs uit *Nederland* aangekomen.

IV.

ONTSLAG UIT DE BURGERLIJKE EN MILITAIRE GENEESKUNDIGE DIENST.

—

a.) *Hier te Lande.*

A. *Burgerlijke Dienst.*

1. Bij besluit van 4 October 1851, n°. 55, heeft Zijne Majesteit goedgevonden, aan den Heer Dr. J. van Deen, op zijn verzoek, eervol ontslag te verleenen als lid der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Overijssel.*

2. Bij besluit van 30 Junij 1852, n°. 40. heeft Zijne Majesteit goedgevonden:

1°. Aan den Heer H. van der Voort, op zijn verzoek, eervol ontslag te verleenen als lid der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Noord-Holland*, gevestigd te *Haarlem*, — onder dankbetuiging voor de diensten gedurende eene reeks van jaren door hem in die betrekking bewezen;

2°. aan den Heer A. G. de Graaff op zijn verzoek eervol ontslag te verleenen als lid der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Zuidholland*, gevestigd te *Dordrecht*.

B. *Militaire Dienst.*

1. Zijne Majesteit heeft bij besluit van 6 October 1851 goedgevonden, op het daartoe door hem gedaan verzoek, het pensioen te verleenen aan den eersten Officier van Gezondheid der 1ste klasse met rang van Kolonel, Dr. E. C. Nienaber.

2. Zijne Majesteit heeft bij besluit van den 14den Maart 1852, no. 13, goedgevonden, den Apotheker der 3de klasse C. F. Schmidt, bij het garnizoen te Nijmegen, ter zake van ligchaamsgebreken, krachtens art. 24 § 2 lit. *e*. der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 128), op pensioen te stellen, en het bedrag van dat pensioen op grond van de artt. 13, 15 en 19 der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 129) te bepalen op drie honderd negen en zestig gulden (*f* 369).

3. Zijne Majesteit heeft bij besluit van den 3den April 1852, n°. 67, goedgevonden, aan den Officier van Gezondheid der 3de klasse P. M. Adèr, dienstdoende bij het garnizoen te Utrecht, op zijne aanvrage, ter zake van eene in de uitoefening zijner dienst bekomen verminking, krachtens art. 42 § 1 lit. *b* der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 128) op pensioen te stellen, en het bedrag van dat pensioen op grond van de art. 13, 14*b* en 19 van de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 128) te bepalen op vijf honderd vijftig gulden (*f* 550).

4. Bij Zijner Majesteits besluit van den 22sten Mei 1852, n°. 53, is de Officier van Gezondheid der 3de klasse C. J. H. Huberwald, met den laatsten dier maand, op zijn daartoe gedaan verzoek, in deszelfs particulier belang, krachtens § 1 van art. 22 der wet van den 28sten Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 126), eervol uit de dienst ontslagen.

---

b.) *In Oost-Indië.*

Sept. 1851. Op verzoek, eervol uit Zijner Majesteits militaire dienst ontslagen, onder toekenning van pensioen, de Officier van Gezondheid der 2de klasse G. J. Koot.

October 1851. Op verzoek eervol uit Zr. Ms. militaire dienst, ontslagen de Officier van Gezondheid der 3de Klasse W. C. van Lockhorst.

Nov. 1851. Ontslagen, eervol onder toekenning van pensioen, de Offic. van Gezondh. 1e kl. C. de Mooij.

Jan. 1852. Ontslagen, op verzoek, eervol, de Offic. van Gezondh. 3e. kl. C. J. Kessler.

Jan. 1852. Ontslagen, op verzoek, eervol, de Apoth. 3de klasse C. E. A. Caspari.

Jan. 1852. Ontslagen, op zijn verzoek, eervol uit Zr. Ms. militaire dienst, onder toekenning van pensioen, de Offic. van Gezondh. der 2de klasse J. Thonard (zijnde voorts magtiging verleend om aan denzelve uit te reiken eene acte van toelating tot de uitoefening van de genees- en heelkundige practijk te Cheribon).

Febr. 1852. Ontslagen, op zijn verzoek, eervol, de Apt. 3e kl. F. van der Erzelen.

Maart 1852. Ontslagen, op zijn verzoek, eervol de Offic. van Gezondh. 2e kl. J. Munnich.

Mei 1852. Ontslagen, eervol, onder toekenning van pensioen, de Offic. van Gezondh. 3. kl. K. J. L. W. Pflaum.

Julij 1851. Ontslagen, op verzoek, eervol, uit 's lands dienst, onder toekenning van pensioen, de Stads-Vroedmeesteres te *Sourabaya*, J. Schaddelee, geboren Hoogvelt.

Sept. 1851. Ontslagen, uit Zijner Majesteits militaire dienst, de Officier van Gezondheid der 3de klasse P. M. le Fèvre

Maart 1852. Ontslagen, uit Zijner Majesteits militaire dienst, de Apotheker der 3de klasse P. Th. Smulders.

---

c.) *Bij de Zeemagt.*

1. Bij Zijner Majesteits besluit van den 11 September 1851, n°. 49, is met den laatsten dier maand, aan den Officier van Gezondheid der 3e. klasse bij de Koninklijke Nederlandsche zeemagt E. K. Hille, op zijn daartoe gedaan verzoek, uit zijne gedachte betrekking eervol ontslag verleend.

2. Bij Zijner Majesteits besluit van den 25 October 1851 n°. 81, zijn de Officieren van Gezondheid der 2e. klasse: C. H. L. Boomhouer, J. C. Dumont en H. J. Berghuis, eerstgenoemde op zijn verzoek eervol afgevoerd uit het corps Officieren van Gezondheid der Koninklijke Nederlandsche marine en met ingang van den eersten November aanstaande op pensioen gesteld, onder genot van een jaarlijksch pensioen, voor de beide eersten van *f* 800, ingevolge §§ 1 *a* en 2 *a* van art. 33, van de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 126) en § *a* van art. 14 van de wet van gelijke dagteekening (*Staatsblad* n°. 127) en voor den laatsten van *f* 1200, ingevolge § 2 *c* van art. 33 van eerstgenoemde en § *b* van art. 14 en art. 17 van laatstgenoemde wetten.

(Voorts is bij voorschreven besluit de op pensioen gestelde Officier van Gezondheid J. C. Dumont, met den eersten November aanstaande, benoemd tot Genees- en Heelkundige bij 's Rijks werf te *Amsterdam*, en tevens belast met de waarneming van de Geneeskundige dienst bij het detachement mariniers aldaar.)

V.

EERBEWIJZEN.

A. Ridderorden.

a. *Buitenlandsche.*

1. Z. M. heeft in Januarij 1852, aan den heer F. W. L. Tydeman, Officier van Gezondheid 2de klasse, te *Suriname*, vergund het aannemen en dragen der versierselen van de orde van het legioen van eer, hem bij besluit van den President der Fransche republiek, van den 5 Maart 1851, geschonken, »tot belooning voor de zelfopoffering, die hij betoond heeft bij de besmettelijke ziekte, welke in Fransch *Guyana* was uitgebarsten."

2. Bij besluit van 2e. April 1852, n°. 52, heeft Zijne Majesteit goedgevonden aan den heer C. L. Blume, Hoogleeraar en Directeur van 's Rijks Herbarium te *Leijden*, vergunning te verleenen tot het aannemen en dragen van de onderscheidingsteekenen der Ridderorden van Hendrik den Leeuw en van de Wurtembergsche Kroon, hem respectivelijk door Z. D. H. den Hertog van *Brunswijk* en door Z. M. den Koning van *Wurtemberg* geschonken.

3. Bij besluit van 9 Junij 1852, n°. 61, is door Zijne Majesteit aan Dr. W. Hendriksz, Directeur van het Geneeskundig etablissement *Zuiderburg*, vergunning verleend tot het aannemen en dragen van de onderscheidingsteekenen der Ridderorde van den Rooden Adelaar 4de klasse, hem door Zijne Majesteit den Koning van *Pruissen* geschonken.

4. Bij besluit van 3. Julij 1852, n°. 64, heeft Zijne Majesteit aan G. N. DENTZ, te *Amsterdam*, vergunning verleend tot het aannemen en dragen van de onderscheidingsteekenen van ridder der Wasa-orde, hem door Zijne Majesteit den Koning van *Zweden* en *Noorwegen* geschonken.

—

B. *Binnenlandsche.*

1. *Militaire Willemsorde.*

1. Bij besluit van 19. Julij 1851, n°. 5, heeft Z. M. benoemd van 's Rijks Zeemagt in *Oost-Indië* tot Ridder der Militaire Willemsorde 4de klasse, den Officier van Gezondheid 2de klasse W. C. MULLER;

2. van het leger in *Oost-Indië* tot Ridder der Militaire Willemsorde 4de klasse den Officier van Gezondheid 2de klasse Dr. J. EINTHOVEN, en zulks tot belooning, als zich onderscheiden hebbende bij de krijgsverrigtingen in de Wester-afdeeling van *Borneo (Pamangkat)*, op den 11 en 12 September en 21 November 1850.

(Wijders zijn bij hetzelfde besluit eervol vermeld bij afzonderlijke dagorders, o. a.

de Officier van Gezondheid 2de klasse H. L. OUDÈNHOVEN, en de Officier van Gezondheid 3de klasse M. J. CIJFVEER; en bij besluit van 16. Augustus 1851, de Officier van Gezondheid L. ASSCHERBERG van Z. M. Marine, en zulks tot belooning, wegens de krijgsverrigtingen tegen de zeeroovers, in de baai op den Z. W. hoek van het eiland *Kangean*, met het Stoomschip *Hekla*.)

—

2. *Nederlandsche Leeuw.*

Toen Z. M., van *Leeuwarden* naar *Groningen* reizende, den 22. April 1852, een bezoek aflegde op de boerenplaats van den heer Dr. N. IJPEY (van *Leeuwarden*), te *Bergum*, heeft Z. M. aldaar met veel belangstelling de ontgonnen heidevelden beschouwd, en op ondubbelzinnige wijze HD. goedkeuring betuigd. Ten blijke van 's Konings hooge ingenomenheid met die heilvolle verandering, in zoo korten tijd daargesteld, heeft Z. M. eene treffende toespraak gehouden tot de arbeiders, die aldaar tegenwoordig waren, hen voornamelijk wijzende op de groote verpligting, die zij aan den heer IJPEY als hunnen weldoener hadden. Ten slotte rigtte Z. M. de Koning het woord tot den eigenaar, gaf nogmaals Zijne onverdeelde goedkeuring te kennen, welke Z. M. staafde door den heer IJPEY te benoemen tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw.

—

3. *Eikenkroon.*

In April 1852 is Jhr. VON SIEBOLD, Kolonel bij den generalen staf van het Oost-Indische leger, door Z. M. den Koning benoemd

tot Kommandeur der Orde van den Eikenkroon, en zulks als een blijk van erkenning der wetenschappelijke verdiensten van dien Officier.

—

Overzigt van 't aantal Geneeskundigen in Nederland, benoemd tot Ridders der beide Nederlandsche orden en van den Eikenkroon, in 1849, 1850, 1851 *en de eerste helft van* 1852.

		Nederl. Leeuw.	Milit. W. orde.	Eiken-kroon.	Totaal;	
1849.	Burgerlijke Geneeskundigen.	1	0	0	1	19
	Militaire Geneeskundigen.	4	0	14	18	
1850.	Burgerlijke Geneeskundigen.	0	0	2	2	17
	Militaire Geneeskundigen.	11	4	0	15	
1851.	Burgerlijke Geneeskundigen.	0	0	0	0	3
	Militaire Geneeskundigen.	1	2	0	3	
Eerste helft van 1852.	Burgerlijke Geneeskundigen.	1	0	0	1	2
	Militaire Geneeskundigen.	0	0	1	1	

—

B. GELEERDE GENOOTSCHAPPEN.

1. *Buitenlandsche.*

De *Société de Biologie* te *Parijs* heeft den hoogleeraar J. VAN DER HOEVEN, te *Leyden*, in 1851 tot correspondent benoemd.

—

De *Academie van Wetenschappen*, afdeeling Zoölogie, te *Parijs*, heeft den 28sten Junij 1852, met 38 van de 46 stemmen tot corresponderend lid benoemd den Hr. C. J. TEMMINCK, directeur van het Museum van Natuurlijke Historie te *Leijden*; — de Hr. ESCHRICHT te *Kopenhagen* had 4, NORDMANN te *Odessa* 2, de Hr. CORUS 2 stemmen bekomen.

—

De heer Dr. J. E. DE VRIJ is door de *Société de Pharmacie et de Chemie de Paris*, in hare vergadering van 4. Maart 1852, tot corresponderend lid benoemd.

—

In Januarij 1852 heeft de *Britsche Academie van Wetenschappen* haar lidmaatschap opgedragen aan Dr. E. H. VON BAUMHAUER, hoogleeraar te *Amsterdam*, Dr. G. J. MULDER, hoogl. te *Utrecht*, en Dr. A. H. v. D. BOON MESCH, hoogl. te *Leijden*.

—

Professor S. BLEEKRODE, te *Delft*, ontving namens de Jury der wereld-tentoonstelling te *Londen*, in 1851, de prijsmedaille.

Wijders heeft de *Académie Nationale Agricole, Manufacturière et Commerciale* te *Parijs* aan denzelven haar lidmaatschap opgedragen.

—

2. *Binnenlandsche.*

Deze komen later voor, onder de rubriek: *Verrigtingen en Prijsvragen van de Natuur- en Geneeskundige Vereenigingen.*

XIII.

ANDERE PERSONALIA BETREFFENDE NEDERLANDSCHE GENEESKUNSTOEFENAREN.

Bij Koninklijk besluit van den 12den Julij 1852, n°. 48, is aan P. J. VAN EGMOND, weduwe van M. J. MACQUELIJN, in leven emeritus hoogleeraar aan de hoogeschool te *Leijden*, verleend een pensioen ten laste van den Staat ten bedrage van *f* 1000 's jaars, op grond van de artikelen 55 en 63 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24).

—

Het hooger bestuur niet bijzonder gunstig gestemd zijnde, met betrekking tot het op nieuw verleenen van vergunning aan Burge-

meesters enz. welke tevens het ambt van notaris, procureur of van geneeskundige uitoefenen, schijnt dan ook in het voorjaar 1852, op onderscheidene verzoeken om dispensatie tot het gelijktijdig bekleeden dier betrekkingen, afwijzend te hebben beschikt.

Zoo heeft dan ook bij besluit van den 2. Maart 1852, n°. 37, Zijne Majesteit eervol ontslag verleend aan R. A. B. REDDINGIUS als burgemeester van *ten-Boer*, en aan J. ARKEMA, als burgemeester van *Warffum*, beide in *Groningen*.

—

Bij besluit van 12. April, heeft Z. M. goedgevonden, eervol te ontslaan de burgemeester der gemeente *Woerden*, J. DE BRAAUW.

—

Bij Zr. Ms. besluit van den 15. Mei, werd doctor P. NOBEL, als burgemeester der gemeente *Montfoort*, eervol ontslagen.

—

Door den Minister van Binnenlandsche Zaken zijn den 12. April 1852, tot Correspondenten benoemd, om de Hoofd-commissie tot de Geologische kaart en Beschrijving van *Nederland* in hare werkzaamheid te ondersteunen: Dr. ACKER STRATINGH, te *Groningen*; Dr. S. BLEEKRODE, hoogleeraar aan de Koninklijke Academie ter opleiding van burgerlijke ingenieurs te *Delft*; Dr. ALI COHEN, te *Groningen*; Dr. P. HARTING, hoogleeraar te *Utrecht*; Dr. P. J. van KERCKHOFF, hoogleeraar te *Groningen*; Dr. J. R. E. VAN LAER, leeraar aan 's Rijks veeartsenij-school te *Utrecht*; Dr. LUBACH, te *Haarlem*; Dr. R. WESTERHOFF, lid van de Tweede-kamer der Staten-generaal.

—

In November 1851 is door heeren Gedeputeerde Staten der provincie *Friesland* eene commissie benoemd, bestaande uit de heeren Dr. J. BANGA, te *Franeker*; Dr. J. LEDDER, Dr. L. GESSCHER, J. J. BRUINSMA, en E. BLOEMBERGEN, apothekers, allen te *Leeuwarden*, en P. VAN STAA, rijksveearts der 1ste klasse te *Sneek*, ten einde een voorstel te doen, aangaande de meest voegzame wijze waarop, naar haar oordeel, door Gedeputeerde Staten gevolg zoude kunnen worden gegeven aan de magtiging hun door de Provinciale Staten verleend, om eene proefneming tot genezing van longziek rundvee op kleine schaal te doen.

Die commissie zal zich daarbij bepaaldelijk ten doel stellen, om te trachten de longziekte te onderkennen, zoo mogelijk in hare eerste ontwikkeling of althans in een zeer vroeg tijdperk, en om tevens, door een naauwkeurig physisch en chemisch onderzoek voorgelicht, welligt eenige hulpmiddelen op te sporen, om de

verdere ontwikkeling der ziekte te voorkomen en hare verspreiding te beteugelen.

De Commissie heeft tot haren president benoemd den heer LEDDER, en tot haren secretaris den heer BRUINSMA.

—

Den 12. Julij 1850 mogt den Heer W. T. GULJÉ het buitengewoon voorregt te beurt vallen, zijne 50jarige bevordering tot het doctoraat te vieren. In 1776 te *Helmont* geboren, promoveerde hij den 12. Julij 1800 te *Leijden*, ondernam vervolgens eene kunstreis door *Frankrijk*, een gedeelte van *Italie* en *Zwitserland*, vestigde zich bij zijne terugkomst te *Oirschot*, en heeft er sedert bijna onafgebroken de geneeskundige praktijk uitgeoefend. Geen enkel huisgezin of hij heeft het in dit ruime tijdvak hulp geboden, en geen wonder dus dat het feest van den jubilaris ook in waarheid een feest voor geheel de gemeente was. Een aantal deftige ingezetenen beijverde zich om den hooggeschatten man en diens famillie, daartoe uit verschillende plaatsen overgekomen, te gaan complimenteren, en hunne deelnemende vreugde in het feest van den dag te doen blijken.

Bij de nieuwe regterlijke organisatie voor eenige jaren tot kantonregter benoemd, vervulde de heer GULJÉ ook deze betrekking met eenen ijver, bekwaamheid en onpartijdigheid boven allen lof verheven (1).

—

Op den 20 Junij 1851, mogt het den heer M. G. TIMMERS VERHOEVEN, Med. Doctor en President der beide te *Dordrecht* gevestigde Geneeskundige Commissiën, te beurt vallen den dag te vieren, waarop hij vóór vijf en twintig jaren de doctorale waardigheid had bekomen. Velen zijner kunstgenoten, zoowel bij deputatien als afzonderlijk, benevens onderscheidene andere ingezetenen, begaven zich op dien dag tot den algemeen geachten Geneeskundige, om van hunne belangstelling in die voor hem zoo belangrijke gebeurtenis te doen blijken, en den wensch te uiten dat het hem gegeven moge worden, om nog lang tot nut der menschheid in de hem opgedragene betrekkingen werkzaam te kunnen zijn.

—

Den 18 November 1851, had de Hoogleeraar A. H. VAN DER BOON MESCH te *Leijden*, het genoegen en voorregt voor de 25. maal zijne lessen in het Industrie-Collegie te openen. In het jaar 1826, toen onder de Regering van Z. M. WILLEM I, dit Collegie werd opgerigt, werd het onderwijs in hetzelve aan hem, die toen nog slechts twee maanden de Akademie verlaten had, opgedragen,

(1) Deze jubelviering moest ten vorigen jare vermeld zijn.

en onafgebroken heeft hij dit tot nut, opleiding en genoegen van zeer velen, 25 jaren, met lust en ijver mogen voortzetten.

Aan het einde zijner rede bragt de Hoogleeraar zijnen dank aan allen toe, die bestendig dit onderwijs volgden, en vooral aan die weinige overgeblevenen, die gedurende dien langen reeks van 25 jaren hetzelve onafgebroken hadden bijgewoond.

Hierop nam de heer H. P. Stoffels, Lid van den Stedelijken Raad, die, met anderen, steeds de lessen van den Hoogleeraar volgt, in naam van de aanwezigen het woord, en wenschte hem met dezen dag geluk.

De Hoogleeraar nam toen nog kortelijk het woord, om den Heer Stoffels voor zijne hartelijke taal en wenschen dank te zeggen, zoowel als aan allen, in wier naam hij gesproken had, en betuigde nogmaals aan *Leijden* en haar welzijn al zijne krachten en vermogens bij voortduring te zullen wijden.

Eenigen zijner vrienden en leerlingen, ten zijnent genoodigd, bragten het overige van den avond aan eenen vriendschappelijken maaltijd door, en werd hem tot herinnering aan dezen dag een geschenk in zilver door hen aangeboden.

—

Den 28. Februarij 1852 was het voor een der Hoogleeraren der Utrechtsche Hoogeschool een ware feestdag. Den 28. Februarij 1827 aanvaardde Prof. J. L. C. Schroeder van der Kolk het hoogleeraarsambt en vierde hij alzoo thans den vijf en twintigsten verjaardag, sedert de vervulling dier betrekking Algemeen was de deelneming in het geluk van den jubilaris. Velen beijverden zich hem eenen hartelijken gelukwensch te doen toekomen; verschillende commissiën, zoowel uit den Academischen senaat, als van anderen, hadden zich tot hem vervoegd om hunne deelneming te betuigen en hem hunne gelukwenschen aan te bieden. Ook zijne leerlingen hadden zich vereenigd om den geachten leermeester hunne hulde te bewijzen, waartoe dan ook verscheidene van buiten de stad waren overgekomen. Zij hadden zich hiertoe in het Hotel des Pays-Bas verzameld, alwaar de Heer H. Fabius, Med. Doctorandus, Z. H. G. in naam van allen aansprak en na hem van aller deelneming in zijn geluk verzekerd, en het beste voor de toekomst toegewenscht te hebben, wees hij op al het goede door hem gesticht, op den ijver waarmede hij steeds voor academie en wetenschap was werkzaam geweest en betuigde hem hiervoor aller dank, en uitte den wensch, dat hij nog lang in het leven mogt gespaard blijven om met hetzelfde doel nuttig te zijn. Daarna verzocht Spreker hem een blijk van aller achting en dankbaarheid te willen aannemen, bestaande in eene pendule, voorstellende de Muze der Historie, rustende op een wit marmeren voetstuk, zijnen naam in het geschiedboek opteekenende, met het opschrift:

»*Viro Clarissimo*
J. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK
per quinque lustra in academia Rheno-Trajectina professori
grati discipuli.
d. XXVIII. m. Febr. a. MDCCCLII.
vergezeld van eene naamlijst aller deelnemers op perkament.

De Hoogleeraar hierop in 't geheel niet voorbereid, beantwoordde deze woorden zeer aangedaan en gaf de verzekering steeds zijne beste krachten te zullen blijven inspannen, om den bloei der academie te bevorderen en zijne leerlingen verder nuttig te zijn.

(*Geneesk. Weekbl.*)

—

Den 24. Mei 1852 hadden de Heeren J. SOUTENDAM, medicinae Doctor, en M. S. GUTTELING, Chirurgijn en Vroedmeester, te *Delft*, het voorregt hunne vijf en twintigjarige praktijk te dier stede te mogen vieren, bij een te dier gelegenheid door hen aan hunne collega's gegeven feestmaal in het locaal op den Stads Doelen.

Vele stadgenooten hebben zich beijverd, van hunne belangstelling in deze gebeurtenis te doen blijken, en verheugden zich met de jubillarissen, dankbaar zich herinnerende den verloopen tijdkring, en de beste wenschen koesterende voor hunnen verderen levenstijd.

—

Den 21. Februarij 1852 vierde de Heer W. F. BÜCHNER, de nestor der Geneeskundigen te *Gouda*, zijn vijftigjarig jubilé, als burgergeneesheer in die plaats (1). In geheel dit tijdvak is hij, ter wille der lijdende menschheid en onder de hartelijke goedkeuring der ingezetenen, met onvermoeide vlijt in zijne belangrijke betrekking werkzaam geweest.

Ter viering van deze gebeurtenis hebben de meeste geneeskundigen van deze stad, alsmede eenige uit den omtrek, benevens Burgemeester en Wethouders en eenige dankbare cliënten zich aan een' vriendschappelijken maaltijd vereenigd, en dezen feestdisch den geachten jubilaris aangeboden. Menige toast werd den algemeen gehuldigden grijsaard, die nog met zoo veel helderheid van geest, met zoo veel vastheid van wil, en met eene zoo goede gezondheid, werkzaam is, toegebragt, en tot laat in den nacht bleven de verheugde gasten bijeen. (*Geneesk. Courant.*)

—

De Stadsgeneesheer te *Tiel*, Dr. J. P. VAN DORP, vierde den 18. Junij 1852, het jubilé van zijn 50jarig Doctoraat. Streelend waren de veelvuldige bewijzen van ongekunstelde deelneming, welke den

(1) Vg. ook onzen vorigen Jaargang. bl. 163.

waardigen man, die nog met jeugdigen ijver en helder hoofd, zich aan de uitoefening der kunst toewijdt, op dien voor hem merkwaardigen dag ten deel vielen. Rijk en arm, oud en jong beijverden zich als het ware den jubilaris geluk te wenschen en door geschenken van allerlei aard een aandenken te geven van hunne belangstelling in dezen heugelijken dag, terwijl des avonds het muzijkkorps der stedelijke Schutterij den feestvierende eene serenade bragt, die door een talrijk publiek werd bijgewoond.

—

Den 5. November 1851 vierde de oudste der Groninger Geneesheeren, Dr. H. Wolthers, zijne gouden bruiloft en herdacht te midden van kinderen en kindskinderen, zijne vijftigjarige gelukkige echtvereeniging met vrouwe A. Bertling. — De grijsaard, die nog vol jeugdige kracht, vuur en leven, werkzaam is en dat nog jaren blijven moge, en zijne waardige echtgenoot, mogten op dien dag van vele kanten de bewijzen van deelneming en warme belangstelling in hun geluk ontvangen.

—

In November 1851, is weder voor rekening van het fonds der Groninger Hoogleeraren in het licht gegeven eene met den gouden eereprijs bekroonde verhandeling van den Heer N. Meursinge, thans Med. Dr. te *Amsterdam*, over de bonte kraai *(Corvus Cornix)*, uit het oogpunt van Natuurlijke historie en Ontleedkunde.

—

De Faculteit der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen aan de Hoogeschool te *Leijden*, heeft in Januarij 1852, aan den heer J. Bosscha, Jun., Candidaat in de Wis- en Natuurkunde, de gouden medaille toegekend, wegens zijne ingezonden Verhandeling op de vraag uit het vak der Natuurkunde; en insgelijks de gouden medaille aan den heer L. A. J. Burgersdijk, Candidaat in de Wis-, Natuur en Geneeskunde, wegens de beantwoording van de vraag uit de Dierkunde. (De beide bekroonden zijn kweekelingen van de *Leijdsche* Hoogeschool.)

—

Bij besluit van den 18. Februarij 1852 heeft Z. M. tot Rector Magnificus bij de Hoogeschool te *Utrecht*, voor het Akademiejaar 1852—1853, benoemd den Hoogleeraar F. C. Donders.

—

Bij besluit van den Akademischen Senaat te Groningen, van den 21. Mei 1852, is de Heel- en Vroedmeester J. K. van den Broek, te *Arnhem*, *honoris causa* benoemd tot *Chirurgiae Doctor*.

—

Z. K. H. Prins Frederik der *Nederlanden* heeft in September

1851, den Heer W. M. S. JUNIUS, Med. Chir. et Art. Obst. Doctor tot H. D. consulterend Geneesheer benoemd, en hem, als een blijk van erkentelijkheid, eene gouden medaille geschonken, met het welgelijkend portret van Z. K. H. en een opschrift prijkende.

—

Ter gelegenheid dat Professor Cl. MULDER, te *Groningen*, de betrekking van wijlen den Hoogleeraar VAN SWINDEREN aan de Akademie aldaar heeft aanvaard, is hem door onderscheidene oud-leerlingen in de chemie en pharmacie, uit erkentelijkheid en dankbaarheid, voor het genoten onderwijs, als een bewijs hunner hoogachting aangeboden, een zeer gelijkend portret van Z.H.Gel., op ivoor bewerkt door den heer J. J. HAAK. — De overreiking van dit portret had plaats op den 28sten November 1851, met eene toepasselijke aanspraak door den heer O. LOFVERS. Z.H.Gel. betuigde zijne gevoeligheid voor dat blijk van erkentelijkheid.

—

Door eenige hoogschatters van wijlen den beroemden J. LE FRANCQ VAN BERCKHEY, is in Junij 1852, in de Hooglandsche kerk te *Leijden*, nabij 's mans graf, in den muur een eenvoudige gedenksteen geplaatst, met het opschrift: *Hulde aan de wetenschappelijke verdiensten van* JAN LE FRANCQ VAN BERCKHEY, *Med. Doct. en Lector in de Natuurl. Historie aan de Hoogeschool. Geboren te Leyden den* 16 *Januarij* 1729, *overleden den* 13 *Maart* 1812. — Aan elk, die tot het oprigten hiervan heeft bijgedragen, is een gipsen medaillon verstrekt, op de voorzijde voorzien van 's mans welgelijkend portret, op de keerzijde het opschrift van den gedenksteen dragende. De voorzijde van dit medaillon is naar een oud, maar *eenig* exemplaar afgegoten.

HOOFDSTUK III.

HANDELINGEN DER HOOGERE EN LAGERE ALGEMEENE BESTUREN IN 1851,

WAT GENEESKUNDIGE ZAKEN BETREFT.

I.

KONINKLIJKE BESLUITEN, KENNISGEVINGEN, ENZ. (1).

I.

WIJ WILLEM III, ENZ. ENZ.

Op het rapport van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 12den September 1851, n°. 172, 9de afdeeling,

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

1°. dat voortaan door elk, die als kweekeling in 's Rijks veeartsenijschool zal worden opgenomen, jaarlijks moet worden betaald de som van *f* 350;

2°. dat zij, die verlangen alleen onderwijs en niet tevens huisvesting en verpleging in die school te ontvangen, de som van *f* 100 's Jaars zullen betalen;

3°. dat deze geldsommen behooren te worden voldaan in handen van den heer directeur der school, de eerstgenoemde in twee gelijke termijnen op 1 October en 1 April, de laatstgenoemde in ééns, bij den aanvang van elk leerjaar;

4°. dat het eens betaalde niet zal worden teruggegeven aan hem die vrijwillig of gedwongen de school verlaat;

5°. dat het programma van de vereischten tot toelating en van het onderwijs, door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken zal worden vastgesteld en in de *Staats-courant* geplaatst.

Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes.

's Gravenhage, den 14. *September* 1851.

(*w. g.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*w. g.*) THORBECKE.

—

(1) Vele andere *Koninkl. Besluiten*, behelzende benoemingen en derg., komen in dit Jaarboek elders in de daarover handelende Afdeelingen voor.

[De Minister van Binnenlandsche Zaken,

Gezien het Koninklijk besluit van den 14. September jl., nº. 59, heeft goedgevonden vast te stellen het navolgende

PROGRAMMA van de vereischten om aan 's Rijks veeartsenijschool als kweekeling, of tot de bijwoning der lessen in die instelling te worden toegelaten, en van het onderwijs aldaar te geven.

Art. 1. Die verlangen als kweekeling te worden toegelaten, moeten hun 16de jaar hebben bereikt doch niet ouder zijn dan 24 jaren, en bij examen doen blijken kennis te bezitten van:

a. de rekenkunst, bijzonder van de gewone en tientallige breuken, met toepassing op het Nederlandsch stelsel van maten en gewigten; alsmede van de meetkundige evenredigheden en het trekken van den vierkantswortel uit getallen;

b. de gronden van de spraakkunst der Nederduitsche taal;

c. de gronden der algemeene en vaderlandsche geschiedenis;

d. de beginselen der aardrijkskunde.

Art. 2. Dit examen zal jaarlijks, vóór den aanvang van den nieuwen cursus, door de leeraren der school, in tegenwoordigheid van den directeur, worden afgenomen.

De adspiranten melden zich daartoe vooraf bij den directeur aan, met overlegging van

een extract uit het geboorteregister,

een bewijs van goed gedrag, afgegeven door het gemeentebestuur van hunne woonplaats,

een bewijs van te zijn gevaccineerd of de natuurlijke pokken te hebben gehad, afgegeven door een erkend geneesheer.

Art. 3. Indien zich meer adspiranten aanmelden dan er kunnen geplaatst worden, zullen als kweekelingen worden aangenomen die bij het examen het meest hebben uitgemunt.

Art. 4. De kweekelingen moeten zich behoorlijk van kleederen en linnengoed voorzien, ter goedkeuring van den directeur.

Art. 5. Die verlangen alleen onderwijs en niet tevens huisvesting en verpleging in de school te ontvangen, moeten den leeftijd van 18 jaren hebben bereikt, hetzelfde examen ondergaan als bij art. 1 is omschreven, en aan het gevorderde bij art. 2 voldoen.

Art. 6. De volledige leertijd loopt in vier jaren af.

Elk leerjaar vangt aan met den 1. October.

Art. 7. Er zijn jaarlijks 2 vacantien, de eerste begint 8 dagen vóór en eindigt 8 dagen na Paschen; de tweede vangt aan op den 15. Augustus en duurt 6 weken.

Art. 8. Het onderwijs wordt verdeeld als volgt:

Eerste leerjaar.

Natuurkunde, Kruidkunde, Scheikunde, Dierkunde en vergelijkende ontleedkunde, Natuurlijke geschiedenis der huisdieren, Ontleedkunde,

Physiologie, Artsenijbereid- en recepteerkunst, Theoretisch en practisch hoefbeslag.

Tweede leerjaar.

Natuurkunde, Scheikunde, Geschiedenis der voedende en vergiftige planten, Dierkunde en vergelijkende ontleedkunde, Natuurlijke geschiedenis der huisdieren, Exterieur en raskunde, Leefregelkunde, Ontleedkunde, Physiologie, Algemeene ziektekunde en geneesleer, Artsenijbereid- en recepteerkunst, Theoretisch en practisch hoefbeslag.

Derde leerjaar.

Scheikunde, Veeteelt, Leefregelkunde, Ontleedkunde, Physiologie, Algemeene ziektekunde en geneesleer, Bijzondere ziektekunde en geneesleer, Heelkunde, Operatien, Verloskunde, Kliniek, Leer der geneesmiddelen.

Vierde leerjaar.

Scheikunde, Ontleedkunde, Bijzondere ziektekunde en geneesleer, Geschiedenis der epizoötien, Heelkunde, Operatien, Verloskunde, Kliniek, Leer der geneesmiddelen, Geregtelijke veeartsenijkunde en veterinair-politie, Geschiedenis der veeartsenijkunde.

's Gravenhage, den 16den September 1851.

(w. g.) THORBECKE.]

II.

WIJ WILLEM III, ENZ. ENZ.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 6den dezer la. B., Kabinet;

Gezien zijne nadere rapporten van den 21sten en 25sten dezer, la. B., Kabinet,

Hebben goedgevonden en verstaan:

Art. 1. Het Koninklijk Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten wordt opgeheven.

Art. 2. Aan de leden, geassocieerden en correspondenten wordt eervol ontslag verleend, onder dankbetuiging voor de door hen in die betrekking aan het Land, aan de Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten bewezene diensten.

Art. 3. Er wordt eene Koninklijke Academie van Wetenschappen opgerigt, welker doel is bevordering der Wis- en Natuurkunde in haren geheelen omvang.

Art. 4. Voor die Academie wordt vastgesteld het bij dit besluit gevoegd reglement.

Art. 5. Aan die Academie wordt eene Rijkssubsidie toegekend van *f* 6000 's jaars, met ingang van 1 Januarij 1852.

Uit dat subsidie worden ook voldaan de onkosten voortvloeijende uit de bepalingen van het reglement.

Art. 6. Bij die Academie worden benoemd:

a. tot *gewone* leden, de Heeren (1):

A. van Beek,
A.-H. van der Boon Mesch,
A. Brants,
J. G. S. van Breda,
J. P. Delprat,
J. van Geuns,
G. J. Glavimans,
H. C. van Hall,
J. van der Hoeven,
F. Kaiser,
L. J. A. van der Kun,
R. Lobatto,
G. J. Matthes,
F. A. W. Miquel,
G. J. Mulder,
C. Pruijs van der Hoeven,
R. van Rees,
W. N. Rose,
J. L. C. Schroeder van der Kolk,
G. Simons,
F. J. Stamkart,
D. J. Storm Buijsing,
G. J. Verdam,
W. H. de Vriese,
W. Vrolik.

b. tot *buitengewone* leden, de Heeren (2):

J. Badon Ghijben,
C. L. Blume,
F. W. Conrad,
F. C. Donders,
F. Dozij,
C. M. van Dijk,
J. W. Ermerins,
H. C. Focke,
P. J. J. de Fremery,
A. Goekoop,
W. de Haan,
P. Harting,
G. A. van Kerkwijck,
L. A. van Meerten,
Cl. Mulder,
A. S. Rueb,
H. Schlegel,
A. A. Sebastian,
H. G. Seelig,
W. C. H. Staring,
C. Swaving.

c. tot *rustende* leden, de Heeren:

A. Numan,
C. G. C. Reinwardt,
J. C. Rijk.
C. J. Temminck,
G. Vrolik,

d. tot *buitenlandsche* leden, de Heeren:

F. Arago,
Becquerel,
H. K. W. Berghaus,
R. Brown,
M. Dumas,
Baron d'Espine,
M. Faraday,
C. F. Gauss,
Th. Horsfield,
A. von Humboldt,
J. Liebig,
B. A. von Lindenau,
H. von Mohl,
J. J. d'Omalius,
R. Owen,
A. Quetelet,
Ramon de la Sagra,
F. Tiedemann,
de hertog van Ursel,

geassocieerden en *buitenlandsche correspondenten* der Eerste klasse van het Instituut.

(1) Deze heeren waren de gewone leden van de Eerste klasse van het Kon. Nederl. Instituut. Red.

(2) Deze waren de Corresponderende leden van die Klasse. Red.

De Academie doet geene benoeming van buitenlandsche leden, alvorens bovenstaand getal beneden dat van tien zal zijn gedaald.

Art. 7. De bezittingen van het Instituut worden aan de Academie overgegeven, die Ons, voor zoo veel noodig, omtrent hare bestemming voorstellen doet.

Art. 8. De opheffing van het Instituut en de oprigting der Academie, de invoering van het nieuwe reglement, het ontslag der leden, geassocieerden en correspondenten, en de benoeming der nieuwe leden worden gerekend plaats te hebben op den 31sten December 1851. Op dien dag geschiedt mede de overgave der bezittingen van het Instituut.

Art. 9. In de eerste vergadering der Academie, te houden onder leiding van den voorzitter der Eerste Klasse van het Instituut, op zoodanigen dag in Januarij 1852, als hij meest geschikt zal oordeelen, wordt onmiddellijk overgegaan tot de keuze van eenen voorzitter en secretaris. De eerste blijft zijne betrekking waarnemen tot de gewone aftreding in 1853, de laatste tot die in 1857.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan, voor zoo veel de artt. 1, 3, 5 en 8 betreft, mededeeling zal worden gedaan aan de Algemeene Rekenkamer.

's Gravenhage, den 26sten October 1851.

(*w. g.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*w. g.*) THORBECKE.

—

Bij dit besluit behoort het volgende Reglement:

Art. 1. Er is eene Koninklijke Akademie, waarvan het doel is de bevordering van de Wis- en Natuurkunde in haren geheelen omvang.

De zetel is in Amsterdam.

Art. 2. De Akademie bestaat ten hoogste uit 25 gewone, 25 buitengewone en 10 buitenlandsche Leden.

Art. 3. Wanneer er plaatsen openvallen, bepaalt de Akademie, of zij al dan niet zullen worden vervuld en of het noodig is, dat de keuze geschiede voor een bepaald vak; zoo ja, wordt dat vak aangewezen.

Vervolgens wordt door de gewone Leden eene voordragt opgemaakt van twee of drie personen, zoo het vak is aangewezen, en anders van niet minder dan drie en niet meer dan vijf.

Uit deze voordragt doen de buitengewone Leden eene keuze.

Art. 4. De gewone Leden worden gekozen uit de buitengewone.

Art. 5. De buitenlandsche Leden worden gekozen door de gewone Leden.

Art. 6. De Voorzitter en de Secretaris worden door de Akademie uit de gewone Leden gekozen; de Voorzitter voor den tijd van een jaar, de Secretaris voor dien van vijf jaren. Beiden zijn dadelijk op nieuw verkiesbaar.

Art. 7. De wijze van stemming bij keuze van personen wordt bij het Reglement van Orde geregeld.

Art. 8. Van de keuzen wordt mededeeling gedaan aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Zij worden door hem aan de bekrachtiging des Konings onderworpen.

Art. 9. Behalve in de gevallen bij dit Reglement aangewezen, hebben de buitengewone Leden slechts eene raadgevende stem.

De buitenlandsche Leden hebben de regten, zonder de verpligtingen der gewone Leden.

Art. 10. De betrekking van Voorzitter is onbezoldigd.

Buiten *Amsterdam* wonende heeft de Voorzitter aanspraak op eene vergoeding voor reiskosten van *f* 0.75 per uur afstand en voor vacatie van *f* 8 per dag, de dagen der reis medegerekend.

Art. 11. De Secretaris, die verpligt is in *Amsterdam* te wonen, geniet eene jaarwedde van *f* 500.

Art. 12. De Akademie houdt, met uitzondering der maanden Junij, Julij en Augustus, elke maand eene vergadering.

Bovendien kunnen buitengewone vergaderingen plaats hebben.

Art. 13. De gewone vergaderingen worden in het openbaar gehouden, des voormiddags ten elf ure geopend en uiterlijk ten drie ure gesloten.

Art. 14. In de vergadering der maand April, waarvan de duur onbepaald is, heeft al wat tot de keuzen behoort plaats. Dit geschiedt met gesloten deuren en in tegenwoordigheid van minstens dertien gewone en dertien buitengewone Leden, welke laatste zich echter gedurende de beraadslaging over de voordragt verwijderen.

Art. 15. Tot het nemen van een besluit omtrent zaken, waarin de buitengewone Leden slechts eene raadgevende stem hebben, wordt de tegenwoordigheid van minstens negen gewone Leden vereischt.

Art. 16. Een gewoon Lid, gedurende negen achtereenvolgende vergaderingen zonder wettige redenen afwezig gebleven, houdt op Lid te zijn. De wettigheid der redenen wordt door de gewone Leden beoordeeld.

Art. 17. Wanneer een gewoon Lid den ouderdom van 70 jaren heeft bereikt, wordt hij rustend Lid.

Op grond van ligchaamsgebreken kan aan een gewoon Lid, dat dien ouderdom nog niet heeft bereikt, door de Akademie hetzelfde voorregt worden toegekend.

In beide gevallen behoudt het Lid al zijne regten.

Art. 18. Een Lid zijn ontslag nemende geeft hiervan kennis aan de Akademie.

Art. 19. De Akademie looft om de twee jaren een prijs uit ter waarde van *f* 600, voor het antwoord op eene prijsvraag.

Eene commissie, door de gewone Leden benoemd, onderwerpt drie prijsvragen aan de Akademie, die daaruit bij volstrekte meerderheid een keuze doet.

Het is den gewonen Leden niet geoorloofd naar den prijs te dingen.

Art. 20. De antwoorden worden beoordeeld door drie gewone Leden, door de gewone Leden benoemd.

Deze beoordeelingen, benevens een daarop gegrond praeadvies van den Voorzitter en Secretaris, worden voorgelezen in de vergadering van April, waarna bij volstrekte meerderheid door de gewone Leden wordt besloten, of dat praeadvies, dat alleen strekken mag om al of niet te bekroonen, in een besluit zal worden veranderd.

Art. 21. De Akademie geeft elk jaar een deel harer werken uit. In de vergadering van April kiest zij uit de verhandelingen, door de Leden of door welken Nederlander ook aangeboden, die welke in het deel van dat jaar zullen worden opgenomen.

De onkosten der uitgave van ieder deel mogen de som van *f* 3000 niet te boven gaan.

Art. 22. Een uitvoerig verslag van den staat der Akademie en van hetgeen in het afgeloopen jaar meldenswaardig is voorgevallen, wordt jaarlijks aan den Minister van Binnenl. Zaken gezonden. Het wordt door hem den Koning aangeboden.

Dit verslag wordt in de vergadering van April aan de goedkeuring der Akademie onderworpen.

Art. 23. De Akademie is verpligt naar vermogen de inlichtingen te geven, die het Gouvernement verlangt.

Art. 24. De beambten bij de Akademie worden, op voordragt van den Voorzitter en Secretaris, door de Akademie benoemd.

Art. 25. De zorg voor de boekerij en het geldelijk beheer zijn opgedragen aan den Secretaris, die in de vergadering van April rekening en verantwoording doet van zijn beheer gedurende het afgeloopen jaar.

Een afschrift der goedgekeurde rekening wordt gezonden aan den Minister van Binnenl. Zaken.

Art. 26. De Akademie stelt een Reglement van Orde vast, dat in afschrift aan den Minister van Binnenl. Zaken wordt medegedeeld]

—

III.

Bij Z. M. verblijf te *Groningen*, in April 1852, heeft H. D. zijn stellig voornemen te kennen gegeven, om van de Studenten, welke eene der door Z. M. aan onze Hoogescholen uitgeloofde medailles zouden hebben gewonnen, de namen en woonplaatsen in een daartoe aangelegd boek te doen opteekenen, ten einde op deze lijst ook in het vervolg geregeld acht te kunnen slaan.

—

IV.

Bij 's Konings besluit van den 3den Junij 1852, is het getal kweekelingen op 's Rijks kweekschool van militaire geneeskundigen te *Utrecht*, bestemd voor de dienst bij de marine, bepaald op dertig.

II.

MINISTERIEËLE BESLUITEN, OPROEPINGEN, ENZ.; EN KENNISGEVINGEN VAN DEN INSPECTEUR DER GENEESKUNDIGE DIENST.

I.

MINISTERIE VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN.

1. N°. 171. 2e Afdeeling. *Binnenlandsch bestuur.*
's Gravenhage, den 12 Mei 1851.

Volgens art. 162 der wet van den 6. Julij 1850 (Staatsblad n°. 39) moet het uitvoerig en beredeneerd verslag van den toestand der provincie, jaarlijks door de Gedeputeerde Staten aan de Staten in de zomervergadering te doen, ingerigt worden op de wijze en in den vorm, door den Minister van Binnenlandsche Zaken voor te schrijven.

Het komt mij voor, dat dit zou kunnen geschieden in den vorm van het nevensgaand model. Wilt dus, mijne heeren, naar dit model voortaan, en, zoo mogelijk, reeds dit jaar uw verslag inrigten.

Het bevat bepalingen omtrent die onderwerpen, welke het meest eene stelselmatige en eenparige wijze van behandeling schijnen te behoeven. Het zal, naar mate de behoefte zich doet gevoelen, worden gewijzigd en uitgebreid.

Uwe jaarlijksche verslagen over den toestand der provincie zijn door mij steeds beschouwd als de voornaamste bron ter verkrijging van inlichtingen omtrent den geheelen loop van de openbare dienst, en omtrent den stoffelijken en zedelijken toestand der natie. — Men kan echter niet ontkennen, dat de verslagen, hoe belangrijk ook, uit het oogpunt van het algemeene of rijks bestuur beschouwd, betrekkelijk weinig nut stichten, doordien *geen* onderwerp in alle de verslagen der elf provincien *gelijkmatig* wordt behandeld.

Het getrouw volgen van het model zal de gewenschte eenheid en stelselmatigheid verschaffen kunnen.

Daar het, ter bevordering van orde en spoed, bij het opmaken van het verslag, dienstig kan wezen, dat meer dan een exemplaar van het model op de provinciale griffie aanwezig zij, worden U hiernevens drie gedrukte exemplaren gezonden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

Namens den Minister, de Secretaris-Generaal,
(*Get.*) J. SCHRÖDER.

MODEL *voor het Jaarlijksch Uitvoerig en Beredeneerd Verslag van den Toestand der provincie.* (*Art.* 162, *alinea* 1 *en* 2 *der wet van den* 6. *Julij* 1850, *Staatsblad n*°. 39). (1)

I. Hoofdstuk. *Bevolking.*

Staat der bevolking. Getal inwoners met onderscheiding van de kunne. Op te geven de bevolking op 31. December, zoowel de *wettige* als de *feitelijke.* Afzonderlijke opgave van het getal krijgslieden, zeelieden, krankzinnigen, gevangenen.

Loop der bevolking gedurende het jaar. Getal geboorten, de levenloos aangegevenen niet mede begrepen, doch afzonderlijk op te geven. Onderscheiding der wettige en onechte naar de kunne. Opgave der twee- en drielingen, met aanduiding der wettige en onechte levend geborenen en levenloos aangegevenen. Getal sterften naar den burgerlijken staat en de kunne. Opgave voor zoo veel iedere gemeente betreft, van het getal sterften naar de kunne van de personen overleden buiten de gemeente, en van het getal sterften naar de kunne in de registers van den burgerlijken stand ingeschreven, krachtens art. 50 alinea 2 Burgerlijk Wetboek. *Veranderingen van woonplaats,* voor zoo veel elke gemeente betreft. Getal personen naar de kunne die zich in de gemeente hebben gevestigd en die de gemeente met der woon hebben verlaten. *Getal huwelijken* (afzonderlijk op te geven die tusschen jongmans en jonge dochters, jongmans en weduwen, weduwenaars en jonge dochters, weduwenaars en weduwen). Getal scheidingen van tafel en bed en echtscheidingen. Staat der sterfte naar den ouderdom.

Opgave der landverhuizingen, volgens de bestaande modellen.

Opmerkingen over het bijhouden der bevolkingregisters.

IV. Hoofdstuk. *Medische Politie.*

Verslag omtrent den algemeenen gezondheids-toestand van menschen en vee. Maatregelen ter voorkoming en genezing van ziekten. Veranderingen in het personeel der geneeskunstoefenaren (hieronder behooren ook de veeartsen). Veranderingen in het personeel der commissien van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt. Overzigt van den toestand der zoogenaamde gast- of ziekenhuizen en krankzinnigen gestichten, met opgaaf van het aantal lijders daarin opgenomen, hersteld of overleden.

---

2. De Minister van Binnenlandsche Zaken brengt ter kennis van het publiek, dat bij den Boekhandelaar A. J. van Weelden, te *'s Gravenhage,* en door diens tusschenkomst in de voornaamste steden

1) Hier zijn natuurlijk alléén opgenomen de Hoofdstukken, die bepaaldelijk behooren tot den kring van de onderwerpen, welke in dit Jaarboek behandeld worden. Red.

des Rijks, tegen den prijs van *een gulden* (*f* 1) is verkrijgbaar gesteld het werk getiteld: »Ontwerpen van Wet op het Geneeskundig Staats-Bestuur; de uitoefening der geregtelijke Geneeskunde; de uitoefening der Geneeskunst; de uitoefening der Artsenijbereidkunst, en den Handel in Geneesmiddelen en in Heelkundige Werktuigen; met Memorien van Toelichting en bijgevoegd Rapport aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, ingediend door de Staatscommissie benoemd bij Koninklijke besluiten van 25. Julij en 4. Aug. 1848, nos. 64 en 50.

's Gravenhage, den 30sten September 1851.

(*w. g.*) THORBECKE.

—

3. De Minister van Binnenlandsche Zaken brengt ter kennis van het publiek, dat bij den Boekhandelaar A. J. VAN WEELDEN, te *'s Gravenhage*, en door diens tusschenkomst in de voornaamste steden des Rijks, tegen den prijs van twee gulden en vijftig cents (*f* 2,50) het exemplaar, is verkrijgbaar gesteld het werk, getiteld: *Statistisch Jaarboekje voor het Koningrijk der Nederlanden, Eerste Jaargang, uitgegeven door het Departement van Binnenlandsche Zaken.*

's Gravenhage, den 30sten September 1851.

(*w. g.*) THORBECKE.

—

4. De Minister van Binnenlandsche Zaken brengt ter kennis van het publiek, dat bij den Boekhouder en Kassier van de *Nederlandsche Staats-Courant* alhier, tegen den prijs van *f* 3,50 verkrijgbaar is gesteld: »De aanspraak door den Minister van Finantien op den 19den September jl. gehouden bij het overbrengen van de Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1852, mitsgaders de gemelde Staatsbegrooting, daarbij behoorende Memorien van Toelichting, Uitgewerkte en Toelichtende Staten en verdere Bijlagen."

's Gravenhage, den 1sten October 1851.

(*w. g.*) THORBECKE.

—

5. De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft, bij missive van den 13 April 1852, n°. 349 (*9de Afdeeling*) aan de Commissarissen des Konings in de onderscheidene provinciën des rijks te kennen gegeven, dat het *Rattenkruid* (*Arsenicum album*) sedert eenigen tijd door sommigen wordt gebruikt als geneesmiddel tegen de longziekte onder het rundvee, en dat zulks middellijk aanleiding zou kunnen geven tot groote stoornis van de gezondheid der menschen, ja tot hun dood.

Immers wordt, blijkens genomen proeven door deskundigen, dit hevig vergift, zoowel in- als uitwendig toegediend, in alle dierlijke weefsels en ook in de afgescheiden vochten opgenomen.

Hoe lang het daarin aanwezig blijft, is tot dus verre niet met

juistheid te bepalen, maar de ondervinding heeft geleerd, dat soms nog drie weken, na het laatste gebruik, sporen van rattenkruid in het ligchaam der dieren te vinden zijn.

Binnen dien termijn dus zijn het vleesch en de melk van zoodanige dieren als voedsel schadelijk en kunnen zij vergiftiging ten gevolge hebben. Maar de voorzigtigheid eischt, dat men nog eenige weken langer zich van het gebruik van het een en ander onthoude."

Diensvolgens werden, naar aanleiding van des Ministers missive, de Gemeente besturen door de Commissarissen des Konings uitgenoodigd, »het bovenstaande door afkondiging zoo spoedig mogelijk ter algemeene kennis te brengen, en daarbij tevens te herinneren aan de straf, bij Art. 4 der wet van den 19 Mei 1829 (Staatsblad nº. 35) bedreigd tegen het verkoopen, versieren of uitdeelen van eet- of drinkwaren, vermengd met voor de gezondheid schadelijke stoffen."

Voorts werd verzocht alle veeartsen in de gemeenten ernstig aan te bevelen, »bij het toedienen van rattenkruid en andere giftige zelfstandigheden, niets te verzuimen, wat strekken kan om het gevaar af te weren, dat daardoor het leven of de gezondheid der menschen zou kunnen lijden; terwijl de veeartsen, die bezoldiging genieten uit eene openbare kas daar te boven zijn aangeschreven, om aan de Burgemeesters der gemeenten met den meesten spoed kennis te geven van het gebruik van eenig vergift en daarbij alle bijzonderheden te vermelden, welke eene waakzame policie in het aangegeven geval behoort te weten.

—

6. Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 17. April 1852, is aan den directeur en de leeraren van *'s Rijks Veeartsenij-school* een naauwkeurig onderzoek opgedragen naar de waarde van het voorbehoedmiddel tegen de longziekte van het rundvee, ontdekt door den heer Dr. Louis Willems te *Hasselt* in *België*.

Dat middel bestaat in de inenting der smetstof van de longziekte op gezonde runderen.

Dr. Willems zelf heeft, binnen veertien maanden, in de stallen zijns vaders het middel toegepast op 108 runderen, met het gunstig gevolg, dat daarvan niet één door de longziekte is aangetast, terwijl van 50 *niet ingeënte* runderen, die zich gelijktijdig in dezelfde stallen bevonden, 17 aan de longziekte zijn gestorven.

Hoe merkwaardig nu deze uitkomsten mogen heeten, zij schenen niet voldoende om daarmede de zaak als uitgemaakt te beschouwen, en onvoorwaardelijk het aangewezen middel als proefhoudend aan te bevelen.

De heer Willems heeft dan ook in eene memorie, door hem aan het Belgisch en Nederlandsch Gouvernement aangeboden, en

waarin zijne handelingen uitvoerig zijn beschreven, op een nader en grondig onderzoek aangedrongen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft bereids de noodige maatregelen genomen ten einde de door hem benoemde commissie in staat te stellen de tot het onderzoek vereischte proeven te bewerkstelligen.

Op zijn last hebben zich inmiddels twee leden der commissie, de heeren WELLENBERGH en JENNES, naar *België* begeven, aldaar de proeven van den heer WILLEMS gadegeslagen, en onder diens toezigt, zelve onderscheidene inëntingen verrigt.

Zij hebben zich tevens in betrekking gesteld met de Belgische commissie, die zich met het plan van onderzoek, hier ontworpen, heeft vereenigd, zoodat thans beide commissien op gelijke wijze hare werkzaamheden zullen verrigten.

De commissie alhier heeft in last, de uitkomsten van haar onderzoek in een omstandig schriftelijk rapport aan den Minister van Binnenlandsche Zaken mede te deelen, welke vervolgens ter algemeene kennis zullen worden gebragt.

(*St. Ct.* 7 Junij 1852)

—

7. De Minister van Binnenlandsche Zaken brengt ter kennis van het publiek, dat bij den Boekhandelaar A. J. VAN WEELDEN, te *'s Gravenhage*, en door diens tusschenkomst, in de voornaamste steden des Rijks, tegen den prijs van *f* 0,75 het exemplaar, is verkrijgbaar gesteld het volgende werk: « Verslag over den staat der Gestichten voor Krankzinnigen en toelichtende opmerkingen nopens de daarbij gevoegde statistieke tabellen betrekkelijk de bevolking in dezelve, over de jaren 1849 en 1850, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken ingediend door de Inspecteurs dier gestichten."

's Gravenhage, den 21. April 1852.

(*w. g.*) THORBECKE.

—

8. De Minister van Binnenlandsche Zaken, gezien Art. 3 en 4 der Wet van 12 Augustus 1849 (*Staatsblad* n°. 36).

Brengt ter kennis van de belanghebbenden, dat de *Pharmacopoea Neerlandica* en de *Nederlandsche Apotheek*, waarvan de exemplaren van zijnentwege werden gewaarmerkt, op den *1sten Julij dezes jaars* verkrijgbaar zijn aan de Rijkspostkantoren, tegen den prijs van *f* 3 voor elk exemplaar, en dat derhalve de *Pharmacopoea Belgica* op den eersten Januarij 1853 zal zijn afgeschaft.

's Gravenhage, den 21sten Junij 1852.

(*w. g.*) THORBECKE.

—

9. (Het spreekt van zelf, dat het in 't licht verschijnen van de zoo lang gewenschte en verbeid nieuwe Pharmacopoea, de *Pharmaco-*

poea Neerlandica en de *Nederlandsche Apotheek*, op 1 Julij 1851, en het invoeren er van op 1 Januarij 1853, eene gebeurtenis is van te groot belang voor de algeheele uitoefening der Geneeskunst hier te lande, dan dat daarvan niet eenige meer bijzondere melding in dit *Jaarboek* zou behooren gemaakt te worden.

Maar evenzeer spreekt het van zelf, dat, daar eene Pharmacopoea niet wel vatbaar is voor een behoorlijk excerpt, geschikt voor *ons* doel, wij wel 't best zullen doen met hier te doen volgen de beide voorredenen, waarmede de arbeid wordt ingeleid. — Wij hebben gemeend de nederduitsche uitgaaf hier te moeten gebruiken. Ziet hier de beide stukken:

I.

Aan den Lezer.

Om de middelen tegen ziekten en kwalen, die de ervaring heeft leeren kennen, aan het heilzaam doel, hetwelk men zich bij het gebruik daarvan voorstelt, te doen beantwoorden, en om daardoor niet meer nadeel dan voordeel aan te brengen, moeten zij werkelijk geneeskrachtige eigenschappen bezitten en in eenen behoorlijk onbedorven toestand voorhanden zijn. En echter kunnen die geneeskrachtige eigenschappen ontbreken of grootendeels verloren gaan, zoo wel bij zoodanige geneesmiddelen, welke de natuur oplevert, als bij die, welke kunstmatig bereid worden. Alle uit deze twee bronnen ontsproten middelen toch, die den mensch ter verligting of ter genezing van ziekten ten dienste staan, zijn aan velerlei gebreken onderhevig, hetzij de natuur zelve de nadeelige of werkelooze bestanddeelen van de heilzame en geneeskrachtige niet genoeg hebbe afgescheiden; hetzij de artsenijbereider, bij hare bereiding, van eene ongeschikte manier gebruik make; hetzij eindelijk, dat de middelen zelve, die oorspronkelijk goed en heilzaam waren, door de bewaring allengs slechter worden, of op elke andere wijze datgene missen of verliezen, waarin eigenlijk haar karakter als geneesmiddel bestaat.

Om deze redenen hebben sedert lang, zoo wel de Geneeskundigen als zij, aan wie de zorg voor de algemeene belangen van den staat en het heil der burgers zijn aanbevolen, de overtuiging gedeeld, dat het volstrekt noodig is, om van staatswege wettelijke bepalingen te maken omtrent de wijze, waarop de geneesmiddelen, die in de artsenijwinkels voorhanden zijn, bereid moeten worden. Om echter deze Artsenij-Wetboeken (met welken naam die wettelijke bepalingen der geneeskundige staatsregeling bestempeld worden) het doel te doen bereiken, waartoe zij bestemd zijn, moeten zij niet alléén in andere opzigten zoo veel mogelijk, volkomen zijn, maar ook bepaaldelijk beantwoorden aan het standpunt dier wetenschappen, welke den geheelen grondslag der Artsenijkunde uitmaken,

of wier licht en hulp noodig is ter bepaling van voorschriften omtrent de behoorlijke bereiding van geneesmiddelen.

Een ieder toch, die niet geheel en al onbedreven is in die zaken, welke tot het uitgestrekte gebied der Natuurstudie behooren, weet, dat alle, zoo even door ons bedoelde, natuurkundige wetenschappen in onzen leeftijd verbazende vorderingen gemaakt hebben, en zóó geheel en al van aard veranderd zijn, dat ze, als 't ware, een nieuw voorkomen gekregen hebben. Daarom zal zich niemand verwonderen, dat het wetboek der Artsenijbereidkunde, hetwelk ten dienste van ons Vaderland vóór ruim twintig jaren, onder den naam van Belgische Apotheek uitgegeven en door hooger gezag goedgekeurd, kracht van wet verkregen heeft, en dat, zeggen wij, dit wetboek thans geoordeeld wordt noch zoo volkomen te zijn, dat het geene nieuwe en herhaalde herziening zou behoeven, noch zoo geëvenredigd te wezen aan het tegenwoordig standpunt zoo wel der geneeskunde en der Artsenijbereidkunde, als der verschillende, voor beide dienstige, hoogst belangrijke hulpwetenschappen, dat het niet hoogst noodig en belangrijk zou zijn te achten, om het dienovereenkomstig geheel om te werken en te herzien. Het heeft Zijner Majesteit, onzen geëerbiedigden, steeds voor de belangen van ons dierbaar Vaderland zorgenden Koning behaagd, om met dit gevoelen van alle deskundige beoordeelaars, waarmede wij voor het overige op de waarde van laatstgenoemd geschrift niet willen afdingen, in te stemmen en om bij Besluit van 21 Augustus 1842, nº. 62, te bepalen, dat er een nieuw Artsenij-wetboek, overeenkomstig de behoeften van onzen tijd en de jongste vorderingen der wetenschap, zou worden vervaardigd.

Dit werk is, deels bij hetzelfde, deels bij een nader Koninklijk Besluit van den 26 September, opgedragen aan ons ondergeteekenden: Anthonie Hendrik van der Boon Mesch, Gerardus Johannes Mulder, Claas Mulder, Willem Hendrik de Vriese, Anthony Joannes d'Ailly, Cornelis Pruys van der Hoeven en Gerard Coenraad Bernard Suringar.

Met dit vereerend vertrouwen en deze Koninklijke volmagt voorzien, hebben wij weldra, overeenkomstig het verlangen van Zijne Excellentie den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken, eene eerste bijeenkomst gehouden te *'s Gravenhage*, op 20 October 1842, ten einde omtrent de algemeene beginselen, van welke wij bij de bewerking behoorden uit te gaan, overeen te komen.

Na het houden van eenige dergelijke bijeenkomsten, hebben wij weldra met het gewigtig ons opgedragen werk een begin kunnen maken.

Het zij ons vergund de algemeene wijze, die wij bij de bewerking gevolgd hebben, eenigzins naauwkeuriger uit een te zetten, opdat het blijke, hoe de ons opgedragen taak ten uitvoer gebragt zij. In de eerste plaats, willen wij met een woord de redenen ver-

melden, waarom wij gemeend hebben eene latijnsche Pharmacopoea te moeten schrijven. Wij ontveinsden ons daarbij geenszins de moeijelijkheid, die er in zou gelegen zijn, om onderwerpen uit het gebied der Scheikunde en andere door de ouden nog niet beoefende wetenschappen in het Latijn te behandelen; doch wij waren van oordeel, dat deze en andere bezwaren, die men tegen het gebruik van eene oude en doode taal zou kunnen aanvoeren, rijkelijk worden opgewogen door het gewigt der redenen, welke voor het behoud van een aangenomen gebruik pleiten. Met uitzondering toch van de scheikundige zaken, wier benamingen ook in het Nederduitsch slecht klinken, kunnen de meeste overige onderwerpen, vooral die, welke tot het gebied der Kruidkunde behooren, zoo al niet beter, althans korter in het Latijn dan in onze moedertaal uitgedrukt worden, vermits wij, tot dusverre, in onze taal wèl gevestigde en algemeen aangenomene namen en uitdrukkingen ter aanduiding van hetgeen de stelselmatige Kruidkunde vereischt, missen, alsmede eene kunstwoordenleer zonder Grieksche, Latijnsche en basterdnamen. Bijna hetzelfde geldt omtrent zaken en voorwerpen, die tot het dierenrijk of tot dat der delfstoffen betrekking hebben. Voornamelijk echter hebben wij gemeend, bij die keus der Latijnsche taal, het doel te moeten voor oogen houden, waartoe een Artsenij-Wetboek bestemd is.

Het moet namelijk, zoo wel voor het gebruik der Geneesheeren, als voor dat der Artsenijbereiders verstrekken, en beide soort van kunstoefenaars zijn, althans in ons Vaderland, in het Latijn genoeg bedreven, en worden daartoe trouwens ook verpligt, om geschriften in die taal behoorlijk te kunnen verstaan. Daarenboven mag men verwachten, dat deze kennis van het Latijn allengs meer en meer zal toenemen, dewijl de Hooge Regering eene meer beschaafde en wetenschappelijke opleiding van deze klasse van kunstoefenaars op het oog heeft. Deze bedoelingen der Regering hebben wij gemeend, door het schrijven eener Latijnsche Pharmacopoea, te kunnen bevorderen, en zòòdoende op nieuw onze overtuiging uit te spreken, aangaande de noodzakelijkheid eener vlijtige en ijverige beoefening der Latijnsche taal als voorbereiding voor eene echte klassieke wijze van beoefenen der wetenschap. Eindelijk kwam het ons voor, dat, op die wijze, de gemeenschappelijke beoefening der Artsenijbereidkunde in verschillende landen, waarvan de meeste Latijnsche Pharmacopoeën bezitten, het best bevorderd kon worden, vermits onze landgenooten daardoor van het werk van anderen, en wederkeerig buitenlanders, des verkiezende, van ons Artsenij-Wetboek voordeel trekken kunnen. Want, hoewel dit werk eigenlijk alléén voor onze landgenooten bestemd is, zoo scheen echter het gemeenschappelijk belang der studiën, of het zoogenaamde wereldburgerschap der wetenschap, te vorderen, dat een boek van zoodanigen inhoud ook buiten de grenzen van ons Vaderland gelezen en geraadpleegd kon worden.

Daar echter de ondervinding geleerd heeft dat zoodanige boeken, doorgaans kort na de uitgave, òf om geldelijk voordeel, òf ten gerieve van hen, die het oorspronkelijke niet behoorlijk verstaan, in de moedertaal worden overgebragt, hebben wij geoordeeld aan ons zelven en aan anderen verpligt te zijn, om, zoo veel wij vermogten, te zorgen, dat zoodanige vertaling noch zonder noodzakelijkheid, noch op eene ongeschikte wijze werd ondernomen. De Regering zal derhalve bepalingen maken, waarbij alléén aan de schrijvers zelven de vergunning tot eene zoodanige vertaling wordt toegestaan, bijaldien het blijken mogt, dat deze wenschelijk of noodig is.

Wat de algemeene verdeeling betreft, hebben wij gemeend dezelfde orde te kunnen behouden, die door de schrijvers der Bataafsche en der Belgische Pharmacopoeën, gelijk ook door de meeste buitenlandsche schrijvers, gevolgd is.

De eerste Afdeeling bevat dus eene opgave van het zoogenaamde *Pharmaceutisch Materieel*, gelijk dit aan de drie rijken der Natuur ontleend wordt. De daartoe behoorende stoffen worden door den Apotheker gekocht en niet door hem zelven bereid. Desniettemin moeten hem bepaalde kenmerken worden opgegeven, waaruit de deugdelijkheid van zoodanige stoffen blijken kan.

In de tweede Afdeeling worden vervolgens de scheikundige geneesmiddelen vermeld en de manier, waarop zij bereid moeten worden. Hier worden dus de verschillende toestellen en handgrepen beschreven, die noodig zijn om de middelen te bereiden, te zuiveren, of op elke andere wijze bruikbaar te maken.

In de derde Afdeeling zijn de zoogenaamde Galenische of zamengestelde geneesmiddelen bevat, bij wier rangschikking de bereidingswijze zelve tot grondslag gediend heeft, zoodat achtereenvolgens de middelen beschreven worden, door werktuigelijke verdeeling, door oplossing, door uitdamping, enz. verkregen, terwijl in de laatste plaats, de alléén tot uitwendig gebruik dienstige middelen vermeld worden.

Daar echter de geneesmiddelen, wier beschrijving den inhoud van deze derde Afdeeling uitmaakt, zamengesteld zijn uit zoodanige zelfstandigheden, als in de eerste en tweede Afdeeling beschreven zijn, zoo is het somtijds alléén daarom noodig geweest om in die beide Afdeelingen ook zulke middelen op te nemen, die op zich zelve of hoogst zelden of nooit gebruikt, maar alléén tot bereiding van zamengestelde middelen aangewend worden.

Wat de meer bijzondere rangschikking in de beide eerste Afdeelingen betreft, zijn wij van oordeel geweest, dat op het tegenwoordig standpunt der natuurkundige wetenschappen, geenerlei andere verdeeling kon worden goedgekeurd, dan die welke op de natuurlijke verwantschap der ligchamen steunt, zoodat er meer op haar geheel voorkomen en hare wezentlijke geaardheid, dan op enkele, uitwen-

dige, vaak naar willekeur daartoe gebezigde, kenmerken gelet wordt. Deze te regt wetenschappelijk genoemde rangschikking hebben wij gepoogd overal, ook bij de vermelding der bijzondere stoffen, te volgen, zoo wel in de eerste pharmacognostische, als in de tweede aan de beschrijving der chemische bereidingen toegewijde Afdeeling. Alle aan de drie Rijken der Natuur ontleende, en tot het uitgestrekte gebied der geneesmiddelen behoorende zelfstandigheden worden dus in eene zoodanige volgorde beschreven, als door het tegenwoordig standpunt der wetenschappen, die zich met de voortbrengselen der Natuur bezig houden, gevorderd wordt. Men gelieve hierbij echter in het oog te houden, dat zulke stoffen, die aan elk bekend zijn, gelijk eiwit, honig, was, suiker, enz., opzettelijk onvermeld zijn gebleven, vermits eene beschrijving daarvan overbodig zou zijn.

Ook bij de beschrijving der middelen, welke door chemische kunstbewerkingen verkregen worden, hebben wij eene zoodanige orde gevolgd, als door de hedendaagsche wetenschap gevorderd wordt, zoodat de enkelvoudige ligchamen de zamengestelde vóórafgaan, en stoffen, die gelijksoortig of gelijkvormig van aard zijn, ook tot dezelfde natuurlijke orde gebragt worden. Bij deze onze wijze van zien en handelen, stelden wij ons vooral een drieledig doel voor, om namelijk te voldoen aan den inhoud van het Koninklijk Besluit, aan de vorderingen der Artsenijbereidkunde, en aan de belangen der Kunstoefenaars, voor wie de Pharmacopoea vervaardigd werd.

Mogten er echter sommigen zijn, die door minder volledige bekendheid met de nieuwere Chemie en met het natuurlijk stelsel der planten, in den beginne, eenige moeijelijkheid en belemmering, bij het gebruik dezer verzameling van artsenijbereidkundige voorschriften, ondervinden, dan stellen wij ons voor, dat daaraan eenigermate zal worden te gemoet gekomen door de alphabetische registers, waarin alle meest gebruikelijke namen der geneesmiddelen bevat zijn.

Ten opzigte der nomenclatuur zijn wij op de volgende wijze te werk gegaan. Aan het hoofd van elk artikel wordt de benaming geplaatst, zoo als de aard der wetenschap, na eene betere kennis van de natuur der stoffen en van de zoogenaamde natuurlijke verwantschap der ligchamen, thans vordert; vervolgens worden in de tweede plaats vermeld de andere scheikundige en artsenijbereidkundige benamingen of synonymes, die in de beste Pharmacopoeën gebezigd of tot opheldering van de eerste benaming dienstig zijn; terwijl eindelijk, in de derde plaats, de artsenijbereidkundige benaming vermeld wordt, die in de winkels pleegt gebruikt te worden. Zoodanige namen en synonymen toch moeten gekend worden door hen, die geneesmiddelen, welke in de geschriften van vroegere geneeskundigen, in de werken van buitenlanders, of eenig buiten-

landsch Apothekers-boek voorkomen, in ons Vaderland wenschen te gebruiken. Bij de beschrijving van planten en andere voorwerpen hebben wij gemeend eene behoorlijke beknoptheid te moeten in acht nemen. Het doel toch eener pharmacopoea is geenszins, om eene volledige verklaring van de natuurlijke historie der geneesmiddelen te geven, maar om de meest eigenaardige kenmerken te vermelden, waardoor planten of deelen van planten, van andere aanverwante of gelijkvormige kunnen onderscheiden worden.

Daarenboven hebben wij somtijds nog de teekenen van deugdelijkheid opgegeven, om over de echtheid, onvervalschtheid en den onbedorven toestand der plantaardige stoffen te kunnen oordeelen. Mogt men er zich soms over verwonderen, dat wij, bij de beschrijving der geneeskrachtige planten, veel minder verwisselingen en vervalschingen, door bedrog of onkunde gepleegd, hebben opgegeven, dan in andere werken pleegt te geschieden, dan houde men in het oog, dat zoodanige vervalschingen in onzen tijd veel zeldzamer zijn, dan door hen gemeend wordt, wier oordeel meer op het gezag van schrijvers, dan op eigen naauwkeurig onderzoek steunt. Op dezelfde wijze zijn wij te werk gegaan ten opzigte der scheikundige bereidingen. Eerst wordt de bereidingswijze bepaald en vervolgens eene diagnostische beschrijving gegeven, tot wier beter verstand en meerdere volledigheid somtijds ook die, of uitwendig zigtbare of door inwerking van scheikundige herkenningsmiddelen te voorschijn komende, kenmerken vermeld worden, waaruit de echtheid, de zuiverheid en deugdelijkheid der middelen blijken kunnen; om daarbij eenen zekeren en onbedriegelijken maatstaf te hebben, is tevens de atomistische verhouding der elementaire bestanddeelen in empirische, thans door het algemeen gebruik gewettigde, formules door ons opgegeven. Wij hebben getracht om de beste en eenvoudigste bereidingswijze overeenkomstig de vorderingen der hedendaagsche schei- en artsenijbereidkunde, voor elk middel op te geven, en gemeend ons daarbij tot een enkel voorschrift te moeten bepalen, ten einde aan de gelijkvormigheid en gelijke deugdelijkheid der middelen, die op verschillende tijden en door verschillende kunstoefenaars bereid worden, naar vermogen bevorderlijk te zijn. Door meer dan eene bereidingswijze op te geven, zou men, vooral bij zeer werkzame geneesmiddelen, gevaar loopen om tot groote, ten koste der lijders plaats hebbende, dwalingen aanleiding te geven. Daar echter sommige geneesmiddelen reeds zeer spoedig aan bederf onderhevig zijn, door hare bestanddeelen, of van zelve, of door den invloed van de lucht en het licht, aan wier invloed zij niet geheel kunnen onttrokken worden, nieuwe verbindingen aangaan en aan velerlei veranderingen onderworpen zijn, zoo is het ons raadzaam voorgekomen, om van deze bijzonderheid, bij elk zoodanig geneesmiddel, te doen blijken. Daarom zullen de artsenijbereiders

weten, welke middelen steeds in voorraad kunnen en moeten aanwezig zijn, en hoedanige daarentegen, of meermalen op nieuw bereid, of bepaaldelijk dan, wanneer het noodig is, vervaardigd moeten worden. Van teekenen die betrekking hebben tot den aard der geneesmiddelen hebben wij ons onthouden. Zoo worden b. v. noch de veel vermogende geneesmiddelen (heroïca), noch de vergiften door een bepaald teeken aangeduid, noch ook de gift voorgeschreven, boven welke de eerstgenoemde krachtig werkende middelen niet mogen worden toegediend. Eindelijk kwam het ons als geheel strijdig met den aard eener pharmacopoea voor, om aangaande de geneeskrachtige werken der geneesmiddelen iets te bepalen, en wij erkennen niet te begrijpen, met welk doel dit in dergelijke werken door anderen gedaan zij. Het is naauwelijks noodig om gewag te maken van de groote moeijelijkheid, die wij ondervonden hebben bij het doen eener bepaalde keuze omtrent de middelen, die, naar ons oordeel, verdienden opgenomen of uitgesloten te worden. Aangaande de waarde toch van verscheidene geneesmiddelen heerscht er een groot verschil van meening onder de kunstoefenaars. Onze eigene overtuiging was deze, dat de artsenijwinkels meer overvloed dan gebrek aan middelen hebben, en dat er dus meer middelen buiten gebruik gesteld, dan toegevoegd moesten worden. Om echter in eene zoo gewigtige en belangrijke zaak, met behoorlijk overleg en met raadpleging van de belangen zoowel der wetenschap als der behoeften van ons vaderland te kunnen handelen, is het ons raadzaam voorgekomen, om door tusschenkomst van zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, de verschillende in ons vaderland gevestigde provinciale commissiën van Geneeskundig onderzoek en toevoorzigt uit te noodigen tot het indienen van lijsten, waarop alle in de verschillende provinciën voornamelijk in gebruik zijnde, hetzij reeds in de pharmacopoea Belgica opgenomen of daarin nog niet vermelde geneesmiddelen, mogten worden opgegeven. Aan dit ons verzoek is tijdig voldaan geworden, en zoo hebben wij na raadpleging dier verschillende lijsten, eindelijk een bepaald besluit kunnen nemen omtrent de middelen, die, naar ons inzien, verdienden opgenomen te worden. Evenwel voorzien wij, dat het onmogelijk is, om daarin het verlangen van ieder te kunnen bevredigen, zoodat door den eenen sommige geneesmiddelen gemist zullen worden, terwijl een ander van oordeel zal zijn, dat eenige van de door ons opgenomene hadden moeten wegvallen. Dit verschil van meening zal wel steeds blijven bestaan, zoo lang er zoo vele geneesmiddelen zijn, over wier geneeskrachtige werking naauwelijks iets bekend is, en zoolang bij sommige kunstoefenaars de ingenomenheid met geneesmiddelen, welke zij bij voorkeur gewoon zijn voor te schrijven, blijft bestaan. Om zooveel mogelijk, billijke beoordeelaars te zijn, hebben wij bij elk middel, waaromtrent eenigen twijfel bestond, zoowel de theorie als de erva-

ring geraadpleegd, echter in dier voege, dat wij aan de laatste steeds het grootste gezag hebben toegekend. Daarom zijn enkele, door langdurig gebruik gewettigde voorschriften, hoewel dan ook minder naar schei- en artsenijbereidkundige regels vervaardigd, echter in dit artsenij-wetboek opgenomen. Sommige andere geneesmiddelen verdienden, naar ons inzien, vermeld te worden, niet zoo zeer, dewijl men omtrent derzelver nut reeds tot de bepaalde uitkomsten heeft kunnen geraken, maar dewijl het gebruik daarvan bij ons en in onzen tijd in zwang is gekomen: dit geldt b. v. omtrent de bleek gele of grootbloemige hennepnetel, notenbladen, enz. Andere daarentegen moesten naar onze meening worden uitgesloten, dewijl ze geoordeeld werden, of overbodig te zijn, of geenerlei bijzondere kracht te bezitten, of aan spoedig bederf onderhevig te zijn. Dit laatste geldt b. v., om niet van lindebloesem-water en andere zaken van minder belang te spreken, omtrent het iodium-ijzer, hetwelk, gelijk bekend is, aan zeer spoedige verandering onderhevig is. Om echter de geneeskunstoefenaars niet geheel en al verstoken te doen zijn van een zoo werkzaam geneesmiddel, hebben wij een voorschrift van de Jodium-ijzer-siroop gegeven. Uit deze enkele door ons vermelde voorbeelden, wier getal wij niet vermeerderen willen, om niet den schijn op ons te laden, als of wij omtrent elk geneesmiddel rekenschap wilden afleggen, moge den lezer blijken, dat wij niet naar willekeur, maar met behoorlijk overleg in de keuze der middelen zijn te werk gegaan. Hetzelfde merken wij aan omtrent de zamengestelde of galenische middelen. Zoo zijn b. v. behalve zoodanige zamengestelde middelen, die geoordeeld worden in elken artsenij-winkel te moeten aanwezig zijn, ook het doversche poeder en andere zeer gebruikelijke, uit verschillende stoffen zamengestelde geneesmiddelen opgenomen, terwijl daarentegen het Zittmannsche decoct. en andere zoodanige afkooksels, aftreksels, pillen, borststroopjes, enz. werden uitgesloten.

De thans in gebruik zijnde pharmaceutische gewigten hadden geene verandering of wijziging noodig. Somtijds is het ons echter doelmatig voorgekomen, om in de bepaling der maten met meerdere naauwkeurigheid dan vroeger geschied is, te werk te gaan. Daarenboven hebben wij synoptische tabellen zamengesteld om de bepaalde verhouding aan te wijzen tusschen het, sedert het Koninklijk Besluit van 30 November 1817, in gebruik zijnde pharmaceutisch gewigt en die, welke in andere artsenij-wetboeken vermeld worden. In eene gelijksoortige synoptische tabel is de verhouding tusschen het soortelijk gewigt en den areometer, zoowel dien van BEAUMÉ als den pharmaceutischen, aangeduid.

Eindelijk hebben wij, gelijk reeds met een woord is gezegd, in een alphabetisch register, met aanduiding van het getal der bladzijden, de namen en de synonymen, welke in dit artsenij-wetboek zijn vermeld, opgenomen, opdat alzoo dit geschrift door een ieder

voor de beschrijving en bereidingswijze der geneesmiddelen gemakkelijker zou kunnen worden geraadpleegd.

Leijden, den 13. December 1845.

(*w. g.*) A. H. van der Boon Mesch.
G. J. Mulder.
Cl. Mulder.
W. H. de Vriese.
A. J. d'Ailly.
C. Pruys van der Hoeven.
G. C. B. Suringar.

—

II.

Aan den Lezer.

Wij achten het in het jaar 1845 door ons geschrevene voor voldoende om den aard en de inrigting van dit door onze vereenigde pogingen voorspoedig ten einde gebragte werk te doen kennen. Wij hebben dan ook nu geene bepaalde behoefte gevoeld, om, bij deze ons aangebodene aanleiding, daarover op nieuw te spreken, doch wij bezigen haar alleen ten einde den lezer mede te deelen, dat wij gemeend hebben de gelegenheid niet te mogen laten voorbijgaan, ons, bij schrijven van 21 Augustus jl., door zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken aangeboden, om de reeds voor drie jaren door ons voltooide pharmacopoea, op nieuws, voor zooveel noodig met de jongste uitvindingen te vermeerderen of te verbeteren, alvorens zij kracht van wet verkrijgt en door den druk wordt openbaar gemaakt. Wij hebben derhalve ons werk op nieuw herzien, en, waar ons dit noodig voorkwam, verbeterd. Wij wenschen dat de deskundigen, bij het langdurig gemis aan een werk als het nu aangebodene, daaraan althans eenige goedkeuring zullen kunnen schenken wegens de zorg en moeite, die wij, zoowel nu als vroeger, daaraan besteed hebben.

Leijden, den 13. *December* 1848.

(*w. g.*) A. H. van der Boon Mesch.
G. J. Mulder.
Cl. Mulder.
W. H. de Vriese.
A. J. d'Ailly.
C. Pruys van der Hoeven.
G. C. B. Suringar.)

—

10. De Minister van Binnenlandsche Zaken brengt ter kennis van de belanghebbenden: dat, met den aanvang van een nieuw leerjaar op den eersten October dezes jaars, in 's Rijks Veeartsenijschool te *Utrecht*, als kweekelingen kunnen worden opgenomen, tegen beta-

ling van *f* 350 per jaar, zij die hun zestiende jaar hebben bereikt doch niet ouder zijn dan vier en twintig jaren en bij examen doen blijken kennis te bezitten van:

a. de rekenkunst, bijzonder van de gewone en tientallige breuken, met toepassing op het Nederlandsch stelsel van maten en gewigten; alsmede van de meetkundige evenredigheden en het trekken van den vierkantswortel uit getallen;

b. de gronden van de spraakkunst der Nederduitsche taal;

c. de gronden der algemeene en vaderlandsche geschiedenis;

d. de beginselen der aardrijkskunde:

dat aan hetzelfde examen zijn onderworpen, doch den leeftijd van achttien jaren behooren te hebben bereikt, zij die, tegen betaling van *f* 100 per jaar, in de school alleen onderwijs en niet tevens huisvesting en verpleging wenschen te ontvangen;

dat de aspiranten, die tot het examen verlangen te worden toegelaten, zich daartoe vóór den 15. Augustus e. k., in persoon of schriftelijk, mits postvrij, bij den Directeur der school moeten aanmelden, onder overlegging van

een extract uit het geboorteregister,

een bewijs van goed gedrag, afgegeven door het gemeentebestuur van hunne woonplaats,

een bewijs te zijn gevaccineerd of de natuurlijke pokken te hebben gehad, afgegeven door een erkend geneesheer.

's Gravenhage, den 1sten Julij 1852.

—

11. *Commissie tot onderzoek van den invloed der droogmaking van het Haarlemmermeer* (1).

Ten gevolge van een voorstel, gedaan door de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt, residerende te *Amsterdam*, zijn in den aanvang des jaars 1852, door den Minister van Binnenlandsche Zaken, de Provinciale Geneeskundige commissiën gevestigd te *Haarlem*, *'s Gravenhage* en *Amsterdam*, benevens de Commissie van Toezigt en Beheer over de droogmaking van het Haarlemmermeer, uitgenoodigd elk twee harer leden af te vaardigen, ten einde gezamenlijk een onderzoek in te stellen naar den invloed van de droogmaking van het Meer op den algemeenen

---

(1) Deze Commissie is zeer op zijn pas benoemd, daar, blijkens officiële kennisgeving, het Meer in Julij 1852 is *droog geworden*.

Overigens behoort ten aanzien van dit punt ('t benoemen van eene commissie tot onderzoek van den invloed der droogmaking van het Haarlemmermeer) vergeleken te worden, wat daarover vroeger heeft plaats gehad bij de Eerste Klasse van het K. N. Instituut; — zie o. a. dit *Jaarboek*, jaargang III (1849—1850), bl. 300. Red.

gezondheidstoestand in die streek, en zijn benoemd: door de Geneeskundige commissie te *Haarlem*, Dr. J. A. VAN BEMMELEN en M. N. BEETS; — door die te *'s Gravenhage*, Prof. F. W. KRIEGER en Dr. W. F. P. KIEHL; — door die te *Amsterdam*, Prof. J. VAN GEUNS en Prof. F. A. W. MIQUEL; — door de Commissie van Beheer over de droogmaking Dr. G. SIMONS en C. F. VAN MEURS.

[Die Commissie heeft eenigen tijd daarna eene circulaire gerigt aan de geneeskundigen in de nabijheid van het Meer gevestigd. Dit stuk, onderteekend door de Heeren Prof. VAN GEUNS en Dr. KIEHL, behoort gewis ook in dit Jaarboek opgenomen te worden, bepaaldelijk om hetgeen de Commissie daarin in het midden brengt ten aanzien van punt II van haren arbeid. De Commissie n. l. zet in de Circulaire uiteen: I. hetgeen zij meent hare roeping te zijn, — en II. de middelen, waardoor zij hoopt het doel van hare roeping te bereiken. [Wij zullen dit stuk dan ook nader mededeelen.]

II.

MINISTERIËN VAN OORLOG, MARINE EN KOLONIËN.

—

1. Militaire Geneeskundige Dienst in Oost-Indië.
2. » » » » West-Indië.
3. 's Rijks Kweekschool voor Militaire Geneeskundigen. (5 Nov. 1851; — 26 Jan. 1852.)

Gelijke oproepingen als vroegere jaren. — Zie de vorige Jaargangen.

—

4. De Minister van Koloniën heeft aangekondigd, dat met den 1. September 1852, weder *twee* jongelingen zullen worden bestemd, om, volgens het daaromtrent vastgesteld reglement, onder het oppertoezigt van den Hoogl. G. J. MULDER, te *Utrecht*, te worden opgeleid tot Apothekers bij het Leger in O. Indië. — De verzoeken tot toelating voor het te dien einde den 1. Junij te houden examen, moeten vóór 1° Mei bij het Ministerie van Koloniën ontvangen zijn, met overlegging der bepaalde stukken.

—

5. In Januarij 1852 werd het volgende ter algemeene kennis gebragt:

»Ter voorziening in de behoefte aan *Burgerlijke Geneeskundigen* in de volgende residentiën op *Java*, als: de *Preanger*-regentschappen, *Tagal, Japara, Rembang, Bezoekie* (afd. *Probolingo*) en *Madion*, is door den Gouv.-Gen. van *Ned. Indië*, de tusschenkomst van het Dept. van Koloniën ingeroepen, ten einde Nederlandsche geneeskundigen aan te sporen, zich, tot uitoefening van dat vak, in de genoemde residentiën neder te zetten. — Voor ieder dezer residen-

tiën wordt aan eenen geneeskundige verzekerd eene toelage uit 's lands kas, ten bedrage van *f* 100 's maands, onder gehoudenheid, daarvoor, afgescheiden van zijne bijzondere praktijk, de plaatselijke, burgerlijke geneeskundige dienst, des gevorderd, waar te nemen. Verdere geldelijke tegemoetkoming in de kosten van uitrusting of der reize naar *Java*, wordt van gouvernementswege niet verstrekt. Die genegen zijn, op dien voet naar *Oostindië* te vertrekken, zijn uitgenoodigd, zich vóór den 15. Febr. aanstaande, schriftelijk, bij het Dept. van Koloniën aan te melden, onder overlegging van bewijzen van voldoening aan de wet op de nationale militie en van goed zedelijk gedrag, en met opgave van hunnen wetenschappelijken graad en hunne tegenwoordige standplaats. Aan hen, die den graad bezitten van Doctor in de Genees-, Heel- en Verloskunde zal de voorkeur worden gegeven."

[Ten gevolge van deze uitnoodiging zijn in het voorjaar 1852, naar *Java* vertrokken, o. a. de heeren :

J. K. van den Broek, Heel- en Vroedmeester, te *Arnhem*, vóór zijn vertrek door den Akad. Senaat der Groningsche Hoogeschool benoemd, *honoris causa*, tot Chir. Doctor.

J. IJlstra, H., H. t. pl. l. en Vmr., te *Marum* (prov. *Groningen*).]

—

6. Op voorstel van den Inspecteur van de Geneeskundige dienst der Land- en Zeemagt, is door den Minister van Oorlog onlangs ingetrokken eene in 1848 gemaakte verordening, waarbij in den regel de Officieren van Gezondheid der 3e klasse waren uitgesloten van de behandeling der zieken.

7. PROGRAMMA *van Examen voor de onderscheidene rangen van Officieren van Gezondheid en Apothekers, zoo als dit ten vorigen jare is vastgesteld.*

—

Voor Officieren van Gezondheid der 3de klasse.

Algemeene bepaling.

Zij zullen moeten bezitten de kennis van de grondslagen en van het meest algemeen aangenomene en erkende in de navolgende vakken.

Schriftelijk theoretisch gedeelte.

1. Natuurkunde (Physica).
2. Scheikunde (Chemia).
3. Plantenkunde (Botanica), zoo veel mogelijk in eene geneeskundige rigting.
4. Weefselleer (Histologia). — Algemeene ontleedkunde.
5. Beschrijvende ontleedkunde (Anatomia descriptiva).

6. Levensleer van den gezonden mensch (Physiologia). — Algemeene en bijzondere natuurkunde.

7. Leer om de gezondheid te bewaren (Hygiëna), vooral toegepast op den krijgs- en zeemansstand.

8. Algemeene ziektekunde en algemeene geneesleer (Pathologia et therapia generalis).

9. Artsenijbereidkunde (Pharmacia).

10. Geneesmiddelleer, voor genees- en heelkunde (Materies medica et chirurgica).

11. Vergiftleer (Toxicologia).

12. Verbandleer (Desmologia).

13. Bijzondere ziektekunde (Pathologia specialis), met inbegrip van de leer van den schijndood (Asphyxiologia).

14. Heelkunde (Chirurgia).

15. Beginselen van de leer der kunstbewerkingen en meer bijzonder de zoogenaamde kleine chirurgie.

16. Ziektekundige ontleedkunde (Anatomia pathologica).

17. Leer van het stelselmatig onderzoek der manschappen.

18. Leer der reglementen.

19. Opmaken van een procesverbaal van eene uitwendige beleediging.

Praktisch gedeelte.

1. Opening van eene holte des ligchaams, met aanwijzing der verschillende daarin bevatte deelen.

2. Het verrigten eener kunstbewerking, behoorende tot de kleine chirurgie.

3. Het nabootsen eener herstelling van eene ontwrichting eener beenbreuk of van het terugbrengen van eene breuk.

4. Het aanleggen van één eenvoudig verband en van één eenvoudig heelkundig toestel.

5. Het herkennen van twaalf enkelvoudige geneesmiddelen.

6. Het bereiden van twee recepten (magistrale voorschriften).

7. Het behandelen gedurende hoogstens acht dagen van eene snel verloopende geneeskundige ziekte en van eene eenvoudige heelkundige ziekte, met opmaken der ziektegeschiedenis zonder epicrisis.

NB. Elke ziektegeschiedenis, zoowel voor deze als voor de volgende rangen, zal moeten opgemaakt worden zonder het raadplegen van boeken of andere bescheiden, terwijl de examinandus, vóór dat hij tot aan de dagelijksche opteekening gereed zal zijn, het gebouw niet zal mogen verlaten. Zoowel dit stuk, als de volgende dagelijksche aanteekeningen, zal telkens door een lid der Commissie moeten worden geparapheerd.

8. Het visiteren van een recruut.

Mondeling gedeelte.

Zal loopen over dezelfde vakken als het schriftelijk theoretische gedeelte, behalve n°. 17, 18 en 19.

Voor Officieren van Gezondheid der 2de klasse.

Algemeene bepaling.

Zij zullen de kennis moeten bezitten van de navolgende vakken, met toepassing derzelven op alle bijzondere gevallen en omstandigheden:

Schriftelijk theoretisch gedeelte.

1. Natuurkunde, toegepast op de geneeskundige wetenschappen.
2. Scheikunde, toegepast op de geneeskundige wetenschappen.
3. Plantenkunde, toegepast op de geneeskundige wetenschappen.
4. Weefselleer. — Algemeene ontleedkunde.
5. Ontleedkunde, toegepast op de heelkunde en met inbegrip van de beginselen der vergelijkende ontleedkunde.
6. Levensleer van den gezonden mensch, met inbegrip van de beginselen der vergelijkende physiologie. — Algemeene en bijzondere natuurkunde.
7. Leer om de gezondheid te bewaren.
8. Grondbeginselen, of het algemeene der openbare en geregtelijke geneeskunde.
9. Geneesmiddelleer, voor genees- en heelkunde.
10. Vergiftleer.
11. Leer der verbanden en heelkundige toestellen.
12. Bijzondere ziektekunde, met inbegrip van de leer van den schijndood.
13. Heelkunde, met inbegrip der oogheelkunde.
14. Leer der heelkundige kunstbewerkingen, met inbegrip der instrumentenleer.
15. Ziektekundige ontleedkunde.
16. Leer van het stelselmatig onderzoek der manschappen, met inbegrip der voorgewende en ontkende ziekten.
17. Leer der reglementen en geneeskundige administratie.
18. Geschiedenis der genees- en heelkunde in hare hoofdtrekken.

Praktisch gedeelte.

1. Ontleedkundige aanwijzing met eigenhandige bereiding van het praeparaat, na een' door de commissie te bepalen tijd van voorbereiding.
2. Het verrigten van twee bloedige kunstbewerkingen op het lijk, behoorende tot die gevallen, welke dadelijk hulp kunnen vereischen, met aanlegging van het verband.

3. Het aanleggen van één zamengesteld verband en van één heelkundig toestel.

4. Herkenning van de al of niet deugdelijkheid van twee voorname levensmiddelen.

5. Herkenning van de al of niet deugdelijkheid van zes geneesmiddelen naar hunne physische en natuur-historische eigenschappen.

6. Behandeling gedurende hoogstens veertien dagen van twee lijders met eene inwendige en twee met eene heelkundige ziekte, met opmaking van de ziektegeschiedenis en epicrisis van één der eerste en één der tweede lijders, terwijl van de beide anderen slechts een ziekteverslag zal vereischt worden.

NB. Onder *ziekteverslag* wordt verstaan eene korte schets van al datgene wat noodzakelijk is, om tot de kennis van den status praesens, erkenning en behandeling te geraken, *zonder* te vervallen in de meer naauwkeurige beschrijvingen en bijzondere verdeelingen, welke in eene ziektegeschiedenis worden gevorderd.

7. Het visiteren van een militair met bepaling van zijne geschiktheid voor bijzondere diensten.

Mondeling gedeelte.

Zal loopen over dezelfde vakken als het schriftelijk theoretisch gedeelte, behalve n°. 8, 11, 16, 17 en 18.

—

Voor officieren van gezondheid der 1ste klasse.

Algemeene bepaling.

Zij zullen moeten bezitten de kennis van al de navolgende vakken, in dier voege, dat zij dezelven op alle bijzondere gevallen en omstandigheden weten toe te passen en kritisch en historisch te beschouwen.

Schriftelijk theoretisch gedeelte.

1. Heelkundige ontleedkunde.
2. Ziektekundige ontleedkunde.
3. Algemeene leer der diagnostische hulpmiddelen.
4. Levensleer, in hare toepassing op den zieken mensch. Algemeene en bijzondere natuurkunde.
5. Leer om de gezondheid te bewaren, vooral in hare toepassing op den krijgs- en zeemansstand.
6. Huishoudelijke warenkennis, bijv. van melk, boter, rijst, enz., enz.
7. Bijzondere ziektekunde.
8. Heelkunde, met inbegrip der oogheelkunde.
9. Leer van de bloedige kunstbewerkingen.
10. Vergiftleer.

11. Leer van het stelselmatig onderzoek der manschappen, benevens de kennis van de voorgewende en ontkende ziekten.

12. Geschiedenis van de genees- en heelkunde.

13. Openbare en geregtelijke geneeskunde.

14. Het schriftelijk bewerken van een geneeskundig administratief vraagstuk, en van een stuk nopens de dienst te velde.

Praktisch gedeelte.

1. Toebereiding, aanwijzing en ontleedkundige beschrijving van eene afperking (regio) des ligchaams, met toepassing op de heel- en geneeskunde, na eenen door de commissie te bepalen tijd van voorbereiding.

2. Het verrigten van twee der moeijelijkste en meest zamengestelde bloedige heelkundige kunstbewerkingen op het lijk, waarvan één met eenen door de commissie te bepalen tijd van voorbereiding.

3. Het aanleggen van één der meest zamengestelde verbanden en van twee der meest zamengestelde toestellen.

4. Het behandelen gedurende hoogstens éóne maand van drie lijders met inwendige ziekten en twee met uitwendige gebreken. met opmaking van derzelver beredeneerde ziektegeschiedenissen en daaruit afgeleide gevolgtrekkingen (epicrisis).

5. Het visiteren van twee voor de dienst ongeschikte manschappen met beredeneerde toelichting.

Mondeling gedeelte.

Zal loopen over dezelfde vakken als het schriftelijk theoretisch gedeelte, met uitzondering van n°. 6, 11, 12 en 14.

Voor Apothekers der 3de klasse.

Algemeene bepaling.

Zij zullen moeten bezitten de kennis van de grondslagen en van het meest algemeen aangenomene en erkende van de navolgende vakken:

Schriftelijk theoretisch gedeelte.

1. Natuurkunde (Physica).

2. Scheikunde (Chemia), der onbewerktuigde ligchamen.

3. Scheikunde der bewerktuigde ligchamen.

4. Qualitatieve analytische scheikunde, met inbegrip van de leer der herkenmiddelen.

5. Plantenkunde (Botanica).

6. Dierkunde (Zoölogia), toegepast op de artsenij-bereidkunde.

7. Mineraal- en aardkunde (Mineralogia et geologia), toegepast op de artsenij-bereidkunde.

8. Pharmaceutische warenkennis.
9. Artsenijbereidkunde (Pharmacia).
10. Recepteerkunde (Ars formulandi).
11. Kennis van de verantwoording der militaire apotheken.

Praktisch gedeelte.

1. Bereiding van twee pharmaceutische praeparaten.
2. Herkenning van de bestanddeelen van één onbewerktuigd zout.
3. Bereiding van drie verschillende recepten (magistrale voorschriften).
4. Herkenning van *honderd* enkelvoudige geneesmiddelen.
5. Herkenning van *zestig* levende, gedroogde of afgebeelde genees- en vergiftplanten.

Mondeling gedeelte.

1. Vertaling uit de Pharmacopoea Belgica en van *vijf* geneeskundige recepten.
2. Rekenkunde en beginselen der stelkunde.

Verder loopt het over al de vakken van het schriftelijk theoretisch gedeelte, behalve n°. 6, 7 en 11.

—

Voor Apothekers der 2de klasse.

Algemeene bepaling.

Zij zullen moeten bezitten eene uitgebreide kennis van de navolgende vakken, zoo als die van een zelfstandig apotheker kan worden gevorderd:

Schriftelijk theoretisch gedeelte.

1. Natuurkunde.
2. Scheikunde der onbewerktuigde ligchamen.
3. Scheikunde der bewerktuigde ligchamen.
4. Qualitatieve en quantitatieve analytische scheikunde.
5. Plantenkunde.
6. Dierkunde, toegepast op de artsenijbereidkunde.
7. Mineraal- en aardkunde, toegepast op de artsenijbereidkunde.
8. Pharmaceutische warenkennis.
9. Artsenijbereidkunde.
10. Kennis van de verantwoording der militaire apotheken.
11. Kennis van de reglementen op de geneeskundige dienst en van de openbare geneeskundige voorschriften, toegepast op de apothekers.

Praktisch gedeelte.

1. Bereiding van *drie* moeijelijke pharmaceutische praeparaten.
2. Qualitatief en quantitatief scheikundig onderzoek van éene onbewerktuigde zelfstandigheid.

3. Qualitatief en quantitatief scheikundig onderzoek van éène bewerktuigde zelfstandigheid.

4. Opsporing van eene vervalsching met slechts éène enkele stof, van een levens- of geneesmiddel, en van eene vergiftiging door éène enkele stof.

5. Herkenning van *honderd* enkelvoudige geneesmiddelen.

6. Herkenning van *honderd* levende, gedroogde of afgebeelde genees- en vergiftplanten.

Mondeling gedeelte.

Zal loopen over dezelfde vakken als het schriftelijk theoretisch gedeelte, met uitzondering van n°. 6, 7, 9, 10 en 11.

—

Voor Apothekers der 1ste klasse.

Algemeene bepaling.

Zij zullen moeten bezitten eene grondige en vooral op praktische ervaring steunende kennis der navolgende vakken, en dezelven historisch en kritisch weten te beschouwen:

Schriftelijk theoretisch gedeelte.

1. Natuurkunde.
2. Theoretische scheikunde.
3. Analytische scheikunde.
4. Plantenkunde.
5. Dierkunde.
6. Mineraal- en aardkunde.
7. Pharmaceutische warenkennis.
8. Administratieve en openbaar geneeskundige kennis van het apothekerwezen.

Practisch gedeelte.

1. Qualiteit en quantitatief scheikundig onderzoek van twee onbewerktuigde ligchamen.
2. Qualitatief en quantitatief scheikundig onderzoek van twee bewerktuigde ligchamen.
3. Uitvoering van *drie* geregtelijk scheikundige onderzoekingen, één in geval van vervalsching van levensmiddelen, één in geval van vergiftiging en één in geval van vervalsching van geneesmiddelen.

Mondeling gedeelte.

Zal loopen over dezelfde vakken als het schrifteiijk theoretisch gedeelte, met uitzondering van n°. 8.

III.

HANDELINGEN VAN DE TWEEDE KAMER DER STATEN GENERAAL.

—

I.

(Staatsbl. no. 194). WET van 26 December 1851, tot vaststelling van het vijfde hoofdstuk (Departement van Binnenlandsche Zaken) der Staatsbegrooting voor den jare 1852.

—

IV Afdeeling. *Medische politie.*

Artikel 73. Subsidien aan de provinciale commissien van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt. . .	*f* 14,000.00
Artikel 74. Wering van epidemische en besmettelijke ziekten en bevordering der koepokinenting. . .	*f* 700.00
Artikel 75. Uitoefening van toezigt over de gestichten van krankzinnigen.	*f* 2,600.00
Artikel 76. Tractementen van den directeur, de leeraren, ambtenaren en bedienden van 's Rijks veeartsenijschool.	*f* 12,300.00
Artikel 77. Voeding en verpleging der kweekelingen aan 's Rijks veeartsenijschool; subsidien voor de verzamelingen en andere inrigtingen van onderwijs; onderhoud en lasten der gebouwen; onderhoud en aankoop van meubelen en gereedschappen; vuur en licht, administratieve en verdere uitgaven.	*f* 12,700.00
	f 42,300.00

Vde Afdeeling. *Verdere uitgaven betrekkelijk het binnenlandsch bestuur.*

Artikel 79. Drukwerk voor de beschrijving van de uitkomsten der tienjarige volkstelling, van voorschriften voor statistieke mededeelingen en voor het uitgeven van statistieke bijdragen.	*f* 2,600.00

VIIde Afdeeling. *Onderwijs.*

Artikel 105. Reis-, verblijf- en verdere kosten der commissie tot het afnemen van examen van de jongelieden, die verlangen tot de academische lessen te worden toegelaten.	*f* 1,400.00

Hoogeschool te Leijden.

Artikel 106. Reis- en verblijfkosten der leden van het collegie van curatoren, die niet in *Leijden* wonen,

onkosten op de vergaderingen, en tractement van den secretaris van het collegie. . . . . *f* 1,850.00

Artikel 107. Tractementen en verdere belooningen der hoogleeraren van de onderscheidene faculteiten en van de overige ambtenaren en bedienden . . . . *f* 87,274.00

Artikel 108. Subsidien voor de verzamelingen en andere inrigtingen, onderhoud en lasten der gebouwen, onderhoud en aankoop van meubelen en administrative, huishoudelijke en verdere uitgaven. . . . . *f* 22,386.00

Hoogeschool te Utrecht.

Artikel 109. Reis- en verblijfkosten der leden van het collegie van curatoren, die niet in de Stad *Utrecht* wonen, onkosten op de vergaderingen, en tractement van den secretaris van het collegie . . . . *f* 800.00

Artikel 110. Tractementen en verdere belooningen der hoogleeraren van de onderscheidene faculteiten en van de overige ambtenaren en bedienden. . . *f* 58,311.00

Artikel 111. Subsidien voor de verzamelingen en andere inrigtingen, onderhoud en lasten der gebouwen, onderhoud en aankoop van meubelen, en administrative, huishoudelijke en verdere uitgaven. . . . . *f* 11,749.00

Hoogeschool te Groningen.

Artikel 112. Reis- en verblijfkosten der leden van het collegie van curatoren, die niet in de stad *Groningen* wonen, onkosten op de vergaderingen, en tractement van den secretaris van het collegie. . . . *f* 1,100.00

Artikel 113. Tractementen en verdere belooningen der hoogleeraren van de onderscheidene faculteiten en van de overige ambtenaren en bedienden. . . . . *f* 52,781.40

Artikel 114. Subsidien voor de verzamelingen en andere inrigtingen, huur, onderhoud en lasten der gebouwen, onderhoud en aankoop van meubelen, en administrative, huishoudelijke en verdere uitgaven. . *f* 13,798.60

VIIIste Afdeeling. *Kunsten en wetenschappen.*

's Rijks museum van natuurlijke historie te Leijden.

Artikel 133. Tractementen der ambtenaren en bedienden. . . . . *f* 11,920.00

Artikel 134. Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven en aankoopen . . . . *f* 4,370.00

's Rijks herbarium te Leijden.

Artikel 137. Tractementen der ambtenaren en bedienden. . . . . *f* 4,200.00

Artikel 138. Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven en aankoopen . . . . *f* 600.00

Koninklijke Akademie van wetenschappen.

Artikel 141. Subsidie aan de Koninklijke Akademie van wetenschappen en onderhoud van het locaal. . *f* 7,500.00

Artikel 142. Kosten van het opmaken en vervaardigen eener geologische kaart van Nederland. . . . *f* 10,000.00

Artikel 143. Ondernemingen van wetenschap en hare aanmoediging. . . . . *f* 3,000.00

Artikel 144. Aankoop van boekwerken en andere voorwerpen van kunst of wetenschap. . . . . . *f* 4,500.00

Artikel 145. Eeremedailles . . . . *f* 500.00

IXde Afdeeling. *Armwezen.*

Artikel 151. Bijdragen in de kosten van verpleging van behoeftige krankzinnigen . . . . *f* 27,000.00

—

II.

BEGROOTING OVER 1852.

Hoofdstuk X. (*Depart. van Oorlog.*)

VIIde Afdeeling. *Geneeskundige dienst.*

Artikel 16. Tractementen, toelagen en daggelden, zoo der officieren en kweekelingen bij de militaire geneeskundige dienst, als van de administrateurs en verdere geëmploijeerden bij het magazijn van geneesmiddelen en bij de hospitalen . . . . *f* 249,500.00

Artikel 17. Materieel van de geneeskundige dienst, kosten vallende op het verplegen van zieken, aankoop van medicijnen, enz. . . . . *f* 195,500.00

f 445,000.00

—

III.

BEGROOTING OVER 1852.

Hoofdstuk VIII. (*Marine.*)

Daarin komen voor de volgende posten :

Tractementen van Officieren van Gezondheid. . . . *f* 69,800

Geneeskundige dienst . . . . *f* 60,200

—

IV.

Verslag der Commissie van Rapporteurs over Hoofdstuk V. der Staatsbegrooting voor 1852.

Dit verslag luidt o. a. als volgt:

IVde Afdeeling. *Medische politie.*

§ 7. Ten aanzien van dit onderwerp is in de dezerzijds ingezonden schriftelijke nota woordelijk het volgende gezegd:

»De commissie van rapporteurs ziet zich gedrongen de overtuiging uit te spreken, dat ook onder de bestaande omstandigheden, en dus zoolang de tegenwoordige wetgeving betrekkelijk de medische politie nog niet door eene andere is vervangen, bij deze afdeeling van het departement van binnenlandsche zaken meer bedrijvigheid zou kunnen heerschen en daardoor meer blijken van leven te geven waren, dan thans het geval is. In België, waar men dan toch, evenzeer als hier, ten dezen aanzien nog onder de gebrekkige wet van 12 Maart 1818 leeft, wordt in het belang der openbare gezondheid veel meer verrigt. Wat daar in den laatsten tijd omtrent de bemoeijenissen der regering met den gezondheidstoestand bekend is geworden, strekt daarvan tot overtuigend bewijs. Hier daarentegen is zelfs nog geene uitvoering gegeven aan de wet van 12 Augustus 1849 (*Staatsblad* n°. 36) omtrent de Pharmacopoea Neerlandica."

De nota des Ministers (in antwoord) behelst op dit punt het volgende:

»Met eenige bevreemding ziet het gouvernement hier eene bepaalde afdeeling van het departement van binnenlandsche zaken oproepen, om daarvan meer bedrijvigheid en meer blijken van leven te vorderen. Volgens het inzien der regering heeft de commissie niet met eene afdeeling, maar met den mininister te doen. De taak van het ministerie van binnenlandsche zaken is menigvuldiger, dan die van eenigen anderen hoofdtak van algemeen bestuur; het eene moet op het ander wachten; het is onmogelijk, dat al hetgeen sedert dertig jaren en langer werd verzuimd of over het hoofd gezien, binnen twee jaren worde aangevuld. En »bedrijvigheid" te ontwikkelen, ten einde daardoor blijken van leven te geven, ligt niet in den aard. Men gelieve eenig geduld te hebben, en men zal, ook wat den algemeenen gezondheidstoestand betreft, de zorge des gouvernements niet in gebreke vinden.

»De *Pharmacopoea Neerlandica* is sedert lang afgedrukt, en ligt ter uitgave geheel gereed; het is buiten de schuld van het Gouvernement, dat de wet van 12 Augustus 1849 (*Staatsblad* n°. 36.) belet, haar verkrijgbaar te stellen, alvorens ook de Nederlandsche apotheek gereed zij. Met het drukken van dit laatste werk wordt gestadig en met al den spoed die mogelijk is voort gegaan. Reeds

zijn *een en twintig* vellen afgedrukt. Ook die arbeid zal dus weldra voltooid zijn."

De commissie van rapporteurs wil, en zeker de kamer met haar, gaarne nog eenig geduld oefenen, in het vertrouwen, dat men dan, ook wat den algemeenen gezondheidstoestand betreft, de zorge des gouvernements niet in gebreke zal vinden.

Vde Afdeeling. *Verdere uitgaven betrekkelijk het binnenlandsch bestuur.*

§ 9. Naar aanleiding van artikel 79 van dit hoofdstuk heeft de commissie de vraag gedaan, waar het aan toe te schrijven is, dat de uitkomsten der laatste tienjarige volkstelling nog niet geheel volledig, dat is voor iedere gemeente des rijks, openbaar zijn gemaakt. Zulk eene openbaarmaking moest toch allezins wenschelijk worden geacht.

In de nota des ministers is geantwoord:

»Reeds bij de beantwoording der aanmerkingen over de voorgedragen begrooting voor het loopende jaar, werd gewezen op den grooten omvang van het werk, noodig tot het opmaken der uitkomsten van de jongste volkstelling. Het getal registers, welke door een betrekkelijk gering personeel te ziften en te rangschikken zijn, werd vermeld. Tevens werd opgegeven hoe ver de werkzaamheden toen waren gevorderd. Thans is dit werk zoo ver gebragt, dat slechts vijf der minst bevolkte provincien, namelijk *Friesland, Overijssel, Groningen, Drenthe* en *Limburg*, te bewerken overblijven.

»Den tijd in aanmerking nemende, die voor de bewerking der overige provincien gebezigd is, kan men berekenen, dat tegen de maand September van het volgende jaar de werkzaamheden geheel zullen afgeloopen zijn.

»Dit tijdsverloop kan bezwaarlijk te lang worden geacht. In *België*, waar, zoo het gouvernement wel is onderrigt, meer personen, dan hier, den arbeid verrigten, had de volkstelling plaats in October 1846, en werd de uitkomst in druk bekend gemaakt in Augustus 1849. Geschiedt dit laatste hier te lande volledig in September 1852, dan zal alles, daar de telling in November 1849 heeft plaats gehad, insgelijks in bijna drie jaren zijn afgeloopen.

»Daar de leemten, bij de eerste bewerking overgebleven, reeds voor eenige provinciën geheel zijn aangevuld, is de regering er op bedacht een aanvang te maken met het doen drukken der uitkomsten van de telling, voor zooveel die provinciën betreft."

V.

BERAADSLAGING OVER HOOFDSTUK V. DER BEGROOTING VOOR 1852, BOVEN VERMELD.

—

Zitting der Kamer van Vrijdag, 28 *November* 1851.

—

Beraadslaging over de IVde Afdeeling.

De Heer VAN VOORST heeft het eerst het woord, en zegt: »Het is onmogelijk, dat al hetgeen sedert dertig jaren werd verzuimd of over 't hoofd gezien, binnen twee jaren worde aangevuld." Deze woorden van den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarmede ik mij volkomen kan vereenigen, en welke ik mij herinner zelf meermalen in antwoord te hebben gegeven aan hen, die, te gelijk met de grondwetsherziening van 1848, plotseling en als met een tooverslag, eene geheele verandering van den maatschappelijken toestand zich voorstellen, — zouden mij doen besluiten het stilzwijgen te bewaren over het onderwerp, waarop ik reeds een- en andermaal mij verpligt heb gevoeld de aandacht der vergadering en van den Minister van Binnenlandsche Zaken te vestigen.

Daar ik mij evenwel niet kan vereenigen met de toepassing van deze waarheid op de regeling van de medische politie, welke op die wijze naar eene welligt zeer verwijderde toekomst wordt verwezen, hoezeer hare regeling geen langer uitstel schijnt te kunnen lijden, mag ik niet nalaten nogmaals over deze hoogst gewigtige aangelegenheid eenige woorden in het midden te brengen.

Wanneer ik mij echter herinner, wat ik daarover ter gelegenheid van de beraadslaging over de begrooting in het vorige jaar heb gezegd en wat daarop toen door den Heer Minister is geantwoord, dan ontzinkt mij bijna de moed, om wederom over dit onderwerp vele woorden te verspillen, daar ik weet, dat zij op nieuw op eene vermaning tot geduldoefening zullen afstuiten.

De Heer Minister heeft zich zelven voor deze zaak verantwoordelijk gesteld, en de verantwoordelijkheid van de speciale afdeeling afgewend, waaraan de Commissie van Rapporteurs de vertraging meende te moeten toeschrijven. Ik zal het niet wagen een ander standpunt te kiezen, dan de Minister zelf heeft aangewezen, en bukkende voor de harde wet der noodzakelijkheid, geduld hebben. Maar ik mag toch vragen, hoe lang zal dat gednld op de proef gesteld worden? Wanneer ik let op de laatste woorden van den Minister aan de Commissie van Rapporteurs: »Men gelieve eenig geduld te hebben, en men zal, ook wat den algemeenen gezondheidstoestand betreft, de zorge des Gouvernements niet in gebreke vinden," dan zie ik daarin wel niet den termijn aangewezen,

waarop een voorstel van wet over deze aangelegenheid der wetgeving zal worden aangeboden; maar ik lees toch daarin de uitdrukking van een diep besef van noodzakelijkheid om al den beschikbaren tijd daaraan te besteden.

Zorg voor den *algemeenen gezondheidstoestand* is eene zaak, welke geen uitstel gedoogt, omdat de gezondheid en het leven der bevolking daarmede gemoeid is. Maar waartoe over bekende zaken langer te spreken? Zoo immer, is het hier eene onbetwistbare waarheid: *quaqua tetigeris ulcus!*

Van den Minister van Binnenlandsche Zaken, die in zijne merkwaardige rede van den 19. dezer maand zóó treffend het standpunt heeft aangewezen, waarop hij zich bij het bekleeden zijner waardigheid denkt te handhaven, wacht ik ook de vervulling van deze algemeen erkende behoefte. Ik wacht die te liever van hem, dan van iemand anders, omdat uit zoo vele zijner daden gebleken is, dat hij aan de hem verleende magt de kracht paart, om zijne magt te gebruiken. Waar kracht is, daar is heerschappij! Hij oefene die heerschappij uit, en stichte zich daardoor eene eerezuil, waarop eene dankbare bevolking de woorden schrijve: »Wat sedert dertig jaren en langer schandelijk werd verzuimd en verwaarloosd, de zorg voor het leven en de gezondheid der natie, is door den Minister van Binnenlandsche Zaken binnen het tijdsverloop van weinige jaren, in 1852, hersteld en op vaste grondslagen gevestigd!"

—

De Minister van Binnenlandsche Zaken: »Ik hoop het edele vertrouwen van den geachten spreker niet te leur te stellen, vooral niet ten aanzien van een onderwerp, waaraan ik gewis niet minder gewigt hecht dan hij. Zoo tot dusverre met betrekking tot dat onderwerp niet zooveel is geschied als ik had gewenscht en verwacht, het is te wijten aan twee omstandigheden, die mij in den weg zijn geweest. Vooreerst de afgebroken betrekking met de commissie, eenige jaren geleden benoemd, en die wetsontwerpen van medische politie aan het Gouvernement heeft ingediend. Het was mijn wensch, die commissie als adviserend comité verder aan deze werkzaamheden te verbinden. Ik stelde mij voor, dat deze dan in éénen geest konden worden voortgezet en spoediger ten einde worden gebragt. De commissie heeft zich daartoe niet laten vinden. Zij heeft bovenal gewenscht, dat haar werk wierd gedrukt en aan het publieke oordeel onderworpen. Ten gevolge daarvan was het niet mogelijk, dat hetgeen ik aan de commissie had verzocht gebeurde. Zij stelde nu een zelfstandig ontwerp, haar bijzonder werk, over hetgeen tegen het Gouvernement mogt voorkomen. Voortgezette zamenwerking met het Gouvernement kon dan alleen plaats vinden, wanneer die ontwerpen toevertrouwd bleven aan de Regering om te dienen als thema, als tekst, van

hetgeen aan de Staten Generaal zou worden voorgedragen. De bijstand dus van de commissie is mij ontzonken. Eene bijzondere omstandigheid is in de tweede plaats daarbij gekomen. De afdeeling Medische politie van mijn Departement is zeer zwak bezet, geenszins wat de bekwaamheid, maar wat het aantal van het personeel betreft. In den loop van het verleden jaar, en tot dusverre, is die hulp, buiten schuld der personen, niet zoo werkzaam geweest als ik had gewenscht. Bijzondere omstandigheden hebben tot mijn groot leedwezen mij belemmerd, zonder dat ik in staat was het te veranderen. Men gevoelt ligt dat daar niet, als bij klerken, voor een korten tijd vervanging mogelijk is. Ook in dat opzigt derhalve ben ik in den steek gelaten. Aldus is eenige vertraging aangebragt, die evenwel de bereiking van het doel niet zal verhinderen. Ik had mij voorgesteld — en zeer teregt heeft dit punt de opmerkzaamheid getrokken van de Commissie van Rapporteurs — ook vóór dat de algemeene wetgeving op de medische politie kon zijn aangenomen, voorschriften, aansporingen, aanmoedigingen, inzonderheid voor de burgemeesters, uit te vaardigen, om van hunnen kant, in den werkkring nu afgebakend in de gemeentewet, datgene te doen, wat in het vervolg met opzigt tot de zorg voor den openbaren gezondheidstoestand, aan de gemeentebesturen zal zijn overgelaten. Ik kan de gemeentebesturen niet dwingen, maar men zou van de zijde van het Departement van Binnenlandsche Zaken eene nuttige, hier en daar welligt werkzame aanleiding kunnen geven. Hetgeen ik in de tweede plaats heb vermeld als beletsel bij het werk der medische wetgeving, was ook hier eene reden van vertraging. Die voorschriften zullen worden uitgevaardigd; uitstel, buiten mijne schuld, zal geen afstel zijn.

Wat de wetgeving der medische politie betreft, zal ik ook daaraan doen, wat eenigzins mogelijk is. Maar ik moet verzoeken — en de geachte spreker is gereed dat te doen — op zoo vele andere werkzaamheden te letten. Spreek ik een geneesheer: het voornaamste, het dringendste is de medische wetgeving; — een ingenieur, een lid van een dijk- of polderbestuur: de staat kan niet behouden blijven, zoo er geene wet op den Waterstaat is; — iemand van het leger of een officier van de schutterij: niets is dringender dan eene wet op de nationale Militie of op de schutterij; — wordt er gewaagd van de maten en gewigten: er is eene volkomene verwarring, zonder wet niet te herstellen, en dit moet ten spoedigste geschieden. Zoo stuit ik overal op leemten, die ik hoop aan te vullen, maar niet alle te gelijk, binnen een korten tijd, kan wegnemen.

Ik sluit met de herhaling van hetgeen ik de eer had u reeds meermalen, en ook ten verleden jaar, te zeggen, met de herhaalde verzekering van mijn vast besluit, om onder de gewigtige aangelegenheden, die binnen den kortst mogelijken tijd voorziening eischen, het punt van de medische wetgeving te schikken, en even-

eens de zorg van het Gouvernement voor den publieken gezondheidstoestand, dáár, waar die zorg ook buiten de wetgeving, zou kunnen worden ter hand genomen."

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard.

De onder-artikelen 73 tot en met 77 worden achtervolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

—

VI.

Uittreksel uit de Redevoering van den Heer R. Westerhoff, *uitgesproken in de zitting van den* 6 *December* 1851, *bij de algemeene beraadslaging over Hoofdstuk XI der Staatsbegrooting* (Koloniën), *voor* 1852.

»Bij mijne onbekendheid met onze koloniën, wil ik mij niet verstouten om inlichtingen te geven, maar wensch die liever te ontvangen, om te zien, of ik, door mijne stem aan dit hoofdstuk te geven, langer het tegenwoordig stelsel mag helpen bekrachtigen.

Mijne rede zal alléén zulk eene zaak betreffen, die in naauw verband staat met die studiën, waaraan ik grootendeels mijn leven heb toegewijd; het is de *gezondheidstoestand der Javanen.* Het zaakrijk en bezadigd geschrift van den chef der geneeskundige dienst in *Indië,* doctor W. Bosch, *De vermeerdering van Java's bevolking beschouwd als de grootste bron van rijkdom voor Nederland, Rotterdam* 1851, onlangs in het licht verschenen, heeft een diep weemoedigen indruk op mijn gemoed gemaakt, en ik vrees, dat de Javaansche bevolking op dat keerpunt gekomen is, waarop de inwoners der Molukken geraakten, toen men het monopolie der specerijen invoerde, en van lieverlede meer en meer zal wegkwijnen. De onloochenbare feiten, die met cijfers gestaafd in dit werk voorkomen, doen gelooven, dat de Javaansche bevolking, in plaats van toe te nemen, zoo als de heer G. L. Baud en anderen beweerden, hand over hand op eene onrustbarende wijze vermindert. Vol van den indruk, dien dat merkwaardig geschrift op mij gemaakt had, zocht ik naar waarheid en vertrouw die gevonden te hebben. Ik wilde vooreerst den materiëlen toestand der Javanen kennen, omdat volgens de algemeene erkende wetten der bevolking, zoo als de wetenschap die leert, de bevolking zich regelt naar de hoeveelheid levensmiddelen in den ruimsten zin genomen, voor alles, wat de mensch tot zijn onderhoud noodig heeft, zoodat de bevolking eenen gelijkmatigen tred houdt met zijne welvaart.

Als wij nu de Javanen zien blootgesteld aan de voortdurende knevelarijen der Chinezen, hunner eigene regenten en dessa-hoofden, onderworpen aan de landrenten, die steeds verhoogd zijn, en willekeurig geheven worden, aan verpligte cultures, waartoe men de bevolking nog van een gedeelte der rijstvelden beroofd heeft, om

daarop handelsproducten te kweeken, die slecht beloond worden, aan onophoudelijke heerendiensten; als wij daarbij voegen de drukkende monopolie-prijzen van het zout, dan moet de menschelijke natuur anders op Java zijn, dan in eenige andere streek der wereld; dan moet de Voorzienigheid dáár andere wetten voor de bevolking gesteld hebben, dan overal elders op deze aarde, of anders kan het niet missen, dat de bevolking op Java tegen dat alles op den duur niet bestand is, en noodwendig in talrijkheid moet afnemen.

Laat ons nu zien, Mijne Heeren, wat de heer Bosch van deze zaak zegt, hij, die als chef van de geneeskundige dienst meer dan eenig ander in staat is, om er een goed oordeel over te vellen, een man van wetenschappelijken roem, die het volle vertrouwen van het Gouvernement en de achting van alle weldenkende en brave menschen in *Indië* geniet en zoowel wegens zijn maatschappelijk standpunt in *Indië* als wegens zijn karakter van allen oppositie-geest ver verwijderd is. In zijn reeds genoemd werk: »*De vermeerdering van Java's bevolking beschouwd als de grootste bron van rijkdom voor Nederland*, berekent hij met officiële cijfers op bladz. 35 en 36, dat men in 1850, in stede van ruim 11,000,000 Javanen, zoo als er volgens den gemiddelden aanwas over 17 jaren zouden kunnen zijn, *twee millioen zielen* minder telt.

Wij lezen hier verder op bl. 42, en de spreker, die mij voorafging, heeft dit reeds aangevoerd, doch wij gelooven, dat het hier niet te dikwijls herhaald kan worden, — wij lezen daar, zeggen wij, dat onder het tegenwoordig stelsel de hongersnood periodiek, of liever inheemsch schijnt geworden te zijn. »In 1844—1845" lezen wij »hebben gebrek, honger en ellende onder de bevolking in de residentie *Rembang* en in hoogere mate in de residentie *Cheribon* geheerscht. In 1846—1847 was er in alle residentien der tweede afdeeling *Samarang, Pekalongan, Japara, Bagelen, Kadoe* en elders zulk eene schaarschte van levensmiddelen, dat de bevolking tot allerlei ruigte de toevlugt moest nemen, om den honger te stillen. De rijst kostte *f* 8.15 de pikol, de djagong, obies en andere eetbare, doch slechte voedingsmiddelen stegen in evenredigheid, en *duizenden* zijn in die jaren aan eene epidemie gestorven. Wat in 1849 gebeurd is, heeft *gedeeltelijk* meer bekendheid verkregen en ligt nog versch in het geheugen." En wilt gij nu weten, Mijne Heeren, waaraan de verdienstelijke, waarheidlievende man deze rampen toeschrijft? Hij zegt op bl. 73: »Daar ik geloof — het was althans mijn oogmerk, — zoo getrouw mogelijk, zonder eenige overdrijving, aan de zijde der waarheid, zoo als ik die heb kunnen vinden, gebleven te zijn, en de bronnen heb aangewezen, waaruit ik geput heb, welke dus ieder verifieren kan, zoo kan er, mijns inziens, geen verdere twijfel bestaan omtrent *de algemeene werking van het cultuurstelsel*. Dat stelsel, zoo algemeen toegepast, voert tot *eene algemeene verarming en vernietiging der bevolking*,

die, *door den honger gedreven*, tot slechte, voedings-surrogaten de toevlugt neemt, ten gevolge daarvan spoedig ziek wordt en in menigte bezwijkt, in dit vruchtbare land, waar ieder inwoner zonder kommer, bij matigen arbeid, zijn leven moest slijten. Doch nu reeds zijn vroeger welvarende en goedgebouwde streken ontvolkt."

Omtrent de oorzaken van de ramp in *Demak* en *Groboyan*, die buiten het cultuur-stelsel gelegen zijn, vinden wij nog de volgende bijzonderheid, op bl. 77: »Ten dienste der vestingen en fabrieken heeft de bevolking ruim 60,000 balken moeten leveren, ter waarde van 13 à 14 honderd duizend gulden, en daarvoor slechts een zesde of een negende, naarmate van de verschillende dimensien, ontvangen. Aan eene enkele fabriek is voor *f* 5000 aan hout geleverd en daarvoor niet meer dan *f* 300 aan de bevolking uitbetaald. »Zal men nog verder naar de oorzaken behoeven te zoeken, zegt de schrijver, waardoor deze districten tot de *uiterste armoede en ellende* gekomen zijn?" De Heer BLOMMESTEIN heeft ons straks reeds geleerd, wat het vervoer van die balken te zeggen heeft.

Mijne Heeren, zullen wij voortgaan, ook na de bekentenissen van de verdedigers van dit stelsel, die ik u voorgelezen heb, ook na de feiten en cijfers van den Heer BOSCH, onze oogen te sluiten voor den waren toestand van *Java*? Zijn wij vergeten de onheilspellende profetie van den Minister van Koloniën, op den 14 Maart 1849 in deze zelfde zaal uitgesproken, als hij zeide; »Zonder het leggen van *betere* grondslagen, moet het gestichte te eeniger tijd noodwendig ineenstorten." Denkt men nu aan het leggen van *betere* grondslagen, of hebben wij de bewijzen niet reeds verkregen, dat men het tegenwoordige wil bestendigen en zelfs nog versterken? Zou het tijdstip ook naderbij kunnen zijn, dan wij het verwachten, dat het gestichte moet ineenstorten?

Wij weten niet, mijne Heeren, of de voortreffelijke chef der geneeskundige dienst in *Indië*, Dr. BOSCH, reeds, wegens het schrijven van dit zijn werk, waarin het tegenwoordig stelsel niet bij gevolgtrekking, maar met edelen en bewonderingswaardigen moed, regtstreeks en onbewimpeld afgekeurd wordt, voor den Heer DUYMAER VAN TWIST gedagvaard is, om zich te verantwoorden, of weldra ter verantwoording gedagvaard zal worden; maar dit weten wij, dat wij allen, vertegenwoordigers van het Nederlandsche volk ook éénmaal verantwoording, voor hoogeren Regter, zullen moeten afleggen, of wij ook trouw de belangen der Javaansche bevolking hebben voorgestaan en behartigd. Ik wil op niemands stem eenigen den minsten invloed uitoefenen; maar zou toch oordeelen, dat ik aan mijne roeping te kort kwame, dat ik mijn pligt niet vervulde, als ik, onder zulk een verschrikkelijk, uitputtend en tot vernietiging leidend stelsel, mijne stem aan de begrooting bleef geven."

—

VII.

Uittreksel uit de Rede van den Heer Blaupot ten Cate, *uitgesproken in de zitting van den* 16 *Februarij*, 1852, *bij de algemeene beraadslagingen, over het wets-ontwerp, houdende bepalingen omtrent het* Bouwen, Planten, *enz.*, binnen zekeren afstand van Vestingwerken.

»Dit wets-ontwerp heeft veel ongerustheid in de stad Groningen verwekt. Gij hebt zulks straks vernomen, Mijne Heeren, uit de beide adressen, waarvan u de inhoud door de commissie werd medegedeeld. Maar ook de raad van die stad zelve heeft bij adres van den 21 Mei 1851 hare klagten aan deze Kamer te kennen gegeven.

Ik zal niet spreken over de meerdere of mindere noodzakelijkheid, om de stad Groningen *als vesting* te behouden. Ofschoon ik mijne bezwaren daartegen heb, vooral in deze eeuw, zal ik niet afdwalen van mijn hoofdbezwaar. Dat hoofdbezwaar is het volgende: *zoo als het wets-ontwerp daar ligt, komt het mij niet aannemelijk voor, omdat het den bloei en de welvaart van de meest bevolkte vesting in ons vaderland, die tevens de hoofdstad van eene provincie is, juist het meest belemmert.*

Het wets-ontwerp steunt geheel op het stelsel van *verbodene kringen*. De scherpst verbodene kringen zijn natuurlijk de naaste omgevingen van iedere vesting. Maar past nu eens dit ontwerp op Groningen toe! Gij zult dadelijk het verderfelijke van die toepassing inzien, Mijne Heeren. Waarom? Die stad heeft de sterkste behoefte aan uitbreiding reeds sedert lang, en dit ontwerp zal haar integendeel knellen en persen; ja, het zal niet slechts hare belangen benadeelen, maar aan hare nijverheid geheel den bodem inslaan.

Zij gevoelt die behoefte aan uitbreiding, *door gestadigen aanwas van bevolking*. Die bevolking is in deze eeuw steeds toegenomen en neemt nog bijkans jaarlijks toe. Zij kan niet meer binnen hare wallen wonen. Een gevolg daarvan is gebrek aan ruimte, tot dat de rijen harer bewoners weêr door de eene of andere epidemie worden gedund. Want hoe gezond de stad anders weze moge, breekt er eene epidemie in ons vaderland los, dan treft zij doorgaans Groningen met verdubbelde woede, zoo als in 1826 en telkens als de cholera in ons land verscheen. Dat heeft zij aan hare beperking van ruimte te wijten."

—

VIII.

Uittreksel uit de Redevoering, uitgesproken door den Heer R. WESTERHOFF, *in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, van den* 19*den Maart* 1852, *bij de beraadslaging over het wets-ontwerp tot Wijziging van den Vrijdom van Accijns op het Binnenlandsch gedistilleerd.*

Uit alles wat op deze zaak betrekking heeft, blijkt, dat bij hetgeen door de regering in deze materie verrigt is, de wetenschap, de noodige kennis niet altijd heeft voorgezeten; integendeel dat het daaraan veelal ontbroken heeft, en dit is oorzaak geweest van de zoo menigvuldige en grove fraudes die er gepleegd zijn. Een blik slechts op de overgelegde staat of lijst van medicamenten, waarvoor vrijdom van accijns verleend is geworden, bevestigt dit overtuigend, daar zij, in elken regel schier, de doorslaandste bewijzen van onkunde oplevert. Ook de resolutie van den Heer Minister van Financiën van den 14den October 1851 — voorkomende in de *Nederlandsche Staats-Courant* van den 21sten October jongstleden — kan daarvan onder andere ten voorbeelde en ten bewijze verstrekken; want hetgeen in den considerans van die resolutie gezegd wordt aanleiding en reden tot intrekking van den vrijdom van accijns voor spiritus simplex en compositus te zijn, dat had men even goed à priori *kunnen* en *moeten* weten als nu à posteriori. Het misbruik, waarvan de Heer Minister in de memorie van toelichting zoo hoog opgeeft, ware, bij genoegzame bekendheid met de zaak die het gold, gemakkelijk geheel voorgekomen geworden: de schuld dat er misbruik gemaakt, dat er fraude gepleegd is, ligt nu primitief geheel bij de regering. Aan genoegzame wetenschap, aan voldoende bekendheid met de zaak heeft het steeds ontbroken; dit blijkt, gelijk reeds gezegd is, uit alles. In de verzameling van wetten en besluiten over 1847 vindt men zóó, onder n°. 23, de wijze van vermenging van het gedistilleerd aangegeven en daaronder vindt men opgegeven de wijze van vermenging voor spiritus simplices et compositi, waarvoor vroeger geen vrijdom verleend was. Deze resolutie moest dienen, om de vroegere voorschriften van vermenging te verbeteren en daardoor voor het vervolg beter tegen ontduiking en misbruik te kunnen waken. Zoo was vroeger, bij voorbeeld, voorgeschreven, de vermenging van 10 Nederlandsche ponden zwavelzuur van 36 graden op ieder vat gedistilleerd, ter bereiding van aether sulphuricus. Niemand kon daarvan aether stoken, want aethyl oxyde wordt er met zulk verdund zuur en alcohol niet gevormd. Dit begreep men toch en schreef 85 Nederlandsche ponden per vat voor, maar men scheen niet te weten, dat er thans eene geheel andere wijze van aether te bereiden bestaat, zoodat hij, die op die wijze aether wil stoken, nimmer rekening zal maken: doch dit daargelaten. Maar in dezelfde resolutie,

waarbij de vermenging met 10 Nederlandsche ponden zwavelzuur van 36 graden wordt afgeschaft, vindt men voor spiritus simplices et compositi eene vermenging voorgeschreven met 5 pond acidum sulphuricum van 66 graden. Het onderscheid tusschen de afgeschafte en de in deze resolutie bepaalde vermenging bestond alleen daarin, dat in de laatste 5 Nederlandsche ponden *water* minder kwam dan in de eerste, want 5 Nederlandsche ponden zwavelzuur van 66 graden geven met 5 Nederlandsche ponden water 10 Nederlandsche ponden zwavelzuur van 36 graden. Zonderlinger handelwijze is er welligt niet denkbaar! — en dan laten de deskundigen den Heer Minister van Financiën in de memorie van toelichting op dit wets-ontwerp zeggen: »Zoo werd onder anderen in 1846 slechts vrijdom voor drie vaten gedistilleerd aangevraagd tot vervaardiging van spiritus simplex et compositus, waarvoor, zonder inbreuk op de voorschriften der Pharmacopoea Belgica, vastgesteld bij Koninklijk besluit van den 28sten April 1821 (*Staatsblad* nº. 2), geene andere vermenging kon voorgeschreven worden dan met 5 ponden zwavelzuur van 66 graden; zelfstandigheden, welke door scheikundige middelen daarvan gereedelijk kunnen afgescheiden worden, immers voor het gebruik van het gedistilleerd als drank onschadelijk gemaakt; en op den 1sten Januarij j.l. was van ditzelfde fabrikaat de hoeveelheid reeds tot nagenoeg 700 vaten, herleid tot eene sterkte van 100 per cent, gestegen."

Het gevoelen der regering, alsof door bloote overhaling het vermengde gedistilleerd tot zijnen normalen staat zoude teruggebragt kunnen worden, is geheel en al onjuist, indien namelijk de vermengingen slechts doelmatig geschieden, en wij moeten erkennen, dat de regering ten dezen aanzien thans een veel betere weg bewandelt dan vroeger, aangezien die vermengingen op dit oogenblik vrij goed zijn. Immers zijn de vermengingen doelmatig, dan kan slechts bij zeer enkelen, en dan nog alleen door chemische middelen en bewerkingen, waarvan de kosten en het verlies den accijns zouden overtreffen, eene terugbrenging tot den normalen staat worden bewerkstelligd.

Het gevoelen van de regering (zie bladz. 6, § 4 *b* van het verslag) alsof onder den naam van spiritus simplex algemeen verstaan werd alcohol van hoogere sterkte, is onjuist, daar bij geen deskundige alcohol onder dien naam verstaan *kan* worden, maar wel alcohol, die over eene *enkele* bloem- of kruidsoort of eenige andere zelfstandigheid is overgehaald geworden, en waarin zich de vlugge aetherische bestanddeelen van die bloem- of kruidsoort hebben opgelost, en door spiritus compositus verstaat men, in tegenoverstelling, eene spiritus, die over *meer* dan eene bloemsoort of over meerdere soorten van kruiden of andere zelfstandigheden gedistilleerd is geworden.

Naar mijn inzien, konde onder spiritus simplices et compositi in

de Pharmacopoea Belgica niets anders verstaan worden dan de praeparaten, in die Pharmacopoea voorkomende op pag. 188 et sqq., en hadden de vermengingen met die ingrediënten moeten plaats gehad hebben, die bij elke dier bereidingen zijn opgegeven en voorgeschreven, voor zoo verre namelijk daarmede geen misbruik konde gemaakt worden. Nu heeft men later te regt de vermenging met 5 Nederlandsche ponden acidum sulphuricum voor spiritus simplices et compositi ingetrokken, maar, vreemd inderdaad, voor aether nitricus en aether nitricus alcoholicus liet men eerst de vermenging met 5 Nederlandsche ponden acidum sulphuricum voortduren, om die later in te trekken en tegen eene vermenging met 15 Nederlandsche ponden acidum nitricum, à 36 graden, per vat, te verwisselen. Buitendien kon de regering of wel de wet nimmer bij de vermenging, voorgeschreven als voorwaarden van den vrijdom tot bereiding van spiritus simplex, het gewone gedistilleerd bedoeld hebben, daar zij vroeger de vermenging van murias calcis met gedistilleerd tot bereiding van alcohol (dat is gedistilleerd van hoogere sterkte) weder heeft ingetrokken, omdat daarmede fraude konde gepleegd worden. Wij moeten dus de regering aanraden, om de vermengingen doelmatig, zoowel in het belang van de schatkist, als in het belang van de fabrikanten en van de praeparaten zelve, te doen plaats hebben en daar te stellen, iets hetgeen, zoo als wij reeds gezegd hebben, zeer wel en zonder eenig belangrijk bezwaar op te leveren kan geschieden.

Uit dit alles, waartegen de regering wel bezwaarlijk iets met eenigen grond zal kunnen aanvoeren, blijkt duidelijk, dat de becijferingen der regering onjuist zijn, maar tevens blijkt er even duidelijk en overtuigend uit, dat bij intrekking van den vrijdom, zonder *gelijktijdige* verandering van tarief ten aanzien der betrokkene artikelen, onze fabrikanten onmogelijk met eenig voordeel zullen kunnen blijven werken, maar te gronde zullen moeten gaan, en het is daarom vooral, mijne Heeren, dat ik mij verpligt reken, om *tegen* het onderhavig wets-voorstel mijne stem te moeten uitbrengen."

—

IX.

Ontwerp van Wet tot regeling der politie ten aanzien van besmettelijke Veeziekten (*).

Bij dit Ontwerp van Wet ('t welk, omdat het nog slechts *Ontwerp* is, hier niet in zijn geheel behoeft opgenomen te worden), ingekomen den 5 December 1851, was gevoegd eene Memorie van toe-

---

(*) Dit Ontwerp van Wet is dus verre nog niet in openbare behandeling geweest bij de Kamer, alzoo nog niet afgehandeld. RED.

lichting van den Minister van Binnenlandsche Zaken, waaruit blijkt, dat het hoofddoel der wet bestaat in het tegengaan der verspreiding van de smetstof, door gestrenge afzondering van besmet of verdacht vee.

Bij de voordragt wordt daartoe onder anderen bepaald, dat degene, die vee onder zich heeft, kennelijk of vermoedelijk door eene besmettelijke ziekte aangetast, *verpligt* is, om het op te ruimen, of zoodanig af te zonderen, dat daarmede geen ander vee in aanraking kunne komen, en daarvan terstond kennis te geven aan den burgemeester der gemeente. Gelijke verpligting van kennisgeving zal rusten op elken veearts, die weet of vermoedt, dat dergelijk besmet vee aanwezig is, en de burgemeester zal dadelijk het verdachte of aangetaste vee door een vee-inspecteur doen onderzoeken. Op last van den burgemeester zal dergelijk vee worden gewaarmerkt, en het bestaan der besmetting aan een hoofdingang van den stal of der weide worden kenbaar gemaakt, welke waarmerken en teekenen, op de verklaring van den vee-inspecteur, dat de besmetting heeft opgehouden, op last van den burgemeester, zullen worden weggenomen. Verdacht of besmet vee mag zonder volstrekte noodzakelijkheid niet worden vervoerd, en niet dan op schriftelijke vergunning van den burgemeester, na den vee-inspecteur te hebben gehoord.

Vee, aan besmettelijke ziekte gestorven, of te dier zake afgemaakt, moet worden begraven, nadat de uiterlijke bekleedselen onbruikbaar zijn gemaakt, ten ware de vee-inspecteur heeft verklaard, dat daartoe geene noodzakelijkheid bestaat. Dergelijk vee wordt niet afgemaakt, dan na, bij gebrek van eene minnelijke schikking, te zijn onteigend.

Tot de onteigening wordt in de provincie, alwaar geene provinciale belasting ter wering van de besmetting wordt geheven, door de Ged. Staten geen besluit genomen, dan nadat door den Koning zal zijn verklaard, dat het gevaar slechts voor hunne provincie in het bijzonder te duchten is. Het besluit ter onteigening, 't welk de gemeente-besturen in dringende gevallen kunnen nemen, wordt genomen door burgemeester en wethouderen. Indien deze buiten zeer dringende gevallen daartoe zijn overgegaan, 't welk door den Koning, of door de Ged. Staten wordt verklaard, komt de schadeloosstelling ten laste der gemeentekas.

In elke provincie worden door Ged. Staten zoo vele vee-inspecteurs aangesteld, als zal blijken noodig te zijn ter uitvoering der wet. Zij zijn bevoegd, om in de uitoefening hunner functie in alle stallen, weiden of verblijfplaatsen van vee binnen te treden; proces-verbaal op te maken van de hun gebleken overtredingen, en het voorwerp der overtreding in beslag te nemen. De bezoldiging der vee-inspecteurs, door Ged. Staten te bepalen, komt ten laste der provincie; de overige kosten voor de uitvoering der wet ten laste der gemeente.

Op het niet afsluiten van besmet en verdacht vee en het nalaten van kennisgeving; — op het ongeoorloofd vervoer van dergelijk vee en het niet begraven van aan eene besmettelijke ziekte gestorven of afgemaakt vee, nadat de uiterlijke bekleedselen onbruikbaar zijn gemaakt; — op het wegnemen van de bij de wet bedoelde merkteekenen; — op het opdelven van begraven vee en het verkoopen of gebruiken van beenderen of overblijfselen van hetzelve, wordt gesteld eene gevangenisstraf van zeven dagen tot twee maanden, en eene geldboete van *f* 25 tot *f* 200, te zamen of afzonderlijk.

—

Wij laten hier in zijn geheel volgen het

Voorloopig verslag der Commissie van Rapporteurs voor het Ontwerp van Wet tot regeling der Politie ten aanzien van Besmettelijke Veeziekten.

»Het wets-ontwerp tot regeling der politie over besmettelijke veeziekten, ingezonden bij de Koninklijke boodschap van den 5den December ll., heeft bij het onderzoek in de Afdeelingen der Kamer tot de volgende beschouwingen en opmerkingen aanleiding gegeven.

§ 1. In de Memorie van Toelichting tot dit wets-ontwerp wordt de indiening daarvan in verband gebragt met den herhaalden aandrang op algemeene maatregelen van politie van dezen aard, doch tevens erkend dat de voortdurende aanwezigheid der longziekte onder het rundvee tot dien aandrang vooral aanleiding gaf. Diezelfde memorie draagt elders, bijv. waar zij over art. 8 handelt, onmiskenbare blijken, dat de Regering bij het ontwerpen dezer voordragt schier uitsluitend diezelfde longziekte onder het rundvee, die sedert 1833 in Nederland heeft geheerscht, op het oog heeft gehad. Intusschen handelt de wet over de besmettelijke veeziekten in het algemeen. Nergens spreekt zij bepaald van het rundvee, veelmin van de ziekte, die sedert bijna twintig jaren aan onze veehouders zooveel verliezen heeft doen lijden.

Ook naar het oordeel der leden, die anders in deze wet eene prijzenswaardige poging zagen, om aan een van vele zijden geuit verlangen te voldoen, ligt in deze hare algemeene strekking iets bedenkelijks. Daardoor wordt onzekerheid omtrent de eigenlijke bedoeling geboren, twijfel aan de gepastheid der voorgedragene bepalingen voor alle mogelijke gevallen gewettigd en het ondersteld hoofddoel benadeeld.

De wet handelt over besmettelijke veeziekten, en alzoo, vermits onder de geslachtsbenaming *vee* ontwijfelbaar evenzeer de paarden, varkens en schapen, als de runderen, begrepen zijn, ook over de ziekten der eerstgenoemde. Maar nu zijn de besmettelijke ziekten van deze verschillende soorten van vee, ook uit het oogpunt der

gevorderde politiemaatregelen, van zeer onderscheiden aard. De kwade droes der paarden, eene in zoo hooge mate besmettelijke ziekte, die zelfs, zoo sommige beweren, voor den met het besmette dier in aanraking komenden mensch verderfelijke gevolgen kan hebben, is uit het thans behandelde gezigtspunt zeer zeker niet op ééne lijn te stellen met andere ziekten, bijv. met de schurft der schapen, die niet zelden in de kudden voortdurend heerscht. Mogt men met sommigen onder het vee ook den huishond begrijpen, het bezwaar zou te meer in het oog vallen. Een politiemaatregel, tegen hondsdolheid zeer gepast, zou bij andere besmettelijke veeziekten ongerijmd kunnen zijn.

Stelt men deze bedenkingen ter zijde, en ziet men in de wet niets meer dan in algemeene bewoordingen vervatte bepalingen tegen de longziekte van het rundvee, dan rijst de vraag of deze onder de *besmettelijke* veeziekten kan worden geteld. Verscheidene leden koesteren, ook op grond van hetgeen zij rondom zich hebben zien voorvallen, op dit punt niet den minsten twijfel. Maar het geldt hier dan toch geene geheel uitgemaakte zaak. Ook aan de Regering kan het niet onbekend zijn, dat mannen der wetenschap in onderscheidene landen de besmettelijkheid der longziekte onder het rundvee regtstreeks hebben bestreden. Indien eenmaal de wet in toepassing kwam, zou het geenzins tot de onmogelijkheden behooren, dat de regter, ook ten gevolge van het verschil van gevoelen der deskundigen omtrent dit hoofdpunt, de besmettelijkheid der longziekte niet als bewezen aannam. Geheel het ondersteld hoofddoel der wet ware dan gemist; hetgeen niet te vreezen zou zijn, zoo de longziekte in de wet wierd genoemd. In dit laatste geval zouden tevens de vereischte politiemaatregelen voor ieder tijdperk dezer ziekte eene meer praktische rigting hebben kunnen erlangen en bijv. het onbeperkte verbod van art. 8 tegen het gebruik van het vleesch van afgemaakt vee, ten minste voor zooveel de runderen in het eerste tijdperk der longziekte betreft, gematigd hebben kunnen worden.

§ 2. Moest men de voorgedragene wet beschouwen, als inzonderheid met het oog op de longziekte van het rundvee ontworpen, dan was het, naar veler oordeel, de vraag of *algemeene* politiemaatregelen daartegen thans wel meer gepast konden worden geacht, vooral wanneer deze op het beginsel van strenge afzondering van verdacht vee berustten. De verschillende provincien bevinden zich in dit opzigt toch geenszins in denzelfden toestand. Terwijl men in sommige, gelijk Friesland en Zeeland, de ziekte met meer of minder gelukkig gevolg blijft bestrijden, is zij in Noord- en Zuid-Holland en in Utrecht als 't ware inheemsch geworden. Zij heeft daar zoo lang geheerscht, dat men haar als eene landziekte beschouwt. Afzonderings-maatregelen, die in provincien als de eerstgenoemde welligt nuttig kunnen werken, zullen dáár waar het

kwaad algemeen verspreid is, zoo de uitvoering al mogelijk ware, meer nadeel stichten, dan nut aanbrengen. Bij eene algemeene verspreiding der ziekte wordt toch uit de verpligte afzondering overgroot nadeel voor den veehouder en veehandelaar geboren. Thans wordt, ten minste in sommige streken van Holland, het rundvee, zoodra zich daarbij slechts eenige voorteekenen der longziekte doen bespeuren, meestal dadelijk ter markt gebragt en geslagt. De eigenaar lijdt, zoo doende, betrekkelijk slechts geringe schade. Kwam de wet in werking, dan zou dit niet meer mogelijk zijn, en zouden in 't algemeen de veehouder en vetweider in de uitoefening van hun bedrijf, in het vervoer en den verkoop van vee, en in het debiet ook van zuivel, uitermate worden belemmerd. Geen vetweider zou, zoodra slechts een zijner beesten door de ziekte was aangedaan, een enkel stuk vee, al ware het ook volkomen gezond, anders dan met groot verlies kunnen verkoopen en de veehandel zou dus in sommige streken zoo goed als vernietigd worden.

Hier komt bij dat in die provinciën, waar de ziekte het langst heeft geheerscht, sedert daar de vroegere voorzorgsmaatregelen hebben opgehouden en geene schadevergoeding voor afgemaakt vee meer wordt verleend, voor zoover zich dit laat nagaan, ten gevolge van welke oorzaken dan ook, geene toeneming van het kwaad wordt opgemerkt; terwijl daarentegen elders, waar maatregelen van bestrijding in werking zijn, voorzeker van geen minder krachtigen aard dan die bij de tegenwoordige wet voorgeschreven, het gewenschte doel toch niet bereikt wordt. In Noordholland is, nadat men aldaar maatschappijen van veeverzekering heeft opgerigt, de schade die de veehouder ten gevolge der longziekte lijdt, betrekkelijk gering. Hij betaalt jaarlijks eene kleine bijdrage voor ieder stuk vee en ziet zich daarvoor het geleden verlies grootendeels vergoed.

§ 3. Verscheidene leden namen uit de voorafgaande beschouwingen aanleiding om zich regtstreeks tegen alle politiemaatregelen ten aanzien van besmettelijke veeziekten, en dus ook tegen die betrekkelijk de longziekte van het rundvee, te verklaren. Al kon ook in het afgetrokkene het nut van zoodanige verordeningen bewezen worden, de ondervinding had overtuigend geleerd, dat zij op den duur onuitvoerlijk waren. Het eigenbelang kwam daarbij te zeer in strijd met den pligt om aan de wetten des lands te gehoorzamen. Daarenboven was de handhaving van alle dergelijke bepalingen uit den aard der zaak zeer bezwaarlijk. Zoo berustte, om slechts iets te noemen, geheel de thans voorgedragene wet op het beginsel, dat een stuk vee, bij hetwelk zich kenteekenen van ziekte beginnen te vertoonen, dadelijk moet worden afgezonderd. Maar nu was het onbetwistbaar, dat, juist waar het longziekte van het rundvee geldt, de eerste beginselen der ziekte moeijelijk te herkennen zijn. Evenzoo leverde de toepassing van dergelijke veror-

deningen voor den regter, gelijk reeds uit het voorafgaande is af te leiden, schier onoverkomelijke zwarigheden op.

Dat werkelijk de ondervinding de onuitvoerlijkheid van dergelijke algemeene politiemaatregelen heeft bewezen, valt in het oog, wanneer men zich de thans bestaande verordeningen van dezen aard herinnert. Daartoe behoort onder anderen het *arrêté du Directoire exécutif* van 27 *Messidor an V*, dat in der tijd hier te lande is ingevoerd en van hetwelk het ten minste zeer twijfelachtig moet worden geacht, of het wel als afgeschaft of vervallen kan worden beschouwd. Dat Fransche besluit wijst op de voortdurend verbindende kracht van een aantal, ook zuiver administrative voorschriften, betrekkelijk het tegengaan der besmetting, in geval van ziekte van het rundvee; welke voorschriften gedeeltelijk reeds van 1745 en 1746 dagteekenen, doch door hunne opneming in het *arrêté* ook hier te lande van toepassing zijn geworden. Die voorschriften komen in menig opzigt met de bepalingen der tegenwoordige wet overeen, maar zijn hier te lande nooit behoorlijk nageleefd. Weinig beter is het gegaan met de artt. 459—461 van het *Code Pénal*, die, bij getrouwe handhaving, in verband met de bepaling van art. 5 der wet van 9 Julij 1842 (*Staatsblad* n°. 21), welligt genoegzaam zouden zijn, om het doel der tegenwoordige voordragt te bereiken. En waarom zou men dan alweder de verordeningen betrekkelijk de besmettelijke veeziekten met nieuwe vermeerderen, van welke het evenzeer is te voorzien, dat zij, zoo al niet terstond na de afkondiging, ten minste na eenigen tijd eene doode letter zullen worden?

§ 4. De beschouwingen, in de beide vorige paragraphen vervat, werden door andere leden met nadruk wederlegd. Zoo men al, zeiden zij, in sommige provinciën aan de thans voorgedragene politiemaatregelen weinig waarde meer mogt hechten, dan zou dit geenszins het geval in andere zijn, waar men steeds met alle kracht het indringen der longziekte van het rundvee tracht te weren. Het zou onregtvaardig zijn, het belang dezer provinciën aan dat van andere op te offeren.

Van dezelfde zijde sprak men tegen, dat de te dezer zake bestaande bepalingen van het Strafwetboek geheel in onbruik waren geraakt. Integendeel was nog in den laatsten tijd art 459 in Noordbrabant en Limburg verscheidene malen toegepast. Men stelde daar, met name in Limburg, op krachtige maatregelen van voorzorg te hoogeren prijs, omdat men het er voor hield, dat de longziekte, voor zoo ver zij er heerschte, door uit Noord- of Zuidholland aangevoerd vee was overgebragt.

§ 5. In zoover de voorgedragene wet vooral met het oog op de longziekte onder het rundvee is opgesteld, zou zij, naar het oordeel van vele leden, niet aan het doel beantwoorden, waarmede men vroeger op congressen van landbouwkundigen en van andere

zijden op politiemaatregelen van dezen aard heeft aangedrongen. Daarbij toch doelde men voornamelijk op voorschriften omtrent de afmaking van verdacht vee tegen schadeloosstelling. In de tegenwoordige wet daarentegen zijn de afzonderingsmaatregelen hoofdzaak en wordt, ten minste voor zoover de provinciën betreft waar geen provinciale belastingen tot het te keer gaan der besmetting worden geheven, bij art. 10 aan de Regering overgelaten, om al dan niet de afmaking, of liever de onteigening van besmet of verdacht vee te bevelen. Te gelijk schijnt in genoemd artikel het geval, waarin de Koning omtrent de onteigening tusschen beide kan treden, door de bijgevoegde woorden betrekkelijk het te duchten zijn van het gevaar voor eene provincie in het bijzonder, uitermate te zijn beperkt. Men wenschte dit noch zoo facultatief, noch zoo beperkt gesteld, maar in de wet zelve bepaald de gevallen aangewezen te hebben, waarin tot de afmaking of onteigening moet worden overgegaan. Dit scheen ook daarom wenschelijk, opdat omtrent dit gewigtig punt overal hetzelfde stelsel zou gevolgd worden.

§ 6. Ofschoon men zeer goed bevroedt, dat art. 10 der tegenwoordige wet in verband met de laatste alinea van art. 72 der wet op de onteigening ten algemeenen nutte van 28 Augustus 1851 (*Staatsbl.* n°. 125) moet worden beschouwd, en dien ten gevolge, bij de toepassing der voorgestelde bepalingen, het betalen der schadeloosstelling voor onteigend vee ten laste zou komen, óf van den Staat, óf van de provinciën, óf in zeer bijzondere gevallen van de gemeenten, — heeft men het in al de Afdeelingen tot een bepaald punt van onderzoek gemaakt, uit welke kas deze betaling zou moeten geschieden. Men had daarbij weder alleen het oog op de longziekte van het rundvee en stelde op den voorgrond, dat het handhaven van eenen verschillenden toestand te dezen aanzien in de onderscheidene provinciën zeer moeijelijk zou zijn. Provinciën, die schadeloosstelling uit eigene middelen betalen, zouden daarmede niet ligt voortgaan, als het bleek dat die schadeloosstelling elders uit 's Rijks kas wierd verstrekt.

Afgescheiden daarvan, waren de gevoelens omtrent het aangeduide punt onder de leden der Kamer, die bestrijding der longziekte door afmaking van verdacht vee wilden, zeer verdeeld. Velen wenschten in elk geval de schadeloosstelling ten laste van den Staat gebragt te hebben. Het gold hier, zeiden zij, vooral in een land als het onze, waar de veestapel zulk eene allergewigtigste bron van volkswelvaart uitmaakt, ontwijfelbaar een algemeen belang, een voorwerp van staatszorg. Vele anderen daarentegen wilden het betalen der schadeloosstelling uitsluitend en algemeen aan de provinciën opgelegd hebben. De zaak was, meenden zij, van meer huishoudelijken aard, en al kon dit ook met grond tegengesproken worden, zou de behartiging daarvan door de provinciale overheid groot nut kunnen hebben. Die overheid zag al wat ten deze in

aanmerking kwam meer van nabij, dan het Algemeen Bestuur. Het liet zich van haar verwachten, dat zij met meer omzigtigheid te werk zou gaan, beter op alle bij de onteigening en het verleenen van schadeloosstelling in aanmerking komende omstandigheden zou letten. Op soortgelijke gronden waren enkele leden niet vreemd van het denkbeeld, om de bedoelde betalingen overal te brengen ten laste der gemeentekassen. De voorstanders van het verleenen der schadeloosstelling door den Staat voerden echter daartegen aan, dat *provinciale* maatregelen van dezen aard het kwaad na zich slepen, van tot het waken tegen misbruik in aangrenzende streken te noodzaken; iets wat natuurlijk nog in veel sterker mate van *gemeentelijke* te duchten zou zijn.

Nog werd door zeer enkele leden de wederoprigting van een veefonds voorgestaan, waardoor zij dan een fonds verstonden, welks inkomsten uit de opbrengst eener matige belasting op, of bijdrage voor ieder stuk vee zouden bestaan, en dat uitsluitend dienen zou om schadeloosstelling te verleenen voor afgemaakt vee tot het te keer gaan van veeziekten. De kwade dunk, omtrent het vroegere veefonds ontstaan, was, hunnes inziens, niet aan het daarbij gehuldigd beginsel, maar aan de wijze van toepassing te wijten. Wanneer de veehouder overtuigd was dat zijne jaarlijksche bijdragen uitsluitend tot bescherming van den veestapel zouden worden besteed, zou de heffing dier bijdragen geen overwegend bezwaar ontmoeten.

§ 7. Vrij algemeen heeft men de vraag geopperd, welken invloed de tegenwoordige wet, indien zij tot stand wierd gebragt, op de bestaande provinciale reglementen tot het te keer gaan der verspreiding van de longziekte onder het rundvee zou uitoefenen. Sommige leden opperden daarbij het gevoelen, dat wel deze reglementen zouden vervallen, voor zoover zij onderwerpen behandelden, waarin bij deze wet is voorzien; maar dat al de overige bepalingen daarvan van kracht zouden blijven, en zelfs de provinciale en gemeentebesturen, binnen den kring hunner bevoegdheid, te dezer zake nieuwe verordeningen zouden kunnen maken. Andere leden waren niet van dit gevoelen. Zij meenden dat, daar de wet algemeene politiemaatregelen over besmettelijke veeziekten inhield, geene provinciale politiemaatregelen van denzelfden aard daarnevens konden blijven bestaan.

In deze laatste onderstelling zouden de bepalingen omtrent den in- en doorvoer van vee uit besmette streken en de te dien aanzien te nemen maatregelen van voorzorg, zoo als deze in de provinciale reglementen van *Zeeland, Friesland* en *Groningen* voorkomen, geheel vervallen; maar daardoor dan ook, ten minste in het oog van sommigen, het onderwerp bij die wet niet volledig geregeld zijn. Men wenschte in allen gevalle nader door de Regering te dezer zake te worden ingelicht.

Op de bijzondere artikelen der wet is bij het plaats gehad hebbend onderzoek het volgende aangemerkt.

Art. 1. De reeds aangeduide hoofdbezwaren tegen het stelsel der wet zijn bij dit artikel herhaald. Bij elke regtsvervolging, die na de uitvaardiging der wet plaats greep, zou de vraag rijzen: wat zijn BESMETTELIJKE *veeziekten?* En kan de longziekte van het rundvee daaronder worden gerangschikt? Maar al te waarschijnlijk was het, dat de laatste vraag door den regter ontkennend zou worden beantwoord, op grond, dat zeer vele deskundigen de longziekte voor niet besmettelijk verklaren. Dan zou, juist in die gevallen welke men hier vooral op het oog heeft, vrijspraak volgen. De strafwet mag toch niet bij uitbreiding worden geinterpreteerd.

Vele leden achten het voorts zeer bedenkelijk, dat de veehouder tot de afzondering en kennisgeving verpligt zal zijn, ook dan, wanneer een stuk vee slechts *vermoedelijk* is aangetast. Zal, heeft men gevraagd, het vermoeden van ziekte bestaan voor al het rundvee op denzelfden stal of in dezelfde weide, reeds dan wanneer slechts één rund is aangetast? En hoe zal men den veehouder naderhand kunnen bewijzen, dat er voor hem grond was tot het vermoeden? De bepaling scheen dan alleen uitvoerlijk, als de kenteekenen in het eerste tijdperk der ziekte zoo beslissend waren, dat deswege geen twijfel mogelijk was. Andere leden meenden intusschen dat de wet, ten minste wat de longziekte betreft, haar doel geheel zou missen, indien het woord *vermoedelijk* uit dit artikel wierd weggelaten.

De bepaling omtrent de afzondering is, gelijk ook in de Memorie van Toelichting wordt opgemerkt, in één opzigt vrijgeviger, dan die van het *Code Pénal.* De veehouder is niet in elk geval verpligt tot de opsluiting, maar kan ook het zieke vee afzonderen, dat is, in eene afzonderlijke weide drijven. Aan den anderen kant schijnt de bepaling strenger, in zooverre het hier de afzondering ook van eigen vee, niet blootelijk van het vee van anderen, geldt. Velen vreezen, dat daardoor de bezwaren, aan de uitvoering der wetsbepaling verbonden, niet weinig zullen toenemen. Voor den grooten eigenaar, die uitgestrekte landerijen en ruime stallen bezit, moge de afzondering geen onoverkomelijk bezwaar opleveren, wel zal dit het geval zijn voor hen, die op kleine schaal het bedrijf van veehouder uitoefenen en voor hunne weinige runderen niet meer dan eene enkele gehuurde weide bezitten. In de daglooners-woning zal des winters wel geene gelegenheid tot afzonderlijke opsluiting van het zieke vee te vinden zijn. Hierop is geantwoord, dat dan toch in sommige provinciën, gelijk *Friesland* en *Groningen,* dergelijke afzonderingsmaatregelen, als hier worden voorgeschreven, op grond der provinciale reglementen in werking gebragt en niet onuitvoerlijk bevonden zijn.

Het woord *waarbinnen,* in de 2de alinea van het artikel, wordt

voor de aanduiding van het grondgebied der gemeente minder gelukkig gekozen geacht.

Art. 2. De hier aan den veearts opgelegde taak wordt van eenen zeer moeijelijken en voor hem bezwarenden aard geacht. Hij zal, om zijne verpligting na te komen, het doen en laten moeten bespieden dergenen, van wie hij voor zijn bestaan grootendeels afhankelijk is. Hoe zal men hem daarenboven, als de strafbepaling van art. 17 moest worden toegepast, kunnen bewijzen, dat hij de aanwezigheid van besmet vee heeft kunnen *vermoeden*.

Het bezwaar tegen het artikel zou te grooter zijn, indien de bepaling ook toepasselijk ware op de empirici, die enkel uit kracht van hun patent het beroep van veearts uitoefenen. Zij zijn in de meeste streken des lands veel talrijker, dan de veeartsen, die eene wetenschappelijke opleiding genoten hebben. Hun een zeker toezigt over de veehouders toe te kennen zou van veruitziende gevolgen zijn.

Art. 3. Ook bij dit artikel heeft men gevraagd, of een empiricus tot veeinspecteur zou kunnen worden benoemd. Het aangemerkte in de Memorie van Toelichting ten aanzien van art. 11 der wet laat daaromtrent geen twijfel over. Maar dan ook moet het bezwaar te meer wegen, dat bij de wet, hier en in art. 5, eene magt van beslissing aan den veeinspecteur wordt toegekend, die tot veel misbruik aanleiding zou kunnen geven. Bij den naijver, die tusschen de geëxamineerde veeartsen en hunne ongeëxamineerde mededingers heerscht, zou de veeinspecteur zich kunnen laten verleiden, om den veehouder, die hem niet als arts gebruikt, zonder noodzakelijkheid te bemoeijelijken.

Art. 4. De vraag is gedaan, wat men hier door *verdacht* vee te verstaan hebbe? Was het alleen het kennelijk of vermoedelijk aangetaste stuk vee; of waren het al de beesten, die zich in den stal of op de weide bevinden, waar de besmetting geacht wordt aanwezig te zijn? In al de Afdeelingen was men vrij algemeen van gevoelen, dat, zoo dit laatste de bedoeling ware, de uitvoering der wet, vooral in die deelen des lands waar de longziekte zich algemeen verbreid heeft, tot overgroot bezwaar zou aanleiding geven. Zoo doende toch zou, bij het minste vermoeden van het aanwezen der ziekte onder het vee van eenen eigenaar, de waarde van deze zijne bezitting op eens op eene voor hem noodlottige wijze worden verminderd. Sommigen wilden dan ook de bepaling in zoover verzacht hebben, dat tot het kenbaar maken van het bestaan der besmetting niet wierd overgegaan, zoo lang nog slechts vermoeden daarvan bestond, zoodat de toepassing enkel plaats had in het geval, dat de ziekte in den stal of op de weide kennelijk heerscht.

Nog zouden sommige leden, opdat niemand in dit opzigt in dwaling kon worden gebragt, bij de wet zelve aangewezen willen hebben, welke de zigtbare teekenen zullen zijn, die het bestaan der besmetting kenbaar maken.

Art. 5. Men acht het, ook voor den kundigsten veearts, onmogelijk, met volkomene gerustheid de verklaring af te leggen, dat de besmetting heeft opgehouden. Misschien zou hij zulk eene verklaring kunnen doen met opzigt tot het ophouden der ziekte in den stal of op de weide; maar verder kan hij niet gaan. Sommigen wilden, om dit bezwaar zooveel mogelijk weg te nemen, bij de wet een tijdperk aangewezen hebben, na hetwelk de besmetting geacht zou worden niet meer te bestaan; welk tijdperk dan met het laatste onder het vee voorgekomen ziektegeval een aanvang zou moeten nemen.

Art. 6. Voor: *zullen dezelfde zijn*, las men liever: *zijn dezelfde*.

Art. 7. Ook deze bepaling is in zoo hooge mate belemmerend, dat men ze naauwelijks anders dan als onuitvoerlijk kan beschouwen. Kon zij streng toegepast worden, in de streken, waar de longziekte algemeen verbreid is, zou de veehandel als vernietigd worden en zouden de veemarkten niet kunnen blijven bestaan. De veehouder zou daarenboven, ook waar hij den verkoop van zijn vee niet beoogt, door de verpligting tot het vragen eener vergunning, welke, blijkens het artikel zelf, niet dadelijk kan worden erlangd, zeer bemoeijelijkt worden in de uitoefening van zijn bedrijf. Men denke bijv. aan het geval, dat hij zich genoodzaakt ziet, zijn vee naar eene andere weide te drijven die niet onmiddellijk grenst aan de weide, waar het vee tot nu toe zich bevonden heeft.

De vraag is voorts bij dit artikel gerezen, of daardoor de bepalingen der provinciale reglementen tegen de verspreiding der longziekte, voor zoover het vervoer van vee langs bepaalde wegen betreft, zouden vervallen; eene vraag, die met het hierboven onder § 7 meer in het algemeen behandeld punt in naauw verband staat.

Nog is aangemerkt, dat, als men het algemeen karakter der wet in het oog houdt, de bepaling eene bedenkelijke zijde te meer heeft. Men haalde daarbij weder het voorbeeld aan van eene kudde schapen, waaronder de schurft heerscht. Zal daarop de bepaling omtrent het waarmerken van besmet en verdacht vee worden toegepast? Zoo ja, zal dan zoodanige kudde niet naar elders mogen worden gedreven, zonder schriftelijke vergunning? Het valt in het oog, dat zoo iets ondenkbaar zou zijn.

Art. 8. Zeer algemeen is men opgekomen tegen het denkbeeld, om onbepaald het gebruik van het vleesch van wegens ziekte afgemaakt vee te verbieden of liever onmogelijk te maken. Niet slechts enkele, maar zeer vele deskundigen staan het gevoelen voor, dat het eten van vleesch van longzieke runderen voor den mensch niet schadelijk is. De provinciale commissien van geneeskundig toevoorzigt in Friesland en Groningen hebben in zeer belangrijke, door de Staten dier provincien aan de Kamer medegedeelde verslagen dit gevoelen op wetenschappelijke gronden verdedigd. De ondervinding bevestigt de beschouwing dier deskundigen. Het is een onbetwistbaar feit, dat er huisgezinnen zijn, waar men jaren achtereen geen

ander vleesch dan dit heeft gegeten, zonder dat een der leden daarvan eenige nadeelige gevolgen heeft ondervonden. Zelfs is beweerd, dat in sommige onzer steden vleeschmarkten zijn, waar geen ander vleesch dan dit te koop wordt aangeboden en men zich ook voor de bezetting daarvan voorziet, zonder dat het gebruik gebleken is, schadelijk voor de gezondheid te zijn. Kan het na zoodanige ondervinding raadzaam geacht worden, dit voortaan onmogelijk te maken, en de minvermogende standen, die hier te lande maar al te zeldzaam dierlijk voedsel gebruiken en juist het hier bedoelde vleesch om den goedkoopen prijs eenigzins gemakkelijker kunnen verkrijgen, daarvan voor goed te versteken? Men meent dit ernstig te moeten betwijfelen en ten minste op een niet zoo onvoorwaardelijk verbod te moeten aandringen. In allen gevalle schijnt het vleesch van longzieke runderen in het eerste tijdperk der ziekte onschadelijk te zijn. Zou men dus de beslissing, of het afgemaakte vee begraven zal worden, niet van eene verklaring des veeinspecteurs kunnen laten afhangen?

Nog hebben sommige leden de stelling wedersproken, dat de verspreiding der longziekte door middel der uiterlijke bekleedselen zooveel minder zou te duchten zijn. Zij geloofden, dat men met grond het tegendeel kon beweren, gelijk dit tegenovergestelde gevoelen dan ook met zooveel woorden in het besluit van 16 Julij 1839 (*Staatsblad* n°. 30) is uitgedrukt, en zouden dus, in het stelsel der wet, het vervoer en den verkoop der hier bedoelde huiden evenzeer verboden willen hebben, als die van het vleesch.

Art. 9. De reeds vroeger gemaakte bedenking over het gemis aan bepalingen omtrent de gevallen, waarin afgemaakt moet worden, is hier herhaald. Het artikel houdt alleen in wat gebeuren zal, als tot de afmaking wordt overgegaan.

Zoo als het artikel daar ligt, zou het daarenboven twijfel kunnen doen ontstaan over de bevoegdheid tot dadelijke afmaking, zonder voorafgaande formaliteiten, ook wanneer daarvoor allesoverwegende reden bestaat. Hoe nadeelig dit zou kunnen werken, valt in het oog, als men zich herinnert, dat, op grond van het artikel, de bevoegdheid tot het dadelijk afmaken van een door een dollen hond gebeten stuk rundvee zou kunnen worden betwist.

Art. 10. Bij den eersten opslag meenden sommigen, dat in het 1ste lid van het artikel de woorden: »slechts in het bijzonder" onwillekeurig waren ingeslopen. Spoedig heeft men ingezien, dat zij eene bepaalde beteekenis hadden en met het stelsel der Regering zamenhingen, om de onteigening ten koste van den Staat zooveel mogelijk te beperken. De Regering scheen, met andere woorden, voor de gevolgen van het voorschrift bij art. 72 der onteigeningswet eenigermate terug te deinzen. Het is reeds gebleken, dat vele leden zoodanige beperking, als hier voorkomt, hoogst ongaarne zouden zien. Daarenboven acht men de beperking op zich zelve weinig aannemelijk. Het valt moeijelijk zich een

denkbeeld te vormen van eene besmetting, die voor ééne provincie in 't bijzonder en niet voor de onmiddellijk aangrenzende te duchten is. In allen gevalle zou uit de bepaling kunnen voortvloeijen, dat, terwijl in de eene provincie Gedeputeerde Staten met nadruk de verbreiding der ziekte bestreden, men in eene naburige, evenzeer bedreigde, in dit opzigt geruimen tijd moest stil zitten.

Men heeft gevraagd, of provinciën, waar geene provinciale belasting tot het te keer gaan der besmetting geheven, maar toch, zoo als in *Zeeland*, op de provinciale begrooting een post voor dit doel uitgetrokken wordt, op ééne lijn zullen worden gesteld met de provinciën die de belasting heffen.

Nog heeft men verlangd te weten, wat door de *zeer dringende gevallen* wordt verstaan, waarvan in het laatste lid van het artikel de reden is.

Art. 13. Voor zoover men uitgaat van het beginsel der besmettelijkheid van de longziekte onder het rundvee, is dit en het volgende artikel aan eenige bedenking onderhevig. Er moet toch uit voortvloeijen, dat de veeinspecteur, na met ziek vee in aanraking te zijn geweest, zich ook somtijds in stallen begeeft, waar de ziekte nog niet is doorgedrongen, en waar hij die dus zou kunnen overbrengen. Het is wenschelijk, dat hij dit niet doe dan onder het in acht nemen van de noodige voorzorgen. Volgens art. 16 van het Friesche reglement van 27 Maart 1849, waren aan den veearts voor zoodanig geval bepaalde verpligtingen opgelegd, en hem onder anderen het verwisselen van kleederen voorgeschreven.

Art. 14. Men zou in het stelsel der wet de hier bedoelde visitatie beperkt willen hebben tot den tijd tusschen zons-opgang en zons-ondergang. De bepaling zou anders voor de vrijheid van woning of van het besloten erf te belemmerend zijn.

Van eene andere zijde is aangemerkt, dat, ten minste voor zoover het binnentreden van weiden betreft, de bepaling omtrent het verzellen van den veeinspecteur door een dienaar der politie overbodig is. Op weiden is zeer zeker het beschermend voorschrift van art. 153 der grondwet niet toepasselijk.

Wie, heeft men gevraagd, zal in dit geval als *dienaar der politie* beschouwd worden? Zal ook de veldwachter hier die betrekking kunnen vervullen?

Art. 15. Volgens het 1ste lid van dit artikel is de veeinspecteur bevoegd, het voorwerp van overtreding in beslag te nemen, hetwelk dan later, volgens art. 19, bij veroordeeling, wordt verbeurd verklaard. Maar wat heeft men onder *het voorwerp van overtreding* te verstaan? Verstaat men daaronder alleen het kennelijk zieke stuk vee, dat niet is afgezonderd, of ook het beest, van hetwelk enkel is kunnen *vermoed* worden dat het door de ziekte is aangetast? Was ook dit laatste de bedoeling, dan zou de veehouder met het verlies van zijn eigendom gestraft worden, alleen omdat hij een bij hem opgekomen *vermoeden* niet heeft geopenbaard, en

aan den anderen kant ook hier het bezwaar gelden, dat het in de meeste gevallen onmogelijk zijn zal, den veehouder te bewijzen, dat hij het vermoeden heeft moeten koesteren. De wet zal, met andere woorden, of den veehouder onophoudelijk aan het gevaar van veroordeeling blootstellen, of onuitgevoerd blijven.

Nog heeft men gevraagd, wat de veeinspecteur met het in beslag genomen, vermoedelijk zieke beest zal uitrigten; waar hij het zal opsluiten of bewaren.

In de Memorie van Toelichting is bij dit artikel eene schrijffeil ingeslopen: voor 2*de alinea* moet men daar 3*de alinea* lezen.

Art. 16. Naar het oordeel van verscheidene leden heeft de Staat zulk een overwegend belang bij het behoud van den veestapel, en is dus de zaak die het hier geldt zoo kennelijk een voorwerp van staatszorg, dat de kosten, waarvan het artikel spreekt, geheel ten laste van 's Rijks schatkist behoorden te worden gebragt.

Volgens de Memorie van Toelichting zullen de ten laste der gemeentekas komende kosten *waarschijnlijk* geene andere zijn, dan die uit de bepalingen van de artt. 4 en 5 voortvloeijen. De mogelijkheid van nog meerdere kosten wordt dus ondersteld. Maar van welken aard kunnen die zijn?

Art. 17. In verband met het gevoelen van vele leden, dat het vooral in de provinciën waar de longziekte onder het rundvee sterk heerscht, voor den veehouder bijna onmogelijk zou zijn, zich voor overtreding van deze wet te vrijwaren, acht men de daarbij bepaalde straffen veel te streng.

Nog uit een ander oogpunt is vermindering der hier bedreigde straf raadzaam. Art. 459 van het *Code Pénal* bedreigt eene soortgelijke overtreding, als in art. 1 dezer wet wordt omschreven, met gevangenisstraf van 6 dagen tot 2 maanden en geldboete van 16 tot 200 franken. Hier daarentegen is het minimum der gevangenisstraf 7 dagen en klimt de geldboete van 25 tot 200 gulden. Nu meent men, dat, zoolang het Fransche Strafwetboek niet geheel is afgeschaft, de daarin voorkomende strafbepalingen, voor zoover daartegen geene overwegende bezwaren bestaan, in stand moeten worden gehouden; vooral ook opdat het verband tusschen de eene bepaling en de andere niet verbroken worde. Dit laatste zou hier vooral van toepassing zijn, indien, zoo als vele leden meenen, nevens de voorgedragene wet, de met haar doel in naauw verband staande voorschriften der artt. 460, 461 en 462 van het *Code Pénal* van kracht zouden blijven. Er heerschte echter omtrent dit punt bij anderen vrij wat twijfel.

Art. 18. Het schijnt in het stelsel der wet noodzakelijk, niet zoo algemeen van *begraven* vee, maar van *begraven vee, ten gevolge van ziekte gestorven of afgemaakt,* te spreken.

Ook geeft men in bedenking, om eenen termijn te bepalen, na welken de merkteekenen weggenomen of de beenderen opgegraven

kunnen worden. Het kan toch de bedoeling niet zijn, die merkteekenen in stand te houden en het omgraven van den grond te beletten, als de aanleiding tot de verbodsbepaling geheel geweken is.

Art. 19. Bij dit artikel is men met nadruk teruggekomen op de reeds hiervoor ter gelegenheid van art. 15 ontwikkelde bedenkingen ten aanzien der verbeurdverklaring ook van enkel *verdacht* vee. Zoo de wet in hare hoofdbeginselen onveranderd bleef, zouden sommigen geheel de straf der verbeurdverklaring daaruit willen zien wegvallen.

Art. 20. Aan deze wet schijnt, ook blijkens den *considerans*, de bedoeling ten grondslag te liggen, om het onderwerp der politiemaatregelen tegen besmettelijke veeziekten in zijnen ganschen omvang te regelen. Maar is dit het geval, dan kan het slotartikel, waarbij andere te dezer zake bestaande verordeningen vervallen worden verklaard, niet anders dan onvolledig worden genoemd. Daarbij worden alleen het besluit van 16 Julij 1839, hetwelk welligt niet eens als door de tegenwoordige wet geheel vervangen kan worden beschouwd, en de wetten van 30 Mei 1840 en 9 Julij 1842 opgeteld. Maar nu bestaan er, gelijk mede reeds uit het bij dit verslag aangevoerde is gebleken, andere verordeningen en wetsbepalingen, die óf geacht moeten worden na deze wet niet meer van toepassing te kunnen zijn, óf van welke dit zeer twijfelachtig is. In de eerste plaats komt daarbij het Fransche *arrêté* van 27 *Messidor an* V in aanmerking; in de tweede plaats, art. 459 van het *Code Pénal*, dat, ook naar het daaromtrent in de Memorie van Toelichting aangemerkte, door art. 1 dezer wet vervangen is; in de derde plaats, de artt. 460-462 van het strafwetboek, die, volgens het gevoelen van velen wel, volgens dat van anderen niet, nevens deze wet van kracht zouden blijven. De vraag omtrent de voortdurende verbindbaarheid dezer verordeningen en wetsbepalingen behoort hier evenzeer te worden beslist, als zulks met het besluit en de beide wetten, in art. 20 opgenoemd, het geval is. Voor goed moet de gelegenheid worden afgesneden, om daarover strijd te voeren. Derhalve zouden in het thans behandelde artikel ook het arrêté van 27 Messidor en art. 459 van het *Code Pénal* als vervallen moeten worden opgenomen, en indien het de bedoeling der Regering is de artt. 460—462 van dat Strafwetboek in stand te houden, eene regtstreeksche vermelding daarvan in aanmerking komen.

Aldus vastgesteld den 28sten Junij 1852.

(*w. g.*) GEVERS VAN ENDEGEEST.
METMAN.
VAN NISPEN VAN SEVENAER.
WESTERHOFF.
HENGST."

—

In de Vergadering van 27 Maart 1852 heeft de Commissie voor de Verzoekschriften bij monde van den heer VAN HEIDEN REINESTEIN, het navolgend verslag uitgebragt op adressen, rakende voormeld wetsontwerp:

I. »In handen uwer Commissie is gesteld een aantal van 58 stuks verzoekschriften, bij deze Kamer ingekomen, betrekking hebbende op de voorgestelde wet op de wering der besmettelijke veeziekten.

Deze adressen, op twee uitzonderingen na, waarop uwe Commissie de eer zal hebben later terug te komen, hebben allen de strekking op de verwerping van het voorstel van wet, of althans op wijziging van vele der hoofdbepalingen aan te dringen.

Uwe Commissie heeft vermeend de bedoelde adressen, als geheel zamenhangende, in één rapport te moeten opnemen, met inachtneming van zoodanige splitsing, als noodig is, om daar, waar de beschouwingen der adressanten verschillen, dat verschil behoorlijk aan te geven.

Tot de adressen, welke bepaaldelijk *tegen* het geheel ontwerp van wet gerigt zijn, behooren die van:

het hoofdbestuur der Hollandsche Maatschappij van Landbouw; de Hollandsche Maatschappij van Landbouw te Opmeer; de afdeeling Tiel van de Geldersche Maatschappij; de gemeenten *Zwaag; Haringcarspel; Nibbixwoud* en *Houwerd*; *Wognum* en *Wadway*; *Schellinkhout; Avenhorn* en *Oostmijsen; Grosthuizen;* den gemeenteraad van de gemeenten *Blokker* en *Westwoud*, en *Midwoud* en *Oostwoud*, burgemeester en ingezetenen van *Scharwoude* en *Oudendijk; Wervershoof; Hoogcarspel; Venhuizen* en *Hem; Enkhuizen* en *Hoorn*; *Abbekerk*; *Twisk*; *Winkel*; *Niedorp;* van veehouders uit *Noordholland; Lexmond*; *Leerbroek; Nieuw-Lekkerland; Leerdam* en *Schoonrewoerd; Neder-Slingeland; Alblasserwaard*; *Peursem; Hoornaar; Groot-Ammers*; *Giessendam* en *Giessen-Meerkerk; Gorinchem*; *Giessen-Nieuwkerk*; *Meerkerk; Alphen* en *Ammers; Woubrugge; Aarlanderveen c. a.; Hazerswoude*; *Beemster*; *Edam* en *Purmerend; Andijk*; *Gorinchem; Wijdenes* en *Oosterleek*; *Wesem, Schermerhorn, Oterleek* en *Opdam; Schelluinen*; *Hardinxveld* en *Hoog-Blokland; Jaarsveld*; HOUWENINGEN VAN SPRANG, landbouwer te *Gorinchem*, allen te zamen uitmakende een getal van 2401 adressanten.

De opgenoemde adressen welke, behoudens kleine wijzigingen in ondergeschikte beschouwingen, ten opzigte der hoofdgronden overeenstemmen, bestrijden het ontwerp van wet bepaaldelijk met betrekking tot de heerschende longziekte, en *in zoo verre* TEN EENEN MALE verwerpelijk, terwijl naar het oordeel van velen in gevallen van andere besmettelijke veeziekten, bepaaldelijk *runderpest en veepest*, het wets-ontwerp, ofschoon altijd merkelijk gewijzigd, nuttige bepalingen zoude bevatten. De hoofdbezwaren, door de verschillende adressanten ontwikkeld, resumeren zich in de volgende:

1°. Dat het steeds hoogst twijfelachtig is gebleven of de longziekte onder het rundvee al dan niet *besmettelijk* is, en dat de ondervinding evenzeer pleit voor het eene gevoelen als voor het andere. Dat derhalve aan het subjectief gevoelen wordt overgelaten of de longziekte in de termen der voorgestelde wet (die bepaaldelijk op *besmettelijke* veeziekten betrekking heeft) valt, hetgeen de een toestemmend, de andere ontkennend zal beantwoorden, en overzulks eene geheel ongelijkmatige toepassing der wet eventueel zoude moeten ten gevolge hebben.

2°. Dat, aangenomen, dat, zoo als duidelijk de bedoeling is, ook de longziekte onder de besmettelijke veeziekten bij het wetsontwerp bedoeld begrepen zij, dan de voorgeschreven afzondering is *ondoelmatig*, daar blijkens veeljarige ondervinding het voeden van de kiem der ziekte op de stallen het ruimste middel tot voortplanting is, en de ziekte minder voortgang en verspreiding gemaakt heeft, naarmate men zich spoediger van het aangedane vee ontdaan heeft, zoodra zich maar de eerste sporen van besmetting voordeden. Zal nu de veehouder bij de wet verpligt worden het besmet vee af te zonderen, dan zal de kiem der ziekte ten nadeele van zijn veestapel worden aangekweekt en de besmetting werkelijk worden bevorderd.

3°. Dat de afzondering voor velen onuitvoerlijk is, zoo niet voor de meesten, immers wanneer zich de ziekte bij meer voorwerpen voordoet, en zulks vermits niet elk veehouder genoegzame localiteit bezit, om zelfs des winters de afzondering naar behooren te doen plaats hebben, maar althans zeker niet des zomers het vee van zijne naburen in de weide kan afgezonderd houden, daar vooral vetweiders voor hun vee geen ander voedsel hebben dan de weide, waar hetzelve loopt en gevolgelijk buiten staat zijn zouden aan de afzondering, althans voor betrekkelijk langeren tijd, gevolg te geven.

4°. Dat de verpligte afzondering, vooral in verband beschouwd met andere voorschriften van het wets-ontwerp, bijv. de aanduiding dat de stal besmet is, den veehouder-vetweider zoowel als den melkvee-houder in zijn bedrijf geheel zal belemmeren en zijn debiet zoowel in het gezond vee als in het zuivel zal moeten stremmen.

5°. Dat ook de aanstelling van vee-inspecteuren, waarmede de veehouders bedreigd worden, aan zeer vele bedenkingen onderhevig is, als waardoor de grootste onregtvaardigheid kan geboren worden en vexatoire toepassing der wet. Wanneer men slechts op het oog houdt, hoe moeijelijk het voor den meest ervaren en practischen veearts dikwerf is, de ziekte te onderkennen en bepaaldelijk te kunnen verklaren, of de kenteekenen die zich voordoen, *werkelijk* de longziekte karakteriseren en aanduiden, te meer daar honderde malen het vee wordt aangedaan op eene wijze, dat de veehouder zelf, die jaren lang de ziekte in hare verschijnselen gevolgd heeft, aan het ontstaan van longziekte twijfelt, waarin hij zich dan in

de uitkomst gelukkig bedrogen ziet. En is nu het criterium in dezen zoo hoogst moeijelijk, hoe zal het dan mogelijk zijn, willekeur en onregt voor te komen met eene bende inspecteuren, waarvan slechts weinigen de zaak met *genoegzame* juistheid kunnen beoordeelen:

6°. dat, en dit is welligt het grootste bezwaar, althans dat waarop alle adressen zonder onderscheid wijzen, het verbod om het gedoode vee als voedsel te gebruiken, evenzeer schreeuwend hard als ten eenen male onnoodig is, daar toch eene ondervinding van meer dan twintig jaren, gestaafd door veelvuldig genomen proeven, ten duidelijkste heeft bewijzen, dat het vleesch van longziek vee, althans in een niet al te ver gevorderden staat van besmetting, geheel onschadelijk voor de gezondheid is, ten bewijze waarvan de adressanten zich beroepen op den ruimen omzet, die aanhoudend in door de ziekte aangedaan vee aan de slagters plaats heeft en op de omstandigheid, dat zelfs in ééne, zoo niet meer groote steden van ons Vaderland sedert eenige jaren uitsluitend markt van het longziek vee wordt gehouden, waar bepaaldelijk ten behoeve der militairen zoodanig vee wordt aangekocht, zonder dat immer schadelijke resultaten zich hebben geopenbaard;

7°. dat evenmin het gebruik der huiden van zoodanig vee bij de leerlooijerijen immer tot verspreiding der ziekte heeft bijgedragen.

Ziedaar, mijne Heeren, de bezwaren, hoofdzakelijk door verre de meeste requesten aangegeven, die op die gronden genoegzaam alle tot verwerping van het wets-voorstel concluderen, terwijl een tiental derzelve de strekking heeft om in het wets-ontwerp de bepaling te doen opnemen, dat hetzelve op de heerschende longziekte niet zoude toepasselijk zijn.

Adressen, welke slechts op gedeeltelijke wijziging van het ontwerp van wet aandringen, zijn die van de Gedeputeerde Staten van Friesland en van Groningen en van ingezetenen der stad Franeker. Die wijziging betreft de opheffing van het verbod tot verkoop van het vleesch, afkomstig van longziek vee, bij art. 8 van het wetsontwerp voorgeschreven. En de beide eerstgenoemde adressen der provinciale besturen zijn geruggesteund door bijgevoegde uitgebreide en *hoogst belangrijke* rapporten der provinciale geneeskundige commissiën van toevoorzigt in Friesland en Groningen, waarbij dat speciaal onderwerp, het al of niet schadelijke van het vleesch van longziek vee als voedsel, uit een technisch oogpunt in het breede wordt behandeld.

Vóór de wet zijn bij uwe Commissie twee adressen ingekomen van het genootschap voor landbouw en kruidkunde te Utrecht en van den veearts Janné, te *Heerlen*, provincie *Limburg*. Het bedoeld genootschap verklaart zich voor de wet in hare algemeene strekking en voor zooverre daardoor noodzakelijke voorzieningen ook tegen de longziekte zullen worden bespoedigd. De veearts Janné verklaart

zich voor de wet, mits een artikel daaruit geligt worde, hetwelk naar adressants oordeel niet anders kan strekken dan om den veearts in een hatelijk daglicht te stellen, wanneer hij zich verpligt ziet van verdachte gevallen te rapporteren, en daarentegen de empiristen en kwakzalvers zal in de hand werken.

Terwijl, zoo als uwe Commissie de eer had aan te voeren, op deze beide uitzonderingen na, alle de adressen tegen het ontwerp van wet gerigt zijn en deszelfs hoogst schadelijke zijde wordt aangewezen, zijn er vele waarin op andere middelen, naar der adressanten oordeel van practisch nut, wordt gewezen. Behalve in eenige reeds genoemde adressen wordt meer breedvoerig daarover gehandeld in een *zeer belangrijk*, hierboven in de eerste plaats vermeld, adres van het hoofdbestuur der Hollandsche Maatschappij van Landbouw, in twee evenzeer belangrijke adressen van de leden der veeartsenijkundige vereeniging in *Noord-Holland* en van het bestuur der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in *Zuid-Holland*.

De hoofdbeginselen, in deze adressen aangegeven, resumeren zich in de volgende, waaromtrent echter niet alle geheel eenstemmig zijn:

1°. duidelijke omschrijving wat voor besmettelijke veeziekte wordt gehouden, wat niet;

2°. aangifte van besmet vee en afmaking tegen schadeloosstelling, te vinden hetzij uit een veefonds, waarin tot dat einde door alle veehouders in het Rijk zoude behooren te worden bijgedragen, hetzij uit fondsen van maatschappijen van verzekering, die nu reeds ruimschoots worden aangetroffen, doch des noods ook van Rijkswege konden worden uitgebreid;

3°. indien men afzondering mogt volhouden, dan die afzondering niet bij ieder veehouder voor zich, maar op speciale daarvoor tot algemeen gebruik in te rigten stallen of weiden van afzondering;

4°. vrijlating tot verkoop ter slagting van door de longziekte aangedaan vee, hetzij op bepaalde markten, daarvoor in te rigten, hetzij op eene andere wijze en des noods na voorafgaand deskundig onderzoek, vooral bij zoodanig vee, waarbij de ziekte tot hooge mate ontwikkeld is;

5°. doelmatige voorschriften op het nazien van inkomend vreemd vee en op de inspectiën op jaarmarkten en verkoopingen;

eindelijk 6°. bepalingen ten opzigte van het vervoer van vee door het Rijk en wel algemeene voorschriften met intrekking van de zoo zeer uiteenloopende en noodeloos den handel stremmende reglementen van vele provinciale besturen.

Uwe Commissie heeft vermeend haar rapport hiermede te kunnen eindigen, en vermits alle de bedoelde adressen betrekking hebben op een bij deze Kamer aanhangig voorstel van wet, heeft zij de eer te adviseren tot nederlegging derzelve ter griffie, ter inzage der leden," — 't welk wordt goedgekeurd.

X.

VOLLEDIG UITTREKSEL, ZOOVEEL DE GENEESKUNDIGE AANGELEGENHEDEN BETREFT, UIT DE LAATSTE OFFICIELE VERSLAGEN NOPENS DEN STAAT DER HOOGESCHOLEN, ATHENAEA, KLINISCHE SCHOLEN, ENZ. IN NEDERLAND.

—

1.

Verslag der Regering omtrent den staat van het Hooger Geneeskundig Onderwijs: — ontleend aan het Algemeen Verslag over 1850—1851, *ingekomen in de zitting van de Tweede Kamer der Staten Generaal, van den 5den Mei* 1852.

I. Hoogeschool te Leyden.

Bij hun onderwijs zijn de hoogleeraren voortgegaan alle pogingen in het werk te stellen tot bevordering van goede studiën, en tot opwekking van lust en belangstelling te dien aanzien bij hunne leerlingen.

Het heeft den Koning behaagd tot die opwekking mede te werken, door jaarlijks acht gouden medailles uit zijne bijzondere middelen ter beschikking te stellen, beurtelings van elke der drie hoogescholen, tot bekrooning van de meest voldoende prijsvragen door de academische faculteiten uit te schrijven (1). Bij deze hoogeschool, als de eerste aan de beurt, zijn daarop dadelijk prijsvragen voorgesteld.

Eene opgave van het getal studenten op 31 December 1850 en van de promotiën gedurende 1850—51, zoo omtrent deze als de beide andere hoogescholen, volgt hierachter.

Het getal dissertatiën gedurende dat tijdvak beliep drie en dertig, waarvan twee in de faculteit der godgeleerdheid, vijftien in die der regtsgeleerdheid, zes in die der geneeskunde, drie in die der wis- en natuurkunde en zeven in die der wijsbegeerte en letteren.

Omtrent de academische bibliotheek, de verdere verzamelingen en kabinetten valt weder hoofdzakelijk alleen te vermelden, dat zij in goede orde zijn gehouden, en zooveel de beschikbare fondsen gedoogden, uitgebreid en verbeterd. Van de bibliotheek, die door onderscheidene buitenlandsche geleerden werd bezocht, is veel gebruik gemaakt. Dit laatste was mede het geval met het kabinet van platen en pleisterbeelden en met den kruidtuin.

De oprigting van een stads-ziekenhuis, waarin mede de academische cliniek zal worden vereenigd, was nog bij den gemeenteraad van *Leiden* in overweging. De daarover met curatoren gehouden onderhandelingen gaven het uitzigt op eene gewenschte en spoedige beslissing, waardoor aan het clinisch onderwijs eene sedert lang als noodzakelijk erkende uitbreiding zal worden gegeven.

---

(1) Zie boven, bladz. 178, sub III.

In het onderhoud der academische gebouwen wordt behoorlijk voorzien. De behoefte aan uitbreiding van het locaal der bibliotheek doet zich, bij het steeds toenemend getal boeken, meer en meer gevoelen. In der kruidtuin wordt de vernieuwing van eenige kassen tot bewaring der Oostersche en andere tropische planten en gewassen dringend gevorderd. De wijze van voorziening is bij curatoren in overweging. Het locaal voor het chemische laboratorium laat te wenschen over. Bijzonder is de gehoorzaal voor dit onderwijs te bekrompen. Dit gebouw behoort aan de gemeente; door bijzondere omstandigheden was nog geen gevolg gegeven aan het met het plaatselijk bestuur te houden overleg wegens de uitbreiding.

Het Rijks-museum van natuurlijke historie wordt voortdurend verrijkt, voornamelijk door geschenken en ruil. Onder de giften, waarvan dusverre van regeringswege nog geene melding is gemaakt, munten uit de uitgebreide en rijke verzameling visschen uit *Makasser*, overgezonden door den Heer Piller, officier van gezondheid; talrijke voorwerpen uit het rijk der dieren en der delfstoffen van *Egypte*, aangeboden door den gewezen inspecteur-generaal der geneeskundige dienst aldaar Clot Beij, benevens conchylien uit de *Roode zee*, door onzen vice-consul te *Alexandrie*, den Heer Ruijssenaers; onderscheidene kostbare diersoorten, afkomstig van het genootschap *Natura Artis Magistra*, te *Amsterdam*; naturaliën uit de omstreken van *Caraccas*, geschonken door onzen consul-generaal aldaar, den Heer van Lansberge. Tot de merkwaardigste voorwerpen, door ruilhandel verkregen, behooren die welke Dr. Peters, te *Berlijn*, afstond van zijne verzameling, bijeengebragt in het door hem voor het eerst onderzochte *Mozambique*. Als bijzonder belangrijk verdient de verzameling van fossile voorwerpen door Dr. Junghuhn, uit *Java* medegebragt, te worden aangeteekend. Menig zeldzaam voorwerp van de kust *van Guinea* werd overgezonden door den Heer Pel, resident aldaar.

Het Rijks-herbarium heeft mede door geschenken en ruil onderscheiden en daaronder vrij belangrijke aanwinsten gedaan. Ten gevolge van de nieuwe instructie, in November 1850 voor den directeur dezer inrigting vastgesteld, hebben er afgiften van beschrevene en door den druk bekend gemaakte gewassen, behoorende tot de Nederlandsche Oost-Indische bezittingen, aan verscheiden kruidkundigen, zoo binnen- als buitenlanders, plaats gehad.

Van de meeste hunner zijn andere gewassen in ruil ontvangen of worden er verwacht. Voorts zijn ook aan buitenlandsche geleerden, op hunne aanvrage, onderscheidene voorwerpen afgestaan tot onderzoek.

II. Hoogeschool te Utrecht.

Op de uitgeschreven prijsvragen ontving de letterkundige faculteit één antwoord en kende aan den schrijver, den Heer Wolf,

student bij deze hoogeschool, een loffelijk getuigschrift toe. Ook de geneeskundige faculteit reikte zoodanige getuigschrift uit aan den Groningsche student DE LA FAILLE. De overige faculteiten ontvingen geene of geen voldoende antwoorden.

Het getal dissertatiën beliep twintig, waarvan één in de godgeleerde faculteit, acht in de regtsgeleerde, *negen in de geneeskundige*, en twee in die der wijsbegeerte en letteren. In het vorige jaar waren er vijftien dissertatien geschreven.

De academische bibliotheek, verdere verzamelingen en kabinetten zijn behoorlijk onderhouden, en, naarmate de beschikbare fondsen, uitgebreid en verbeterd.

III. Hoogeschool te Groningen.

Van de Hoogleeraren is overleden de Heer TH. VAN SWINDEREN, wegens zijnen grooten ijver voor de zaak van het onderwijs in haren algemeenen omvang hoog geacht.

Het onderwijs blijft, volgens berigt van curatoren, voortdurend in gunstigen toestand. Al de aangekondigde lessen zijn regelmatig gehouden en op den bepaalden tijd begonnen en geëindigd, met uitzondering van eenige in de geneeskundige faculteit, ten gevolge van ongesteldheid van den Hoogleeraar HISSINK JANSEN.

Voor het algemeen provinciaal, stads- en academisch ziekenhuis, hetwelk in de eerste plaats aan het academisch onderwijs zal worden dienstbaar gemaakt, werden de noodige localen in gereedheid gebragt.

Het getal dissertatiën beliep elf, waarvan *zeven in de geeneeskundige*, twee in de letterkundige, één in de regtsgeleerde en één in de godgeleerde faculteit.

De bibliotheek, verdere verzamelingen en kabinetten zijn voortdurend in goede orde gehouden en zooveel mogelijk verbeterd en uitgebreid.

De kruidtuin is door eene aanzienlijke verzameling planten uit *Java* verrijkt. Het voornemen bestaat deze inrigting, onder goed toezigt, meer toegankelijk voor het publiek te stellen, ten einde daardoor het nut en het genoegen der handwerkende klasse zooveel mogelijk te bevorderen.

Het tijdvak, waarover dit verslag loopt, was voor deze hoogeschool bijzonder merkwaardig, omdat zij in het bezit kwam van het prachtige nieuwe academiegebouw, met vereende krachten en groote geldelijke opofferingen van stad en provincie gesticht.

Den 25sten September 1850 werd het op de meest plegtige wijze aan het Rijk overgegeven, en aan zijne bestemming gewijd. Het chemisch laboratorium in dit gebouw naar de tegenwoordige behoeften ingerigt, voldoet in alle opzigten; de verlevendiging van den lust en den ijver der jongelieden, daardoor veroorzaakt, is bijzonder merkbaar. Het kabinet van physische instrumenten en

dat van voorwerpen van natuurlijke historie zijn naar het nieuwe gebouw overgebragt; betere plaatsing en gelegenheid werken ook hier mede tot verbetering van het onderwijs.

De overige academische gebouwen zijn goed onderhouden.

IV. Athenaeum te Amsterdam.

Het personeel der Hoogleeraren is met één vermeerderd, door de benoeming van den Heer Dr. G. E. Voorhelm Schneevoogt tot buitengewoon hoogleeraar in de geneeskunde.

In October 1850 zijn op de studentenrol nieuw ingeschreven het aanzienlijk getal van 57 jongelingen, waardoor het aantal studenten aan het athenaeum, gedurende den laatsten cursus, is opgevoerd tot 149. Worden daarbij genomen 7 kweekelingen van de onderscheidene seminariën en 63 kweekelingen van de clinische school, niet als studenten aan het athenaeum ingeschreven, verkrijgt men een totaal van 219 leerlingen.

Het physisch kabinet ontving in Mei 1851 een niet minder belangrijk geschenk dan in 1849, ditmaal bestaande uit onderscheiden instrumenten voor de gezigtkunde, de geschiedenis der zeevaartkunde, de sterrekunde, de aardrijkskunde en sterrekunde, de wiskunde, de leer der warmte, enz. In het onderhoud dezer, gelijk ook der overige verzamelingen, is behoorlijk voorzien, en zijn ten haren behoeve, alsmede voor de bibliotheek, eenige aankoopen gedaan. De kruidtuin verkreeg vele merkwaardige gewassen, zoo door aankoop uit de verzameling van wijlen Koning Willem II, als door ruiling. Van 's Lands plantentuin te *Buitenzorg* werden weder belangrijke planten ontvangen. Er bestond vooruitzigt op het verkrijgen van merkwaardige gewassen ook uit het zuiden van *Afrika*.

V. Athenaeum te Deventer.

Het getal studenten bedroeg negen, waarvan twee in de godgeleerdheid, zes in de regtsgeleerdheid en een voor de wis- en natuurkunde. IJver en goed gedrag ontbraken niet. Hoezeer het uitzigt op vermeerdering van hun getal zich nog niet heeft verwezenlijkt, meenen curatoren daaromtrent nog steeds gunstige verwachtingen te kunnen koesteren. De lessen over natuur-, schei- en kruidkunde werden mede bijgewoond door acht jongelieden, waarvan zeven pharmaceuten.

De bibliotheek is met gewigtige werken en het physisch kabinet met uitnemende werktuigen verrijkt. Van het scheikundig laboratorium is ijverig gebruik gemaakt. Het onderwijs in de kruidkunde vindt, bij het ontbreken van een kruidtuin, een hulpmiddel in het herbarium van wijlen Professor Hoffman, dat in waarde toeneemt door de voortdurende zorg en bewerking van den Hoogleeraar Cop, die het vermeerdert door ruiling van doubletten en

door planten uit zijne eigene verzameling, grootendeels tot de Flora van *Deventer* behoorende.

VI. Koninklijke Academie te Delft.

Het natuurkundig kabinet heeft weder ruim gedeeld in de uitbreiding aan de verzamelingen gegeven. Binnen weinig tijd zal dit kabinet voorzien zijn van al de werktuigen, tegenwoordig noodig tot een volledig natuurkundig onderwijs.

Het laboratorium voor de scheikunde is in zeer goeden staat en veel bezocht. Meer dan dertig kweekelingen der academie vinden er eene geschikte gelegenheid tot eigen onderzoekingen en oefening.

Het mineralogisch kabinet, dat het minst uitbreiding behoefde, is ook weinig vermeerderd. Slechts weinige vooewerpen zijn er voor het onderwijs in de andere vakken der natuurlijke historie. Men heeft tot heden de middelen aan meer dringende behoeften moeten besteden.

Gedurende den afgeloopen cursus hebben 146 kweekelingen de lessen der academie bijgewoond, waaronder 47 nieuw aangekomenen.

VII. 's Rijks Kweekschool voor Militaire Geneeskundigen te Utrecht.

De leeraren en het overig geneeskundig personeel zijn dezelfde gebleven. Ook de inrigting der school onderging geene verandering.

Met het onderwijs is op den tot hiertoe gevolgden voet voortgegaan. Men heeft in het afgeloopen studiejaar veel reden van tevredenheid gehad over den uitslag, dien de zorg aan het onderwijs besteed heeft opgeleverd.

De cursus is aangevangen met 85 kweekelingen. Tegen het einde daarvan, zijn alle kweekelingen van de verschillende leerklassen, in tegenwoordigheid van den waarnemenden inspecteur van de geneeskundige dienst der land- en zeemagt, aan een examen onderworpen, hetwelk de volgende uitkomst gaf. Alle kweekelingen van het 4de studiejaar, *veertien* in getal, zijn voor de betrekking van officier van gezondheid der 3de klasse bekwaam geoordeeld, als zoodanig voorgedragen en benoemd, te weten; 5 voor het leger hier te lande 3 voor de zeemagt en 6 voor het leger in Oost-Indië.

De kweekelingen van het 1ste, 2de en 3de leerjaar zijn, met uitzondering van drie, tot een hooger studiejaar toegelaten.

Aan twee kweekelingen bestemd voor de geneeskundige dienst in Oost-Indie en aan een voor die der zeemagt is, op verzoek hunner ouders, een eervol ontslag verleend, terwijl een vierde overleed. Na aftrek van deze vier en van de veertien tot officier van gezondheid bevorderd, blijft alzoo een getal over van 67 kweekelingen.

De leeraren zijn ijverig voortgegaan met het zamenstellen van leerboeken, zoodat bereids geheel of gedeeltelijk het licht zien die,

welke handelen over natuurkunde, plantenkunde, beschrijvende ontleedkunde, algemeene en bijzondere physiologie, algemeene ziektekunde, vergifleer, geneeskunde, heelkunde en gezondheidsleer, vooral toegepast op den krijgs- en zeemansstand.

Met het zamenstellen van nog meer leerboeken wordt geregeld voortgegaan. Daardoor zal het dicteren der lessen geheel kunnen worden nagelaten, terwijl de leerboeken niet alleen nuttig zijn voor de kweekschool, maar ook de geneeskundige kennis en haren vooruitgang tot op het tegenwoordig standpunt, meer en meer, in het belang van het algemeen, onder het personeel der geneeskundige militaire dienst zullen verspreiden.

In navolging van andere landen, houdt een der leeraren zich onledig met het zamenstellen eener handleiding voor de gezondheidsleer, bepaald ingerigt voor officieren en onderofficieren van ons leger.

Gedurende het afgeloopen studiejaar werden aan de kweekschool negen sollicitanten toegelaten tot het afleggen van examen voor de betrekking van officier van gezondheid der 3de klasse voor onze overzeesche bezittingen. Vier werden bekwaam geoordeeld: van twee apothekers, die mede een examen ondergingen, werd een bekwaam geoordeeld. Zeven officieren van gezondheid der zeemagt hebben bij de kweekschool hunne studiën voortgezet, met het gevolg, dat zij het examen voor een hoogeren rang met gunstigen uitslag hebben afgelegd.

VIII. Clinische Scholen.

a) Dr. A. M. LEDEBOER vroeg en bekwam, uit hoofde van ligchaamsgebreken, eervol ontslag uit zijne betrekking van lector in de ontleedkunde en natuurkunde van den mensch, aan de school te *Rotterdam*.

Zijne lessen werden inmiddels, op verzoek der commissie van bestuur, bereidwillig opgevat en tot aan het einde van den cursus geregeld voortgezet door den lector dr. GROSHANS.

In de vacature werd, bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken dd. 24 Junij 1851, voorzien door benoeming van dr. Q. J. GODDARD.

Het aantal leerlingen en toehoorders bedroeg 42 mannelijke en 9 vrouwelijke, namelijk:

25 voor genees- en heelkunde;
4 voor genees- en heelkunde en verloskunde;
3 voor verloskunde;
14 voor artsenijbereidkunde;
2 toehoorders voor artsenijbereidkunde;
1 toehoorder voor de heelkunde;
9 vrouwelijke leerlingen voor verloskunde.

De uitslag van het jaarlijksch examen was bevredigend, het gedrag der leerlingen onberispelijk.

De toestand der materiele hulpmiddelen voor het onderwijs is, over het algemeen, voldoende.

In de kraamzaal zijn 73 vrouwen, waaronder 3 kunstmatig, verlost. Daarenboven waren de leerlingen, bij beurten, tegenwoordig bij 83 verlossingen in afzonderlijke woningen der burgers.

Het aantal lijders in het clinicum voor heelkunde behandeld, bedroeg 65 mannen en 30 vrouwen. Kleinere kunstbewerkingen hadden in menigte plaats, alsmede eenige oog-operatien.

In het clinicum voor geneeskunde werden 87 mannen en 61 vrouwen behandeld. Van 25 dezer lijders, die bezweken, geschiedden lijkopeningen.

b) Te *Amsterdam* bedroeg het aantal mannelijke leerlingen:

in genees-, heel en verloskunde	51
in artsenijbereidkunde	10
vrouwelijke leerlingen in verloskunde.	12
Te zamen . .	73

Daarenboven maakten 4 medicinae candidati gebruik van het onderwijs in de practische wetenschappen en woonden 4 medicinae doctores de clinische lessen bij.

Het gedrag der leerlingen verdiende over het algemeen gunstige vermelding. Echter werd door de hoogleeraren geklaagd over gebrek aan vlijt bij de leerlingen van het eerste studiejaar: men wijt dit aan de gebrekkige opleiding.

De Hoogleeraar W. Vrolik deed bij zijn onderwijs eenmaal 's weeks, met zeer gunstig gevolg, microscopische oefeningen plaats hebben.

De Hoogleeraar Tilanus maakt erkentelijk gewag van den ijver en de volharding waarmede zijn adsistent Dr. Lehman deel nam aan de practische vorming der leerlingen tot verloskundigen.

In het clinicum medicum werden opgenomen 56 mannen en 79 vrouwen. Op verscheidenheid van ziekte-gevallen werd, bij keuze uit de lijders van het binnen-gasthuis, behoorlijk acht gegeven.

In het chirurgisch clinicum zijn behandeld 857 lijders en, onder andere kunstbewerkingen, verrigt 13 amputatiën van ledematen, 6 breuk-operatiën en 3 van de cataract (twee op beide oogen).

Het aantal verlossingen in de kraamzaal bedroeg 367 natuurlijke en 12 kunstmatige.

c) Te *Haarlem* werd door 26 mannelijke en 5 vrouwelijke leerlingen vlijtig gebruik van het onderwijs gemaakt.

d) Te *Alkmaar* werden de lessen bijgewoond door 10 mannelijke leerlingen, die bij het examen blijken gaven van gemaakte vorderingen en lust tot studie. Ook hun gedrag wordt geprezen.

e) Te *Hoorn* waren 12 mannelijke en 3 vrouwelijke leerlingen. De lessen hadden onafgebroken plaats. In den winter bestond ruimschoots gelegenheid tot oefeningen op het lijk en in de operative chirurgie.

f) Te *Middelburg* maakten van het onderwijs gebruik 31 mannelijke leerlingen en ééne vrouwelijke, die zich doorgaans door leerlust, ijver en goed gedrag kenmerkten.

IX. 's Rijks vee-artsenijschool.

De ongunstige staat van het Fonds voor den Landbouw gedoogde niet dat daaruit na het jaar 1850 de veeartsenijschool wierd bekostigd.

Moest die instelling blijven bestaan, de algemeene Staatskas diende in haar onderhoud te voorzien.

De raming der som daartoe op de Staatsbegrooting voor te stellen, vorderde een opzettelijk onderzoek naar de juiste behoeften der school.

Zij bleken verre beneden het cijfer te zijn, tot dusverre besteed.

De bezoldigingen van hoogleeraren en beambten, sedert de oprigting telkens vermeerderd, hadden eene noodelooze hoogte bereikt.

Het aantal bedienden was buitensporig uitgebreid.

Aan beambten, kweekelingen en bedienden, met hun aanhang, werd dagelijks in het gebouw der instelling voedsel verstrekt. Dit gaf aanleiding tot het voeren van een huishouden op kwistigen voet.

In het onderhoud en de aanvulling van kabinetten en verzamelingen heerschte overdaad, zonder evenredig nut.

Zuinigheid werd in niets betracht; zelfs de inkoopprijs der meeste geneesmiddelen bedroeg 30 percent te veel.

Eene veefokkerij en ontginning van heidegronden, noch voor het onderwijs, noch voor den landbouw bevorderlijk, verslond jaarlijks meer dan *f* 5000.

Die staat van zaken eischte grondige verbetering door eene geheele reorganisatie der instelling.

Zij werd nog in 1850 begonnen, maar kon eerst in het volgende jaar worden voltooid.

De heer Dr. A. Numan werd, op zijn verzoek, uit hoofde van 70jarigen ouderdom, als directeur en hoogleeraar eervol ontslagen.

Tot directeur werd benoemd de heer Dr. P. H. J. Wellenbergh en aan dezen uitsluitend de geheele administratie opgedragen.

Hij houdt alleen toezigt op het onderwijs, zelf geeft hij geene lessen.

Buiten hem is niemand bevoegd tot bestelling of aankoop van eenig materieel.

Het kostbare huishouden is afgeschaft. De kweekelingen met hun opziener ontvangen thans, bij abonnement, voedsel tegen een vasten prijs.

De bedienden, wier aantal van 21 op 13 is teruggebragt, voorzien nu zelf in hun onderhoud; hun loon is daarom naar billijkheid verhoogd.

Naar het oordeel van deskundigen, ontbrak aan het onderwijs, over het algemeen, de practische rigting, die met het oog op den toekomstigen werkkring der kweekelingen behoefte was.

Bij de keuze van nieuwe docenten in de plaats van de hoogleeraren NUMAN, VAN LIDTH DE JEUDE, DE FREMERY en WELLENBERGH, eervol ontslagen, werd ter verbetering van dit gebrek, zooveel mogelijk het oog geslagen op bekwame veeartsen.

Onder den titel van leeraar, naar het scheen in veel opzigten meer passend, werden bij Zijner Majesteits besluit van 19 Februarij 1851, n°. 16, aangesteld de heeren: J. JENNES, F. C. HEKMEIJER, G. WIT, B. C. J. RIJNDERS, veeartsen der 1ste klasse, en Dr. J. R. E. VAN LAER.

Door den Minister van Binnenlandsche Zaken werden, op de magtiging des Konings, eervol ontslagen de heeren: A. DEERNS, als oeconomus en apotheker, H. C. VAN SETTEN, als apothekersbediende, en L. VAN DER WURFF, als prosector anatomes.

Het onderwijs door de afgetreden hoogleeraren tot den 1sten April gegeven, is van den 1. Mei tot den 26. Augustus door de nieuw benoemde leeraren geregeld voortgezet.

De kweekelingen, 5 in getal, hebben door gedrag en ijver uitgemunt. Vier hunner werden, na afgelegd examen, tot veeartsen bevorderd.

Tot oefening in de practische ontleedkunde op doode dieren was dagelijks ruime gelegenheid.

Aan de ziekenstallen zijn 409 dieren in- en uitwendig behandeld, 96 chirurgische kunstbewerkingen door de kweekelingen zelven en 9 in hunne tegenwoordigheid door den leeraar in de heelkunde verrigt.

Daarenboven werd den kweekelingen een nieuw veld van waarneming geopend door het oprigten eener zoogenaamde »ambulatorische kliniek." Zij bezochten en behandelden op die wijze, onder de leiding van een der leeraren, in de nabijheid der stad in verschillende stallen een vrij groot aantal zieke dieren.

Ook waren zij bij eenige afkalvingen, waaronder 6 tegennatuurlijke, tegenwoordig en behulpzaam.

Aan de hoefsmederij werden 870 ijzers gelegd. Onder de beslagen paarden kwamen na 1°. Maart een aantal van 42 voor die kreupel waren, met misvorming van den hoef, meestal als gevolg van vroeger slecht beslag.

De kabinetten en verzamelingen werden behoorlijk onderhouden en naar behoefte aangevuld.

De kruidtuin verkeerde in een zeer slechten staat. Daarin ontbraken meest alle planten, waarvan de kennis den veearts noodzakelijk is. Met de verbetering hiervan is een aanvang gemaakt.

Het drijven der boerderij op het terrein der school en de ontginning van domeingronden onder *Zeist* is gestaakt.

Het vee en de werktuigen daartoe gebezigd zijn publiek verkocht.

—

X.

OFFICIËLE OPGAAF DER AAN DE HOOGESCHOLEN BIJ DE VERSCHILLENDE FACULTEITEN INGESCHREVEN STUDENTEN, OP DEN 31. DECEMBER 1850.

[Vergeleken door ons met de *zes* voorgaande jaren]

FACULTEITEN.	Leijden.		Utrecht.		Groning.		TOTAAL.					
	aldaar.	elders.	aldaar.	elders.	aldaar.	elders.	In 1850	In 1849	In 1848	In 1847	In 1846	In 1845
Godgeleerdheid .	86	24	148	4	61	»	323	273	231	236	254	280
Regtsgeleerdheid.	177	37	166	15	106	»	501	504	473	488	479	529
Genees-kunde. 1850.	55	23	43	6	41	1	169					
1849.	60	32	42	»	45	»		179				
1848.	65	29	38	2	41	»			173			
1847.	57	37	54	»	63	»				211		
1846.	84	33	59	»	74	»					252	
1845.	103	49	72	2	87	»						313
1844.	125	53	68	6	93	»						
Wis- en Natuurkunde	14	1	13	»	3	»	31	24	36	23	24	28
Bespiegelen. Wijsbegeerte en letteren.	25	14	11	2	7	»	58	57	125	67	68	64
	357	99	381	26	218	1	1082	1037	1040	1025	1077	1214

	Leijden.	Utrecht.	Groning.	TOTAAL.
Te zamen. . . .	456	407	219	1082
Op 31 Dec. 1850.	456	407	219	1082
Op 31 Dec. 1849.	454	367	216	1037
Op 31 Dec. 1848.	470	342	228	1040
Op 31 Dec. 1847.	437	348	240	1025
Op 31 Dec. 1846.	479	346	249	1077
Op 31 Dec. 1845.	589	365	260	1214
Het getal der plaats gehad hebbende promotien is geweest in				
1842.	90	50	50	190
1843.	103	61	54	218
1844.	107	39	62	208
1845.	103	58	45	206
1846.	111	31	25	167
1847.	104	32	42	178
1848.	69	39	26	134
1849.	58	44	39	141
1850.	65	34	37	136

Eene vergelijking van bovenstaande getallen stelt den lezer in staat, den betrekkelijken (altijd *uiterlijken*) toestand der onderscheidene Hoogescholen, in één oogwenk te overzien. Wij maken in het bijzonder opletteud op de belangrijke *vermindering*, die het totale aantal Studenten *in de Geneeskunde* in de laatste jaren aanhoudend heeft ondergaan, en die nu in het laatste jaar weder is toegenomen.

Vg. hierbij ook den (niet offic.) staat van zaken in het laatst van 1851, boven bl. 10.

2.

Uittreksel uit het Verslag der Commissie, in wier handen gesteld is geweest het Verslag nopens den Staat der Hooge-, Middelbare en Lagere Scholen in het Koningrijk der Nederlanden over 1849 — 1850; — *uitgebragt in de zitting van den* 7. *October* 1851, *bij monde van den Heer* Gevers van Endegeest.

§ 1. Uwe Commissie heeft de haar opgedragen taak in de afgeloopen zitting niet kunnen volbrengen.

Het Verslag der Regering omtrent den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen over 1849 — 1850 werd pas op het einde van Mei 1851 aan de Kamer ingezonden, en slechts weinige dagen vóór het uiteengaan in Julij in druk rondgedeeld.

§ 2. Vroegere inzending, indien mogelijk, van zoodanige verslagen is voor het vervolg allezins wenschelijk; hierop is bij de vorige verslagen uwer commissiën steeds gedrukt.

§ 4. Het Verslag der Regering, in groote mate met het vorige overeenkomende, onderscheidt zich, even als dit laatste, van de vorige verslagen, in regelmaat en volledigheid, wat betreft feiten en cijfers.

§ 7. Uwe Commissie blijft in de tweede plaats het gevoelen aankleven van alle de voorafgaande, dat men over den eigenlijken gang en inwendigen toestand van het onderwijs niet genoegzaam bij de Regeringsverslagen wordt ingelicht. Men vindt er den materiëlen toestand, en dit in de twee laatste verslagen, met hare uitgebreide statistieke tabellen, veel vollediger dan vroeger; men leert er in vele opzigten materiële uitbreiding uit kennen; maar de rigting en de uitkomsten van het onderwijs, den staat der scholen, zoekt men er te vergeefs. Wij zouden, met er meer van te zeggen, in herhalingen vervallen. Wij maken de vierde Commissie uit, die een verslag over dit onderwerp uitbrengt: dezelfde aanmerking is door onze drie voorgangsters, onder verschillende vormen, steeds genoegzaam uiteengezet.

§ 8. Evenmin achten wij de derde aanmerking der laatste commissie op bevredigende wijze beantwoord. Zij is, blijkens het Regerings-verslag, opgenomen in den zin, als ware er verlangd »dat de Regering bij de jaarlijksche verslagen hare zienswijze omtrent eene wetgeving op het onderwijs zou uiteenzetten." De commissie van ll. jaar had niet meer gewenscht, dan »dat men bij het Regerings-verslag inzonderheid acht zou geven op hetgeen door de Staten-Generaal, tot gemeen overleg voor de wetgeving op het onderwijs geroepen, *telken jare* wetenswaardig kan worden geacht." Hare voorbeelden van ongenoegzaamheid van het verslag in dit opzigt, toonen wel aan, dat hare bedoeling niet was, zoo als de Regering, blijkens de aangehaalde zinsnede, schijnt begrepen te hebben.

GENEESKUNDIGE STAATSCOMMISSIE, ENZ.

ONTWERPEN VAN WET OP HET GENEESKUNDIG STAATSBESTUUR; — DE UITOEFENING DER GEREGTELIJKE GENEESKUNDE; — DE UITOEFENING DER GENEESKUNST; — DE UITOEFENING DER ARTSENIJ-BEREIDKUNST, EN DEN HANDEL IN GENEESMIDDELEN EN IN HEELKUNDIGE WERKTUIGEN; — MET MEMORIEN VAN TOELICHTING EN BIJGEVOEGD RAPPORT AAN DEN MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN, INGEDIEND DOOR DE STAATSCOMMISSIE, BENOEMD BIJ KONINKLIJKE BESLUITEN VAN 25 JULIJ EN 4 AUGUSTUS 1848, NOS. 64 EN 50. (1)

I.

De geleidende missive aan den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken (pag. 1 — 19), luidt o. a. als volgt (2):

's Gravenhage, den 30sten Junij 1849.

Toen onze nu diep betreurde Koning in zijne onvermoeide zorg voor het welzijn van den Staat, in het afgeloopen jaar besloot, andermaal de bestaande wetten en verordeningen, betrekkelijk de geneeskundige Staatsregeling en de uitoefening der geneeskunst, door eene Commissie te doen herzien, viel ons de onderscheiding te beurt, met die gewigtige taak te worden belast.

Overtuigd van de dringende behoefte aan deze herziening, hebben wij den ons opgelegden last met warme belangstelling aanvaard, en niet opgehouden onze beste krachten in te spannen om onze taak tot een voldoend einde te brengen.

Voortdurend gesterkt door onderlinge eenstemmigheid met opzigt tot de hoofdbeginselen, die den grondslag van onzen arbeid moesten uitmaken, zien wij ons in staat gesteld, Uwe Excellentie hiernevens, als einduitkomst onzer beraadslagingen en werkzaamheden, aan

---

1) Bekend gemaakt door de Hooge Regering, in het begin van October 1851. — Ten aanzien van het reeds vroeger uitgekomen gedeelte van den arbeid der Staatscommissie (dát, 't welk betrekking heeft tot de *Examina ter uitoefening der Geneeskunst en der Artsenij-bereidkunst, en het onderwijs in de Geneeskunst*), zie dit *Jaarboek*, 1850 — 1851, bl. 455 — 470.

Zie overigens omtrent de lotgevallen dezer Commissie, *Jaarboek* 1851 — 1852, bl. 257 en volgg.

2) Uit *dit* Uittreksel zal althans eenigermate kunnen blijken, wat in de onderscheidene Memoriën van Toelichting, door de Commissie bij hare ontwerpen van Wet gevoegd, volledig wordt uiteengezet en toegelicht, maar al 't welk wij *hier*, natuurlijk, niet kunnen opnemen. RED.

te bieden een door ons ontworpen plan van *algeheele regeling der Geneeskundige dienst.* Wij zouden gewenscht hebben eerder aan den ons opgelegden last te voldoen, maar bij kennisneming van den omvang en het gewigt onzer werkzaamheden, zal U Hoog Edel Gestrenge gereedelijk erkennen, dat dezelve bezwaarlijk eerder ware te volbrengen, wilden wij daaraan de vereischte zorg besteden, zoodat wij ons eenigzins mogten vleijen, het in ons gesteld vertrouwen niet geheel te hebben te leur gesteld.

Overeenkomstig het aan ons kenbaar gemaakt verlangen van Uwe Excellentie, hebben wij, voor zoo verre dit doenlijk was, het resultaat onzer overwegingen dadelijk in bepaalde wets-ontwerpen vervat, vergezeld van de noodige memoriën van toelichting, en tevens getracht daarbij een zamenhangend geheel te leveren, waardoor vooreerst de grondslagen eener goede Geneeskundige Staatsregeling gelegd worden, en ten andere de uitoefening der geneeskunst wordt geregeld, zoodat, volgens ons oordeel, het door ons ontworpen zamenstel van wetten in de plaats zal kunnen treden van al die verordeningen, bij welke tot nu toe de zorg van den Staat voor het behoud en het herstel van den gezondheidstoestand der burgeren, benevens de regten en verpligtingen der geneeskunst-oefenaren zijn geregeld.

De volgende uiteenzetting van onzen arbeid moge Uwer Excellentie dienen, om denzelven in zijn geheel, mitsgaders in zijne afzonderlijke deelen te overzien.

De Commissie heeft zich voorgesteld dat de Staat eene tweeledige behoefte heeft, *vooreerst* aan personen, die als een deel van het Staatsbestuur in het bijzonder belast zijn met het opzigt op en de zorg voor den gezondheidstoestand der ingezetenen, die alzoo bepaaldelijk toezien op eene behoorlijke uitoefening der geneeskunst in alle hare deelen, en op eene rigtige toepassing van alle tot de gezondheidspolitie der burgeren betrekkelijke wetten, mitsgaders der Regering, zoo met de daad als door raad en inlichting steeds ten dienste staan; *ten andere* aan personen, die overal, waar zulks gevorderd wordt, de noodige geneeskundige hulp en bijstand verleenen en de hiertoe vereischte middelen leveren.

De *eersten* maken als 't ware het Geneeskundig Staatsbestuur uit, de *anderen* oefenen de geneeskunst in haren geheelen omvang uit. Beider werkzaamheden en bevoegdheid te regelen en beider regten en verpligtingen af te bakenen, heeft deze Commissie zich vóór alles ten taak gesteld.

De *eersten* zijn door haar op den voorgrond geplaatst, daar zij als deel van de Regering, aan het hoofd staan van het Geneeskundig Staatswezen, en als 't ware de bakens en leiders zijn bij de uitoefening der geneeskunst. Dit heeft vooreerst geleid tot eene wet op het *Geneeskundig Staatsbestuur;* dezelve regelt hoofdzakelijk de attributen en verpligtingen dezer personen, die de thans bestaande

Provinciale en Plaatselijke Commissiën van geneeskundig toevoorzigt zullen vervangen.

Het alzoo ingesteld Geneeskundig Staatsbestuur maakt een deel uit van het een of ander Departement van Algemeen Bestuur, welks hoofd daarover het oppertoezigt heeft.

Meer bijzonderlijk is deze tak van bestuur opgedragen aan eenen Directeur-Generaal, aan Provinciale artsen, aan Provinciale scheikundigen en aan Arrondissements-artsen.

De Directeur-Generaal leidt de werkzaamheden van het geheele Geneeskundig Staatsbestuur. Onder hem is die leiding voor elk der gewesten toevertrouwd aan Provinciale artsen. Aan dezen ondergeschikt zijn Provinciale scheikundigen, met het toezigt op de apotheken en met de voorkomende scheikundige werkzaamheden belast; terwijl aan Arrondissements artsen het onmiddellijk toezigt is opgedragen op al wat verder binnen den omvang van het grondgebied, waarvoor zij zijn aangesteld, tot het Geneeskundig Staatsbestuur behoort.

De Provinciale scheikundigen en de Arrondissements arts zijn de handelende personen bij uitnemendheid, en staan onmiddelijk over tegen de voorwerpen der bemoeijingen van het Geneeskundig Staatsbestuur.

Dit alzoo geregeld bestuur is belast met het toezigt op, en de zorg voor den gezondheidstoestand der ingezetenen, en houdt het oog op de behoorlijke uitoefening der geneeskunst, en naleving der geneeskundige wetten. Deszelfs ambtenaren staan der regterlijke magt en den burgerlijken besturen ten dienste, en verleenen elkander onderling hulp in de uitoefening hunner functiën. Zij kunnen wederkeerig de hulp der regterlijke magt en der burgerlijke besturen inroepen en hebben de bevoegdheid den bijstand te vorderen van de uitoefenaars der genees- en artsenij-bereidkunst en der daarmede verwante beroepen.

Bij de wet is aan de onderscheidene geneeskundige ambtenaren een bepaalde werkkring aangewezen; de Commissie vertrouwt, dat er een behoorlijk verband is gebragt tusschen de ambtenaren van het Geneeskundig Staatsbestuur en de regterlijke en burgerlijke magten, en dat der eerstgenoemden standplaats in het Staatsorganismus met genoegzame duidelijkheid is aangewezen.

Daar het aan alle geneeskundige ambtenaren, behalve aan den Directeur-Generaal, volgens de wet, vrijgelaten wordt, om nevens hun ambt de genees- of artsenij-bereidkunst uit te oefenen, behoeft hun slechts eene matige bezoldiging te worden toegekend, en kan er alzoo uit dien hoofde tegen de instelling van dezen tak van algemeen bestuur geen belangrijk bezwaar van finantiëlen aard bestaan.

Bij dezelfde wet is tevens de wijze bepaald, waarop de beoefenaars der genees- en artsenij-bereidkunst, ten nutte van hunnen

stand en van het algemeen, gebruik kunnen maken van het regt van vereeniging. Dit geschiedt door de erkenning van plaatselijke, provinciale en algemeene vertegenwoordigingen der geneeskunstoefenaren en door die eener plaatselijke vertegenwoordiging der apothekers. De vertegenwoordigingen kunnen strekken om den dienstijver der geneeskundige ambtenaren levendig te houden of aan te wakkeren, om dezen, mitsgaders de Hooge Regering, *op eene regelmatige en zekere wijze* voor te lichten en bekend te maken met de wenschen en behoeften der geneeskunstoefenaren en apothekers, en om in het algemeen de belangen der geneeskundige wetenschappen voor te staan; terwijl zij ook de plaatselijke en gewestelijke besturen, alsmede de algemeene Regering kunnen dienen van raad, omtrent hetgeen volgens de ondervinding kan worden verrigt ter verbetering van den gezondheidstoestand der ingezetenen.

Zoo als aan Uwe Excellentie uit de inzage van het gedacht ontwerp van wet zal blijken, bevat hetzelve slechts algemeene beginselen en alleen de grondslagen eener in allen opzigte voldoende geneeskundige staatsregeling. Een bijna grenzeloos veld biedt zich hier nog ter bearbeiding aan; van den eenen kant de regeling der verhouding van het Geneeskundig Staatsbestuur tot de provinciale en plaatselijke besturen en tot de gestichten van liefdadigheid en de verpleging der armen en van den anderen kant de regeling bij de wet van al wat voor den gezondheidstoestand der burgers van belang te achten is, met andere woorden, de geheele geneeskundige politie-wetgeving.

Bij den aanvang harer werkzaamheden had de Commissie zich voorgesteld eenige gedeelten daarvan op te vatten, maar bij nadere overweging heeft zij gemeend, dit voornemen te moeten loslaten. Voor alles is het noodzakelijk, dat de grondslagen van het geneeskundig gebouw goed en deugdelijk gelegd zijn, alvorens men verder ga. Mag het hierbij der Regering aangebodene tot stand komen, dan zal er *veel*, *zeer veel* gedaan zijn en zullen de middelen aanwezig zijn. om verder met zekerheid en goed voort te werken. De geneeskundige politie-wetgeving is daarenboven van zoo grooten omvang, en tevens van zoodanige verscheidenheid, dat aan geene bewerking daarvan *in massa* te denken valt. Eene verstandige staatkunde kan ten deze geene andere zijn dan uit dien voorraad zoodanige onderwerpen op te vatten, welke het meest dringend regeling vereischen, en deze zonder overijling en met alle mogelijke omzigtigheid te behandelen, opdat tegen over het nut, hetgeen men zich voorstelt te stichten, geene gevaarlijke en hoogstbedenkelijke inwerking op der ingezetenen vrijheid en vrije werkzaamheid plaats grijpe.

Terwijl de geneeskundige ambtenaren, tevens zijn aangewezen als de gewone raadslieden der regterlijke magt in zaken van geregtelijk geneeskundigen aard, zoude het niet oneigenaardig geweest zijn ook

de uitoefening der geregtelijke geneeskunde in de wet op het geneeskundig Staatsbestuur te begrijpen; maar, aangezien dit onderwerp een evenredig zeer groot gedeelte van deze wet zoude hebben uitgemaakt, en hetzelve ook gevoegelijk als eene op zich zelve staande zaak kan worden beschouwd, heeft de Commissie het meer doelmatig geoordeeld, hetzelve bij eene afzonderlijke wet te regelen.

De uitoefening der geregtelijke geneeskunde maakt alzoo het onderwerp van een tweede ontwerp van wet uit.

Deze wet bepaalt:

1°. Welke personen den regter met hunne geneeskundige kennis zullen ter zijde staan;

2°. hoedanig de verhouding is van de verrigtingen dezer personen tot het overige gedeelte van het geregtelijk onderzoek; en

3°. welke de wijze en de vormen zijn, die behooren te worden in acht genomen, ten einde de regter zooveel mogelijk partij kunne trekken van de voorlichting der geneeskunstoefenaren, in zaken waar het geregtelijk onderzoek moet worden aangevuld door eene waardering en beoordeeling der feiten, berustende op kennis der geneeskundige wetenschap.

Het mag een wezenlijk voordeel geacht worden, dat bij deze wet bepaalde personen worden aangewezen, om voor den regter het licht der genees- en natuurkundige wetenschappen te ontsteken, aangezien de regter daardoor in den regel deskundigen nevens zich zal hebben, die zich speciaal hebben toegelegd op de behandeling van gevallen van geregtelijk geneeskundigen aard, en beter dan andere geneeskundigen geschikt zijn om een geregtelijk onderzoek in het werk te stellen en daaruit juiste gevolgtrekkingen af te leiden.

De Commissie heeft zich bij het ontwerpen dezer wet voornamelijk ten doel gesteld de best mogelijke waarborgen te vinden voor volledigheid en deugdelijkheid van het geregtelijk geneeskundig onderzoek, nog vóór de openbare behandeling der zaak, en in een tijdvak, waarin de feiten alsnog aan herhaald en nader onderzoek kunnen worden onderworpen; op den regterlijken ambtenaar blijft intusschen de geheele verantwoordelijkheid van de geregtelijke handeling rusten. Hij kan niet gebonden zijn aan de uitspraken der genees- en scheikundigen, maar moet de vrijheid hebben, zich zoo lang en zoo herhaaldelijk te doen voorlichten, dat er voor hem in het geneeskundig gedeelte van het onderzoek der zaak geene duisterheid meer bestaat.

In de inrigting van het geregtelijk geneeskundig onderzoek, zoo als dit bij deze wet is bepaald, en daarenboven in het toezigt door den provincialen arts op de handelingen en oordeelvellingen der deskundigen, uit te oefenen, vinden het Openbaar Ministerie en de beklaagden, zoo veel zekerheid voor onpartijdige beschouwing der

zaak, dat men de beslissing over de noodzakelijkheid van een nader onderzoek veilig aan den regterlijken ambtenaar kan overlaten, waardoor elke verstoring van den kalmen en bedaarden gang der zaak, wordt voorgekomen.

Door het toekennen van bewijskracht aan de, op den bij de aanvaarding van derzelver functiën afgelegden eed opgemaakte of met eede bevestigde verslagen en verklaringen der deskundigen, mitsgaders door de bepaling, dat deze stukken ter teregtzitting zullen worden voorgelezen, wordt het verhoor in persoon der deskundigen slechts dan noodig, wanneer die verslagen en verklaringen eenige opheldering behoeven.

Trouwens het verslag van de wijze waarop een geregtelijk geneeskundig onderzoek is in 't werk gesteld, en van de uitkomsten daarbij verkregen, mag meer voor schriftelijke, dan voor eene mondelinge mededeeling geschikt geacht worden.

Het zal in den regel naauwkeuriger zijn, en zoo doende wordt alle woordenstrijd ter teregtzitting zoo tusschen de deskundigen onderling vermeden, als tusschen hen en de verdedigers der beklaagden.

Zoo zijn dan bij de beide genoemde wetten de geneeskundige personen aangewezen, die als ambtenaren een deel van het bestuur van den Staat uitmaken, of dat bestuur behulpzaam zijn, waar het, ter behartiging van de belangen der burgers en ter bevordering van de toepassing der wetten, de voorlichting van de geneeskunde en van de natuurkundige wetenschappen noodig heeft.

Gelijk reeds hierboven is uitgedrukt, rust bovendien op den Staat de verpligting om te zorgen, dat de ingezetenen in het geheele Rijk, voor zich en de hunnen de vereischte hulp en bijstand vinden in hunne ziekten en gebreken, en in andere omstandigheden, waarin de toestand des ligchaams hulp en raadgeving van geneeskundigen onontbeerlijk doet zijn, en behoort de Regering de zekerheid te hebben, dat in de behoefte aan die hulp op de best mogelijke wijze wordt voorzien. Hieruit volgt de noodzakelijkheid, van de personen aan te wijzen waardoor de gedachte hulp en bijstand zal worden verleend, de waarborgen te bepalen van de geschiktheid en bekwaamheden dergenen die zich met die hulp en bijstand belasten mitsgaders derzelver bevoegdheid en de verpligtingen, die op allen rusten, te regelen.

In de eerste plaats komen hier in aanmerking, de eigenlijke geneeskunstoefenaren, en ten andere de zoodanigen die aan hen de vereischte middelen verstrekken vooral de apothekers.

Ofschoon er, ook in de toepassing, een noodzakelijk verband bestaat, tusschen de geneeskunst en artsenij-bereidkunst, behooren deze bij de regeling van derzelver wijze van uitoefening van elkander te worden gescheiden, daar de handelingen van beide onderling zoo zeer verschillen, dat zij ieder eene eigene en afzonderlijke be-

schrijving noodig hebben, gelijk zij in den regel ook door verschillende personen behooren te worden verrigt.

Wij hebben alzoo in ééne wet geheel afzonderlijk behandeld, al wat de *uitoefening der geneeskunst* betreft en in eene andere de vereischte bepalingen bijeengebragt op de *levering der noodige middelen*, hetzij *artsenijen* hetzij *werktuigen*.

Reeds bij de eerste beschouwing der zaak is het duidelijk, dat, de inrigting eener wet op de uitoefening der geneeskunst geheel en al afhankelijk is van het beginsel waarop de bepaling van haar object is gegrond. Die inrigting moet eene gansch andere worden wanneer men zich de uitoefening der geneeskunst denkt als een enkelvoudig afgerond geheel, dan wanneer men haar zamenstelt uit onderling verschillende deelen. Het eerste begrip is het gevolg van de erkenning der eenheid van de geneeskundige wetenschap, het andere vloeit voort uit de vooronderstelling van de mogelijkheid harer splitsing.

De bestaande wetgeving, ingevoerd onder omstandigheden, die gereedelijk verklaren waarom het beginsel van eenheid der wetenschap daarbij niet tot grondslag is genomen, is reeds nu na zoo korten duur van tijd in hare toepassing verlamd, in weerwil van den meest mogelijken ijver dergenen, die haar moesten uitvoeren en handhaven.

Onzerzijds hebben wij de eenheid der geneeskundige wetenschap als beginsel aangenomen en vorderen in dat stelsel van alle personen, die met de uitoefening der geneeskunst wenschen belast te worden, bekwaamheid in de geheele geneeskundige wetenschap.

Daar evenwel tot de volvoering van belangrijke heelkundige kunstbewerkingen, en tot het verleenen van hulp in vele gevallen van baring, het bezit van bijzondere ligchaamshoedanigheden en van geoefendheid in het gebruik van werktuigen en andere hulpmiddelen onmisbaar is, wordt door ons aan degenen, die niet het bewijs leveren, deze hoedanigheden te bezitten, de bevoegdheid tot de volvoering dier kunstbewerkingen en tot het verleenen van hulp bij de baring, niet toegekend, zonder dat daarom naar ons oordeel het gemis van geschiktheid tot de uitvoering van die kunstbewerkingen, eenig bezwaar oplevert voor de uitoefening der geneeskunst, in het algemeen.

Intusschen hebben de meest rijpe overweging en eene naauwgezette raadpleging van statistieke opgaven nopens de verdeeling der bevolking over het geheele grondgebied van het Rijk, nopens de middelen van gemeenschap en nopens den tegenwoordigen staat der geneeskundige hulp, ons tot de overtuiging geleid, dat men niet dezelfde grondige opleiding, dezelfde wetenschappelijke vorming van alle geneeskunstoefenaren kan eischen, wil men de bevolking op vele plaatsen, zelfs! in geheele streken niet ontbloot laten van genees- heel- en verloskundige hulp.

Vele gemeenten, ja geheele landstreken zouden niet dagelijks, veel minder zoo dikwijls en zoo spoedig als noodig is, hulp en raad van geneeskundigen kunnen erlangen, indien er geene anderen tot de uitoefening der geneeskunst wierden toegelaten, dan personen van hooge wetenschappelijke vorming, ter verkrijging waarvan, behalve aanzienlijke geldelijke opofferingen, de vlijt en voortdurende werkzaamheid van een belangrijk aantal jaren moet worden besteed, om niet eens te spreken van eene daartoe gevorderde bijzondere geschiktheid.

Dezulken toch, zullen zich bij voorkeur, om niet te zeggen bij uitsluiting, vestigen op plaatsen, waar zij een werkkring vinden, in verhouding tot den graad hunner kunde en bekwaamheid, en tot de opofferingen die zij zich ter verkrijging daarvan, hebben opgelegd.

Ter vervulling in de behoefte van gedachte ver afgelegene, minder welvarende plaatsen, stellen wij alzoo eene soort van geneeskunstoefenaren voor, van welke, eene mindere mate van wetenschappelijke ontwikkeling wordt gevorderd, maar die desniettemin door meer dadelijke toepassing der wetenschap en door dagelijksche praktische oefeningen voldoende geschiktheid hebben verkregen, om de geneeskunst in haren geheelen omvang uit te oefenen.

Wij blijven alzoo, hoezeer wij geene gelijkheid van bekwaamheid van alle geneeskunstoefenaren vorderen, welke gelijkheid van bekwaamheid buitendien ondenkbaar is, nogthans getrouw aan de door ons vooruitgezette eenheid en zamenhang van alle geneeskundige wetenschap. Daarenboven, rekenen wij ons, met opzigt tot gezegde ongelijkheid van vorming, volkomen geregtvaardigd, eensdeels door de opgegevene beweegreden en anderdeels door het leveren van bepalingen, waarbij deze min wetenschappelijk gevormde personen in een geheel exceptionelen toestand worden gebragt; immers is *vooreerst* hun werkkring beperkt tot zoodanige plaatsen, waar ter beoordeeling der Regering, op geene andere voldoende wijze in de behoefte aan geneeskundige hulp kan worden voorzien, ten *andere* is hun de verpligting opgelegd, om bij belangrijke *heel-* en *verloskundige* bewerkingen, de hulp van den meer wetenschappelijken man in te roepen, en zijn zij verpligt, ten allen tijde aan de geneeskundige ambtenaren, op dier vordering, opening te doen, omtrent hunne kunstoefening.

Onder de geneeskunstoefenaren hebben wij gemeend, de vroedvrouwen te moeten opnemen, in wier handen wij zouden wenschen een voornaam deel der gewone verloskundige praktijk te zien overgebragt, wanneer van Staatswege in de verbetering van haar onderwijs en in de behoorlijke regeling harer toelating zal zijn voorzien, waaromtrent wij de vrijheid namen eenige denkbeelden in ons advies aangaande het geneeskundig onderwijs ter neder te stellen, en welke aangelegenheid wij met vertrouwen aan Uwer Excellenties bijzondere belangstelling en goede zorgen durven aanbevelen.

Het personeel, met de uitoefening der geneeskunst belast, zal alzoo bestaan uit *Doctoren*, onderling volkomen gelijk in graad en omvang van wetenschappelijke vorming, slechts van elkander verschillende in geschiktheid tot- en geoefendheid in- het volvoeren van heel- en verloskundige bewerkingen, terwijl nevens dezen en als 't ware onder hunne hulp en bijstand, tot de gewone verloskundige praktijk, *vroedvrouwen*, en eindelijk tot het verleenen van genees-, heel- en verloskundige hulp, op daartoe aan te wijzen plaatsen, *geneesmeesters*, zullen zijn toegelaten, met dien verstande, dat de beroepsoefening van de vroedvrouw en van den geneesmeester op verschillende wijze is beperkt, en al hunne handelingen, aan het naauwlettend toezigt en de opzettelijke beoordeeling der geneeskundige ambtenaren zijn onderworpen.

Wij hebben gemeend ook te dezer plaatse de aandacht Uwer Excellentie meer bijzonder op de bepaling en beschrijving van het personeel der geneeskunstoefenaren te mogen vestigen, om het groote gewigt, dat wij er aan hechten, duidelijk te worden begrepen, ten aanzien der grondslagen, waarop de door ons ontworpene wet berust.

Bij deze wet wordt verder, overeenkomstig het hierboven ontwikkelde, de bevoegdheid der onderscheidene geneeskunstoefenaren, omschreven en daarna bepaald, welke hunne regten en verpligtingen zijn, met opzigt tot de uitoefening van hun beroep. Deze verpligtingen zijn *algemeene*, die de uitoefening in haar geheel betreffen, en *bijzondere*, die op de enkele deelen betrekking hebben. Onder de eerste behoort die, van zich te doen erkennen door het geneeskundig Staatsbestuur, van het verleenen van hulp, wanneer die door geneeskundige of regterlijke ambtenaren wordt gevorderd, en van geheimhouding in 't algemeen van al wat hun in de uitoefening van hun beroep bekend wordt.

Daartegen zijn zij verpligt van de hun bekend gewordene overtredingen dezer wet en van alle andere misdrijven kennis te geven aan de bevoegde ambtenaren, mitsgaders van de hun voorkomende ziekten, die een onderwerp zijn van geneeskundige policie, alsmede aan dezelfde ambtenaren alle statistieke mededeelingen te doen, die hun bij reglement worden voorgeschreven.

In den regel is het hun verboden geneesmiddelen of heelkundige werktuigen te leveren en betrekkelijk het leveren daarvan eenige overeenkomst aan te gaan met daartoe bevoegden. Echter kan, wat de levering van geneesmiddelen aangaat, hierop eene uitzondering worden gemaakt, ten behoeve van geneeskunstoefenaren, op plaatsen gevestigd, waar het belang der ingezetenen die uitzondering noodzakelijk maakt.

Tot de *bijzondere* verpligtingen behoort, al wat betrekking heeft tot de kunstoefening aan boord van schepen, en bepaaldelijk tot den daartoe noodigen voorraad van werktuigen en geneesmiddelen, en eindelijk de verpligtingen der geneesmeesters en vroedvrouwen, met opzigt tot hunne verantwoording aan geneeskundige ambte-

naren en nopens de wijze, waarop zij in het bijzonder hun beroep hebben uit te oefenen.

Eindelijk wordt door de noodige strafbepalingen de naleving der gestelde verpligtingen verzekerd.

De wet eindigt met eenige *overgangsbepalingen*. Daarbij worden al degenen, die bij de invoering dezer wet tot de uitoefening van eenig gedeelte der geneeskunst bevoegd zijn, bij die bevoegdheid gehandhaafd, onder verpligting van zich door de geneeskundige ambtenaren als zoodanig te doen erkennen.

De bestaande Doctoren in de geneeskunde zullen door een examen in de kleine chirurgie, de bevoegdheid tot uitoefening daarvan welke zij thans niet bezitten, kunnen verkrijgen en mitsdien gelijke bevoegdheid verwerven als de, volgens het nieuwe stelsel gecreeerde doctoren in de geneeskunde.

De levering van de middelen, wier toediening of aanwending ter genezing van ziekten noodzakelijk is, wordt geregeld bij een ontwerp van wet *op de uitoefening der artsenij-bereidkunst en op den handel in geneesmiddelen en in heelkundige werktuigen.*

Naar gelang van het verschillende doel, waarvoor deze middelen gebezigd worden, gelijk mede naar derzelver verschillenden aard en oorsprong, moeten zij uit verschillende gezigtspunten worden beschouwd. Want hoewel in deze wet meer bepaald het gebruik dezer stoffen tot geneeskundig einde in aanmerking komt, mag men niet uit het oog verliezen, dat door dezelve in nog andere behoeften der maatschappij moet worden voorzien.

Evenmin mag men vergeten, dat hun gebruik voor leven en gezondheid gevaarlijk wezen kan en moet men alzoo, om behoorlijk te kunnen waken tegen het verkeerd gebruik daarvan, acht geven niet enkel op den voorraad voorhanden bij personen, door welke zij in den regel aan lijders worden afgeleverd, maar ook op den voorraad aanwezig bij de personen, die dezelve in het groot bereiden,. bewerken, aankweeken of uit andere landen, invoeren. Intusschen geldt hier boven al, dat de bedoelde middelen, hetzij, zij bloot door de natuur opgeleverd, hetzij door de kunst bewerkt worden, zullen zij tot geneeskundig gebruik kunnen dienen, zekere bepaalde eigenschappen moeten bezitten, en aan eene zorgvuldige bewerking moeten worden onderworpen, waarvan de beoordeeling en volvoering slechts aan personen kan worden toevertrouwd, die te dien opzigte voldoende blijken van bekwaamheid geven. De bedoelde personen, met name de *apothekers* zullen echter de door hen bereide middelen niet aan lijders mogen afleveren, dan *wanneer en zoo als* zij worden voorgeschreven door *geneeskunstoefenaren*, aan welke uitsluitend blijft voorbehouden, over de noodzakelijkheid der aanwending van geneesmiddelen te oordeelen, en de wijze van hun gebruik te regelen en voor te schrijven.

Met inachtneming van al deze punten is deze onze *vierde* wet ontworpen.

Zoo als wij meenen te moeten vertrouwen, is hierbij voldoende gezorgd voor de vervulling van der ingezetenen behoefte aan deugdelijke geneesmiddelen en daartoe de aflevering dezer middelen tot geneeskundig gebruik uitsluitend aan volkomen bevoegden opgedragen, onder de noodige waarborgen voor de behartiging van het algemeen belang. Intusschen worden hiervan afgezonderd die voorwerpen, wier geheel vrije omzet en vertier noodzakelijk en onschadelijk is. Daarenboven zijn ook de gewone geneesmiddelen onder de noodige voorzorgen in den kleinhandel, bij droogisten en op plaatsen waar geene droogisten gevestigd zijn, bij apothekers, verkrijgbaar voor bepaaldelijk aangewezene deskundigen, alsmede ten gebruike bij de uitoefening van beroepen, waarbij zij niet kunnen worden ontbeerd. Wij vertrouwen, dat van deze en andere bepalingen in gelijken zin geene wezenlijke belemmering of verstoring van het vrije handelsverkeer, te vreezen is.

Aan de apothekers zijn even als aan de geneeskunstoefenaren voorschriften gegeven, volgens welke zij hun beroep zullen uitoefenen, en verschillende verpligtingen aan hen opgelegd. Meer bijzonderlijk zijn zij aan het toezigt van de geneeskundige ambtenaren onderworpen. Hunne medewerking ter bevordering van het Staatsbelang is verzekerd, de noodige strafbepalingen zijn vastgesteld, en tevens is bepaald, dat hun hunne bevoegdheid voor langer of korter tijdsbestek of wel voor altijd kan worden ontnomen, wanneer zij door misdrijven of andere onbehoorlijke gedragingen zich der uitoefening van hun beroep onwaardig hebben gemaakt.

De onderscheidene door ons ontworpene wetten, worden in haar geheel en in hare enkele bepalingen, in afzonderlijke memoriën toegelicht; wij nemen de vrijheid de aandacht Uwer Excellentie daarop te rigten, omdat daarbij meer in bijzonderheden rekenschap gegeven wordt, van het door ons aangenomen stelsel van wetgeving, zoo in zijnen zamenhang als in zijne bijzondere bepalingen. Vooral behooren in derzelver zamenhang beschouwd te worden de *Wet op de* EXAMENS *ter uitoefening der geneeskunst en der artsenij-bereidkunst*, en het *Advies op het onderwijs in de geneeskunst*.

Wij hebben ons bij dit alles bepaaldelijk ten doel gesteld, der Regering een uitvoerbaar werk te leveren, hetwelk tevens geschikt was, om dadelijk in werking te worden gebragt. Ook wat de inrigting van den vorm van onzen arbeid aangaat, is op dat doel steeds naauwkeurig acht gegeven.

Wanneer dus onze arbeid over het geheel de goedkeuring van Uwe Excellentie mag erlangen, gelooven wij haar met allen ernst in overweging te mogen geven, om denzelven zonder uitstel, onder zoodanige wijzigingen als Uwe Excellentie noodig zal achten, gevolg

te doen erlangen en alzoo daarmede niet te wachten tot dat het algemeen rapport der Commissie voor de zaken van het hooger onderwijs bij de Regering zal zijn ingekomen, veel minder tot dat het hooger onderwijs of het onderwijs in het algemeen eene nieuwe regeling bij de wet zal hebben ontvangen.

Maar, hoe goed en deugdelijk het geneeskundig Staatsbestuur zal geregeld zijn, welke verbeteringen de uitoefening der geregtelijke geneeskunde moge erlangen, met hoeveel juistheid de bevoegdheid en de verpligtingen der verschillende geneeskunstoefenaren, en van hen, die de artsenij-bereidkunst en de daarmede verwante beroepen uitoefenen, zullen zijn afgebakend, weinig zal op den duur daarmede gedaan zijn, indien niet tevens op het nadrukkelijkst gezorgd wordt, dat de personen waaraan de uitvoering van het een en ander wordt toevertrouwd, welke daaraan leven en kracht zullen geven, behoorlijk onderwezen en opgeleid worden. Dit heeft ons vóór alles de aandacht doen vestigen op den tegenwoordigen toestand van het onderwijs in de geneeskunst en in de artsenijbereidkunst en op de veranderingen en verbeteringen, welke zoo wel het eene als het andere onderwijs vorderen. Onze beschouwingen ook hier in eene wet te formuleren, welke dit onderwerp voor goed zoude regelen, kwam ons weinig aannemelijk voor; aan zoodanige regeling toch van het hooger onderwijs in de geneeskunde, afgescheiden van alle ander hooger onderwijs, schijnt bezwaarlijk te kunnen worden gedacht; algemeene voorstellen daaromtrent aan de Regering te doen, lag buiten onzen last, en ook buiten den kring onzer beschouwingen; — wij hebben alzoo gemeend, onze meeningen omtrent het onderwijs in de geneeskunst en in de artsenij-bereidkunst, bij wijze van advies te moeten uitdrukken, welke verder worden toegelicht door eene mede door ons ontworpene *Wet op de examens ter uitoefening der geneeskunst en der artsenij-bereidkunst*, omtrent welke wet wij thans nog wenschen eenige woorden hierbij te voegen......

....Alvorens te eindigen achten wij ons nog verpligt de volgende punten onder de aandacht van Uwe Excellentie te brengen.

Vooreerst schijnt het opmerking te verdienen, dat, bij de verschillende wetten, door ons meermalen tot nader vast te stellen Reglementen van Algemeen Bestuur wordt verwezen, namelijk door alleen de beginselen en hoofdbepalingen in de wet op te nemen, en door verder aan de zorg van het uitvoerend gezag over te laten, om nader de wijze van toepassing daarvan te regelen, mitsgaders om de bijzonderheden later te bepalen. Dit is door ons geschied in het belang van de kortheid en eenvoudigheid der wet, en vooral ten einde eene betamelijke ruimte aan het uitvoerend gezag te laten, tot het later maken van zoodanige wijzigingen als door de vorderingen der wetenschap en door andere omstandig-

heden, welke op die regeling invloed hebben, zullen worden gevorderd.

Ten andere moeten wij opmerken dat de arbeid aan onze Commissie opgedragen, in een naauw verband staat tot het strafregt, tot de strafvordering en de policiewetgeving. Dikwerf hebben zich bij ons moeijelijkheden opgedaan met opzigt tot de toepassing dier takken van wetgeving op de onderwerpen van geneeskundige staatsregeling, vooral met betrekking tot die punten waaromtrent het vigerende strafregt en de geldende strafvordering dringend herziening behoeven, of waaromtrent het volslagen gemis aan verbindende algemeene policieverordeningen zich levendig deed gevoelen.

Een derde punt is de gezondheidstoestand van het vee en van andere huisdieren. Deze is gewis niet zonder invloed op dien der menschen, eensdeels omdat velerlei gedierte den mensch tot voedsel strekken, anderdeels omdat de onder het vee heerschende ziekten door onmiddellijke aanraking of op andere wijzen, den gezondheidstoestand der menschen kunnen verstoren; dan nog moet ons de kennis van de ziekten der dieren en derzelver behandeling uit een wetenschappelijk oogpunt belang inboezemen, terwijl eindelijk de naauwlettende zorg voor de vereischte geneeskundige hulp in de ziekten van den veestapel niet te dringend kan worden aanbevolen aan de Regering van een volk, welks welvaart voor een groot deel afhankelijk is van den bloei der veeteelt.

Om al deze redenen brengen wij het nevensgaand adres van veeartsen in *Noordholland*, ter kennis van Uwe Excellentie, en durven wij tevens eerbiedig aandringen op eene regeling van dat onderwerp, in verband met de door ons ontworpene wetten, speciaallijk ook van den handel in, voor het vee benoodigde artsenijen.

Als een vierde punt gelooven wij de aandacht van Uwe Excellentie te mogen aanbevelen, de vestiging van eene academie van geneeskunde, namelijk de vereeniging van de hoogleeraren der verschillende inrigtingen van geneeskundig onderwijs met de hoogere ambtenaren van het door ons ontworpen geneeskundig Staatsbestuur. Zal toch de door ons ontworpene vertegenwoordiging der geneeskunstoefenaren meer bijzonder strekken om de belangen van de uitoefening der geneeskunst en der artsenij-bereidkunst te doen gelden, de thans door ons voorgestelde vereeniging zal vooral kunnen strekken om de belangen der wetenschap te bevorderen. Ook zoude zij der Regering kunnen ten dienste staan ter oplossing van moeijelijke vraagstukken van wetenschappelijken aard en van geneeskundig onderwijs. Zoodanige vereeniging zoude als het ware de kroon opzetten aan de door ons voorgedragene geneeskundige staatsregeling.

Ten slotte hebben wij de eer hiernevens aan Uwe Excellentie, als het resultaat onzer werkzaamheden aan te bieden:

A. Een ontwerp van wet *op het geneeskundig Staatsbestuur*.

B. Een ontwerp van wet *op de uitoefening der Geregtelijke Geneeskunde.*
C. » » » » *op de Uitoefening der geneeskunst.*
D. » » » » *op de uitoefening der Artsenij-bereidkunst, en op den handel in geneesmiddelen en in heelkundige werktuigen.*
E. » » » » *op de Examens ter uitoefening der geneeskunst en der artsenij-bereidkunst.*

allen met daarbij behoorende *memorien van toelichting;*

en eindelijk:

F. Een advies omtrent het *Onderwijs in de geneeskunst en in de artsenij-bereidkunst.*

De Speciale Commissie tot herziening der wetten en verordeningen, betrekkelijk de geneeskundige Staatsregeling en de uitoefening der onderscheidene takken van geneeskunst.

(w. g.) H. VAN SONSBEECK, *Voorzitter.*
C. B. TILANUS.
G. C. B. SURINGAR.
G. J. MULDER.
J. BAART DE LA FAILLE.
J. VAN GEUNS.
J. C. VAN DEN BROECKE.
M. H. GODEFROI.
T. H. BLOM COSTER, *Amanuensis.*

II.

GENEESKUNDIG STAATSBESTUUR.

ONTWERP VAN WET.

Eerste Afdeeling. *Van de geneeskundige ambtenaren en hunne bemoeijingen.*

Art. 1. Het Geneeskundig Staatsbestuur is, onverminderd het oppertoezigt van het Hoofd van het Departement van Algemeen Bestuur, waartoe het behoort, opgedragen aan:

1°. Eenen Directeur-Generaal;
2°. Provinciale artsen;
3°. Provinciale scheikundigen;
4°. Arrondissements-artsen;

Des noodig worden voor eenig onderdeel van dat bestuur, hetzij tijdelijk, hetzij voortdurend, bijzondere Inspecteurs aangesteld.

Art. 2. De Directeur-Generaal is aan de bevelen des Ministers onderworpen.

Hij houdt toezigt op alles, wat tot de bemoeijingen van het

Geneeskundig Staatsbestuur behoort en zorgt voor de getrouwe naleving der verordeningen daartoe betrekkelijk.

Art. 3. De Provinciale artsen en de bijzondere Inspecteurs staan in onmiddellijke betrekking tot den Directeur-Generaal en zijn aan hem ondergeschikt.

Art. 4. De Provinciale artsen worden in den regel naar de Provinciale indeeling des Rijks aangesteld.

Zij hebben, binnen den kring hunner bevoegdheid, het toezigt op de Provinciale scheikundigen, op de Arrondissements-artsen, en op alles wat tot de bemoeijingen van het Geneeskundig Staatsbestuur behoort.

Zij doen ten minste eenmaal 's jaars, en overigens zoo dikwijls als dit wordt vereischt, aan den Directeur-Generaal verslag van hunne werkzaamheden en van hunne bevindingen. Zij stellen aan dezen de verbeteringen voor, welke zij noodzakelijk of wenschelijk achten.

Art. 5. De Provinciale scheikundigen worden in den regel naar de Provinciale indeeling des Rijks aangesteld. Zij staan den Provincialen arts ten dienste en zijn aan hem ondergeschikt.

Zij zijn met alle scheikundige werkzaamheden belast, welke tot het Geneeskundig Staatsbestuur behooren, en bepaaldelijk met het toezigt op de apotheken.

Zij doen ten minste eenmaal 's jaars en overigens zoo dikwijls als dit wordt vereischt, aan den Provincialen arts verslag van hunne werkzaamheden en van hunne bevindingen. Zij stellen aan dezen de verbeteringen voor, welke zij noodzakelijk of wenschelijk achten.

Art. 6. Naar gelang der behoefte worden voor elk geregtelijk Arrondissement een of meer Arrondissements-artsen aangesteld.

Zij zijn binnen den kring hunner bevoegdheid met het onmiddelijk toezigt belast op alles wat tot het Geneeskundig Staatsbestuur behoort.

Zij staan in onmiddellijke betrekking tot den Provincialen arts, en zijn aan hem ondergeschikt.

Zij doen om de drie maanden en overigens zoo dikwijls als dit wordt vereischt, aan den Provincialen arts verslag van hunne werkzaamheden, en van hunne bevindingen.

Zij stellen aan dezen de verbeteringen voor, welke zij noodzakelijk of wenschelijk achten.

Art. 7. Aan de Provinciale scheikundigen en aan de Arrondissements-artsen worden personen toegevoegd, die hen, bij ontstentenis of volstrekte verhindering, vervangen.

Art. 8. De betrekking van geneeskundig ambtenaar, die van Directeur-Generaal uitgezonderd, is vereenigbaar met de uitoefening der geneeskunst en der artsenij-bereidkunst.

Art. 9. De Koning benoemt de ambtenaren van het Geneeskundig Staatsbestuur en degenen, die hen bij ontstentenis of verhindering vervangen. Hij regelt hunne bezoldiging en belooning.

Art. 10. Bij de aanvaarding hunner betrekking leggen de verschillende geneeskundige ambtenaren en degenen, die hen bij ontstentenis of verhindering vervangen, in handen van het door den Koning aan te wijzen regterlijk gezag den navolgenden eed, of belofte af:

»Ik zweer, (beloof) dat ik als de verordeningen op het Geneeskundig Staatsbestuur getrouwelijk zal onderhouden en handhaven, de in mijne betrekking mij opgelegde verpligtingen met naauwgezetheid zal vervullen en niets zal openbaren van hetgeen mij in mijne betrekking als geheim wordt toevertrouwd of onder verpligting van geheimhouding ter mijner kennis komt."

»Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig."

(Dit beloof ik.)

Art. 11. Het Geneeskundig Staatsbestuur houdt toezigt op de uitoefening van de geneeskunst en de daarmede verwante beroepen en op alles wat tot den openbaren gezondheidstoestand behoort, mitsgaders op de geneeskundige verpleging der armen.

Art. 12. Het Geneeskundig Staatsbestuur houdt toezigt op alle veeziekten, welke voor den mensch schadelijk kunnen zijn.

De betrekkingen van dit bestuur tot de besturen en personen met de policie op den gezondheidstoestand van het vee belast, worden geregeld bij Reglement van Algemeen Bestuur.

Art. 13. Het Geneeskundig Staatsbestuur is belast met het opsporen, verzamelen en ordenen van al hetgene tot de geneeskundige statistiek behoort.

Art 14. De geneeskundige ambtenaren zijn geregtigd, om binnen den kring hunner bevoegdheid, den bijstand en de hulp der burgerlijke magt in te roepen.

Art. 15. Zij hebben hetzelfde regt ten aanzien van de verschillende geneeskunstoefenaren en van de apothekers en veeartsen.

De belooning dezer personen ter zake van den door hen te verleenen bijstand en hulp wordt geregeld bij reglement van algemeen bestuur.

Bij weigering zonder voldoende redenen, om aan de uitnoodiging der geneeskundige ambtenaren te voldoen, worden zij gestraft met eene geldboete van f 10 tot f 200.

Art. 16. De geneeskundige ambtenaren, vergezeld van eenen dienaar der burgerlijke magt, zijn bevoegd, ter uitoefening hunner ambtsdienst, de woningen der ingezetenen (de fabrieken en trafieken) benevens alle gebouwen en beslotene plaatsen binnen te treden.

Zij zijn verpligt, aan den eigenaar of gebruiker dier panden op zijn verzoek af te geven eene schriftelijke verklaring van de voorgenomen ambtsverrigting.

De eigenaars of gebruikers die weigeren die ambtenaren toe te laten, of die hen in hunne ambtsverrigtingen belemmeren of verhinderen, worden gestraft met gevangenisstraf van drie tot zeven dagen en geldboete van f 25 tot f 75 te zamen of afzonderlijk.

Art. 17. De geneeskundige ambtenaren zijn bevoegd, van hunne ambtsverrigtingen, mitsgaders van de hun geblekene overtredingen van deze wet, van de wet op de uitoefening der geneeskunst, van die op de uitoefening der artsenij-bereidkunst en van de verordeningen van geneeskundige policie, *proces-verbaal* op te maken.

Zij zijn tevens bevoegd, het voorwerp der overtreding, mitsgaders hetgeen uit de overtreding is voortgesproten, gelijk mede de middelen en werktuigen die tot het plegen van de overtreding gediend hebben, of daartoe bestemd zijn geweest, in beslag te nemen. De voorsz. processen-verbaal, moeten, om als schriftelijke bescheiden te gelden, door hen opgemaakt zijn op den eed, bij de aanvaarding hunner bediening gedaan, of wel daarna met eede bevestigd worden.

Door deze bepaling wordt niet te kort gedaan aan de bevoegdheid van andere ambtenaren.

Art. 18. De geneeskundige ambtenaren staan de hoogere en lagere besturen bij in al wat den openbaren gezondheidstoestand betreft.

Zij doen daaromtrent aan die besturen de voorstellen, welke zij noodzakelijk of nuttig achten.

Wederkeerig treden die besturen met de geneeskundige ambtenaren in overleg omtrent al wat den openbaren gezondheidstoestand betreft.

Art. 19. De geneeskundige ambtenaren staan der regterlijke magt ten dienste, waar dit vereischt wordt, ingevolge bij de wet vast te stellen bepalingen.

Art. 20. De geneeskundige ambtenaren, daartoe opgevorderd, zijn verpligt, elkander ten dienste te staan.

In dat geval zijn zij ook buiten het gebied, waarvoor zij zijn aangesteld, ter plaatse waar hunne hulp is gevorderd, tot de uitoefening hunner bediening bevoegd.

Tweede Afdeeling. *Van de vertegenwoordiging der geneeskunstoefenaren en der apothekers.*

Art. 21. De wet erkent eene plaatselijke, provinciale en algemeene vertegenwoordiging der geneeskunstoefenaren.

Art. 22. Deze vertegenwoordiging wordt gekozen:

a. Voor de steden van eene bevolking van meer dan 8000 zielen, door en uit de aldaar gevestigde geneeskunstoefenaren:

b. Voor de provincien, door de vertegenwoordigingen der geneeskunstoefenaren in de voorschrevene steden en regtstreeks door de daar buiten gevestigde geneeskunstoefenaren;

c. Voor het Rijk, door de Provinciale vertegenwoordigingen.

Art. 23. De wet erkent op gelijken voet eene plaatselijke vertegenwoordiging der apothekers. Deze kiest uit haar midden afgevaardigden tot de Provinciale vertegenwoordiging der geneeskunstoefenaren.

Een bij reglement van algemeen bestuur te bepalen aantal

apothekers neemt deel aan de algemeene vertegenwoordiging der geneeskunstoefenaren.

Art. 24. Den geneeskunstoefenaren in elk geregtelijk arrondissement, de steden uitgezonderd waar eene plaatselijke vertegenwoordiging is gevestigd, is het vrijgelaten zich eene vertegenwoordiging te kiezen, welke in dat geval even als die in de steden hare afgevaardigden ter Provinciale vertegenwoordiging benoemt.

Gelijke bevoegdheid met gelijk regt tot afvaardiging ter Provinciale vertegenwoordiging hebben de apothekers in elk zoodanig arrondissement.

Art. 25. De zamenstelling en de wijze van verkiezing van de verschillende vertegenwoordigingen der geneeskunstoefenaren en der apothekers wordt geregeld bij reglement van algemeen bestuur.

Art. 26. De vertegenwoordiging stelt zich ten doel de bescherming der regten van den stand der geneeskunstoefenaren en van dien der apothekers, de behartiging hunner belangen en de bevordering van de wetenschap en van de kunst.

Zij dient van raad en doet voorstellen aan de verschillende besturen.

Art. 27. Elke vertegenwoordiging regelt hare huishoudelijke belangen.

Art. 28. De zetel van de Provinciale vertegenwoordigingen is gevestigd in de hoofdplaats van de provincie, die van de algemeene vertegenwoordiging in de hoofdstad des Rijks.

Art. 29. De hoogere en lagere besturen verstrekken aan de vertegenwoordigingen der geneeskunstoefenaren en der apothekers de voor hare werkzaamheden vereischte lokalen, en alle verdere benoodigdheden. Zij bevorderen het doel dier instellingen door alle hun ten dienste staande middelen.

Derde Afdeeling. *Transitoire bepalingen.*

Art. 30. Bij de invoering dezer wet houden de Provinciale en plaatselijke Commissien van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt op te bestaan en worden alle daartoe betrekkelijke verordeningen, voor zooverre die door deze wet zijn vervangen, buiten werking gesteld.

Art. 31. De werkzaamheden, thans aan de Provinciale Commissien opgedragen, worden door de Provinciale artsen, die van de Plaatselijke Commissien door de Arrondissements artsen verrigt, met uitzondering van de zoodanige waaromtrent bij wettelijke verordeningen anders is voorzien.

Art. 32. Bij Reglement van Algemeen Bestuur wordt de bestemming geregeld der archieven, mitsgaders der fondsen en gelden van voornoemde Commissien.

Art. 33. Het tijdstip waarop deze wet zal aanvangen te werken wordt door den Koning bepaald.

[De inleiding der bij dit ontwerp van wet behoorende Memorie van toelichting (bl. 28—44) luidt aldus:

»Bij de voorgenome wijzigingen en verbeteringen onzer geneeskundige wetgeving, heeft men gemeend tot het onderwerp eener bijzondere wet te moeten maken het *Geneeskundig Staatsbestuur*, met andere woorden, de regeling der personen, die met het toezigt op de zorg en behartiging van de gezondheid der ingezetenen en van de geneeskundige wetenschappen zullen belast zijn.

Daartoe strekt het tegenwoordig ontwerp van wet.

In eene *eerste* afdeeling zijn aangewezen de eigenlijke ambtenaren, die met gezegd toezigt en bestier en met de behartiging der wetenschappelijke belangen belast zullen zijn, mitsgaders hunne bemoeijingen. In eene *tweede* afdeeling is het beginsel eener algemeene vertegenwoordiging van de geneeskunstoefenaren en van de artsenij-bereidkundigen opgenomen, waardoor deze de Regering kunnen voorlichten en ondersteunen in hare eigenaardige bemoeijingen. Eene *derde* afdeeling bevat eenige transitoire bepalingen.

Men heeft gemeend de aangegevene afscheiding tusschen de eigenlijke geneeskundige ambtenaren en tusschen de kunstoefenaren zelven te moeten aannemen, en streng te moeten volhouden, ten einde *eenerzijds* het openbaar bestuur en *anderzijds* de wetenschap en praktijk, ieder voor zich vrij zijn in hunne bemoeijingen en bewegingen, zonder dat dit zal behoeven uit te sluiten, maar er veel eer toe zal leiden, hoezeer onder verschillende vormen en langs verschillende wegen, zich over en weder voorlichten en elkander de behulpzame hand bieden, tot een gemeenschappelijk doel.

Het is de bedoeling van deze wet niet, en konde het niet zijn, om daarbij alles te verordenen, wat van wege de Regering in het belang van de gezondheid der burgers kan worden gedaan; alleen het scheppen van de personen, door wie zij zal werken, en het stellen van algemeene regelen, die daarbij ten grondslag zullen liggen, ziedaar de strekking dezer wet. Het zal aan den tijd en aan de omstandigheden zijn overgelaten, om aan dit een en ander verder gevolg en algeheele ontwikkeling te geven. Uit dit algemeen oogpunt zullen de verschillende bepalingen, tot welker nadere toelichting men thans voor zoo verre noodig, overgaat, moeten beschouwd worden."]

III.

UITOEFENING DER GEREGTELIJKE GENEESKUNDE.

ONTWERP VAN WET.

Eerste Afdeeling. *Algemeene bepalingen.*

Art. 1. In zaken van geregtelijk geneeskundigen aard staan der regterlijke magt ten dienste:

1°. De geneeskundige ambtenaren;

2°. Hoogleeraren in de natuur- en geneeskundige wetenschappen;

3°. Allen, die de geneeskunst of de daarmede verwante beroepen uitoefenen.

Art. 2. In de voorschreven zaken worden de processen-verbaal door de geneeskundige ambtenaren opgemaakt op den eed, bij de aanvaarding hunner bediening gedaan, of daarna door hen met eede bevestigd.

De andere deskundigen leggen, alvorens tot hunne werkzaamheden over te gaan, in handen van de regterlijke ambtenaren, of van degenen, die hen vervangen, den eed af, dat zij hun verslag naar hun geweten zullen geven.

Deze processen-verbaal en verslagen hebben de bewijskracht van schriftelijke bescheiden.

Art. 3. Als deskundigen worden niet toegelaten:

1°. Zij, die, met opzigt tot het onderwerp van het geregtelijk geneeskundig onderzoek, hunne kunst of hun beroep hebben uitgeoefend;

2°. *Zij*, die tijdens het plegen van het misdrijf, hunne kunst of hun beroep ten dienste van den beklaagde uitoefenden;

3°. Zij, die of aan de personen, die het voorwerp van het onderzoek uitmaken, of aan den beklaagde, of aan de verzoekers, ingeval van onder curatele-stelling of van opneming in een gesticht, ter zake van krankzinnigheid, in de regte lijn of in de zijdlinie, tot den derden graad ingesloten, door bloed- of aanverwantschap bestaan, mitsgaders de echtgenoot, zelfs na echtscheiding.

In dringende gevallen kunnen de deskundigen, vermeld bij n°. 1 en 2, tot het opmaken van het *visum repertum* worden toegelaten.

Tweede Afdeeling. *Van het geneeskundig onderzoek in strafzaken.*

Art. 4. Ingeval van vermoeden van misdrijf, waarbij een geregtelijk geneeskundig onderzoek noodzakelijk is, wordt de Arrondissements-arts door den regterlijken ambtenaar met zoodanig onderzoek belast.

Bijaldien dat onderzoek van geregtelijk scheikundigen aard is, wordt het aan den Provincialen scheikundige opgedragen.

Bij ontstentenis of verhindering van den Arrondissements-arts, of van den Provincialen scheikundige, en van degenen, die hen

vervangen, kan de regterlijke ambtenaar in hunne plaats eenen anderen deskundige met het onderzoek belasten.

Aan deze deskundigen wordt door den regterlijken ambtenaar, zoo mogelijk, een tweede deskundige toegevoegd.

Art. 5. Met geldboete van *f* 10 tot *f* 200 worden gestraft de deskundigen, die, geene geneeskundige ambtenaren zijnde, zonder voldoende redenen, weigeren der regterlijke magt ten dienste te staan.

Art. 6. De deskundigen zijn bevoegd, aan den regterlijken ambtenaar te vragen de inzage der proces-stukken, het hooren van getuigen en verder alle zoodanige inlichtingen, als hun onderzoek kunnen bevorderlijk zijn.

Bij weigering staat het hun vrij, zich met hun verzoek te wenden tot het regterlijk collegie, waarbij of onder welks regtsgebied de zaak aanhangig is, hetwelk daarop in raadkamer beslist.

Art. 7. De schouwingen en lijk-opnemingen hebben plaats ten overstaan van den regterlijken ambtenaar. De deskundigen maken zooveel mogelijk dien ambtenaar de daadzaken aanschouwelijk.

Art. 8. Van het bij elk geregtelijk geneeskundig onderzoek bevondene wordt door den regterlijken ambtenaar, ten wiens overstaan het onderzoek plaats heeft, of waar deze niet tegenwoordig is, door de deskundigen een proces-verbaal (*visum repertum*) opgemaakt, en door dien ambtenaar en de deskundigen onderteekend.

Dit proces-verbaal vermeldt de wijze, waarop het onderzoek is geschied, het daarbij voorgevallene en de bestemming, aan de onderzochte voorwerpen gegeven.

De voorwerpen van een geregtelijk genees- of scheikundig onderzoek worden, zooveel mogelijk, bewaard.

Art. 9. Bij verschil van de deskundigen omtrent de feiten, zijn zij verpligt de punten van verschil in het proces-verbaal op te nemen.

De regterlijke ambtenaar benoemt zoo noodig eenen derden deskundige, ten einde, gezamenlijk met de eerste deskundigen, tot een nieuw onderzoek over te gaan.

Art. 10. De deskundigen maken, zoodra mogelijk, naar aanleiding der bij het proces-verbaal opgenomene feiten, eene met redenen bekleede oordeelvelling (*elogium*) op, welke zij onderteekenen, en stellen deze aan den regterlijken ambtenaar ter hand.

Bij verschil van gevoelen maakt ieder deskundige eene afzonderlijke oordeelvelling op.

Art. 11. Bij eenen geweldigen dood of bij eenen dood, waarvan de oorzaak verdacht is, draagt de regterlijke ambtenaar zorg, dat het lijk ter plaatse, waar het gevonden is, behoorlijk bewaard blijve, tot den aanvang van het geregtelijk geneeskundig onderzoek.

Ingeval dadelijke verplaatsing noodzakelijk is, geschiedt die met de vereischte zorg.

Art. 12. De opgraving van het lijk eens vermoedelijk gedooden

geschiedt in tegenwoordigheid van den regterlijken ambtenaar, onder de leiding der deskundigen.

Art. 13. Ingeval de personen, die het voorwerp van een geregtelijk geneeskundig onderzoek uitmaken, met opzigt tot het onderwerp van dat onderzoek, onder geneeskundige behandeling zijn geweest, leggen degenen, welke met die behandeling belast waren, in handen van den regterlijken ambtenaar, zoo spoedig mogelijk, een verslag over van al hetgeen die behandeling betreft. Dit verslag wordt aan de met het onderzoek belaste deskundigen ter hand gesteld.

De regterlijke ambtenaar roept de voornoemde geneeskundigen op, om bij de schouwing en lijkopening tegenwoordig te zijn. Op dezen is art. 5 van toepassing.

Art. 14. Ingeval eene strafzaak onderzoek vereischt naar den zielstoestand van den beklaagde of van andere in de zaak betrokkene personen, belast de regterlijke ambtenaar daarmede den Arrondissements-arts, zoo mogelijk, bijgestaan door eenen anderen deskundige, welke daarvan een schriftelijk verslag inleveren.

De art. 4 en volgende zijn hier van toepassing voor zooverre de aard der zaak dit medebrengt.

Art. 15. Bij eenen geweldigen dood door misdrijf, of bij eenen dood, waarvan de oorzaak verdacht is, bij zware verwondingen, bij vergiftiging, bij het onderzoek naar den zielstoestand van den beklaagde of van andere in de zaak betrokkene personen, gelijk mede in het geval, bij de 2de zinsnede van art. 10 bedoeld, en voorts zoo dikwijls hij dit noodig acht, zendt de regterlijke ambtenaar het *visum repertum* en het *elogium* ter beoordeeling aan den Provincialen arts, onder bijvoeging van die inlichtingen, aanmerkingen en vragen, welke hij nuttig oordeelt.

De Provinciale arts heeft in dit geval gelijke bevoegdheid als bij art. 6 aan de deskundigen in het algemeen is toegekend.

Art. 16. Indien de Provinciale arts zich met het gevoelen der eerste deskundigen vereenigt, deelt hij zijn oordeel met de opmerkingen, welke hij nuttig acht, aan den regterlijken ambtenaar mede.

Art. 17. Bij verschil van gevoelen tusschen den Provincialen arts en de eerste deskundigen, vereenigt de eerstgenoemde, nevens gezegde deskundigen, een gelijk getal andere deskundigen om zich, ten einde de zaak gezamenlijk te overwegen.

De slotsom dier overweging wordt in geschrift aan den regterlijken ambtenaar medegedeeld.

Art. 18. Indien na deze beslissing bij den regterlijken ambtenaar duisterheid omtrent wetenschappelijke punten overblijft, wint hij het gevoelen van andere door hem te benoemen deskundigen in.

Art. 19. Wanneer de regter, bij de behandeling der zaak in raadkamer, of ter openbare teregtzitting het geregtelijk geneeskundig onderzoek onvoldoende oordeelt, kan hij, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van het openbaar Ministerie of op verzoek

van den beschuldigde of beklaagde, een nader onderzoek door de vorige of door andere deskundigen bevelen.

Art. 20. Bij de behandeling der zaak ter openbare teregtzitting, worden de processen-verbaal (visa reperta), de oordeelvellingen (elogia), en de overige stukken van het geregtelijk geneeskundig onderzoek voorgelezen.

Het blijft den regter onverlet, op de vordering van het Openbaar Ministerie, of op aanzoek van den beschuldigde of beklaagde en ook ambtshalve het verhoor ter teregtzitting te bevelen van de deskundigen, die in de zaak zijn werkzaam geweest mitsgaders van andere deskundigen.

Het staat noch aan het Openbaar Ministerie, noch aan den beschuldigde of beklaagde vrij, eenige deskundigen buiten bevel des regters voor te brengen.

Art. 21. Op de geregtelijk geneeskundige verslagen en verklaringen zal de regter met het oog op de wetenschap zoodanig acht slaan, als hij zal vermeenen te behooren.

Derde Afdeeling. *Van het geneeskundig onderzoek bij onder curatele stelling en opneming in krankzinnigen gestichten.*

Art. 22. Geene onder curatele-stelling, uithoofde van onnoozelheid, krankzinnigheid of razernij, geene opheffing van eene te dezer zake verleende curatele heeft plaats, zonder voorafgegaan onderzoek van den Arrondissements-arts, omtrent den zielstoestand van den betrokken persoon.

Het verslag van dat onderzoek wordt aan den regter overgelegd.

Art. 23. Geene plaatsing van krankzinnigen in een gesticht, noch verlenging van verblijf daarin wordt door den regter bevolen, dan na overgelegde verklaring van den Arrondissements-arts, waaruit van den staat van krankzinnigheid voldoende blijkt.

Wanneer, volgens de wet, tot het verleenen der regterlijke magtiging, om krankzinnigen in een geneeskundig gesticht te doen verblijven, de verklaring van den geneesheer van zoodanig gesticht wordt vereischt, wordt de gevorderde verklaring door dien geneesheer te zamen met den Arrondissements-arts afgegeven.

Art. 24. Tot het ontslag zonder regterlijk bevel van in de gestichten voor krankzinnigen opgenomene personen wordt, behalve de verklaring van den geneesheer van het gesticht, dat er bij die personen geene sporen van krankzinnigheid aanwezig zijn, of dat zij genoegzaam hersteld zijn, eene gelijke verklaring van den Arrondissements arts gevorderd.

Slotbepalingen.

Art. 25. De voorschriften van het Wetboek van Strafvordering, van het Burgerlijk Wetboek, van de wet van 29 Mei 1841 (*Staatsblad* n°. 20), van het besluit van 15 Julij 1818 (*Staatsblad n°.* 30)

en alle verdere verordeningen, welke in strijd zijn met de bepalingen dezer wet, worden ingetrokken en buiten werking gesteld.

Art. 26. Het tijdstip, waarop deze wet zal aanvangen te werken, wordt door den Koning bepaald.

[De Memorie van Toelichting bij dit ontwerp van wet behoorende, (bl. 52 — 64) heeft deze algemeene inleiding:

»Aan eene nieuwe regeling bij de wet van het Geneeskundig Staatsbestuur sluit zich eigenaardiglijk aan gelijke regeling van de uitoefening der geregtelijke geneeskunde. Beide toch hebben ten onderwerp de aanwending van de geneeskundige wetenschappen ten behoeve van het bestier van den Staat. Dit geldt in eene dubbele mate wanneer het de bedoeling is bij de uitoefening der geregtelijke geneeskunde vooral de ambtenaren van het Geneeskundig Staatsbestuur te doen optreden, gelijk zulks bij het tegenwoordig ontwerp van wet het geval is. Dit zoude er toe hebben kunnen leiden, om de uitoefening der geregtelijke geneeskunde, als een gedeelte van het Geneeskundig Staatsbestuur, in dezelfde wet te begrijpen; maar de overweging dat, ingevolge het gedachte ontwerp van wet, de geneeskundige ambtenaren niet bij uitsluiting der regterlijke magt zullen ten dienste staan, en dat de uitoefening der geregtelijke geneeskunde, zoo uit haren aard, als wegens haren omvang zeer wel als eene op zich zelf staande zaak is te beschouwen, heeft het raadzaam doen achten, dezelve tot het ontwerp eener bijzondere wet te maken.

Bij het alzoo ontstaan ontwerp van wet op de uitoefening der geregtelijke geneeskunde heeft men getracht aan eene sedert langen tijd gevoelde behoefte te voldoen. De voorname grond der gebreken, welke de aanwending der geneeskundige wetenschappen in geregtelijke zaken aankleven, is buiten twijfel gelegen in het gemis aan genoegzame waarborgen voor de geschiktheid der personen, die door den regter met een onderzoek van geregtelijk geneeskundigen aard worden belast. Dat gemis gaf reeds in 1818 het aanzijn aan het Koninklijk besluit van den 15den Julij van dat jaar (*Staatsblad* n°. 30) waarbij de aanstelling van *beëedigde geregtelijke Arrondissements medicinae doctoren* werd voorgeschreven, welke bij uitsluiting met het doen van geregtelijke schouwingen zouden zijn belast, en opmerkelijk is het voorzeker, dat dit voorschrift berustte op de in het besluit zelf vervatte overweging van de noodzakelijkheid, *dat het doen van geregtelijke schouwingen en het opmaken van oordeelkundige visa reperta, tengevolge van dezelve, alleen toevertrouwd zij aan zoodanige geneeskunstoefenaren, welke daartoe de bekwaamheid en geschiktheid hebben.* Bekend is het intusschen hoe tot op dit oogenblik de aanstelling dier ambtelijke deskundigen steeds is achterwege gebleven, en hoe zelfs bij het Nederlandsche Wetboek van Strafvordering niettegenstaande den

door sommige leden der Staten-Generaal bij de beraadslagingen over dit wetboek geuiten wensch om het beginsel van evengenoemd besluit in werking te zien brengen, het stelsel is behouden gebleven, volgens hetwelk geregtelijk geneeskundige verrigtingen aan den eersten den besten deskundige, ter keuze van de regterlijke ambtenaren, kunnen worden toevertrouwd.

»Het kan dan ook niet wel anders, of, bij de organisatie van een Geneeskundig Staatsbestuur, uit *ambtenaren* zamengesteld, moest onder de bemoeijingen dier ambtenaren eene voorname plaats bekleeden de bijstand door hen, waar dit vereischt wordt aan de regterlijke magt te verleenen. En het is dat beginsel, bij art. 17. van het ontwerp van wet op het Geneeskundig Staatsbestuur uitgedrukt, onder verwijzing naar eene bijzondere wet, wat deszelfs regeling betreft, hetgeen men bij het onderhavig wets-ontwerp heeft getracht in toepassing te brengen. Dat ontwerp heeft dan ook geene andere strekking, dan om te bepalen wie de personen zijn, die in zaken van geregtelijk-geneeskundigen aard der regterlijke magt ten dienste staan, welke de wettelijke vormen zijn, die door hen bij hunne verrigtingen moeten worden in acht genomen, welke hunne verhouding is tot de regterlijke ambtenaren die hen in het werk stellen, welke de middelen zijn, die door genoemde ambtenaren kunnen worden aangewend, om het door hen van de wetenschap te bekomen licht tot de meest mogelijke volkomenheid en zekerheid te brengen, en welke de invloed is, dien de uitspraak der deskundigen op 's regters beslissing behoort uit te oefenen.

»Het is dus eigenlijk meer de *vorm* dan het *wezen* der zaak, welke het onderwerp dezer wetsvoordragt uitmaakt. Maar men zou ook de eigenlijke strekking eener wet op de uitoefening der geregtelijke geneeskunde miskennen, indien men haar zou willen dienstbaar maken aan de ontwikkeling en de beschrijving van de wijze, waarop de wetenschap zelve ten behoeve van een geregtelijk onderzoek behoort te worden in toepassing gebragt. De vervaardiging van een zoogenaamden *codex medico-forensis* ligt geheel buiten de taak des wetgevers, en men is bij het ontwerpen dezer wet verre verwijderd geweest van het denkbeeld om eenen zoodanigen *codex* daar te stellen. Het standpunt, waarop zich de ontwerpers geplaatst hebben is eenvoudig dit, dat de regtspleging, zoo in burgerlijke als in strafzaken, dikwerf het licht der geneeskundige wetenschappen behoeft; dat dus ook dikwerf een onderzoek waardoor dat licht wordt ontstoken, zijne plaats moet vinden bij de behandeling van regtszaken, en dat daar elke geregtelijke handeling aan bepaalde wettelijke vormen is gebonden, zoo ook elk wetenschappelijk onderzoek, hetgeen een onderdeel uitmaakt eener zoodanige handeling, aan gelijke vormen moet zijn onderworpen en er derhalve wettelijke voorschriften vereischt worden, welke die vormen bepalen en regelen; zoodat het tegenwoordig wetsontwerp als 't ware een

aanvulling bevat van die voorschriften van het Burgerlijk Wetboek, van dat van Strafvordering en van andere gedeelten onzer wetgeving, welke tot geregtelijk geneeskundige verrigtingen betrekking hebben. Reeds deze aanwijzing van de algemeene strekking van het wetsontwerp zal de toelichting medebrengen van vele van deszelfs bijzondere bepalingen."

IV.

UITOEFENING DER GENEESKUNST.

ONTWERP VAN WET.

Eerste Afdeeling. *Van de geneeskunstoefenaren.*

Art. 1. Als geneeskunstoefenaren worden erkend:
1°. Doctoren in de genees-, heel- en verloskunde;
2°. Doctoren in de genees- en heelkunde;
3°. Doctoren in de genees- en verloskunde;
4°. Doctoren in de geneeskunde;
5°. Geneesmeesters;
6°. Vroedvrouwen.

Art. 2. De doctoren in de genees-, heel- en verloskunde zijn bevoegd tot de uitoefening van de geneeskunst in haren geheelen omvang.

De doctoren in de genees- en heelkunde hebben dezelfde bevoegdheid, met uitzondering van die tot het verleenen van verloskundigen bijstand.

De doctoren in de genees- en verloskunde hebben dezelfde bevoegdheid, met uitzondering van die tot de uitoefening der heelkunst, de kleine chirurgie hieronder niet begrepen.

De doctoren in de geneeskunde hebben dezelfde bevoegdheid, met uitzondering van die tot de uitoefening der heel- en verloskunst, de kleine chirurgie hieronder niet begrepen.

De graad van doctor honoris causâ, geeft geen regt tot uitoefening van een dezer vakken.

Art. 3. De geneesmeesters zijn bevoegd tot de uitoefening van de geneeskunst in haren geheelen omvang, met uitzondering van gewigtige of met levensgevaar vergezelde kunstbewerkingen. Zij roepen hiertoe den bijstand in van eenen doctor in de heel- of verloskunde of van eenen anderen bevoegden geneeskunstoefenaar. Ingeval de kunstbewerking geen uitstel kan lijden, gaan zij daartoe over, onder verpligting van dadelijke kennisgeving aan den Arrondissements-arts.

Art. 4. De geneesmeesters oefenen bij uitsluiting hun beroep uit op zoodanige plaatsen, waar in de behoefte aan geneeskundige hulp op geene andere wijze kan worden voorzien.

Art. 5. De aanwijzing dezer plaatsen geschiedt door den Koning, na ingewonnen advijs van Gedeputeerde Staten.

Niettegenstaande verandering in deze aanwijzing, blijven de geneesmeesters bevoegd, ter plaatse, waar zij gevestigd zijn, hun beroep op den bestaanden voet uit te oefenen.

Art. 6. De geneesmeesters zijn insgelijks bevoegd tot de uitoefening der geneeskunst, in haren geheelen omvang, aan boord der koopvaardijschepen en van andere vaartuigen.

Art. 7. De vroedvrouwen zijn bevoegd tot het verleenen van verloskundigen bijstand, ingeval van natuurlijke baring.

Art. 8. Wanneer de baring met stoornis bedreigd of werkelijk gestoord wordt, of wanneer zich na haren afloop gevaarlijke toevallen voordoen, roepen de vroedvrouwen onmiddellijk de hulp in van eenen doctor in de verloskunde, of van eenen anderen verloskundige.

Bij ontstentenis van dezen, roepen zij den bijstand in van eenen anderen geneeskunstoefenaar, des noods van eene andere vroedvrouw, en ingeval de kunstbewerking geen uitstel kan lijden, gaan zij zelve daartoe over.

In het eene en andere geval is het gebruik van verloskundige werktuigen uitgesloten, en is de vroedvrouw tot dadelijke kennisgeving aan den Arrondissements-arts verpligt.

Art. 9. De vroedvrouwen zijn bevoegd tot het aanwenden van den catheter bij vrouwen en van lavementen; alsmede op voorschrift van eenen anderen geneeskunstoefenaar, tot het zetten van koppen en bloedzuigers.

Art. 10. De vroedvrouwen worden ter uitoefening van haar beroep voor eene bepaalde provincie toegelaten.

Bij uitzondering worden zij tevens voor een gedeelte eener aangrenzende provincie door den Provincialen arts dier provincie toegelaten, in gemeen overleg met den Provincialen arts der plaats, waar de vroedvrouw gevestigd is.

Art. 11. De geneeskunstoefenaren doen zich door handlangers, ter hunner keuze, en onder verantwoordelijkheid, bijstaan.

Zij geven van de aanneming en het ontslag van dezen schriftelijk kennis aan den Arrondissements-arts.

Art. 12. Deze handlangers verleenen geene andere hulp, dan het zetten van bloedzuigers, koppen of lavementen, en het aanleggen van eenvoudig dekkende verbanden, op voorschrift der geneeskunstoefenaren, in wier dienst zij staan.

Tweede Afdeeling. *Van de verpligtingen der geneeskunstoefenaren.*

Art. 13. Elk geneeskunstoefenaar is verpligt het bewijs zijner bevoegdheid te laten viseren door den Arrondissements-arts van de plaats, waar hij zich vestigt.

Art. 14. De geneeskunstoefenaren die zich voor de dienst op schepen verbinden, zijn bij het ondernemen van elke reis verpligt de bewijzen hunner bevoegdheid te laten viseren door den Arrondissements-arts van de plaats waar de monstering geschiedt.

Zij worden niet op de monsterrol gebragt, dan op vertoon dezer geviseerde bewijzen.

Art. 15. De geneeskunstoefenaren verleenen hunne hulp, wanneer die door geneeskundige of andere ambtenaren, in het algemeen belang, gevorderd wordt, tenzij voldoende redenen van verhindering bestaan.

Art. 16. Zij staan der regterlijke magt ten dienste, wanneer hunne hulp door deze wordt ingeroepen, tenzij voldoende redenen van verhindering aanwezig zijn.

Art. 17. Zij zijn tot geheimhouding verpligt van al hetgeen in de uitoefening van hun beroep hun als geheim is toevertrouwd, of hetgeen in die uitoefening ter hunner kennis komt, waarvan de mededeeling aan hunne lijders of anderen tot nadeel of oneer kan strekken.

Art. 18. Van elk in de uitoefening van hun beroep ter hunner kennis gekomen geval van geweldigen dood door misdrijf, van eenen dood, waarvan de oorzaak verdacht is, van zware verwonding of van vergiftiging, doen zij onverwijld aangifte aan het regterlijk gezag, met uitzondering van hetgeen hun, als geheim, in die uitoefening is toevertrouwd.

Dezelfde verpligting rust op hen ten opzigte van overtredingen dezer wet, van de wet op de uitoefening der artsenij-bereidkunst of van eenige verordening van geneeskundige policie.

Art. 19. De geneeskunstoefenaren doen aan den Arrondissements-arts aangifte van elk, in de uitoefening van hun beroep ter hunner kennis gekomen verzuim van vroedvrouwen in de vervulling der haar bij deze wet opgelegde verpligtingen.

Art. 20. Van de ziekten, welke in de uitoefening van hun beroep ter hunner kennis komen en een onderwerp van geneeskundige policie uitmaken, doen zij binnen vier en twintig uren schriftelijke aangifte aan den Arrondissements-arts, en in de gemeenten, waar deze niet gevestigd is, aan het hoofd van het plaatselijk bestuur.

De geneeskunstoefenaren aan boord van schepen doen de aangifte der genoemde ziekten, welke gedurende de reis zijn ontstaan, binnen vier en twintig uren na de aankomst van het schip.

Art. 21. De geneeskunstoefenaren zijn verpligt aan de geneeskundige ambtenaren alle statistieke mededeelingen te doen, op den voet en de wijze bij reglement van algemeen bestuur vastgesteld.

Art. 22. Het leveren van geneesmiddelen is den geneeskunstoefenaren, met uitzondering van de geneesmeesters, verboden.

Het staat hun echter vrij, bij de behandeling van ziekten van geheimen aard, aan hunne lijders geneesmiddelen te verstrekken,

mits door eenen apotheker afgeleverd, in den vorm waarin zij worden gebruikt.

Art. 23. Gedeputeerde Staten zijn bevoegd, op voordragt, of na ingewonnen advijs van den Provincialen arts, waar zulks door plaatselijke omstandigheden, in het belang der ingezetenen, gevorderd wordt, aan doctoren de levering van geneesmiddelen te vergunnen.

Deze vergunning wordt telkens voor eenen bepaalden tijd verleend.

Art. 24. De doctoren aan welke voorschrevene vergunning is verleend, mitsgaders de geneesmeesters, zullen in voorraad hebben alle zoodanige geneesmiddelen en toestellen als, op voordragt van den Provincialen arts, bij Provinciale reglementen zijn aangewezen en in de hoeveelheden, bij die reglementen bepaald.

Zij schaffen zich deze geneesmiddelen bij erkende apothekers aan.

Art. 25. Het is den geneeskunstoefenaren verboden, met eenen apotheker of met eenen verkooper van heelkundige werktuigen regtstreeks of zijdelings eenige overeenkomst aan te gaan, betrekkelijk het leveren aan lijders van geneesmiddelen of van heelkundige werktuigen.

Art. 26. De geneeskunstoefenaren schrijven hunne voorschriften in het Latijn, duidelijk leesbaar, met inkt, en onderteekenen dezelve, met bijvoeging van dag, maand en jaar.

Deze voorschriften vermelden de geneesmiddelen, bij hunne meest gebruikelijke namen, het medicinaal gewigt in letters en cijfers, mitsgaders de wijze van gebruik, en behelzen eene duidelijke aanwijzing des lijders.

Ingeval van ziekte van geheimen aard geschiedt deze aanwijzing door eene letter of een cijfer.

Art. 27. Zij rigten hunne voorschriften in, naar de bestaande Pharmacopoea.

Indien de voorschrevene geneesmiddelen daarin niet zijn opgenomen, wijzen de geneeskunstoefenaren dezelve duidelijk aan.

Art. 28. De geneeskunstoefenaren, die de deugdelijkheid der voor hunne lijders bestemde geneesmiddelen betwijfelen, voorzien deze, zoo mogelijk in tegenwoordigheid van één of meer getuigen, van eenen omslag, welken zij verzegelen, en waarop zij, nevens de getuigen, hunne naamteekening stellen. Zij zenden deze geneesmiddelen zonder uitstel aan den Arrondissements-arts, die dezelve onderzoekt, in tegenwoordigheid van den betrokken apotheker, of deze behoorlijk geroepen.

In dit geval zijn van toepassing de artt. 45 en 46 van de wet op de uitoefening der artsenijbereidkuust, mitsgaders de straffen op de overtreding daarvan gesteld.

Art. 29. Het is den geneeskunstoefenaren verboden door middel van tijdschriften, dagbladen, circulaires of aanplakbiljetten, zoodanige aankondigingen te doen, die ten doel hebben de algemeene aandacht op hunne geneeswijze of op bijzondere geneesmiddelen te vestigen.

Art. 30. De regeling der belooning van de doctoren en geneesmeesters is aan hen en hunne lijders onderling overgelaten.

De belooning der vroedvrouwen wordt geregeld bij Provinciale Reglementen, op voordragt van den Provincialen arts vast te stellen.

Art. 31. De geneeskunstoefenaren, welke de heel- of verloskunst uitoefenen, zullen voorzien zijn van alle zoodanige heel- of verloskundige werktuigen, als bij reglement van algemeen bestuur zijn aangewezen.

Art. 32. Zij zijn verpligt alle deze voorwerpen aan het onderzoek van den Arrondissements-arts, op diens aanvrage, te onderwerpen. Zij zorgen dat dit onderzoek ook bij hunne afwezigheid kunne plaats hebben.

Art. 33. De geneesmeesters geven den Arrondissements-arts, op diens aanvrage, alle opening omtrent de wijze, waarop zij hun beroep uitoefenen.

Art. 34. De geneeskunstoefenaren, welke zich voor de dienst op schepen hebben verbonden, zorgen, dat daarop aanwezig is zoodanige voorraad van bij erkende apothekers, aangeschafte geneesmiddelen, mitsgaders van werktuigen en andere voorwerpen tot heelkundig gebruik, als bij reglement van algemeen bestuur is voorgeschreven.

Deze voorraad wordt vóór de afreize door den Arrondissements-arts, in bijzijn van den geneeskunstoefenaar, onderzocht, en elk afgekeurd geneesmiddel, werktuig of ander voorwerp tot heelkundig gebruik, door andere, ter beoordeeling van den Arrondissements-arts, vervangen.

Art. 35. Indien bij het onderzoek drie of meer geneesmiddelen niet deugdelijk zijn bevonden, wordt de geheele voorraad geacht te zijn afgekeurd. De Arrondissements-arts maakt van deze zijne bevinding proces-verbaal op, en zendt dit met de niet deugdelijk bevondene geneesmiddelen, na die met den geneeskunstoefenaar te hebben verzegeld, aan de bevoegde magt ter vervolging.

Art. 36. Bij goedkeuring verzegelen de Arrondissements-arts en de geneeskunstoefenaar den voorraad en stelt eerstgenoemde dien aan den scheepsbevelhebber, tegen bewijs van ontvang, ter hand.

Art. 37. De scheepsbevelhebbers maken in hun journaal melding van alle overtredingen der voorafgaande bepalingen door de geneeskunstoefenaren op hunne schepen, en stellen een des betreffend uittreksel aan den Arrondissements-arts, ter plaatse van de aankomst van het schip, ter hand.

Art. 38. De vroedvrouwen staan onder onmiddellijk toezigt van den Arrondissements-arts der plaatsen, waar zij haar beroep uitoefenen en dienen elk half jaar aan dezen een verslag in van de verlossingen door haar gedaan.

Art. 39. De uitoefening der geneeskunst wordt door den regter voor altijd verboden aan de geneeskunstoefenaren, welke zich hebben schuldig gemaakt aan de misdrijven, voorzien bij de artt. 317 en 345 van het Wetboek van Strafregt, of welke jegens personen, met wier

behandeling zij waren belast, hebben gepleegd de misdrijven, voorzien bij de artt. 316, 331, 332 en 355 van dat Wetboek.

Art. 40. De uitoefening der geneeskunst kan door den regter worden verboden:

voor den tijd van *drie tot tien* jaren, aan de geneeskunstoefenaren, welke zich jegens personen, met wier behandeling zij waren belast, hebben schuldig gemaakt aan de misdrijven, voorzien bij de artt. 334 en 354 van het Wetboek van Strafregt, of welke veroordeeld worden ter zake dat zij, in de uitoefening van hun beroep, opzettelijk door het toedienen van schadelijke artsenijen, of andere middelen, ziekte of feitelijke beleediging hebben veroorzaakt,

voor den tijd van een tot vijf jaren, aan de geneeskunstoefenaren welke, in de uitoefening van hun beroep, het misdrijf hebben gepleegd, voorzien bij art. 319 van genoemd wetboek,

voor den tijd van zes maanden tot drie jaren, aan de geneeskunstoefenaren, welke in de uitoefening van hun beroep zich hebben schuldig gemaakt aan het misdrijf, voorzien bij art. 320 van genoemd wetboek,

voor den tijd van drie maanden tot twee jaren, aan de geneeskunstoefenaren, welke de misdrijven hebben gepleegd, vermeld bij de artt. 160, 349 en 352 van genoemd wetboek (wat eerstgemelde bepaling, betreft, ingeval van herhaling), of welke zich hebben schuldig gemaakt aan het misdrijf, voorzien bij art. 338 van dat wetboek, en medepligtigheid met de vrouw, welke zij geneeskundig behandelen.

Art. 41. Het verbod tot uitoefening der geneeskunst gaat in met den eersten dag, waarop het arrest of vonnis, waarbij dat verbod is toegepast, mag worden ten uitvoer gelegd, ten ware de regter daarvoor een later tijdstip heeft vastgesteld.

Bij de bepaling van het tijdstip, waarop het verbod zal zijn geëindigd, wordt de tijd, voor welken de veroordeelde tevens tot tuchthuis- of gevangenisstraf was veroordeeld, niet mede gerekend.

Art. 42. Den geneeskunstoefenaren, welke zich bij voortduring schuldig maken aan wangedrag, onzedelijkheid, of merkelijke achteloosheid, of welke doorgaande blijken van ongeschiktheid geven, kan, op klagte van den Provincialen arts, en op de vordering van het Openbaar Ministerie, de belanghebbende gehoord, of behoorlijk geroepen, door de arrondissements-regtbank, in raadkamer vergaderd, de uitoefening van hun beroep tijdelijk of voor altijd worden verboden, behoudens *beklag* aan het *Provinciaal-geregtshof.*

Art. 43. De vroedvrouwen verliezen hare bevoegdheid, door gedurende *drie* achtereenvolgende jaren haar bedrijf niet uit te oefenen. Zij kunnen deze bevoegdheid terug erlangen door zich op nieuw aan een examen te onderwerpen.

Derde Afdeeling. *Strafbepalingen.*

Art. 44. Met gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaren en geldboete van 75 tot 300 gulden, te zamen of afzonderlijk, worden gestraft degenen, die de geneeskunst uitoefenen, zonder daartoe bevoegd te zijn, of welke die bevoegdheid hebben verloren.

De geneesmiddelen, werktuigen en andere middelen, door de zoodanigen toegediend of aangewend, worden door den regter verbeurd verklaard, of wordt de vernietiging daarvan door hem bevolen, ook dan wanneer de beklaagde niet wordt veroordeeld.

Indien de schuldige handlanger of apotheker is, wordt hem, ingeval van herhaling, tevens de uitoefening van zijn beroep voor den tijd van één tot vijf jaren verboden.

De regter is bevoegd de aanplakking en bekendmaking van voorschrevene veroordeelingen bij uittreksel te bevelen op de plaatsen en in de dagbladen door hem aan te wijzen.

Art. 45. Met gevangenisstraf van ééne maand tot één jaar en geldboete van 25 tot 200 gulden, te zamen of afzonderlijk, worden gestraft degenen, die de geneeskunst of het beroep van handlanger uitoefenen, niettegenstaande die uitoefening hun voor eenen bepaalden tijd is verboden.

Ingeval van herhaling kan de tijd van verbod dezer uitoefening door den regter worden verlengd, hoogstens voor gelijken tijd.

Art. 46. Met gevangenisstraf van veertien dagen tot zes maanden, en geldboete van 10 tot 100 gulden, te zamen of afzonderlijk, worden gestraft de geneeskunstoefenaren, die een ander gedeelte der geneeskunde uitoefenen, dan waartoe zij bevoegd zijn, of wel de grenzen hunner bevoegdheid overschrijden, mitsgaders de geneesmeesters en de vroedvrouwen, die hun bedrijf buiten de plaats hunner bevoegdheid uitoefenen.

Bij herhaling kan den schuldige de uitoefening van zijn bedrijf voor den tijd van drie maanden tot drie jaren worden verboden.

Art. 47. Met gevangenisstraf van veertien dagen tot zes maanden, en geldboete van 10 tot 100 gulden, te zamen of afzonderlijk, worden gestraft degenen, die hetzij door uiterlijke kenteekenen, hetzij door al dan niet in druk vervatte geschriften, hetzij door andere middelen zich in het openbaar voordoen als het een of ander gedeelte der geneeskunst uit te oefenen, zonder de bevoegdheid daartoe te bezitten.

De drukkers, uitgevers, verkoopers en verspreiders van gezegde geschriften zijn aan dezelfde strafbepalingen onderworpen.

Art. 48. Door *uitoefening der geneeskunst* wordt in de vier vorige artikelen verstaan elke geneeskundige raadgeving, elke toediening of aanwending van in- of uitwendige geneesmiddelen, elke aanwending van heel- of verloskundige werktuigen, elke volbrenging van genees-, heel- of verloskundige bewerkingen, hetzij tegen, hetzij zonder belooning.

Het zuiver houden van tanden en het inzetten van kunsttanden is hieronder niet begrepen.

Art. 49. Door *geneesmiddelen* worden in de art. 44 en 48 verstaan, alle stoffen, onder welken naam of vorm ook voorkomende, welker bestemming is eenige ziekte of eenig gebrek op te heffen, te verminderen of dragelijk te maken.

Art. 50. Met gevangenisstraf van ééne maand tot één jaar en geldboete van 50 tot 500 gulden, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft de overtreding van art. 17. Den schuldige kan bovendien de uitoefening van zijn beroep worden verboden voor den tijd van drie maanden tot vijf jaren.

Art. 51. Met gevangenisstraf van veertien dagen tot zes maanden en geldboeten van 200 tot 1000 gulden, te zamen of afzonderlijk, en, bij herhaling, daarenboven met verbod van uitoefening van zijn beroep voor den tijd van drie maanden tot twee jaren, wordt gestraft de geneeskunstoefenaar die eene overeenkomst aangaat in strijd met art. 25.

Art. 52. Met gevangenisstraf van zeven dagen tot ééne maand en geldboete van 25 tot 200 gulden, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft de overtreding van de eerste zinsnede van art. 22 en van art. 29, mitsgaders het niet nakomen der verpligtingen aan geneeskunstoefenaren bij de artt. 18, 20 en 32 opgelegd.

De drukkers, uitgevers, verkopers en verspreiders van de tijdschriften, dagbladen, circulaires of aanplakbilletten, welke de in art. 29 bedoelde aankondigingen bevatten, worden met gelijke straf gestraft.

Art. 53. Met geldboete van 10 tot 200 gulden worden gestraft de geneeskunstoefenaren, welke niet nakomen de voorschriften van de artt. 15, 16 en 19,

de scheepseigenaren, boekhouders van reederijen of scheepsbevelhebbers, die onbevoegden als geneeskunstoefenaren aannemen,

de geneeskunstoefenaren en de scheepsbevelhebbers welke in strijd met art. 34 en volgende, zonder den voorgeschreven voorraad van geneesmiddelen, heelkundige werktuigen of andere voorwerpen tot heelkundig gebruik, of met niet onderzochte of met afgekeurde geneesmiddelen, heelkundige werktuigen of andere voorwerpen tot heelkundig gebruik, eene zeereis ondernemen,

de scheepsbevelhebbers, welke niet nakomen de voorschriften van art. 37.

Art. 54. Met geldboete van 25 tot 150 gulden worden gestraft:

de geneeskunstoefenaren die tot de uitoefening van hun beroep of tot de dienst op schepen overgaan, alvorens verkregen te hebben het *visum* bij de artt. 13 en 14 voorgeschreven;

de ambtenaren met de monstering belast, welke handelen in strijd met art. 14.

Art. 55. Met geldboete van 10 tot 100 gulden worden gestraft

de geneeskunstoefenaren en vroedvrouwen, welke niet nakomen de verpligtingen hun bij art. 3, bij art. 8 en bij de tweede zinsnede van art. 11 opgelegd, mitsgaders de geneeskunstoefenaren, wier voorraad van geneesmiddelen ingevolge art. 35 is afgekeurd.

Art. 56. Met geldboete van 3 tot 75 gulden wordt gestraft het niet nakomen der voorschriften van art. 21, van de tweede zinsnede van art. 22, van de artt. 24, 26 en 27, van de tweede zinsnede van art. 28, van de artt. 31 en 33, van de eerste zinsnede van art. 34 en van art. 38.

Vierde Afdeeling. *Transitoire bepalingen.*

Art. 57. Alle andere dan de bij deze wet erkende geneeskunstoefenaren, die vóór het in werking brengen dezer wet tot de uitoefening der geneeskunst zijn toegelaten, behouden hunne bevoegdheid.

Insgelijks blijven de officieren van gezondheid der land- en zeemagt, welke de genees- of heelkunst in steden of het beroep van plattelandsheelmeester uitoefenen, tot die uitoefening bevoegd.

Art. 58. De voorschrevene personen, welke, bij het in werking brengen dezer wet, de geneeskunst uitoefenen, zijn verpligt, binnen drie maanden daarna, de bewijzen hunner bevoegdheid te laten viseren door den Arrondissements-arts der plaats, waar zij gevestigd zijn, op verbeurte der geldboete, bij art. 54 bepaald.

Indien de personen, bedoeld bij de eerste zinsnede van het vorig artikel, eerst na het in werking brengen dezer wet tot de uitoefening der geneeskunst overgaan, laten zij genoemde bewijzen bevorens viseren op verbeurte van gelijke boete.

Art. 59. Gedurende twee jaren na het in werking brengen dezer wet kunnen de thans bestaande doctoren in de geneeskunde, na afgelegd examen voor eene door het Hoofd van het Departement van Algemeen Bestuur, waartoe het onderwijs behoort, te benoemen Commissie, tot de uitoefening der kleine chirurgie worden toegelaten.

Art. 60. De geneeskunstoefenaren, die, bij het in werking brengen dezer wet, tot het leveren van geneesmiddelen bevoegd zijn, worden bij die bevoegdheid op den bestaanden voet gehandhaafd.

Art. 61. Bij Reglement van Algemeen Bestuur wordt, in verband met de bepalingen van art. 57, de bevoegdheid van de aldaar bedoelde personen geregeld.

Op deze personen zijn toepasselijk de voorschriften van de tweede en derde afdeelingen dezer wet.

Art. 62. De wetten van 12 Maart 1818 (*Staatsblad* n° 16), van 27 Maart 1838 (*Staatsblad* n°. 10) en van 28 Junij 1816 (*Staatsblad* n°. 32), de verordeningen ter uitvoering dier wetten en alle verdere verordeningen, in strijd met de bepalingen dezer wet, worden ingetrokken en buiten werking gesteld.

Art. 63. Het tijdstip, waarop deze wet zal aanvangen te werken, wordt door den Koning bepaald.

[De hierbij behoorende memorie van toelichting (bl. 79 — 142) is zeer uitvoerig, en vangt aldus aan:

»Het wets-ontwerp, waarvan de toelichting het onderwerp uitmaakt dezer memorie, strekt tot regeling van alles wat onder het begrip van uitoefening der geneeskunst behoort gebragt te worden.

Men heeft gemeend de voorschriften welke de omschrijving moeten bevatten van de aan alle geneeskunstoefenaren op te leggen verpligtingen en toe te kennen regten, in ééne wet te moeten vereenigen. Daarom echter heeft men het verschil van wetenschappelijke ontwikkeling voor de verschillende standen, zoo min als de eigenaardige betrekking waarin ieder hunner geplaatst is, niet uit het oog verloren. Het gemeenschappelijk onderwerp hunner handelingen, de uitoefening namelijk der geneeskunst, vorderde eenen algemeenen grondslag, en het was daarbij slechts noodig naar dat algemeene het bijzondere te stellen, hetgeen voor iederen stand de eigenaardige verpligtingen en regten omschrijft.

Aan dit een en ander sluiten zich dan verder de bepalingen aan welke dienen om de nakoming der opgelegde verpligtingen te verzekeren en de handhaving der regten te waarborgen, alsmede de voorschriften waardoor de overgang van de bestaande tot de nieuwe wetgeving moet worden voorbereid.

Men heeft dusdoende in dit wets-ontwerp, behoudens de meerdere ontwikkeling, die aan het onderwerp zelf is gegeven, zamengevat al die verordeningen, die thans in de wetten van 12 Maart 1818 (*Staatsblad* n°. 16), en van 27 Maart 1838 (*Staatsblad* n°. 16), mitsgaders in de verschillende instructiën voor medicinae doctoren, heelmeesters en verloskundigen zijn verspreid. Daardoor zal het dubbele doel bereikt zijn, dat de geheele materie uit ééne en dezelfde wet zal kunnen worden gekend, en dat *bij de wet* zullen zijn geregeld zaken, waarvan de regeling tot nu toe ten onregte het onderwerp heeft uitgemaakt van Koninklijke besluiten. Slechts daar, waar het de uitvoering geldt van beginselen, bij de wet gevestigd, heeft men de regeling van de des betreffende onderwerpen overgelaten aan reglementen, hetzij door den Koning, hetzij door de provinciale besturen, hetzij zelfs, waar het nood is, door de gemeentebesturen vast te stellen, gelijk onder anderen blijken kan uit de artt. 21, 24, 30, 31 en 34.

Alvorens tot de toelichting der bijzondere wetsbepalingen over te gaan, zal het noodig zijn eenen algemeenen blik te werpen op het stelsel, hetgeen aan dit wets-ontwerp ten grondslag ligt, met opzigt tot het veel besprokene vraagstuk over de gelijkheid van vorming en van regten voor alle geneeskunstoefenaren...."]

V.

UITOEFENING DER ARTSENIJBEREIDKUNST EN HANDEL IN GENEESMIDDELEN EN IN HEELKUNDIGE WERKTUIGEN.

ONTWERP VAN WET (1).

Eerste Afdeeling. *Van de uitoefening der artsenijbereidkunst.*

§ 1. *Van de apothekers.*

Art. 1. Tot het bereiden en afleveren van geneesmiddelen, in den vorm waarin zij door zieken gebruikt worden, zijn bevoegd zij, die de bij de wet voorgeschrevene examens ter uitoefening van het beroep van apotheker hebben afgelegd.

Art. 2. De winkels, berg- en werkplaatsen der apothekers, hunne pharmaceutische toestellen en geneesmiddelen staan onder het toezigt der geneeskundige ambtenaren.

Art. 3. In elke apotheek zullen voorhanden zijn de toestellen in de Pharmacopoea aangewezen en de geneesmiddelen daarin opgenomen, tot eene hoeveelheid van minstens twintigmaal het maximum, hetwelk in een voorschrift tot inwendig gebruik kan gevorderd worden, mitsgaders een exemplaar van de officiele uitgaaf der Pharmacopoea. De pharmacopoea levert de regelmaat op voor den aard en de hoedanigheid der voorhanden zijnde geneesmiddelen.

Art. 4. De apotheker zal geene in de Pharmacopoea niet opgenomene geneesmiddelen, hetzij enkelvoudige, hetzij zamengestelde voorhanden hebben, dan waarvan hij opgave heeft gedaan aan den provincialen scheikundige, met vermelding ten aanzien der zamengestelde, van den aard van bereiding. Des gevorderd, legt hij van een en ander monsters over.

Art. 5. Alle voorwerpen, welke geneesmiddelen bevatten, voeren duidelijk leesbaar, zoowel den in de Pharmacopoea voorkomenden als den ouden officinelen naam van het middel.

Art 6. De vergiften worden, afgescheiden van de overige geneesmiddelen, in twee gesloten kasten bewaard.

De eene kast bevat:

Acidum Arsenicosum en alle andere praeparaten van Arsenicum; Acidum Hydrocyanicum en alle andere praeparaten van Cyan; Oleum Laurocerasi; Morphinum en de praeparaten daarvan; Veratrinum en de praeparaten daarvan; Strychninum en de praeparaten daarvan; Nux Vomica en de praeparaten daarvan; Mercurius Sublimatus Corrosivus, Jodidum Hydrargyri.

De andere kast bevat:

alle kwikbereidingen behalve de bovengenoemde; Opium en de

---

(1) Wegens de grootere uitvoerigheid van *dit* wetsontwerp, bl. 147—167, kunnen wij hier slechts opnemen de artt. die *bepaaldelijk* betrekking hebben op de Apothekers en Apotheken.

RED.

praeparaten daarvan; Syrupus Papaveris albi; de narcotische extracten; de narcotische poeders; de narcotische tincturen; Spaansche vliegen en de tinctuur daarvan.

Van deze rangschikking kan, met goedvinden van den provincialen scheikundige, worden afgeweken, die ook aan de andere in de Pharmacopoea niet opgenoemde vergiften, hunne plaats aanwijst.

Alle voorwerpen, welke vergiften bevatten, voeren, nevens den naam duidelijk leesbaar het woord *vergif*.

Van de eerste kast berust de sleutel bij uitsluiting bij den apotheker.

Art. 7. Het is den apothekers verboden, geneesmiddelen af te leveren dan op voorschriften door erkende geneeskunstoefenaren afgegeven, of door dezen of door den Arrondissements-arts geviseerd.

Het staat hun vrij, zonder nieuw voorschrift aan denzelfden lijder in hetzelfde ziektegeval, hetzelfde geneesmiddel af te leveren.

Art. 8. De apotheker aan wien voorschriften, niet door eenen erkenden geneeskunstoefenaar afgegeven, noch door dezen, of door den Arrondissements-arts *geviseerd*, worden aangeboden, is verpligt die aan te houden en aan den Arrondissements-arts ter hand te stellen met aanwijzing, zoo mogelijk van dengene, die hem dezelve heeft aangeboden.

Art. 9. De apothekers schrijven wekelijks, in een register, de voorschriften over der afgeleverde geneesmiddelen.

Zij schrijven zonder uitstel in een ander register elke aflevering van vergif, met vermelding van den dag waarop, en van den persoon, aan wien de aflevering geschiedt.

De bladzijden dezer registers worden, alvorens gebruikt te worden, door den Arrondissements-arts genummerd, gekantteekend en gewaarmerkt.

Art. 10. De apothekers zijn verpligt deze registers, mitsgaders de voorschriften der geneesmiddelen en de aanvragen om vergif, met de daartoe behoorende vergunningen, naar volgorde geliasseerd, gedurende *twintig* jaren te bewaren, en het een en ander aan de geneeskundige en andere bevoegde ambtenaren op hunne vordering te vertoonen.

Art. 11. De op voorschrift van eenen geneeskunstoefenaar afgeleverde geneesmiddelen voeren eene duidelijke aanwijzing des lijders, of bij ziekten van geheimen aard, eene letter of een cijfer, voorts de wijze van gebruik, den dag der aflevering, en den naam des apothekers.

Deze opschriften worden bij geneesmiddelen tot inwendig gebruik op *ongekleurd* en bij die tot inwendig [lees: *uitwendig*] gebruik op *blaauw* papier gesteld.

Art. 12. Het is den apotheker verboden, van de voorschriften der geneeskunstoefenaren af te wijken.

Indien hij daarin eene dwaling meent te erkennen, onderwerpt hij zijnen twijfel aan het oordeel van den geneeskunstoefenaar, en, bij diens afwezigheid, aan dat van den Arrondissement-arts.

Art. 13. Het is den apotheker geoorloofd zonder voorschrift van eenen geneeskunstoefenaar alle zoodanige geneesmiddelen als bij reglement van algemeen bestuur zullen worden aangewezen, tot de daarbij te bepalen hoeveelheden af te leveren.

Deze geneesmiddelen voeren ten opschrift den Nederduitschen of den meest gebruikelijken naam van het middel, mitsgaders van den dag der aflevering en den naam des apothekers.

Art. 14. Het is den apothekers insgelijks geoorloofd op plaatsen, waar geene droogisten gevestigd zijn, geneesmiddelen af te leveren aan hunne kunstgenooten, droogisten, erkende veeartsen en geneeskunstoefenaren, tot het leveren van geneesmiddelen bevoegd, mitsgaders aan personen, die dezelve ter uitoefening van hun beroep behoeven.

Art. 15. Het is den apothekers niet geoorloofd, tevens het beroep van droogist uit te oefenen, noch uit hunne apotheek andere voorwerpen dan geneesmiddelen af te leveren.

Art. 16. Het is den apothekers verboden, eenig vergif, uitgezonderd als geneesmiddel, af te leveren, dan op plaatsen, waar geene droogisten gevestigd zijn, en aldaar niet dan aan hunne kunstgenooten, droogisten, erkende veeartsen en geneeskunstoefenaren tot het leveren van geneesmiddelen bevoegd, mitsgaders aan personen, die dezelve ter uitoefening van hun beroep behoeven, op schriftelijke vergunning van den Arrondissements-arts, of van het hoofd van het plaatselijk bestuur.

Deze aflevering heeft geene plaats, dan op onderteekende aanvragen, en niet dan in een verzegeld voorwerp, waarop, nevens den naam het woord *vergif* duidelijk is uitgedrukt.

Art. 17. Elke apotheker is verpligt, het bewijs zijner bevoegdheid te laten viseren, door den Arrondissements-arts der plaats, waar hij zich vestigt.

Art. 18. Het is den apotheker verboden, met eenen geneeskunstoefenaar regtstreeks of zijdelings eenige overeenkomst aan te gaan, betrekkelijk het leveren van geneesmiddelen aan zieken.

Art. 19. Het is hem insgelijks verboden, regtstreeks of zijdelings, naar het getal van personen of voorschriften, de levering van geneesmiddelen aan te nemen.

De overeenkomsten in strijd met dit verbod zijn nietig.

Dit verbod geldt niet de apotheken, die, voor rekening van plaatselijke besturen, uitsluitend ten behoeve van armenbesturen, Godsen Weeshuizen en andere liefdadige inrigtingen gehouden worden.

Art. 20. De apothekers staan der regterlijke magt ten dienste, wanneer hunne hulp door deze wordt ingeroepen, ten zij voldoende redenen van verhindering aanwezig zijn.

Art. 21. Zij verleenen hunne hulp wanneer die door geneeskundige of andere ambtenaren, in het algemeen belang, gevorderd wordt, tenzij voldoende redenen van verhindering bestaan.

Art. 22. Zij zijn tot geheimhouding verpligt van al hetgeen in

de uitoefening van hun beroep, hun als geheim is toevertrouwd of hetgeen in die uitoefening te hunner kennis komt, waarvan de mededeeling aan zieken of anderen tot nadeel of oneer kan strekken.

Art. 23. Van elk in de uitoefening van hun beroep te hunner kennis gekomen geval van eenen geweldigen dood door misdrijf, van eenen dood waarvan de oorzaak verdacht is, van zware verwonding of van vergiftiging doen zij onverwijld aangiften aan het regterlijk gezag met uitzondering van hetgeen hun als geheim in die uitoefening is toevertrouwd.

Dezelfde verpligting rust op hen ten opzigte van overtredingen dezer wet, van de wet op de uitoefening der geneeskunst, of van eenige verordening van geneeskundige politie.

Art. 24. Het is den apothekers verboden, door middel van tijdschriften, dagbladen, circulaires of aanplakbilletten zoodanige aankondigingen te doen als ten doel hebben de aandacht op bijzondere bij hen voorhanden zijnde geneesmiddelen te vestigen.

Art. 25. Het is niet geoorloofd meer dan ééne apotheek, hetzij voor eigene rekening, hetzij voor rekening van anderen waar te nemen, het geval van art. 31 uitgezonderd.

Het staat den eigenaar van eene of meer apotheken vrij deze door erkende apothekers te laten waarnemen, die alsdan verantwoordelijk zijn voor alles wat die waarneming betreft.

Art. 26. De uitoefening van hun beroep wordt door den regter voor altijd verboden aan de apothekers, welke zich hebben schuldig gemaakt aan het misdrijf, voorzien bij art. 317 van het Wetboek van Strafregt.

Art. 27. De uitoefening van hun beroep kan door den regter worden verboden,

voor den tijd van *drie* tot *tien jaren*, aan de apothekers, welke veroordeeld worden, ter zake dat zij, in de uitoefening van hun beroep, opzettelijk door het afleveren van schadelijke artsenijen of van andere middelen ziekte of feitelijke beleediging hebben veroorzaakt,

voor den tijd van *een* tot *vijf jaren* aan de apothekers welke in de uitoefening van hun beroep het misdrijf hebben gepleegd, voorzien bij art. 319 van het Wetboek van Strafregt,

voor den tijd van *zes maanden* tot *drie jaren* aan de apothekers, welke, in de uitoefening van hun beroep, zich hebben schuldig gemaakt aan het misdrijf, voorzien bij art. 320 van genoemd wetboek.

Art. 28. Het gezegd verbod gaat in met den eersten dag, waarop het arrest of vonnis, waarbij dat verbod is toegepast, mag worden ten uitvoer gelegd, ten ware de regter daarvoor een later tijdstip mogt hebben vastgesteld.

Art. 29. Den apothekers, welke zich bij voortduring schuldig maken aan wangedrag, onzedelijkheid of merkelijke achteloosheid, of welke doorgaande blijken van ongeschiktheid geven, kan op klagte van den Provincialen-arts en op vordering van het Openbaar Ministerie de belanghebbende gehoord, of deze behoorlijk geroepen,

door de Arrondissements-Regtbank, in raadkamer vergaderd, de uitoefening van hun beroep tijdelijk of voor altijd worden verboden, behoudens *beklag* aan het *Provinciaal Geregtshof.*

Art. 30. Bij overlijden van eenen apotheker stellen de naastbestaanden of de gezagvoerders ten sterfhuize, tot dat nader in de waarneming van de apotheek is voorzien, de sleutels van de beide vergifkasten, binnen vier en twintig uren in handen van den Arrondissements-arts, en, bij ontstentenis van dezen, in die van het hoofd van het plaatselijk bestuur.

Art. 31. Het staat den naastbestaanden van den overleden apotheker of den gezagvoerders ten sterfhuize vrij, onder goedkeuring van den Arrondissements-arts, eenen in de plaats gevestigden apotheker of eenen tot de uitoefening van dat beroep nog niet bevoegden adsistent met de waarneming der apotheek te belasten.

Deze waarneming duurt, zonder vergunning van den Provincialen-arts, niet langer dan zes maanden.

Art. 32. Ingeval van opheffing eener apotheek, worden de aanwezige vergiften, niet dan aan de personen, en op de wijze, bij art. 16 vermeld, afgeleverd.

Art. 33. Op de geneeskunstoefenaren tot het leveren van geneesmiddelen bevoegd, zijn de voorschriften dezer paragraaf, mitsgaders de straffen, op de overtreding daarvan gesteld, van toepassing.

§ 3. *Van het visiteren der Apotheken.*

Art. 42. De provinciale scheikundige bijgestaan door den Arrondissements-arts of door eenen anderen deskundige, onder behulp van de vereischte bedienden, onderzoekt, zoo dikwerf hij dit noodig oordeelt, de apotheken, en al wat daartoe behoort, op den voet en de wijze als bij reglement van Algemeen Bestuur is bepaald.

Art. 43. De apotheker is verpligt aan de visitatoren toegang te verleenen tot zijn winkel, werkplaatsen en bergplaatsen van toestellen en geneesmiddelen, mitsgaders van al hetgeen verder tot de apotheek behoort.

De apothekers zorgen, dat dit onderzoek ook bij hunne afwezigheid kunne plaats hebben.

Art. 44. De provinciale scheikundige dient jaarlijks aan den Provincialen arts een vergelijkend verslag in van den toestand der apotheken in zijne provincie.

Art 45. Indien bij het onderzoek ondeugdelijke geneesmiddelen worden aanwezig bevonden, en de apotheker derzelver onvoldoenden aard erkent, worden die middelen ten genoege van den provincialen scheikundige verbeterd of door dezen vernietigd.

Art. 46. Bij beweerde deugdelijkheid van den kant des apothekers, voorzien de visitatoren de geneesmiddelen van eenen omslag welken zij verzegelen, en waarop zij, met den apotheker, hunne naamteekening stellen, onder vermelding van den naam des middels, en van dag, maand en jaar.

De provinciale scheikundige zendt gezegde geneesmiddelen aan den Provincialen-arts, die deze, met eenen anderen deskundige en eenen door den betrokken apotheker binnen eenen bepaalden tijd aan te wijzen kunstgenoot, onderzoekt.

Bij gebreke van deze aanwijzing, benoemt de Provinciale-arts, in de plaats van den laatstgenoemde, eenen anderen deskundige.

De geneesmiddelen, bij dit onderzoek ondeugdelijk bevonden, worden ten genoege van den Provincialen arts verbeterd, of door dezen vernietigd, de deugdelijk bevondene aan den apotheker teruggegeven

Art. 47. Wanneer bij het onderzoek de apotheek in eenen zoodanig ordeloozen toestand of de geneesmiddelen van zoodanig slechte hoedanigheid bevonden worden, dat daardoor gevaar bestaat voor het leven of de gezondheid der verbruikers, is de provinciale scheikundige bevoegd de sluiting van de apotheek te bevelen, tot dat dezelve ten genoege van dien ambtenaar verbeterd zal zijn.

Art. 48. De apotheker welke zich door die sluiting bezwaard acht wendt zich tot den Provincialen-arts, die met eenen anderen deskundige [? en] eenen door den betrokken apotheker binnen eenen bepaalden tijd aan te wijzen kunstgenoot [,] tot een nieuw onderzoek overgaat.

Bij gebreke van deze aanwijzing benoemt de Provinciale arts in de plaats van laatstgenoemde eenen anderen deskundige.

Deze deskundigen beslissen omtrent de heropening der apotheek of de handhaving der sluiting tot dat dezelve ten genoege van den provincialen scheikundige verbeterd zal zijn.

Ingeval van handhaving der sluiting zijn de kosten van het onderzoek ten laste van den apotheker, in het tegenovergestelde geval, ten laste van den Staat.

Art. 49. Op de geneeskunstoefenaren tot het leveren van geneesmiddelen bevoegd, zijn de voorschriften dezer paragraaph, mitsgaders de straffen op de overtreding daarvan gesteld, van toepassing.

Zij leggen bij elk onderzoek aan de visitatoren eene lijst over van de bij hen voorhanden zijnde bij de provinciale reglementen niet aangewezene geneesmiddelen.

—

[De memorie van toelichting op dit ontwerp (bl. 168-197) heeft het volgende ter algemeene inleiding:

»Het wets-ontwerp, welks bepalingen bij deze memorie worden toegelicht, bevat de regeling van de uitoefening der beroepen en bedrijven, die aan de geneeskunst de materiele hulpmiddelen verschaffen waarover zij, om behoorlijk te worden uitgeoefend, moet kunnen beschikken. Het naauwe verband der hier voorgestelde verorderingen met het ontwerp van wet op de uitoefening der geneeskunst, valt van zelf in het oog, en bij eene slechts opperlakkige inzage van het onderhavige ontwerp, zal dadelijk blijken an de overeenkomst van menige van deszelfs bepalingen met

voorschriften, in het evenbedoelde wets-ontwerp vervat. Eene vergelijking van de artt. 11, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 73, 74. 75, 76, 77 en 86 van het tegenwoordig ontwerp, met de artt. 26, 13, 25, 15, 17, 18, 29, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 48, 49 en 58 van het ontwerp van wet op de uitoefening der geneeskunst zal dit duidelijk doen zien. Men meent dan ook ten opzigte van de evengenoemde bepalingen van het onderhavige ontwerp te kunnen verwijzen naar de toelichting van de daarmede overeenstemmende voorschriften van het andere wetsontwerp en zal alleen dan bij die bepalingen blijven stilstaan, wanneer eenig belangrijk punt van verschil, zulks noodzakelijk maakt."]

IV.

HANDELINGEN VAN DE PROVINCIALE BESTUREN,

en V.

HANDELINGEN VAN DE GEMEENTE-BESTUREN.

Beide deze afdeelingen zijn, wegens hare uitvoerigheid, moeten blijven liggen, doch zullen, daar zij bewerkt zijn, weldra anders worden medegedeeld.

HOOFDSTUK IV.

VERSLAGEN VAN DE ONDERSCHEIDENE PROVINCIALE EN PLAATSELIJKE COMMISSIEN VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT,

AANGAANDE HARE VERRIGTINGEN GEDURENDE HET JAAR 1850. (1)

I.

PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT IN NOORD-BRABANT.

. . . . . De Commissie refereert zich, kortheidshalve aan den inhoud der Staten, en de daarin voorkomende bemerkingen.

(1) Bij deze verzameling missen alléén de verslagen van de Provinciale en Plaatselijke Commissien van *Zeeland* en die van *Zuid-Holland*, Afdeeling *Dordrecht*, welke niet waren ingekomen (vg. ten aanzien

Klagten of bezwaren tegen in deze Provincie gevestigde Geneeskunstoefenaren, wegens misslagen in hunne praktijk of zedelijk gedrag, zijn bij de Commissie niet ingekomen; de geneeskundige dienst heeft niets te wenschen overgelaten.

Een enkel bezwaar wordt nogtans ter harer kennis gebragt.

De Heel- en Vroedmeester R. te . . . . , wiens hulp bij eene barende, te O. in deze Provincie was ingeroepen, schijnt de *Sectio Cesarea*, met een noodlottig gevolg verrigt te hebben. — Hiervan was door den Brigade-Kommandant der Maréchaussée te B., den 1 November 1850 een P. V. opgemaakt, hetwelk door den Heer Officier van Justitie alhier, bij brief van 4 daaraanvolgende N°. 1059, is gerenvoijeerd, om Berigt, »of er *al* of niet termen bestonden gemelden R. deswegens in regten te betrekken;" — van het voorval zelve, geen berigt ontvangen hebbende, noch uit den gebrekkigen inhoud van het P. V., evenmin uit het gerequireerde rapport van den Burgemeester van O., eenige voldoende aanduidingen hebbende kunnen verkrijgen, was de Commissie van oordeel, zoo uithoofde der bekende kunde van den Heer R., als dat dezelve onder het ressort der Provinciale geneeskundige Commissie in *Limburg* behoort, deze zaak buiten vervolg te laten.

Geen bijzondere berigten wegens moeijelijke of tegennatuurlijke verlossingen ontvangen zijnde, is de daarvan op te maken staat als overbodig geacht.

De gezondheidstoestand der ingezetenen in dit gewest is gedurende het afgeloopen jaar, met uitzondering van de hier en daar geheerscht hebbende pokziekten, zeer gunstig geweest. Epidemische ziekten zijn er niet waargenomen; de gewone voor- en najaarskoortsen van eenen intermitteerenden aard werden hier en daar sporadisch opgemerkt. Te *Bergen op Zoom* hebben zich eenige weinige gevallen van Typhus voorgedaan, die nog al van ernstigen aard toeschenen, en die voor lijders van gevorderden leeftijd soms doodelijk waren. Bij jeugdigere gestellen was de afloop daarentegen gunstig.

Overigens waren er weinig zieken. De bestaande waren meest catharaal, rheumatisch of ligt gastrisch; onder de kinderen deden zich sporadisch mazelen en kinkhoest voor. Het verzuimen van tijdige geneeskundige hulp; het gebruiken van zoogenaamde huismiddelen, of het te spoedig aan de lucht blootstellen van de naauwelijks hersteldden, mag als de oorzaak van den ongunstigen soms doodelijken afloop bij sommigen worden beschouwd.

Aangezien er geene epidemische ziektens geheerscht hebben, is de daarvan op te maken staat vervangen, door eenen staat van

---

van het niet ingekomen verslag van de Afd. *Dordrecht*, over 1849, dit *Jaarboek*, Jaargang 1850—1851, bl. 484.) — De verslagen der *Plaatselijke* Commissiën van *Rotterdam* en *Middelburg*, die desniettemin hier achter voorkomen, hebben wij aan de *regtstreeksche* toezending dier Commissien *zelve* te danken. Red.

pokziekten, die hierbij wordt overgelegd. Deze ziekte in meerdere of mindere mate in een 18 tal gemeenten dezer Provincie geheerscht hebbende, zal het Uwe Excellentie blijken, dat vooroordeel en nalatigheid, veelal de oorzaak dezer ziekte waren; vermits slechts weinige deugdelijk gevaccineerden door de ware *kinderziekte* zijn aangetast geweest; overigens refereert de Commissie zich aan den inhoud van dezen staat en de daarin vervatte algemeene bemerkingen.

Het getal der in de 18 gemeenten, hetzij aan variolae, varioloides of varicellae gelaboreerd hebbende personen bedraagt 597, waarvan 558 zonder en 11 met gebreken zijn hersteld en 28 overleden.

Het werk der koepokinënting is intusschen in 1850 bijzonder gunstig geweest, en heeft zelfs dat van den jare 1848 verre overtroffen.

Het resultaat der verrigtte vaccinatien in vergelijk met 1849 is als volgt:

in 1850 gevaccineerd	8580 Gr.	810 Bel.	9390	in Totaal.
in 1849 »	6622 —	332 —	6954	»
dus in 1850 meerder	1958 Gr.	478 Bel.	2436	in Totaal.

De algemeene staat der door de verschillende Vaccinateurs en verdere Geneeskunstoefenaren verrigtte koepokinentingen hierbij overleggende, zal Uwe Excellentie de overtuiging geven, dat hunnen arbeid met den meesten ijver en belangstelling is geschied.

Bij vergelijk van den onderwerpelijken staat, met de opgave van het Provinciaal Bestuur, zal een verschil worden aangetroffen van 60 Gr. 40 tegen Bel. 100 in Totaal, hetwelk misschien aan de vitieuse opgaven van eenige gemeente-Besturen is te wijten; de Commissie is van oordeel geweest dit getal te moeten bij behouden, omdat de nominatieve lijsten voor haar lagen.

De rekening en daartoe behoorende bijlagen hierbij overleggende, alsmede de verslagen der Plaatselijke Geneeskundige Commissien van *'s Bosch*, *Breda* en *Bergen op Zoom*, heeft zij de eer dit haar jaarverslag over 1850 te eindigen.

's Hertogenbosch, den 29 Augustus 1851.

—

STAAT DER VERRIGTE KOEPOKINENTINGEN
door de
verschillende Vaccinateurs en Geneeskunstoefenaren in de Provincie Noord-Brabant, in 1850.

Aan dezen Staat ontleenen wij hier slechts de volgende totalen:

	gratis	tegen belooning.	totaal generaal.
Getal gevaccineerden in het eerste kwartaal	103	8	111
tweede »	3268	204	3472
derde »	4514	146	4660
vierde »	685	452	1137
	8570	810	9380

STAAT der Pokziekte welke in de daarbij genoem

Volgnummer.	Gemeenten waarin de ziekte heeft geheerscht.	AARD DER ZIEKTE.	DOOR WIEN TER KENNISSE GEBRAGT.	WANNEER.
1	Almkerk.	Kinderziekte.	Staatsraad Gouverneur.	1 Febr. 1850 N°. 22
2	Breda.	id.	Afzonderlijk rapport der Leden der Provinciale, en verslag der Plaatselijke Geneeskundige Commissie te Breda.	26 Mei 1851 en 24 Maart te voren N°. 138.
3	Cuyk.	id.	Getrokken uit de vaccine lijsten.	»
4	Deurne.	id.	Als voor.	»
5	Emmickhoven.	id.	Staatsraad Gouverneur.	4 April 1850 N°. 17.
6	Grave.	id.	Getrokken uit de vaccine lijsten.	»
7	Hooge en lage Zwaluwe.	id.	Als voor.	»
8	Klundert.	id.	Burgemeester van Klundert.	19 October 1850 N°. 422/4.
9	Made.	id.	Getrokken uit dé vaccine lijsten.	»
10	Oss.	id.	Staatsraad Gouverneur en Burgemeester van Oss.	5 Julij N°. 15 en 3 en 6 D. N°. 568 en 569
11	Oudenbosch.	id.	Getrokken uit de vaccine lijsten.	»
12	Rozendaal.	id.	Burgemeester van Rozendaal, Lid der Prov. Commissie te Bergen op Zm., Staatsraad Gouverneur.	17 Januarij 19 en 18 dito N°. 14
13	Rijsbergen.	id.	Getrokk. u. d, vacc. lijst.	
14	Steenbergen.	id.	id.	»
15	Terheiden.	id.	id.	»
16	Velp.	id.	id.	»
17	Werkende of Sleeuwijk.	id.	id.	»
18	Zundert.	id.	id.	»
				Totaal . .

de gemeenten heeft geheerscht, in den jare 1850.

GETAL DER AAN DE KINDERZIEKTE					ALGEMEENE BEMERKINGEN.
Gelaboreerd hebbende personen	daarvan herst. zonder gebreken	daarvan herst. met gebreken	Overleden.	Totaal.	
8	1	4	3	8	Onaangezien de vroeger herhaalde aansporingen van de zijde der Commissie schijnt het vooroordeel tegen de vaccine nog niet opgeheven te zijn, getuige het geringe getal vaccinatien welke hebben plaats gehad.
125	116	1	8	125	Deze ziekte is het minste onder de geringere of gealimenteerde volksklasse waargenomen, als genoodzaakt hunne kinderen te doen vaccineren. — De burgerklasse hierin meer nalatig, heeft dan ook de slagtoffers te betreuren gehad.
3	3	»	»	3	
2	2	»	»	2	
37	34	2	1	37	Als bij Almkerk; — eerst bij het uitbreken der kinderziekte schijnt men aan de inënting te hebben gedacht.
14	12	»	2	14	Waren niet gevaccineerd.
306	300	»	6	306	Van af de maand April had deze ziekte haren aanvang genomen. 270 waren gevaccineerd, bij welke dan ook slechts varioloïdes of varicellae hebben geheerscht,. — *drie* der gesuccumbeerden stierven aan ware variolae; terwijl van de drie anderen, de eerste aan typhus, de tweede aan apoplexia pulmonum, en de derde aan haemoptysis, nadat de zwelling plotseling was verdwenen, overleden. De vaccinateur was in het begin van April reeds naar Rotterdam verplaatst.
1	1	»	»	1	
10	9	1	»	10	Een vijftal uit deze waren wegens *vooroordeel* niet gevaccineerd. Een derzelve naar Giessendam geweest zijnde waar de kinderziekte destijds heerschte, bragt dezelve over, en taste de overige aan, terwijl de gevaccineerde broeders en zusters vrij bleven.
16	11	1	4	16	Onderscheidene van deze waren vroeger gevaccineerd, laboreerden dus aan varioloïdes of varicellae. — Bijkomende omstandigheden hebben de sterfte veroorzaakt, volgens het rapport van den Geneeskundige.
31	31	»	»	31	27 dezer waren vroeger ingeënt, en laboreerden alzoo slechts aan varioloïdes of varicellae. Dit geval heeft echter aanleiding gegeven tot eene herinënting. — Een der Med. Doctores te Oudenbosch heeft deze kunstbewerking bij 248 personen van 10 tot 25 jaren verrigt, die allen de kenmerken eener vroegere inënting droegen; — slechts bij 52 liep de inënting voldoende af; — bij de overige vertoonden zich eenige puistjes die spoedig verdroogden, en met de ware koepok niets gemeens hadden.
2	2	»	»	2	
4	4	»	»	4	Een derzelve was vroeger gevaccineerd.
1	»	1	»	1	
4	3	»	1	4	
1	1	»	»	1	De broeders van dezen lijder tijdens de ziekte ingeënt bleven vrij.
21	20	1	»	21	
11	8	»	3	11	
597	558	11	28	597	

Plaatselijke Geneeskundige Commissie te 's Hertogenbosch.

In overeenstemming met Art. 39 van Zr. M. Besluit van 31 Mei 1818 heeft de Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te *'s Bosch* de eer voor haar algemeen verslag over het afgeloopen jaar 1850 het volgende te berigten.

Dat zij in het afgeloopen jaar de winkels der Artsenijmengers benevens de werktuigen der Heel- en Verloskundigen binnen deze stad gevisiteerd hebbende, dezelve over het algemeen in eenen zeer goeden staat hebben bevonden.

Drie leerlingen in de Heel- en Verloskunde zijn bij deze Commissie ingeschreven.

Gedurende het jaar 1850 zijn door de beide Heeren Vaccinateurs Dr. VAN HEYST en Chir. DE KLERCK gevaccineerd een getal van 546 gratis en 11 tegen belooning. Totaal 557.

Terwijl de Nominative lijsten successivelijk na het eindigen van elk kwartaal overeenkomstig het besluit van het Provinciaal Bestuur dato 18 Julij 1845 N°. 11 aan de Provinciale Geneeskundige Commissie zijn ingezonden; terwijl de overige geneeskunstoefenaren alhier gevestigd, allen kennis hebben gegeven, dat zij gedurende 1850 geene vaccinatien hebben verrigt.

Wijders is van hier vertrokken de WelEd. Heer J. B. A. GOYARTS, Med. Dr. naar *Zevenbergen.*

Geene klagten ten aanzien van uitoefening van eenige tak der Geneeskunde door onbevoegden, noch wegens misslagen in de praktijk zijn ter kennisse der Commissie gebragt of ingekomen.

De gezondheidstoestand der inwoners van *'s Hertogenbosch* is in het afgeloopen jaar bijzonder gunstig geweest. Epidemische ziekten zijn niet waargenomen, Endemische waren gering en meest goedaardig. Exanthematische vertoonden zich behalve eenige varicellae niet. Kinkhoest heeft de eerste vier maanden van dit jaar sporadisch geheerscht. Verzuim van tijdige Geneeskundige hulp en misbruik van zoogenoemde huismiddelen was oorzaak van den dood van eenige kinderen.

's Bosch, 12 Februarij 1851.

Plaatselijke Geneeskundige Commissie te Breda.

De Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt der stad *Breda,* heeft de eer UwEd. te doen geworden het jaarlijksch verslag over den jare 1850.

De toestand der Apothekers-winkels, der Heel- en Verloskundige instrumenten zijn door haar behoorlijk onderzocht.

Ook brengt de Commissie bij dit verslag ter uwer kennisse, dat in *Breda,* haar ressort, in dit jaar 1850, gedurende de eerste tien maanden niet dan gewone sporadische ziekten zich voordeden; in

het midden van November echter, vertoonden zich de natuurlijke kinderpokken, die in den beginne de lage Volksklasse aantastten en zich meer en meer verspreidden. — De gevaccineerden werden hier en daar door Varioloides, en de niet gevaccineerden door echte pokken aangetast; zelfs van de laatste gingen daardoor eenigen ten gronde.

De Commissie heeft zich destijds onledig gehouden, met alle voorzorg, de Geneeskundigen en de Regering aan te bevelen en voor te schrijven, alsmede, door de Vaccinateurs, de overgebleven ongevaccineerden zoo veel mogelijk, doen vaccineren.

GETAL DER VERRIGTTE VACCINATIEN IN HET:									GETAL DERGENE WELKE AAN DE KINDERZIEKTE HEBBEN GELABOREERD.			
1. Kwartaal.		2. Kwartaal.		3. Kwartaal.		4. Kwartaal.		Totaal Generaal.	Die daarvan zijn opgekomen.		Overleden.	Totaal.
Gr.	Bel.	Gr.	Bel.	Gr.	Bel.	Gr.	Bel.		Zonder gebreken.	Met gebreken.		
»	»	»	»	»	8	»	»	8	7	»	1	7
»	»	45	»	100	»	»	»	145	»	»	»	»
»	»	33	»	30	»	»	»	63	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	39	»	2	41
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	10	»	»	10	10	»	1	11
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	13	»	»	13	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	60	1	5	66
»	»	78	»	130	31	»	»	239	116	1	9	126

Aldus opgemaakt door de Plaatselijke Geneeskundige Commissie te Breda, den 24 *Maart* 1851.

Plaatselijke Geneeskundige Commissie te Bergen op Zoom.

Wij hebben de eer UwelEd. Zeer Gel. bij deze het gewoon jaarlijks verslag onzer werkzaamheden gedurende het ll. jaar, alsmede dat omtrent den algemeenen gezondheidstoestand te dezer stede te doen geworden.

Bij de visitatie der Apothekerswinkels en van de instrumenten der Heel- en Verloskundigen hebben wij ons van den goeden toestand derzelve overtuigd.

Veranderingen in het personeel der Geneeskunstoefenaren hebben er niet plaats gehad.

De benoeming van stads vaccinateurs heeft blijkens het door Hun Ed. verrigtte getal vaccinatien in het afgeloopen jaar aan het oogmerk blijven voldoen. Zoo al niet het aantal van gevaccineerden grooter is geworden, of liever het vaccineren meer geregeld en algemeen geschiedt dan vroeger, hebben de opgaven daarvan toch zeker meer geregeld plaats dan vroeger. Wij refereren ons daaromtrent verder aan de UwelEd. Zeer Gel. vroeger toegezonden staten en negatieve verklaringen.

Leerlingen in de Heel-, Verlos-, of Artsenijmengkunde zijn er niet ingeschreven.

De gezondheidstoestand was te dezer stede over 't geheel vrij gunstig. Alleen van het begin der maand Junij tot op het laatst van Julij kwamen er eenige, waaronder hoogst ernstige gevallen van Typhus voor, die voor lijders van meer gevorderden leeftijd vaak doodelijk was, terwijl bij jeugdiger lijders de afloop ook zoo ver ons bekend is algemeen gunstig was. De vorm was verschillend, hetzij gastrisch bilieus of nerveus en putride. — Overigens waren er zoo wel in het voor- als najaar slechts een middelmatig aantal van zicktegevallen, meest van catarrhalen of rheumatischen of ligt gastrischen aard, terwijl zich bij kinderen eenige gevallen van mazelen en kinkhoest opdeden, die over 't geheel zeer gunstig afliepen.

Het getal der geboorten heeft dat der sterfgevallen overtroffen met 124, zijnde het cijfer van eerstgenoemde 268, dat der laatste 144, terwijl als doodgeboren aangegeven zijn 13.

Bergen op Zoom, 8 Maart 1851.

II.

PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT IN GELDERLAND.

Personeel der Commissie.

Ter vervulling der vacature, in het personeel der Commissie ontstaan door het overlijden van den Heer J. F. SACHSE, Heel- en

Vroedmeester te *Harderwijk*, werd, bij Kon. Besluit van den 24 October 1850, tot Lid der Commissie benoemd de heer J. P. Enklaar, Stedelijk en Plattelands Heel- en Vroedmeester, te *Velp*, welke heer in de eerstvolgende vergadering der Commissie den vereischten eed aflegde en zitting nam.

—

Examina.

Tot aflegging van examina, welke plaats hadden overeenkomstig de Ministeriële dispositie van den 14 Februarij 1850, No. 100, 5. Afd., meldden zich aan, en tot de uitoefening der praktijk werden toegelaten:

1°. *Als Stedelijke Heelmeesters:*

a) N. S. Koning, reeds bevorderd tot plattelands Heelmeester in *Gelderland*.
b) G. Beusekamp, bijgenaamd Nieveld.
c) J. Koning, reeds bevorderd tot plattelands Heel- en Vroedmeester in *Gelderland*.

2°. *Als plattelands Heelmeester:*

a) J. G. H. W. Lammersmann.
b) E. G. Huender.
c) F. J. Spruyt.

3°. *Als Scheeps-Heelmeesters:*

a) F. J. Spruyt, zoo even genoemd.

4°. *Als Vroedmeesters:*

a) J. G. H. W. Lammersmann, boven genoemd.
b) C. P. Silvius, reeds bevorderd tot plattelands Heelmeester te *Dordrecht*.
c) M. Wolf, reeds bevorderd tot Stedelijk Heelmeester te *Amsterdam*.
d) C. Ellerman, reeds bevorderd tot Stedelijk en plattelands Heelmeester te *Amsterdam*.
e) H. H. Bischoff, reeds bevorderd tot Stedelijk Heel- en plattelands Vroedmeester te *Middelburg*.
f) G. Ribbius, reeds bevorderd tot Stedelijk en plattelands Heelmeester te *Amsterdam*.
g) N. S. Koning, boven genoemd.
h) A. F. L. Chrisstoffels, reeds bevorderd tot plattelands Heelmeester in *Gelderland*.

5°. *Als Apothekers:*

a) C. F. Otterbein.
b) M. A. Middelhoven.

6°. *Als Vroedvrouwen:*

a) M. Biljard.
b) A. M. Seybel.
c) E. Wijnbergen.
d) C. A. T. Hubscher. In het getuigschrift van deze persoon is de vereerende onderscheiding geplaatst, dat zij bij haar examen buitengewone blijken van bekwaamheid heeft gegeven.

Voorts reikte de Commissie, op hun speciaal verzoek, een getuigschrift uit als Stedelijk Vroedmeester aan den Heer H. J. Berghuis van Woortman, die, op den 17 April 1840, door haar tot plattelands Vroedmeester bevorderd was, en als Drogisten aan de beide bovengenoemde door haar bevorderde Apothekers Otterbein en Middelhoven.

Wegens ongenoegzame bewijzen van bekwaamheid zag de Commissie zich verpligt af te wijzen:

1°. *Als plattelands-Heelmeesters:*

Drie personen.

2°. *Als Scheeps-Heelmeester:*

Een persoon.

Admissiën.

Door het viseren hunner diplomata of getuigschriften werden tot de uitoefening der praktijk toegelaten:

1°. *Als Medicinae Doctores:*

a) P. J. Smid, bevorderd te *Groningen*, d. 24 Junij 1845.
b) J. van der Elst, bevorderd te *Leiden*, d. 16 November 1848.
c) G. J. Knockers van Oosterzee, bevorderd te *Leiden*, d. 1 Junij 1849.
d) J. F. G. Neeb, bevorderd te *Leiden*. d. 25 Junij 1849.
e) J. J. Woltersom, bevorderd te *Utrecht*, d. 2 Mei 1850.
f) B. D. F. Huysman, bevorderd te *Utrecht*, d. 29 Januarij 1849.
g) C. Vermeulen, bevorderd te *Utrecht*, d. 22 Maart 1850.

2°. *Als Chirurgiae Doctores:*

a) J. F. G. Neeb, bevorderd te *Leiden*, d. 17 Mei 1850.
b) J. E. Mestingh, bevorderd te *Utrecht*, d. 29 Junij 1850.

3°. *Als stedelijke Heelmeesters:*

a) H. van Everdingen, bevorderd te *Maastricht*, d. 26 April 1836.
b) H. H. Bischoff, bevorderd te *Middelburg*, d. 11 April 1844.
c) M. Wolf, bevorderd te *Amsterdam*, d. 3 Julij 1845.
d) G. Ribbius, bevorderd te *Amsterdam*, d. 29 December 1849.
e) C. Ellerman, bevorderd te *Amsterdam*, d. 27 Maart 1848.

4°. *Als plattelands Heelmeesters:*

a) H. van Everdingen, bevorderd te *Maastricht*, d. 16 April 1838.
b) G. Ribbius, bevorderd te *Amsterdam*, d. 4 Julij 1849.
c) C. Ellerman, bevorderd te *Amsterdam*, d. 27 December 1848.

5°. *Als Artis Obstetriciae Doctores:*

a) P. J. Smid, bevorderd te *Groningen*, d. 22 April 1846.
b) G. J. Knockers van Oosterzee, bevorderd te Leiden, d. 8 April 1850.
c) J. Brune, bevorderd te *Utrecht*, d. 16 Maart 1850.
d) J. F. G. Neeb, bevorderd te *Leiden*, d. 20 December 1849.
e) C. Lens, bevorderd te *Utrecht*, d. 12 Junij 1850.
f) B. V. de Witt Hamer, bevorderd te *Leijden*, d. 7 Junij 1850.
g) B. D. F. Huijsman, bevorderd te *Utrecht*, d. 7 Mei 1850.

6°. *Als Vroedmeesters:*

a) H. van Everdingen, bevorderd te *Maastricht*, d. 2 Mei 1836.
b) J. van Dijk, bevorderd te *Amsterdam*, d. 28 December 1848.

7°. *Als Apothekers:*

a) J. van Riel, bevorderd te *'s Gravenhage*, d. 5 Augustus 1845.
b) F. J. M. J. Klee van Cleeff, bevorderd te *Utrecht*, d. 21 October 1847.

8°. *Als Oogmeester:*

a) S. Elvenich, bevorderd te *Maastricht*, d. 24 November 1840.

9°. *Als Tandmeester:*

a) E. Oudschans, bevorderd te *Amsterdam*, d. 29 December 1846.

Vermindering van het personeel der Geneeskunstoefenaren.

1°. *der Medicinae Doctores:*

a) C. J. Loncq, te *Apeldoorn* (vertrokken).
b) J. J. W. van Loenen, te *Apeldoorn* (overleden).
c) J. H. A. van Basten Batenburg, te *Lichtenvoorde* (overleden).
d) L. H. Schumer, te *Warnsveld* (vertrokken).

2°. *der Gepensioneerde Chirurgijn-Majoors:*

a) P. Otten, te *Culenborg* (overleden).

3°. *der Heelmeesters:*

a) P. Otten, te *Culenborg* (overleden).
b) C. J. Milius, te *Zutphen* (overleden).

4°. *der Plattelands-Heelmeesters:*

a) P. D. Matak Fontein, te *Lunteren* (vertrokken).
b) T. J. Lammersmann, te *Terborg* (vertrokken).

5°. *der Artis Obstetriciae Doctores:*

a) J. J. W. van Loenen, te *Apeldoorn* (overleden).
b) F. W. B. Roding, te *'s Heerenberg* (de praktijk nedergelegd).

6°. *der Vroedmeesters:*

a) P. D. Matak Fontein, te *Lunteren* (overleden).
b) T. J. Lammersmann, te *Terborg* (vertrokken).

7°. *der Apothekers:*

a) J. Staverman, te *Elburg* (overleden).
b) H. J. Moltzer, te *Lienden* (de affaire gequiteerd).

8°. *der Vroedvrouwen:*

a) E. Searle, huisvrouw van Ferent, te *Bemmel* (overleden).
b) P. L. Voituron, te *Zalt-Bommel* (vertrokken).
c) A. F. Kerkhof, huisvrouw van van Wijnen, te *Nijmegen* (overl.).

9°. *der Droogisten:*

a) P. J. Meesters Goedersoon, te *Silvolde* (de affaire gequiteerd).

—

Personeel der bevoegde geneeskunstoefenaren:

Bij het einde van het jaar 1850 bedroeg het geheele getal der bevoegde Geneeskunstoefenaren:

a)	Medicinae Doctores	100.
aa)	Gepensioneerde Chirurgijn-Majoors . .	2.
b)	Chirurgiae Doctores.	18.
bb)	Heelmeesters	59.
bbb)	Heelmeesters ten platten lande . . .	112.
c)	Artis obstetriciae Doctores.	46.
cc)	Vroedmeesters	124.
d)	Artis Pharmaceuticae Doctores . .	geene.
dd)	Apothekers	76.
e)	Vroedvrouwen	130.
f)	Droogisten	28.
g)	Tandmeesters	4.

—

Inspectiën der Apothekers en Chirurgijnswinkels.

De Commissie had het genoegen, dat de visitatiën der Apothekers- en Chirurgijnswinkels, die over de gansche provincie met de

vereischte zorg plaats hadden, een gewenscht resultaat opleverden. Wel werden hier en daar aanmerkingen gemaakt, zelfs werden de zaken op enkele plaatsen in eenen min gunstigen staat gevonden, maar over het geheel genomen, meende zij tevreden te mogen zijn, en alleen aan de volgende personen oordeelde zij haar ongenoegen, bij missive te moeten te kennen geven :

1°. Aan den Heel- en Vroedmeester . . . . . te . . . ., omdat bij zijne afwezigheid, zijne heel- en verloskundige werktuigen niet schouwbaar waren, en onze gecommitteerden dus omtrent derzelver deugdelijkheid niet konden oordeelen, — iets, dat, in dit geval, het ongenoegen der Commissie te meer moest gaande maken, daar aan 's Mans echtgenoote wel de gansche bewaarplaats der geneesmiddelen was toevertrouwd, maar de werktuigen weggesloten waren, terwijl onze gecommitteerden hetzelfde, bij vorige visitatiën, bij denzelfden Geneeskunstoefenaar hadden moeten ondervinden, zoodat zijne werktuigen sedert verscheidene jaren niet gezien waren.

2°. Aan den Apotheker . . . . ., te V., omdat zijne greinschaal in eenen slechten en dus onbruikbaren staat gevonden werd, en zulks in weerwil dat hij reeds vroeger op het gebrekkige zijner greinschaal was opmerkzaam gemaakt.

3°. Aan Dr. . . . . ., te . . . ., omdat de voorraad zijner geneesmiddelen in eenen min gunstigen staat werd gevonden, zijne greinschaal nogmaals slecht was, gelijk reeds in vorige jaren werd aangemerkt, en de onderdeelen van het grein bij hem ontbraken.

4°. Aan den Apotheker . . . . . te D., omdat hij de ter zijner apotheek gereed gemaakte recepten, sedert de laatste maanden van het jaar 1848, scheen in een daartoe te houden boek niet te hebben overgeschreven, of doen overschrijven, en hij zich, op de vraag onzer gecommitteerde naar dat boek, met eene onwaarheid gelijk hij zelf naderhand verzekerde, behielp, daar hij zeide dat hij het boek aan een ander ter inzage had uitgeleend, weshalve de Commissie hem tevens herinnerde aan de bepaling van Art. 12 der Instructie voor de Apothekers, alsmede aan die van Art. 14 derzelve, en aan den bij zijne bevordering afgelegden eed.

Wijders merkt de Commissie hier op, dat hare gecommitteerden, toen zij den Droogist . . . ., te S., een bezoek wilden geven, om den staat van zaken bij hem te visiteren, onverrigter zake moesten vertrekken, daar hij zich van die visitatie verschoonde, door te verklaren, dat hij geene droogerijen meer verkocht. Vermits evenwel gezegde persoon eenen winkel van verfwaren hield, achtte de Commissie het noodig den Heer Burgemeester der gemeente van het voorgevallene kennis te geven, met verzoek, om tegen den verkoop van droogerijen door gezegden persoon te waken. — (Ten slotte verwijst de Commissie naar eene bijgevoegde tafel.)

—

Onbevoegde praktijksoefeningen.

Bij missive van den Heer Burgemeester van *Geldermalsen*, werd de Commissie geïnformeerd, dat proces-verbaal was opgemaakt en aan den Heer Officier van Justitie bij de Arrondissements-Regtbank te *Tiel* verzonden een proces-verbaal contra zekeren Antonie Mulheim, te *Beest*, en later ontving de Commissie het berigt van den Heer Griffier bij de Arrondissements-Regtbank te *Tiel*, dat die Regtbank gezegden Mulheim, koopman, wonende te *Beest*, bij vonnis, had schuldig verklaard aan het uitoefenen der geneeskundige praktijk, zonder daartoe bevoegd te zijn, en deswege veroordeeld in eene boete van *f* 25, welk vonnis den 1 Mei kracht van gewijsde had bekomen. — Voorts ontving de Commissie berigt van den Heer Burgemeester van *Scherpenzeel*, d. d. 20 April, dat door denzelven proces-verbaal was opgemaakt tegen zekeren W. F. Lohmann, woonachtig onder *Renswoude* (provincie *Utrecht*), ter zake van het onbevoegd uitoefenen van eenen tak der geneeskunst. De Commisie droeg echter geene kennis van den afloop dezer zaak.

Eindelijk vernam de Commissie nu den finalen afloop van het regtsgeding tegen Gysbert Ernste, te *Druten*, waaromtrent zij in haar vorig verslag nog geene volledige zekerheid geven kon. Zij ontving namelijk, bij missive van den Heer Griffier van het Provinciaal Geregtshof van *Gelderland* van den 1 Julij, het berigt, dat genoemde persoon, bij arrest van het Hof van den 29 Maart te voren, ter zake van als onbevoegd persoon de Geneeskunst te hebben uitgeoefend, was veroordeeld tot betaling eener geldboete van *f* 25,—, en in alle de kosten van den processe, welk arrest toen in kracht van gewijsde was ingegaan.

—

Toezigt op de rigtige uitoefening der praktijk.

Het berigt van den plattelands Heel- en Vroedmeester S., omtrent eene sectio caesarea post mortem, hield niets bijzonders in, en het geval bleek zonder eenigen misslag in de kunst afgeloopen te zijn. De vrouw overleed aan het einde harer zwangerschap, zonder dat de barensnood voor goed begonnen was, ten gevolge van waterzuchtige gesteldheid, en de Vroedmeester, die bij haar sterven tegenwoordig was, deed aanstonds de Keizersnede; maar vond een afgestorven, voldragen schijnend kind, dat reeds zeer ver in ontbinding was overgegaan.

Bij missive van den 13 December klaagde een Apotheker, dat zekere Medicinae Doctor, door tusschenkomst van een ander, aan hem Apotheker, had laten zeggen, dat een door hem gereed gemaakte drank niet naar behooren bereid ware of niet lang genoeg gekookt hadde, en verzocht der Commissie hem voor dergelijke onaangenaamheden, zoo mogelijk, te vrijwaren, terwijl hij beweerde den drank naar de regelen der Pharmacie bereid te hebben. De Commissie zond daarna eenen brief aan bedoelden Doctor af, met berigt,

dat zij de gezegde kennisgeving had ontvangen, dat zij nu buiten staat was, het oordeel van ZEd., indien hetzelve in bovengemelden zin mogt zijn uitgesproken, evenzeer als het beweren van den Apotheker, aan de waarheid te toetsen, maar toch meende ZEd., bij een dergelijk voorkomend geval, te moeten herinneren aan de verpligting, den Med. Doctor bij Art. 12 van zijne Instructie opgelegd, terwijl hij, die bepaling nalevende, tevens zal voorkomen de verdenking, dat onedele bedoelingen de ongunstige beoordeeling van een medicament hebben doen uiten.

—

Ziekte-gesteldheid.

Heerschende en besmettelijke ziekten.

De Commissie kan in dit hoofdstuk, gelukkig, zeer kort zijn. Nergens werd haar raad ingeroepen, of scheen hare hulp noodig te zijn, om maatregelen te nemen ter wering van eenige ziekte. Inderdaad, er waren genoegzaam het geheele jaar door en allerwege zeer weinig zieken, op sommige tijden zag men hier en daar volstrekt geene acute ziekten, en op meer dan ééne plaats hoorden onze reizende Gecommitteerden, als zij naar de voorkomende ziekten vroegen ten antwoord geven: »Er bestaat eene epidemie van gezondheid." Wat wonder, dat men, bij het gemis van alle heerschende ongesteldheden, naauwelijks den gewonen invloed van de wisseling der jaarsaizoenen op de gezondheid van den mensch in staat was waar te nemen, en dat, bij eene steeds aanzienlijk toenemende populatie, het getal der overledenen in vele jaren niet zoo laag, zoo wel in eenen volstrekten, als in eenen betrekkelijken zin daalde. Slechts uit ééne gemeente, te weten *Deil*, ontving de Commissie berigt van het ontstaan eener heerschende of besmettelijke ziekte, namelijk van de kinderpokken, maar het bleef bij dat éene berigt, en dat ook deze ziekte overal van weinig beduidenis was, blijkt uit de quartaal-opgaven der Geneeskunstoefenaren, die, volgens bijgevoegde staat, letter B, gezamenlijk een getal van 71 lijders aan kinderpokken vermelden, van welke 1 met gebreken hersteld werd opgegeven, maar niet één overleed, terwijl, juist te *Deil*, op het einde des jaars nog 4 in behandeling bleven. Overigens blijkt de staat der bevolking, der geborenen en overledenen uit bijlage lett. C.

De Commissie voegt hier nog bij, dat zij, vermoedelijk uit de straks vermelde oorzaken, ook geenerlei berigt ontving van éénigen eerst aanwezende Officier van Gezondheid, en vreest, dat zij, ofschoon toejuichende de bedoelingen van uwer Excellenties besluit van den 18 April 1850, N°. 162, 9de Afd., nogtans in voorkomende gevallen, van haren kant niet in staat zal zijn aan de gegeven voorschriften te voldoen. Zij vereenigt zich ten deze volkomen met hetgeen daaromtrent voorkomt in het jaarlijksch verslag der Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te *Nijmegen*, over 1850.

Koepok-inenting.

Klaagde de Commissie in haar vorig Verslag over groote gebreken en onvolledigheden in den algemeenen vaccinatie-staat, als een gevolg van ongeregeldheden in de opgave der Geneeskunstoefenaren en van gebreken, die van de kant der Besturen begaan werden, de algemeene vaccinatie-staat over 1850, viel in geen opzigt beter uit, daar van niet minder dan 32 gemeenten *volstrekt geene* of althans *niet elk quartaal*, de vereischte opgaven inkwamen, van welke gemeenten de Commissie nominale melding maakte in eene missive aan Zijn Ex. den Heer Minister van Staat, Commissaris des Konings in de provincie. De Vaccinatiestaat over 1850, die, wegens de vele en groote gebreken, in ons oog, geene waarde heeft, levert een totaal op van 6988 vaccinatiën, van welke 5096 gratis en 1528 tegen belooning geschiedden, terwijl dit laatste van de 364 overige niet verklaard werd.

Epizoötiën.

De Commissie vernam niets van eenige heerschende ziekte onder het vee, behalve van de besmettelijke longziekte onder het rundvee, van welke ziekte zij, het geheele jaar door, uit verscheidene gemeenten, en wel uit meer dan in het vorige jaar, kennisgevingen ontving. Die kennisgevingen betroffen echter alleen het getal der aangetaste runderen, en meermalen werd de Commissie niet bekend met den loop of afloop de ziekte op zekere plaats.

—

Voorslagen, Adviizen, enz.

Behalve eenige advijzen, die de Commissie te geven had, maar die gezamenlijk particuliere belangen betroffen, en een aantal rekeningen, die in hare handen gesteld werden ter taxatie, vindt de Commissie hier niets te vermelden. Zij meent echter hier, als een vervolg een slot van hetgeen in het vorige verslag, betrekkelijk het verleenen van vacatie-geld aan een Lid van de Commissie, wegens assistentie bij het examen van kerkelijken Besnijder, gezegd is, te moeten vermelden, dat het Lid der Commissie .... in de najaarsvergadering verklaard heeft, dat hij, de billijkheid zijner aanspraak, die van Hooger Hand erkend wordt, in der tijd in het oog hebbende, de zaak van het vacatie-geld voor assistentie bij het examen van Kerkelijke Besnijders ter spraak gebragt had, niet denkende, dat daarin niet voorzien zoude zijn, zoodat hij eindelijk begon te vermoeden, dat die gelden hem, op de eene of andere wijze, onregtvaardig onthouden konden worden; dat hij echter, na overtuigd te zijn geworden van het tegendeel, de zaak wenscht te laten rusten, en in het vervolg, even als te voren, en laatstelijk nog in de maand Junij l.l., zijne assistentie, zoo die verlangd wordt, zal verleenen.

—

Jaarlijksche Verslagen der Plaatselijke Commissiën van Geneeskundig Toevoorzigt.

Onder de lett. E. F. en G. voegt de Commissie hierbij afschriften van de bij haar ingekomen jaarlijksche verslagen der plaatselijke Geneeskundige-Commissiën te *Arnhem*, *Nijmegen* en *Zutphen*.

—

(Litt. B.) *STAAT dergenen welke in 1850, aan de Kinderziekte gelaboreerd hebben, opgemaakt volgens de ingekomen quartaal-opgaven der Geneeskunstoefenaren.*

GEMEENTE.	Quartaal.	Gestorven.	Opgekomen		*Totaal.*	*AANMERKINGEN.*
			zond. gebr.	met gebr.		
Apeldoorn . . .	4	»	1	»	1	Opgaaf van den Burgemeester in het geheele jaar.
Culenborg . . .	»	»	5	»	5	
Deil.	4	»			4	Nog in behandeling.
Dodewaard . . .	3	»	3	»	3	
Elburg	3	»	4	»	4	
Ewijk	1	»	1	»	1	
	2	»	23	»	23	
Gameren	3	»	2	»	2	
Haaften	1	»	1	»	1	
	2	»	6	»	6	
	3	»	1	»	1	
Hattem.	3	»	1	»	1	
Huissen.	3	»	2	»	2	
Hurwenen . . .	4	»	4	»	4	
Nijmegen. . . .	3	»	1	»	1	
Overasselt. . . .	1	»	7	»	7	
Waardenburg. .	3	»	1	»	1	
Wychem	1	»	3	1	4	
			66	1	71	4 nog in behandeling.

(Litt. C.)

VERGELIJKENDE STAAT

der Geborenen en Overledenen in de provincie Gelderland, gedurende het jaar 1850.

Bevolking.	GEBOREN.			OVERLEDEN.			IN 1850.		
	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Totaal.	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Totaal.	Meer geboren, dan overleden.	Meer geboren, dan in 1849.	Minder overleden, dan in 1849.
371,361.	6089	5695	11784	3483	3441	6924	4860	147	1558

(Litt. E.) *Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Arnhem.*

1°. Even als in vorige jaren heeft de Commissie ook nu weder zich met het visiteren der apotheek- en droogistwinkels onledig gehouden en heeft de eer, UEd. Zeer Gel. Commissie den afloop daarvan mede te deelen, als:

12 winkels zijn *zeer goed* en 3 zijn *goed* bevonden.

In enkele dezer apotheken was het tamelijk gesteld met het uiterlijke als in het vorige jaar en even als ook toen, werd nu weder de schuld gegeven aan het nog niet in werking zijn der aanstaande nieuwe pharmacopaea.

2°. *Vaccinatiën.* Hierover kunnen wij UEd. Z. Gel. niets stelligs mededeelen, daar, even als wij zulks bij het vorige verslag opmerkten, de lijsten ons niet meer worden toegezonden. Wij hebben evenwel grond te veronderstellen dat er in dit afgeloopen jaar vele vaccinatiën zijn verrigt.

3°. *Geneeskunde.* Gedurende de eerste vier maanden was het ziekte-karakter hoofdzakelijk catarrhaal, in Mei, Junij en Julij gastrisch bilieus, in Augustus weder meer catarrhaal, welk karakter ook de beide volgende maanden behield, gecompliceerd met gastrische en bilieuse aandoeningen, in November en December weder catarrhaal en waren de gastrische en bilieuse aandoeningen geheel geweken.

In het begin dezes jaars bleven de mazelen, waarvan wij mede in het vorige verslag melding maakten, nog eenigen tijd voortduren. De overigens meer of min geheerscht hebbende epidemische ziekten zijn *tusschenpoozende koorts.* Zuiver werd deze koorts weinig waargenomen, meestal waren het neuralgiae intermitt., gewoonlijk van het 5 paar, en velen van den nerv. Ischiadicus en plexus solaris. *Erysipelas* vertoonde zich reeds in Februarij; doch heerschte vooral in Junij, Julij en later in November en wel onder verschillende vormen. *Tussis convulsiva* werd, evenwel in zeer weinige gevallen, in Maart en *varioloiden* in Mei eveneens slechts sporadisch waargenomen. *Typhus* heerschte niet, slechts enkele gevallen werden gezien.

Het getal geborenen in dit jaar bedraagt 683, dat der overledenen 493, waaronder nog 51 doodgeborenen mede begrepen zijn, zoodat de eersten de laatsten verre overtreffen, een groot verschil voorwaar met het vorige jaar.

4°. *Heelkunde.* De verslagen over deze afdeeling ingekomen, bevatten geene andere gevallen als het wegnemen van gezwellen, beurs- en vetgezwellen en van eene gedeeltelijke wegneming der oorklier, zoodat wij daarover het stilzwijgen kunnen bewaren, even als met

5°. *Verloskunde,* in de verslagen waarvan toch niet anders ge-

sproken wordt als van enkele keeringen en tanggeboorten, zoodat wij vermeenen ook daarover in geene breedere ontvouwing te moeten vallen.

en 6°. *Staat van het Geneeskundig Personeel.*

De plaatselijke Commissie moet tot haar leedwezen UEd. Z. Gel. het verlies mededeelen van een harer oudste leden. — De Heer TH. TEN BOKKEL VAN TRICHT, gedurende verscheidene jaren onafgebroken werkzaam in die betrekking overleed na slechts zeer weinige dagen ziek te zijn geweest. Tot opvolger in de Commissie is benoemd de Heer J. P. C. VAN TRICHT.

Overigens zijn hier bijgekomen :

J. J. WOLTERSOM, als med. Doctor.
J. A. G. VAN NIEVELT, als Heelmeester.
P. R. KROON, als apotheker, en
H. HUIDEKOPER, eveneens als apotheker.

Arnhem, den 1 Maart 1851.

(Litt. F.) *Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Nijmegen.*

De Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te *Nijmegen* heeft de eer UEd. ZGel. het verslag toe te zenden van het meest belangrijke, hetwelk in haar ressort voorgevallen en door haar verrigt is in den loop des jaars 1850.

I. De Commissie onderging geenerlei verandering in haar personeel.

II. Het personeel der Geneeskunstoefenaren in de stad en het schependom werd vermeerderd :

a en *b*) Door den Heer H. H. BISCHOFF, als stedelijk Heel- en Vroedmeester, bevorderd, respectivelijk, te *Middelburg*, d. d. 11 April 1844, en te *Arnhem*, d. d. 25 Julij 1850, en hebbende de Heer BISCHOFF zich te *Hees* gevestigd.

c en *d*). Door den Heer B. DE BLAAUW, als stedelijk Apotheker en drogist, bevorderd in beide hoedanigheden te *Arnhem*, d. d. 26 October 1844, en fungerende de heer DE BLAAUW in gemeenschap met den Heer Apotheker G. C. VAN GULPEN.

e) Door C. A. T. HUBSCHER, huisvrouw van P. KNIJFF, als vroedvrouw, bevorderd te *Arnhem*, d. d. 28 November 1850.

Verminderd, daarentegen, voor zoo ver aan ons bekend geworden is:

a en *b*) Door het vertrek van den heer Heel- en Vroedmeester H. H. BISCHOFF, die volgens zijdelijk berigt buiten het schependom, te *Weurt*, is gaan wonen.

c) Door het overlijden der vroedvrouw A. F. KERKHOF, huisvrouw van H. WIJNEN.

Op het einde van het jaar telde men in de stad:

12 Medicinae Doctores.
3 Chirurgiae Doctores.
6 Heelmeesters.
7 Artis obstetriciae Doctores.
5 Vroedmeesters.
13 Apothekers.
17 Vroedvrouwen.
10 Droogisten.
2 Tandmeesters.

en in het schependom:

1 Medicinae Doctor.
2 Vroedvrouwen.

III. De Commissie vernam van geenerlei vermeldenswaardige bijzonderheid of gewigtige operatie in de uitoefening der heel- of verloskundige praktijk.

IV. De Commissie, in overweging genomen hebbende het schadelijke voor ligtgeloovige en onwetende menschen, dat in de telkens herhaalde aankondiging in de Nijmeegsche Courant en op andere wijze plaats hebbende uitventingen van zamengestelde geneesmiddelen gelegen is, heeft, daar zij zag, dat aan die zaak vrije teugel gelaten werd, in eene harer laatste vergaderingen van het jaar besloten, de aandacht van den heer Officier van Justitie alhier te moeten vestigen op die aankondigingen en uitventingen, zooals van *Urbanus* pillen, *Holloway's* zalf en pillen, enz., door onbevoegde en niet geautoriseerde personen, ZEA. in bedenking te geven, of die niet strijdig zijn met het bepaalde in Art. 17 der Wet van 12 Maart 1818 (*Staatsblad*, No. 16), en, zoo ja, ZEA. te verzoeken de overtreders te vervolgen. — De Commissie heeft, bij missive van den 13 December 1850, aan haar besluit voldaan, maar tot heden toe geen antwoord op hare missive ontvangen.

V. Over het geheel was het algemeen ziekte-karakter, nagenoeg gelijk aan dat des vorigen jaars, en openbaarde het zich, in het voor- en najaar, alsmede in den winter, als catarrhaal-rheumatisch, en, in het midden van den zomer, als gastrisch.

Intusschen was het getal der zieken, het gansche jaar door, niet groot. In den zomer zelfs bij uitstek klein, en eigenlijke epidemiën kwamen volstrekt niet voor. In de lente vertoonden zich eenige febres intermittentes, terwijl ons ook enkele gevallen van scarlatina en morbilli werden opgegeven door een van de Leden der Commissie; in den zomer nam men, behalve chronische ziekten, schier geene andere, dan ettelijke gevallen van diarrhae waar, en tegen het einde des jaars zagen de Geneesheeren hier en daar urticaria. Van variolae verae vernam de Commissie volstrekt niets, ofschoon zij in de quartaal-opgaven van eenen Geneesheer 1 geval van kinderziekte, in hetwelk de lijder zonder gebreken daarvan

opkwam, vermeld vond. — In het geheel werden 282 vaccinatiën verrigt, van welke 219 gratis en 13 tegen belooning geschiedden, terwijl zulks van 50 niet verklaard werd. — De bevolking der gemeente bedroeg op den 1 Januarij 1850, 20300 zielen. In den loop des jaars werden geboren 691, benevens 43 doodgeboren of vóór de aangifte overleden kinderen, en overleden 433 personen.

De Commissie meent hier te moeten bijvoegen, dat zij, onder dagteekening van den 4 Junij, eene kennisgeving van den eerstaanwezenden Officier van Gezondheid ontving, houdende, dat zich in het Garnizoens-hospitaal alhier twee gevallen van scarlatina hadden voorgedaan. Verdere mededeelingen omtrent deze ziekte werden niet ontvangen. Zoo gemakkelijk deze en dergelijke mededeelingen door de Militaire Geneeskundigen te doen zijn, zoo moeijelijk zal het doorgaans zijn voor de burgerlijke Geneeskundige Commissiën te voldoen aan de bepalingen der missive van den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken, d. d. 18 April 1850, N°. 162, 9de Afd., omdat de Commissiën, door de nalatigheid van zoo vele Geneeskunstoefenaren, zelden *dadelijk* van het ontstaan eener heerschende ziekte kennis verkrijgen, terwijl het voor haar schier eene onmogelijkheid wezen zal bij het einde der ziekte eenen staat te op maken van het *getal* en den *ouderdom* der zieken, en van den *aard*, den *duur* en den *loop* der ziekte, in te vullen volgens een bijgevoegd model. Want hoe wenschelijk dit alles, ter voorkoming van de verspreiding der ziekte en ter verkrijging eener epidemiologie onzes Vaderlands, ook wezen moge, de beste pogingen zullen stooten of wel ganschelijk schipbreuk lijden op de flaauwheid der verordeningen, den onwil van vele Geneeskunstoefenaren en hunne ongehoudenis tot het doen der laatstgemelde opgaven bij het einde der ziekte.

VI. Het resultaat van de visitatie der Apothekers- en Droogistwinkels was als volgt:

11 winkels zeer goed en
2 » goed

De Commissie meent hier nog eens te moeten vermelden, dat, volgens algemeen gerucht, de apotheek, die op naam van den heer ...... staat, eigenlijk zekeren, als Apotheker bij haar niet bekenden Heer van R. aangaat, die ook hetzelfde huis bewoont, terwijl de Heer ...... op eenen aanmerkelijken afstand, in eene andere straat zijne woning heeft, en aldaar eenen kruideniers winkel houdt.

VII. Van de hier bestaande geneeskundige inrigtingen viel, gedurende den loop van 1850, niets bijzonders te berigten, dan dat zij op gelijke wijze als vroeger, en met meerderen of minderen bloei bleven bestaan.

Aldus opgemaakt ter vergadering der Commissie van den 11 Februarij 1851.

(Litt. G.) *Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Zutphen.*

De veranderingen in het Geneeskundig personeel zijn kennelijk gemaakt in de opgave aan het stedelijk bestuur.

Aan de Commissie zijn geene aanmerkingen, wat betreft de verschillende uitoefeningen der praktijk, kennelijk geworden.

De visitatiën der Apotheek- en Drogistwinkels zijn verrigt. 3 Apotheken zijn in een *zeer* goeden, 6 in een goeden staat bevonden. — Ééne droogistwinkel verkeerde in een zeer goeden, 2 in een goeden en 1 in een middelmatigen doch wat ordeloozen staat.

De ingekomene verslagen der heeren Verloskundigen en der Vroedvrouwen hebben niets bijzonders opgeleverd.

De koepokinenting wordt even als in vorige jaren met ijver voortgezet, en geene sporen van natuurlijke kinderziekte of andere epidemische ziekte zijn waargenomen.

Vermeenende de Commissie hiermede aan hare verpligting en de bedoeling der wet te hebben voldaan.

III.

PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT IN ZUID-HOLLAND, RESIDERENDE TE 'S GRAVENHAGE.

A. *Rigtige praktijksuitoefening door bevoegden.*

In het jaar 1850, zijn dienaangaande bij de commissie geene klagten ingekomen.

B. *Praktijks uitoefening door onbevoegden.*

Zekere Ernst Kamlade, Kleedermaker te *Oude-Wetering*, heeft zich schuldig gemaakt aan onbevoegde uitoefening der heelkunde; het daaromtrent opgemaakte proces-verbaal en verdere bescheiden zijn door de Commissie, bij missive van 15 Januarij 1850, aan den Heer Officier van Justitie te *Leyden* opgezonden. Bij vonnis van den 12 April daaraanvolgende werd de gedaagde tot eene geldboete van *f* 25,00 veroordeeld (*).

C. *Geneeskundige bediening der armen.*

Voor zoo verre de Commissie bekend is heeft hieromtrent in het afgeloopen jaar geene overtreding plaats gehad.

D. *Besmettelijke en Algemeen heerschende ziekten.*

In het afgeloopen jaar openbaarde zich de *kinderziekte* in de gemeenten *Aarlanderveen*, *Alkemade*, *Barwoudswaarder*, *Berg-*

(*) Zie de vorige jaargang van dit *Jaarboek*, bl. 432. Red.

schenhoek, Berkenes, Boskoop, Gouderak, 's Gravezande, Haastrecht, Langeruigeweide, Lekkerkerk, Leyden, de Lier, Moordrecht, Nieuwerkerk op den IJssel, Noord Waddinxveen, Oukoop, Rietveld en de Bree, Stein en *Waarder;* voornamelijk te 's Gravenhage hebben zich vele gevallen van *Roodvonk* en *Mazelen* voorgedaan.

E. *Onderwijs in de verschillende vakken der Geneeskunst.*

Te *Leyden* wordt in de verschillende vakken der geneeskunst, in den ruimsten zin des woords onderwijs gegeven. Te *Gouda* bestaat, onder toezigt der Plaatselijke Geneeskundige Commissie, de sedert eenige jaren gevestigde plantentuin, van welke voortdurend gebruik wordt gemaakt.

Te *Delft* wordt geen publiek geneeskundig onderwijs gegeven en te *'s Gravenhage* staat alle openbaar Geneeskundig onderwijs sinds jaren stil.

F. *Bevolking.*

In het jaar 1850, bedroeg het getal der geborenen:

te *'s Gravenhage* . . .	2378
» *Leyden*	1357
» *Delft*	777
» *Gouda* , ...	629

Ten gezamenlijke bedrage van. . . . 5341, een verschil uitmakende met het jaar 1849 van 182; destijds werden aldaar 5159 personen geboren.

In de vier groote steden overleden in het jaar 1850,

te *'s Gravenhage* . . .	2010
» *Leyden*	809
» *Delft*	613
» *Gouda*	519
te zamen . ,	3951

dus 2582 minder dan in 1849, destijds beliep dat cijfer 6533.

Zulks geeft alzoo in de vier groote steden, gedurende het jaar 1850, een verschil in de bevolking van 1390 meerder.

Even als in het rapport over het jaar 1849 aan Uwe Excellentie werd opgegeven, is, uit de onregelmatige aangiften van het platteland, bij deze Commissie geen vergelijkende staat op te maken.

G. *Vaccine.*

Aangaande de verrigte vaccinatiën, neemt de Commissie de vrijheid zich te refereren aan een bij dit verslag gevoegden staat, waarop de getallen vermeld staan, der gedane aangiften van de Gemeentebesturen. Zij heeft echter reden te veronderstellen, dat die aangiften den toets der naauwkeurigheid niet kunnen doorstaan.

Aan de aanvrage van 18 Gemeentebesturen om vaccine stof, is voldaan geworden.

Algemeene zaken.

1°. In de eerste plaats meent de Commissie te moeten berigten dat de aanschrijving van Uwe Excellentie, om voortaan de examina, met uitzondering van die in de Verloskunde, met open deuren af te nemen, door haar dadelijk is opgevolgd, en dat hare meeste vergaderingen door een talrijk publiek worden bijgewoond; dientengevolge is het noodig geweest dat zij in het locaal harer vergaderingen eenige veranderingen heeft moeten laten maken.

De Stedelijke Regering van *'s Gravenhage*, welke vroeger altijd aan de Commissie goedgunstig het gebruik van vergaderzaal en laboratorium kosteloos heeft toegestaan, heeft vermeend dat pand niet langer renteloos te kunnen doen blijven, en daarom het gebouw tot een ander doeleinde bestemd. Daar de Commissie de overtuiging had, dat zij voor de huur van een geschikt locaal met een laboratorium, onvermijdelijk bij het afnemen der pharmaceutische examina, minstens *f* 200 's jaars zoude moeten uitkeeren, heeft zij de Stedelijke Regering voorgesteld, ter wegneming van het bestaande bezwaar, voor het gebruik van vergaderzaal en laboratorium jaarlijks *f* 200,00 huur te betalen; welke overeenkomst is aangenomen.

2°. Gevolg gevende aan eene missive van den Plattelands Heel- en Vroedmeester V. . te. . heeft de Commissie aan den Commissaris des Konings in deze provincie kennis gegeven dat K. Heel- en Vroedmeester te. . . . . . . den Doctoralen titel voert, met verzoek dat Zijn Hoog. Ed. Gestr. ten deze tusschen beide zoude treden. — Zij ontving echter berigt dat het ZHEd. Gestr., ook op praeadvies van Uwe Excellentie voorkwam, dat in deze bij vervolging geen goed resultaat te wachten zoude zijn.

3°. Het indienen van een rapport aan den Heer Commissaris des Konings in de provincie Zuid-Holland, aangaande het daarstellen eener azijnfabriek in de onmiddelijke nabijheid van bewoonde panden, in verband met de gezondheid der bewoners.

4°. Het opmaken, en inzenden aan bovengemelden Commissaris van de lijst der bevoegd erkende geneeskunstoefenaren in dit ressort, over 1850.

5°. Het inzenden van een voorloopig verslag aan voornoemden Commissaris, over 1849.

6°. Het opmaken en inzenden van de algemeene vaccinestaat, over 1849.

7°. Het inzenden van een uitvoerig Verslag aan Uwe Excellentie, aangaande het *Gebangans-water*, ter wederlegging van een rapport van de Provinciale Geneeskundige Commissie in Zeeland.

8°. Het opmaken en inzenden van het algemeen Verslag aan Uwe Excellentie, over 1849.

9°. Het verzenden aan de Plaatselijke Geneeskundige Commissie van een afschrift Uwer Excellenties missive van den 18 April 1850 N°. 162, 9de Afd., met een exemplaar der daarbij gevoegde staten,

betrekkelijk inzending van rapporten bij het ontstaan van heerschende ziekten.

10°. Naar aanleiding eener missive van den Heer Commissaris des Konings in deze Provincie, werd door de Commissie onderzocht of de oprigting eener zinkwitfabriek, nadeeligen invloed op de gezondheid der geburen kon hebben; gebleken zijnde dat, met het oog op de bedoelde fabriek, daarvan geen het minste gevaar te duchten was, werd zulks op wetenschappelijke gronden, en door de ondervinding gestaafd aangetoond.

11°. Op aanschrijving van den Heer Commissaris des Konings in de Provincie Zuid Holland, werd verdacht zoudt, uit de fabriek van den Zoutzieder K. te . . . . aan Chemisch onderzoek onderworpen en bevonden zout te zijn van zeer goede gehalte.

12°. Aan alle in dit ressort gevestigde geneeskunstoefenaren ten platten lande, werd door de Commissie een reçu ter onderteekening aangeboden van de ontvangst der lijst van geneesmiddelen en werktuigen welke zij altijd schouwbaar voorhanden moeten hebben ten einde, des noods, daardoor de afgifte te kunnen staven.

13°. Vier en twintig malen ontving de Commissie van den Heer Commissaris des Konings in deze Provincie, rekeningen van practici ten platten lande, ter hertauxatie, sommige derzelven werd goedgekeurd, terwijl anderen met aanmerkingen moesten terug gezonden worden.

RESULTAAT UIT DEN ALGEMEENEN STAAT DER KOEPOK-INENTING

in het Ressort der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in Zuid-Holland, residerende te 's Gravenhage, over het jaar 1850.

	Getal der Gevaccineerden in alle Gemeenten.			Getal dergenen, welke aan de Kinderziekte hebben gelaboreerd.				Getal der vroeger gevaccineerden in de voorgaande kolom begrepen.	Getal der overledenen van de vroeger gevaccineerden.
	Gratis.	Tegen belooning.	Totaal.	Aan de gevolgen derzelve overleden.	Die daarvan zijn opgekomen.		Totaal.		
					Zonder gebreken.	Met gebreken.			
Totalen. . . .	3268	2499	5767	41	551	2	594	177	2
Getallen in het Jaar 1849. .	1195	1316	2511	11	40	»	51	108	»
	2073 meerd.	1183 meerder	3256 meerder	30 meerder	511 meerder	2 meerder	543 meerder	69 meerder	2 meerder

Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt binnen de stad Delft.

Ingevolge Koninklijk Besluit in dato 31 Mei 1818, N°. 25, heeft de Commissie de eer aan UwelEd. Zeer Gel. de navolgende mededeelingen omtrent de onderstaande artikelen te doen:

Art. *Een.*

Personeel der Commissie in 1850.

[Zie den vijfden Jaargang van het *Nieuw Statistisch Jaarboek.*]

Art. 2.

Personeel der kunstoefenaren met den aanvang tot het einde des jaars 1850.
[Zie den bovengenoemden Jaargang.]

Art. 3.

Praktijk van onbevoegden.

Deswegens zijn bij ons geene klagten ingekomen.

Art. 4.

Uitoefening van de verschillende vakken der praktijk.

Deze worden allen naar behooren uitgeoefend, en de behoeftigen van geneeskundige hulp behoorlijk voorzien.
De visitatie der Apothekers en Drogistwinkels heeft volgens gewoonte plaats gehad.
In het algemeen was de bevinding deswegens vrij gunstig. De Commissie heeft 9 Apotheken in een *zeer goeden,* 5 *in een goeden* en 3 in een *middelmatigen* staat bevonden.

Art. 5.

Publiek onderwijs.

Wordt alhier niet gegeven.

Art. 6.

Besmettelijke of Epidemische ziekten.

Hebben gedurende dit jaar alhier niet geheerscht.

Art. 7.

Vaccine.

Het getal der gevaccineerden bedraagt 260, waaronder 20 tegen belooning.

In het jaar 1850 zijn geboren 777 kinderen, 414 zonen en 363 dochters, waaronder 11 maal tweelingen. Overleden 613 personen, 299 van het mannelijk en 314 van het vrouwelijk geslacht.

Onder het getal der geborenen zijn zoo wel als dat der overledenen geteld 39 als levenloos aangegeven kinderen, 23 zonen en 16 dochters.

Onder de overledenen zijn begrepen 4 militairen in de garnizoens-infirmerie overleden, welke tot andere gemeenten behooren en 19 personen welke elders woonachtig waren.

Rapporten.

Van de Heeren Artis Obstetriciae Doctores, Vroedmeesters en Vroedvrouwen zijn de navolgende ingekomen:

Door den Heer . . . . . zijn drie forceps-verlossingen gedaan, dewelke allen door vernaauwing der conjugata van het bekken waren aangewezen; voor de moeders en twee kinderen is de afloop gunstig geweest, het derde kind kwam levenloos ter wereld, zoodat alle opwekkingsmiddelen vruchteloos waren.

Bij eene vrouw was ZEd. genoodzaakt de placenta kunstmatig af te halen; uithoofde van aangroeijing derzelve aan den inwendigen wand der baarmoeder.

Door den Heer . . . . . zijn drie forceps-verlossingen gedaan en wel onder genoegzame gelijke omstandigheden; allen hadden trage, bijna geheele ophouding van weeënwerkdadigheid tot oorzaak; secal. corn. was vooraf toegediend, zonder de verwachte werking te weeg te brengen.

Deze verlossingen zijn voor de moeders en kinderen gelukkig afgeloopen.

Door den Heer . . . . zijn elf forcepsverlossingen gedaan, om reden er over het geheel gebrek aan genoegzame krachtige dolores waren, (bij goed gevormde bekkens en goede positie van het kind) waaronder zich zeven eerstbarenden bevonden; bij twee anderen was ***prolaps. funic. umbilical.***, die ZEd. belette het aan de natuur over te laten, de afloop was voor de moeders gunstig, twee kinderen kwamen dood ter wereld, driemaal versio, tweemaal arm, en éénmaal schouder voor, voor ééne der moeders was de afloop ongunstig, daar zij 18 uren na de bevalling onder toenemende verschijnselen van phlebitis uteri bezweek.

Zesmaal, verwijdering der secundinae met meer of mindere verbloeding, afloop gunstig, en tweemaal haemorrhag. ante part. omstreeks de 8e maand, tamponering met eene overigens goede

behandeling, afloop gunstig. De Heer. . . . . . . heeft zes malen de forceps-verlossingen verrigt, in elk geval gelukkig voor de moeders, en voor vijf kinderen, het zesde was dood.

Eens de versio verrigt, de moeder hersteld, het kind dood.

Twee malen de placenta kunstmatig verwijderd voor beide de vrouwen gelukkig.

Hiermede vertrouwt de Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt aan het Koninklijk Besluit te hebben voldaan.

Delft, Februarij 1851.

Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt in 's Gravenhage.

A. *De Plaatselijke Commissie.*

[Zie nopens hare zamenstelling het *N. Statist. Gen. Jaarboek*, 3e Jaargang, pag. 27.]

B. *Geneeskunstoefenaren.*

[De opgave daarvan vindt men in het boven vermeld *Jaarboek*, pag. 61 volg.]

Voorts zijn in de verschillende daartoe bestemde registers ingeschreven:

6 Apothekers winkelbedienden.
4 Apothekers leerlingen.
1 Drogist leerling, en
1 Vroedvrouwen leerlinge.

C. *Geneeskundig Toezigt.*

Ten opzigte van de uitoefening der verschillende takken van Geneeskunde, mag de Commissie geene andere dan de meest gunstige getuigenissen afleggen. Immers door geen der geëtablisseerde geneeskunstoefenaren zijn dienaangaande eenige onderwerpelijke berigten ingekomen, of klagten bekend geworden.

Aangaande het waken tegen onbevoegde uitoefening van eenigen tak van geneeskunde, heeft de Commissie zich slechts met ééne zaak van Medische Politie behoeven in te laten, zijnde deze van den navolgenden aard:

Het was der Commissie bekend geworden, dat de Drogistenwinkel van wijlen S. H. S. in de maand November in eenen onbehouden staat verkeerde, ten minste dat in dien winkel, ofschoon er na zijnen dood, geene weduwe was overgebleven, het bedrijf van drogist steeds zonder provisor werd uitgeoefend en voortgezet. De Commissie vermeenende, op grond van Artikel 90 van het Reglement van Plaatselijk Geneeskundig Toevoorzigt, in de bestaande afwijking der geëmaneerde voorschriften te dien aanzien, te moeten voorzien, adresseerde zich bij missive d. d. 7 December 1850 aan

de E. A. Heeren Burgemeester en Wethouders dezer stad, met verzoek, om als maatregel van geneeskundige politie, het beroep van drogist, in dien winkel en zulks naar aanleiding van bovengemeld artikel te willen interdiceren; waarop bij rescriptie d. d. 17 December van wege het E.A. Collegie van Heeren Burgemeester en Wethouders werd geantwoord, dat de winkel, waarin nu wijlen de drogist S. H. S. zijnen handel in drogerijen en verfwaren had uitgeoefend, sedert den 20 November ll. onder het toezigt had gestaan van den Apotheker E. en thans was overgegaan aan F. S. dewelke blijkens het door hem bekomen diploma, d. d. 17 December 1811 als Apotheker bevoegd verklaard zijnde, zich in de eerstvolgende vergadering der Plaatselijke Commissie zou aanmelden, om na het vertoonen van bedoeld getuigschrift, in het daartoe bestemde register der drogisten te kunnen worden ingeschreven.

D. *Heerschende Ziekten.*

Met betrekking tot de epidemische of heerschende ziekten, bevindt de Commissie zich niet volkomen in staat, daaromtrent eenige bepaalde narigten te kunnen mededeelen.

Wel vernam zij officieus dat er een groot aantal kinderen, gedurende het grootste gedeelte des afgeloopen jaars aan *kinkhoest, roodvonk* en *mazelen* behandeld werden en vele blijkens de opgaven aan het Bureau van den Burgerlijken stand dezer gemeente daaraan gestorven waren, maar officiëel is aan de bepaling van Artikel 58 van het meer genoemd Reglement zeer spaarzaam voldaan.

De Commissie kan almede geene melding maken van gedane aangiften aan het hoofd van het Stedelijk Bestuur, maar wel van twee aan haar gerigte officiële mededeelingen van de Heeren Medicinae Doctores Stein en Schick, verklarende eerstgenoemde bij missive van den 20 Junij 1850 in behandeling te hebben aan Mazelen drie kinderen en aan kinderpokken, vier kinderen; terwijl laatstgenoemde bij missive van den 15 Augustus 1850, berigtte, twee kinderen aan kinderpokken waargenomen en behandeld te hebben.

Ingevolge deze mededeelingen gevoelt de Commissie zich verpligt verslag te geven der pogingen die zij heeft aangewend om aan de aanschrijving van UWelEd. Zeer Gel. de dato 12 Mei 1850, betrekkelijk de inzending van rapporten bij het ontstaan eener heerschende ziekte, te kunnen voldoen.

Het algemeen Bestuur immers met belangstelling wakende om door officiële opgaven der geneesheeren, den aard, den duur en den loop eener heerschende ziekte te leeren kennen, mitsgaders van het getal der zieken en derzelver ouderdom overtuigd te worden, had door tusschenkomst der Provinciale Commissie gemeend een zoodanig doel te kunnen bereiken; weshalve genoemde Commissie afschrift verleend hebbende eener missive van wege Zijne Excellentie den minister van Binnenlandsche Zaken, de dato 18 April

1850, N°. 162, betrekkelijk dat onderwerp, wederkeerig op de medewerking der Plaatselijke Commissie vermogt te rekenen. Om zulks gemakkelijker te maken, ging deze aanschrijving bovendien vergezeld van eenen Modelstaat, waarop men slechts het resultaat der verschillende waarnemingen zou behoeven aan te teekenen.

De Commissie vervolgens van oordeel zijnde, gemelde aanschrijving met bijgevoegd model en van eene circulaire voorzien, aan de Heeren Geneeskunstoefenaren te moeten kenbaar maken, met uitnoodiging om aan dit voorstel in het belang der openbare gezondheid wel te willen gevolg geven, zoo heeft zij ervaren dat blijkens het daarop ingekomen rapport al de Heeren Med. Doctores, gemelde kennisgeving met een »gezien" hebben geteekend; doch het is haar niet mogen gelukken, om, met uitzondering van de reeds genoemde Heeren Stein en Schick, langs dien weg eenige opgave te verkrijgen; verkeerende zij alzoo geheel buiten staat, aan de bedoelingen, in de missive van UWelEd. Zeer Gel. vervat, te kunnen beantwoorden.

Intusschen kan men naar aanleiding der openbare opgave van de overledenen in den jare 1850, in de residentie, (*Scheveningen* daaronder begrepen) met eenigen grond van zekerheid weten, dat er in den loop van genoemd jaar overleden zijn:

aan *kinkhoest* 24 kinderen
» *Mazelen* 114 » en
» *Roodvonk* 71 » Uit welk cijfer, indien de aangiften ten burele van den Burgerlijken stand met eenige juistheid geschied zijn, het blijkbaar is, dat er genoegzame gelegenheid bestaan heeft om der Commissie op eene officiële wijze van den staat der heerschende ziekten te kunnen vergewissen.

E. *Vaccine.*

Aangaande de inenting der koepokken, is de Commissie buiten staat, dienaangaande eenig verslag uit te brengen en neemt zij de vrijheid op haar algemeen jaarlijksch verslag over den jare 1849 terug te wijzen, waarin de redenen in de daaraan toegevoegde bijlage (sub n°. 3) breeder ontvouwd zijn geworden.

Niettemin mag de Commissie, hulde doende aan den wetenschappelijken kunstijver der daartoe bevoegde Geneeskunstoefenaren, erkennen, dat zij nogtans zijn voortgegaan met de koepokinenting aan te wenden, zoo wel als haar in het belang der bestaande verordeningen omtrent het schoolwezen, te verrigten.

F. *Krankzinnigen gesticht.*

De drie maandelijksche inspectien van het Krankzinnigen Gesticht, hebben overeenkomstig de wettelijke bepalingen ten deze door een der Leden dezer commissie, van wege den President daartoe gecom-

mitteerd, op uitnoodiging van den heere Officier bij de Arrondissements Regtbank alhier plaats gehad.

G. *Inspectie der Apothekers- en Drogistwinkels.*

Vooraf gevoelt de Commissie zich verpligt eene honorabele melding te maken van het jaarlijksch verslag hetgeen de Stads-Apotheker de heer E. DE LANGEN aan de Heeren Inspectores der stads apotheek gewoon is in te leveren.

Immers die inspectie door daartoe benoemde gecommitteerden geschiedende en vergezeld zijnde van een beredeneerd overzigt van haren toestand en der verrigtingen aldaar over den jare 1849, leverde zoodanige uitkomsten op, dat heeren inspectores als eene hulde aan 's mans verdiensten, der Commissie inzage verleend hebben van dit rapport, hetgeen als eene bijdrage voor de kennis en behandeling der *Cholera* in genoemd jaar, zoo veel belangrijks behelst.

De jaarlijksche inspectien der Apothekers- en Drogistwinkels, zijn voorts op de wijze als ten vorigen jare ten uitvoer gebragt, en hebben de inspectores het genoegen gehad, zich van het doeltreffende van dien maatregel te kunnen overtuigen, te meer nog daar zij op tijden zijn geschied, geheel afwijkende van diegenen, waarop de commissie dat onderzoek gewoon was te bewerkstelligen. Die uitkomst kan bovendien blijken uit de onderscheidene rapporten der Sub Commissien [die bij dit verslag waren gevoegd].

H. *Statistiek Overzigt der Bevolking in de Gemeente 's Gravenhage.*

De bevolking dezer gemeente bedroeg op den 1. Januarij 1850:
72,467 zielen.

Het getal der geborenen heeft in dit jaar bedragen:

2578 waarvan [?] overleden zijn
2010 alzoo meer geboren

568 zielen

Hieronder zijn 134 levenloos geborenen niet begrepen.

De geborenen staan dus volgens deze opgave tot de bevolking als:
1 : 28,07.

De sterfte staat tot de bevolking, als:
1 : 36,05.

De sterfte staat tot de geboorte, als:
1 : 1,28.

Beneden het jaar zijn er gestorven 530 kinderen
Beneden het 5de jaar 411 »

te zamen 941 kinderen.

Het getal der gestorvenen beneden het jaar staat tot de geheele sterfte, als:

1: 5,08.

Beneden het vijfde jaar, als:

1: 2: 136.

De levenloos geborenen staan tot de levend geboren, als:

1: 00,54. [?]

Opmerkelijk is het dat onder de overledenen, er twaalf personen, namelijk drie mannen en negen vrouwen den ouderdom van 90 jaren en daar boven bereikt hebben.

Voorts hebben er geene bijzonderheden plaats gehad, welke eene meer bepaalde vermelding of de bijzondere aandacht der Provinciale Commissie mogen verdienen.

's Gravenhage, den 1 Februarij 1851.

Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Leyden.

De gezondheidstoestand van de ingezetenen ter dezer stede is in het algemeen zeer voldoende geweest; zelfs herinneren zich de oudste Medici nimmer een jaar, waarin het geheele jaar door zoo weinig zieken zijn geweest als in het afgeloopen. Morbi epidemici zijn er genoegzaam in het geheel niet waargenomen. Wel is waar hebben er nu en dan, bijzonder in het najaar, zich eenige gevallen van morbilli en scarlatina voorgedaan, toch niet genoeg om dezelve als algemeen heerschende te noemen. Slechts één geval van natuurlijke variolae is ter onzer kenis gekomen en dat nog wel bij een lijder van buiten deze stad hier ingekomen. Wij hebben Uwe Commissie in den tijd daarvan kennis gegeven; de zieke is dan ook gelukkig hersteld. Varicellae en Varioliden zijn nu en dan nog al bij gevaccineerden gezien; doch derzelver afloop was zoo als gewoonlijk, zeer ligt en slechts zelden wierden dezelve door koorts voorafgegaan of vergezeld.

Voorts bepaalden zich de ziektegevallen tot de gewone, alleen met dat onderscheid, dat derzelver aantal en graad minder waren, dan in andere jaren; iets hetgeen in het voorjaar, na zulk een langdurige en strenge winter, vooral bij de alhier heerschende armoede, nog al verwondering veroorzaakte.

Uit het door ons aan UwEd. Hoog. en Zeer Geleerden in de maand Maart toegezonden rapport der Raads-Commissie, nopens de verpleging der zieke armen, zal het kunnen blijken dat de Raad dezer stad die zaak ter harte neemt, en hoezeer wij daarvan nader niets officiëels vernomen hebben, vermeenen wij toch te mogen geloven, dat men daaraan thans ijverig bezig is, schoon die zaak uit haren aard slechts langzaam voort kan gaan, en dat dezelve eerlang wel haar volle beslag zal krijgen, daar ook uit dit rapport blijkt, dat de daartoe benoodigde fondsen gevonden zullen kunnen worden.

De *Leydsche* afdeeling der Maatschappij tot bevordering der geneeskunst houdt geregeld maandelijks hare bijeenkomsten; dezelve worden druk bezocht en daarin meermalen zeer belangrijke mededeelingen gedaan en schijnt zij aan haar doel te beantwoorden; ook neemt het getal harer leden van tijd tot tijd nog toe.

Het alhier sedert ruim 50 jaren bestaan hebbend Medisch Leesgezelschap, hetwelk voornamelijk aan de lectuur van binnen- en buitenlandsche tijdschriften is toegewijd, en waarvan de meeste genees- en heelkundigen binnen onze stad leden zijn, handhaaft deszelfs roem, ook door die allen in de gelegenheid te stellen om kennis te bekomen niet alleen van hetgeen er binnen ons land, maar ook van wat er buiten 's lands in al den omvang der wetenschap plaats grijpt, en alzoo ook voor diegenen, welke door eene drukke praktijk buiten de gelegenheid zijn, om veel tijd aan de studie te wijden, zich op de hoogte der wetenschap te kunnen houden.

Het chemisch pharmaceutisch gezelschap, welke voortreffelijke inrigting nu bijkans 29 jaren bestaan heeft, neemt steeds toe in bloei en nuttigheid, vooral ook door hare werking naar buiten en het bevorderen der wetenschappelijke kennis van de leerlingen, door hare onvermoeide zorg voor het onderwijs derzelve, en zijn de in hare vergaderingen gehouden wordende verhandelingen, mededeelingen en proeven dikwijls zeer belangrijk, terwijl ook haar ander doel, de bevordering der onderlinge harmonie, volkomen bereikt wordt. Het onderwijs in de Chemie en Pharmacie wordt door professor van der Boon Mesch en dat in de Botanie door professor de Vriese geregeld en afzonderlijk gegeven.

Wat nu aangaat het verloskundig onderwijs, hetwelk in de volkstaal gegeven wordt, moeten wij berigten, dat de stads lector in de verloskunde, doctor Salomon, voortgaat met aan de vroedvrouwen alhier geregeld onderwijs te geven, hetgeen dan ook getrouw door die vrouwen en derzelver leerlingen wordt bijgewoond. Wij meenen te mogen geloven, dat hetzelve goede vruchten draagt, waarover Uwe Commissie evenwel beter dan wij zal kunnen oordeelen, daar zij alleen bij Uwe en niet bij onze Commissie geëxamineerd worden.

Ook het onderwijs, zoowel in de voorbereidende wetenschappen, als in de onderscheidene vakken der geneeskunde, wordt hier aan de Hoogeschool thans in de volkstaal gegeven, en zijn die Hoogleeraren zeer bereidvaardig om ook hen, die niet als studenten aan deze Hoogeschool zijn ingeschreven, op hunne collegien toe te laten, iets, waarvan wij ons zeer veel goeds mogen beloven.

In de maand April zijn wij door het Stedelijk Bestuur geraadpleegd nopens het baggeren in dezer stadsgrachten, gedurende de zomermaanden, (hetwelk alhier van half Mei tot half September verboden was) of, ter voorkoming van nadeeligen invloed voor de gezondheid der ingezetenen, die verbods-tijd moest worden behouden, dan wel of hierin eenige meerdere vrijheid zoude kunnen worden

toegestaan en het verbod alleen bepaald worden tot het baggeren op den dag; waarop wij, na rijpe deliberatie, gemeend hebben te moeten antwoorden, dat het ons voorkomt, dat aangezien het weder in de maanden Mei en September slechts zeldzaam bijzonder warm is, de verbodstijd verkort en tot de maanden Junij, Julij en Augustus bepaald zoude kunnen worden, terwijl wij in het baggeren in den nacht gedurende dien tijd geen nadeel zien, alzoo de temperatuur der lucht des nachts gewoonlijk lager is; ons echter voorbehoudende, om, zoo er zich gedurende dien tijd onverhoopt besmettelijke ziekten mogten voordoen, of in aantogt waren, wij Hun Ed. Achtb. deswegens nadere voorslagen zouden doen, en inmiddels acht geven, om, zoo wij van de voorgestelde maatregel nadeelige gevolgen mogten ontdekken, daarvan alsdan dadelijk verslag te kunnen doen.

Daar de handel in drooge beenderen alhier nog al een vrij aanzienlijke tak van negotie uitmaakt, en de bewaarplaatsen daarvan bij opkoopers veelal eene aanmerkelijke hoeveelheid er van bevatten, waaronder niet zelden versche, stinkende en meer dan half verrotte ribben, waardoor niet alleen eenen onaangenamen en ongezonden stank, maar ook vele andere ongemakken, als ongedierte, bederf van het drinkwater, ondermijning der huizen enz. worden veroorzaakt, hebben wij, na de bij ons daarover ingekomen klagten, terstond de bedoelde pakhuizen en de daaraan belendende woningen in oogschouw genomen en de daarover klagende buren gehoord, uit welk een en ander de gegrondheid dier klagten aan ons bewezen zijnde, hebben wij deswegens met het stedelijk Bestuur geabouchеerd, welke ook dan de belanghebbenden heeft opgeroepen, hen gehoord, ons de processen-verbaal van dat verhoor ter hand gesteld en ons advies daarover ingeroepen heeft, waarna wij andermaal een naauwkeurig onderzoek dienaangaande hebben gedaan, en ons daardoor op nieuw van de gegrondheid der klagten overtuigd hebbende, aan het Bestuur dezer stad hebben geadviseerd:

»Dat uit het door ons gedaan onderzoek in locis het ons ten volle gebleken is, dat de gerezen klagten volkomen gegrond zijn en dus die ophoopingen van beenderen, die niet altoos droog zijn en meestal in vochtige bewaarplaatsen opgestapeld worden en zelfs daarin somtijds langen tijd blijven liggen, waaruit niet anders dan een rottigen en voor de gezondheid zeer nadeeligen stank kan voortvloeijen, dat dezelve aanleiding geven tot de vermenigvuldiging van ratten en ook voornamelijk tot de zeer lastige, zich schielijk verspreidende en moeijelijk te verdelgen *Beenluis* (Acarus marginatus); het ons om die redenen voorkwam, dat dergelijke bewaarplaatsen van beenderen binnen dezen stad ten strengste moesten worden verboden, en dat het behouden en vergaderen van drooge beenderen alleen moest kunnen worden toegestaan onder uitdrukkelijke bepaling, dat ieder week eenmaal alle deze pakhuizen of andere bewaarplaatsen

moeten worden geledigd, en het aan de Policie, Fabricage of Rooimeesters op te dragen voor de stipte navolging hiervan ten strengste te waken." — Het is ons onbekend, welk gevolg het stadsbestuur aan die zaak heeft gegeven, doch dit is zeker, dat wij daarna geene klagten dienaangaande meer vernomen hebben. Bij die gelegenheid hebben wij ook gemeend Burgemeester en Wethouders te moeten verzoeken hunne aandacht te vestigen op het houden van varkens binnen de stad, en of dit wel altijd volgens de bestaande keuren geschiedt, als zijnde dit eene zaak, welke, zoo zij veronachtzaamd wierd, een zeer nadeeligen invloed op de gezondheid der ingezetenen zoude uitoefenen.

Hoezeer in onze stad in langen tijd geen watervrees bij de honden is waargenomen en het vastleggen der honden gedurende het warme saizoen, wanneer er in dien tijd zelfs in den omtrek der stad geen spoor van die ziekte gevonden wordt, tot groot ongerief en zelfs tot ziekten der honden aanleiding geeft, is het ons raadzaam voorgekomen, Burgemeester en Wethouders te verzoeken, om de ingezetenen uit te noodigen, bij droog en warm weder, potten of bakken met zuiver drinkwater voor hunne huizen te plaatsen; aan welk verzoek door Hun Ed. Achtb. gereedelijk voldaan zijnde, ook vrij goed door de ingezetenen is voldaan.

Te laat, gelijk dit meermalen geschiedt, is ter onzer kennis gebragt, dat er in deze stad vervalscht keukenzout verkocht is. Wij hebben daarvan wel aan den Officier van Justitie het door ons daarover opgemaakt proces-verbaal doen toekomen, doch om dezelfde reden kon Zijn Ed. Achtb. daaraan geen gevolg meer geven. Intusschen heeft professor van der Boon Mesch zich in deze zaak zeer verdienstelijk gemaakt, door dit vervalscht zout scheikundig te ontleden, en hierover, alsmede over de kenmerken van hetzelve een allernuttigst en populair stuk in een der nommers van onze stads-courant te doen plaatsen.

Hoezeer wij wel slagen in het weren van den verkoop van rotte vruchten of bedorven spijzen, zoo is evenwel het weren van het gebruik van onrijpe vruchten, vooral bij de geringere volksklasse, uiterst moeijelijk, ja schier onmogelijk.

De verkoop van zoogenaamde geheime geneesmiddelen door onbevoegden wordt door ons zoo veel mogelijk tegengegaan, en het is ons mogen gelukken, dat de pillen van *Urbanus*, *Holloway* en meer dergelijken hier niet alleen niet openlijk verkocht, maar zelfs in de Couranten, als in *Leyden* te bekomen zijnde, niet meer geannonceerd worden. Echter hebben wij het niet ondienstig geacht hierover in de afgeloopene maand nog eene ernstige waarschuwing aan de ingezetenen in dezer stads-courant te plaatsen.

Slechts één persoon hebben wij, als een tak der geneeskunst uitoefenende, waartoe hij niet bevoegd was, geregtelijk kunnen vervolgen, den zoon namelijk van den tandmeester C., die op naam

van zijnen vader, of liever op eigen gezag, diens beroep uitoefende, en welke dan ook te dier oorzake door de arrondissements regtbank alhier veroordeeld is tot *f* 25,00 boete en in de kosten.

Of hij die boete betaald heeft is ons onbekend, daar het ons in dergelijke gevallen meer dan eens gebleken is, dat een bewijs van onvermogen alhier niet moeijelijk te bekomen is, waarop zij dan, wanneer het vonnis niet van lijfsdwang spreekt, van boeten en kosten vrijgesteld worden.

De vaccinatie wordt door de Stads Doctoren en Chirurgi bij de armen en behoeftigen geregeld en ijverig voortgezet, en wij vertrouwen dat dit ook bij de overige practici plaats heeft, schoon de laatste koninklijke besluiten dienaangaande niet bijzonder gestrekt hebben om die H. H. hun pligt tot opgave daarvan aan ons met meer ijver te doen vervullen. Wij hopen, dat in deze en andere leemten door de verwacht wordende wetten op de geneeskunde zal kunnen voorzien worden.

In het laatste kwartaal des jaars zijn hier door de stads medici en chirurgi 391 kinderen gevaccineerd en gedurende het geheele jaar 838; terwijl er over het eerstgenoemd tijdvak slechts één particulier is aangegeven,

De jaarlijksche winkel inspectie bij de Apothekers en Drogisten is door ons weder met veel genoegen geschied, en op zeer enkele uitzonderingen na, kunnen die winkels met de beste in ons vaderland wedijveren.

Personeel der Geneeskunstoefenaren: [Zie *N. Statistisch Geneeskundig Jaarboek*, 5e Jaargang. pag. 27, 63 en volg.]

In het afgeloopen jaar zijn alhier geboren 705 kinderen van het mannelijk en 652 van het vrouwelijk geslacht, te zamen 1357 kinderen, en overleden 375 personen van het mannelijk en 434 van het vrouwelijk geslacht, te zamen 809 personen.

Behalve het inschrijven van eenige leerlingen in de Heel- Verlos- en Artsenijmengkunde is er verder bij onze Commissie niets uwer aandacht waardig voorgekomen.

Gouda, den ... Maart 1851.

Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Gouda.

A. Personeel der Geneeskunstoefenaren. — [Zie het *N. Statistisch Geneesk. Jaarboek*, vijfde Jaargang, pag. 61.]

B. De winkelvisitatie der Apotheken heeft in de maand October geregeld plaats gehad. — [Vermits wij den bij dit verslag behoorende

Staat niet ontvangen hebben, zijn wij niet in staat het algemeene resultaat dier visitatie mede te deelen.]

C. De Commissie heeft aan hare verpligtingen betreffende de Koepokinenting voldaan. Door de gezamentlijke geneeskunstoefenaren zijn 129 personen gevaccineerd. Uit de inzage der registers door het armbestuur deswegens naar aanleiding van Artikel 25 van het Stedelijk geneeskundig reglement te houden, is gebleken dat 13 kinderen van bedeeld wordende personen niet waren gevaccineerd; deze echter waren aan den eersten Stads-doctor aangegeven, en zouden deze kunstbewerking achtereenvolgend ondergaan.

D. In het jaar 1850 zijn hier geboren 629 kinderen, als 305 van het mannelijk en 275 van het vrouwelijk geslacht, daaronder begrepen 49 levenloos aangegeven, als 30 van het mannel. en 19 van het vrouw. geslacht. Er overleden met de levenloos aangegeven 519, als 264 van het mann. en 255 van het vrouw. geslacht, zijnde alzoo meerder geboren dan overleden 110 personen. Niettegenstaande deze gunstige verhouding van de geboorten tot de overledenen, blijkt bij eene nadere beschouwing dat de sterfte hier ter stede onevenredig groot blijft, de voor de *Nederlanden* geldende verhoudingen, verre overtreffend. Van de ruim 13,900 zielen groote bevolking, hebben met de doodgeborenen 519 sterfgevallen plaats gevonden, zijnde 1 van 20. Tevens verdient het opmerking dat het getal der geboorten buitengewoon groot was, staande in evenredigheid tot de levende als 1 tot 22; ook de verhouding der dood- tot de levendgeborenen, levert de ongunstigste verhouding op van een doodgeborenen op 13 geboorten. De onecht geborenen 1 van 21. In den leeftijd van 0 tot 2 jaren zijn 265 overleden, alzoo bijna de helft van alle overledenen.

E. Gedurende het eerste kwartaal hebben de kinderpokken geheerscht, echter minder dan in het laatste gedeelte van het vorige jaar. Het getal der aangetasten bedroeg 76 personen, waarvan 10 overleden, dit getal is hooger te veronderstellen daar de aangiften zeer gebrekkig hebben plaats gehad; 58 personen zijn door gewijzigde pokken aangetast, waarvan geen is overleden. — De grootste sterfte gedurende het eerste kwartaal is aan de kinderpokken, gedurende het laatste aan de kinkhoest en catarrhale borstaandoening toe te schrijven — van andere ziekten zijn geene epidemisch, met belangrijke uitbreiding voorgekomen. Gedurende het geheele jaar behoorden de tusschenpozende koortsen tot de meest voorkomende ziekten, vooral in het 2e en 3e kwartaal; catarrhale en rheumatische aandoeningen der borst en buiksingewanden waren na de tusschenpozende koortsen de meest waargenomen ziekten. Typhus, of andere een kwaadaardig karakter ontwikkelende ziekten zijn niet voorgekomen.

F. De algemeen heerschende ziekte-gesteldheden waren de catarrhale, de rheumatische en de gastrische, welke met elkander gecom-

pliceerd of afwisselend voorkwamen, in dier voege dat dan de eene, dan de andere, meer op den voorgrond trad, zonder elkander uit te sluiten, of scherp gescheiden in hare ontwikkeling.

Gedurende de eerste drie maanden van dit jaar was het getal zieken en de sterfte het grootst. Dat der overledenen klom tot 180; — in het 2e. kwartaal verminderde het getal zieken, de sterfte daalde tot 125; in het 3e. kwartaal was het aantal zieken en overledenen het geringst en niet meer dan 90 bedragende. Gedurende het 4e. kwartaal was het getal zieken, vooral kinderen in den behoeftigen volksstand grooter, en het getal der sterfgevallen klom tot 124.

G. Uit de opgaven der Vroedvrouwen blijkt, dat zij in negen gevallen de hulp eens vroedmeesters hebben moeten inroepen.

H. Even als vorige jaren heeft de Commissie hare zorgen besteed aan de geneeskundige plantentuin en aan het onderhouden der boeken en instrumenten. Van gemelde geneeskundige plantentuin is weder een vlijtig gebruik gemaakt.

Extract uit de Handelingen van de Plaatselijke Commissie van Geneeeskundig Toevoorzigt te Rotterdam, over den Jare 1800 en vijftig.

Ziektekarakter en Epidemische ziekten.

Januarij. Hetzelfde ziektekarakter en dezelfde ziekten als de laatste weken van December 1849 hadden opgeleverd, vond men in Januarij 1850 terug. Catarrhi en Rheumata kwamen onder allerlei vorm voor, angina, laryngitis, bronchitis, pneumonie pleurodynia en rheumatismus intestinorum werden veelvuldig waargenomen. — Rheumatismus acutus was ook niet zeldzaam. Tusschenpoozende koortsen heerschten thans minder dan in de andere jaren, nu en dan werden zij echter vooral in de buitenwijken der stad opgemerkt.

Tegen het einde der maand kwamen weder Typhi met een buitengewoon adynamisch karakter voor. De kinkhoest en mazelen heerschten epidemisch en maakten vooral onder Scrofuleuse kinderen meer slagtoffers dan gewoonlijk. Wat verder aangaat de Exanthemata febrilia, zoo deden zich in deze maand enkele gevallen van Variolae op. Zoo verre ons bekend is werd er voor het eerst een zeer kwaadaardig geval van Variolae Confluentes waargenomen op een vaartuig dat van buiten gekomen was, terwijl eenige dagen later twee lijders aan deze ziekte in het stedelijk Gasthuis werden opgenomen. Ook deden zich nu en dan sporadische gevallen van Scarlatina op. De sterfte was in deze maand vooral onder kinderen

aanmerkelijk, zoodat het getal overledenen (321) dat der geborenen (253) verre overtrof.

Februarij. Het Catarrhaal rheumatisch ziektekarakter bleef in Februarij veelal op den voorgrond staan, er waren echter minder ontstekingachtige ziekten der borstorganen dan in Januarij aanwezig. Bij oude menschen kwam nu en dan Pneumonie voor. Diarrheae Catarrhales werden zeer dikwijls waargenomen, zoo zelfs dat sommige geneeskundigen hieruit de gevolgtrekking maakten, dat eene Cholera Epidemie ons wederom bedreigde, en ofschoon zulks niet ter kennisse der Commissie is gekomen, werden echter destijds eenige plotselinge sterfgevallen toegeschreven aan de gevolgen van Cholera-Asiatica; — wat hiervan het geval is geweest, durven wij niet zeker beslissen.

Typhus ofschoon minder kwam echter nu en dan nog voor. Daarentegen begonnen febres interm. tertianae door Catarrhale verschijnselen vergezeld meer toetenemen.

De kinkhoest epidemie verminderde zeer. Mazelen daarentegen werden veelvuldiger en kwaadaardiger van aard. Hevige ophthalmien meestal met Scrofuleuse Complicatie werden veelvuldig waargenomen na deze ziekte. De gevallen van Variolae en Varioloiden vermeerderden ook in deze maand. Het aantal overledenen bedroeg 295, dus 26 minder dan in Januarij, terwijl volgens de opgaven van den ambtenaar van den Burgerlijken stand 58 sterfgevallen ten gevolge van mazelen plaats hadden.

Maart. In de maand Maart vertoonden zich nog vele rheumatische en catarrhale ongesteldheden, nu en dan echter met een meer stenisch karakter dan in de voorgaande maand. Vooral was dit het geval met de catarrhi der ademhalingswerktuigen die meermalen eene streng ontstekingwerende behandeling vereischten. Typhi werden vooral onder de armen veelvuldiger waargenomen dan in Februarij. Deze koortsen hadden echter een vrij goedaardig karakter en eischten weinig slagtoffers. Febris intermittent. bleven ook steeds heerschen. Rheumatimus cum Febre, vooral Rheumatismus articulorum, werd dan dikwijls opgemerkt. De mazelen Epidemie begon langzamerhand te verminderen, en werd thans minder kwaadaardig van aard, zoo als ook bleek uit de verminderde sterfte; — immers bezweken er in deze maand 26 kinderen aan deze ziekte, dus 42 minder dan in de voorgaande maand. Variolae verae echter werden meer gezien. Het aantal sterfgevallen in deze maand was 256, dus 39 minder dan in Februarij.

April en *Mei.* Ofschoon het catarrhaal rheumatisch ziektekarakter in April nog min of meer bleef bestaan, en zich door verschillende aandoeningen vooral echter door Catarrhale zwellingen van het aangezigt openbaarde, zoo werd dit karakter echter langzamerhand door het gastrische vervangen en werden eenvoudig gastricisme en diarrhae veelvuldig gezien. In Mei voegden zich hierbij

vele gevallen van gestoorde galafscheiding, en kwamen cholera nostras en diarrhaea cholericae meermalen voor. Typhus werd in beide deze maanden zeldzamer dan in Maart gezien, doch van febres intermittentes kwamen er meer en meer nieuwe gevallen voor, hoofdzakelijk als recidiven, die tot volkomene herstelling een langdurig gebruik van Chinine vereischten. Febres larvatae kwamen vooral als Prosopalgiae voor. — Tussis quinta Pneumonie en verscheidene hevige gevallen van Encephalitis werden in deze twee maanden, veelvuldig bij kinderen waargenomen. Morbilli vertoonden zich in April nog enkele malen, in Mei verdween deze Epidemie geheel en al. Daarentegen begonnen de pokken meer en meer epidemisch te heerschen. De sterfte in deze twee maanden was in vergelijking met het voorgaande jaar niet belangrijk; zij bedroeg in April 208 en in Mei 187.

Junij. In Junij bleef het gastrisch-bilieuse ziekte-karakter nog steeds heerschen; diarrhaeae biliosae, enkele gevallen van febris biliosa alsmede cholera endemica werden afwisselend waargenomen. Tijdelijk traden catarrhale en rheumatische ongesteldheden op den voorgrond. — De tusschenpoozende koortsen verminderden zeer en werden alleen nu en dan in moerassige en lage gronden rondom de stad opgemerkt. Tussis convulsiv. werd bij voortduring gezien. Van alle ziektevormen was de kinderziekte die welke meer en meer werd waargenomen, en bereikte als Epidemie eene belangrijke hoogte in deze maand. Enkele gevallen daargelaten werd deze ziekte voor als nog het meest onder zeer jonge kinderen waargenomen. Het aantal sterfgevallen bedroeg in deze maand 8 meer dan in Mei (195).

Julij en *Augustus.* In Julij en Augustus kwamen verschillende aandoeningen van het Systema gastrico-hepaticum veelal voor als febris biliosa of gastrica continua, diarrhea Cholerica, Cholera nostras enz., terwijl rheumatische ongesteldheden van de buiks-ingewanden, vooral Colica rheumatica, niet zeldzaam waren. Catarrhale ongesteldheden, vooral ophthalmiae catarrhales, vertoonden zich meermalen: — opmerkelijk was in deze maanden het groot aantal van lijders aan Erysipelas facieï, maar vooral aan furunculi en anthraces, meestal ex causa gastrica en biliosa. Ook vertoonde zich buitengewoon veel het zoogenaamde ignis st. antonii. Febres intermittentes werden sporadisch meestal met gastrische of bilieuse Complicatie opgemerkt; zeer enkele gevallen van morbilli en een goedaardige soort van scarlatina werden nu en dan gezien. Variolae bleven epidemisch heerschen en thans meer dan in de vorige maanden onder volwassenen, ook werden er, zelfs onder gevaccineerden, heviger vormen dan in de vorige maanden waargenomen. De sterfte ten gevolge van deze ziekte was vooral onder zeer jonge kinderen ook grooter dan vroeger, immers bedroeg zij in Julij van de 215 sterfgevallen 19, en in Augustus van de 194 overledenen, 14.

September. Ook de maand September leverde, wat het ziektekarakter aangaat, weinig verschil met de voorgaande maanden op; het gastrisch-bilieuse en catarrhale karakter werden bij afwisseling gezien. Rheumatische ziekten deden zich ook nu en dan op. Febres remittentes en intermittentes met gastrische of catarrhale verschijnselen werden meermalen waargenomen, doch liepen onder een regelmatig beloop meestal gunstig af. De febres catarrhales waren dikwijls vergezeld van subinflammatoire aandoeningen der ademhalingswerktuigen, somtijds was het darmkanaal meer aangetast en werd diarrhea catarrhalis waargenomen. Tussis 5ª vertoonde zich wederom meer dan in de twee vorige maanden. Van Exanthemata febrilia bleven alleen variolae en zelfs heviger dan in Augustus heerschen. De gevallen van variolae verae, dikwijls confluentes, werden meer en meer opgemerkt, terwijl in deze maand wederom een grooter aantal lijders (21) aan deze ziekte overleden. In 't geheel stierven er in deze maand 169 personen.

October en *November*. In October was, daargelaten de pokken-epidemie, het aantal zieken niet groot en was de gezondheidstoestand dezer stad zoo gunstig als dezelve in jaren niet geweest was. Het gastrisch-bilieuse karakter, hetgeen in de laatste maanden werd waargenomen, maakte plaats voor het catarrhaal rheumatische. Febres catarrhales en Febres intermittentes met zuiver catarrhale verschijnselen vergezeld, kwamen nu en dan voor. Diarrheae waren eene dikwijls voorkomende complicatie der catarrhale ziekten.

Ook in November maakte het catarrhale met het rheumatische verbonden het ziektekarakter uit. Catarrhen der ademhalingswerktuigen waren veelvuldig voorkomende ziekten, later namen deze een meer ontstekingachtig karakter aan, en waren dikwijls zeer belangrijk vooral bij kinderen. Febres intermittentes werden zeldzaam meer waargenomen, doch Febres catarrhales en febres typhoidaeae werden meermalen gezien, deze waren echter niet kwaadaardig. Rheumatische aandoeningen kwamen veelvuldig voor, in 't bijzonder echter Odontalgiae en Prosopalgiae rheumaticae. In 't oogloopend was het groot aantal van gevallen van Erysipelas phlegmonodes, die in deze maand werden opgemerkt. Tussis 5ª bleef voortdurend min of meer heerschen, variolae echter maakten in deze twee maanden de meerderheid der ziekte-vormen uit en bleven met hevigheid voortwoeden, vooral was dit in October het geval, als wanneer het getal overledenen ten gevolge van deze ziekte 30 bedroeg, in November was zulks 18; de grootste sterfte werd opgemerkt onder kinderen van 1 tot 6 jaar en meestal bij niet gevaccineerden. In 't geheel stierven er in October 205 en in November 216 personen.

Uithoofde van het zoo belangrijk toenemen der Pokken-Epidemie in de laatste weken, meende onze Commissie in eene missive in dato 25 October 1850 aan Burgemeester en Wethouders hare be-

schouwingen hieromtrent te moeten mededeelen, en naar aanleiding van art. 47 van het Reglement van Geneeskundig onderzoek en Toevoorzigt (31 Mei 1818, Staatsblad n°. 25) aan Hun Ed. Achtb. in overweging te moeten geven, om van wege het stedelijk bestuur de aandacht der Burgerij te vestigen op het gevaar dat diegenen dreigt, die zich niet hebben doen inenten en hen daarbij aan te manen om van dit in den regel zeker voorbehoedmiddel gebruik te maken, tevens verwijzende naar de gelegenheid, die daartoe ruimschoots in onze stad bestaat, vooral door de verdienstelijke bemoeijingen van het Genootschap ter bevordering der Koepok-Inënting. Aan dit verzoek werd van wege het Stedelijk bestuur door de volgende Publicatie voldaan:

»Burgemeester en Wethouders der stad Rotterdam, ontvangen hebbende eene missive van de Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt in deze stad, houdende dat de kinderziekte sints eenige maanden hier ter stede heerschende, vooral in de laatste dagen veel slagtoffers heeft geëischt en dat, wel is waar in de tegenwoordige Epidemie onderscheidene ziektegevallen zijn voorgekomen, waarvan de lijders vroeger gevaccineerd waren, doch dat de ervaring tevens heeft geleerd dat het verloop der ziekte van de zoogenaamde gewijzigde kinderpokken minder hevig was en het leven niet in gevaar stelde, terwijl daarentegen verreweg het grootste gedeelte van degenen, welke aan de gevolgen van de kinderziekte zijn overleden, vroeger niet ingeënt was geworden,—vermeenen derhalve mede, naar hetgeen die missive verder inhoudt, de aandacht der Burgerij te moeten vestigen op het gevaar, dat diegenen dreigt, die zich niet hebben doen inenten en haar dus ten ernstigste te moeten aanmanen om van dit in den regel zeker voorbehoedmiddel gebruik te maken en daarenboven degenen waarbij onzekerheid bestaat of de vroeger gedane vaccinatie geregeld heeft gewerkt, of waarvan alle kenteekenen hiervan verloren zijn gegaan aan te raden deze kunstbewerking nogmaals te doen herhalen, waartoe in onze stad ruimschoots gelegenheid bestaat, vooral ook door de verdienstelijke bemoeijingen van het Genootschap ter bevordering der Koepok-inënting, hetwelk 's wekelijks des maandags en vrijdags ten 12 uur boven de Vleeschhal zitting houdt, en alwaar ook voor de minvermogenden gelegenheid bestaat gratis gevaccineerd te worden.

»Aldus gearresteerd en gepubliceerd den 1. November 1850.

»*Burgemeester en Wethouders voornoemd,*
(*w. g.*) J. F. HOFFMANN.
Ter ordonnantie van dezelve,
(*w. g.*) STORM VAN 's GRAVESANDE, *Secr.*"

Deze maatregel heeft, zoo verre ons bekend is, aan het gewenschte doel beantwoord.

December. De maand December eindelijk deed zich als gewoonlijk weder kennen door verschillende ziekelijke aandoeningen der adem-

halingswerktuigen. Catarrhi der luchtwegen kwamen het meest voor, verder werden Laryngitis, Bronchitis en Pneumonie ook dikwijls waargenomen. Reumatische ziekten waaronder dikwijls Rheumatismus acutus en Rheumatismus articulorum waren ook niet zeldzaam. Typhi kwamen weder meer voor dan in de vorige maanden, de tusschenpoozende koortsen verdwenen genoegzaam geheel en al en bepaalden zich alleen tot recidiven. Variolae bleven voortdurend nog heerschen, doch minder dan vroeger. Het aantal sterfgevallen bedroeg in deze maand 259, waarvan 23 aan de gevolgen van de kinderziekten. Zoo eindigde het jaar 1850, hetwelk, wat den algemeenen gezondheidstoestand betreft onder de gunstigsten van den lateren tijd mag gerekend worden. Het blijft steeds te betreuren, dat wij uithoofde van gebrek aan statisticke opgaven, over de verschillende, vooral echter omtrent de epidemisch-heerschende ziekten slechts een oppervlakkig overzigt omtrent het ziekte-karakter in onze stad kunnen geven, voorzeker zoude anders ook dit jaar weder belangrijke resultaten, vooral omtrent de kinderziekten, hebben kunnen opleveren.

Prostitutie, Syphilitische ziekten.

Doordrongen van het hooge belang van onze roeping, en overtuigd van de noodzakelijkheid van eene naauwkeurige kennis van de openbare Prostitutie, als een middel tot bevordering der gezondheidstoestand in groote steden, zouden wij in vorige verslagen dit onderwerp zeker niet hebben ter zijde gesteld, zoo niet de gebrekkige maatregelen, welke hier ter stede bestonden, om dit noodzakelijk kwaad binnen zekere grenzen te bepalen, ons hierin ten eenen male verhinderd hadden.

Thans echter achten wij ons verpligt een kort verslag te geven aangaande de uitmuntende maatregelen, welke sints de organisatie van de politie alhier, door de verdienstelijke bemoeijingen van onzen Directeur van Politie zijn genomen, ten einde het uit de Prostitutie voortspruitende nadeel zoo veel mogelijk te verminderen, alsmede omtrent de resultaten, die deze bemoeijingen hebben opgeleverd.— De publieke vrouwen worden alle zonder onderscheid òf in een daartoe ingerigt locaal (Dispensaire) aan het bureau van de Directie der Politie, òf in hare respective woningen door een Chirurgijn bij het Politiewezen geregeld onderzocht. Zoo zij bij deze visitatiën bevonden worden aan Syphilitische ziekten te lijden, worden zij naar het stedelijk ziekenhuis overgebragt ten einde aldaar behandeld te worden door den Chirurgijn van het Gesticht, terwijl zij dit niet weder verlaten, alvorens de Chirurgijn bij het Politiewezen hiertoe zijne goedkeuring heeft gegeven. — Daar de zaal hiervoor aangewezen slechts ruim genoeg is voor 30 kribben, heeft de stedelijke regering in het zooge-

naamde Bedelaarsgesticht, drie Kamers met 24 ligplaatsen voor hetzelfde doel doen inrigten.

De daarstelling van deze inrigting dagteekent van den 1. Januarij 1817; van dien dag tot en met den laatsten Junij 1850, zijn er op de registers der publieke vrouwen ingeschreven 936 vrouwen waarvan het grootste gedeelte beneden de 30 jaren was; slechts een twintigtal heeft 40, en één 50 jaren bereikt. Het aantal ziek bevondenen gedurende dit tijdvak bedraagt 607.

De verrigte visitatiën bij de ingeschrevene vrouwen bedraagt 26380 tot en met den laatsten December 1849, te weten: in 1847, 6241; in 1848, 10,105; en in 1849, 10,034.

De 607 ziek bevondene vrouwen waren lijdende aan de volgende ziekten:

Blennorrhagiae	548
Chancers	139
Ulcera Colli uteri	25
Ulcera	14
Bubones	6
Abscessus vulvae	4
Fistulae vaginales	4
Fist. recto-vaginales	3
Vegetationes	14
Pustulae	10
Syphilis secundaria	24
» tertiaria	12
Cancer apertum	1
Scabies	3
	607

Het blijkt dus uit deze opgave dat Blennorrhagie de meest voorkomende vorm van Syphilis is bij de publieke vrouwen; meestal wordt deze ziekte zonder andere verschijnselen waargenomen.

Ook Chancers behooren tot de veelvuldig voorkomende syphilitische ziekten, zelden komt er syphilis secundaria uit voort; slechts tienmaal had dit plaats, en dit kan voorzeker aan niets anders dan aan de geregelde visitatiën en het spoedig verleenen van doelmatige hulp worden toegeschreven.

Niet alle vrouwen worden besmet, er zijn thans nog vrouwen aan de visitatie onderworpen, welke bij de oprigting van het Dispensaire zijn ingeschreven, zonder gedurende dien tijd besmet te zijn geworden.

Wat de oorzaak is van dit voor haar gelukkig toeval, heeft men tot nu toe niet kunnen opsporen. Het is toch niet waarschijnlijk, dat er personen zijn, welke niet kunnen besmet worden.

Uit de statistieke lijsten is duidelijk gebleken dat noch jaargetijden, noch ouderdom, noch woonplaats invloed hebben op de

verschijnselen der venerische ziekten. Wat aangaat de teeldeelen der publieke vrouwen, deze leveren niet op wat men niet bij andere vrouwen zoude waarnemen. De afwijkingen bestaan in eene meerdere of mindere ontwikkeling en in de vastheid van de weefsels. Plaats gehad hebbende ziekten en verlossingen zijn dikwerf oorzaak dat de kleine lippen vergroot of kraakbeenig verhard blijven. De Clitoris is nimmer vergroot waargenomen. De schede-ring kan soms zoo ontwikkeld en stevig zijn, dat de sluiting der schede het voorkomen aanneemt als of er geene mogelijkheid tot den bijslaap zoude bestaan.

De violet of blaauwachtige kleur van het collum uteri bij zwangeren, waarop Jacquenin het eerst opmerkzaam gemaakt heeft, is ontegenzeggelijk waar, echter niet in de eerste maanden der zwangerschap. Men bespeurt dat de kleur van het slijmvlies alsdan slechts hooger rood is, tot ze eindelijk in het blaauwe overgaat.

Ten einde eenig resultaat te kunnen krijgen omtrent den stondenvloed in betrekking tot de foecundatie bij publieke vrouwen, heeft men op het bureau van het Dispensaire 165 vrouwen naauwkeurig gadegeslagen. Twee hadden nimmer stondenvloed bespeurd, bij 8 was het verschijnen onregelmatig, bij 2 ten gevolge van ouderdom opgehouden, terwijl bij de overige 153 dezelve regelmatig was. Wat men er dus van zeggen moge, de levenswijze dier vrouwen verhindert het regelmatig bestaan van den stondenvloed niet.

Van dit getal 165 waren 76 nimmer zwanger geweest, van de overige 89 waren er 11 zwanger. Overigens was de afloop der herhaalde zwangerschap van deze 89 geweest als volgt: van 183 bevruchtingen had 40 maal abortus plaats gehad, 25 kinderen waren dood geboren en 118 levend. Van deze 118 levende waren er bij 4 vrouwen 22 in den huwelijken staat geboren. Zwangerschap is dus bij de publieke vrouwen niet zoo zeldzaam als men wel meent. De sterfte onder hare kinderen is echter zeer groot.

Eindelijk schijnt het bedrijf van publieke vrouw weinig invloed op de algemeene gezondheid te hebben.

Ofschoon de levenswijze der publieke vrouw het ontstaan bij haar van scabies bevordert, is zij hier ter stede onder haar niet zeer menigvuldig, en mogt men ze aantreffen dan is het alleen bij de zeer behoeftige klassen.

Enkele ziekten kan men nog aan de levenswijze toeschrijven; zoo, bijvoorbeeld, bloedingen welke dikwijls schijnen te ontstaan door spoedig vernietigde zwangerschap, zonder dat er daarom opzet heeft plaats gehad.

Krankzinnigheid wordt enkele malen waargenomen.

Ofschoon de publieke vrouwen alle misbruik maken van sterken drank, is delirium tremens bij haar eene zeldzaam voorkomende ziekte.

Gedurende het heerschen de Cholera zijn van 300 vrouwen slechts 7 aan die ziekte overleden; twee daarvan werden in het ziekenhuis

aangetast. Men zoude dus kunnen beweren, dat deze vrouwen eer minder dan meer als andere individuen aan ziekten onderhevig zijn, en alzoo over het algemeen eene gelukkige gezondheid genieten.

Uitoefening der Verloskunde.

De Vroedvrouwen oefenen alhier ter stede het grootste gedeelte der verloskundige practijk uit, daar door haar meer dan drie duizend vrouwen zijn bijgestaan, waarvan onder andere ééne stadsvroedvrouw voor haar aandeel 377 vrouwen heeft gehad.

Gedurende het jaar 1850 hebben er plaats gehad 3578 *enkelvoudige*, 38 *tweeling-* en 1 *drieling-*geboorten, waaruit geboren zijn 3657 kinderen, hieronder behoorden er 1892 tot het mannelijk en 1765 tot het vrouwelijk geslacht; 3441 kinderen waren *levend*, terwijl er 216 levenloos zijn aangegeven.

Wat onder een *levenloos* kind bij den Burgerlijken stand alhier verstaan wordt, is naar het oordeel der Commissie niet altijd even juist, daar meermalen miskramen en ontijdig geboren kinderen hieronder gerangschikt worden.

Het getal der buiten het huwelijk geborenen bedroeg 441, zoodat het getal tot dat der echte kinderen staat als 12: 100; in het jaar 1849 bedroeg deze evenredigheid als 10 tot 100.— Overigens zijn vele moeijelijke verlossingen dit jaar voorgekomen, die door de kunst moesten worden getermineerd en dikwerf met een ongelukkigen uitslag voor moeder en kind afliepen.

Toezigt op de uitoefening der verschillende takken der Geneeskunde.

De Commissie is dit jaar genoodzaakt geworden de volgende processen verbaal op te maken en aan de bevoegde autoriteiten ter vervolging in te zenden:

Ten 1. tegen den winkelier E.... wegens het onbevoegd verkoopen van *Urbanuspillen*, zijnde de beklaagde door de arrondisssements regtbank veroordeeld in eene boete van *f* 25 en in de kosten.

Ten 2. tegen den Apotheker H.... als hebbende zich met de geneeskundige behandeling van een patient bezig gehouden; is door het Kantongeregt veroordeeld geworden in eene boete van *f* 25 en in de kosten.

Ten 3. tegen denzelfden apotheker aangeklaagd van eene dergelijke overtreding.

Ten 4. tegen den Apotheker E.... eveneens aangeklaagd, van zich met eene andere tak der geneeskunde ingelaten te hebben, dan waartoe hij bevoegd was:

beide laatste beklaagden hebben van de gunstige bepaling van het wetboek van strafvordering gebruik gemaakt, die aan de zoodanigen, die wegens overtreding voor het Kantonregt zouden moeten verschijnen, de bevoegdheid geeft, hunne teregtstelling voor te komen, door vrijwillig de boeten te betalen.

Ten 5. tegen den persoon van B.... als hebbende zich ingelaten, ofschoon onbevoegd zijnde, met de uitoefening der inwendige geneeskunde en met het verkoopen van zamengestelde geneesmiddelen; de beklaagde is door de arrondissements Regtbank veroordeeld geworden in twee geldboeten bedragende *f* 75 en in de kosten.

Ten 6. tegen Mejufvrouw v. S als hebbende de verloskunde uitgeoefend; is veroordeeld door de arrondissements Regtbank in eene geldboete en in de kosten.

Ten 7. tegen den apotheker H. . . . aangeklaagd van te hebben verkocht *Concordia*, de gewone benaming van *Diascordium*, behoorende tot de slaapmiddelen, zijnde de beklaagde niet bij magte geweest eene schriftelijke en behoorlijk onderteekende order over te leggen. — De arrondissements Regtbank heeft verklaard, uithoofde de getuigen in deze zaak minderjarig waren, den beklaagde niet schuldig bewezen aan het hem ten laste gelegde feit en heeft hem daarvan vrij gesproken.

Ten 8. heeft de Commissie bij twee apothekers P. en H., waar reeds vroeger vele geneesmiddelen in eenen slechten toestand waren aangetroffen, bij de visitatie wederom bedorven en vervalschte geneesmiddelen aangetroffen, die alstoen verzegeld zijn geworden en met de processen verbaal aan den ambtenaar van het openbaar ministerie ter vervolging zijn ingezonden, en

Ten 9. tegen 4 scheepskapiteins en vier scheepsheelmeesters, die verzuimd hadden de medicijnkisten te doen visiteren, zijn procesverbaal opgemaakt en ter vervolging ingezonden.

Niettegenstaande het toezigt der Commissie en het streng toepassen der wet, blijven onbevoegden zich hier ter stede met de uitoefening van sommige takken der Geneeskunde bezig houden, en het staat te voorzien, dat deze toestand zal blijven voortduren, tot dat eene nieuwe geneeskundige staatsregeling middelen aan de hand zal geven, om de overtredingen op eene meer doeltreffende wijze te constateren, als nu bij de bestaande wetgeving mogelijk is.

Eindelijk heeft de Commissie naar aanleiding van een ingekomen berigt dat de Apotheker L. in een staat van zinsverbijstering zoude verkeeren, genoemden Apotheker bij herhaling bezocht en gadegeslagen, ten einde zich te vergewissen of dit gerucht overeenkomstig de waarheid was; de Commissie ontving afdoende bewijzen, dat genoemde heer krankzinnig was, en heeft, uithoofde zulk een toestand van een practiserend geneeskunstoefenaar schromelijke gevolgen zoude kunnen na zich slepen, zich verpligt geacht, terstond van dit onderzoek berigt aan den Heer Officier van Justitie te geven, ten einde er door Zijn Ed. de noodige maatregelen van voorziening, ter voorkoming van ongelukken, zouden kunnen genomen worden.

Het gevolg dezer bemoeijingen is geweest, dat door familiebetrekkingen autorisatie is aangevraagd ter plaatsing van meer gemelden Heer in een geneeskundig gesticht, en dat met het toezigt der Apotheek, de Apotheker H. zich voorloopig heeft belast.

IV.

PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT IN NOORD-HOLLAND, GEVESTIGD TE AMSTERDAM.

Alhoewel de tegenwoordige Leden onzer Commissie geen deel genomen hebben aan de werkzaamheden in het jaar, waarover dit verslag loopt, en wij daardoor niet in staat zijn, om zulks zoodanig in te rigten als naar ons inzien zou behooren, hebben wij echter gemeend, ons aan dien arbeid niet te mogen onttrekken, om geene gaping in de Geschiedenis van ons ressort te laten overblijven.

Wij hebben te dien einde omtrent de verrigtingen der Commissie en omtrent hetgeen belangrijks in haar ressort is voorgevallen, alles verzameld, wat daarover in het Archief was aangeteekend, of bij de gebrekkige middelen ter informatie binnen ons bereik lag.

Ten aanzien van de werkzaamheden der Commissie in het jaar 1850 moeten wij in 't algemeen opmerken, dat deze geenen zoo geregelden gang hebben genomen als in vroegere jaren het geval was.

Wij behoeven in geen relaas van den loop der zaak te treden, die hiertoe aanleiding gaf. Zij is Uwe Excellentie geheel bekend. Genoeg zij het te vermelden, dat de aanleiding, die de Commissie bewoog om haar ontslag te vragen, haar tevens deed besluiten om zich voorloopig van alle openbare handelingen te onthouden, en hare werkzaamheden te bepalen tot datgene, waartoe zij door eenige magt zou worden geroepen.

De werkzaamheden bepaalden zich tot het afdoen van enkele zaken, die onmiddellijk behandeling vorderden, tot dat het ontslag aan de Leden der Commissie, bij koninklijk besluit van 24 September 1850, werd verleend.

Examens. Wat de bijzonderheden betreft, kunnen wij ten aanzien der Examens alleen verwijzen naar de namen der weinigen, wier bekwaamheid in de maanden Januarij tot Mei in de verschillende vakken is onderzocht.

Winkelvisitatiën. Ten opzigte van deze in de gemeenten buiten de hoofdstad blijkt uit de rapporten, daaromtrent in 't Archief voorhanden, dat de staat der Artsenijwinkels over het algemeen door de Leden niet ongunstig is beschouwd, in vergelijking met vroegere jaren. Dit gunstig oordeel wint nog in waarde wanneer men in

aanmerking neemt, dat de visitatiën zonder voorafgaande aanschrijving hebben plaats gevonden.

De gesteldheid dier winkels is echter in die rapporten niet zoo uitvoerig aangeduid, dat wij ons bevoegd zouden rekenen, deze naar de gebruikelijke qualificatie nu reeds te rangschikken.

Correspondentiën. Uit de gevoerde correspondentiën en notulen achten wij noodig eenige hoofdpunten mede te deelen.

1. De gouverneur in de provincie *Noord-Holland* zond, bij missive van den 22 Februarij 1850, no $^{250}/_{1286}$, het afschrift van een rapport, door drie officieren van Gezondheid aan den Minister van marine, betrekkelijk den gezondheidstoestand van het koninklijk Instituut der marine te ***Medemblik***, met verzoek, zoo de kennisneming van dat stuk van de zijde der provinciale Geneeskundige Commissie tot eenige bemerking mogt aanleiding geven, de mededeeling daarvan te mogen ontvangen.

De Commissie heeft aan dit verzoek voldaan, in een schrijven van den 4 Maart 1850, waarin zij de gronden voor het afkeurend oordeel, in genoemd rapport aangevoerd, ter toetse brengt en als niet beslissend verwerpt, zoodat zij moest verlangen, dat van de zijde der Hooge Regering eene nadere overweging en een nieuw onderzoek, op welke wijze de bedoelde instelling voor verbetering vatbaar was, werd in 't werk gesteld.

2. De Commissie van Landbouw in *Noord-Holland* zond eene missive de dato 1 Januarij, waarbij ter inzage en beoordeeling waren toegevoegd eene missive van den Gouverneur van *N. Holland* van 19 Sept. 1849, n° $^{181}/_{6890}$, en de antwoorden van Burgemeester en Rijks Veeartsen, op eene circulaire in laatsgenoemden brief vermeld, welke stukken betrekking hebben op de vraag, of er maatregelen zouden te nemen zijn tegen de verspreiding der ziekte, welke vooral in het laatste jaar binnen deze provincie zoo sterk onder de varkens geheerscht heeft.

Omtrent deze ziekte verlangde de Commissie van Landbouw speciaal op 5 punten te worden ingelicht: 1) het al of niet besmettelijke der ziekte; — 2) hare oorzaken; — 3) de mogelijkheid harer genezing; — 4) de beste en meest eenvoudige geneeswijze, — en 5) het al of niet nadeelige van het gebruik van het vleesch der afgemaakte zieke beesten.

Uit de medegedeelde stukken bleek spoedig, dat de Veeartsen zeer zelden in de gelegenheid waren geweest, om de ziekte waar te nemen en proeven tot hare herstelling aan te wenden. De Commissie besloot dus, op ingewonnen advies van den Veearts G. Wit, te *NieuwerAmstel*, van Uwe Excel. de magtiging te verzoeken, tot het besteden eener som van *f* 500 uit de fondsen onder haar beheer, ten einde de Veeartsen door eene kostelooze uitreiking van geneesmiddelen aan de veehouders in staat te stellen, om de bedoelde ziekte waar te nemen.

Op het gunstig antwoord van Uwe Excel. van 26 Febr. werd door den Gouverneur van *N. Holland* aan die beraamde maatregelen verdere uitvoering gegeven, door ze algemeen bekend te maken en de Veeartsen in de provincie uit te noodigen, om met hunnen ijver deze zaak te ondersteunen en aan hem tegen 1 Dec. rapport omtrent hunne bevinding uit te brengen.

3. Op eene missive derzelfde Comm. van Landbouw dato. 18 Junij 1850, n° 30, inhoudende verzoek, om ten behoeve en in het belang van de Veeartsenijkundigen, maatregelen te willen beramen en voorstellen te doen, ten einde de kwakzalverij te weren en de praktijk in handen van wetenschappelijke veeartsen over te brengen, heeft de prov. Geneesk. Commissie den 19 Julij 1850 geantwoord, dat zij met de uiterste belangstelling van den inhoud dier missive had kennis genomen; dat deze zaak reeds meermalen een onderwerp van gezette overweging had uitgemaakt; dat zij evenwel, acht gevende op zoo vele vergeefsche pogingen, als door haar over andere gewigtige vraagpunten bij het Gouvernement zijn aangewend, en op de belangrijke vertoogen, door de Rijks-Veeartsen bij het ministerie van Binnenlandsche zaken van tijd tot tijd ingeleverd, heeft geoordeeld, deze zaak, als niet regtstreeks onder hare verpligtingen behoorende, te moeten overlaten en aanbevelen aan de Comm. van Landbouw, aan wier zorg zij zoo naauw is verbonden.

4. Door de Commissie van toezigt over de Klinische school werd in een schrijven van 16 Maart 1850, de Geneeskundige Commissie verzocht, om voorlichting en consideratie, of de bevrediging der wenschen van den hoogleeraar E. H. von Baumhauer tot het verkrijgen van *f* 600 's jaars ter bezoldiging van een adsistent, en eene subsidie daarenboven ten behoeve van het scheikundig onderwijs, nuttig kon worden gerekend voor het onderwijs van de leerlingen aan de Klinische school.

De Commissie heeft hierop als haar gevoelen te kennen gegeven, dat zij de inwilliging van dat verzoek niet raadzaam achtte ten einde aan het scheikundig onderwijs van de leerlingen aan de Klinische school geene uitgebreidheid te geven, welke met hunne behoeften niet zouden strooken.

5. De Officier van Justitie te Amsterdam verzocht bij missive van 25 Feb. de Commissie tot het doen van onderzoek naar den toestand van eenen lijder aan den Uithoorn, om te beslissen, of die persoon in eenen staat van verstandsverbijstering verkeerde, die zijne plaatsing in een krankzinnigengesticht vordert.

Hieraan is voldaan door twee leden der Commissie, en het vermoeden bevestigd geworden.

De wijze, waarop de vergoeding der onkosten, tot dit einde gemaakt, moest geschieden, is verder in eene nadere correspondentie met den heer Commissaris des Konings en met den heer Officier

van Justitie behandeld. Aan het einde van het jaar werd de beslissing nog te gemoet gezien.

6.) Eindelijk vonden wij nog te vermelden, dat de Commissie correspondentie heeft gevoerd met den Commissaris des Konings in de provincie:

I. Over een request van G.... aan Z. M. den Koning, houdende verzoek, om zonder nader examen zich als Genees- en Heelmeester te Amsterdam te mogen vestigen, op welk verzoek door de Commissie ongunstig is geadviseerd, bij missive van 1 Julij 1850.

II. Over een voorstel van het Gemeentebestuur van Ouder-Amstel, om voor de polderarmen een bepaald Geneesheer aan te stellen ad *f* 400 jaarlijks, met berekening der geneesmiddelen naar de Pharmacopoea pauperum; — waarop door de Commissie als advies is gegeven dat het nog verkieslijker ware, twee geneesheeren ieder ad *f* 200 aan te stellen, en uitdrukkelijk te bepalen bij de levering der geneesmiddelen, dat deze aan de woning der lijders zouden worden bezorgd.

Eene kennisgeving is later ontvangen van den Commissaris des Konings, dat de magtiging aan het Gemeentebestuur door Gedep. Staten is verleend, om Dr. OTTEN op de genoemde voorwaarden aan te stellen.

III. Over een voorstel van het Gemeentebestuur van Bussem, om den heer PFEIFFER als Genees- Heel- en Verloskundige te mogen aanstellen, op eene jaarwedde van *f* 50, waarop aan den Commissaris des Konings gunstig is geadviseerd en door de Gedep. Staten de verlangde magtiging aan het Gemeentebestuur is verleend.

Na deze korte vermelding van hetgeen wij ten aanzien der verrigtingen onzer Commissie vonden aangeteekend, volge een overzigt van hetgeen in 1850 uit een Staats-geneeskundig oogpunt belangrijks in ons ressort is voorgevallen, voor zoo verre wij daartoe door de voorhanden bescheiden zijn in staat gesteld.

Gezondheidstoestand. De algemeene gezondheidstoestand in ons ressort was over het jaar 1850 zeer gunstig.

Zulks blijkt uit de bijgevoegde tabellen van sterfte en geboorte en verder uit de bijzondere opgaven over Amsterdam in het verslag der Stedel. Commissie vervat, en over de overige gemeenten, ons door de Burgemeesteren en Geneeskundigen geleverd.

De verhouding van de sterfte toch tot die van het vorige jaar is 8094: 10661, die der geboorte 9381 : 9239. Deze in 't algemeen reeds gunstiger verhouding wordt nader bevestigd door de opgaven van het gering getal ziekten, die in 1850 hebben geheerscht.

Het verslag der plaatselijke Commissie geeft omtrent de verschillende maanden in het bijzonder een overzigt der ziekte, in verband met de weêrsgesteldheid, waaruit blijkt, dat geene ziekte in hevigen graad of algemeen geheerscht heeft.

Hetzelfde geldt van de overige gemeenten, in welke allen zoowel

bij de verslagen der verrigte winkelvisitatiën, als bij de opgaven der heeren burgemeesteren en geneeskundigen de bijzonder gunstige gezondheidstoestand wordt gemeld. Alleen uit *Nederhorst* den *Berg* zijn enkele gevallen genoemd van Scarlatina, waaraan slechts twee lijders bezweken. Uit *'s Graveland* eenige van mazelen en pokken, uit *Kortenhoef* 13 poklijders, waaronder een kind bezweken is, terwijl deze ziekte in *Uithoorn* en *Hilversum* in geringe mate geheerscht heeft, zonder slagtoffers te eischen.

Uitoefening der kunst. Over de uitoefening der kunst in ons ressort, moeten wij bij de weinige bijzonderheden, welke ter onzer kennis zijn gekomen, kort zijn.

Het personeel der kunstoefenaren schijnt over het algemeen in een voldoend aantal, zoowel ten platten lande als in de steden, te zijn gevestigd; op sommige plaatsen, bijzonder in de hoofdstad, mag zelfs hun getal geacht worden de werkelijke behoefte inderdaad te overtreffen.

Noch van de Burgemeesters der gemeenten van ons ressort, noch van de plaatselijke Commissie van Amsterdam zijn eenige klagten over grove misslagen in de uitoefening der kunst uitgegaan.

Over ongeoorloofde praktijken door onbevoegden zijn alleen in enkele gevallen processen-verbaal door de plaatselijke Commissie opgemaakt, en is slechts uit de gemeente *Hilversum* door den burgemeester ter onzer kennis gebragt dat eenige winkeliers aldaar onder den naam van slaapdrank een stroop verkoopen, die voor de gezondheid zou nadeelig zijn, welk feit door ons op dit oogenblik nader wordt onderzocht. De opmerking der Stedelijke Commissie dat door hare bemoeijingen de verkoop van vele geheime geneesmiddelen, zoo als de Morissons en Hollowaypillen en meer andere, voor de stad *Amsterdam* in de nieuwsbladen niet meer wordt aangekondigd, doch de verkoop echter niet geheel gestaakt wordt, heeft onze aandacht getrokken. Eensdeels is uit dit feit af te leiden, dat de vervolging tegen die aankondigingen vroeger ondernomen, niet zonder uitwerking is gebleven, anderdeels, dat hieraan minder waarde kan gehecht worden, zoolang niet door alle zoowel provinciale als plaatselijke Commissien gelijke maatregelen worden genomen. Wij kunnen dus den wensch niet onderdrukken, dat aller aandacht op deze aangelegenheid moge gevestigd worden, en het voorbeeld der *Amsterdamsche* Commissie algemeen navolging vinden.

Zoo wij uit het gemis aan verder beklag over den toestand der uitoefening van de kunst binnen ons ressort moeten oordeelen, dan voorzeker zouden wij ons over haren gunstigen staat mogen verheugen. Doch wel verre van tot dit resultaat te komen kunnen wij ons geenszins overtuigd houden, dat in de daad geene grove misslagen in de uitoefening der kunst bedreven zijn, maar moeten erkennen, de middelen te missen, waardoor zij ter onzer kennis kunnen geraken, en verre van te meenen, dat er weinig ongeoorloofde praktijken

zouden plaats vinden, moeten wij met leedwezen de klagten der plaatselijke Commissie omtrent dit punt als op waarheid gegrond ten vollen beamen.

Het is van algemeene bekendheid dat de kwakzalverij in den meest onbeschaamden vorm en veelal ongestraft hare nadeelen over de maatschappij en wel niet het minst over ons ressort verspreidt, dat de verschillende takken der kunst door onbevoegden worden uitgeoefend; — immers terwijl van de zijde der kunstoefenaren de Genees- en Heelkunde door apothekers, de Geneeskunde door Heelmeesters, de Artsenij-mengkunde door Droogisten gedreven wordt, treden aan de andere zijde uit alle klassen en standen der maatschappij de onkundigsten als bevoegden op.

Een ieder bijna kent feiten van dien aard, doch zij worden bij hunne algemeenheid, bij de belemmeringen, die welgemeende pogingen, om ze tegen te gaan, meermalen ondervonden, bij de heerschende meening, dat de wettelijke verordeningen daartegen te gebrekkig in den vorm zijn om ze te kunnen toepassen, slechts zelden op eene krachtige wijze bestreden.

De plaatselijke Commissie verklaart wel in haar verslag dat zij waar zij met eenigen grond op eene goede uitkomst kon hopen, niet nalatig is geweest in het vervullen van de dikwijls onaangename en steeds moeijelijke pligt, om de kwakzalverij in alle hare gedaanten tegen te gaan, en wij hebben geene gronden, om deze verklaring te betwijfelen, maar zij beklaagt zich tevens over het onvoldoende der middelen, welke haar tot dit einde ten dienste staan; wij hebben geoordeeld, aan die Commissie onze meening te moeten kenbaar maken, dat de bemoeijingen van het Geneeskundig toezigt ter handhaving van de algemeene en plaatselijke verordeningen ten deze niet mogen verflaauwen, al is 't dat de gewenschte uitslag dikwijls te vergeefs wordt te gemoet gezien, en er op aangedrongen, dat zij voortga *alle* aan den dag gekomen overtredingen ter kennis van het bevoegde gezag te brengen.

Behalve dat, naar ons inzien, op die wijze alléén door de Plaatselijke Commissie voor *Amsterdam*, door ons voor het geheele ressort aan de voorschriften der wet kan worden voldaan, hopen wij daaruit eenmaal met officiëel erkende feiten beter te kunnen aantoonen, in welken omvang de verkeerdheden in de uitoefening der kunst worden gepleegd, en welke gevolgen daaruit zijn voortgevloeid, die de hooge noodzakelijkheid van eene betere wettelijke voorziening omtrent dit punt, in 't belang van het algemeen sterker zullen doen uitkomen.

De opmerking der plaatselijke Commissie omtrent het verguizen van de wetsbepalingen, die voorschrijven dat geen Scheepsheelmeester zal mogen vertrekken, zonder zijne scheepskist te hebben doen examineren, geeft ons ook aanleiding om Uwer Excell. aandacht op eene over het geheel meer afdoende regeling van de geneeskundige

dienst op koopvaardijschepen te vestigen, die bij de intrekking der verpligtende bepalingen te dien opzigte door de Handelmaatschappij vroeger vastgesteld, in het belang van het voor ons Nederland zoo gewigtige Scheepsvolk, te meer noodzakelijk is geworden.

Vaccine. Over de vaccine zijn wij niet in staat een juist overzigt te geven. De bijgevoegde tabel behelst alleen de opgaven, die ons daarvan zijn geworden door de Burgemeesteren van de plattelandsgemeenten, en alhoewel meerdere opgaven van de Geneeskundigen aldaar worden gegeven, dan in *Amsterdam*, blijkens het verslag der stedelijke Commissie, plaats vindt, zoo betwijfelen wij toch, dat in de tabel genoemde cijfers het juiste getal van gevaccineerden uitdrukken.

Wij durven dan ook geenszins te verzekeren, dat het totaal cijfer van 957 gevaccineerden in 1850, dat opgegeven wordt in de tabel, zou aanduiden, dat de vaccinatie in de plattelandsgemeenten, aanmerkelijk is toegenomen, zoo als eene vergelijking zou aanduiden met de opgaven over 1848, waarin een getal van 385 en over 1849 van 192 het totaal cijfer uitmaken.

Meer zekerheid geeft ons het getal van de gratis verrigte vaccinatiën te *Amsterdam*, door het koepokgenootschap verrigt. Het aanzienlijk cijfer van 3035 inentingen vermeerderd met een getal van 249 door eene soortgelijke instelling aan het algemeene ziekenfonds verbonden, alleen onder de minder gegoede klassen, laat, waar zich zulk een cijfer jaarlijks voordoet, de gevolgtrekking toe, dat onder deze slechts het geringste deel zich door onkunde of vooroordeelen laat weerhouden, om hunne kinderen aan de heilzame kunstbewerking te onderwerpen. Het genoemde getal toch bedraagt bijna de helft van het geheel getal der jaarlijksche geboorten. En zoo wij nu daarbij in aanmerking nemen, dat de meer gegoeden in 't algemeen bij meer beschaving nog beter de voorzorgen in acht nemen, tot het bewaren der gezondheid voor zich en de hunnen, dan mogen wij als algemeen resultaat den stand der vaccinatie in *Amsterdam* geene ongunstige noemen.

Omtrent maatregelen, in het belang der openbare gezondheid genomen, is over het algemeen in dit jaar niets ter onzer kennis gebragt. Wij mogen alleen ons zegel hechten aan de pogingen der plaatselijke Commissie van *Amsterdam*, om maatregelen betrekkelijk de openbare gezondheidsregeling bij het Plaatselijk Bestuur ingang te doen vinden. Wij verwijzen daarover naar het verslag dier Commissie.

Zieke armenverzorging. Ten aanzien van de zieke armenverzorging in ons ressort vinden wij over het afgeloopen jaar geene belangrijke bijzonderheden te melden.

Het groote gewigt dier zaak heeft van onze eerste optreding af, onze aandacht tot zich getrokken, en wij hopen aan de verpligting bij Art. 28 van 's konings besluit van 31 Mei 1818 aan ons opge-

legd, naar ons vermogen te voldoen. Tot dit einde wordt een volledig onderzoek gevorderd van den staat der gasthuizen, krankzinnigen-gestichten, verpleeghuizen, en van de ziekenverzorging aan de huizen der armen, zoo verre deze door de Gemeentebesturen en door de Diakonien of andere liefdadige instellingen wordt verstrekt. Die taak is van grooten omvang en door ons, hoezeer in menig opzigt reeds gevorderd, nog niet ten einde gebragt. Wij achten ons uit dien hoofde nog niet in staat, om een bezadigd oordeel, zoo wel over de goede als schaduwzijde van de bedoelde instellingen uit te spreken, veel minder om reeds voorstellen ter voorziening in de leemten, als door ons zijn aangetroffen, aan het openbaar gezag, daartoe in genoemd koninklijk besluit aangewezen, te doen.

Ook daarom besparen wij al hetgeen wat ons ten aanzien der gasthuizen te *Amsterdam* en der verbeteringen, welke in de laatste jaren aan die gestichten zijn toegebragt, bekend is, tot het verslag dat wij Uwe Exc. in het volgende jaar hopen aan te bieden, en bepalen ons nu enkel tot de opmerking, dat wij ons met nadruk moeten verklaren tegen den wensch, door de stedelijke Commissie in haar rapport uitgesproken, dat de kazerne Oranje Nassau tot een algemeen ziekenhuis voor de stad *Amsterdam* mogt worden opgerigt. De ongeschiktheid toch van dat lokaal, door inrigting, ligging, en de gezondheid der omstreek, is meermalen, op grond van naauwkeurig onderzoek en ondervinding betoogd, en in rapporten aan de Hooge Regering, zoo wel als aan het Provinciaal en Plaatselijk Bestuur onbewimpeld bekend gemaakt. Van den anderen kant wenschen wij de bemoeijing dier Commissie tot het uitlokken van maatregelen ter voorbereiding van hulplokalen bij onverhoopte nieuwe epidemiën gewaardeerd te zien, alsmede hare zorg voor de bediening der stads armen, welke uit de verandering der wijkverdeeling onder de geneeskundigen door haar in 1850 beraamd, gebleken is. Alleen mogen wij ook hier onzen twijfel niet onderdrukken aan de geschiktheid der nieuwe verdeeling, om het ongerief, dat uit de oude voor de betamelijke uitvoering der stads dienst voortvloeide, op te heffen. Wij hebben ons gevoelen over een en ander voor de Plaatselijke Commissie niet verzwegen, en hopen op hare medewerking bij het beramen van doeltreffende maatregelen tot hervorming dier gewigtige aangelegenheid. — Eindelijk is nu reeds aan onze aandacht de betrekking niet ontgaan, waarin het Provinciaal krankzinnigen gesticht *Meerenberg* tot de financiële en Geneeskundige belangen der geheele Provincie is gesteld, zoodat die inrigting, hoezeer op het gebied der Commissie te *Haarlem* gelegen, wat hare uitwerking betreft, door deze Commissie niet minder dan door gene behoort te worden gadegeslagen. Dit volgt vooral uit de groote bijdrage, welke de stad *Amsterdam* zoo wel tot de bevolking als tot de middelen van onderhoud van dat gesticht levert.

Immers van 1 Julij, het tijdstip der opening van het Gesticht, tot ultimo Dec. 1850 zijn, behalve de toen reeds in het Buiten-Gasthuis verpleegde krankzinnigen, ten getale van 163, daarenboven 89 soortgelijke lijders (34 mannen, 55 vrouwen) daarhenen getransporteerd. De verplaatsing van deze lijders is altijd door tusschenkomst van het Buiten-Gasthuis geschiedt. Het Buiten-Gasthuis toch alhoewel het geen bij de wet erkend Gesticht ter verpleging van krankzinnigen meer zijn kan, is door de stedelijke Regering van *Amsterdam* beschouwd als de lokaliteit, bedoeld bij art. 10 van de wet van 31 Mei 1841. Aan eene zoodanige lokaliteit, waar de krankzinnige opgenomen kan worden, vóór dat het altijd eenigen tijd vereischende bevelschrift van de Regtbank tot plaatsing in een eigenlijk krankzinnigen gesticht uitgevaardigd is, zoo dra hij gevaarlijk is voor de veiligheid of hinderlijk voor de orde der maatschappij, of wijl zijne familiebetrekkingen uit onkunde of onverschilligheid in gebreke blijven, de noodige stappen daartoe bij de regtbank te doen, moest eene zoo volkrijke stad als *Amsterdam* natuurlijk groote behoefte hebben. Daarenboven biedt deze te *Amsterdam* genomene maatregelen allerlei voordeelen aan:

1. Geschiedt de overbrenging naar Meer en Berg veel ordelijker en geregelder door bedienden uit het Buiten-Gasthuis, die daarin meer takt en oefening gekregen hebben, dan anders wel het geval kan zijn. Van daar dan ook, dat tot dus verre, niettegenstaande er reeds ver over de 300 lijders getransporteerd zijn, nog nooit eenige dwangmaatregelen heeft behoeven genomen te worden.

2. Is die overbrenging met veel minder kosten gepaard, omdat doorgaans verscheidene te gelijk met een rijtuig getransporteerd worden.

3. Geeft het niet alleen op deze wijze besparing van onkosten voor de stad *Amsterdam*, maar ook voor de provincie, en vermindert daarenboven den omslag en de administratie voor de gemeente, zoowel als van het gesticht. Voor verscheidene personen bestaat namelijk de noodzakelijkheid tot onmiddellijke verwijdering uit de maatschappij, van die het later blijkt, dat zij ongeschikt zijn of geene behoeften hebben naar *Meer en Berg* opgezonden te worden. Dit getal is in de daad niet gering; indien men toch bedenkt, dat er 106 personen (43 mannen en 63 vrouwen) in het Buiten-Gasthuis opgenomen zijn, met de bedoeling, om ze naar *Meer en Berg* op te zenden, en dat er slechts 79 van deze daarheen behoefden overgebragt te worden. Van 10 hunner was de toestand zoodanig, dat zij al zeer spoedig, immers vóór de uitvaardiging van het bevelschrift, weêr naar huis gezonden konden worden; 11 hunner vorderden meer de verpleging in een Gasthuis, dan in een krankzinnigen-gesticht, en 6 hunner overleden binnen weinige dagen na de opname in het Buiten-Gasthuis.

[Opgenomen in het Buiten-Gasthuis	43	mannen	en 63	vrouwen	106		
Van deze naar *Meer en Berg* gezonden	30	»	49	»	79		
» » » huis gezonden	4	»	6	»	10		
» » overgeplaatst, bij de zieken	7	»	4	»	11		
» » overleden	2	»	4	»	6		

Daarenboven zijn van de zieken als krankzinnig naar *Meer en Berg* overgeplaatst 4 mannen, 6 vrouwen, en naar Dordrecht gezonden 1 man.]

Wij vleijen ons, dat bij de beraadslaging over eventuele veranderingen en uitbreiding van het gesticht, aan deze opmerking de noodige aandacht zal kunnen geschonken worden.

Geneeskundig Onderwijs. Wij besluiten met de aandacht van Uwe Excel. op het onderwijs der Geneeskunde, dat in ons ressort gegeven wordt, te vestigen. De steun, welke het vindt in de middelen onzer Commissie, zoowel als het uitdrukkelijk voorschrift in art. 29 van 's Konings besluit van 31 Mei 1818, n° 25, eischt van hare zijde eene juiste schatting.

Het is bekend, dat de instelling op den tegenwoordigen voet haar bestaan verschuldigd is aan de ineensmelting van het onderwijs aan de klinische school met dat van het Athenaeum der stad. Hieraan is de betrekkelijke volledigheid toe te schrijven, welke zij thans bereikt heeft. Tot de oprigting der eerstgenoemde school in het jaar 1828 omvatte toch het onderwijs aan het Athenaeum alleen de voorbereidende en zoogenaamde theoretische wetenschappen. Het onderwijs in de Plantkunde en in de Ontleedkunde werd van vroegere tijden af goed gesteund door de hulpmiddelen in een plantentuin en in het theatrum anatomicum, welke laatste afkomstig is van het oude Collegium Chirurgicum, en steeds uit de Gasthuizen der stad naar behoefte van lijken is voorzien. Het onderwijs van natuur- en scheikunde werd minder begunstigd, omdat lokalen en hulpmiddelen hiertoe van stadswege geheel ontbraken of slechts gebrekkig bestonden. Van de praktische Geneeskunde werd alleen de Verloskunde clinisch onderwezen van wege het Athenaeum, door den leerstoel hiervoor in het jaar 1798 in verband met de verzorging der behoeftige kraamvrouwen, in het Binnen-Gasthuis opgerigt.

Behalve het bijzonder onderwijs van de heelmeesters in het Binnen-Gasthuis aan hunne leerlingen werd geene praktische heelkunde onderwezen; de theoretische beschouwing alleen werd in verband met het ontleedkundig onderwijs voorgedragen. Algemeene en bijzondere ziektekunde werden niet behandeld.

De eerste uitbreiding van dit onderwijs vond plaats in het jaar 1819, toen een hoogleeraar aan het Athenaeum werd toegevoegd, voor het onderwijs van de algemeene ziektekunde, de leer der geneesmiddelen en geregtelijke Geneeskunde. Maar het praktische onderwijs bleef ontbreken tot aan de vestiging der Klinische school. Naar een plan, hetwelk reeds 30 jaren vroeger door de plaatselijke

Commissie van Geneesk. Toevoorzigt, opgenomen in de rapporten, strekkende als Bijlage tot de verzameling van stukken betrekkelijk hare aanstelling, D. II. 1798 was voorgeslagen, werd nu een hoogleeraar aangesteld voor het onderwijs der Geneeskunde en een voor dat der Heelkunde; aan beiden werd niet alleen de gelegenheid voor Klinisch onderwijs in het Binnen-Gasthuis geopend, maar ook de behandeling van alle lijders, in dat gesticht verpleegd, opgedragen; dit getal bedroeg ongeveer 300 voor den hoogleeraar in de Genees-, 150 à 200 voor die in de Heelkunde; daarenboven werd aan den laatstgenoemden tevens de leiding en behandeling van de afdeeling der kraamvrouwen, op welke ongeveer 400 verlossingen 's jaars voorvallen, opgedragen, met het toezigt op de Klinische oefeningen en het geheele theoretische en praktische onderwijs der verloskunde. Dit geschiedde krachtens het reglement der Klinische school, vastgesteld bij koninklijk besluit van 9 November 1826, n° 135.

Deze school, uit provinciale en stedelijke fondsen en voor een gedeelte uit de middelen onzer provinciale Commissie, op dispositie van den Heer Minister van Binnenl. zaken bekostigd, beantwoordde spoedig aan de verwachting, welke men van hare oprigting had gekoesterd. Een aanzienlijk getal leerlingen bood zich jaarlijks aan, om te worden opgeleid tot Stedelijke en Landelijke Heel- en Vroedmeesters. Behalve het Practisch en Klinisch onderwijs dat hen ten deel viel, kwam hun de gelegenheid voor theoretische studie door het onderwijs der hoogleeraren van het Athenaeum zeer te stade, evenzoo als weêrkeerig, in den aanvang enkele, en later vele studenten in de Geneeskunde van het Athenaeum van het praktische onderwijs aan de Klinische school gebruik maakten, ten einde hunne studien te Amsterdam te voleinden.

Het getal der kandidaten voor Heel- en Vroedmeesters, tot dit einde ingeschreven van het jaar 1828—1850, bedraagt 459; dat der Artsenijmengkundigen 267, en het aantal van voormalige Leerlingen voor de Verloskunde 841. Niet minder dan 46 Med. Doctoren, die thans hier de praktijk uitoefenen, zijn daarenboven sedert het jaar 1835 aan onze Akademiën bevorderd, na hunne studiën uitsluitend te *Amsterdam* te hebben volbragt.

Naarmate dus sedert vele jaren het Geneeskundig onderwijs niet enkel is bestemd geweest tot praktische vorming van minder wetenschappelijke kunstbeoefenaren, maar zoo veel mogelijk den ganschen omvang der Geneeskundige studiën heeft moeten omvatten, is zoowel het onvolledige van vele hulpmiddelen, als het onvoldoende van het personeel der onderwijzers levendig gevoeld.

I. Door de welwillende zorg van het Stedelijk Bestuur is op voordragt van Curatoren van het Athenaeum, wat het eerste betreft, van stadswege menige voorziening getroffen, terwijl de Commissie van Toezigt over de Klinische school de tusschenkomst der Hooge Regering tot dit einde evenmin vruchteloos heeft ingeroepen,

Zoo is aanvankelijk een chemisch Laboratorium op kleine schaal daargesteld, hetwelk, in de laatste jaren reeds uitgebreid en verbeterd, nog in den zomer van 1850 eene aanzienlijke verbetering ondervond door het aanbouwen eener ruime zaal voor de praktische oefeningen en het aanbrengen van al de gerieven, welke een praktisch Scheikundige in den tegenwoordigen tijd in zijne werkplaats mag verlangen. Alleen zal de ruimte dier inrigting niet op den duur aan de behoefte tot praktisch Scheikundig onderwijs, die allengs in de hoofdstad meer en meer wordt gevoeld, voldoen. Ook wordt door gemis aan genoegzame geldelijke toelage nog eene groote hoeveelheid instrumenten, welke de Scheikundige noodig heeft, tot hiertoe te vergeefs gezocht. Eindelijk mist de Hoogleeraar in dit vak de noodzakelijke adsistenten bij de leiding der oefeningen van het steeds toenemend aantal zijner toehoorders, die aan deze verlangen deel te nemen.

Verder is de aanleg begonnen eener verzameling van physische werktuigen met de inrigting van eene geschikte gehoorzaal voor het onderwijs in de Natuur- en Wiskunde, dat sedert den dood van den Hoogleeraar Swart, in het jaar 1847, van dat der Scheikunde is afgescheiden.

Evenwel laten de hulpmiddelen voor het onderwijs in de Natuurkunde nog te wenschen overig, maar zouden, volgens het oordeel van den Hoogleeraar in dat vak, bijaldien er behoorlijk de hand aan gehouden werd, binnen weinige jaren zeer voldoende mogen geacht worden; weshalve het, bij het onvoldoende der subsidie van het Athenaeum, wenschelijk ware, dat wegens het betrekkelijk groot aantal klinisten die van gezegd onderwijs gebruik maken, dit jaar bijvoorbeeld een twintigtal, van wege de klinische school eene jaarlijksche subsidie verstrekt kon worden.

Nog zijn aan den Plantentuin aanzienlijke verbeteringen in de laatste jaren aangebragt en het gebouw voor het onderwijs en de practische oefeningen in de Ontleedkunde heeft van Stadswege aanzienlijke herstelling en verbeterde inrigting ondergaan. Bij het laatstgenoemde wordt mede door den Hoogleeraar in de Ontleedkunde te regt op de behoefte van een adsistent gewezen.

Voor de clinische school werd reeds in den jare 1838 een gebouw aan het Binnen-Gasthuis grenzende aangekocht uit de fondsen onzer Commissie, en ingerigt, zoowel tot gehoorzaal als ter bewaring en verdere uitbreiding eener verzameling van pathologische anatomische voorwerpen, welke voor het onderwijs onmisbaar moest worden geoordeeld. Deze is op den duur vermeerderd en voldoet aan het doel, even als de kleine verzameling van instrumenten en plaatwerken, die allengskens uit de subsidie der school, jaarlijks uit de inkomsten onzer Commissie gesteund, is aangekocht en vermeerderd wordt.

In den aanvang was aan de beide Hoogleeraren der Klinische school

die met ambtsbezigheden bijna overladen waren, een prosector toegestaan voor den anatomischen arbeid, en bezorging der verzameling. De heer Chirurgijn P. Riegen vervulde die betrekking tegen eene remuneratie van *f* 250. — Na zijnen dood zijn de pogingen vruchteloos geweest, om die betrekking weder vervuld te zien, op grond, dat de genoemde som aan den huisbewaarder van het locaal moest besteed worden.

Voegt men bij de opgenoemde hulpmiddelen die, welke het Binnen-Gasthuis in zijne verschillende afdeelingen voor de beoefening van Pathologische Ontleedkunde en practische Geneeskunde in haren geheelen omvang oplevert, en ziet men niet voorbij dat daarenboven het Buiten-Gasthuis, hetwelk nu reeds voor de bijzondere studie der Geneeskundigen, die er aan verbonden zijn, en voor de wetenschap zoo vruchtbaar was, eene gelijke bestemming kan bekomen, dan valt er niet aan te twijfelen, dat het materiëel voor het onderwijs der Geneeskunde, in verband met al de overige physische wetenschappen, in deze stad niet alleen in geen opzigt zal ontbreken, maar ook voor de beoefening en volmaking dier wetenschappen van groot gewigt zal zijn, wanneer allengs in de aangevoerde behoeften, door de zamenwerking der onderscheidene autoriteiten, zal zijn te gemoet gekomen.

II. Wat het onvoldoende betreft van het personeel der onderwijzers, hierin is tot hiertoe op verre na niet voorzien, zoo dat men genoodzaakt is te erkennen, dat het niet overeenkomt met den rijkdom aan hulpmiddelen, die reeds voorhanden zijn.

Behalve de hoogleeraaren in de Natuur- en Wiskunde, in de Scheikunde, in de Plantenkunde en Geneesmiddelleer, bedraagt het getal dergenen, die tot hiertoe met het geheele Geneeskundig Onderwijs zijn belast, slechts *vier*. Aan twee hunner is de taak opgelegd, om de Ontleedkunde, Dierkunde, Natuurkunde van den mensch, Ziektekunde, Geregtelijke Geneeskunde en Medische politie te onderwijzen. Een omvang van arbeid, die minstens nog *twee* andere behoorde bezig te houden, vooral nu de physiologie en de Anatomische Pathologie eene vroeger ongekende uitbreiding hebben bekomen.

Aan de beide overigen is nog naar het oorspronkelijke plan, dat voor een betrekkelijk bekrompen onderwijs, tot practische vorming van minder wetenschappelijke kunstoefenaren berekend was, het klinisch en wetenschappelijk onderwijs der Genees-, Heel- en Verloskunde opgedragen, tevens met de behandeling der lijders die in het Binnen-Gasthuis worden verpleegd. Alleen is een gedeelte dier lijders in de laatste jaren aan den Hoogleeraar in de ziektekunde op diens verlangen afgestaan, en is sedert twee jaren aan den Hoogleeraar in de Heel- en Verloskunde een adsistent-Medicus toegevoegd, bepaald bestemd voor de praktijk in de verloskundige afdeeling en voor de praktische oefeningen der studenten in de Verloskunst.

Dat ook dit getal behoort te worden verdubbeld, lijdt geen twijfel; eensdeels, om aan het onderwijs der Geneeskunde, in verband met de Pathologische Anatomie en de leiding van twee clinica, het eene voor aanvangenden, het andere voor gevorderden, de noodige uitgebreidheid te geven; anderdeels om het onderwijs der Verloskunde en hiermede in verband gebragte ziekten van vrouwen en kinderen, geheel van dat der Heelkunde af te scheiden.

Bij deze verdubbeling van het getal der Hoogleeraren voor de eigenlijk Medische studie, zoowel van de zijde der klinische school, als van het Athenaeum, zou het te wachten zijn, dat in alle behoeften van een volledig onderwijs zou kunnen worden voorzien, wanneer tevens de hulp van adsistenten niet ontbrak.

Het uitzigt op eene regeling van het Hooger onderwijs kon tot hiertoe het stedelijk Bestuur niet zonder grond hebben terug gehouden van eene ernstige overweging dezer behoefte, en van maatregelen, welke van die zijde nieuwe uitgaven zouden vorderen. Alleen is onlangs het bewijs gegeven dat gezegd Bestuur niet ongenegen is, om de uitbreiding van het personeel voor het onderwijs te begunstigen, door de benoeming van den eersten Geneesheer in het Buiten-Gasthuis tot buitengewoon Hoogleeraar aan het Athenaeum, terwijl aan Curatoren dier instelling werd overgelaten de leervakken voor zijne werkzaamheid aan te wijzen. Dien ten gevolge wordt eerlang de aanvaarding dier betrekking te gemoet gezien.

In afwachting van den uitslag der overwegingen, welke thans aan de belangen van het Hooger Onderwijs van de zijde Uwer Exc. te beurt vallen, bij welke wij ons vleijen dat de instelling in de hoofdstad, vooral uit het oogpunt van haar gewigt voor het algemeen belang der Geneeskundige studiën in ons land, zal worden gewaardeerd, wordt dus het boven genoemd onderwijs geregeld voortgezet.

Bij den aanvang van dezen cursus in September 1850 zijn nog 15 Leerlingen in de Genees- en Heelkunde, 8 in de Artsenijmengkunde bij de Clinische School ingeschreven.

Het gezamenlijk getal, dat in dit jaar van het onderwijs gebruik maakt, bedraagt 20 studenten aan het Athenaeum en 75 aan de klinische School.

Wij durven vertrouwen, dat Uwe Exc. onzer overtuiging zal deelen, dat aan de middelen onzer Commissie geene doeltreffender bestemming, dan ter ondersteuning van de beoefening en van het onderwijs der wetenschap kan worden gegeven. Wij vleijen ons op dien grond, dat de ondersteuning, welke tot hiertoe uit die middelen door Uwe Exc. Ambtsvoorgangers is verleend, door Uwe goedkeuring zal worden bekrachtigd, en dat hare uitbreiding naar mate van hetgeen blijken zal beschikbaar te zijn, niet zal worden afgekeurd, wanneer de Commissie van Toezigt over de klinische

School, zoo lang deze instelling nog op den tegenwoordigen voet blijft bestaan, tot dit einde eenig voorstel aan Uwe Exc. mogt noodzakelijk achten.

Lijst der geëxamineerden en gepromoveerden bij de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in N. Holland, gevestigd te Amsterdam, gedurende 1850.

Geheel of gedeeltelijk uitgesteld:
Droogisten: Twee personen.
Scheepsheelm.: Twee personen.

Gepromoveerden:
Apothekers: F. W. A. Brom, A. van der Boom.
Scheepsheelm.: J. J. van Dokkum, J, A. van Dissel, H. F. van Zon. W. H. D. J. Daamen, A. Verhoeve, A. J. Dieperink,
Stedelijke Heelm.: C. Ellerman.
» *Vroedm.:* J. van J. Bueno de Mesquita, D. Dacosta Gomez de la Penha, P. B. Asscher.
Droogisten: B. van Santbrink, A. N. van den Burgh.

Amsterdam 11 Junij 1851.

Algemeen Jaarlijksch Verslag van de Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt der stad Amsterdam en derzelver Jurisdictie, over den jare 1850.

Bij het ophouden der Cholera Asiatica in November 1849 scheen men, door de daaropvolgende weinige en ligte ongesteldheden in December, tot verademing te komen en met gerustheid eenen nieuwen jaarkring te gemoet te gaan. Deze gerustheid is ook onder 's Hemels zegen, in den loop van het jaar 1850 niet alleen niet of weinig verstoord geworden door kwaadaardige epidemiën, maar bleef bijkans gedurende het gansche jaar voortduren, zoodat dit jaar boven vele anderen zich deed kenmerken door het voorkomen van slechts in aantal en aard geringe ongesteldheden, wier vermelding wij evenwel niet mogen terughouden. De beschrijving daarvan hoe weinig belangrijks ook opleverende, zal in verband met de geheerscht hebbende weérsgesteldheid, het eerste gedeelte van dit verslag uitmaken. Daarna zullen wij mededeelen, wat door ons gedaan is tot handhaving der Geneeskundige wetten, vervolgens hetgeen wij geoordeeld hebben, tot bevordering van het algemeen welzijn, aan het Edel Achtbaar Stedelijk Bestuur te moeten voordragen, — en

eindelijk met de statistieke opgaven besluiten, voor zoo verre wij bij het ontoereikende der bronnen daartoe in staat zijn.

—

Het zachte weder, waarmede het jaar 1850 werd ingetreden, onderhield de kalme gemoedsstemming, waarmede het vorige jaar was ten einde gebragt, en scheen de voorspellingen omtrent eenen buitengewonen strengen winter te zullen logenstraffen. De ondervinding evenwel bewees weldra, dat de hoop daarop ijdel was, en eer de helft der maand Januarij was voorbijgegaan, lieten zich de snerpende geesels van het gure jaargetij gevoelen. Een scherpe noordoosten wind stak op en vaagde de nevelen weg, die gedurende langen tijd het licht der zon hadden verduisterd. De hoogte van den Barometer bepaalde zich tusschen 28.2 en 29.6½°. De Thermometer daalde bij afwisseling van 43½ tot 11½°. Fahrenheit. Sneeuw bedekte het aardrijk, en de strenge vorst, die alles deed verstijven, belette alle waarnemingen omtrent de hoeveelheid van gevallen regen en van uitgewasemd vocht. De winter was plotselijk ingetreden en de spoedige afwisseling van temperatuur gaf aan alle ongesteldheden, hoe weinig ook in aantal en tot nog toe meest allen van eenen catarrhalen aard, een meer stenisch karakter, die zelfs somwijlen in eenen waren ontstekingachtigen toestand dreigde over te gaan.

Met de opgewekte gevoeligheid van het geheele organisme, scheen de vatbaarheid tot kinkhoest, die zich reeds vroeger had begonnen te openbaren, tevens toe te nemen. Enkele gevallen werden waargenomen van goedaardige morbilli en scarlatina; maar daarentegen openbaarden zich in eenen meer hevigen graad de aandoeningen der luchtwegen, die menigmalen door eene drooge, korte en stootende hoest en door eene beklemde ademhaling zich te kennen gevende, vergezeld gingen van eene drooge, dorre huid, versnelde zamengetrokken pols, drooge en roode tong, en met alle overige verschijnselen, die den stenischen aard dier aandoeningen niet in twijfel konden doen trekken en somwijlen het opvolgen eener strenge antiphlogistische methode noodzakelijk maakten, ten einde pneumoniae, pleuritis of haemoptoe te voorkomen. Hier en daar vertoonden zich gevallen van febres intermittentes quartanae en tertianae, en tevens roosachtige ontstekingen van het aangezigt.

Bij het aanhouden derzelfde ziekteopwekkende oorzaken was het te verwachten, dat ook alle ontstaande ongesteldheden denzelfden stempel zouden dragen, en zoo lang hetzelfde karakter behouden, als de staat van Barometer en Thermometer geene afwisseling of wijziging onderging. Dit had plaats gedurende de maand Januarij en in het begin van Februarij, doch zoodra de Barometer zijne afwisselingen aangaf door de uitersten 27.8 en 29.5½, zoodra de temperatuur door een stand van den Thermometer werd aangewezen, die tusschen de

33 en 46° Fahrenheit begrepen was, zoodra de wind meer naar het westen en zuid-westen keerde, de lucht betrokken en mistig, zich in sneeuw ontlastte, de gevallen regen tot 36 lijnen klom en de hoeveelheid van uitgewasemd vocht tot 14 lijnen steeg, moest ook het ziektekarakter gewijzigd worden en alle ongesteldheden tot den meer bepaalden catarrhalen vorm doen terugkeeren. Van daar dat bij de nog voortheerschende aandoeningen der luchtwegen zich ook weldra stoornissen voegden der spijsverteringswerktuigen, welke zich door *diarrhaeae catarrhales* en *colicae catarrhales* te kennen gaven en somwijlen in aanvallen van *Cholera nostras* overgingen. Geene van deze ongesteldheden evenwel, waaraan de febres intermittentes tertianae zich bleven aansluiten, waren van dien aard, dat zij eenige bekommering opwekten. Zij vertoonden zich zelfs zoo goedaardig en in zulk een gering getal, dat het vermoeden omtrent het heerschen eener in ons land en in dit jaargetij zoo gewone epidemie, hoe ligt ook, werd opgeheven.

Deze weêrsgesteldheid bleef aanhouden, gedurende de maand *Maart*, want de afwisselende zuidwesten-, noordwesten- en zuidoostenwinden, de betrokkene buijige en met sneeuw bevrachte dampkring waren oorzaak van het gure en koude weder, en stonden in verband met een Barometerstand van 28.2$^1/_2$ en 29.6$^1/_2$°, en met eene temperatuur, die door 28 tot 49° Fahrenheit werd aangewezen, terwijl de hoeveelheid van gevallen regen 14 lijnen bedroeg en het uitgewasemde vocht tot 24 lijnen steeg. Geen wonder alzoo, dat catarrhale ongesteldheden ook in *Maart* de meest heerschende waren, dat de aandoeningen der luchtwegen een catarrhaal ja somwijlen een meer ontstekingachtig karakter droegen en zich door *bronchitis*, *tracheitis*, enz. openbaarden, dat de *kinkhoest*, hoewel in eenen ligten graad, toenam, en, bij het zeldzamer voorkomen van febres intermittentes quartanae, de febres intermittentes tertianae meer te voorschijn traden en vergezeld gingen met gastrische en bilieuse verschijnselen en gepaard met eene algemeene jeukte der huid, die menigmalen de voorbode was van later uitbrekende *erysipelas faciei*, *urticaria*, enz.

Wanneer wij nu een overzigt nemen over dit eerste vierdedeel jaars van 1850, dan mogen wij als algemeene gevolgtrekkingen uit de waarnemingen stellen, dat gedurende dit tijdsverloop de afwisselende en meestal vochtige weêrsgesteldheid aanleiding heeft gegeven tot het ontstaan van bij uitsluiting voorkomende catarrhale en rheumatische ongesteldheden, maar die van te weinig belang en te gering in aantal waren, om daaruit tot het geheerscht hebben eener epidemie te kunnen besluiten. *Kinkhoest* werd nu en dan, doch in eenen ligten graad waargenomen. Met uitzondering van eenige weinige gevallen van goedaardige *morbilli*, *rubeolae* en *scarlatina* hadden de exanthematische ziekten niet geheerscht. — *Kinderziekte* vertoonde zich zeldzaam en zoude wel-

ligt in het geheel niet zijn waargenomen, wanneer men algemeen meer overtuigd was van de heilzame uitwerking der vaccine als voorbehoedmiddel. Aan het weinige vertrouwen op deze kunstbewerking, aan de nalatigheid, om dezelve bij tijds te doen verrigten of aan welke andere redenen men het verzuimen daarvan ook zoude willen toekennen, is de oorzaak toe te schrijven, dat, met uitzondering van anderen, ook enkele kinderen een bezoek hebbende afgelegd op een schip, dat van *Delft* herwaarts was overgekomen, en waarop de kinderziekte heerschte, door *variolae* werden aangetast, maar dezelve gelukkig zijn te boven gekomen.

De Barometerstand gedurende de maand April verschilde weinig met dien van Maart. Hij bepaalde zich tusschen de 28.5$^1/_2$ en 29.2$^1/_2$°. Meer verschil nam men daarentegen waar in de aanwijzingen van den Thermometer, die van 45° af tot eene hoogte van 60$^1/_2$° stijgende, met afwisselende zuidwesten-, oostzuidoosten- en westzuidwesten winden gepaard gaande, als voorname aanleidende oorzaken mogten beschouwd worden van het bij voortduring heerschen van catarrhale en rheumatische ongesteldheden, van *erysipelas faciei*, en van febres immittentes, waarvan, schoon in het algemeen gering in getal en hevigheid, de typus quotidiana en tertiana het meest werden waargenomen, waarvan het karakter meer tot het bilieuse scheen over te gaan, en die zich somwijlen onder den vorm van *prosopalgia* openbaarde. De febres intermittentes quartanae verminderden daarentegen meer en meer en werden zeldzamer waargenomen. De *kinkhoest* bleef stand houden. Voornamelijk evenwel was deze gedurige en soms plotselijke verandering der weêrsgesteldheid nadeelig voor de ademhalingswerktuigen, wier verrigtingen somwijlen gevoelig gestoord, aanleiding gaven tot het ontstaan van *bronchitis* en *pneumonia*, zoowel bij volwassenen als bij kinderen, van bloedophoopingen naar verschillende organen, maar voornamelijk naar de longen, en van het daaruit ontstaan van haemoptae in eenen meer of minder hevigen graad, waartegen herhaalde plaatselijke of algemeene bloedontlastingen, benevens eene demulcerende en antiphlogistische behandeling vereischt werden. Exanthematische ziekten werden niet waargenomen, met uitzondering van eenige weinige gevallen van *Varicellae*. In deze maand bedroeg de hoeveelheid van gevallen regen 23 lijnen en het uitgewasemde vocht 22 lijnen.

De veranderingen die gedurende de maand Mei de Barometer onderging en die tusschen de 28.6 en 29.4° begrepen waren, het groote verschil van temperatuur, dat gestadig afwisselend door de uitersten van 39 en 71° Fahrenheit werd aangewezen, de meestal heerschende westen- en zuidwesten winden, de nu eens betrokkene, dan weder heldere lucht, de plotselijk opkomende stormen en onweders, de hoeveelheid van 15 lijnen gevallen regen en van 30 lijnen uitgewasemd vocht, dit alles te zamen genomen moest eenige

wijzigingen in het ziektekarakter voortbrengen en de nog bij voortduring heerschende rheumatische ziekten eene neiging tot gastricisme geven, welke zich niet alleen door *dolores intestinorum, colicae catarrhales* en *cholera biliosa* openbaarde, maar ook wegens de verhoogde gevoeligheid der buiksingewanden, met vermeerderde bloedophooping derwaarts gepaard ging en alzoo den grondslag legde, zoowel tot *haemorrhagiae* van verschillenden aard, als meer bepaaldelijk tot *haemorrhagiae intestinorum* bij kinderen. Niettemin bleef de *kinkhoest* daarbij aanhouden. De febres intermittentes tertianae werden, hoewel in eenen ligten graad, waargenomen. De febres intermittentes quartanae waren zeldzamer. Menigmalen werd bij kinderen eene opzwelling der speekselklieren aangetroffen, die, nu eens zonder koorts zich voordoende, door behoorlijke levenswijs spoedig tot eenen gunstigen afloop werd gebragt; dan weder van meer of minder koorts, zonder bepaald karakter vergezeld gaande, eene meer strenge behandeling vereischte. De *Varicellae*, hoewel in eenen ligten graad, vertoonden zich menigvuldiger, dan in de vorige maanden.

De algemeene gevoeligheid van het huidsysteem, van de ademhalingswerktuigen en vooral van de buiksingewanden, de neiging van alle ongesteldheden tot het rheumatisch catarrhale en daarbij vooral tot het zich meer openbarend gastrische karakter, werden in het begin en gedurende den loop van de maand Junij meer en meer opgewekt en onderhouden door eenen Baromemeterstand, tusschen de 28.9$^1/_2$ en 29.8°, door eenen Thermometerstand, die zich zoowel door 54°, als door 75° Fahrenheit als de waargenomene uitersten te kennen gaf; door meer aanhoudende noord- en noord-oosten winden, die somwijlen in zuidwesten overgingen; door eene hoeveelheid van slechts 8 lijnen gevallen regen en van 51 lijnen uitgewasemd vocht.

Van daar dan ook, dat, hoe gering het aantal zieken hier ter stede ook mogt zijn, nog bij voortduring de *kinkhoest* werd waargenomen; dat vooral kinderen veelal door *bronchitis* werden aangetast, dat zich nu en dan *opthalmiae catarrhales* vertoonden, en in het algemeen alle ongesteldheden, nog eerst van eenen catarrhalen aard zijnde, eindelijk een meer gastrisch karakter aannamen, zonder nog altijd met koorts gepaard te gaan. Ja zelfs schenen de vroeger voorgekomene vormen van febres intermittentes quotidianae en quartanae bijna geheel geweken te zijn, en alleen de somwijlen vrij hardnekkige febres intermittentes tertianae het aanhoudend gebruik der chinazouten te vereischen, terwijl de febres quartanae voornamelijk door het aanhoudend gebruik van *pulvis corticis*, in verband met *resolvantia*, bestreden werden, nadat zij te vergeefs met sulphas quinini waren behandeld geworden.

Het is evenwel niet tegen te spreken, dat dit geheele afgeloopene vierde deel des jaars, niettegenstaande de groote en soms plotselijke

veranderingen van weêrsgesteldheid, zich deed onderscheiden door het geringe aantal zieken en door de geringe hevigheid van alle ongesteldheden.

De somwijlen groote veranderingen, die gedurende de maanden *Julij, Augustus* en *September*, in de weêrsgesteldheid plaats grepen, schenen echter weinig, althans geen nadeeligen invloed gehad te hebben op den algemeenen gezondheidstoestand. Met den toenemenden warmtegraad der dampkringslucht nam het aantal zieken meer en meer af, en de meest voorkomende ongesteldheden droegen den stempel van de alsdan heerschende weêrsgesteldheid. Deze ongesteldheden bestonden meest in *diarrhaeae catarrhales* en *biliosae* en *cholera nostras*, veelal aan een verkeerden leefregel toe te schrijven, in *catarrhus* der luchtwegen, en in *kinkhoest*, die in de maand *Julij* nog vrij algemeen heerschende was, in *Augustus* merkelijk afnam en in *September* gerekend mogt worden bijna geheel te hebben opgehouden. Bij kinderen werd menigmalen *blepharophthalmia* waargenomen. De tusschenpozende koortsen, van welke typhus ook, hadden merkbaar afgenomen; enkele gevallen deden zich op van *variolae verae* bij kinderen, die niet gevaccineerd waren geweest, maar waarvan de meesten herstelden.

Bij zoo weinige bijzonderheden als het algemeen ziektekarakter gedurende dit verloopen tijdvak opleverde, kunnen wij alzoo volstaan met de enkele opgaven omtrent den Barometer- en Thermometerstand, en daaruit gemakkelijk de kleine waargenomene wijzigingen in het ziektekarakter afleiden.

	Barom.	*Therm.*	*Windstreek.*	*Luchtgestel.*	*Gev. regen.*	*Uitg. vocht.*
In Julij	$28.10\frac{1}{4}$-29.3	43.80	ZW. NW.	Afwisselend, regenbuijen, donder, naderhand zeer warm.	26	47
» Aug.	28.8 — $29.4\frac{1}{2}$	32.52	NW. ZW.	Afwisselend, guur en warm, veel regen, storm.	62	48
» Sept.	$28.5\frac{1}{2}$ -$29.5\frac{1}{2}$	64.52	NW. NO. ZO.	Eerst guur, storm en regen, later mooi en bestendig weder.	21	36

Het zoo even gezegde kan ook toegepast worden op het laatste vierde deel van het jaar 1850, daar toch het aantal zieken als zeer gering mogt genaamd worden en de ongesteldheden door weêrsveranderingen eenige wijzigingen ondergingen.

In October was de Barometerstand begrepen tusschen 29.3 en $28.6\frac{1}{2}$°; de Thermometer 60 en 42°; de windstreek ZW. en NW.; het luchtgestel betrokken; gevallen regen 34 lijnen, en het uitgewasemd vocht 20.

	Barom.	Therm.	Windstr.	Luchtgestel.	Gev.regen.	Uitg. vocht.
Nov.	29.6 - 28.1½	64.38	ZW.	betrokken	27	17
Dec.	29.5½ - 29.2	47.32	ZW.	betrokken zware mist.		

Van hier dan ook dat de febres intermittentes tertianae en quotidianae het meest werden waargenomen, de febres quartanae zeldzamer voorkwamen, en alle ongesteldheden het catarrhaal rheumatisch karakter dragende, zich nu eens onder den vorm van *angina tonsillaris,* dan onder dien van *bronchitis* of *parotitis* openbaarden of onder eenen anderen vorm, naarmate het eene of andere orgaan bij voorkeur was aangedaan. Enkele gevallen kwamen, vooral onder de behoeftige klasse, voor van *variolae, morbilli* en *rubeolae,* doch meestal van zulk een goedaardig karakter, dat de meeste lijders volkomen herstelden.

Wanneer wij nu den geheelen afgeloopen jaarkring uit een algemeen oogpunt beschouwen, dan mogen wij het jaar 1850 als bijzonder gezegend aanmerken. Het aantal der geborenen overtrof dat der overledenen met een cijfer van 996. Voorspoed deed in de algemeene behoeften voorzien. Ziekten onder de veldvruchten en aardappelen werden niet of in die mate waargenomen, dat zij vooral den nooddruftigen en nijveren handwerksman van het voornaamste voedsel beroofden. Mogt de soms plotselijke verandering in de weêrsgesteldheid ook invloed gehad hebben op den algemeenen gezondheidstoestand, dan werd deze nogtans nimmer hevig daardoor geschokt, noch waren epidemiën of kwaadaardige ziekten het gevolg daarvan. Wij mogen evenwel niet onvermeld laten, dat zich enkele merkwaardige gevallen hebben voorgedaan van hevige oogontsteking, die zich als van eenen besmettelijken aard voordeed. — De herdenking aan zoo vele weldaden stemt het hart tot dankbaarheid, en deze stijgt ten top bij de herdenking aan de Asiatische Cholera, die ook dit jaar tot deze stad scheen te zullen doordringen, maar van welken geessel wij zoo genadiglijk weder verschoond zijn gebleven. De eenige gevallen, die zich van deze ziekte in de maand Junij hebben voorgedaan, kunnen toch niet epidemisch genoemd worden.

De berigten, dat deze ziekte op vele plaatsen buiten ons vaderland met vernieuwde woede was uitgebroken en tallooze offers eischte, vervulde ook hier de gemoederen met angst en schrik. Geen wonder alzoo, dat bij de reeds verkregene ondervinding alle maatregelen op nieuw werden beraamd en genomen, om haar zoo mogelijk af te weren en, bij het onverhoopt uitbreken, te bestrijden. Eene deswege vooraf gehoudene conferentie met den edel achtbaren heer Burgemeester had reeds in het begin van Mei het verzoek van heeren burgemeester en wethouderen, de dato 28 Mei 1850, n°. 4946, ten gevolge, om een lokaal, grenzende aan het paleis van justitie op te nemen en ons advies uit te brengen omtrent de al of niet

geschiktheid daarvan tot het opnemen en verplegen van choleralijders. Aan deze uitnoodiging werd met den meesten spoed voldaan, en het was ons aangenaam, bij schrijven van den 4 Junij daaraanvolgende, deswege een gunstig rapport te kunnen uitbrengen, met aanwijzing van die veranderingen en verbeteringen, die dit gebouw tot het bestemde doel geschikt konden maken, en waaromtrent wij later met toestemming van heeren Burgemeester en Wethouderen eene nadere conferentie hielden met den heer PIERSON, directeur van het stadsfabriekambt. Het strekte ons tot genoegen, in het ommiddelijk aanbrengen van de voorloopige en eerstnoodzakelijke maatregelen tot deze verbeteringen, de goedkeuring en opvolging van ons advies te zien en daarbij tevens de verzekering te ontvangen, dat, aangezien de omstandigheden het volkomen in orde brengen van genoemd lokaal nog niet gebiedend vorderden en de groote daarmede verbonden gaande onkosten derhalve vooralsnog konden bespaard worden, desniettemin de nog overgeblevene verbeteringen zouden aangebragt worden, zoodra de noodzakelijkheid zulks vereischen zoude, terwijl gedurende den daartoe benoodigden korten tijd, de lijders, die door deze ziekte intusschen mogten aangetast worden, voorloopig in het Oude-Mannenhuis, even als vroeger, zouden worden opgenomen en verpleegd.

Het berigt, dat in de stads geneeskundige wijk n°. 1, op den 24 Junij een man door de Cholera Asiatica was aangetast geworden, en ofschoon in het stadium algidum verkeerende, nogtans na verloop van 2 dagen weder gelukkig hersteld was (zooals nadere opgaven ons hiervan de verzekering gaven), dit berigt scheen de voorzorgen als niet vruchteloos noch voorbarig genomen te mogen doen beschouwen en het ten uitvoer leggen van alle maatregelen aan te raden. Een naauwkeurig onderzoek evenwel overtuigde ons, weldra, dat geene meerdere gevallen zich hadden opgedaan en het bovengenoemde geval als sporadisch moest geacht worden. De overtuiging hiervan werd door de ondervinding bevestigd. Immers geene nadere berigten werden ons ingebragt, en eerst op den 27 Julij werd ons weder kennis gegeven, dat den vorigen dag op de Hamburger stoomboot door Cholera Asiatica was aangetast geworden de stoker dier boot, genaamd *van der Veen*, die naar zijne woning in de Rozenstraat n° 174 overgebragt zijnde, korten tijd daarna, volgens ingekomene opgaven, overleed.

Deze tijding werd den 28 Julij opgevolgd door een tweede berigt omtrent zekeren KWAKENBEEK, stratenmaker van beroep, en wonende in de Korte Leidsche Dwarsstraat, die, even als de vorige lijder, door eene commissie uit ons midden bezocht, toen alle hoop op volkomen herstel opleverde, zooals dan ook door later ingekomene berigten bevestigd is geworden.

Later vernamen wij, dat het kind van eerstgenoemden lijder op den 2 Augustus door Cholera Asiatica aangetast en naar het gasthuis vervoerd zijnde, aldaar bezweken is.

Mogt alzoo de vrees voor het uitbreken eener cholera epidemie niet zonder schijn van grond geweest zijn, zoo werd nogtans, door 's Hemels zegen, deze vrees opgeheven, en de gerustheid door verdere gevallen niet weder verstoord. Van daar dan ook, dat alle de beraamde maatregelen niet behoefden ten uitvoer gebragt te worden, en alzoo bij de gemeente eene gerustheid, eene gemoedskalmte kon worden onderhouden, die op zich zelve als eene der krachtigste voorbehoedmiddelen gerekend mag worden.

Het ware te wenschen, dat de op nieuw verkregene ondervinding niet weder verloren ging en bij tijds gehoor werd gegeven aan de op nieuw bewezene noodzakelijkheid tot de oprigting van een hospitaal, bepaald voor choleralijders bestemd. Wij hebben voorheen en ook nu weder alle de zwarigheden leeren kennen, om in dergelijke omstandigheden niet alleen een geschikt lokaal te vinden, maar ook om hetzelve met opoffering van groote sommen gelds tot het opnemen en verplegen van lijders geschikt te maken. En nogtans zoude dergelijk lokaal, hoe goed ook in de gegevene omstandigheden ingerigt, nimmer alle die vereischten in zich kunnen vereenigen, die tot de behoorlijke verpleging van dergelijke lijders zoo hoogst noodzakelijk zijn. De ligging toch reeds van het lokaal tusschen bewoonde huizen zoude niet alleen vele moeijelijkheden blijven opleveren en tot klagten kunnen aanleiding geven, maar bovendien ook niet die waarborgen tot beteugeling eener epidemie kunnen geven, welke op de onbelemmerde toestrooming van versche lucht alleen gegrond, niet anders kunnen verkregen worden dan door de geheel van alle andere omliggende gebouwen afgezonderde plaatsing. Deze overtuiging doet ons alzoo met ernst en nadruk op nieuw terug wijzen op de kazerne *Oranje- Nassau*, als een gebouw, dat zoowel door zijne uitgestrektheid en inwendige ruimte, door zijne geïsoleerde ligging als door zijne plaatsing digt aan het Y en in de nabijheid van een geschikt kerkhof, niet alleen voor een cholera hospitaal, maar zelfs voor een *algemeen Gasthuis*, ter geheele vervanging van het nog bestaande en tusschen andere gebouwen gelegen Gasthuis, volkomen zoude geschikt zijn. Wij rekenen het overbodig thans op nieuw ons gevoelen daaromtrent nader uit een te zetten, naardien wij reeds vroeger en meermalen de vrijheid namen, onze gedachten hierover aan het Edel Achtbaar Stedelijk Bestuur bloot te leggen, met bijvoeging van alle de voordeelen, die uit dergelijke inrigting voor het algemeen welzijn en voor het stads financiewezen zouden voortvloeijen.

Het nemen en het ten uitvoer leggen van maatregelen op een tijd, dat de nood dit vereischt, is evenwel alleen niet voldoende, om eene bestaande ramp te lenigen. Het voorkomen van onheilen, is de eerste pligt, en het is in die overtuiging, dat wij niet alleen op de oprigting van een algemeen hospitaal ter aangeduide plaats meermalen aandrongen, maar ook ons gevoelen aan het Edel

Achtbaar Stedelijk Bestuur meenden te moeten voordragen, ten opzigte van alle oorzaken, die de vatbaarheid tot eene ziekte en het ontbreken daarvan zouden kunnen bevorderen. Hiertoe behoort het opheffen der *begravingen in de kerken;* eene zaak, die wij reeds menigmalen aanvoerden.

Hiertoe behoort de slechte hoedanigheid van sommige ingevoerde *Eetwaren*, die ons aanleiding gaf, om aan het Edel Achtbaar Stedelijk Bestuur voor te stellen, om de meest geschikte maatregelen te nemen tot wering van de markt van alle onrijpe vruchten, vooral gedurende het heerschen der Cholera Asiatica; en door welk voorstel wij tevens de aandacht wenschten te vestigen op de hoedanigheid der openbaar verkocht wordende karnemelk, visch, in één woord van alle eetwaren, die ingevoerd worden en welker deugdzaamheid menigmalen in twijfel moest getrokken worden. Dit gezegde heeft vooral ook betrekking op het vleesch, hetwelk van ziek en buiten de stad afgemaakt vee afkomstig, ons onlangs verhaald werd, dat in groote hoeveelheden *ter sluik* werd ingevoerd, en vooral aan kleine slagters werd afgeleverd. Onze nasporingen hebben ons evenwel tot nog toe daarvan geene genoegzame verzekering gegeven, maar mogten wij ook bij eigen ondervinding voor dergelijke bedriegerijen ons niet te beklagen hebben, zoo vereischt toch onze pligt, voor het welzijn te waken van die volksklasse, die, wegens de bekrompenheid harer verdiensten, de toevlugt tot die spijzen neemt, die zij, zonder kennis of onderzoek naar de hoedanigheid, met de minste uitgaven zich kan verschaffen.

Hiertoe behoort de zorg, die, naar ons inzien, genomen kan worden voor eene *betere huisvesting* voor een groot gedeelte der mindere volksklasse, daar toch zij veelal in bekrompene, vochtige en duistere kelders haar verblijf houdende, wegens het gemis van zuivere lucht, dat eerste en voornaamste levensvoedsel, zoo vaak door typhus wordt aangegrepen en alzoo het ontstaan en het verspreiden dier kwaadaardige ziekte bevordert. Hoezeer wij van de groote moeijelijkheden overtuigd zijn, die met eene betere inrigting daarvan gepaard gaan, gelooven wij nogtans niet, dat deze zaak onuitvoerbaar zoude zijn, ten minste niet in die mate, dat zij alle pogingen tot verbetering zoude moeten doen verwerpen. Het is ons voornemen niet, thans hieromtrent in nadere beschouwingen te treden, maar veroorloven ons nogthans de aandacht te vestigen op de meer of minder groote pleinen in de Jordaan, aan het einde van Oostenburg, op het Bikkerseiland, op de stads timmertuin, op de plaatsen, die nu nog tot nadeel en ongerief der omliggende bewoners tot mest- en aschbelten gebruikt worden, en waarvan de opzameling buiten de stad behoorde te geschieden, en eindelijk op andere plaatsen, waar kleine doch goede woningen zouden kunnen opgetrokken worden, die tegen een zeer matigen prijs aan zulke behoeftigen of minvermogenden in huur konden worden afgestaan, die bij onder-

zoek bewijzen hadden gegeven van arbeidzaamheid, eerlijk en goed zedelijk gedrag, het vermijden van sterken drank, enz. — Zoodanige minvermogenden zouden door dusdanige bevordering hunner gezondheid reeds alleen, merkbaar ondersteund worden, hunne zedelijkheid zoude bevorderd, hunne pogingen om die voorregten en weldaden te blijven genieten, aangemoedigd worden en zij zelven alzoo tot voorbeeld en prikkel voor anderen kunnen strekken, vooral, wanneer bij aanhoudend goed gedrag hun eindelijk het bewonen dier huisjes tegen zeer matigen prijs of andere kleine voorregten of bewijzen van onderscheiding werden toegestaan, die geene of zeer geringe opofferingen van stadswege zouden vereischen en waarvoor ook die volksklasse niet ongevoelig is.

Aangaande de heilzame toepassing der vaccine zijn wij sedert eenige jaren, wegens de nalatigheid van vele kunstoefenaren in de aangifte, niet in staat geweest eene juiste vermelding te geven en dit jaar nog veel minder dan ooit. De opzending der bij de stads Secretarie ingekomene aangiften, welke ons geregeld alle drie maanden door deze gewordt, doet ons zien, dat gemelde nalatigheid meer en meer toeneemt; wij mogen den wensch niet onderdrukken, dat door Hooger Bestuur hiertegen krachtige maatregelen mogen genomen worden.

Het strekt ons evenwel tot genoegen, te kunnen vermelden, dat het gebruik der vaccine gehandhaafd en bevorderd wordt door heeren Directeuren van het Amsterdamsch Genootschap tot bevordering der koepokinenting voor minvermogenden, door wier bestuur in het afgeloopen jaar wederom aan 3035 kinderen de vaccine *gratis* is toegebragt. Het ware te wenschen, dat de zorgen dier Heeren Directeuren en de pogingen, die zonder eenige schadeloosstelling voor hunnen arbeid en opofferingen, zoo bij voortduring door hen worden aangewend, krachtig ondersteund wierden, ten einde eene inrigting, die zoo zeer het algemeene welzijn bevordert en waaraan de geheele stad zoo oneindig veel verschuldigd is, niet onherstelbaar verloren ging. Zonder eenige, zelfs de minste aanmoediging, zouden Directeuren bij gemis reeds van geldelijke bijdragen genoodzaakt kunnen worden eene inrigting op te heffen, met wier aanhoudende werkzaamheden zij zich steeds zoo belangeloos hebben belast en waarvan de maatschappij alléén de overvloedige vruchten inoogst.

Wij mogen niet met stilzwijgen voorbijgaan, dat wij, bij missive van den 28 Mei 1850, mededeeling hebben ontvangen van het openstellen door Heeren Directeuren van het algemeen ziekenfonds, van eene gelegenheid om de koepokinenting te verrigten aan allen, die daartoe zich zouden aanmelden en tot de arbeidende klasse behooren. Door gemis aan opgaven en inlichtingen zijn wij evenwel niet in staat, over het slagen van deze pogingen te oordeelen.

De gunstige gevolgen, die de inrigting tot de behandeling en

genezing der *Tinea Capitis* heeft opgeleverd, behoeven naauwelijks breedvoerig uiteengezet te worden. De uitkomsten spreken voor de doelmatigheid en nuttigheid dezer instelling, daar toch thans, sedert de oprigting daarvan in den jare 1847 tot op het einde van 1850, 4762 voorwerpen, aan deze ziekte lijdende, zijn ingeschreven, en waarvan de meesten als genezen weder zijn ontslagen.

Wij mogen niet onopgemerkt laten, dat het getal van aan deze ziekte verpleegd wordenden, jaarlijks, en vooral dit jaar, heeft afgenomen. Zeker niet door nalatigheid der belanghebbenden, want daarop toch wordt een waakzaam oog gehouden, maar gewis door het minder getal van zieken zelf, hetwelk noodwendig in die mate moet afnemen als de gelegenheid tot besmetting minder wordt.

Steeds het oog vestigende op alles, wat den algemeenen gezondheidstoestand kan bevorderen, rekenden wij het van onzen pligt, niet alleen om alles, wat deze zoude bedreigen en ons bekend was geworden, te onderzoeken, maar bovendien ook met vrijmoedigheid aan het oordeel van het Edel Achtbaar Stedelijk Bestuur die maatregelen te onderwerpen, die, na rijpe overweging, uit een geneeskundig oogpunt ons waren voorgekomen, deze oorzaken te kunnen opheffen of lenigen.

Wat het eerste aangaat, namen wij op het berigt en de verzekering, dat het drinkwater, hetwelk uit twee pompen aan de Westerkerk werd afgeleverd en verkocht, sterk met lood bezwangerd was, de vrijheid, ons deswege aan Heeren Kerkmeesteren te adresseren, en Hun Edel Achtbaren voor te stellen die maatregelen te nemen, welke ons, tot voorkoming van kwade gevolgen, voor dat oogenblik het meest geschikt voorkwamen. Wij mogten met grond vertrouwen, dat aan deze raadgevingen onmiddellijk gehoor is verleend, maar ondervonden nogtans bij een nader onderzoek, in de maand December gedaan, dat het verkocht wordend water van bovengenoemde kerk nog sterk met lood bezwangerd was.

Zoo menigmalen als wij ons beijverd hadden, om alle kwade en ongeoorloofde praktijken tegen te gaan, moeten wij evenwel de weinige ondersteuning daarin, en dikwerf de vrijspraak van dezulken, die zich aan dergelijke handelingen schuldig maakten, ernstig bejammeren. Bij voortduring immers en veelal met de meeste onbeschaamdheid worden geheime middelen, met aanwijzing hunner uitwerking en de gevallen, waarin zij gebruikt moeten worden, openlijk aangekondigd, ten toon gesteld en verkocht.

Hoewel onze bemoeijingen hebben uitgewerkt dat de verkoop van vele geheime middelen, zoo als de *Morrisons*, de *Holloway-pillen* en meer anderen, voor deze stad in de nieuwsbladen niet wordt aangekondigd, weten wij echter, dat de verkoop niet geheel gestaakt wordt, maar vinden wij ons, in het weren hiervan, gelijk van vele dier middelen, belemmerd door de leemten en onvolledigheid in de nog vigerende geneeskundige wetten, welke den beschuldigden en

zijnen verdediger vele middelen ter ontduiking van de straf aan de hand geven, vooral nu sints eenigen tijd deze hebben ingezien, dat vele wetsartikelen van geene verbindende kracht zijn, naardien zij de vereischten, om een koninklijk besluit tot wet te verheffen, namelijk de opneming in het Staatsblad, missen. Wij zijn evenwel daar, waar wij met eenigen grond op goede uitkomst konden hopen, niet nalatig gebleven in het vervullen der dikwijls onaangename en steeds moeijelijke pligt, om de kwakzalverij in al hare gedaanten tegen te gaan.

Als de blijken daarvan vermelden wij het volgende:

1°. hebben wij op den 5 Januarij 1850 proces-verbaal opgemaakt en opgezonden tegen eene somnambule, te Haarlem woonachtig, met name Maria Bosch, die, met medehulp van eene andere vrouw, eene lijderes hier ter stede niet alleen behandelde en geneesmiddelen voorschreef, welke ter bereiding aan eenen apotheker alhier werden bezorgd, maar door wier behandeling genoemde lijderes in eenen toestand was geraakt, die in *Apoplexia Pulmonum* dreigde over te gaan. Van den afloop dezer zaak hebben wij nog geene kennis bekomen.

2°. hebben wij eenen onbevoegden, welke gebruik maakte van den openlijk aangeslagen gebleven zijnde naam eens overledenen tandmeesters, en een tak van heelkunde uitoefenende, door de medewerking van den Heer Commissaris van Politie deze handelingen belet.

3°. hebben wij proces-verbaal opgemaakt en opgezonden tegen H. Weissz, welke, gebruik makende van het naambordje des overledenen heelmeesters P. Weissz, onbevoegd en met slecht gevolg heelkundige diensten had bewezen aan het kind van K. de Jong, ten gevolge waarvan genoemde H. Weissz, bij vonnis van de Arrondissements-Regtbank in dato 18 April 1850, is gecondemneerd tot de betaling eener boete van *f* 50 en in de kosten.

4°. Op den 18 December 1850 hebben wij proces-verbaal opgemaakt en opgezonden tegen D. Ocker Jsz. en H. Kerkhof, in het Verkoophuis alhier, wegens het aanprijzen en verkoopen van *anti-rheumatische balsem*. Deze zaak is nog hangende.

5°. Op den 5 October 1850 hebben wij proces-verbaal opgemaakt en opgezonden tegen den Apotheker . . . . . alhier, die wegens de slechte hoedanigheid van sommige geneesmiddelen bij onze eerste inspectie ernstig daarover onderhouden geweest zijnde, nogtans geen gehoor aan deze vermaningen scheen te geven, en alzoo eene vernieuwde inspectie onder begeleiding van den Heer Commissaris van Politie noodzakelijk maakte, waarvan de verzegeling van onderscheidene middelen het gevolg was.

Wij hebben hierbij te vermelden de nalatigheid en het dikwijls opzettelijk verzuim van onderscheidene apothekers, om hunne leerlingen en bedienden te laten inschrijven, een maatregel, welke

behalve dat zij door de wet wordt aangegeven, op zich zelven hoogst nuttig is, vooreerst, om de apothekers zelven voor betere bedienden te waarborgen, maar vooral, omdat wij daardoor in staat gesteld worden, een waakzaam oog te houden op de uitoefening van de Pharmacie in die apotheken, waar dikwijls aan de bedienden een groot deel van de werkzaamheden wordt toevertrouwd.

Evenmin mogen wij onze ondervinding verzwijgen, dat de, voor de gezondheid der bevolking van de scheepsbodems zoo doelmatige wetsbepaling, waarbij de scheepskisten door ons moeten onderzocht worden en de scheepsheelmeester niet dan na onze goedkeuring mag vertrekken, dikwijls verguisd wordt. Deze aangelegenheid heeft meermalen onze aandacht bepaald en wij hebben reeds vóór jaren hiervan blijk gegeven, toen wij eene Memorie over de hoeveelheid en soort van geneesmiddelen naar gelang der bevolking hebben ingediend.

Wenschelijk ware het, dat wij middelen bezaten, het onbevoegd en tot groot nadeel der lijders meer en meer toenemend uitoefenen der Geneeskunst door *Heelmeesters, Apothekers*, ja *Droogisten*, tegen te gaan, en door het opheffen van alle ziekenbussen, waarvan Directeuren voornamelijk de grootste geldelijke voordeelen inoogsten, maar waardoor de belangen der lijders, in evenredigheid van hunne opbrengsten, niet genoeg worden in het oog gehouden, het waarachtig welzijn der arbeidende volksklasse met klem konden bevorderen. Een en ander moeten wij dikwijls met leede oogen aanzien en ons onbescheidene zoo openlijke als bedekte berispingen laten welgevallen.

Tegen zoo vele aanklagten, waarvan wij vurig wenschen, dat de aanleidende oorzaken door strenge wetsbepalingen eenmaal zullen worden opgeheven, mogen wij de goede uitkomsten stellen, die onze pogingen tot bevordering van het algemeen welzijn reeds hebben opgeleverd, of die het gevolg kunnen zijn van de beraadslagingen der Edel Achtbare Regering omtrent eenige door ons aan haar oordeel onderworpen maatregelen.

Zoo rekenen wij ons, in het belang van het algemeen welzijn, verpligt de aandacht van het Stedelijk Bestuur op nieuw te bepalen op het opheffen der *begravingen in de kerken* en het in werking stellen der reeds aangelegde en geprojecteerde kerkhoven, zoo als wij reeds bij schrijven de dato 24 April 1850 de vrijheid namen te doen. De noodzakelijkheid van dezen maatregel is bij het heerschen der cholera-epidemie bewezen geworden, en naar wij meenen, reeds vroeger door ons te breedvoerig aangewezen, dan dat wij dezelve op geneeskundige gronden thans weder zouden behoeven aan te toonen.

Met denzelfden aandrang moesten wij de opmerkzaamheid van het Stedelijk Bestuur blijven vestigen, zoo als wij meermalen de vrijheid namen te doen, op de opruiming der thans nog bij voort-

during bestaande *asch-* en *vuilnisbelten* binnen de stad zelve, en de verplaatsing daarvan op eenen afstand buiten de stad, die het onaangename en wel bepaaldelijk het hoogst nadeelige van de daaruit zich ontwikkelende gassoorten voor de stads inwoners, vooral voor de in hunne nabijheid wonende ingezetenen, kan wegnemen. De noodzakelijkheid daartoe laat zich bij eigen onderzoek en ondervinding te gemakkelijk verklaren, dan dat wij zulks nader zouden behoeven toe te lichten. Hiertoe moeten ook gebragt worden de *bewaarplaatsen van bloed*, waarop wij reeds bij missive van 5 Junij 1849 de aandacht van het Stedelijk Bestuur hebben gevestigd. — Ofschoon toen ter tijd het provinciaal geregtshof de eigenaars van zoodanige magazijnen van bloed heeft vrijgesproken, als hebbende zij zich noch aan misdaad, noch aan wanbedrijf, noch aan overtreding der wet schuldig gemaakt, zoo heeft nogtans de ondervinding bewezen, zoo als wij ook reeds vroeger hebben opgemerkt, dat de verzameling en bewaring van groote hoeveelheden dierlijke stoffen, die spoedig tot bederf en rotting overgaan, de bron en oorzaak kunnen zijn van allerkwaadaardigste ziekten en alzoo een streng toezigt, ja, de opheffing dier verzamelplaatsen binnen de stad dringend gevorderd wordt. Welligt zoude de oprigting van zoogenaamde *abatoirs* of algemeene slagtplaatsen hierin zeer te stade komen.

Tot voorkoming van alle kwade gevolgen rekenden wij het niet overbodig, ook de aandacht van het Stedelijk Bestuur te bepalen op de somwijlen wreedaardige wijze, waarop *honden* voor wagens of karren gespannen, ook in het warmste jaargetijde genoodzaakt worden, lasten voort te slepen, die hunne krachten verre te boven gaan en waarvoor hunne ligchaamsbouw geheel ongeschikt is en zij daardoor eene meerdere voorbeschiktheid verkrijgen tot *hondsdolheid*, die op den mensch overgebragt, bijna stellig ongeneeslijk en doodelijk moet beschouwd worden. — Mogt ook deze ziekte, den hemel zij dank, niet veel voorkomen, zoo is het opmerkelijk, dat in het afgeloopen jaar een bijzonder groot aantal menschen door honden zijn gebeten, en hoewel, voor zoo verre ons bekend is, geene nadeelige gevolgen daarvan verder ondervonden hebbende, nogtans door de vrees voor hydrophobie werden aangegrepen. — Naardien nu de wreedheid of de zucht om dieren te mishandelen niet in het karakter der Hollanders ligt, zoude misschien door strenge maatregelen de handelingen van enkele ruwe gasten kunden worden tegengegaan en daardoor tevens de zachtmoedigheid ook jegens dieren kunnen worden aangekweekt.

Zoodanige maatregelen zouden eveneens op het gebruik van *paarden* moeten worden toegepast, — terwijl het als algemeene maatregel wenschelijk zoude zijn, dat vooral in het warme jaargetij op onderscheidene en vele plaatsen in de stad *steenen drinkbakken* werden geplaatst, opdat de dieren ten allen tijde gelegen-

heid mogten vinden, met zuiver en goed drinkwater hunne dorst te kunnen lesschen.

Met lof mogen wij melding maken van de goede inrigting, de verzorging en de zindelijkheid van het eenigste nog hier bestaande *Nederlandsche Israelitische krankzinnigen gesticht*, zooals bij de geregelde inspectie door onzen heer Voorzitter en den Heer Officier van Justitie telken male is gebleken.

De uitslag van ons onderzoek der Apothekers- en Droogistwinkels alhier aanwezig, die het aanzienlijk aantal van 232 bedragen, en welk aantal door een herhaald onderzoek van sommigen nog vermeerderd werd, was over het algemeen niet ongunstig [blijkens de bijgevoegde tabel] en zoude voorzeker nog betere uitkomsten hebben opgeleverd, indien het aantal van Apothekers meer geëvenredigd ware naar het getal van inwoners.

Ten opzigte van de Stads Geneeskundige Dienst moeten wij vooraf in het algemeen opmerken, dat, met eenige uitzonderingen, ons op de daartoe bepaalde tijden de rapporten der heeren Stads Doctoren geregeld geworden zijn omtrent de, in ieder afgeloopen trimestre door hen waargenomene ziekten bij de behoeftige volksklasse, en waarvan de kennisgeving aan de Geneeskundige Commissie van groot gewigt moet beschouwd worden, omdat bij die volksklasse meestal de aanvang van epidemiën moet gezocht worden.

Het gehouden toezigt op de Stads Vroedvrouwen heeft ons het grovelijk overtreden door sommige harer van hare instructie, waarin uitdrukkelijk verboden werd eenige gelden hoegenaamd van behoeftige kraamvrouwen te eischen of aan te nemen, doen kennen. Onmiddellijk meenden wij daarvan verslag te moeten doen aan het Edel Achtbaar Stedelijk Bestuur, en hiervan was dan ook het gevolg, dat alle Stads Vroedvrouwen, in het bijzonder dezulken, die zich aan zoodanig pligtverzuim hadden schuldig gemaakt, op de ernstigste wijze door ons, namens Heeren Burgemeester en Wethouderen zijn onderhouden, met bedreiging, dat zij onmiddellijk en zonder voorafgaande waarschuwing van hare betrekking zouden ontzet worden, bijaldien dergelijke handelwijze ter onzer kennis op nieuw mogt komen. Wij hebben het genoegen te berigten, dat bij ons van dien tijd af, geene klagten deswege zijn ingekomen.

Uit de rapporten van heeren Vroedmeesters, voor zoo verre zij bij ons zijn ingekomen, blijkt, dat, gedurende het gansche afgeloopen jaar 1850 in de maand Julij door den Heer Krieger Schumer de *Sectio caesarea* is verrigt bij Mevrouw N. N., die in de 8. maand harer zwangerschap plotselijk door stuipen aangetast werd, en daaronder bezweek. Het kind van het mannelijk geslacht werd levenloos ter wereld gebragt.

Ten opzigte van onze Commissie moeten wij aanmerken, dat daarbij geene veranderingen of verliezen hebben plaats gegrepen,

terwijl de Heeren BAARSLAG en KOOL respectivelijk benoemd zijn tot President en Secretaris.

Wij eindigen dit verslag met den reeds vroeger en meermalen uitgebragten wensch, dat tot bevordering der Geneeskunst en haren geheelen omvang en tot het verkrijgen van meerdere kennis omtrent de verspreiding en den aard der ziekten in het algemeen, en der epidemiën in het bijzonder, jaarlijks uit alle de algemeene rapporten der Geneeskundigen Commissiën van Gouvernementswege een algemeen Verslag werden opgemaakt en alom verkrijgbaar gesteld. — De ijver toch van alle Geneeskunstoefenaren zoude daardoor aangewakkerd worden om tot vermeerdering dier kennis mede te werken; belangrijke waarnemingen zouden alsdan niet onopgemerkt blijven en tot nadeel van het algemeen welzijn achterwege gehouden worden, en eindelijk de Geneeskunst in het algemeen daarvan de heerlijkste vruchten plukken.

Ten slotte voegen wij hierbij, dat in 1850 zijn
geboren 7908
overleden 6912
derhalve 996 geborenen meer dan overledenen.
In 1849 waren geboren 7760, derhalve
in 1850, 148 meer dan in 1849;
in 1849 waren overleden 9143, derhalve
in 1850, 2231 minder dan in 1849.
Dood ter wereld gekomen in 1850 519
in 1849 522, alzoo
in 1850 3 minder dan in 1849.

Amsterdam, 14 Februarij 1850.

B. PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT IN NOORD-HOLLAND, RESIDERENDE TE HAARLEM.

De werkzaamheden der Provinciale Geneeskundige Commissie hebben zich, in den loop van het jaar 1850, als naar gewoonte wederom hoofdzakelijk bepaald tot het onderzoek en de beoordeeling der bekwaamheid of bevoegdheid van de zoodanigen, welke zich voor hare vergadering aan het examen in een of anderen tak der Geneeskunde hebben onderworpen, en wier namen, zoowel als de vakken, waarin elk van dezelve is geëxamineerd geworden, gelijk mede de uitslag, welke het examen van elk hunner hebben mogt, vermeld zijn in de daarvan opgemaakte tabel.

Van de geneeskunstoefenaren, welke zich, krachtens de daartoe elders verkregene bevoegdheid, in het jaar 1850, onder het ressort der Commissie mogten vestigen en wier diploma of getuigschrift door haar

is geviseerd, ontvangt Uwe Exc. mede hiernevens de gewone opgave.

Als eene tweede hoofdwerkzaamheid der Commissie is de inspectie der apothekers- en chirurgijnswinkels ten platten lande, als, naar gewoonte, door haar verrigt, en zijn daarbij al die regelen en bepalingen op nieuw in acht genomen, welke zij steeds ten rigtsnoer heeft gevolgd.

In de eerste afdeeling van het ressort der Commissie had de winkelvisitatie plaats door de heeren VAN LEEUWEN en KAAN; in de tweede door de heeren VAN BEMMELEN en BEETS; in de derde door de heeren JORRITSMA en KAAN; in de vierde door den heer BEETS (in plaats van den heer VAN DER BOON, die verhinderd werd), benevens den heer VAN DER VOORT, en in de vijfde door den heer BEETS, benevens den heer WIJNHOFF.

Gelijk uit de hierbij aan Uwe Exc. overgelegde tabellarische en nominative opgaven van al de bezochte winkels der onderscheidene geneeskunstoefenaren zal kunnen blijken, de bevinding der Commissie was over het algemeen genomen vrij gelijk aan die van vroegere jaren.

Met betrekking tot den staat der artsenijwinkels, zoo wat de voorraad en gehalte der geneesmiddelen, als de in dezelve zoo zeer vereischte orde en zindelijkheid betreft, ontdekte men wel geen achteruitgang, en ook de heel- en verloskundige werktuigen werden meerendeels schouwbaar voorhanden en in vrij goeden staat aangetroffen, maar toch wordt hier en daar nog veel verzuim en achteloosheid opgemerkt.

De Commissie heeft dan ook niet nagelaten, de hieraan schuldige geneeskunstoefenaren ernstig te onderhouden, en aan enkelen de verpligting opgelegd, om de niet voorhanden heel- en verloskundige werktuigen, schalen en gewigten en de niet volledig bijgeschrevene of afwezige receptboeken bij haar ter visie en beoordeeling in te zenden.

Het strekt de Commissie tot genoegen, geen der artsenijwinkels in zulk eenen onvolledigen of slordigen staat te hebben aangetroffen, dat zij zich gedwongen heeft gezien van hare bevinding proces-verbaal op te maken en eene regtsvervolging in te stellen; aangezien zij zeer zoude geaarzeld hebben, om tot het laatste te besluiten.

Immers had zij al wederom de hoogst onaangename ondervinding dat de plattelands-heelmeester, tegen welken zij in den verleden jare hare billijke aanklagte bij het openbaar ministerie heeft ingezonden, en ten aanzien van welke, gelijk de Commissie de eer had in haar vorig verslag ter kennis van Uwe Exc. te brengen, de ambtenaar van gezegd ministerie, uithoofde van nietigheid in de dagvaarding bij het kantongeregt niet ontvankelijk was verklaard, bij eene voortgezette vervolging door het kantongeregt van alle regtsvervolging is ontslagen, terwijl later bij een arrest van den Hoogen Raad der Nederlanden, het beroep in cassatie wegens voornoemd vonnis is verworpen. Of aan de andere aanklagte, welke tegen een oud en arm plattelands-heelmeester, wegens den hoogst defectueusen en

slordigen staat zijner winkel was ingebragt, eenig gevolg gegeven is, is nooit ter kennis van de Commissie gekomen.

Aan den anderen kant vernam de Commissie met genoegen, dat in een ander geval, waarvan zij mede in haar vorig verslag de eer had Uwe Exc. mededeeling te doen, de betrokkene plattelands-heelmeester, na eerst bij de Arrondissements-Regtbank te Alkmaar, van de aanklagte, ter zake van geweigerde winkelvisitatie te zijn ontslagen, op het beroep in cassatie van het openbaar ministerie schuldig verklaard is bij arrest van den Hove van Noord-Holland, en mitsdien verwezen is in eene boete van *f* 200.

Grove, in de praktijk van eenigen tak der Geneeskunde begane misslagen zijn niet ter kennis van de Commissie gekomen, maar wel ontving zij van tijd tot tijd klagten omtrent eenen stedelijken heelmeester, die zich aan de uitoefening der inwendige praktijk op den duur zou schuldig maken. Het was ook hier weder de aangewezen weg, ter bekwamer tijd, behoorlijk proces-verbaal van deze ongeoorloofde handeling op te maken en bij het openbaar ministerie ter vervolging op te zenden. Door eenen plattelands-heelmeester is dit, met tusschenkomst van den heer burgemeester ter zijner gemeente, als waarnemende het ambt van politie, naar eisch geschied, maar de uitslag is al wederom, tot schande der kunst en tot nadeel der ingezetenen, volkomen geschikt, om aan het misdrijf meer en meer voet te geven, en hem, die het pleegde, met meerdere onbeschaamdheid in hetzelve te doen volharden.

Bij de regtbank van enkele politie is de beklaagde, onder meer, op grond, dat de Hooge Raad der Nederlanden, bij arrest van den 31 Augustus 1848, heeft uitgemaakt, dat de heelmeesters, geene med. of chir. doctoren zijnde, bevoegd zijn om inwendige geneesmiddelen voor te schrijven voor heelkundige gebreken, van alle regtsvervolging ontslagen.

Door den Officier van Justitie is hooger beroep van dit vonnis aangeteekend, en de Arrondissements-Regtbank heeft den beklaagde evenzeer ontslagen van de tegen hem ingebragte klagt, op grond, dat het toedienen van een inwendig geneesmiddel (emeticum) aan een aan gezigtsroos lijdenden persoon, tot de bevoegdheid des heelmeesters behoort, vermits die ongesteldheid eene uitwendige kwaal is, en de gedaagde als Heelmeester daartoe allezins bevoegd was.

Opzigtelijk de geneeskundige verzorging der armen ten platten lande heeft de Commissie dit jaar niet ondekt, dat in strijd met de Geneeskundige veranderingen, binnen haar ressort, dadelijke kontrakten van aanbesteding of aanneming ten aanzien van de leverantie van Geneesmiddelen bestonden.

De gezondheidstoestand der ingezetenen is over het algemeen buitengewoon gunstig geweest, en op onderscheidene plaatsen kon men zich weinige jaren herinneren, die zoo weinige ziekten hebben opgeleverd. De algemeene constitutie was bij afwisseling gastrisch of

catarrhaal-rheumatisch. Febres intermittentes, welke in de laatste maanden van het jaar 1849 door de Cholera Asiatica als verdreven schenen, hebben zich betrekkelijk weinig vertoond, terwijl daaronder over het algemeen, slechts weinige febres quartanae werden waargenomen.

In den zomer had men enkele gevallen van Cholera nostras, en de Tussis convulsiva, welke zich ook om dien tijd op enkele plaatsen reeds liet opmerken, heeft hier en daar tot op het einde des jaars aangehouden. Laatstelijk hebben zich in enkele gemeenten van het ressort der Commissie reeds in het begin des jaars, op andere plaatsen later, variolae verae en varioloïden vertoond, welke men tot aan het einde des jaars sporadisch heeft waargenomen. — Voor andere epidemische of contagieuse ziekten is het ressort der Commissie gelukkig bewaard gebleven: alleen heeft men in de maand November in de gemeente Binnenwijzend eene min of meer heerschende ziekte waargenomen, die wel eenigen schijn had van contagieus te zijn, doch welke bij eene gepaste behandeling en met het verlies van slechts een gering aantal slagtoffers, spoedig heeft opgehouden te bestaan.

Ofschoon om de in de vorige verslagen gegeven redenen op de door de Commissie opgemaakte algemeene staat van koepokinenting over 1850, welke wij mede de eer hebben bij deze aan Uwe Exc, over te leggen, niet te rekenen valt, veel minder uit dezelve eenig bepaald resultaat te trekken is, hetgeen reeds blijkt uit de ontbrekende opgave van vele en daaronder de aanzienlijkste gemeenten, zoo is toch bij vergelijking met de ingediende staat van 1849 uit dezelve met een enkele oogopslag op te merken, dat de vaccine in het jaar 1850 in veel ruimere mate dan in evengenoemd jaar is toegediend; immers terwijl in 1849 het aangegeven getal verrigte koepokinentingen nog geene 2900 mogt uitmaken, in 1850 bedragen deze aangiften gezamenlijk een getal van ruim 4300, waarvan 2651 en alzoo nagenoeg een 1000tal meerder dan in 1849, gratis zouden zijn verrigt. Het is ongetwijfeld blijkbaar, dat de koepokinenting in het jaar 1850 over het algemeen weder met meerder ijver is behartigd, waarvoor de buitengewoon vele aanvragen om koepokstof, waaraan door het oudste lid der vergadering, den heer van der Voort, ten allen tijde met de meeste zorg is voldaan geworden, ten bewijze verstrekken kunnen. Voor deze meerdere behartiging der koepokinenting zal wel deels reden te vinden zijn in de meer gunstige gezondheidstoestand der ingezetenen, vergeleken met die van het vorige jaar, toen de Cholera Asiatica om meer dan eene reden de koepokinenting op den achtergrond plaatste; terwijl ook de hier en daar ontstane kinderpokken bij velen ten spoorslag zal gestrekt hebben, om van het te veel veronachtzaamd behoedmiddel tegen dezelve meer algemeen gebruik te maken. Immers de algemeene staat van koepokinenting vermeldt reeds nagenoeg een 100tal voorwerpen, welke in 1850 aan de

kinderziekte hebben gelaboreerd, en noemt één voorwerp, dat aan de gevolgen derzelve is overleden; neemt men nu daarbij in aanmerking, dat de opgaven te dezen aanzien, om meer dan eene reden, velerwege worden teruggehouden, dan kan men veilig aannemen, dat er in 1850 in het ressort der Commissie een veel grooter getal personen door de kinderziekte zijn aangetast geweest, en ook veel meer dan één voorwerp aan de gevolgen derzelve zal zijn overleden.

Met de longziekte onder het rundvee zou het zich in het jaar 1850, in het ressort der Commissie, wederom bijzonder gunstig hebben toegedragen, aangezien er te dezen aanzien, gedurende het geheele jaar, geen enkel berigt van eenig gemeentebestuur bij de Commissie is ingekomen, alhoewel in dit opzigt ook wederom niets met zekerheid te zeggen is, aangezien het gunstige van dit tafereel ook wel wederom, gelijk meermalen, in pligtverzuim van de gemeentebesturen kan gelegen zijn.

Behalve de reeds genoemde en andere gewone verrigtingen der Commissie, hebben zich hunne werkzaamheden overigens ook wederom op nieuw uitgestrekt tot het geven van berigt aan den Heer Staatsraad Commissaris des Konings en de Edel Gr. Achtb. Heeren Gedep. Staten der provincie, op de in hare handen gestelde stukken, en voorts tot het beantwoorden aan alle die bijzondere verpligtingen, als haar door de bestaande Geneeskundige verordeningen worden opgelegd en tot hare bemoeijingen kunnen gerekend worden te behooren.

Uit aanmerking van het gebrekkige en onvolledige der bestaande Geneeskundige wetten, heeft de Commissie niet van gewenscht advies kunnen dienen aan de Plaatselijke Geneesk. Commissie te ......, bij gelegenheid dat door den Med. Chir. et art. Obst. Doct. .... de Inspectie zijner Heel- en Verloskundige Instrumenten aan voornoemde Commissie is geweigerd, op grond, zooals deze Medicus te kennen gaf, dat, naar zijn oordeel, de Plaatsel. Geneesk. Commissiën volgens de wet wel geregtigd zijn, om de Apothekerswinkels, voorraadkamers, enz. te inspecteren, doch *niet* de instrumenten der Heel- en Verloskundigen. En waarlijk, de wet spreekt bij art. 39 van het Koninkl. besluit van den 31 Mei 1818 (Staatsbl. no. 25), houdende een Reglement betrekkelijk het Geneesk. onderzoek en toevoorzigt, in opzigt tot de onderhavige zaak, alléén van de winkels van Apothekers en Droogisten, en derzelver voorraadkamers of pakhuizen, terwijl van de instrumenten der Heel- en Verloskundigen geene melding wordt gemaakt.

Wel is waar, dat bij art. 32. van hetzelfde besluit aan de provinciale Geneesk. Commissiën de visitatie der Apothekers- en Chirurgijnswinkels beide is gedemandeerd, en dat daarbij ook wel de instrumenten van de Heel- en Vroedmeesters tevens zullen bedoeld worden, vooral als men daarbij in aanmerking neemt, dat de Instructie zoowel van de Heelmeesters ten platten lande, als die

van de Vroedmeesters vordert, dat de Heel- en Verloskundige instrumenten altijd schouwbaar voorhanden moeten zijn; — en dat alzoo hieruit wel is af te leiden, dat de Stedelijke Heel- en Vroedmeesters aan eene gelijke inspectie van hunne instrumenten onderworpen zijn, — hetgeen ook nog bevestigd wordt door art. 12. van de Instructie voor de Stedelijke Heelmeesters, waarbij ook aan deze de verpligting tot het schouwbaar voorhanden hebben van de noodige heelkundige werktuigen wordt opgelegd, — maar gezegde instructiën zijn in geene wet opgenomen en hebben dan ook, blijkens verschillende uitspraken van den Hoogen Raad der Nederlanden, geene *kracht* van wet.

Langs den weg van het regt den Heer .... tot de toelating der inspectie zijner instrumenten te noodzaken, kan dus geen plaats hebben, omdat er geene wettelijke bepalingen bestaan, waartegen de Heer .... zich zoude hebben schuldig gemaakt.

Intusschen heeft de Plaatselijke Geneesk. Commissie te ...... besloten, deze zaak provisioneel te laten rusten, en zich aan geene verdere weigering en daarmede gepaarde beleediging te wagen; terwijl zij de Provinciale Geneesk. Commissie heeft verzocht, dat haar wedervaren op eene officiële wijze ter kennis mogt gebragt worden van Uwe Exc., waaraan zij de eer heeft bij deze te voldoen.

De staat der geneeskundige scholen was, vooral met betrekking tot die van *Haarlem*, wederom veel gunstiger als vroeger, aan dezelve werd in den loop van het jaar 1850 aan 41 leerlingen onderwijs gegeven, terwijl dat bij de school te *Alkmaar* aan 10 en aan die van *Hoorn* aan 15 leerlingen plaats had.

Eenige van dezelve zijn wederom voor de vergadering der Commissie, of ook elders, tot gevestigde uitoefenaren van een of ander vak der Geneeskunde bevorderd, terwijl eenige weinige andere, om voor hen bestaande redenen, de school hebben verlaten, zoodat het getal leerlingen voor de school te *Haarlem* met het begin dezes jaars actueel is teruggebragt op 31 (26 mannel. en 5 vrouwelijke), voor *Alkmaar* op 9 (mannel.) en voor *Hoorn* op 14 (11 mannel. en 3 vrouwel.) leerlingen, bedragende alzoo het getal leerlingen dat zich met 1 Jan. dezes jaars aan de 3 scholen, binnen het ressort der Commissie bevond, 54. Over het geheel genomen werd door de leerlingen van het onderwijs, dat hun gegeven wordt, een vlijtig gebruik gemaakt, en het is hierin, dat de gezamenlijke lectoren op den duur eene bevredigende aanmoediging vinden mogten.

De Commissie eindigt haar rapport, met nog kortelijk te vermelden, dat zij in de maand Maart 1850 het verlies te betreuren had van een harer oudste leden den Heer B. J. Jungius, Med. Doct. te *Enkhuizen*. Ofschoon deze waardige man in de laatste jaren, door de gebreken des ouderdoms verhinderd, weinig of geen deel aan de werkzaamheden der Commissie nemen konde, wat hij vroeger, toen hij in de volle kracht zijns levens was, voor de

Commissie geweest is, en met hoe veel ijver hij derzelver belangen en die der algemeene menschheid voorstond en behartigde, zal door de oudere leden niet ligtelijk vergeten worden en zijn naam nog lang in zegening doen blijven.

Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Haarlem.

De Commissie heeft het genoegen te kunnen mededeelen, dat gedurende het afgeloopen jaar noch in den algemeenen gezondheidstoestand, noch in de uitoefening van de verschillende vakken der Geneeskunst, stoornissen hebben plaats gehad, welke de bijzondere bemoeijingen der Commissie gevorderd hebben, zoodat hare verrigtingen zich alleen tot de gewone werkzaamheden hebben bepaald, waarvan zij de eer heeft het volgende ter uwer kennis te brengen.

De visitatie van de winkels der Apotheken en Droogisten, alsmede der instrumenten van de Heel- en Verloskundigen, mogt over het algemeen vrij gunstige resultaten opleveren [en de Commissie heeft hieromtrent in eenen staat haar oordeel meer in het bijzonder uitgedrukt]. — Wat de administratie der vaccine aangaat, moet de Commissie met leedwezen te kennen geven, dat hetgeen zij verwacht heeft, nu ook bij de uitkomst is gebleken, dat namelijk door de laatstelijk genomene maatregelen, waarbij de administratie der vaccine is opgedragen aan den burgerlijken stand, en het niet naleven der straffen, bepaald op het niet behoorlijk opgeven van de al of niet verrigte vaccinatiën, de aangifte ter Secretarie dezer stad, door sommige Genees- en Heelkundigen zeer gebrekkig heeft plaats gehad, en het meerendeel zich schuldig gemaakt heeft aan volstrekte nalatigheid, waardoor het voor de Commissie onmogelijk geworden is, hiervan eene behoorlijke controle te houden en zij derhalve ook uwe Commissie onkundig moet houden omtrent den staat der vaccinatie in 1850.

Wat de verrigte kunstmatige verlossingen aangaat, hiervan kan de Commissie niet dan een zeer onvolledig rapport opmaken, daar zij slechts van 2 verloskundigen een behoorlijk verslag heeft kunnen verwerven. Hieruit blijkt, dat door den Verloskundige ...... *zes* malen de Forceps om verschillende redenen is gebezigd, en vier malen de keering op de voeten bij verkeerde liggingen is verrigt; dat door hem eenmaal het accouchement forcé bij placenta praevia in eene zwangerheid van $7^1/_2$ maand met gelukkig gevolg voor de vrouw is geprovoceerd; terwijl twee malen de verkleining van het kinderhoofd, in aanmerkelijk vernaauwde bekkens is moeten geschieden; eenmaal door middel van scherpe werktuigen, en een andermaal door de cephalotripsie, welke beide operatiën, onder den invloed der chloroforme met gelukkig gevolg voor de vrouwen zijn

volbragt. — En door den verloskundige.... bij 21 vrouwen de Forceps is aangewend, in verre de meeste gevallen is daarvoor inertia uteri aangegeven, terwijl eenmaal de keering op de voeten om uitzakking van den navelstreng door hem is verrigt, en tweemalen de uithaling van het Foetus bij stuitpresentatien moest geschieden.

Behalve ettelijke gevallen van verrigte Herniotomiae zijn geene belangrijke Chirurgische operatiën ter kennis der Commissie gekomen.

Ter verdere vermelding waardig, dient, dat aan de Commissie voorgelegd is een concept-reglement van een op te rigten ziekenfonds, waaruit burgers, uit den minderen stand, tegen vastgestelde jaarlijksche contributie, met verhooging naar de jaren, Genees- en Heelkundige hulp konden erlangen, en waartoe alle Genees- en Heelkundigen zouden worden uitgenoodigd, om hieraan toe te treden, ten einde de behandeling der lijders op zich te nemen. Bij gemeld concept-reglement was bijgevoegd eene prijslijst van medicamenten, ter berekening der leverantie aan gemeld fonds, en welke tevens ter beoordeeling gesteld werd. De Commissie, hoewel niets gevonden hebbende, dat in strijd was met de wetten omtrent de uitoefening der Geneeskunde, meende echter, om verschillende redenen, aan deze inrigting hare goedkeuring niet te mogen hechten, alsmede haar oordeel niet te mogen uitbrengen, omtrent die prijslijst van geneesmiddelen, daar dit vooreerst buiten den kring harer bevoegdheid lag, en ten andere slechts konde strekken om eene inrigting te ondersteunen of middellijk te bevorderen, die zij zedelijk verpligt was, zooveel mogelijk tegen te gaan; later is dan ook ter kennis der Commissie gekomen, dat door de weigering der Genees- en Heelkundigen, aan de oprigting van dit fonds geen gevolg is gegeven.

Wat den staat van gezondheid en de geheerscht hebbende ziekten in het afgeloopen jaar aangaat, kan de Commissie het volgende mededeelen. Heeft het jaar 1848 zich als gunstig gekenmerkt, wat den gezondheidstoestand der inwoners betreft, (want het jaar 1849 konde door het verschijnen en heerschen der *Cholera Asiatica* op die gunstige gesteldheid geene aanspraak maken), het laatst verloopen jaar heeft, zoowel in zijn begin als einde, zoowel in het voor- als najaar, in alle saizoenen zich allergunstigst gehouden. Daar toch de *Febres intermittentes* in de laatste maanden van 1849 door de *Cholera Asiatica* geheel schenen verdrongen te zijn, zoo trof men in de eerste maanden van 1850 bijkans geen andere ziekten aan dan die aan het jaarsaizoen moesten toegeschreven worden, aandoeningen der *mucosa pulmonalis*, van daar *catarrhus bronchialis* en *pulmonalis* en *rheumatismus*, de eenige waren die zich opdeden; terwijl men nog overblijfselen van de *scarlatina* des vorigen jaars daarvan wilde uitzonderen. — Bij uitstek gering was het getal van zieken in de maanden *Januarij*, *Februarij*, *Maart* en *April*, doch op het einde dier laatste maand traden de *Febres intermittentes vernales* te voorschijn, maar boden een zeer goedaardig ka-

rakter aan, zoo dat velen zonder de toediening van het *febrifugum* genazen. In de maand *Junij* kwamen enkele gevallen van *Cholera nostras* voor, en werd ook de *Febris typhoidea* waargenomen, gelijk die gedurende den loop des geheelen jaars zich dan eens meer, dan minder opdeed.

De maanden *Julij* en *Augustus* leverden meer die ziektevormen op, welke zich door een *abnormalen* toestand der spijsverteringswerktuigen, of door bovenmatige afscheidingen kenmerken; van daar, behalve *cholera nostras, diarrheën* en *convulsiones* uit die bron ontstaande.

In deze maanden vertoonden zich, zoowel bij volwassenen als kinderen, in enkele wijken der stad, *variolae verae* en *varioloiden*, welke tot aan het einde van het jaar, doch altijd *sporadice*, zich voordeden. Verder bleek gedurende die maanden de combinatie der *gastrische* met de *rheumatische constitutio epidemica* ten duidelijkste, terwijl die invloed aan alle ziekten, welke voorkwamen, het eigendommelijk karakter bijzettede; de *tussis convulsiva* en hare gevolgen of *complicatien*, gelijk ligte *bronchitis, encephalitis exsudativa* en *pneumonia* leverden daarvan voor elken waarnemer voldoende bewijzen op.

In de maanden *September, October, November* en *December* bleef het aantal zieken steeds gering; de *Febres intermittentes*, die in andere jaren op dien tijd meer en meer het hoofd begonnen op te steken, traden nu genoegzaam geheel op den achtergrond. Onder de andere praktijk kwamen *febres quartanae* en *duplicatae* voor, van *larvatae* vernam men niets. Toen bleven ook nog de luchtwegen en de huid de meest lijdende organen, *Catarrhus, febres catarrhales, bronchitis acuta, recidiven* of *exacerbatien* van *chronische bronchitides*. In *December* trof men pneumonia of pleuritides aan, terwijl de *tussis convulsiva* en *angina membranaeca*, vooral onder de armen, en dan nog wel niet in alle wijken der stad in dezelfde mate zich opdeden. De *constitutio epidemica* was op het laatst meer *catarrhaal rheumatisch*, het *gastrische* werd daardoor meer en meer verdrongen.

Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Alkmaar.

Het jaar 1850 mag, wat de algemeene gezondheidstoestand in de stad betreft, tot de gunstigste gerekend worden te behooren, zoo als blijkt uit de verhouding van de sterfte tot de geboorten, daar deze bedraagt het getal van 404, terwijl gene het cijfer van 270 niet te boven gaat.

Gedurende het eerste half jaar was de algemeene constitutie ca-

tarrhaal rheumatisch, hetzij met eene inflammatoire of gastrische complicatie ten gevolge waarvan de gewone aandoeningen van borst- en ademhalingsorganen het gevolg waren, alsmede acuut en chronisch rheumatismus, febres intermittentes tertianae en quartanae kwamen van tijd tot tijd ook nog in behandeling.

Van de maand Julij tot het einde des jaars verminderde het aantal zieken voortdurend, zoodat de gezondheidstoestand der bevolking tot de hoogste trap van volmaaktheid scheen gekomen te zijn, zoo niet de rheumatische constitutie nog hier en daar eenige ziektevormen voortbragt, die echter meest alle van chronischen aard waren. Febres quartanae kwamen ook nog enkele voor.

Van eenige epidemische of contagieuse ziekten, hetzij onder kinderen of volwassenen is hier geen spoor geweest.

De visitaties der Apotheken, heel- en verloskundige instrumenten bij de verschillende kunstgenooten, zijn volgens de wet gehouden [waarvan de uitkomst in eene tabel aangeteekend staat].

Het personeel van deze Commissie is onveranderd gebleven, dat der faculteit is echter vermeerderd met den Heer Joh. van Leeuwen, die zich als Medicinae et Chirurgiae doctor alhier gevestigd, en met den Heer H. M. Scheepers, die zich met zijnen vader J. Scheepers als Apotheker heeft geassocieerd.

Plaatselijke geneeskundige Commissie te Hoorn.

De Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Hoorn heeft de eer UwEd. Z.Gel. te informeren betrekkelijk:

1. *Epidemische ziekten.* Dat in de maand Februarij in het Correctiehuis alhier zich enkele gevallen van kinderziekte hebben voorgedaan, welke door de genomene voorzorgen binnen de muren van het gemelde gesticht zijn bepaald gebleven. Dat in de maand Junij onder de stedelijke bevolking enkele voorbeelden van waterpokken zijn voorgekomen, en in de maanden September en October eene krampachtige gevoeligheid van de onderbuiks-ingewanden is waargenomen, dóch dat overigens de gezondheidstoestand zoo gunstig is geweest, als men zich een jaar herinnert.

2. *Verloskunde.* De Heer ..... heeft zes forcipale verlossingen, twee keeringen en twee gevallen van placenta praevia, — de heer .... zes kunstmatige verlossingen — en de heer ...... een forcipale verlossing gehad.

3. *Vaccinatie.* Deze kunstbewerking wordt door de onderscheidene genees- en heelkundigen, gelijk mede door het genootschap *Vis unita fortior*, met gelukkig gevolg beoefend, waarvan de staten, overeenkomstig Z. M. besluit van 29 Februarij 1848, Staatsblad n°. 6, tijdelijk aan UWelEd. Z Gel. zijn of zullen worden opgezonden.

4. *Visitatie.* Deze had in de maand September plaats, en als slotsom der aanteekeningen, deswege gehouden, blijkt, dat negen winkels onder de *zeer goede* en een onder de middelmatige behooren te worden gerangschikt.

5. *Clinische school.* Deze inrigting houdt zich op een goed standpunt, terwijl het jaarlijksch examen heeft kunnen getuigen van het doelmatig onderwijs aan en de vorderingen van de leerlingen.

6. *Genees-, heel-, verlos- en artsenijmengkundige hulp der Armen.* Door het verstrekken van genoegzame fondsen door de stedelijke regering is in de uitgebreide behoefte ten dezen aanzien ruimschoots voorzien geworden.

7. *Personeel.* Hierin is de volgende mutatie gekomen: Dr. J. A. Mensonides heeft zich als med. chirurg. et art. obstetr. doctor alhier gevestigd, en heeft de winkel van wijlen den apotheker P. Bakker opgehouden te bestaan.

Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Enkhuizen.

De Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te *Enkhuizen*, heeft de eer nopens den staat der uitoefening der Geneeskunde en de plaats gehad hebbende ziekten in het jaar 1850, het navolgende te rapporteren.

Dat de plaatselijke Commissie van Geneesk. Toevoorzigt alhier op den 28 Maart des vorigen jaars een groot verlies geleden heeft door het overlijden van haren waardigen Voorzitter, den Weled. Zeer Gel. Heer R. J. Jungius, sedert 1788 Med. Doctor in deze plaats, in een ouderdom van 86 jaren.

Bestaande de Commissie als nu uit de volgende heeren:

R. G. Colonius Feith Med. et Art. Obstr. Doct. Vicepresid.

C. A. van Deinse » » » » »

K. S. Roldanus. Apoth. Secretaris

J. Horneer, Heelmeester,

terwijl bij de plaatselijke Commissie het voornemen bestaat de vereischt wordende maatregelen bij het stedelijk bestuur te bewerkstelligen, ten einde de Commissie zoo voltallig mogelijk te maken. Terwijl overigens in het getal der kunstoefenaren in het voorgaande jaar geene verandering heeft plaats gehad.

Dat opzigtelijk de uitoefening der bijzondere vakken der geneeskunst door de daartoe geregtigde, alhier gevestigde kunstoefenaren geene klagten over bijzondere abuizen bij de Commissie zijn ingekomen.

Volgens de driemaandelijksche opgave der vaccinatiën zijn gedurende het jaar 1850 gevaccineerd 119 peronen, wier namen in het register zijn opgeteekend.

De winkels der Apothekers en de instrumenten der Verlos- en Heelkundigen zijn door 2 leden uit de Commissie geëxamineerd.

Betreffende den staat der ziekte kan de Commissie niet dan gunstig rapporteren, want hoe ongelukkig het jaar 1849 ook geweest is, zoowel door Cholera als Typhus en Febris maligna, zoo gelukkig was de ziektetoestand in 1850. Slechts de gewone zomerdiarrhaeën en koortsen, nu en dan gecompliceerd of overgaande in gal-, zeldzamer in zenuwkoortsen, zijn geene besmettelijke of andere gevaarlijke ziektetoestanden ter kennis van de Commissie gekomen; vooral hebben zich de drie laatste maanden van het jaar gekenmerkt door geene noemenswaardige ongesteldheden.

Bij de Commissie is gebleken, uit de opgave van den Burgerlijken stand, dat in het afgeloopen jaar zijn geboren 195, en slechts 137 personen zijn overleden.

Plaatselijke Geneeskundige Commissie te Zaandam.

De gezondheidstoestand der ingezetenen dezer stad, is gedurende al de maanden des jaars 1850 allergunstigst geweest, zoodat zelfs de oudste der Geneeskundigen zich weinig jaren van zoo weinige ziekten konden herinneren. Dit werd vooral in het begin des jaars, in weerwil van het sterk afwisselend weder in de maand Januarij opgemerkt. Gedurende de drie eerste maanden des jaars waren catarrhale, rheumatische en enkel roosachtige aandoeningen de meest voorkomende ongesteldheden. Met het gure en koude weder van April deden zich meer zinkingachtige koortsen voor, die dikwijls met irritatie der mucosa pulmonalis gepaard gingen. In deze maand werden vele kinderen en sommige volwassenen door een snel-verloopend huiduitslag aangetast, hetwelk het organismus echter weinig aangreep. Meestal zonder eenige voorboden werd het gelaat, de tronk en de ledematen met levendig roode, niet verhevene vlakken van onregelmatigen vorm en ongelijke grootte bedekt, die, na drie of vier dagen, zonder vervelling verdwenen en bij eenigen ligte jeukte veroorzaakten, terwijl de meesten nergens over klaagden. Dit huiduitslag, dat zich niet door aanraking besmettelijk toonde, ging zeldzaam met coryza, angina, of gastrische verschijnselen gepaard. De tong was doorgaans normaal, soms met een wit beslag bedekt, zelden werd koortsachtige reactie waargenomen. Kinderen, die vroeger aan de mazelen geleden hadden, werden evenzeer als andere aangetast. De diatetische zorg was ter genezing toereikende. Roosachtige aandoeningen kwamen nog voor onder den vorm van Erysipelas faciei. Tusschenpozende koortsen en zuivere ontstekingsziekten waren zeldzaam. In deze maand werd een enkel geval van Typhus cerebralis waargenomen. — In Mei kwam het huiduitslag dat zich vroeger had vertoond, onder denzelfden goedaardigen vorm,

nog bij eenige kinderen voor. Bij de weinige zieken, die in behandeling waren, waren echter de catarrhale en rheumatische aandoeningen doorgaande, terwijl zij in de laatste helft dezer maand meermalen met gastricismus en diarrhaea verbonden waren. In Junij en Julij was in het getal, noch in den aard der ziekte eenige verandering gekomen. Wederom kwamen er verschillende vormen van catarrrhus en rheumatismus voor. Febris catarrhalis was meermalen met gastricismus vergezeld. Bij kinderen werd vooral catarrhus intestinorum waargenomen. Roosachtige aandoeningen waren nog niet geheel verdwenen. Enkele gevallen van Cholera nostras en kinkhoest deden zich in deze maanden op. — In Augustus was de constitutio epidemica catarrhaal gastrisch. Dikwijls werd de mucosa intestinalis aangedaan. Ook kwamen eenige gastrische koortsen met verschijnselen van polycholie voor. Evenzeer verscheidene gevallen van Cholera nostras, sommigen van hevigen aard. Hoewel de gastrische koortsen aanhoudend waren, zoo vertoonden zich toch duidelijke tusschenpozingen, waarin de tertiaire typhus niet te miskennen viel. Ware intermittentes waren zeldzaam. Minder zeldzaam waren plaatselijke rheumatische aandoeningen en gevallen van Erysipelas faciei. Een enkel geval van varioloïden kwam toen voor. — In September kwamen gastrische aandoeningen met en zonder koorts, die dikwijls met diarrhaea aanvingen, het meest voor. Vele gastrische koortsen, die in Augustus als continuae remittentes begonnen waren, werden nu duidelijk intermitterend, en weken spoedig voor febrifuga. Ware intermittentes, waaronder betrekkelijk vele quartanae, werden veelvuldiger dan vroeger waargenomen, zuivere ontstekingsziekten even als vroeger zeldzaam, plaatselijke catarrhale aandoeningen menigvuldiger. Eenige gevallen van kinkhoest en Typhus abdominalis werden nu waargenomen.

Dezelfde gunstige gezondheidstoestand bleef ook in de drie laatste maanden des jaars voortduren. De constitutio epidemica bleef de catarrhale. Intermittentes bleven zeldzaam, maar onder die weinige was het getal quartanae aanzienlijk. Sommige gevallen van varioloïden en van Typhus werden in October en November waargenomen. De kinkhoest breidde zich in November meer en meer uit en werd in December vrij algemeen.

Het bestaan van variolae verae is gedurende het jaar 1850 niet tot onzer kennis gekomen, maar volgens een bij ons ingekomen berigt, hebben zich in deze maand enkele gevallen van ware pokken hier vertoond.

Sedert de veranderde aangiften der vaccine ontvangen wij geene berigten meer over deze zaak. Evenwel is deze kunstbewerking met groote belangstelling gedurende het vorige jaar aan vele kinderen verrigt.

Belangrijke heel- en verloskundige gevallen zijn niet tot onze kennis gekomen.

De visitatie der Apothekerswinkels, gelijk ook die der Instrumenten van Heel- en Vroedmeesters heeft naar gewoonte plaats gehad, en het resultaat van de bevinding der Commissie is in eene tabel aangewezen.

Opgemaakt 16 Januarij 1851.

V.

EXTRACT UIT DE HANDELINGEN VAN DE PLAATSELIJKE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG TOEVOORZIGT TE MIDDELBURG, OVER 1850 (1).

In den loop van dit jaar, zijn de volgende zaken bij de Commissie voorgekomen:

Een vreemd geneeskunstoefenaar in de maand April reeds eenige dagen in deze stad zich als oor-arts ophoudende, zonder zijn diploma bij de Commissie in te zenden, en dit eerst ten gevolge van eene opvordering gedaan hebbende, onder verontschuldiging van zich te hebben aangemeld bij den President der Provinciale Commissie; en deze dwaling buitendien reeds meermalen door vreemde geneeskunstoefenaren begaan zijnde, zoo nam de commissie hieruit aanleiding om den 17 April schriftelijk aan het stedelijk Bestuur te verzoeken, om in het vervolg vreemde genees- of heelkunstoefenaren onverwijld naar den President der plaatselijke Commissie te verwijzen. Ingevolge het antwoord zal door den Commissaris van Politie, casu quo aan de Commissie schriftelijk de aankomst worden medegedeeld van vreemde geneeskunstoefenaren.

In eene buitengewone Vergadering (8 Mei) was ingekomen een brief van een te dezer stede gevestigd med. doctor, houdende klagten over de verpleging en inrigting van het gasthuis. De Commissie van oordeel zijnde, dat het onderzoek naar de aangegeven feiten niet kon gerekend worden te behooren tot den kring van hare bevoegdheid, besloot een afschrift van dezen brief toe te zenden aan Burgemeester en Wethouders, met verzoek om een grondig onderzoek te bewerkstelligen naar de aangevoerde grieven, betreffende eene inrigting, welke zoo wel aan de eischen der Maatschappij, als aan die der wetenschap behoort te voldoen. Wat er van de zaak geworden zij, is der Commissie onbekend gebleven, doch te oordeelen naar den voortdurenden status quo dezer inrigting, mag het er voor gehouden worden, dat het stedelijk Bestuur nog niet tot de overtuiging gekomen is, dat voor als nog aan de stem der geneeskundigen, die op eene behoorlijke verplegings-

(1) Zie boven bl. 288, aanteek.

gelegenheid van zieken aandringen, behoeft gevolg gegeven te worden.

In de vergadering van den 5en Julij werd bij de Commissie eene aanklagt ingediend tegen zekeren Paulus Staf, marschkramer, wonende te *Goes*, hebbende hij aan een' phthisicus een middel toegediend, op welks gebruik haemoptoe en kort daarop de dood volgde. De zaak door de Commissie in handen gesteld van het Openbaar Ministerie, is P. Staf den 6 Septemb. daaraanvolgende door de Arrondissements regtbank veroordeeld in eene boete van *f* 100.

In dezelfde zitting is besloten eene herbergierster te verbieden, de aankondiging ter verkoop van Urbanus-pillen en Haarlemmer-olij.

In de zitting van den 4. October is bepaald het stedelijk Bestuur oplettend te maken op de doelmatigheid eener behoorlijke bedekking der emmers, waarin men gewoon is de melk aan de huizen der ingezetenen af te leveren, met verwijzing op het voorbeeld van eenige Hollandsche steden, waar men de melk in overdekte emmers rond brengt. Het is der Commissie onbekend gebleven, of van wege het stedelijk Bestuur eenige maatregel zij uitgegaan, welke ten deze zoo ten opzigte der zindelijkheid als van de openbare gezondheidsregeling zoude kunnen genomen worden.

Den 1. November werd besloten, de aandacht der Provinciale Commissie te vestigen op de tot dus ver ontbrekende voorziening in den vrijen verkoop en aflevering door de Apothekers van chloroform, aether sulphuricus of de zoogen. anaesthetica. Den 6en Januarij zonden Burgemeester en Wethouders ons een Provinciaal blad toe en werd ons hieruit kennelijk, dat de Provinciale Commissie onzen wenk ter harte genomen, en de door ons verlangde voorziening aan de Gedeputeerde Staten van dit gewest had voorgedragen, blijkens het door Hun Ed. Achtb. den 18 December 1850 sub n°. 10 genomen besluit.

De overige handelingen der Commissie betroffen de gewone onderwerpen van orde, bij het Reglement voorgeschreven.

VI.

PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT TE UTRECHT.

De Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt alhier heeft de eer hiernevens aan Uwe Excellentie het algemeen verslag harer werkzaamheden in het jaar 1850 aan te bieden.

De Commissie meent niet beter te kunnen doen, dan de door

hare sedert vele jaren gevolgde orde ook in dit verslag te bewaren, en zal derhalve handelen:

I. Over den uitslag der door de Commissie afgenomen examina in de onderscheidene takken der Geneeskunst, zoowel over de oorspronkelijke als over de bevestigende.

II. Over de wijze, waarop de geneeskunst in al haren omvang in dit gewest is uitgeoefend, en

III. Over den gezondheidstoestand en de geheerscht hebbende ziekten.

—

I. De oorspronkelijke bij de Commissie afgelegde examina waren elf in getal. Behalve die in de Verloskunde, zijn de overige, ingevolge het besluit van Uwe Exc. van den 14 Febr. 1850, alle na voorafgegane aankondiging in het provinciaal en stedelijk dagblad, met opene deuren gehouden.

Het *eerste* examen was dat van Anna van den Broek, huisvrouw van Cornelis van Kesteren, die verzocht had om als vroedvrouw te worden geëxamineerd. Dit had plaats op den 29 Mei. De Commissie was van gevoelen, dat zij genoegzame kennis aan den dag legde, om als zoodanig te worden bevorderd.

Het *tweede* was op den 3 Julij ten verzoeke van Jacobus Lambertus van Zijl, Heelmeester ten platten lande, die als Vroedmeester verlangde bevorderd te worden. Hij gaf bewijzen van wel te zijn ervaren, zoodat de Commissie gaarne aan zijn verlangen voldeed en hem een diploma als Vroedmeester uitreikte.

Bij het *derde* werd op den 12 Julij Johannes Josephus Schillart (vroeger bij deze Commissie geëxamineerd als Heelmeester ten platte lande), bevorderd tot Vroedmeester van eene stad. Hij gaf bewijzen van wel verkregen kennis en goed oordeel, en kon met volle ruimte worden toegelaten.

Het *vierde* werd den 23 Aug. gehouden ten verzoeke van J. B. J. M. Koch, die als droogist wenschte te worden toegelaten. Zijne bekwaamheid was van dien aard, dat er aan zijn verlangen kon worden voldaan.

Het *vijfde* gold wederom dat van eenen droogist, op den 11 Oct., waartoe Isaak J. van Haarlem, zich bij de Commissie had aangemeld. Zijne kennis was voldoende, om hem ook als zoodanig te bevorderen.

Het *zesde* was dat van ..., die rekwest aan de Commissie had aangeboden, om als stedelijk Heelmeester te worden geëxamineerd, en had plaats op den 30 Oct. De Commissie was van oordeel, dat de kennis, die hij aan den dag legde, meer was toe te schrijven aan een niet ongelukkig geheugen, dan het gevolg van het met oordeel beoefenen der wetenschap. Zij vond niet, dat hij genoegzame waarborgen gaf, om hem de belangrijke betrekking van Heelmeester voor eene stad te durven toevertrouwen; daarom verleende zij hem een uitstel van 12 maanden.

Het *zevende* werd gehouden op den 8 Nov., ten verzoeke van J. Klinkert, die als Droogist wenschte te worden bevorderd. De Commissie was eenparig van oordeel, daar hij zoo wel voldaan had, dat hij niet alleen met ruimte tot Droogist kon worden toegelaten, maar zelfs eene bijzondere onderscheiding van buitengewone bekwaamheid verdiende.

Het *achtste* had plaats op den 20 Nov., waaraan onderworpen werd A. Dijkgraaf, huisvrouw van J. Hulshof, die verzocht had, om als Vroedvrouw te worden geëxamineerd. Hare bekwaamheden waren zoodanig dat zij met ruimte kon worden toegelaten.

Het *negende* gold het onderzoek van ...., als Droogist, en werd gehouden op den 29 Nov. Nadat het examen was afgeloopen is de vergadering eenparig van oordeel geweest, dat hij zoo weinig kennis bezat, dat er geene sprake was hem tot Droogist te bevorderen. Hem werden 12 maanden ter verdere oefening toegestaan.

Het *tiende* was dat van J. Coomans, reeds vroeger als stedelijk Heel- en Vroedmeester bevorderd. Hij wenschte thans blijken van bekwaamheid te geven als Heelmeester ten platten lande. Hij voldeed hieraan den 6 Dec., wel en de Commissie heeft hem als zoodanig diploma gegeven.

Het *elfde* eindelijk werd gehouden op den 20 Dec. ten verzoeke van ....., die als Droogist wenschte te worden bevorderd. De Commissie was van oordeel, daar zijne kennis niet voldoende was, geene vrijheid te hebben, hem toe te laten. Zij verleende hem een uitstel van 3 maanden tot verdere bekwaamwording.

De Commissie nam drie bevestigende examina af aan hen, die uit andere provinciën overgekomen, zich in deze wenschte te vestigen, als aan A. M. T. H. J. W. Stiemens, huisvrouw van Blom, geëxamineerd en toegelaten als Vroedvrouw bij de Provinciale Commissie van Geneesk. Onderzoek en Toevoorzigt in Gelderland, den 4 Oct. 1849. Dit had plaats op den 6 Sept.

Het *tweede* was dat van J. Coomans en werd gehouden den 18 Oct. Hij was bevorderd als Heelmeester voor eene stad bij de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in Z.-Holland te 's Gravenhage den 18 Sept. 1838 en als Vroedmeester bij diezelfde Commissie den 7 Mei 1839.

Het *derde* gold H. E. Voiturin, als Vroedvrouw geëxamineerd en toegelaten bij de Prov. Commtssie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in Gelderland, den 20 Julij 1848 en was den 13 Nov.

De Commissie kende aan deze allen genoegzame bekwaamheden toe, om die gedeelten der kunst, waarin zij vroeger geëxamineerd waren, ook in deze provincie uit te oefenen, weshalve zij gaarne besloot, hunne verkregene diplomata te viseren.

II. In het personeel der Geneeskunstoefenaren hebben, zoo als gewoonlijk belangrijke veranderingen plaats gehad, vooral onder de Vroedvrouwen, waarvan sommigen uithoofde van hoogen ouder-

dom haar beroep grootendeels of geheel hebben opgehouden uit te oefenen (vooral waar zij in de dienst der behoeftigen voorzagen), en door andere als gemeente-vroedvrouwen zijn vervangen. [De lijst waarop al deze veranderingen zijn uitgedrukt, ging daarbij als Bijlage A.]

Het is de Commissie verder bijzonder aangenaam, omtrent de uitoefening der verschillende takken der geneeskunde zeer voldoende berigten te kunnen geven. Hare jaarlijksche visitatiereizen, waarbij naar de uitoefening der kunst in de kleine steden en ten platte lande wordt onderzoek gedaan en de winkels der apothekers en geneesmiddelen leverende Medicinae Docters en Heelmeesters ten platte lande worden geinspecteerd, hebben haar de overtuiging geschonken dat de geneeskundige belangen der ingezetenen wel worden behartigd, dat de meeste kunstoefenaren zich beijveren, hunnen pligt getrouw waar te nemen, en dat, inzonderheid de winkels zoo van de Apothekers als van de plattelands Heelmeesters, zich in den regel onderscheiden door een genoegzamen, soms ruimen voorraad van deugdzame geneesmiddelen, terwijl de herhaalde raadgevingen, om zich, vooral ook op de goede bewaring der geneesmiddelen toe te leggen goede vruchten dragen en hierin jaarlijks vooruitgang wordt bespeurd.

Het is aan de Commissie wel eens voorgekomen, dat sommige Medicinae Doctoren hierin bij Heelmeesters ten platte lande achterstaan, en dat de zorg voor goede geneesmiddelen en het bewaren er van bij hen te weinig belangstelling vindt. Mogelijk beschouwen zij de details, hiertoe noodig, bij hunne meer omvattende studie als te nietig, niet bedenkende, hoeveel er den arts aangelegen is, op de deugdzaamheid zijner geneesmiddelen te kunnen rekenen. De Commissie verzuimt niets, om alle geneeskundigen het groote aanbelang dezer zaak bij herhaling onder het oog te brengen.

De gunstige staat der apotheken laat zich uit de bijgevoegde lijst als *Bijlage B* waarop zij in de verschillende klassen, waarin zij gerangschikt zijn, voorkomen, en in elke klasse alphabetisch geplaatst zijn, gemakkelijk afleiden.

[De rangschikking der apotheken in de steden Utrecht en Amersfoort zijn gevoegd bij de verslagen dier Commissiën, die als *Bijlage C* en *D* waren bijgevoegd.]

De berigten omtrent de uitoefening der Verloskunde, bij de Commissie ontvangen, luiden zeer gunstig. De meeste kunstoefenaren en kunstoefenaressen hebben verslagen der door hen verrigte verlossingen ingezonden. Slechts enkele zijn in gebreke gebleven, dat te doen. Zoo is aan de Commissie verslag gedaan van 4729 (?) verlossingen, waarvan 4552 natuurlijk zijn afgeloopen, en bij 193 kunsthulp, in meerdere of mindere mate werd vereischt, zoodat op ruim 24 verlossingen bij eene de kunst moest tusschen beide treden. Van deze 193 kunstmatige verlossingen werd de tang 126 maal gebruikt. In de meeste gevallen ter voleindiging der verlossing bij weeënzwakte en uitputting der vrouw, veel zeldzamer om onevenredig-

heden tusschen het hoofd des kinds en de afmetingen des bekkens der vrouw, waarbij dan vernaauwingen van het bekken de meest gewone oorzaak dier onevenredigheid uitmaakten. Keeringen, waardoor hier bepaaldelijk keeringen op de voeten (daar van keeringen op het hoofd in de verslagen niet gesproken wordt) verstaan moeten worden, werden 49 verrigt, dus op ruim 95 verlossingen moest die bewerking éénmaal verrigt worden. Ongunstige ligging des kinds en tweemaal het voorliggen der placenta gaf hiertoe aanleiding. Wij zien derhalve, dat de evenredigheid der kunstmatige verlossingen tot de natuurlijke bijna $4^1/_6$ pCt. bedraagt, waarvan bijna 3 gedeelten door middel der forceps konden voleindigd worden en het vierde door de versie.

De uitdrijving der nageboorte schijnt weinig moeijelijkheden te hebben opgeleverd. Slechts in 15 gevallen was kunstmatige wegname daarvan noodig. In twee was de placenta aan het ostium uteri ingeplant. Dit laatste tijdperk der verlossing was derhalve doorgaans gunstig in afloop. — Het kraambed liep doorgaans gunstig af; slechts 16 vrouwen bezweken, waarvan 3 te Utrecht en evenveel te Baambrugge, ten gevolge van dusgenaamde febris puerperalis. Eene eigenlijke epidemie dier ziekte werd niet opgemerkt. De dood der overige vrouwen was veelal een gevolg van ziekte, waarvan zich de sporen reeds vroeger hadden opgedaan.

De Commissie zag met genoegen, dat de uitoefenaars der Verloskunde tot de ware regelen der kunst terugkeeren, en de natuur hare regten laten behouden; immers is er minder dan vroeger misbruik gemaakt van de forceps om verlossingen te bespoedigen. Zij meent te hebben opgemerkt, dat ook in de beoefening der Verloskunde vooruitgang plaats heeft. Intusschen merkt de Commissie met leedwezen op, dat de gewone verloskundige praktijk meer en meer uit de handen der vroedvrouwen in die der vroedmeesters overgaat en de laatste de eerste verdringen. Zij beschouwt dit niet als nuttig of voordeelig, maar integendeel als iets zeer schadelijks. Zij meent, dat de uitoefening der verloskunde in den regel ook aan vrouwen behoort te verblijven, die bij doelmatig onderwijs en wel gevormd, meer dan vroedmeesters, zich voor een te spoedig ingrijpen in de werking der natuur hoeden en meer geduld aan den dag leggen; te natuurlijker, daar geene andere beroepsbezigheden haar van de op zich genomene taak afroepen. Daarenboven zijn er dikwijls kleine diensten bij vrouwen te verrigten, die met meer welvoegelijkheid aan vrouwen dan aan mannen worden opgedragen; daarom zag de Commissie gaarne, dat in elke gemeente, waar dit mogelijk is, eene vroedvrouw gevestigd was. Zij heeft dus de belangrijke zaak van de opleiding en vorming der vroedvrouwen in verband met de mogelijkheid om het lot derzelve te verbeteren, tot een punt harer bijzondere overweging gemaakt, en heeft aangevangen, om daarover met de provinciale autoriteit

eene correspondentie te openen, ten einde zoo mogelijk deze zaak in de provincie tot nut der ingezetenen op eenen goeden en duurzamen voet te regelen.

De geneeskundige verzorging der armen is in de kleine steden en ten platten lande wel geregeld en geeft geene aanleiding tot klagten; ook te *Amersfoort* schijnt die op eenen goeden voet te zijn; alleen verlangt men aldaar een wel ingerigt gasthuis, waarvan vroeger sprake was, doch waarvan de uitvoering niet is gevolgd.

In *Utrecht* laat de geneeskundige dienst der armen veel te wenschen overig, omdat elke godsdienstige gezindheid zijne eigene genees- en heelkundigen heeft; — terwijl nu dezelfde personen dikwijls bij meer dan één armbestuur genees- en heelkundige dienst verrigten, is deze daardoor dikwijls ongelijk, omslagtig en min volkomen. Daarenboven besteedt de Hervormde diaconie de geneesmiddelen, voor zijne armen bestemd, bij recept aan, 't geen geen waarborg geeft, dat altijd deugdzame geneesmiddelen zullen worden geleverd. Ware het armbestuur gesubsidiëerd, dan was dit volgens de bepalingen voor die soort van armbesturen geldend, geheel ongeoorloofd, en konde dit worden tegengegaan. Nu dit het geval niet is, zijn de nog vigerende wetten en besluiten onvoldoende om dit te verhinderen.

Juist om het gebrekkige in de geneeskundige verzorging der armen in de stad *Utrecht*, betreurt de Commissie, dat geen gevolg is kunnen gegeven worden aan een voorstel, door de plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te *Utrecht* omtrent deze zaak aan H. H. Burgemeester en Wethouderen der stad *Utrecht* ingediend, en door dezen ijverig behartigd.

Die Commissie gezien hebbende uit de ondervinding, hoe eene genees- en heelkundige verdeeling der stad in wijken, in elk van welke één of meer genees- of heelkundigen, alle lijders, zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid behandelden, zoo als tijdens de beide cholera-epidemiën van 1832—1849, het geval was, gunstig gewerkt had, daar hierbij spoed, geregelde dienst en gelijkmatige verdeeling van arbeid bereikt werd, deed aan het stedelijk Bestuur het voorstel, te willen beproeven, eene dergelijke inrigting voortdurend tot stand te brengen, waardoor dan ook, bijaldien weder hevige epidemiën mogten heerschen, aanzienlijke kosten voor de stad zouden bespaard worden.

De stedelijke regering van *Utrecht*, geheel de zienswijze der Commissie deelende, beproefde de voornaamste Armbesturen hiertoe te bewegen, en eene algemeene genees- en heelkundige dienst tot stand te brengen. Reeds hadden zich de Nederduitsche-Hervormde Diakenen en de bestuurders der R. C. armen bereid verklaard, wanneer waarschijnlijk de kleine armbesturen zouden zijn gevolgd. de zaak een goeden uitslag te beloven, toen eensklaps de Diakenen der Ned. Hervormde gemeente de reeds gegevene toestemming terug

namen en zich terug trokken, waardoor men deze zoo nuttige zaak voorloopig heeft moeten opgeven, zeer ten nadeele eener goede geneeskundige armeninrigting.

Bij deze gelegenheid mag de Commissie den wensch niet onderdrukken, dat het voor eene goede verpleging van arme zieken en kraamvrouwen wenschelijk is, dat het stedelijk zieken-huis op een goeden voet kon worden gebragt, tot een provinciaal ziekenhuis verheven en tot het opnemen van meerdere zieken en zwangere vrouwen worden dienstbaar gemaakt, waarbij aan eene algemeene behoefte zoude worden voldaan en het Akademisch onderwijs in de genees- heel- en verloskunde aanzienlijk zoude winnen.

In de provincie zijn geene bewaarplaatsen of geneeskundige gestichten voor krankzinnigen, indien wij het uitmuntend ingerigt geneeskundig gesticht te *Utrecht* uitzonderen. Dit heeft eenen wel gevestigden roem, zijne bestuurders beijveren zich door eene goede behandeling der krankzinnigen deze treffelijke inrigting geheel aan zijne bestemming te doen beantwoorden. Er worden in den regel een 130tal krankzinnigen van beiderlei kunne verpleegd, die de meest liefderijke zorgen ondervinden, en echter moet de Commissie geheel instemmen met de plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Utrecht, die meermalen reeds de opmerking maakte, dat het allernoodzakelijkst was de behandeling der krankzinnigen aan eenen in het gesticht inwonenden arts toe te vertrouwen, die zich geheel aan de geneeskundige en vooral aan de psychische behandeling dier lijders kon toewijden; want de niet inwonende en in de stad practiserende geneesheer van het gesticht aan wiens kunde en ijver wij alle regt laten wedervaren is ook bij den besten wil niet in staat, dit alles zoodanig te behartigen, als het hoog gewigt der zaak vordert.

Omtrent de overige inrigtingen, die binnen *Utrecht* aanwezig zijn en die gerekend kunnen worden met de uitoefening der geneeskunde in verband te staan, heeft de Commissie weinig mede te deelen. Zij rekent daartoe, de inrigting der diakonissen en de ziekenbussen. De eerste is in denzelfden toestand als vroeger. Die weldadige vrouwen verleenen hare hulp met liefde en zorg in de eerste plaats in het gesticht zelven, waarin zoowel eenige behoeftige zieken kosteloos, als meer vermogenden tegen betaling verpleegd worden; vervolgens wanneer zij daartoe worden aangezocht en in de gelegenheid zijn in bijzondere woningen, waar zieken hulp behoeven. Zij zijn uitstekende en welgevormde zieken oppasseressen. Aan het gesticht is een geneesheer en een heelkundige verbonden, die het dagelijks bezoeken en de noodige hulp aan de zieken verleenen.

De ziekenbussen zijn en blijven wat zij waren. Eene daarvan echter bloeit alleen door een groot aantal leden. De plaatselijke geneeskundige Commissie te *Utrecht* twijfelt of dit niet is ten

koste der in die inrigting deelende personen en der daaraan verbonden geneeskundigen, vooral der Apothekers, aan wie de geneesmiddelen per huishouden en per jaar, tegen eene geringe som worden aanbesteed, plaats heeft. De Commissie volhardt in den meermalen uitgedrukten wensch, dat hierin voorziening kome bij de wet.

Onder de voorstellen der plaatselijke geneeskundige Commissie te *Utrecht*, aan het stedelijk Bestuur reeds vroeger gedaan en telken jare herhaald, behoort inzonderheid het plan eener nieuwe regeling van de zaak der prostitutie, ten einde zoo mogelijk de steeds meer en meer om zich grijpende syphilitische ziekten te beteugelen. Hoezeer nog niet ten uitvoer gelegd, schijnt zijne oplossing meer nabij, dan wel vroeger. De Commissie hoopt, dat daardoor niet alleen die gevaarlijke en meer en meer alle rangen en standen der maatschappij aantastende pest eindelijk zal worden verminderd, maar ook dat door doelmatige maatregelen de zedelijkheid krachtig zal kunnen worden bevorderd.

Eindelijk verheugt de Commissie zich, dat zij niet genoodzaakt was geweest, groote overtredingen der geneeskundige wetten en verordeningen ter kennis van den regter te brengen. In één geval te *Utrecht*, waarin onwettig de heelkunde bij herhaling was uitgeoefend, vond de plaatselijke Commissie van geneeskundig toevoorzigt zich verpligt, den schuldigen aan den regter over te geven. Hij ontving het loon zijner overtreding, terwijl in de gemeente *Soest* tegen eene vrouw, die onwettig de verloskunde had uitgeoefend, door den Burgemeester proces-verbaal werd opgemaakt, en aan de bevoegde autoriteit gezonden. De uitslag van die aanklagt is haar nog niet bekend.

Geringe overtredingen werden beter door teregtwijzing, dan door strenge inroeping der wet tegengegaan; tegen grootere te waken of die te verhinderen zijn de nog vigerende geneeskundige wetten en besluiten, alsmede de bestaande verordeningen, omtrent de regtsspraak in vele aangelegenheden, onvermogend.

III. Ten besluite heeft de Commissie de eer, Uwe Exc. het volgende berigt omtrent den gezondheidstoestand in 1850, de geheerscht hebbende ziekten en den staat der vaccine in deze provincie mede te deelen.

Waren de beide vorige jaren door het epidemisch heerschen der Cholera Asiatica voor de bevolking der provincie hoogst verderfelijk, sedert het verdwijnen van dien geesel in het laatst des jaars 1849, is de gezondheidstoestand allergunstigst geweest. Men kan zeggen, dat geene enkele ziekte bijna epidemisch geheerscht heeft; terwijl het aantal zieken door de geheele provincie zeer gering is geweest. Wij zagen bevestigd 't geen dikwijls na het heerschen van hevige epidemiën is waargenomen, en ook plaats had na het verdwijnen der Cholera Asiatica bij de eerste epidemie in 1832 en 1833, dat daarna de

volksgezondheid zeer gunstig wordt, en dat het verminderen der bevolking door de slagtoffers, die de ziekte maakte, spoedig hersteld werd door het groot aantal geborenen, gepaard met eene geringe sterfte.

Gelijk zij zeide was de gezondheidstoestand ten uiterste gunstig, het getal der zieken in de geheele provincie zeer gering en geen enkele ziekte algemeen heerschende. Opmerkelijk was het, dat er zoo weinig tusschenpoozende koortsen zijn waargenomen, die anders in het lagere gedeelte der provincie en in de steden *Utrecht, Amersfoort, Montfoort* en *IJsselstein*, alsmede in hare omstreken, en in de laatste jaren waren toegenomen en veelvuldig heerschten, zoowel als voorjaars- en niet minder als najaars-koortsen.

De Asiatische cholera schijnt met het einde des jaars 1849 als het ware eensklaps te zijn verdwenen, zonder bijna eenig spoor na te laten; want twee of drie gevallen, aan die ziekte gelijkende, te *Utrecht* waargenomen en doodelijk geëindigd, leverden in haar verloop een verschil op, waardoor men niet geregtigd is, ze daartoe met zekerheid te brengen; even zoo was het met een geval te *Baambrugge*, dat meer met een hevigen aanval onzer inlandsche cholera overeen kwam, dan met de Asiatische.

Bijzondere aandacht verdient het, dat, hoezeer geene enkele ziekte algemeen heerschende was, er echter eene groote verscheidenheid in de ziekten bestaan heeft, die zich op vele plaatsen der provincie vertoond hebben. Onder deze ziekten behooren in de eerste plaats de verschillende soorten van acute huiduitslagen genoemd te worden, en daaronder de ware kinderpokken.

Van elders door besmetting aangebragt, vertoonden zij zich op verschillende plaatsen. In de maand Januarij reeds werden zij te *Utrecht* op een punt gezien, waarschijnlijk uit *Amsterdam* overgebragt; later vertoonden zij zich in andere gedeelten der stad en in de buitenwijken. De aangetasten bepaalden zich gewoonlijk tot een enkel of tot een paar huisgezinnen, verder verspreidden zij zich niet. Zij werden niet algemeen en er ontstond geene epidemie. Dat echter het karakter der ziekte niets van zijne kenmerkende eigenschappen verloren had, blijkt daaruit, dat de ongevaccineerden in die huisgezinnen door ware pokken werden aangetast, en er bij eenige gevaccineerde voorwerpen gewijzigde pokken (dus genaamde varioloiden) ontstonden.

Verder werden waren pokken waargenomen te *IJsselstein*, bij één, te *Benschop* bij zeven voorwerpen. Te *Polsbroek* zijn in één huisgezin negen personen aangetast, waarvan één overleden; — te *Wilnis* leed er een persoon aan en een ander aan varioloides; te *Houten* had een voorwerp ware kinderziekte en een evenzoo aan de *Vuursche*. Varicellen of dusgenaamde waterpokken waren in de provincie niet zeldzaam.

Vervolgens werden vele andere soorten van uitslagziekten, vooral

binnen de stad *Utrecht* waargenomen, wel gedurende het geheele jaar, maar inzonderheid tegen het einde er van, t. w. mazelen, gierstuitslag en roodvonk. Bij deze laatste ziekte werd dit eigenaardige dikwijls gezien, dat, of zeer gering huiduitslag met weinig keelaandoening werd opgemerkt, maar het wezen der ziekte, vooral ook door de opvolgende waterzuchtige toestand, kenbaar werd. Ook deze ziekten werden gemakkelijk overwonnen en het verloop was in den regel goedaardig. Enkele mazelen waren ook te *Achttienhoven* gezien.

Meer algemeen heerschte de kinkhoest te *Soest*, aan de *Loosdrechten*, aan de *Maartensdijk* en aan de *Bilt*, waar deze ziekte der kinderen vrij algemeen was, maar in den regel zoo goedaardig verliep, dat meestal daarvoor geene geneeskundige hulp gevraagd werd.

Een bepaald, gedurende het geheele jaar, geheerscht hebbende ziektekarakter, was niet duidelijk zigtbaar. In de eerste maand des jaars, werden bij vrij strenge vorst en vele heerschende oosten- en noordoosten-winden nog al ziekten van een ontstekingachtig karakter, zooals long- en borstvlies-ontstekingen waargenomen. In het voorjaar was het catarrhaal rheumatische heerschende, terwijl in den zomer en in het vroege najaar het gastrische bilieuse meer werd opgemerkt, toen ook buikongesteldheden, vooral diarrheën op sommige plaatsen en inzonderheid te Tienhoven werden gezien. In het latere najaar en in den voorwinter waren inzonderheid de rheumatische ziekten de meest heerschende.

Alvorens de Commissie met de ziektegesteldheid en de geheerscht hebbende ziekten eindigt, mag zij niet nalaten te doen opmerken, dat zich wederom twee treurige voorbeelden hebben opgedaan van het gevaar, dat omzwervende en niet genoegzaam onder opzigt gehouden honden aanbrengen kunnen. Zij betreurt het dat twee kinderen het slagtoffer van den beet van aan dolheid lijdende dieren zijn geworden

Te *Loenen*, of in deszelfs nabijheid heeft zich een door dolheid aangetasten hond bevonden die in het dorp *Loenen* is afgemaakt. Een kind was door dien hond gebeten. Het werd tien weken daarna door de watervrees aangetast en stierf ellendig. De ouders schenen de zaak of niet genoegzaam te hebben geweten, of er geen acht op te hebben geslagen. Geneeskundige hulp was niet gevraagd, voordat zij reeds vruchteloos was geworden. Diezelfde hond had zich ook in de gemente *Loosdrecht* vertoond en aldaar een kind gebeten. Een achtjarig meisje had de kat van den hond afgerukt, was daarna door dit dier gekrabt, werd bijna gelijktijdig met het kind te *Loenen* door hydrophobie aangetast en is eveneens ellendig bezweken. Of de kat alleen gekrabt of ook tevens gebeten had, was niet genoegzaam onderzocht, het laatste komt der Commissie allezins waarschijnlijk voor. Bij dit meisje had men dadelijk geneeskundige hulp aan den heelmeester Daams aangevraagd, die het aanwenden van het cauterium of brandijzer op de wond, volgens de regelen der kunst, had aanbevolen, 't geen ook het eenige doel-

matige middel, tot voorkoming van het opslorpen des gifts, zoude geweest zijn. De ouders hadden dit geweigerd; zij stelden meer vertrouwen in het gebruik van een drank, die te *Korthoef* tegen de hondsdolheid verkocht wordt en roem in die streken heeft, gelijk in *Utrecht* de nu te *Woerden* (vroeger aan de *Bilt*) daartegen afgeleverde dranken. De uitslag van deze weigering en het verzuimen van het eenige mogelijke redmiddel, hadden het te verwachten droevig gevolg.

De Commissie betreurt het dat de onkunde des volks en het vertrouwen op geheime middelen, zoo dikwijls het tijdig aanwenden eener op goede gronden berustende geneeswijze verhinderen, en daardoor onherstelbaar nadeel aan de gezondheid en het leven onzer medemenschen wordt toegebragt. Doch dit vooroordeel is zoo oud en het geheimzinnige schijnt den mensch zoo zeer aan te trekken, dat zij meent, dat ook de meest doelmatige voorschriften en bepalingen weinig hiertegen zouden vermogen.

Van den voordeeligen gezondheidstoestand gedurende het jaar 1850 getuigt ook de staat der bevolking in de provincie, die op den laatsten December bedroeg 147,743 zielen; daarvan waren in de steden 70,398, als mannelijke 32,587 en vrouwelijke 37,811; in de gemeenten 77,345, als mannelijke 59,265 en vrouwelijke 38,080.

Gedurende het jaar 1850 waren geboren in de steden 2637 kinderen, als 1273 jongens en 1364 meisjes; van het geheele getal waren echt 2402, onecht 235, dus van de geborenen in de steden ruim het elfde kind onecht. Van de onecht geborenen overtreft zoo als gewoonlijk, het getal der geborene meisjes dat der jongens, hetgeen in de wettige huwelijken het tegenovergestelde is. Van de 2402 wettig geborene kinderen waren 1255 jongens en 1147 meisjes terwijl bij de 235 onwettige geboorten 189 jongens en 126 meisjes het licht zagen. Doodgeboren werden 126 kinderen of ruim eentwintigste der geborenen en alzoo in evenredigheid van 65 jongens tot 61 meisjes. Doch is er tusschen de levenloos geborenen der echte en onechte kinderen een aanmerkelijk verschil, dat namelijk bij de echte geboorten ongeveer het 23ste kind doodgeboren was, zoo was dat bij de onechte geboorten bijna het 13de. In de evenredigheid der levenlooze jongens of meisjes bij echte en onechte geboorten, had geen aanmerkelijk verschil plaats; bij de wettige was die als van 55 jongens tot 52 meisjes, bij de onechten als van 10 jongens tot 9 meisjes.

In de landelijke gemeenten waren geboren 2902 kinderen; daarvan waren 1438 jongens en 1464 meisjes, waarvan het gewoon overwigt de vrouwelijke boven de mannelijke geborenen zigtbaar is. Onder deze 2902 geborenen waren 2808 echt en slechts 94 onecht, dus op een getal van 30 geborenen was naauwelijks één onecht, bijna driemaal minder dan in de steden. Van de 94 onecht geborenen waren 46 jongens en 48 meisjes, dus ook gelijk gewoonlijk het getal der onechte meisjes iets grooter.

Van de geborenen kwamen 151 levenloos ter wereld, dus bijna

van de 19 geborenen was één levenloos, zijnde slechts met hetgeen in de steden is opgemerkt, een zeer gering verschil; doch ook hier doet zich bij de onechten een merkwaardig onderscheid kennen; van de 94 onecht geborenen kinderen waren namelijk 7 doodgeborenen of van de 13 ruim één, terwijl van de echtgeborene kinderen nog niet het 19de levenloos ter wereld kwam.

In de steden der provincie overleden 1589 personen, waarvan 796 van het mannelijke en 793 van het vrouwelijk geslacht. De Commissie omtrent deze zaak in de provincie geene nadere opheldering hebbende ontvangen, kan ook in geene bijzonderheden treden. Het blijkt alleen, dat 1048 kinderen in de steden meer zijn geboren dan personen overleden. In de gemeenten overleden 1657 menschen, te weten 801 van het mannelijke en 856 van het vrouwelijke geslacht; er werden dus meer geboren dan overleden 1245 personen, zoodat in de geheele provincie een aanwas der bevolking van 2293 kinderen heeft plaats gehad, 't geen reeds bevestigt, wat de Commissie in den aanvang zeide, dat verliezen in de bevolking door zware epidemiën geleden, zich spoedig herstelden.

Hiermede meent zij dit verslag over den gezondheidstoestand en het cijfer der bevolking te kunnen eindigen. Vele belangrijke bijzonderheden omtrent deze aangelegenheid in de hoofdstad der provincie zijn bevat in het verslag der Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt aldaar.

Het bijna geheel ontbreken van algemeen geheerscht hebbende ziekten heeft gunstig gewerkt op de vaccinatiën, daar niets in den weg stond aan de inenting. Het verheugt dan ook de Commissie te kunnen getuigen, dat de vaccine veel beter is behartigd geworden dan in vroegere jaren. Het blijkt uit de evenredigheid der geborenen tot de gevaccineerden; immers bij 5539 geborenen in de provincie zijn 3590 kinderen gevaccineerd, waarvan 2703 gratis, eene gunstige verhouding oplevert.

In de stad *Utrecht* werden op 1779 geboren kinderen 1208 (waarvan 1080 gratis) met de koepokken ingeënt; grootendeels door de zorgen van de heeren Med. Doctoren Suijck, de Ridder, Oudenhof en den heelmeester Lamie, die zich tot eene Commissie vereenigden om wekelijks gratis te vaccineren, waartoe hun van stadswege een lokaal werd toegestaan, waarin zij te zamen 581 kinderen vaccineerden. De Commissie kan niet anders, dan den ijver van de leden der voormelde vereeniging prijzen, maar zij deelt echter geheel in de zienswijze der plaatselijke Commissie van Gen. Toevoorzigt te *Utrecht*, die herhaalde malen bij de Stedelijke Regering sedert jaren reeds aandrong, om de zaak der vaccine aldaar, door het aanstellen van vaste Vaccinateurs te regelen. De geringe kosten die zulks aan de Stedelijke kas zouden veroorzaken, schijnen hier het voornaamste struikelblok te zijn, en te verhinderen dat deze zaak goed geregeld worde, hoezeer de voormelde Commissie dik-

wijls aan het Stedelijk Bestuur heeft doen opmerken, dat het nu geheel van goedwilligheid van eenige bijzondere personen afhing, en dat een maatregel van geneeskundige politie van zoo groot aanbelang als die der koepokinënting, in het wezenlijk belang der ingezetenen goed behoort geregeld te worden, en niet van de willekeur van eenige personen hoe goed ook gezind, afhankelijk gemaakt.

Verder acht zich de Commissie verpligt, de aandacht te vestigen op eenige geneeskunstoefenaren, in de provincie, die zich door de bevordering der vaccine bijzonder hebben verdienstelijk gemaakt. Zij rekent hiertoe de heeren Booth, med. doct. te *Rhenen*, die bij 138 geborene kinderen 111 vaccinatiën verrigtte; Rombach, heelm. ten platte lande te *Montfoort*, waar slechts 66 kinderen werden geboren en 104 gevaccineerd; Abeleven, med. doct. te *Driebergen* die 88 inentingen deed, terwijl het getal der geborenen 45 was; — Morée heelm. ten platten lande, te *Lopik* die 132 kinderen vaccineerde, terwijl er slechts 55 waren geboren; — Martinus, heelm. ten platten lande, te *Veenendaal* (Sticht) en Koopman, med. doct. te *Mijdrecht* die beide zich bevlijtigden de vaccine te bevorderen in gemeenten, waar bij velen godsdienstige heerschende begrippen tegen de koepokinënting waargenomen zijn.

De meest verdienstelijke bevorderaar der vaccine echter, meent de Commissie aan te treffen in J. G. Hodenpijl, heelm. ten platten lande in de gemeente *Woudenberg*. In deze uitgestrekte doch armoedige gemeente, waarin op eenen grooten omtrek van eenige uren 2137 inwoners verspreid zijn, werden slechts 62 kinderen geboren en zijn door de ijverige pogingen van den heelmeester 121 kinderen gevaccineerd, waartoe hij op eigen kosten ook naar de bij *Woudenberg* gelegene gemeenten *Maarn*, *Maarsbergen*, *Austerlitz* en andere zich begaf. Bij al zijne vaccinatiën hield hij de meest naauwkeurige aanteekening van al hetgeen daarbij opmerkenswaardig of afwijkend van den gewonen regel voorkwam en gaf, door dit stuk aan de Commissie te zenden, een bewijs van zijnen grooten ijver, naauwkeurigheid en tevens van zijne liefde voor de geneeskunde, die hij gelukkig beoefent. Hij verdient hierom eene eervolle onderscheiding.

Hoezeer nu de vaccine beter dan vroeger is beoefend, zoo mag de Commissie niet nalaten op te merken, dat naar haar oordeel nog vele hinderpalen in den weg staan, die hare algemeene verspreiding verhinderen. Afgezien van bijzondere meeningen en beschouwingen, meent de Commissie, dat vele kunstoefenaren zich ijveriger zouden toonen in het vaccineren, indien niet het besluit van 29 Februarij 1848, de aangifte der verrigtte vaccinatien aan de hoofden der Gemeentebesturen, waaronder elke gevaccineerde behoort, dat werk voor de kunstoefenaren, (die nu dikwijls, wanneer de gemeenten digt bijeenliggen, en in elkander loopen, vele en verschillende aangiften moeten doen), zeer omslagtig wordt

en verdrietelijk, waarom velen zich aan het vaccineren onttrekken, wanneer men hun dit niet bepaald verzoekt. Zeer zoude de zaak vereenvoudigd worden, indien elk geneeskunstoefenaar slechts van zijne verrigte vaccinatie opgaaf behoefde te doen aan het hoofd der gemeente waarin hij is gevestigd. De Commissie neemt de vrijheid deze zaak, waardoor naar haar inzien de vaccine voordeel zoude kunnen worden aangebragt, aan Uwe Exc. aan te bevelen.

Utrecht, 26 Julij 1851.

Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Utrecht.

De plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt dezer stad, heeft de eer. UEG. hiernevens onderstaand verslag harer werkzaamheden, enz. over het jaar 1850 aan te bieden.

1) *Personeel.*

2) *Gezondheids-toestand.* Moesten wij in onze vorige verslagen meerdere der laatstverloopene jaren als hoogst gewigtig opgeven, door het overgroot aantal zieken en vele belangrijkste epidemiën, die op de sterfte grooten invloed hadden, het jongst vervlogen jaar onderscheidt zich integendeel allergunstigst door den gelukkigen gezondheidstoestand en het geringe cijfer der sterfgevallen. Sedert het ophouden der cholera in het najaar van 1849 scheen het, of alle eenigzins uitgebreide ziekten en althans epidemiën, volkomen waren geweken; zoo zelfs, dat wij op het oogenblik van dit ons schrijven nog van geene enkele epidemie hebben melding te maken.

Waaraan dit is toe te schrijven? Daaromtrent zijn vele gissingen te maken, die echter geen van allen den toets kunnen doorstaan, zoodat wij ook hier onze diepe onkunde moeten belijden; waar het groote natuurverschijnselen geldt, schiet ons menschelijk verstand bijna altijd te kort, wij zien die maar doorgronden ze niet.

En kwamen alzoo, door het geheele jaar heen zeer weinig zieken voor, vooral was dit het geval bij de arme klassen. Daarentegen eene groote verscheidenheid van allerhande ziekten, die sporadisch zich vertoonden.

Of er nog gevallen van cholera Asiatica hebben plaats gehad, is der Commissie niet duidelijk bewezen; wel schijnen er gevallen te zijn waargenomen, die daarmede groote overeenkomst vertoonden, doch waaraan meestal het een of ander karakteristiek verschijnsel ontbrak, zoodat zij eer den naam van cholera nostras verdienden.

Al naar mate van het jaargetijde deden er zich ontstekingachtige, catarrhale, rheumatische, gastrische en billieuse ziekten op. De intermitterende koortsen kwamen na het ophouden der cholera sedert jaren in geene zulke geringe mate voor. Daarentegen allerhande

uitslagziekten gedurende het geheele jaar, maar voornamelijk tegen het einde, als daar zijn: Morbilli, Rubeolae, Miliaria, Scarlatina, Variolae mitigatae, Varicellae en Variolae verae.

Eene zich kenmerkende constitutio annua was moeijelijk op te geven. Het afwisselende ziektekarakter was mede weinig duidelijk of zoo men het noemen wil, catarrhaal rheumatisch.

De weêrsgesteldheid der maand Januarij was nog al opmerkelijk. Door elkander was deze maand koud te noemen, veel vorst, maar ook vrij wat sneeuw, somtijds dooi en regen. De thermometer wisselde af van 42 F. tot — 5.2° F., in den nacht van den 20—22. Ook de luchtsdrukking toonde groote variatie aan, zoodat de barometerstand verschilde van 778 tot 745 mm. De wind was meestal N. O. Deze strenge vorst en N. O. wind veroorzaakte vrij wat ontstekingsziekten, pneumonien en pleuritides, terwijl de afwisseling van de temperatuur tot vele catarrhale en rheumatische aandoeningen gelegenheid gaf, die zich vrij veel sterk inflammatoir voordeden, als daar waren anginae parotideae, catarrhi bronchiorum, laryngis, pulmonum; voorts eenige gevallen van trachitis exsudativa, tussis convulsiva. Terwijl er veel plethora sanguinis voorkwam nam men ook vele haemorrhagiae waar, zoowel van de longen als van de hersenen en meerdere voorbeelden van plotselinge sterfgevallen bij menschen van hoogeren leeftijd.

Ofschoon in de maand Februarij de vorst gedaan was en de windrigting, eenen dag uitgezonderd, steeds westelijk was, bleven de ziekten van de vorige maand aanhouden, zoowel catarrhale als rheumatische koortsen en aandoeningen, daarbij echter meerdere morbi gastrici, gepaard met policholia, een geval van cholera nostras, meerdere van erysipelas aciei.

In de volgende maand was de weersgesteldheid regt Maartsch te noemen. Zij vertoonde de ziekten daaraan eigen, meerdere febres intermittentes, vooral tertianae, voorts quotidianae, enkele quartanae, een paar gevallen van Typhus zoo ook van febris nervosa.

In de maand April heerschte veel meerder wind en was het ziektekarakter rheumatisch catarrhaal, vele catarrhi, zoowel der ademhalingswerktuigen, maar ook vooral der buiksingewanden, catarrhale en rheumatische koortsen, die niet zelden in intermitterende koortsen overgingen, en den typus quotidianus aannamen; terwijl er nog al hier en daar ontsteking werd waargenomen, kwamen er echter vele morbi gastrici voor, waaronder vele febres gastricae en een paar gevallen van cholera nostras en typhus.

De weersgesteldheid van Mei was niet warm te noemen. De catarrhale ongesteldheden kwamen minder veelvuldig voor, zoo ook de ontstekingachtige. Het grootste in getal waren de morbi gastrici, met of zonder polycholia, meerdere colicae biliosae, meerdere gevallen van erysipelas faciei en van Zona. De intermitterende koortsen hielden nog aan, waaronder enkele apoplecticae.

De zomer van 1850 behoorde niet tot de warme, de temperatuur der lucht was meestal matig. Het getal zieken, in de zomermaanden was zeer gering en weinig belangrijk. Het meest nog waren de ziekten van gastrischen aard. Gastricismen, affectiones biliosae, colicae biliosae, diarrhoeae biliosae, enz. Nog vonden wij vermeld een paar gevallen van cholera nostras, na het gebruik van garnalen.

Tegen het einde van September en het begin van October had men gedurende eenige weken nog al vrij wat morbi inflammatorii te behandelen, die het herhaald gebruik van het lancet noodig maakten. Intusschen was het weder van het najaar, zoowel in October als in November, zacht, nagenoeg geen vorst, doch veel mistige en dampige lucht, met veel zuidwesten winden. Het getal zieken steeg ook in het najaar niet aanmerkelijk, en wederom waren het meest catarrhale en rheumatische ongesteldheden, die men te behandelen kreeg. De morbi inflammatorii bleven gering in getal, voornamelijk in de beide laatste maanden geringer dan in October. De gastrische aandoeningen bleven tamelijk veelvuldig en vertoonden niet zeldzaam eenen galachtigen aard. De intermitterende najaarskoortsen kwamen weinig voor, veelal met een typus quotidianus; zij waren niet hardnekkig en recidiveerden weinig; van typhus nam men eenige meerdere gevallen waar. — Kraamvrouwenziekten nam men in dit afgeloopen jaar slechts weinig waar, minder althans dan in het voorgaande.

Van de acute uitslagziekten hebben wij gezegd, dat deze in alle soorten, het geheele jaar door, zeer sporadisch voorkwamen; wij vonden ze in alle maanden van het jaar genoteerd. Dit was ook het geval met de kinderpokken. In de maand Januarij werd een voorbeeld van variolae verae gevonden, hetgeen echter uit *Amsterdam* was overgebragt. Weder nam men daarvan eenige gevallen waar in den omtrek van het Vreeburg en in het najaar buiten de Tolsteeg nabij de begraafplaats. Gelukkig evenwel bleef het tot hiertoe bij dergelijke sporadische gevallen. Mogen die in geene epidemie overgaan.

De gunstige gezondheidstoestand, vooral onder de meer behoeftige klasse, heeft zich ook merkbaar doen gevoelen op de bevolking van het stads-ziekenhuis. Het getal opgenomen lijders was sedert het jaar 1838 niet zoo gering, het bedroeg 476 lijders, waarvan 278 mannen en 198 vrouwen, daarvan herstelden 347, overleden 56 en bleven op het einde des jaars 73 onder behandeling.

Door het Nosocomium Academicum werden overgenomen 91 lijders, regtstreeks opgenomen 99; van deze laatsten overleden 15. In het toecocomium werden geholpen 76 vrouwen.

De toestand van het Stads-ziekenhuis levert overigens weinig bijzonder vermeldingswaardig op, alles bleef daar op den gewonen voet.

Uit de berigten der verrigte koepokinentingen hier ter stede, ons

door de stedelijke Regering toegezonden blijkt, dat er zijn opgeven 1211 verrigte vaccinatien.

Omtrent den staat der bevolking onzer stad hebben wij het genoegen vrij wat gunstiger berigten te kunnen mededeelen, dan in eenige der laatste jaren het geval was.

Wanneer men de levenloos aangegeven, zoowel bij de geboorte als sterfte, medereekent, zijn er in 1850 geboren 1797 kinderen, gestorven 1137 menschen, alzoo meer geboren dan gestorven of eene toename der bevolking met 642.

Van de geborenen werden 87 als levenloos aangegeven. Als wij deze in onze verdere berekening medereekenen, waren er 940 van het mannelijke en 839 van het vrouwelijke geslacht; 1613 kinderen waren echt, 166 onecht. De onechte geboorten stonden dus tot de echte als 10,23 : 100, of bijkans $^{1}/_{11}$ was onecht. De meeste onechte geboorten kwamen voor in Mei (21), terwijl de maanden naar het getal van alle geboorten elkander in de volgende orde opvolgen: December, Januarij, September, Augustus, April, October, Mei, Maart, Junij, Julij, Februarij, November, en alzoo de maand Mei eerst de 7de in rang is.

Onder de levend geborenen waren van de echten 828 van het mannelijk en 712 van het vrouwelijk geslacht; van de onechten 70 van het mannelijk en 82 van het vrouwelijke geslacht. Onder de levenloos aangegevenen waren van de echten 36 mannel., 37 vrouwel. van de onechten 6 jongens, 8 meisjes. Tweelingen werden er 52 paren geboren; van deze waren het 9 maal twee zonen, 10 maal twee dochters, 6 maal zoon en dochter, 7 maal dochter en zoon; — drie paar tweelingen was onecht, 2 paar was levenloos aangegeven; van één paar was de dochter levend, de zoon levenloos.

Van de 1137 gestorvenen waren 569 van het mannelijk, 568 van het vrouwelijk geslacht; — terwijl er 101 personen van het mannel. geslacht meer dan van het vrouwel. geslacht geboren werden, was de sterfte van beide nagenoeg gelijk.

Eenen leeftijd van 80 jaren en daarboven bereikten 13 mannen en 31 vrouwen. In den ouderdom van 90 - 95 jaren stierven 6 menschen, in dien van 95 - 100 2 menschen.

De meeste menschen stierven in Januarij; daarop volgden December, October, Maart, Februarij, Julij, Augustus, April, Mei, November, September en Junij.

3. *Vaccine.* Betreffende deze allerbelangrijkste aangelegenheid is het der Commissie aangenaam, meer voldoende berigten te kunnen geven, dan zulks in de laatste jaren het geval was. Vooreerst waren er in dit jaar geene heerschende ziekten in deze stad, die het verrigten der vaccinatie belemmerden of verboden; en ten andere zijn door de ijverige pogingen van vele heeren genees- en heelkundigen, een belangrijk aantal personen met de koepokstof ingeënt.

Om in dezen in staat te zijn, eenigzins te kunnen oordeelen, zij

het genoeg te vermelden, dat, gelijk wij de eer hadden in 't vorig jaarverslag op te geven, er in 1849 bij 1732 geboorten 490 vaccinatiën waren aangegeven, terwijl in 1850, bij 1779 geboorten, van 1211 inënting-aangiften zijn gedaan.

Wij moeten hier echter, even als voorleden jaar, aanmerken, dat niet alle de tot het doen van vaccinatiën bevoegde heeren hunne staten ter bestemder tijd inzonden, waardoor de officiële opgaven steeds onvolledig blijven, en men die van de militaire artsen geheel niet ontvangt.

Dat te laat inzenden is dan ook de oorzaak, waarom het opgegeven getal in 1849 met ongeveer 300 moet vermeerderd worden, daar, bij het stellen van dat rapport, de opgaven nog niet waren ingekomen der toen bestaande vereeniging tot het doen van gratis-vaccinatiën in een stadslokaal.

Ook in dit jaar hebben zich eenige geneesheeren en een heelmeester vereenigd tot het doen van gratis-vaccinatiën. Het waren nu de heeren DE RIDDER, SUIJK en OUDENHOFF, med. Drs., benevens de heelmeester LAMIE. Zij hielden gedurende een geruimen tijd 's wekelijks hunne zittingen in een daartoe van stadswege aangewezen lokaal, en hebben aldaar 582 gratis-vaccinatiën verrigt. Eindelijk vermeent de Commissie ook nu weer te moeten terugkomen op het door haar in het vorige jaar aangemerkte, betreffende de wijze van aangifte der verrigte vaccinatiën, bepaald bij ministerieël besluit van den 29 Februarij 1848. Zij blijft van gevoelen, dat de daar voorgeschrevene bepalingen vele genees- en Heelkundigen, die vroeger ijverige gratis-vaccinateurs waren, van die weldadige werkzaamheid heeft afkeerig gemaakt en zulks uit hoofde dat het hunl. ongepast voorkomt, dat men in bovenstaand besluit straffen bepaald heeft op het niet ter bestemder tijd inzenden der staten van registers; eene zaak, die voorzeker niet van hardheid is vrij te pleiten, als men in aanmerking neemt dat, bij het gratis vaccineren, de geneesheer tijd en moeite, zonder eenige vergoeding, opoffert en aldus een werk van liefdadigheid verrigt; terwijl hij, bij verzuim van tijdige of behoorlijke opgave, gevaar loopt om gestraft te worden. Wel heeft de Commissie zijdelings kennis bekomen dat bij eene nadere ministeriële aanschrijving bepaald is, om bij weigeren in deze niet meer over te gaan tot het opmaken van een proces-verbaal, en het verzenden daarvan aan den Officier van Justitie; edoch, daar de heeren geneeskundigen van dit nader besluit geene officiéele kennis dragen, zoo blijft in hun oog het besluit bestaan.

4) *Krankzinnigen-gesticht.* Van deze inrigting wordt niettegenstaande er in de laatste tijden verscheiden nieuwe dergelijke huizen zijn opgerigt, zeer veel gebruik gemaakt. Wij meenen dit te kunnen toeschrijven aan de doelmatige inrigting en de onvermoeide zorgen, die heeren Regenten en Geneeskundigen daaraan besteden; doch ook nu weer moet de Commissie de ten vorigen jare

gemaakte aanmerking herhalen dat het te bejammeren is, dat een zóó goed ingerigt en talrijk bevolkt huis, van het voorregt verstoken blijft, om eenen inwonende arts te bezitten, die zich, geheel en uitsluitend met de aldaar verpleegd wordende lijders zou kunnen bezig houden.

De door de wet voorgeschrevene inspectiën zijn door den president der Commissie, vergezeld van den heer Officier van Justitie bij de Arrond.-Regtbank alhier, ten gezetten tijde verrigt, en hebben geenerlei stof tot aanmerking opgeleverd.

5) *Geneeskundige verpleging der armen.* Ten deze opzigte hebben er geene veranderingen plaats gehad; immers, voor zoo ver de Commissie heeft vernomen. Intusschen was het haar voorgekomen, dat de wijze, waarop in het vorig jaar, tijdens het heerschen der cholera-epidemie, de kranken onder de armen, onverschillig tot welk kerkgenootschap zij behooren, of onder welke administratie zij stonden, alstoen wijksgewijze waren bezocht en behandeld, en dat die maatregel volkomen aan de goede verwachting had voldaan, gelijk uit het, ten vorigen jare ingezonden rapport der Commissien, in zake van Cholera, is gebleken. Dit deed bij ons het denkbeeld ontstaan, of het niet mogelijk zijn zoude, om eene dergelijke verdeeling der armenpraktijk, niet alleen bij het heerschen eener epidemie, maar ook in gewone omstandigheden tot stand te brengen.

Eene grootere regelmatigheid in de Genees- en Heelkundige dienst zou daarvan ongetwijfeld het gevolg zijn; daardoor zouden ook de kranken spoediger hulp erlangen, en eindelijk zoude bij het eventueel uitbreken eener Cholera of andere epidemie, ten dezen opzigte, geene nieuwe maatregelen behoeven verordend te worden. De Commissie voorzag wel, dat er welligt door enkele armen-administratien van verschillende gezindheden moeijelijkheden zouden worden opgeworpen, doch zij vleide zich, dat die door het stedelijk Bestuur, zoo het er zich mede zoude willen inlaten, konden worden uit den weg geruimd, en deelde dus met losse trekken een plan aan heeren Burgemeester en Wethouderen mede tot regeling dezer in haar oog, zoo wenschelijke zaak.

Hun Ed. Achtb. deelden in deze allezins in het oordeel der Commissie, traden met verschillende armen-administratiën, over eene dusdanige regeling in correspondentie, en het liet zich aanzien, dat die zaak haar beslag zoude krijgen, toen gelijk wij vernamen bepaaldelijk de Diakenen der Ned. Herv. Gemeente de reeds verleende toestemming terugnamen, ten gevolge van welke handelwijze deze zaak, waarvan de Commissie zich zoo veel goeds meende te mogen voorstellen, wel niet ten uitvoer zal kunnen gebragt worden.

Eindelijk acht de Commissie zich verpligt, aan UED. G. mede te deelen, dat zij op het laatst des jaars eene missive van Heeren Burgemeester en Wethouderen ontving, waarin haar werd berigt, »dat de stedelijke Raad van oordeel was, dat de tax, waarnaar de

geneesmiddelen, ten behoeve der stads-of Aalmoezeniersarmen betaald wordt, nog voor zeer aanzienlijke verminderingen vatbaar zoude zijn." H. E. Achtb. verzochten in deze zaak de voorlichting en casu quo, eene voordragt van de Commissie. Na eene naauwgezette overweging heeft de Commissie zich verpligt gevonden te antwoorden:

»Dat zij voor ruim een jaar, op verzoek van H. E. Achtb. genoemde tax aan eene herziening hadden onderworpen, met het gevolg, dat zij vermeenden alstoen, uithoofde der vermindering der prijs van de meeste geneesmiddelen en het toenemend pauperisme eene belangrijke prijsvermindering te moeten voorstaan.

»Welke prijsvermindering door H. E. A. was goedgekeurd, en dien ten gevolge de stads Apothekers gelast, daarmêe hunne rekeningen in te rigten.

»Dat er sedert dien tijd in de prijzen der geneesmiddelen geene merkbare verandering had plaats gehad, en de Commissie dus van oordeel was dat de tax, zooals die nu laatstelijk was vastgesteld, niet voor verdere vermindering vatbaar was, dewijl men daardoor de kranken der armen in gevaar zoude brengen om van min goede geneesmiddelen te worden voorzien, iets waartoe de Commissie zich bezwaard gevoelde mede te werken."

Bij deze gelegenheid vindt de Commissie zich gedrongen, den wensch te uiten, dat bij de verwacht wordende nieuwe wetten op de Geneeskunde, enz. er doeltreffende bepalingen zullen worden aangetroffen, om de leverantie van geneesmiddelen bij *aanbesteding* volstrektelijk te verbieden, een kwaad dat, zijn wij wel onderrigt, steeds bij de N. H. diakenen plaats heeft.

6. *Diakonessenhuis*. Van dit half pieus, half geneeskundig gesticht, is der Commissie niets officieels, gedurende dit jaar bekend geworden. Met dankbaarheid herinnert zich de Commissie nog de allerbelangrijkste diensten, die door de diakonessen in de jaren 1848 en 1849, tijdens het heerschen der cholera, aan de lijdende menschheid zijn bewezen; doch betreurt het, dat dit gesticht alwaar men zich meer en meer met het verplegen van zieken bezig houdt, geheel op zich zelve werkzaam is, zonder dat de geneeskundige authoriteit in staat is daar eenig opzigt te houden, of voor een doelmatig bestuur te waken.

7. *Ziekenbussen*. Tot heden is het reeds voor ettelijke jaren gevormd plan tot het oprigten eener algemeene ziekenbus niet ten uitvoer gebragt. De bestaande inrigtingen blijven, met minderen of meerderen voorspoed in stand.

8. *Onderwijs in de landtaal*. Ten dien opzigte valt niets te melden. Onderwijs als waarvan in art. 38 des koninkl. besluits van 31 Mei 1818 (Staatsbl. no. 25) spraak is, wordt binnen Utrecht niet gegeven.

9. *Handhaving der wetten* enz. De Commissie heeft hierop een wakend oog gehouden, hoewel zij niet kan ontkennen dat bij de

nog steeds bestaande reeks van wetten en besluiten, van welke laatsten de verbindende kracht dikwijls door den regter ontkend wordt, het hoogst moeijelijk is, in deze met gevolg werkzaam te zijn.

De Commissie heeft echter gedaan, wat zij met hoop op goed gevolg meende te kunnen doen. Zoo heeft zij heeren Droogisten bij circulaire aan hunne pligt herinnerd en op hunne instructie gewezen, die hun verbiedt zamengestelde geneesmiddelen te verkoopen. Zoo vond zij het doelmatig, door het alhier bestaande Pharmaceutisch departement daarop opmerkzaam gemaakt, eene Circulaire aan de Apothekers te rigten, ten einde eene ingeslopene verkeerde gewoonte te doen ophouden, hierin bestaande, om bij het voorschrijven van Laudanum of Opium purum daarvoor in de plaats van Opium depuratum, het gewoon ruw heulsap te geven, iets, dat geheel in strijd is met het voorschrift der vigerende Pharmacopoea Belgica.

Deze waarschuwing moge in den eersten opslag als van weinig beteekenis voorkomen, zij is dit echter niet, naar het oordeel der Commissie, als men bedenkt, dat opium crudum bij de zuivering ongeveer de helft verliest, zoodat de lijder, aan wien 1 grein opium purum wordt voorgeschreven, slechts circa $1/2$ grein ontvangt, indien de apotheker daarvoor ruwe heulsap gegeven heeft. Ook aan de Geneesheeren en Heelmeesters werd ter hunner informatie eene dergelijke Circulaire gezonden.

Een berigt aangaande het voorkomen van vervalscht keukenzout in de stad *Leiden*, waarvan in de verschillende dagbladen werd melding gemaakt, wekte de Commissie op om een onderzoek in te stellen, of ook hier ter stede dergelijk bedrog met deze, voor den mensch zoo onontbeerlijke zelfstandigheid gepleegd werd. Verschillende monsters fijn zout werden daartoe in eenige der minst gunstig bekende winkels gehaald, en deze aan een scheikundig onderzoek onderworpen. Het resultaat echter was dat geene der onderzochte zoutmonsters eenig spoor van opzettelijke vervalsching vertoonden.

Eindelijk heeft zich de Commissie verpligt gevonden, eene aanklagt te doen aan den heer Officier van Justitie, tegen den bekenden baardscheerder Cothie, die zich op nieuw aan onwettige uitoefening der heelkunde heeft schuldig gemaakt. Dit is de derde maal, dat wij genoodzaakt waren dien man aan te klagen. Naar wij vernamen, is hij ook nu weder door de regtbank schuldig verklaard en gestraft.

Voor dat wij van dit onderwerp afstappen, voelen wij ons gedrongen den wensch te uiten, dat er bij de aanstaande nieuwe wetgeving op de Geneeskunde, enz., paal en perk moge gesteld worden aan het al meer en meer plaats hebbende debiet van geheime geneesmiddelen. Welligt zoude het geheel en al verbieden der aankondigingen van zulke middelen in de dagbladen en elders, daartoe veel kunnen bijdragen.

10) *Syphilitische ziekten*. Betreffende deze zoo noodlottige ziekte

kan de Commissie niet anders dan slechte berigten geven. Al meer en meer treft men hier ter stede lijders aan Syphilis aan. Het is aan UEG. bekend, dat onze Commissie reeds voor jaren bij de stedelijke Regering pogingen heeft aangewend, tot het nemen van afdoende maatregelen ter beteugeling dezer verderfelijke kwaal; ten dien einde eene uitgebreide Memorie opgesteld, en dezelve, na die aan UEG. goedkeuring onderworpen te hebben, aan Heeren Burgemeester en Wethouders aanbood. Te vergeefs echter heeft zich de Commissie tot nog toe gevleid, dat dien ten gevolge door de stedelijke Regering doelmatige maatregelen op de Prostitutie en ter keering der Syphilis zouden genomen worden. Geene gelegenheid werd er verzuimd, om die belangrijke zaak bij Burgemeester en Wethouders aan te dringen, zoo als laatstelijk nog, bij gelegenheid der toezending eens afschrifts van het laatste jaarverslag van de werkzaamheden onzer Commissie, toen zij zich op nieuw veroorloofde, de in der tijd aangeboden Memorie op nieuw aan de aandacht van Heeren Burgemeester en Wethouders aan te bevelen.

Hoezeer de Commissie, noch na de toezending der Memorie, noch op haar naderen aandrang, eenig gunstig gevolg mogt zien, zoo heeft zij echter thans, en naar zij vertrouwt uit goede bronnen vernomen, dat de stedelijke Regering zich ernstig met dit onderwerp bezig houdt, zoodat men zich mag vleijen, dat die belangrijke aangelegenheid tot een goed einde zal worden gebragt.

11). *Visitatie der Apotheek- en Droogistwinkels.* Dezelve heeft als naar gewoonte plaats gehad en gaf, over het geheel genomen, reden tot tevredenheid. (De Commissie heeft eene classificatie opgemaakt.)

Hiermede meent de Commissie dit verslag over het jaar 1850 te kunnen eindigen.

Utrecht, 3 Maart 1851.

Plaatselijke Geneeskundige Commissie te Amersfoort.

De Plaatselijke Geneeskundige Commissie bleef te zamen gesteld als in 1849.

Het personeel der Geneeskundigen heeft geene verandering ondergaan. De Commissie heeft met veel genoegen de winkels der heeren Apothekers en Droogisten nagezien, en alhoewel er door het gering aantal zieken zeer weinig debiet was geweest, alles in zeer goeden staat gevonden. De instrumenten der heeren heel- en vroedmeesters werden ook in orde bevonden.

Aangaande den gezondheidstoestand en de weinige ziekten, die er hebben plaats gehad, verwijzen wij naar ons verslag in Januarij ingezonden.

Uit de [daar nevensgaande] verloskundige tabellen hebben wij opgemaakt, dat door de verloskundigen alhier in 1850, 532 vrouwen zijn bijgestaan, dat daarbij zijn geboren 539 kinderen. Op 25 na zijn alle deze verlossingen natuurlijk afgeloopen. Bij slechts 4 vrouwen hebben de stads Vroedvrouwen, die te zamen 372 verlossingen hebben gedaan, hulp van een vroedmeester noodig gehad. In het geheel is maar vijfmaal de forceps gebruikt. Alle vrouwen zijn hersteld op eene na, die tien dagen na de verlossing aan koortsen is overleden. Achttien kinderen zijn dood geboren en twee kort na de geboorte overleden. De opgave der verloskundigen komt echter niet overeen met die der burgerlijke stand, hetgeen is toe te schrijven, dat de verloskundigen ook de verlossingen hebben opgegeven, die door hen buiten *Amersfoort* zijn gedaan.

Er zijn alhier in het afgeloopen jaar 188 kinderen gevaccineerd, waarvan 124 gratis en 64 tegen belooning. De opgaven zijn zeer ongeregeld en na herhaalde aanmaning ingekomen.

In de geneeskundige verzorging der armen is, zoo ver de Commissie bekend is, geregeld door de heeren stads Doctoren, Chirurgen, Vroedmeesters en Vroedvrouwen voorzien.

Onze vooruitzigten ter oprigting van een ziekenbus, onder toezigt der Commissie, en het inrigten van een stads ziekenhuis, zijn in het afgeloopen jaar nog niet verbeterd, en wij vreezen zulks ook vooreerst nog niet zal kunnen plaats hebben bij den min gunstigen staat der stads kas.

Klagten, wegens het uitoefenen van ongeoorloofde praktijk, zijn niet ter onzer kennis gekomen.

Aldus opgemaakt bij de Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt, te *Amersfoort*, den 10 Maart 1851.

VII.

PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT IN FRIESLAND.

1) *Personeel der Commissie.* Geene verandering.

2) *Examina.* Met inachtneming der daaromtrent bestaande bepalingen en overeenkomstig den inhoud Uwer Exc. missive van den 14 Febr. 1850, nº. 100, 5de afd. zijn door onze Commissie geëxamineerd en bevorderd tot

a.) Heelmeester voor eene stad Klaas Thijs Dorama.

b.) Vroedmeester voor eene stad J. O. C. van Wezel, med. doct., en Klaas T. Dorama.

c.) Heelmeester ten platten lande G. H. Ledel, W. Beekhuis, Apotheker, D. J. Hanzen, J. Tjaarda.

d.) Vroedmeester ten platten lande: A. W. van Douwe, D. Braak D. J. Hanzen, W. Beekhuis.

e.) Apothekers voor eene stad: A. P. Jorritsma, G. A. Oosterbaan, reeds elders bevorderd, D. Brouwer, S. Endtz.

f.) Vroedvrouw voor eene stad: T. Steenstra.

g.) » ten platten lande: R. S. van Duinen.

Nog is geëxamineerd als heelmeester ten platten lande voor de 3de maal v. D., thans als zoodanig bevorderd, terwijl wegens gebrek aan genoegzame bekwaamheden zijn afgewezen T., P. en B., als apothekers voor eene stad geëxamineerd, en aan de beide eersten ieder een uitstel van 12 en aan den laatsten van 9 maanden verleend.

3) *Visie van Diplomata.* De Commissie heeft geviseerd de diplomata van A. H. Wartena, als Med. Doct., gepromoveerd te *Groningen* den 30 Junij 1849, voor het platte land.

W. A. T. Warren, als Doct. in de Verloskunde, bevorderd te *Groningen*, den 5 Lei 1849, voor eene stad.

L. C. M. Bakker, als Med. Doct., bevorderd te *Groningen*, den 20 April 1850, voor het platte land.

J. J. Buwalda, als Med. Doct., gepromoveerd te *Groningen*, den 11 Mei 1850, voor eene stad.

A. A. Jorritsma, als Med. Doct., gepromoveerd te *Groningen*, den 24 Junij 1850, voor eene stad.

J. C. Hemsing, als Med, Doct., bevorderd te *Groningen*, den 26 Junij 1850, voor het platte land.

W. Wijbinga, als Med. Doct., gepromoveerd te *Groningen*, den 30 Maart 1844, voor het platte land, en als Doctor in de Verloskunde bevorderd mede aldaar, den 30 Nov. 1844.

A. van der Sluis, als Med. Doct., bevorderd te *Groningen*, den 24 Junij 1850, voor het platte land.

4) *Visitatie der Winkels, Heel- en Verloskundige Instrumenten van de onderscheidene Geneeskundige en Apothekers.* [De tabellarische opgave van bevinding der artsenijwinkels. Heel- en Verloskundige Instrumenten gingen er nevens.] De rapporten van bevinding onzer gedelegeerden omtrent den staat, waarin zich de winkels en heel- en verloskundige instrumenten bij de onderscheidene kunstoefenaren bevonden, was in het algemeen gunstig te noemen, zoo dat de Commissie zich heeft kunnen bepalen, om aan eenige weinigen kleine nalatigheden onder het oog te brengen, ter herstelling en verbetering, waaraan zij vertrouwt, dat behoorlijk gevolg zal worden gegeven.

5) *Onderzoek wegens begane misslagen of overtredingen van Geneeskundige verordeningen. a*) Ter onzer kennis gekomen zijnde, dat de heer...., heelmeester ten platten lande, gevestigd te B., zich van tijd tot tijd onledig hield de verloskundige praktijk, zonder daartoe geregtigd of bevoegd te zijn uit te oefenen, onder voorwendsel, dat de uitoefening van dien tak der Geneeskunde hem

tijdelijk door onzen Voorzitter was toegestaan. Naar aanleiding van het bepaalde bij art. 19 der wet van 12 Maart 1818 (Staatsblad n°. 16) en art. 26 van Z. M. besluit van den 31 Mei 1818 (Staatsbl. n°. 25), is hiervan aan heeren Grietman en Assessoren van . . . berigt gezonden, met verzoek tegen het inkruipen van misbruiken dienaangaande te waken.

Dientengevolge is door gemelden heelmeester het examen als Verloskundige ten platten lande aangevraagd en is dezelve in onze vergadering van den 20 Aug. ll. als zoodanig geëxamineerd en bevorderd geworden.

b) Eene klagt door den heelmeester B. aan ons gerigt, wegens het uitoefenen der Verloskunde door den Med. Doct. W. te . . . . hoewel daartoe niet bevoegd, is door ons teruggezonden, met aanwijzing om zich deswege bij het openbaar ministerie te vervoegen en deze overtreding van art 19 der wet van den 12 Maart 1818 (Staatsbl. n°. 16) met behoorlijke bewijzen te staven.

b) *Onderzoek van ter tauxatie ingezondene rekeningen van onderscheidene Geneeskundigen.* — I) De Heer Commissaris des konings in de provincie Friesland heeft drie rekeningen ter examinatie ingezonden, als:

a) Van den Heelmeester A. te B., wegens verloskundige hulp, ten laste van de Armen-administratie te Leeuwarden; groot *f* 1,00, over 1849. De heer A. voornoemd, volgens eigene opgave, een jaarlijks traktement voor genees-, heel- en verloskundige diensten uit de grietenijkas van Baarderadeel genietende, zal overeenkomstig eene resolutie van heeren Ged. Staten dezer provincie, van den 11 Januarij 1831, n°. $^{2°}/_{83}$, (Prov. Blad n°. 5), voor die verlossing niet afzonderlijk behooren te declareren, al waarom wij gemeend hebben, de tauxatie dier rekening voor overbodig te achten.

b) Eene declaratie, wegens geleverde medicijnen, van den Apotheker P. te H. ten laste van de Armenvoogdij aldaar, groot *f* 8,50 in 1850. — Deze specificatie zoude volgens de prijsbepaling van het vorige jaar *f* 2,85 te hoog zijn gesteld, maar uit hoofde de intrekking van het reglement op de bediening van behoeftige lijders in deze provincie en het niet bestaan alzoo eener taux over gemeld tijdvak, is deze rekening niet getauxeerd kunnen worden.

c. Eene dito van den Apotheker V. te H., wegens geleverde medicijnen in 1849, ten behoeve van F. W. Floris, groot *f* 7,51.

Deze nota is wel bevonden en goedgekeurd. Van deze bevindingen is in der tijd door ons berigt geworden.

II. Door heeren Burgemeester en Wethouderen der stad Leeuwarden is tauxatie gevraagd van drie rekeningen, ten laste van de stad, wegens geleverde medicamenten door den Apotheker W. B. aldaar, in 1849, groot: *f* 7,29, *f* 2,59½ en *f* 7,44. Deze specificatiën zijn allen overeenkomstig de taux gesteld bevonden.

III. Van het Grietenijbestuur van *Hemelumer Oldephaert*, in

Noordwolde, ontvingen wij eene declaratie ter examinatie van den heelmeester V. te K. wegens gedane diensten en bijgeleverde medicijnen groot *f* 62,75, over 1848. De daartoe benoodigde ophelderende bescheiden werden niet in goede orde bevonden, dientengevolge is gemelde heelmeester aangeschreven voor ons te verschijnen, ten einde de verlangde inlichting te geven; — deze nu voldoende geoordeeld zijnde, heeft de tauxatie niet kunnen geschieden en is de declaratie teruggezonden met vermelding der redenen.

IV. Grietman en Assessoren van het *Bildt* hebben ten verzoeke van Armenvoogden van. . . . . tauxatie gevraagd eener rekening van den Armen-Doctor L. aldaar, wegens geleverde medicijnen en gedane diensten over het laatste halfjaar van 1849, groot *f* 786,71. Wegens de kostbare en omslagtige wijze van voorschrijven is gemelde heer voor ons ontboden en deswege onderhouden, waarna de specificatie is verminderd met *f* 70,00.

Door bovengemeld bestuur werden bovendien nog twee declaratiën ter examinatie ingezonden, wegens gedane diensten en geleverde medicamenten over het eerste halfjaar van 1850, welke niet getauxeerd zijn geworden, bij gebrek aan een taux over gemeld tijdvak.

V. Door de algemeene Armenvoogden van Heerenveen is tauxatie gevraagd eener specificatie van mejufvrouw de wed. L. Apothekersche aldaar, groot *f* 23,65, ter zake van geleverde medicijnen over 1849. — Wij hebben deze declaratie overeenkomstig de taux gesteld bevonden.

VI. Grietman en Assessoren van Weststellingwerf zonden vier rekeningen ter tauxatie :

a) Van den heer Med. Doct. . . . . groot *f* 729,45 wegens gedane diensten en geleverde medicijnen, ten laste van gemeld bestuur, over 1847. Dezelve werd *f* 224,70. te hoog gesteld bevonden.

b) Twee van den heelmeester B. groot *f* 192,62 over 1847, en over 1849 groot *f* 142,30, zijn goedgekeurd.

c) Een dito van den heelmeester W. te . . . . groot *f* 1221,32; was niet te hoog berekend, ofschoon de wijze van voorschrijven eenvoudiger had kunnen zijn, zoodat wij het noodig geoordeeld hebben gemelden Heelmeester deswege te onderhouden.

VII. Door T. T. Annema, schipper te Rinsemageest, is tauxatie gevraagd eener declaratie van den heer . . . . Med. Chir. en Obst. Doct. ter zake heelkundige diensten in den jare 1848, groot *f* 112,00. Deze specificatie is tot de som van *f* 68,30 gediminueerd geworden.

VIII. De Erven van D. P. Rienstra zonden eene specificatie ter examinatie, van den Heelmeester . . . . . . wegens heelkundige behandeling, enz. in 1850, groot *f* 318,00 — Wij hebben deze nota *f* 92,00 te hoog gesteld bevonden.

7) *Gevraagde Consideratien en Adviezen.* — I. De Heer Procureur-Generaal bij het provinciaal geregtshof van *Friesland*, heeft bij missive van den 22 Februarij 1850, no. 121, ten geleide der door den Heer Officier bij de Arrond.-Regtbank te *Sneek* toegezondene

informatiën, door den Heer Kantonregter te *Hindelopen* genomen, met betrekking tot het afsterven, in Mei des vorigen jaars, van den heer ...... in leven...., ons uitgenoodigd in deze zaak de noodige voorlichting te willen geven en in het bijzonder de navolgende vragen te beantwoorden.

1°. Of in verband met de verklaringen van den Med. Doct. H. te die de overledene, gedurende zijne laatste ziekte heeft behandeld, er genoegzame grond bestond, om te mogen veronderstellen, dat werkelijk de overledene rattenkruid of welk ander vergif ook heeft genuttigd, dat de oorzaak van deszelfs dood kan zijn geweest? — en

2°. Of eene lijkopening raadzaam en noodzakelijk mogt worden beschouwd, ter verkrijging eener, zoo al niet *geheele*, althans *nabijkomende* zekerheid, van het aanwezig zijn van vergif en welke dan, in het lijk?

Na een naauwkeurig onderzoek deswege in het werk gesteld, zijn wij van meening geweest, te kunnen en moeten adviseren, dat er geen genoegzame grond bestond, om te mogen veronderstellen, dat werkelijk de overledene rattenkruid of welk ander vergif ook heeft genuttigd, dat de oorzaak van deszelfs dood kan geweest zijn en derhalve eene lijkschouwing noch raadzaam noch noodzakelijk mogt worden beschouwd.

II. De Voorzitter is bij missive van den 7 Junij 1850, 1e. afd., no. 1118, door den Heer Gouverneur dezer provincie verzocht, één Lid der provinciale commissie van Geneesk. Onderzoek en Toevoorzigt te designeren, om gezamenlijk en in overleg met den heer Officier van Justitie te *Leeuwarden*, den toestand te onderzoeken van eenige onnozele personen, door F. Tremper, te *Hellum* op Ameland verpleegd, ten einde, in verband met het daarvan uit te brengen verslag, door Heeren Gedeputeerde Staten, de *vraag* van het Grietenij-bestuur van *Ameland* zoude kunnen worden beantwoord, of de verpleging van zoodanige personen aan genoemden Tremper kan worden toegelaten, dan of zijn huis moet worden beschouwd als een gesticht, in den zin der wet van den 29 Mei 1841 (Staatsbl. n°. 20), hetwelk door de administrative magt moet worden gesloten.

Ter voldoening aan bovengemelde uitnoodiging is aan een lid der Commissie dat onderzoek opgedragen, welke daaraan op den 26 Junij 1850 heeft voldaan en waarvan den 10 Julij daaraanvolgende door Z.Ed. rapport aan den heer Officier voornoemd is ingezonden, daarbij te kennen gevende, dat de bedoelde personen niet als onnozelen, maar als krankzinnigen te beschouwen waren en dat verblijf alzoo behoorde te worden opgeheven.

III. Door Heeren Ged. Staten van de Provincie *Friesland* is, bij apostillaire dispositie van den 8 Junij 1850, n°. 23, in onze handen gesteld, ter fine van berigt, consideratiën en advies, eene

aan Hun Ed. G. Achtb. gerigte missive, begeleid door een gedrukt verslag over den staat der gestichten van krankzinnigen in 1848, en houdende verzoek, zoo veel mogelijk de redenen op te sporen van het gering getal lijders uit de provincie *Friesland*, alsmede de middelen aan de hand te geven, welke zouden kunnen leiden tot plaatsing van meerdere zoodanige ongelukkigen in dergelijke gestichten.

Waaromtrent door ons is berigt: *a*) dat mogelijk met enkele uitzonderingen de uit *Friesland* in de gestichten te *Deventer* en *Dordrecht* opgenomene krankzinnigen tot de behoeftige volksklasse behoorende, aldaar volgens gemaakte overeenkomst, op kosten der provincie, plaatselijke of armbesturen worden verpleegd.

b) Dat overigens krankzinnigen van meer of minder gegoede familiën doorgaande in eigen woning worden verzorgd, omdat tot de verre verwijdering dier ongelukkigen door de naastbestaanden niet dan bij groote noodzakelijkheid wordt overgegaan, zoowel uit hoofde de voorafgaande formaliteiten, kosten van transport en verpleging, als wegens de mogelijkheid om de lijders van tijd tot tijd te kunnen bezoeken.

b) Dat buitendien, over het algemeen, in deze provincie, niet zeer gunstig wordt geoordeeld over de gelukkige uitkomsten bij de van hier naar de geneeskundige gestichten gezondene personen; hetwelk mogelijk ten deele kan worden toegeschreven aan de late opzending derwaarts en na hier te vergeefs aangewende pogingen tot herstel; — en dat het wijders niet zonder grond te veronderstellen is, dat, wanneer het gesticht te *Franeker* zal zijn geopend en aan de verwachting beantwoordt, de tijdige plaatsing daarin ook van lijders uit den gegoeden stand bijval zal vinden.

IV. Bij extract uit het resolutieboek van het Collegie van heeren Gedep. Staten van Friesland, dd. 30 Julij 1850, no. 20, is ons mededeeling gedaan der door Hun Ed. Gr. Achtb. vergadering verleende vergunning aan J. B. Walther, c. s. te *Dockum*, tot het aanleggen eener verzameling van sekreetmest, onder *Aalzum*, met uitnoodiging, ons gevoelen te kennen, of die verzamelplaats, met inachtneming van behoorlijke voorzorgsmaatregelen, voor de gezondheid der bewoners van omliggende panden, *al* dan *niet* schadelijk is te achten. — Wij hebben daarop berigt, dat, na ontvangen rapport van een onzer leden, die de zaak in loco, op den 16 Aug. daaraanvolgende onderzocht, en dien ten opzigte de noodige bescheiden heeft ingenomen, wij van oordeel te zijn, dat die verzamelplaats voornoemd voor de gezondheid der bewoners niet schadelijk is te achten met genoemde voorzorgsmaatregelen.

V. Bij extract als boven dd. 12 Maart 1850, n°. 55, is kennis gegeven, dat bij Hun Ed. Gr. Achtb. vergadering de bedenking was gerezen, of na de intrekking bij Koninkl. besluit van den 20 Febr. bevorens n°. 72., ter harer kennis gebragt bij resolutie van den 5 Maart 1850, n°. 36 van het bij dat van den 18 Januarij

1829, n°. 92 goedgekeurd reglement voor de geneeskundige bediening der behoeftigen ten platten lande in deze provincie, de vaststelling van den taux, waarnaar de geneesmiddelen, bedoeld bij art. 30 en volgende van dat reglement, wel weder op nieuw door haar zal behooren te geschieden, — de Commissie uitnoodigende haar gevoelen daaromtrent te willen doen kennen. — Wij zijn van gevoelen geweest, dat deze taux thans overbodig te achten zijn, te meer, daar bij alinea 3 van art. 6 van het Koninklijk besluit van den 2 April 1829, no. 42, is bepaald, dat het tarief der prijzen van te leveren voorwerpen door dezelfde autoriteiten, aan welke het vaststellen van de bezoldiging der Geneeskundigen is opgedragen, opgemaakt en na verhoor der Geneesk. Commissie zal worden gearresteerd.

VI. Bij extract, als boven, dd. 15 Junij 1850, no. 11, ontvingen wij de uitnoodiging, een concept-prijsbepaling van geneesmidmiddelen voor de armen te willen voorstellen, hetwelk de plaatselijke Besturen in overweging zoude kunnen worden gegeven, ter bevordering van eene gewenschte eenvormigheid voor zoo veel mogelijk. — Aan dit verzoek is, bij onze missive van den 26 Aug. 1850, no. 977 gevolg gegeven.

8) *Heerschende ziekten.* Op enkele plaatsen hebben zich Typheuse koortsen vertoond, als: in de lente te *Ferwerd*, midzomer te *Leeuwarden*, en in den herfst te *Kollum*. — Het getal daaraan overledenen was echter betrekkelijk gering. — De mazelen (morbilli) van het vorige jaar overgebleven, behielden in het algemeen haar goedaardig karakter en trokken, als het ware, de provincie rond. — De natuurlijke pokken (variolae), waarschijnlijk uit *Overijssel* naar *Dragten* overgebragt, kwamen van daar, in het laatst van de maand October, met een scheepje te *Leeuwarden*, en verspreidden zich later, bij open water, door schippers ook naar *Dockum* en *Dantumadeel, Tietjerksteradeel, Ferwerderadeel*, enz. — tastten niet alleen niet gevaccineerdan aan, maar ook vroeger gevaccineerden meest volwassen personen. Bij deze hadden zij echter een veel korter beloop, de etterkoorts ontbrak, het uitslag verdroogde 8 of 9 dagen na de eruptie, en liet weinig of geen lidteekens achter. De sterfte was zeer gering.

Desniettegenstaande mogten wij ons, in het algemeen over eenen gunstigen gezondheidstoestand onder de ingezetenen dezer provincie verheugen, — ook blijkbaar uit de navolgende numerieke opgave:

Bevolking van Friesland volgens telling van 19 Nov. 1849.

In de steden	61,641
Ten platten lande	185,799
Totaal .	247,440

In 1850

	Getal geborenen.	Derhalve 1 op	Getal overledenen.	Derhalve 1 op
	2077	29 à 30	1313	46 à 47
	6229	29 à 30	3065	60 à 61
Totaal	8306	29 à 30	4378	56 à 57

Hieruit zal kunnen blijken, dat het getal geborenen dat der overledenen in de steden met 764
ten platten lande met 3164
gezamentlijk met . . . . 3928, is te boven gegaan, en de geheele bevolking daardoor binnen één jaar met 1 op de 63 is vermeerderd; — dat het cijfer der geborenen in eene bijkans gelijke verhouding staat tot de bevolking in de steden en in de grietenijen, doch dat der overledenen belangrijk ongunstiger is voor de eersten dan voor de laatsten.

9) *Koepokinenting.* Ingevolge staat zijn in 1850 gevaccineerd 3941 personen, waarvan 1592 gratis en 2349 tegen belooning.

Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Leeuwarden.

Ter voldoening aan het bepaalde bij art. 39 van Z. M. Besluit van 31 Mei 1818 (Staatsblad n°. 25), hebben wij de eer bij deze verslag te geven van den staat en de verrigtingen onzer Commissie over het afgeloopen jaar 1850, daarbij lettende op de volgende punten.

I. *Veranderingen in het personeel der Commissie.* Geene.

II. » » » » *onderscheidene Geneeskundigen.* Geene.

III. *Visitatie der winkels van de Apothekers en van den Droogist.* Gunstig was in het algemeen onze bevinding bij de gehoudene winkel-visitatie. Op eene enkele uitzondering na, werden al de winkels in voldoenden staat aangetroffen; meer speciaal werd in de rapporten deswege uitgebragt, die staat vermeld.

IV. *Koepokinenting.* De veranderde inrigting, die er ten aanzien van het inzenden van rapporten, betreffende deze aangelegenheid door de geneesheeren, sedert de uitvaardiging van Z. M. Besluit van den 29 Febr. 1848 (Staatsbl. n°. 6), heeft plaats gevonden, blijkt voortdurend ongunstig in te werken op de mededeeling hunnerzijds van de noodige bescheiden ten dezen. Vroeger, toen die rapporten regtstreeks aan onze Commissie moesten worden ingezonden, kwamen zij geregeld en van al de geneesheeren in, en

konden wij een vrij volledig overzigt omtrent het aantal gevaccineerden oefenen. Thans kwam er niet een eenig rapport, door tusschenkomst van het Bestuur, tot ons, waardoor wij ons buiten staat gesteld zien, deswege eenige opgaaf te doen. Eenige geneesheeren zonden hunne rapporten regtstreeks aan ons, ordershalve meenden wij die te moeten terugzenden, onder verwijzing naar art. 5 van bovengenoemd besluit. Het bleek ons niet, dat zij naar deze onze aanwijzing zich gedroegen.

Er werden 18 gevallen van natuurlijke pokken ter onzer kennis gebragt.

V. *Geheerscht hebbende ziekten.* Over het algemeen was de gezondheidstoestand der ingezetenen alhier gedurende dit jaar zeer gunstig te noemen. In de maand Augustus echter vertoonden zich eenige gevallen van *Typhus*, waardoor vooral in ééne buurt, de *Oude Galileën* alhier, onderscheidene gezinnen werden aangetast, in welker mededeeling door besmetting, bij verschillende huisgezinnen op het Vliet zich in het oogloopend liet aanwijzen. — In het begin was de ziekte vrij hevig en vorderde zij eenige slagtoffers, later was zij meer goedaardig; met de maand September hield zij geheel op.

In het laatst der maand October deed zich een eerst ziektegeval op van *Natuurlijke pokken*, in het gezin van eenen schipper, die met zijn schip herwaarts was gekomen van *Dragten*, waar toenmaals de kinderziekte voorkwam, en hij bij eenen patient, aan deze ziekte lijdende, had gewaakt. Achtervolgelijk werden een vijftal leden van dat gezin aangetast, en vertoonde zich de ziekte ook elders. Meestal waren de lijders niet gevaccineerd.

Ook hebben zich eenige weinige gevallen van *Roodvonk* (scarlatina) voorgedaan.

Beide ziekten hadden een zeer gunstig verloop.

Het getal overledenen bedroeg 552, zijnde 212 minder dan in het vorige jaar, — dat der geborenen beliep 796.

VI. *Moeijelijke tegennatuurlijke en instrumentale verlossingen.* Omtrent dit onderwerp kwamen er geenerlei berigten tot ons.

VII. *Correspondentie met het plaatselijk bestuur.* Bij extract uit het register der notulen van heeren Burgemeester en Wethouders, dd. 28 Dec. 1849, no. $^{5}/_{36}$, ontvingen wij berigt van de vaststelling der tax van geneesmiddelen voor behoeftigen.

Gelijk extract dd. 9 Januarij 1850, no. $^{2}/_{36}$, strekte om ons kennis te geven van de vernieuwde benoeming van den WelEd. Zeer Gel. Heer Med. Doct. J. VAN DER PLAATS tot President der provinciale Commissie van Geneesk. onderzoek en toevoorzigt.

Bij brief van den 27. Maart 1850, n°. 143, gaven wij aan Heeren Burgemeester en Wethouders kennis, dat het onderzoek der apotheek van den Heer . . . . . ons dien winkel bij vernieuwing in zoo voldoenden staat had doen aantreffen, dat wij geene

zwarigheid vonden, dat de aan dezen, aanvankelijk slechts voor drie maanden, opgedragene levering van geneesmiddelen ten behoeve der armen, ook voor het verdere des jaars aan hem opgedragen bleef; — waarop wij bij extract uit het register der notulen van gelijke dagteekening berigt ontvingen, dat conform ons voorstel was gehandeld.

Bij brief van 1 November n°. 145, deelden wij aan Hun Ed. Achtb. het ontstaan der kinderziekte hier ter stede mede en droegen maatregelen voor, die wij ter verhoeding van meerdere verspreiding nuttig achtten, gelijk wij al verder, naar gelang vernieuwde gevallen dier ziekte door de Geneesheeren ter onzer kennis werden gebragt, daarvan onmiddelijk mededeeling deden aan Hun Ed. Achtb. ter hunner informatie.

Onder dagteekening van den 16 Nov. 1850 gaven wij hun berigt dat zich ook *Roodvonk* (Scarlatina) alhier had geopenbaard, en wel op de Fransche Kostschool voor jonge jufvrouwen, terwijl wij bij brief van 27 Nov. n°. 150, op daartoe ontvangene mondelinge uitnoodiging, Hun Ed. Achtb. dienden van consideratiën en advies, betrekkelijk de vraag: »Wanneer en onder welke voorzorgen de lessen aan bedoeld schoolgebouw zouden kunnen worden hervat met eenige gerustheid, dat zulks geene aanleiding tot verdere uitbreiding der ziekte zou geven?" — daarbij eenige maatregelen voordragende, aan welke dan ook door het Bestuur, onder ons toezigt, werd gevolg gegeven.

Bij extract uit de notulen dd. 18 December uitgenoodigd, om te dienen van berigt omtrent de door ons noodzakelijk geachte wijzigingen in de taux voor behoeftigen, werden door ons, bij brief van 30 December, n°. 154, onderscheidene toevoegsels tot die taux voorgedragen.

VIII. *Correspondentie met de Provinciale Commissie van Geneesk. Onderzoek en Toevoorzigt.* Deze bepaalde zich tot het ontvangen bij brief van 2 Mei, n°. 965, van de mededeeling eener aanschrijving van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken, nopens de wijze, waarop, bij het ontstaan eener heerschende ziekte, tusschen de Officieren van Gezondheid en de Provinciale en Plaatselijke Geneeskundige Commissien wederkeerig mededeeling des betreffende zal behooren te geschieden, en tot het verzenden aan den heer President dier Commissie van een berigt, onder dagteekening van den 17 November n°. 147, nopens de hier ter stede voorgekomen ziektegevallen van natuurlijke Pokken en Roodvonk.

IX. *Klagten.* Door een der Geneesheeren hier ter stede werd, bij brief van den 8 Nov. 1850, aan onze Commissie kennis gegeven van een hem voorgekomen ziektegeval, waarbij zekere H. FONTEIN, gaardeniersknecht alhier, zich aan de uitoefening van ongeoorloofde geneeskundige praktijk zou hebben schuldig gemaakt. Wij hebben ons gehaast, des betreffende het vereischte onderzoek in

loco in het werk te stellen, en tot dat einde twee leden uit ons midden gecommitteerd, door welke in vereeniging met den Heer Commissaris van politie, proces-verbaal van dit feit is opgemaakt, hebbende zich gemelde heer Commissaris belast de verdere vervolging dier zaak bij de bevoegde regtsmagt te bevorderen. — Naar wij vernemen, had die vervolging eene veroordeeling van genoemden persoon ten gevolge.

Plaatselijke Geneeskundige Commissie van Franeker.

I. In het personeel der Commissie heeft geene verandering plaats gehad.

II. Als praktiserend Geneesheer heeft zich hier geëtablisseerd de heer J. Buwalda, als Med. Doct. gepromoveerd te Groningen.

III. De winkels der Apothekers hier ter stede zijn steeds in een goeden staat; drie verdienen *zeer goed* genoemd te worden, terwijl op drie geene bijzondere nadeelige aanmerkingen waren te maken.

IV. De gezondheidstoestand der ingezetenen is dit jaar doorgaande zeer gunstig geweest. Het getal zieken was bijzonder gering; de voorkomende ziekten over het geheel waren goedaardig.

Het getal der levend geborenen was 210 (daaronder [?] zijn 6 doodgeborenen aangegeven).
dat der overledenen 117
zoodat de bevolking is toegenomen met 93.

V. Volgens ingekomen opgaven zijn gevaccineerd:

4	gratis	0	tegen belooning
43	»	18	» »
22	»	0	» »
101	»	70	» »
170	»	88	» »

Totaal 258.

VI. Van moeijelijke verlossingen of andere buitengewone toevallen zijn geene berigten ontvangen.

Opgemaakt 13 Maart 1851.

Plaatselijke Geneeskundige Commissie van Sneek.

Ter voldoening aan art. 39 van het Koninklijk besluit van den 31 Mei 1818, no. 25, heeft de Plaatselijke Geneeskundige Commissie alhier de eer ter uwer kennis te brengen:

Dat bij haar is ingekomen eene missive van het Edel Achtbaar Bestuur dezer stad, dd. 20 Januarij 1851, n°. 76, onder geleide eener verklaring van den Heer . . . . Med. Doct. alhier, dat door Z. Ed. in den loop van het jaar 1850 te zamen 78 vaccinatiën zijn verrigt, waarvan 52 als vaccinateur, 1 gratis, en de overige tegen belooning, terwijl Hun Edel. Achtb. verder berigten, dat geen der overige geneesheeren alhier eenig rapport heeft ingezonden, bedoeld bij art. 5 van Z. M. besluit van den 29. Feb. 1848 (Staatsbl. n°. 6).

In het geneeskundig personeel is over den jare 1850 eenige vermeerdering ontstaan, waarvan evenwel bij ons geene officiële kennisgeving ontvangen is, dewijl de geneeskundigen, welke zich hier vestigen, hunne diploma's aan het Stedelijk Bestuur inzenden, hetwelk, naar de Commissie vertrouwt, wel niet in gebreke zal blijven daarvan aan Uwe Commissie de vereischte mededeelingen te doen.

Bij de alhier gevestigde apothekers, waarvan het personeel gelijk is gebleven, en bestaat uit de Heeren K. Eekma, A. P. Bloemen, de Wed. H. Jorritsma, J. Bisselada, J. Feitsma Joho, C. F. Lantinga, C. J. Brunings, L. Meyer en P. van der Feer, Jz., zijn ten zijnen tijde de gewone winkelvisitatiën verrigt, met dien uitslag, dat derzelver winkels in zeer goeden staat zijn bevonden, zijnde alleen bij een op de *Extract. Cicutae, Extract. Aconit.* en *Ammon. Liquida*, bij een ander op *Castoreum* en *Kermes minerale*, bij nog een ander op de *Lapis infernal.* en bij een vierde op *Moschus, Empl. Gummos.* en *Empl. Hydrargyri* eenige aanmerking gevallen, terwijl bij de laatstgenoemde *Extract. Cort. peruv. f.* en *Chlorine* niet voorhanden waren.

Omtrent het onwettig uitoefenen van eenigen tak der Geneeskunde zijn er bij de Commissie geene nieuwe aanklagten ingekomen. Ofschoon G. Bylema, waarvan in haar rapport over 1849 reeds is melding gemaakt, blijft continueren in het behandelen van oogziekten, zonder dat men bij magte is zulks te verhinderen, dewijl de bij den Regter te dier zake ingezonden aanklagt tot dus verre zonder gevolg is gebleven.

De gezondheidstoestand van de ingezetenen dezer stad was over 1850 bij uitstek gunstig, en geeft alzoo geene aanleiding om deswege in bijzonderheden te treden.

Eindelijk zij nog ter uwer kennis gebragt dat de Heer J. Eerdmans door den raad dezer stad, bij resolutie van den 7. Aug. 1850 n°. 7 op deszelfs verzoek eervol ontslagen is van de betrekking als voorzitter onzer Commissie, en door gezegden raad, bij besluit van dezelfde dagteekening, in deszelfs plaats als zoodanig is benoemd den Heer S. J. Galama.

Plaatselijke Commissie te Harlingen.

De Plaatselijke Commissie heeft de eer UWEd. de jaarlijksche Staten toe te zenden. Terwijl zij met genoegen berigten kan, dat gedurende het jaar 1850 onder de ingezetenen dezer plaats eene vrij algemeene gezondheid heeft bestaan, immers geene epidemie heeft zich vertoond.

De Med. Doct. W. A. T. Warren is van hier vertrokken met der woon naar *Helmond.*

De Heelmeester J. H. Ansingh, van Grouw, heeft zich hier alzoo gevestigd, en de Med. Doct. H. G. H. Groenewegen is almede hier gekomen, en heeft zich als Geneesheer aangemeld.

Staat der Verlossingen:

Door	40
»	12
»	7
» Vroedvr. M. v. d. Weij . . .	69
» » D. S. v. Kammen. . .	95
Totaal	223

Staat der Vaccinatiën:

Door	48
»	142
Totaal	190

Plaatselijke Commissie te Dockum.

De Plaatselijke Commissie heeft de eer te rapporteren, dat zij de jaarlijksche winkelvisitatie heeft verrigt den 27 Julij ll. en bevonden, dat de Apotheken allen waren in eenen *goeden staat.*

Dat er door Heeren Medici alhier, gedurende het jaar 1850 volgens aangifte zijn gevaccineerd als volgt,

gratis 8, belooning 12
» 0 » 11, en 4 patienten, lijdende aan natuurlijke kinderpokken behandeld.

gratis 12 belooning 13
» 0 » 19
» 0 » 9

Dat bij den heer Jac. M. Swartte v. Loon als apothekersleerling is ingeschreven Frederik Boekhoudt, oud 16 jaren.

Dat onze Commissie anno passato met het Stedelijk Bestuur alhier

doelmatige maatregelen heeft genomen, om bij het eventueel wederverschijnen der Cholera te kunnen dienen.

Dat onze Commissie op de Concept-prijsbepaling van geneesmiddelen, ten behoeve der onderscheidene armenadministratiën in deze provincie, haar door het Ed. Achtb. Bestuur dezer stad toegezonden, met verzoek, om daarop wel te willen dienen van berigt, consideratiën en advies, per apostille van 24 October jl. hare meening desaangaande aan het Stedelijk Bestuur alhier heeft toegezonden.

Geene zaken, onze Commissie betreffende, verder hebbende te melden, zoo eindigt zij haar verslag.

VIII.

PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT VAN OVERIJSSEL.

De provinciale geneeskundige Commissie van Overijssel, residerende te Zwolle, voldoende aan art. 8 van het reglement op het geneeskundig onderzoek en toevoorzigt, vervat in het Kon. besluit van 31 Mei 1818 (Staatsbl. n°. 25), heeft de eer, aan Uwe Exc. in te zenden een algemeen verslag van hare werkzaamheden over het jaar 1850 en van al hetgeen betrekkelijk het geneeskundig toevoorzigt in dat jaar belangrijks is voorgevallen, zullende zij daarin hare gewone volgorde in acht nemen en beginnen met:

A. *Prov. Geneeskundige Commissie.*

Het personeel der Prov. Geneesk. Commissie heeft in het afgeloopene jaar geene verandering ondergaan.

B. *Plaatselijke Commissiën van Geneesk. toevoorzigt.*

In het personeel der plaatselijke geneesk. Commissiën van *Zwolle*, *Deventer* en *Kampen* hebben sedert het vaststellen van de lijst der geneeskunstoefenaren voor 1850, geene mutatiën plaats gehad.

Met betrekking tot het personeel der plaatselijke geneesk. Commissie te *Deventer* refereert de Commissie zich tot hetgeen zij in haar verslag van het vorig jaar heeft medegedeeld, daar hieromtrent nog geene verandering of verbetering hoegenaamd heeft plaats gehad.

C. *Afgelegde Examina en geviseerde Diploma's.*

De Commissie heeft de eer hierbij aan Uwe Exc. over te leggen twee staten, bevattende:

aa. Afgelegde Examina.
bb. Geviseerde diploma's.

Er zijn 11 examina gehouden, waarbij 8 candidaten voldoende

en 2 onvoldoende blijken van bekwaamheid hebben gegeven. De 2 afgewezenen hebben zich in 1850 weder laten herexamineren, daarvan is een toen aangenomen. Van de toegelatenen zijn 2 apothekers, 1 plattelands-heelmeester, 2 vroedmeesters, 3 vroedvrouwen; de tweemaal afgewezene (reeds vroeger ook tweemaal afgewezen) was een candidaat plattelands-heelmeester. — 7 diplomata zijn geviseerd; 3 van medicinæ doctores, 3 van art. obst. doctores en 1 van eenen apotheker.

Met betrekking tot de gehoudene examina acht de Commissie zich verpligt Uwe Exc. te doen opmerken, dat zij bijzonder tevreden was met de bewijzen van bekwaamheid van den als apotheker geexamineerden heer E. LAMPE, die te *Deventer* heeft gestudeerd. Maar terwijl zij zich verheugt, dat er in deze provincie sedert eenige jaren goede gelegenheid voor de opleiding van apothekers is, waarvan de uitkomsten der examina sedert 1848 aan de Commissie de bewijzen geleverd hebben, moet het privaat onderwijs, dat hier en daar door enkele kunstoefenaars gegeven wordt, vooral tot vorming van plattelands heel- en vroedmeesters en vroedvrouwen, als hoogst middelmatig geacht worden.

De in dit jaar door de Commissie in de respective vakken aangenomenen hebben alle, met uitzondering van den heer LAMPE (die nog geene standplaats gekozen heeft), zich in deze provincie gevestigd, en wel in die plaatsen, waar ze vóór het afgelegd examen hun domicilie hadden. Daarvan is reeds een, de heer MÜLLER, plattelands heel- en vroedmeester te *Oldemarkt*, overleden.

Het getal kunstoefenaren is derhalve in deze provincie door de nieuw toegelatenen vermeerderd met 3 vroedvrouwen, te *Borne*, *Goor* en *Wijhe;* 1 vroedmeester te *Almelo* en 1 apotheker reeds elders geëxamineerd en toegelaten te *Zwolle*, waar hij als Provisor fungeert.

Van bij de academiën gepromoveerden, hebben zich dit jaar in de provincie gevestigd (zie Tabel der geviseerde diploma's) 3 Med. doctores en wel op drie verschillende plaatsen; te *Almelo*, *Deventer* en *Steenwijk*, 3 artis obstr. Doctores te *Deventer*, *Raalte* en *Vriesenveen*. Buitendien heeft de Commissie de voorloopige vestiging van een' plattelands heel- en vroedmeester uit eene andere provincie (*Gelderland*) toegelaten, namelijk die van den heer M. FRANK (van *Elburg*), op het eiland *Schokland;* daar de plattelands heel- en vroedmeester MEIJER, die in 1836 door het provinciaal Gouvernement op gemeld eiland was aangesteld, sedert 1 November te *Genemuiden* zich heeft gevestigd, en de gemelde betrekking door Gedeputeerde Staten in October jl. aan den heer FRANK provisioneel tot Julij 1851 is opgedragen.

D. *Personeel der Geneeskunstoefenaren.*

De mortaliteit was onder de geneeskunstoefenaren dit jaar in deze provincie zeer gering; behalve den bovengenoemden heer

MÜLLER te *Oldemarkt*, zijn nog overleden de heeren C. W. EEKHOUT, Med. Doctor en Vroedm. te *Zwolle* en A. L. REINDERS, Apotheker te *Steenwijk*. De Apotheek van dezen laatstgenoemde wordt door den vader van den overledene, den heer A. REINDERS, voortgezet, die in 1816 geadmitteerd, in 1842 het vak van artsenijmenger had nedergelegd. Een geneeskunstoefenaar, de heer O. VAN SETTEN, Plattenlands Heel- en Vroedmeester te *Wanneperveen*, heeft zijne betrekking nedergelegd.

De provincie is derhalve vermeerderd met:

3 Med. Doctoren.
3 Art. obstr. Doctoren.
2 Plattelands Heelmeesters.
1 Stedelijk Vroedmeester.
1 Plattelands Vroedmeester.
3 Vroedvrouwen.
1 Apotheker.

Verminderd met:

1 Med. Doctor en Vroedmeester.
2 Plattelands Heelmeesters en Vroedmeesters.
1 Apotheker.

Het getal der Geneeskunstoefenaren was op primo Januarij 1851 als volgt:

9 Med. Doctores.
32 Med. et art. obstr. Doctores.
5 Med. Doctores en Vroedmeesters.
9 Med. Chir. et art. obstr. Doctores.
1 Med. et art. obstr. Dr. en Heelmeester voor de Stad.
5 Med. art. obstr. Doctores en Plattelands Heelmeesters.
4 Heelmeesters.
8 Heel- en Vroedmeesters.
4 Heelmeesters, Plattelands Heel- en Vroedmeesters.
3 Plattelands Heelmeesters.
24 Plattelands Heel- en Vroedmeesters.
46 Apothekers (waaronder één eene Apotheek waarnemende provisor).
10 Droogisten.
45 Vroedvrouwen.
8 Tandmeesters.

E. *Geneeskundig Toevoorzigt.*

De schandalen, die door de kwakzalvers van verschillenden stempel, sedert onheugelijke tijden, in deze provincie bedreven worden, duren steeds voort, zonder dat de Commissie in staat is dit te kunnen verhinderen: zij kan slechts in hare verslagen telken jare er op terugkomen en bij Uwe Excellentie er op aandringen, dat er toch eindelijk door wettelijke en *voor goede uitoefening*

vatbare bepalingen aan deze schroomelijke misbruiken paal en perk gesteld worde.

Vraagt men, hoe het komt dat in bijna geen beschaafd land van Europa de gezondheid der ingezetenen meer ten prooi wordt gesteld aan lage hebzucht van kwakzalvers dan hier te lande, zoo zal men daarop wel gerustelijk mogen antwoorden, dat nergens de kwakzalverij de handen zoo vrij heeft, ja! dat ze nergens zoo veel ondersteuning bij de bevolking van de verschillende standen, vooral bij die van den eersten stand vindt, als hier.

Indien Uwe Excellentie de archieven voor de Geneeskundige zaken in Uw, Departement laat nazien, zal U. Exc. o. a. vinden, dat de zoogenaamde wonder-Doctor voor de oogen te *Zwolle*, waarvan de Commissie in hare voorgaande verslagen melding gemaakt heeft, door de eerste autoriteiten van deze provincie bescherming vond tegen de bemoeijingen der Commissie, om deze kwakzalverij tegen te gaan.

Het is hier en daar alsof dikwerf personen van de aanzienlijkste en beschaafdste standen der maatschappij er op uit zijn, om het volk den weg tot de kwakzalvers te openen en hetzelve daarop te begeleiden.

Het meest betreurenswaardige daarbij is, dat de oorzaak van dit onwederlegbare feit niet alleen aan de onwetendheid en bekrompene denkbeelden — (en ook aan onedele drijfveren) — van deze personen mag toegeschreven worden, maar ook, voor een groot gedeelte, aan de mindere bekwaamheid van een deel van het geneeskundig publiek. De wering van de kwakzalverij berust derhalve niet alleen op goede wettelijke en uitvoerbare policiemaatregelen, maar ook op een verbeterd onderwijs in alle takken der geneeskunde.

Doch aan nog andere wettelijke bepalingen heeft de Staat behoefte, n. l. aan die welke voor de goede zeden der geneeskunstoefenaren zorg dragen. Het is zeer bedroevend te moeten vermelden, dat het gedrag van sommige kunstoefenaren hier en daar, vooral ten platten lande veel te wenschen overlaat. Het misbruik maken van sterken drank behoort zeker tot de meest verachtelijke ondeugden en is in elke betrekking hoogst verderfelijk, maar het sticht toch wel nimmer meer kwaad dan indien geneeskunstoefenaren zich daaraan schuldig maken! En toch kent de Commissie in deze provincie eenige gemeenten, waarin de respectieve geneeskundigen zich zeer in het gebruik van sterken drank te buiten gaan, zoo zelfs dat nu en dan bij hare verschillende winkelvisitatien geneeskunstoefenaren in eenen beschonken toestand aangetroffen werden!

Het is voor haar vernederend dit te moeten aanzien, zonder dat er wettelijke bepalingen zijn om zoodanige personen te straffen.

Onlangs heeft het gemeente-bestuur van het ambt *Almelo*, de gemeente-vroedvrouw wegens het misbruik maken van sterken drank

ontslagen en bij de kennisgeving daarvan aan de Commissie, werd de wensch geuit dat het doelmatig konde zijn, het diploma dezer Vroedvrouw in te trekken; — maar is de Commissie wettelijk geregtigd dit te doen? — Zij gelooft dit niet.

Wat de maatschappelijke positie van de geneeskunstoefenaren in deze provincie betreft, zoo mag zij over het algemeen, — met uitzondering van die der Heelmeesters in de steden die niet als med. doctoren gepromoveerd zijn, en die der Apothekers, — als tamelijk voldoende beschouwd worden. Het allergrootste gedeelte kan gezegd worden bij de door hen uitgeoefende respective vakken, naar den stand, die ze in de Maatschappij bekleeden, toereikend bestaan te vinden; met betrekking tot de Heelmeesters in de Steden en de Apothekers kan dit geenszins gezegd worden. De oorzaak daarvan ligt, wat de Heelmeesters betreft, in de wet van 27 Maart 1838, volgens welke alle drie vakken, n.l. de Genees- Heel- en Verloskunde door één persoon, in de respective vakken gepromoveerd, kunnen worden uitgeoefend.

De Commissie is ver verwijderd de goede strekking van deze wetsbepaling niet te beamen; — integendeel zij zoude nog verder willen gaan, daar zij het geheel eens is met diegenen, welke het verband tusschen de drie vakken als zoo naauw beschouwen, dat dezelve nimmer bij het vormen van Geneeskundigen dienen gescheiden te worden, en men het examen voor alle drie vakken verpligtend moest maken; zij betreurt slechts de wijze op welke enkele Chirurgiæ Doctores in deze provincie van dit regt, dat de wet hun toekent, gebruik maken. Zij bedienen zich daarvan namelijk niet alleen als een middel om de verkregene Chirurgische kennis practisch ten dienste te maken van hunne eigene patiënten, en daarmede, waar het vereischt wordt, die van hunne Collega's in belangrijke gevallen bij te staan; maar zij bedienen zich daarvan ook om de zoogenaamde kleine chirurgie zoowel bij eigene zieken uit te oefenen als ook bij die van andere geneeskundigen, — van welke zij dus de handlanger zijn in het doen van aderlatingen, zetten van koppen en bloedzuigers, verbinden van fontenellen, trekken van tanden, appliceren van lavementen enz., — verrigtingen die weleer aan baardscheerders waren overgelaten, en later door de heelmeesters grootendeels werden verrigt, welke laatste, hoe wetenschappelijk ook gevormd, zich daaraan niet konden onttrekken, wijl het een groot gedeelte van hun bestaan uitmaakte. Dit bestaan wordt hun thans ontrukt door gepromoveerde Medicinae en Chirurgiae Doctores, ofschoon deze door eene aan hunnen stand meer waardige praktijk een bestaan kunnen vinden en ook wezenlijk hebben.

Daarbij komt nog dat zeer vele ingezetenen, die vroeger eenen Heelmeester hadden, om de kleine Chirurgie waar te nemen, thans op het voorbeeld, dat zij voor zich hebben, dat Chirurgiae Doctores dezelve bij alle hunne patienten uitoefenen, zoodanige uitoefening

ook verlangen van hunnen huisdoctor, of deze al of niet in de heelkunde gepromoveerd zij! — En deze laatste is ook wel dikwerf genoodzaakt aan dit verlangen gehoor te geven, wil hij zijne patienten niet verliezen, daar zijne praktijk bij sommige standen reeds op de waagschaal gesteld wordt, als een Chirurgiae Doctor geroepen is om de door hem voorgeschrevene kleine heelkundige verrigtingen te doen.

De positie van de Heelmeesters in de steden is derhalve zeer ongelukkig. Vooral zijn diegenen zeer te beklagen, die vóór 1838 zijn geëxamineerd, toen de wet van 1818 in haar geheel nog in vigeur was, volgens welke de uitoefening der heelkunde in alle hare vertakkingen aan hen alleen was opgedragen, en slechts in bijzondere gevallen de hulp van Chirurgiae Doctores als consulenten konde worden ingeroepen. Voegt men daarbij, dat ook de uitoefening der vroedkunde grootendeels in handen van de Art. obstr. Doctores is, terwijl er buitendien verscheidene Heelmeesters niet als vroedkundigen zijn geadmitteerd, dan zal men begrijpen, hoe ongelukkig deze menschen zijn.

Oppervlakkig beschouwd schijnt deze stand van zaken eerder voor- dan nadeelig voor de ingezetenen te zijn, doch daartegen over staat één ander wezenlijk kwaad, namelijk dat de Heelmeesters, waar de gelegenheid zich hier en daar aanbiedt, zonder daartoe bevoegd te zijn, de inwendige praktijk uitoefenen.

Wat het getal der Apothekers betreft, zoo kan men gerustelijk aannemen, dat dit in de steden drie malen grooter is, dan de behoefte der ingezetenen vereischt, en dat zij ten plattten lande bijna geheel kunnen gemist worden, wijl dáár, op weinige uitzonderingen na, de geneeskundigen zelve eenen artsenijwinkel hebben. Het nadeel, dat daardoor ontstaat, treft de geheele Maatschappij. Het bestaat namelijk daarin, dat dikwerf geene contrôle op de geneesmiddelen kan gehouden worden; dat er veelal een te hooge prijs voor betaald moet worden en eindelijk dat vele Apothekers, zoo als de Commissie reeds in haar vorig Rapport aangemerkt heeft, zich met het uitoefenen der praktijk bemoeijen.

Het zal wel niet noodig zijn te betoogen, dat de jaarlijksche winkelvisitatien, hoe naauwgezet ze ook mogen zijn ingesteld, geenen waarborg hoegenaamd geven voor de in allen opzigte goede bereiding en de levering der door den geneesheer voorgeschrevene geneesmiddelen; — dat men veel, ja! bijna alles wat dit betreft moet laten aankomen op het geweten van den Apotheker, behoeft geen betoog; maar de staatsinstellingen dienen ook zoo te zijn, dat dit geweten niet onophoudelijk op eene harde proef gesteld wordt; — en dit is echter het geval met deze kunstoefenaren; men kan bijna met zekerheid aannemen, dat ze in den regel hun bestaan langs den gewonen weg niet kunnen hebben, en dit is reeds genoeg gezegd, om niet te veronderstellen, dat ook

in deze provincie kan geschieden (ofschoon de Commissie geene bepaalde daadzaken daarvan kent), hetgeen men weet dat elders heeft plaats gevonden, namelijk: dat noch de dosis noch het geneesmiddel altijd zoo wordt geleverd, als het recept voorschrijft. Bedenkt men, dat er zoo vele Apothekers zijn, van welke men bepaaldelijk weet, dat ze, alwaar de gelegenheid zich aanbiedt, zoowel de inwendige als uitwendige praktijk uitoefenen, en ook vermeenen dit te kunnen doen, en dat ze, om zich het aanzien van kunde en bevoegdheid te geven, de voorschriften van geneesheeren beoordeelen, dan mag men wel met regt dikwerf aan de stipte nakoming van het voorgeschrevene twijfelen, vooral als de daarin voorkomende medicamenten door derzelver kostbaarheid of doses duur zijn.

Wat overigens den prijs der medicamenten betreft, dien de Apothekers zich laten betalen, zoo kan men daarvan geenen bepaalden regel geven. Nu en dan tot concurrentie opgewekt, vooral in gevallen, waar men deze kan laten uitkomen, worden de geneesmiddelen voor een betrekkelijk te geringen prijs verkocht, terwijl meestal, waar men geene contrôle van de zijde des verbruikers heeft te duchten (en dit behoort tot den regel), de geneesmiddelen veel te duur zijn.

Ten platten lande moeten de Apothekers veelal andere aan hunnen stand geheel vreemde vakken uitoefenen om een bestaan te vinden, en in de steden begint dit ook reeds zoo; ja hier en daar is de Apotheker gedeeltelijk artsenijbereider, gedeeltelijk winkelier, enz.

De Commissie heeft het niet ondienstig geacht het bovenstaande betreffende het personeel der geneeskunstoefenaren in de provincie Overijssel, aan Uwe Exc. mede te deelen; in de veronderstelling dat een en ander bij de op handen zijnde regeling der geneeskundige zaken door Uwe Exc. in overweging kan genomen worden.

F. Epidemische ziekten.

De gezondheidstoestand was in het afgeloopen jaar in deze provincie zeer gunstig, en de regel, dat eene hevige epidemische ziekte, (zoo als de Cholera) gewoonlijk door eenen bijzonder gewenschten gezondheidstoestand opgevolgd wordt, heeft zich hier bevestigd. Van typhus- en febris intermittens-epidemiën, die in deze provincie nog al van tijd tot tijd voorkomen en in de voorgaande jaren geheerscht hebben, heeft de Commissie niets vernomen; slechts sporadisch hebben deze ziekten zich hier en daar vertoond.

Daarentegen hebben te *Kampen* en omstreken alsmede te *Denekamp* de Variolae in eenen ernstigen graad geheerscht, en hebben zich daarvan ook eenige gevallen te *Vollenhove*, *Zwartsluis* en *Almelo* voorgedaan. Het gezamenlijk getal bedroeg 355, genezen 321 zonder gebreken, overleden 23: — daarvan waren te *Kampen* (alwaar de ziekte in de maanden April, Mei, Junij, Julij en Augustus

geheerscht heeft) aangetast 329 en overleden 21; te *Wilsum* en *IJsselmuiden*, aan *Kampen* grenzende, 7, overleden 1; te *Denekamp* 12; overleden 1; — te *Vollenhove* zijn 2, te *Zwartsluis* 3, en te *Almelo* 2 aangetast, die allen zijn genezen.

De voornaamste oorzaken van dit verspreiden der ziekte beschouwt de Commissie gelegen te zijn 1°. in de hinderpalen die aan de uitoefening der inënting in den weg gelegd worden, vooral door het vooroordeel van vele, ingezetenen daartegen; 2°. in de weinige naauwgezetheid, waarmede de verordeningen nageleefd worden, welke verbieden niet gevaccineerde kinderen op de scholen toe te laten (art. 2 en 3 van het besluit van den Gouverneur van Overijssel dd. 25 Junij 1834). Dit is aan de commissie vooral gebleken uit een berigt van de stedelijke Geneeskundige Commissie, van de Schoolcommissie en de Regering van *Kampen* over deze zaak uitgelokt, door een schrijven der Commissie aan gemeld plaatselijk Geneesknndig bestuur de dato 15 October 1850 en aan den Commissaris des Konings dd. 1. Nov. 1850. De Stedelijke Geneeskundige Commissie had namelijk aan de Commissie medegedeeld, dat de vaccinatie door zeer vele ouders wordt tegengewerkt, en uit eene missive van de Schoolcommissie aan den Commissaris des Konings, (die in handen van de Commissie gesteld is) blijkt het, dat de niet gevaccineerde kinderen op de scholen toegelaten worden; wijl, zoo als de Schoolcommissie zich uitdrukt, »de vaccinatie niet altijd wegens gebrek aan stof kan plaats grijpen," en men dit verzuim derhalve niet altijd aan de ouders kan wijten! — alsof de ouders, (indien er ook nu en dan gebrek aan vaccine is) van af eenige maanden na de geboorte tot dat de kinderen voor den schoolgang rijp zijn, niet genoegzaam in de gelegenheid zouden zijn, de kinderen te laten inënten. Inmiddels is het der Commissie aangenaam, Uwe Exc. te kunnen mededeelen, dat gemelde Schoolcommissie, op de boven medegedeelde consideratie oplettend gemaakt, besloten heeft er voor te zorgen, dat voortaan geene andere dan gevaccineerde kinderen op de school zullen worden toegelaten.

De zaak wegens de vordering van den heer G. W. v. Riemsdijk, med. et art. obstr. Doctor te *Hardenbergh*, wegens het behandelen der armen tijdens de epidemie te *Gramsbergen* in 1848, waarvan de Commissie in hare verslagen van 1849 en 1850 heeft melding gemaakt, is eindelijk geschikt, hebbende ZWEZG. uit de kas der provincie erlangd *f* 150 en van het Gemeentebestuur te *Gramsbergen* *f* 50.

G. *Vaccine.*

Uit het hierboven medegedeelde zal Uwe Exc. hebben kunnen ontwaren, hoeveel er aan eene volledige vaccinatie ontbreekt. Het geheele jaar zijn gevaccineerd 3370. Ofschoon dit getal 487 meer bedraagt, dan het in 1849 gevaccineerde, toen het slechts 2883

bedroeg, is het desniettegenstaande *betrekkelijk* gering, wijl in 1849 wegens het heerschen der cholera de vaccinatiën van vele kinderen tot 1850 zijn uitgesteld. Men moet, wil men den staat der gedane vaccinatien van 1850 beoordeelen, dezelve vergelijken met vroegere jaren. Doch daarmede vergeleken, is het getal gevaccineerden in 1850 bepaaldelijk gering; want, daar vele in 1849 verzuimde vaccinatiën in 1850 zijn gedaan, moest het totaal van dit laatstgemelde jaar grooter zijn, dan dat van 1847 en 1848, en het tegendeel had plaats; in 1847 waren gevaccineerd 3740; in 1848 4367; in 1849 2883 (Cholera-jaar); in 1850 3370.

Ofschoon het moeijelijk is eene naauwkeurige statistiek op te maken, wijl de opgaven der geneeskundigen onvolledig zijn, is het toch eene bepaalde daadzaak, dat bij de al meer en meer toenemende, op onwetendheid en bijgeloof berustende vooringenomenheid tegen de vaccinatie, dezelve allengskens afneemt en dit op eene voor de Maatschappij hoogst gevaarlijke wijze zal blijven doen, indien geene maatregelen genomen worden om ze verpligtend te maken.

De Commissie stelt zich voor, dat het weren der niet gevaccineerden, niet alleen van de scholen, maar ook van alle door algemeene staatswetten vastgestelde maatschappelijke instellingen tot zoodanig doel zoude kunnen leiden. Dit heeft men in eenige andere landen zoo begrepen; aldaar kan niemand tot eenige Staatsbetrekking, van welken aard ook, komen, of in dezelve, om zoo te zeggen, ingelijfd worden, ja! zelfs in geen huwelijk treden, die geene bewijzen van goed gevaccineerd te zijn, kan produceren.

Deze maatregel is als eene indirecte quarantaine te beschouwen, en als zoodanig kan ze niet gezegd worden, de vrijheid der ingezetenen te bekorten. Wat de klagten van sommigen, zoo als van de schoolmeesters te *Kampen*, betreft, alsof er dikwerf geen voorraad van koepokstof voor het doen der vaccinatie zoude voorhanden zijn, deze zijn grootendeels ongegrond. In het voorjaar en in den zomer van het afgeloopene jaar, is de Commissie op weinige weken na altijd voorzien geweest van goede koepokstof en heeft zij dezelve van tijd tot tijd ontvangen (gelijk in de vorige jaren) van den heer Inspecteur voor de geneeskundige dienst der Land- en Zeemagt.

II. *Winkelvisitatie.*

[Den uitslag der winkel-visitatie werd in een bijgaanden staat medegedeeld.]

Staat der bij de Prov. Geneesk. Commissie van Overijssel geviseerde Diploma's in 1850.

Namen.	*Kwaliteit.*	*Plaats en tijd van Admissie.*	*Gekozen Standplaats.*
J.L.v.Haasbergen.	Apotheker.		*Zwolle.*
O. H. Swam.	Art.Obst.Doct.	*Gron.*, 24 April 1850.	*Vriezenveen,* was aldaar reeds als Med. Doct. gevestigd.
F. C. v. d. Ham.	Med. Doct.	*Gron.*, 30 Junij 1849.	*Almelo.*
C. R. J. Gieze.	Art.Obst.Doct.	*Gron.*, 24 Junij 1850.	*Raalte,* was aldaar reeds als Med. Doct.gevestigd.
A. N. F. Fabius.	Med. Doct.	*Gron.*, 12 Junij 1850.	*Steenwijk.*
J. A. v. Ketwich Verschuur.	dito	*Leiden,* 30 Sept. 1847.	*Deventer.*
Dezelfde	Art.Obst.Doct.	*Leiden,* 27 Junij 1848.	

Staat der Kinderziekte in 1850 in de Prov. Overijssel.

Getal dergenen welke hebben gelaboreerd:

Gemeenten.	*Overleden.*	*Genezen zonder gebreken.*	*Genezen met gebreken.*	*Totaal.*
Denekamp . . .	1	11	—	12
Kampen . . .	21	308	—	329
Vollenhove Ambt .	—	2	—	2
IJsselmuiden . .	—	1	—	1
Wilsum . . .	1	5	—	6
Stad Almelo . .	—	2	—	2
Zwartsluis. . .	—	3	—	3
Totaal	23	332	—	355

Plaatselijke Commissie van Geneesk. Toevoorzigt te Zwolle.

Ter voldoening aan art. 39 van het besluit van Z. M., van den 31 Mei 1818, heeft de plaatselijke Commissie van Geneesk. Toevoorzigt der stad Zwolle de eer, het navolgende verslag harer werkzaamheden over het jaar 1850 aan de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in te dienen.

Voor het jaar 1850 was de zamenstelling der Commissie als volgt: de heeren F. J. van der Ketten, Med. Dr. en Vroedmeester, President,
J. R. Meijeringh, Apotheker.
C. Leek van der Vegt, »
J. J. Kisch, Heelmeester.
G. A. Ramaer, Med. et art. obstr. Dr., Secretaris.
E. F. Schaepman » » » » »

Ten opzigte van het personeel der Geneeskundige faculteit heeft in het afgeloopen jaar de stad *Zwolle* en de plaatselijke Commissie het verlies te betreuren van den WelEd. Z. gel. Heer C. W. Eekhout, EJz., Med. Dr. en Vroedmeester. In 1820 benoemd tot Lid der plaatselijke Geneeskundige Commissie, vervulde ZEd. de betrekking van Secretaris van af 1821 tot 1826, aanvaardde toen de functie van President tot 1833, van welken tijd ZEd. op nieuw de betrekking van Secretaris op zich nam, totdat hij in December 1849, wegens aanhoudende ziekelijkheid, zich genoodzaakt zag, daarvan afstand te doen. Eene kwijnende borstziekte ondermijnde langzamerhand zijne krachten, waardoor hij in den laatsten tijd van zijn leven zich genoodzaakt zag, zijne talrijke lijders zijne hulp te ontzeggen. Groot was het algemeen vertrouwen in hem, daar ieder hem beschouwde als een kundig arts; groot was de algemeene deelneming in zijn langdurig lijden, en algemeen werd zijn dood betreurd.

Wegens de ontstane vacature is door de Edel Achtb. Raad dezer stad, op voordragt dezer Commissie, de Heer Schaepman, Med, et art. obstr. Dr., alhier, als lid dezer Commissie benoemd; van welke benoeming destijds aan UEd.Gestr. kennis is gegeven. Voor het overige hebben er geene mutatiën in het Geneesk. Personeel plaats gehad.

De bevolking der stad *Zwolle* bestond op den 1. Januarij 1850 uit 17710 inwoners. In 1850 geboren 604, overleden 374, meer geboren dan overleden 230, alzoo is de bevolking op 31 December 1850, 17940, niet in aanmerking nemende de aangekomene en vertrokkene personen.

Na gehoudene winkelvisitatie der Apothekers is gebleken, dat alle in een behoorlijken staat bevonden zijn, zoowel wat de exterieure zindelijkheid als de deugdelijkheid der medicamenten betreft.

De Commissie verheugt zich, melding te kunnen maken van de

voortdurende bloei van het Geneeskundig Badhuis alhier, van den Med. Dr. E. F. Schaepman, hetwelk zij hoopt, dat voortdurend tot nut van vele lijders moge strekken.

Ingevolge de bestaande besluiten, kan de Commissie geene melding maken van de verrigte koepokinënting in deze stad. Bij haar zijn in het afgeloopen jaar geene voorvallen van natuurlijke kinderpokken aangegeven.

In het afgeloopen jaar heeft de Commissie de Stedelijke Regering opmerkzaam gemaakt op de onzuiverheid der kleine Aa, loopende in de lengte door de stad, wier uitdampingen, vooral des zomers, bij laag water, eene onaangename reuk verspreiden, en de in haren omtrek wonende bevolking hinderlijk, ja schadelijk moeten zijn. Tijdens de cholera-epidemie van 1849 is gebleken, dat juist in hare nabijheid de meeste ziekte- en sterfgevallen plaats gehad hebben.—Vervolgens is de Ed.Achtb. Regering dezer stad verzocht, ten allen tijde een geschikt lokaal beschikbaar te hebben, om als ziekenhuis gebruikt te kunnen worden bij het onverhoopt uitbreken eener besmettelijke ziekte. — Verder is in de gepasseerde zomer als algemeene gezondheidsmaatregel, tot voorkoming van heerschende ziekten, de tusschenkomst der Edel Achtb. Regering verzocht, ten einde in de stad behoorlijk gezorgd werd voor de zindelijkheid der straten, goten en riolen; dat tevens door Haar Ed. de respective armbesturen uitgenoodigd werden, dat zij een wakend oog hielden op de zindelijkheid en reinheid der huizen, welke door de bedeeld wordende klasse bewoond worden.

De Edel Achtb. Regering heeft dien overeenkomstig aan den Commissaris van Politie en aan de respective armbesturen aanschrijving gedaan, ten einde aan het verzoek der plaatselijke Commissie gevolg gegeven werd, terwijl Z. Ed. Achtb. daarbij te kennen gaf, dat de verbetering der kleine *Aa* meermalen een punt van overweging uitgemaakt heeft, doch steeds op moeijelijkheden gestuit is.

Mogt de Commissie in het afgeloopen jaar in de treurige noodzakelijkheid geweest zijn, melding te hebben moeten maken van eene geheerscht hebbende cholera-epidemie, thans gevoelt zij zich gelukkig, van de verzekering te kunnen geven, dat de algemeene gezondheidstoestand in het afgeloopen jaar als zeer gunstig mag beschouwd worden. Behalve dat gedurende het grootste gedeelte van het jaar de *kinkhoest* geheerscht heeft, zoo was overigens het getal zieken in deze stad zeer gering en zoowel bij gegoede als bij minder bevoorregte bewoners dezer stad kenmerkte zich de invloed van den algemeenen gezondheidstoestand. — Hiertoe heeft stellig medegewerkt de goedkoope prijs der levensmiddelen, waardoor de anders bedeeld wordende klasse voor een groot gedeelte zelf in hare behoeften konde voorzien.

De plaatselijke Commissie kan dit rapport niet eindigen, zonder de Provinciale Geneeskundige Commissie opmerkzaam te maken,

om, in overeenstemming met de algemeene wensch van alle geneeskundige corporatiën en individuen, de belangen der geneeskunst en derzelver beoefenaren ook van hare zijde aan Z. Exc. den minister van binnenlandsche zaken aan te bevelen. Dit is toch eene ontegensprekelijke daadzaak, dat de waardigheid der geneeskunst zoowel door vele kwakzalverijen en kwade praktijken, als ontduikingen der bestaande besluiten ten hoogste vernederd en hare uitoefenaren benadeeld wordt. Men behoeft slechts alleen te blijven stilstaan bij het alom rondventen van allerhande geheime geneesmiddelen, die overal in alle nieuwspapieren publiek geannonceerd worden. Eene geheele nieuwe wetgeving voor de Geneeskunst is dus niet alleen wenschelijk maar zelfs noodzakelijk, want zij is toch de eenige waarborg, dat de Geneeskunde naar behooren tot nut van het algemeen uitgeoefend en naar waarde geschat worde.

Zwolle, 6 April 1851.

Plaatselijke Commissie van Geneesk. Toevoorzigt te Deventer.

De Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt dezer stad heeft de eer aan UWE. Z. Gel. in te zenden het jaarlijks verslag van den staat der Geneeskunde binnen *Deventer*, gedurende het jaar 1850.

In dat jaar zijn als levend geboren opgegeven een getal van 559 kinderen, te weten in den echt geboren 518, waarvan 272 tot het mannelijk en 246 tot het vrouwelijk geslacht behooren.

Onechte waren 41, waarvan 24 mannelijk en 17 vrouwelijk waren. Onder deze zijn 5 paar tweelingen. Als doodgeboren zijn opgegeven 42 kinderen; te weten 31 echte, waarvan 16 van het mannelijk en 15 van het vrouwelijk geslacht, en 11 onecht, 6 mannelijk en 5 vrouwelijk, benevens 14 onvoldragene, waaronder 1 paar tweelingen.

Het getal overledenen bedroeg 358, namelijk 187 van het mannelijk en 171 van het vrouwelijk geslacht, makende ten voordeele van het getal geborenen het cijfer van 200 uit.

Onder de overledenen behooren 136 kinderen tot en met het 5de jaar; en 73 personen van de 60—96 jaren, zoodat het getal der in den middelbaren leeftijd overledenen een geheel van 149 bedraagt.

Volgens de aan ons ingezonden kwartaalstaten van verrigte vaccinatiën, zijn er ingeënt een getal van 194 voorwerpen.

Van heerschende ziekten bleef onze stad verschoond, alleen sporadisch vertoonden zich febres intermittentes en enkele cholerines.

In deze stad hebben zich gevestigd J. A. van Ketwich Verschuir, Med. et art. obstr. Dr., en A. Schutte, Apotheker.

In het personeel der Commissie geene verandering.

Deventer, 7 Maart 1851.

Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt der stad Kampen.

I. *Bevolking.* Bij de laatste telling is deze bevonden te zijn 10883 zielen, terwijl er in 1850 geboren zijn 438 en overleden 448.

II. *Personeel der Commissie,* heeft geene verandering ondergaan, doordien het aftredend Lid, de WelEd. Zeer Gel. Heer stads Med. Dr. J. H. PETERS, door den Edel Achtb. raad dezer stad als zoodanig is herkozen. Ook is de WelEd. zeer Gel. Heer K. F. C. BUCHNER weder op nieuw benoemd als President, en de Heer J. TOP, als Secretaris.

III. *Verlossingen.* Volgens ingekomen staten der heeren Verloskundigen zijn door den Heer ..... 3 tegennatuurlijke verlossingen verrigt, als: eene versio wegens schouderligging, eene versio wegens placenta praevia, en eene forcipale wegens groote engte van het bekken.

Door den Heer ...... mede drie, als: eene forcipale wegens gebrek aan doorzettende weeën, eene forcipale ter oorzake van irreguliere weeën, en eene placenta par force afgenomen wegens haëmorragie gepaard met incarceratie.

Door den Heer ..... 8 forcipale en 7 keeringen; terwijl door de heeren ...... geene kunstmatige verlossingen zijn bewerkstelligd.

Door de 3 Stads vroedvrouwen zijn 359 natuurlijke verlossingen gedaan, waaronder 2 tweelingen.

IV. *Winkelvisitatiën der Apothekers,* enz. De winkels van vijf Apothekers zijn in zeer goeden staat en van 2 in middelmatigen staat bevonden, terwijl de Droogistwinkel in zeer goeden staat was; — de instrumenten der stads vroedvrouwen waren ook in goeden staat.

V. *Epidemische ziekten.* De kinderziekte heeft alhier van Maart tot en met Augustus sterk geheerscht, zijnde 329 personen in behandeling geweest, waarvan 21 overleden; van de overige herstelden was er eene met gebreken.

Even als in het vorige jaar waren de ziekten alhier in den beginne van een inflammatorisch rheumatisch karakter; verder kwamen nog al febres intermittentes gastricae et biliosae voor; — hebbende zich na het ophouden der variolae geen bepaald ziektekarakter vertoond.

Door algemeen slechte voeding, kleeding en andere gelegenheidsoorzaken lijden hier vele behoeftige kinderen aan scrofulosis, hetgeen vooral in de laatste jaren zeer is toegenomen.

VI. *Vaccine.* Volgens de ingekomen staten van het Stedelijk Bestuur bedraagt het getal der gevaccineerden 381, waarvan 202 gratis, der gehervaccineerden 68, waarvan 18 gratis.

VIII. *Stads ziekenhuis en bediening der armen.* Van het stads

ziekenhuis is dit jaar weinig gebruik gemaakt; terwijl de genees- en heelkundige dienst aldaar in den besten staat is, zoo ook de huishoudelijke verzorging.

De genees-, heel- en verloskundige hulp voor behoeftigen wordt door hetzelfde personeel als in het voorgaande jaar waargenomen; terwijl de geneesmiddelen voor dezelve mede door denzelfden Apotheker worden geleverd.

IX. *Ziekenbussen* zijn dezelfde gebleven met nog weinig leden.

X. *Personeel der geneeskunstoefenaren* heeft dit jaar geene mutatien ondergaan.

XI. *Werkzaamheden en Geneeskundig Toevoorzigt.* Hiervan verdient alleen vermelding, dat bij de Commissie schriftelijke klagten zijn ingekomen van den heer A. J. Baars, Heel- en Vroedmeester alhier, tegen zekeren Hendrik Viering (Trijpwever), wegens heelkundige behandeling van een kind met beenbreuk, als in strijd zijnde met art. 18 van Z. M. besluit van 12 Maart 1818 (Staatsblad nº. 16); van welke klagte een afschrift met geleidende missive van den Heer Officier van Justitie, bij de regtbank te *Zwolle* is opgezonden, met verzoek daaraan het noodige gevolg te willen geven.

Kampen, 4 Februarij 1851.

IX.

PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT TE GRONINGEN.

De Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in de Provincie Groningen heeft de eer Uwe Exc. bij deze aan te bieden het verslag harer werkzaamheden over het jaar 1850, en vestigt de aandacht Uwer Exc. in de eerste plaats op

I. *Bevorderingen.*

a) Tot Apothekers voor eene stad werden bevorderd:
E. Ritses, N. B. Stephanus, A. Essingh, R. van Ravenstein Hoitsema en W. Meijer.

b) Als Vroedmeesters voor het land:
J. van der Heide, Jr. (Plattelands Heelmeester).

c) Tot Vroedvrouw voor eene stad:
J. Wolters, weduwe F. Uilham en

d) Tot Tandmeester: M. H. F. Cohen.

Deze Examina zijn alle, ten gevolge het besluit van Uwe Exc. met opene deuren gehouden, met uitzondering van die in de Vroedkunde.

II. *Ongeoorloofde praktijk.*

1) Ten vervolge van het in het verledene jaar vermelde nopens de vervolging van zekere Aukje Jans (Sikkinga), vrouw van B. H. Hofstée, kan de Commissie vermelden, dat zij bij missive van den Edel Achtb. Heer Officier van Justitie bij de Arrond.-Regtbank te Groningen, van den 8 Januarij 1850, B. n°. 21, geinformeerd is, dat deze vrouw veroordeeld is in eene boete van *f* 25,—, wegens het onbevoegd uitoefenen der Vroedkunde.

2) Daar de Commissie bij de verrigte visitatiën, hier en daar direct en indirect vernam, dat sommige geneeskunstoefenaren, schoon alleen bevoegd om de inwendige, of ook wel als plattelands heelmeesters de uitwendige praktijk uitteoefenen, zich echter niet ontzien, om ook vroedkundige hulp te bieden, en de tegenwoordige wetten geene strafbepalingen voor zoodanig vergrijp aan de hand geven, heeft zij zich moeten bepalen om de schuldigen te vermanen, deze verkeerde handelwijze achterwege te laten. De Commissie heeft de vrijheid genomen, dit onderwerp onder Uwer Exc. aandacht te brengen, bij missive van den 14 Aug. 1850, n°. 49, en herhaalt hier het in die missive vervat verzoek dringend, om zoo spoedig mogelijk wettelijke bepalingen daartegen daar te stellen.

III. *Winkelvisitatiën.*

De winkelvisitatiën hebben dit jaar regelmatig plaats gehad en zeer gunstige resultaten opgeleverd, gelijk Uwe Exc. uit eene tabel zal kunnen ontwaren; waarop toch maar één plattelands heelmeester voorkomt, bij wien de vroedkundige instrumenten in eenen slechten toestand verkeerden; deze is daarover aangeschreven, gelijk mede een ander, bij wien het receptboek niet in behoorlijke orde was, en die de belofte aan de Commissie heeft afgelegd, dit spoedig te zullen verbeteren.

De Commissie herhaalt hier, hetgeen zij in een vroeger verslag aan Uwe Exc. mededeelde, dat namelijk de toestand der Apotheken bij de Med. Doctoren en Plattelands Heelmeesters in vergelijking bij vroegere jaren, aanmerkelijk verbeterd is, zoodat zij, die nu met de benaming van middelmatig bestempeld worden, toen voor zeer goed doorgingen; zij ziet thans de goede vruchten van hare aanhoudende en volhardende zorg, om gaandeweg de jonge practici opmerkzaam te maken op de verkeerdheid en het nadeel, hetwelk slordigheid en achteloosheid op de bewaring en bereiding der geneesmiddelen zoowel voor hen zelve, als voor de aan hunne zorg toevertrouwde zieken na zich slepen.

IV. *Gezondheid en Vaccine.*

Het jaar 1850 was zeker voor deze Provincie, wat betreft de gezondheid der ingezetenen, een der gezegendste, daar het getal

zieken sedert vele jaren over het algemeen niet zoo gering is geweest.

De geboorten in deze Provincie bedroegen in 1850, 6894; daaronder begrepen de levenloos geborenen; de sterfgevallen daarentegen 3744, daaronder insgelijks begrepen de levenloos geborenen, zoodat er meer geboren dan gestorven zijn 3150.

In het laatst van 1849 schijnt reeds een typhus contagiosus te *Eenrum* ontstaan te zijn, doch ontving de Commissie eerst in Januarij 1850 hiervan berigt, weshalve daarvan in het vorige verslag ook geene melding is gemaakt. Het aantal zieken, hetwelk daaraan geleden heeft, gelijk mede dat der gestorvenen, is ook niet zeer aanzienlijk te noemen.

In het begin van het jaar 1850 ontstond ook te *Leens*, in dezelfde streek der Provincie gelegen, eene dergelijke ziekte, welke echter meer voorwerpen aantastte, doch betrekkelijk weinig slagtoffers eischte. De doelmatige en wijze zorg van het plaatselijk bestuur aldaar, om de zieken af te zonderen, de noodige hulp en oppassing te bezorgen, en vooral de onvermoeide ijver van de geneesheeren, aan welke de behandeling was toevertrouwd, hebben gemaakt, dat de ziekte zich niet aanmerkelijk door dit volkrijke en aanzienlijke dorp verspreid heeft. Het geheele getal der zieken heeft 43 bedragen, waarvan 8 overleden zijn.

Ook in de gemeente *Grijpskerk* hebben zich een paar gevallen van typhus voorgedaan, doch heeft dit geene gevolgen gehad, weshalve hiervan ook geene uitvoerige berigten zijn ingekomen.

In het dorp den *Andel*, gemeente *Baflo*, zijn eenige gevallen van febris catarrhalis voorgekomen, welke echter in den regel gemakkelijk zijn afgeloopen.

In de laatste dagen van December is ons door ons medelid, den Heer Doctor E. Wichers, te *Middelstum*, berigt gegeven, dat aldaar toen een geval van typhus abdominalis door hem is waargenomen; wij zien deswege nadere opgaven te gemoet, en zullen omtrent den afloop van die ziekte in het eerstvolgende verslag nadere mededeeling doen.

In de maand Mei werd ons kennis gegeven, dat in de gemeente *Ten Boer* eene patiente aan Cholera Asiatica was. Wij hebben den geneesheer R. A. Benthem Reddingius verzocht, om, zoo zich eene tweede mogt voordoen, dadelijk een der Leden van de Commissie kennis te geven, ten einde dan ter plaatse zelf nadere informatiën in te winnen; gelukkig echter hebben zich geene meerdere gevallen voorgedaan.

De Commissie heeft de eer hierbij over te leggen den staat der gevaccineerden gedurende het jaar 1850, waaruit blijkt, dat het niet onaanzienlijk getal van 2874 is ingeënt, waarvan 1390 gratis, 706 tegen belooning, en 778 zonder aanduiding, of zij gratis of tegen belooning zijn ingeënt, door de geneesheeren zijn opgegeven.

De Commisise betreurt het zeer, dat de Edel Achtb. Heeren Staten dezer Provincie hunne goedkeuring niet hebben kunnen geven aan een vernieuwd reglement op die heilzame kunstbewerking voor deze Provincie.

Door den dood van Dr. J. SLINGENBERG, te *Eenrum*, was de betrekking van Vaccinateur vakant en is, op voordragt van het gemeentebestuur, voorloopig voor het jaar 1850 daartoe aangesteld Dr. F. S. REIDING FRIMA, terwijl in het jaar 1851 eene nadere voordragt deswege door het gemeentebestuur zal worden gedaan. In de gemeente *Finsterwolde* was de plattelands-heelmeester A. C. DORNHEK Vaccinateur en is na zijnen dood, op voordragt van het plaatselijk bestuur, daartoe benoemd de heer J. H. SCHÖNFELD, Med. Doct. aldaar.

V. *Bijzondere werkzaamheden*

a.) In handen der Commissie werd door Heeren Ged. Staten om berigt en consideratie gesteld, een besluit van den gemeenteraad van *Warffum*, betrekkelijk het oprigten van een ziekenhuis aldaar, met de bedenkingen van Uwe Exc. hierop gemaakt; de Commissie oordeelde deze zaak van het uiterste belang en committeerde dus twee leden uit haar midden om een onderzoek in loco in het werk te stellen, en haar deswege te berigten; zij heeft daarop een uitvoerig rapport aan Heeren Gedep Staten ingezonden, 't welk, naar zij vertrouwt, door deze aan Uwe Exc. zal zijn medegedeeld, waarin zij, naar haar inzien, op onwedersprekelijke gronden niet alleen de groote nuttigheid, maar zelfs de noodzakelijkheid van die oprigting heeft betoogd.

b.) De Commissie had vernomen, dat de Apotheek van wijlen den Apotheker N. A. BLAAUW, te *Stads Kanaal*, gemeente *Wildervank*, publiek zoude worden verkocht; zij heeft zich deswege in correspondentie gesteld met den Burgemeester dier gemeente, en Zijn Ed. Achtb. aandacht gevestigd op de, op dit punt bestaande wettelijke bepalingen; het gevolg hiervan is geweest, dat die verkoop heeft plaats gehad onder zoodanige voorwaarden en bepalingen, als de Commissie in overeenstemming met de voorschriften der wet nuttig, doelmatig en veilig achtte.

c.) Het is Uwe Exc. bekend, dat de Commissie zich, bij missive van den 4 Mei 1850, n° 31, aan Uwe Exc. heeft geadresseerd met verzoek, om, zoo mogelijk de noodige maatregelen te nemen, ten einde statistieke opgaven nopens de, zich in dit koninglijk bevindende doofstommen, blinden en idioten te erlangen. Tot hiertoe heeft zij de eer niet gehad, hierop eenig antwoord te ontvangen, en neemt dus de vrijheid, dit belangrijk onderwerp nogmaals aan de aandacht van Uwe Exc. aan te bevelen.

d.) In het rapport dezer Commissie op het voorstel van den gemeenteraad van *Warffum*, kwam onder anderen voor, dat vele

zieken in hopeloozen of stervenden toestand, uit de landelijke gemeenten naar deze stad werden gezonden, en hier in deerniswaardigen toestand in het Academisch of Stads-Ziekenhuis werden opgenomen. Heeren Gedep. Staten hebben bij missive van den 25 April 1850, n°. 50 *b*., nadere ophelderingen gevraagd, en de leden dezer Vergadering J. B. DE LA FAILLE en C. U. J. HUBER hebben ieder over dit onderwerp een uitvoerig rapport aan deze Commissie medegedeeld, waarin eene menigte gevallen met namen zijn genoemd; dit heeft dan ook ten gevolge gehad, dat Heeren Ged. Staten, bij Circulaire van den 5 Sept. 1850, n°. 41 *a* (Prov. blad n°. 122), de aandacht der Plaatselijke besturen hierop hebben gevestigd.

e.) Sedert lang vermoedde de Commissie, dat de Geneeskundige behandeling der armen in de dorpen . . . . . en . . . . . niet was zoo als zij behoorde te zijn, en waarschijnlijk aan eenen daartoe niet bevoegden persoon was opgedragen. Zij heeft daarover aan den Burgemeester geschreven, die, na eerst een ontwijkend antwoord gegeven te hebben, naderhand, na nogmaals te zijn aangemaand, onderzoek bij de diaconiën heeft gedaan en toen berigt gezonden, dat die behandeling aan eenen aldaar gevestigden Plattelands Heelmeester was opgedragen.

f.) Eindelijk heeft de Commissie een gunstig advies uitgebragt op een daartoe strekkend verzoek van BETJE KAMERLINGH, vrouw van E. H. CANEEL, om dispensatie van de wettelijke bepalingen betreffende den ouderdom der Vroedvrouwen tijdens haar examen; zij heeft dezer dagen vernomen, dat hierop eene beschikking is gevolgd, overeenstemmende met het door haar gegeven advies.

VI. *Lijst der Geneeskunstoefenaren en Personeel der Commissie.*

De Commissie heeft hierbij de eer, aan te bieden de op Januarij 1851 opgemaakte Lijst der Geneeskunstoefenaren en Geneesmiddelen, ingevolge art. 25 van Z. M. besluit van den 31 Mei 1818, (Staatsblad n°. 25). Zij heeft dit jaar meer dan eens moeite gehad, om eenige Doctoren, die zich gevestigd hadden, tot het viseren van hunne akademische diplomata te brengen, en heeft over dit onderwerp eenige malen met de heeren Burgemeesters moeten correspondoren.

Het personeel der Commissie bestond op den 1 Januarij 1851 uit de Heeren W. VERSCHUIR, President; E. WICHERS, C. U. J. HUBER, Secretaris; J. VISSCHER, A. A. SEBASTIAN, J. B. DE LA FAILLE, C. MULDER, C. H. VAN ANKUM, Thesaurier.

VII. *Rekening en verantwoording.*

Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt voor de Stad Groningen.

A. *Over de ziekten welke in de Stad Groningen gedurende het jaar* 1850 *waargenomen zijn.*

Terwijl vele vroegere jaren, maar vooral het jaar 1849, zich gekenmerkt hebben door eene groote sterfte en een groot aantal zieken, is het ons aangenaam te kunnen berigten, dat het afgeloopen jaar 1850 voor de stad *Groningen* zich heeft onderscheiden door een buitengewoon klein aantal en van zieken en van sterfgevallen; ja wij vinden weinige jaren opgeteekend, in welke onze stad zoo zeer, zoowel van besmettelijke als epidemische ziekten, is bevrijd gebleven. De Apothekers kunnen zich geen jaar herinneren, waarin zij zoo weinig te doen gehad hebben, en de Doctoren waarin hunne hulp door zoo weinigen werd ingeroepen. Onze taak is dan ook dit jaar even gemakkelijk, als zij voorleden jaar moeijelijk geweest is.

De *Cholera Asiatica*, van die men vreesde, dat zij in 1850 onze stad andermaal zoude bezoeken, is niet teruggekeerd; wel zijn eenige enkele sporadische gevallen gezien, zelfs doodelijk afloopende in Mei en Julij, maar wij mogen niet onopgemerkt laten, dat meestal jaarlijks sedert 1832 eenige weinige gevallen van die ziekte in onze stad of omtrek voorkomen.

De *Kinderziekte* is in het afgeloopen jaar niet gezien, evenmin als de *Mazelen*, terwijl wij van de *Waterpokken*, die zich het geheele jaar door van tijd tot tijd vertoond hebben, alleen opmerken dat deze doorgaans goedaardige ziekte bij eenige kinderen tegelijk met de koepok is gezien, en bij een kind van 5 jaren, dat zeer goed gevaccineerd was, diepe dellen aan de kaak heeft achtergelaten.

Ten opzigte van de *Koepokinenting* moeten wij voor het jaar 1850 even als voor 1849 betreuren, dat door de laatstgenomene gouvernementsbesluiten de verkrijging van voldoende rapporten onmogelijk geworden is. Wij meenen evenwel te kunnen berigten, dat er in het afgeloopen jaar veel in onze Stad gevaccineerd is en meer dan in 1849, als wanneer deze kunstbewerking met het uitbreken en heerschen der Cholera verwaarloosd is. — Van de *Roodvonk* zijn slechts in Maart en April eenige gevallen ter behandeling gekomen. Daarentegen heeft het jaar 1850 ons de *Rubeolae* gebragt, die op het laatst van Februarij vooreerst zich vertoonden, den geheelen zomer door zich staande hielden en eerst in de laatste maanden van het jaar verdwenen. — Door deze ziekte werden grootendeels slechts kinderen aangetast, zij geleek bij den eenen meer op *Mazelen*, bij den anderen meer op Roodvonk, maar in het algemeen was de afschubbing of naauwelijks te bespeuren, of schilferachtig. De keel was bij deze ziekte weinig aangedaan en de ziekte zelve hoogst goedaardig en liep in 6 à 8 dagen af. — Van andere ziekten der huid merken wij op, dat de Roos, Gordel- en Netelroos, talrijker in de eerste dan in

de tweede helft van het jaar waren. — Van de *Roos* kwamen eenige zeer erge gevallen van *Belroos* voor. De *Netelroos* werd meest in koude tusschenpoozende koorts waargenomen, in het laatste geval zonder grastische verschijnselen en nooit op den buik; terwijl het jeuken bij den eenen sterker was in de warmte, bij den anderen in de koude en de uitslag bij den eenen uitkwam in de bedwarmte, bij den anderen in de bedwarmte verdween. Onder de gevallen van *Gordelroos* hebben zich eenige door zeer geringe pijn onderscheiden. — De *Kinkhoest* werd wel het geheele jaar door waargenomen, maar noch menigvuldig, noch in eenen ongunstigen vorm; de meer gecompliceerde gevallen waren talrijker in de eerste, dan in de tweede helft van het jaar. — Ook de *besmettelijke typhus* werd in het afgeloopen jaar slechts zelden aangetroffen en wij vinden onder 464 dooden slechts 4 sterfgevallen aan die ziekte opgeteekend. De *tusschenpoozende koortsen* waren eveneens in 1850 minder talrijk, dan in 1849. In het begin van het jaar werden zelfs slechts zeer enkele gevallen aangetroffen, maar zij werden talrijker met de maand April, vooral aan het *Boterdiep*, wederom zeldzamer in Julij, maar ook wederom talrijker in September. De typus was meest die van anderdaagsche, dubbel anderdaagsche en alledaagsche, veel zeldzamer waren de derdedaagsche. In het begin van het jaar werden meer kinderen aangetast, — later volwassenen. Boosaardige vormen met beroerte waren wel niet menigvuldig, maar werden evenwel gezien. Ook vermomde koortsen, als pijn boven of onder de oogkuil, of als aangezigtspijn werden in onderscheidene malen aangetroffen. Terwijl de koortsen in April en Mei dikwijls door Salmiak konden gestuit worden, werd later meestal de Chinine vereischt. De groote neiging tot recidiven die in vroegere jaren zoo onaangenaam was, werd over het algemeen in het afgeloopen jaar veel minder waargenomen. — *Rheumatische ziekten* waren niet zelden, in Junij werden rheumatische koortsen waargenomen, evenwel zonder neiging om edele deelen aan te doen, ook liepen zij meestal geregeld af met crisis door zweet, somtijds door buitengewoon ruim zweet. Veel *Galkoortsen* zijn wel niet waargenomen, maar toch eenige niet zeer sterke galbrakingen en andere met aanmerkelijke ontstekingachtige aandoening der lever.

Wat betreft de ziekten van de afzonderlijke deelen van het ligchaam, evenwel ten eerste die van het hoofd, merken wij op, dat in het afgeloopen jaar nog al vele gevallen van *beroerte* zijn voorgekomen, vooral in April en September, dan het *koortsachtig waterhoofd*, vooral in Junij en Augustus, *stuipen* bij kinderen, vooral in September en zware hoofdpijn met duizeligheid zelfs met neiging tot krankzinnigheid in de maand Julij. Wij vonden onder 464 sterfgevallen, ons door de praktiserende Geneesheeren opgegeven, 60 overledenen aan ziekten van het hoofd. — De aandoeningen van de

werktuigen der ademhaling en van het hart waren in het jaar 1850 talrijk en hebben zonder twijfel de meeste sterfgevallen te weeg gebragt. De maanden Februarij en Mei hebben de meeste ontsteking-achtinge aandoeningen der genoemde deelen opgeleverd. Er moesten dikwijls ruime aderlatingen bij herhaling gedaan worden. Ook borstvliesontstekingen waren in 1850 talrijker dan in vele vorige jaren. Wat de *longtering* betreft, vinden wij onder 464 sterfgevallen, 71 aan die ziekte overledenen, terwijl wij als aan inflammatoire borst-aandoeningen overleden 60 vermeld vinden. — De ziekten van de werktuigen der spijsvertering waren in 1850: *Keelontsteking*, die in Mei en Junij somtijds nog al hevig werd en in verettering overging. De *Maag- en Darmontstekingen* waren het talrijkst en het gevaarlijkst in Augustus. Ook de maand Julij leverde nog al wat *diarrhoeae* op, zoowel bij volwassenen als bij kinderen, en deze neiging tot ingewandsaandoeningen deed meermalen de vrees ontstaan, dat zij een voorlooper van het uitbreken der Cholera zoude kunnen zijn. Onder de meergenoemde 464 sterfgevallen vinden wij 105 aan ziekten der ingewanden van de buikholte.

Uit de *Verloskundige praktijk* teekenen wij op, dat in Augustus nog al veel kinderen met misvormingen (als met hazelip, gespleten gehemelte, gesloten zijn van den anus), zijn ter wereld gekomen, dat in Maart en April onderscheidene vrouwen te vroegtijdig zijn bevallen, en eindelijk, dat in October eenige gevallen van kraamvrouwenkoorts zijn waargenomen.

Ten slotte een geval van *eclampsia parturientium* bij eene jonge eerstbarende, in Julij, liep doodelijk af.

In het afgeloopen jaar zijn 68 kinderen dood ter wereld gekomen, te weten 32 van het mannelijke en 36 van het vrouwelijke geslacht, zoodat dus in 1849 meer mannelijke, in 1850 meer vrouwelijke dood ter wereld gekomen zijn.

Er zijn in 1850 in de stad *Groningen* 701 menschen overleden, dat is nog minder dan de helft van het aantal dooden van 1849. — Er zijn in onze stad geboren 1180 kinderen, dat is tien meer dan in 1849, zoodat er dus in 1850 meer geboren dan overleden zijn 479 personen, en dat derhalve de sterfte in 1850 door de geboorte is overtroffen, hetgeen niet het geval is geweest in de laatste vorige jaren. De grootste sterfte heeft in 1850 plaats gehad, in Januarij (72 dooden), dan in Julij, Mei en December, dan in Februarij, Maart en Augustus, terwijl de sterfte in de maanden April, Junij, September en November het cijfer van 49 niet heeft overschreden. Voor zeer jonge kinderen, van den leeftijd van 0 maand tot en met 10 maanden, was Julij de ongunstigste maand, dan Augustus, Januarij, Mei, Junij, December, terwijl April de gunstigste was, dan Maart en September, November, October en Februarij. — De meerdere sterfte in Januarij heeft vooral menschen betroffen van 53—98 jaren, terwijl onder het aantal der

67 overledenen, in Julij, zich bevonden 30 van den leeftijd van eenige dagen tot 12 jaren.

B. *Werkzaamheden der Commissie gedurende het jaar* 1850.

N°. 1. In onze vergadering, gehouden den 3 Februarij, werd gelezen en goedgekeurd het jaarlijksch verslag der waargenomen ziekten en gedane werkzaamheden in het jaar 1849, en vervolgens onder dagteekening van den 15 Maart 1850 verzonden aan de Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in deze Provincie.

2. In de vergadering van 18 Maart deelt de Secretaris mede, 1) onder dato 7 December 1849 van heeren Burgemeester en Wethouderen ontvangen te hebben eene missive ten geleide van 22 declaratiën van heeren Apothekers in deze stad, benevens de daarbij behoorende recepten wegens geleverde geneesmiddelen aan onvermogende choleralijders, welke in hunne woningen werden verpleegd en ingevolge Raadsbesluit van den 4 Julij 1849, no. 5, ten laste dezer stad zouden komen, met verzoek wel te willen onderzoeken en aan H. Ed. Achtb. kenbaar te maken, of bij die declaratiën de met onze Commissie beraamde, en bij art. 8 der resolutie van 19 October 1848, n°. 6, vastgestelde voorschriften waren in acht genomen; — 2) dat de Heeren . . . . . . belast met het onderzoek dezer declaratiën, dezelve na een gemoedelijk onderzoek met hunne gemaakte aanmerkingen en geleidende missive, onder dagteekening van den 25 Februarij, aan H. Ed. Achtb. hebben terug gezonden.

3. In dezelfde vergadering berigt de Secretaris, van den Staatsraad Gouverneur der provincie *Groningen*, ontvangen te hebben 15 exemplaren van de lijst der bevoegd erkende beoefenaren van de onderscheidene takken der Geneeskunde in deze provincie, over het jaar 1850.

4. In de vergadering van den 6 Mei deelt de Secretaris mede, dat onder dagteekening van den 2 April het jaarlijksch verslag, benevens declaratie van schrijfloon en schrijfbehoeften, door hem tot het bedrag van *f* 41,17 uitgeschoten ten behoeve der Commissie, aan heeren Burgemeester en Wethouderen is verzonden.

5. In dezelfde vergadering werd gelezen een extract uit het register der resolutiën van Burgemeester en Wethouderen der stad Groningen, van den 22 April 1850, n°. 3, houdende in antwoord op onze missive van den 2 April, dankbetuiging aan de Commissie, voor de door haar genomene moeite, en berigt, dat H. Ed. Achtb. ordonnantie zullen doen opmaken tot voldoening der uitschotten van de Commissie.

6. In de vergadering van den 8 Julij wordt gelezen eene missive van den heer J., inhoudende verzoek, om tot het examen van *aide* van eenen Heelmeester te worden toegelaten, en wordt besloten, dit examen voorloopig te weigeren, uithoofde de rekes-

trant bij geen der gevestigde Heelmeesters hier ter stede was ingeschreven.

7. In dezelfde vergadering wordt besloten, de jaarlijksche visitatiën der Apothekers- en Droogistwinkels zoodanig te doen, dat het oostelijk kanton worde geinspecteerd door den President met de leden . . . . het westelijk kanton door de heeren . . . . .

8. In de vergadering van den 12 Aug. wordt de Heer J., na bij een der hier gevestigde heelkundigen te zijn ingeschreven, na afgelegd examen bevorderd tot *aide.*

9. In dezelfde vergadering wordt gelezen eene missive van de Commissie van Geneesk. Onderz. en Toevoorz. in de Provincie *Groningen*, van den 31 Julij 1850, n°. 40, ten geleide van eene missive van Z. Exc. den Minister van Binnenl. Zaken van den 8 April 1850 (9 afd. Medic. Polit.), inhoudende het besluit, dat *dadelijk bij het ontstaan* eener *heerschende ziekte*, de eerstaanwezende Officier van Gezondheid van het garnizoen en de Provinciale en Plaatselijke Commissiën van Geneesk. Onderz. en Toevoorz. zich wederkeerig van het ontstaan *schriftelijk* mededeeling zullen doen, dat voorts, *bij het einde der ziekte*, een staat zal worden opgemaakt van het *getal* en den *ouderdom* der zieken en van den *aard*, den *duur* en den *loop* der ziekte, in te vullen volgens nevensgaand model. Die opgaven worden aan de eerstaanwezende Officieren van Gezondheid medegedeeld, terwijl de Provinciale Commissie van voornoemde Officieren zoodanige opgaven zal ontvangen.

10. In dezelfde vergadering werd besloten, om ten gevolge van den inhoud van art. 8, de heeren Med. Doctoren in deze stad per circulaire beleefdelijk te verzoeken, om bij het ontstaan eener heerschende ziekte, zoodanige aanteekeningen te willen houden, en die bij het einde der epidemie aan onze Commissie wel te willen mededeelen, ten einde onze Commissie aldus in staat te stellen, om aan het verzoek van den Minister te kunnen voldoen.

11. In dezelfde vergadering berigten de gecommitteerden, ter inspectie van het . . . . kanton, dat zij de Apotheek van den heer. . . . . . in eenen zoodanigen staat hebben gevonden, dat zij eene hervisitatie volstrekt noodig achten, en werd besloten, deze te doen plaats hebben op den 2 October aanstaande.

12. In de vergadering van den 7 October deelt de Secretaris mede den uitslag der hervisitatie, vastgesteld in de vorige vergadering, bij den heer . . . ; te weten, ofschoon vele instrumenten verbeterd waren, moesten nogthans vele aanmerkingen ook nu nog gemaakt worden, er was geen *hygrometer*, bijna geen medicinaal gewigt, van slechte kwaliteit waren *laud. liq. Syd.*, de *tinct. opii fort.*, de *sulphas sodae*, het *extr. cort peruv*, de *kermes minerale*, de *sulph. aurat. antim*, de *aqua laurocerasi*, de *syr. rub. Idaei*, enz. en werd ten gevolge van dit onderzoek besloten, om den heer . . . .

ernstig te onderhouden en aan te manen, zijne affaire binnen korten tijd in eenen goeden staat te brengen, daar de Commissie in het tegengestelde geval verpligt zoude zijn, het procesverbaal volgens art. 23 der wet van den 14 Maart 1818 te stellen in handen van het openbaar ministerie; dat voorts eene tweede hervisitatie zoude plaats hebben op Woensdag den 23 October.

13. In de vergadering van den 4 November werd de heer B. geexamineerd tot *aide* van eenen Chirurgijn, maar wegens het gemis van de vereischte kundigheden afgewezen.

14. In dezelfde vergadering berigt gedaan zijnde van de tweede hervisitatie van de affaire van den heer . . . . . werd besloten, eene derde hervisitatie te doen plaats hebben in het voorjaar van 1851.

C. *Koepokinenting, gedurende het jaar* 1850.

Uit de ons ter hand gestelde opgaven van het getal geborenen en gevaccineerden blijkt, dat in deze stad, gedurende het jaar 1850, zijn geboren en met koepokstof ingeënt, als volgt:

Geboren 1180. —	Gratis gevaccineerd	428
	Met belooning .	46
	zonder opgave van gratis of belooning .	598
	Totaal	1072.

D. Tabel der Visitatien.

E. *Namen dergenen, welke in het jaar* 1850 *in de stad Groningen zich hebben gevestigd, ter uitoefening van eenigen tak der Geneeskunde, of als Leerlingen zijn ingeschreven.*

a. Als Med. Doct. S. P. Kros.
b. » *Apotheker* N. B. S. A. Essingh.
c. » *Droogist* D. C. de Jong.
d. » *Leerlingen in de Genees- en Heelkunde :*
H. F. Hosson, en J. A. Smith.
e. » *Leerlingen in de Apothekerskunst.*
A. C. Sormani, F. Cappelle, D. de Frieze.
J. de Clercq, A. van Slooten en J. M. Lich.

Wij merken hierbij op, dat de leerlingen bij hunne inschrijving zijn aangemaand, ofschoon onverpligt, een goed gebruik te maken van de onderscheidene lessen, welke in de hun betreffende vakken aan de Hoogeschool te Groningen gegeven worden, en dat deze zoowel als zij, welke reeds vroeger als leerlingen waren ingeschreven, aan deze uitnoodiging wel hebben beantwoord.

F. *Namen der overledene of van hier vertrokkene Geneeskunstoefenaren.*

F. J. H. Sormani, Med. Doct., vertrokken naar *Eenrum.*

X.

PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT IN DE PROVINCIE DRENTHE.

De Commissie heeft de eer Uwe Excellentie te berigten, dat over het algemeen, de gezondheidstoestand der ingezetenen in dit gewest, gedurende het jongstverloopen jaar, zeer voeldoende is geweest.

Noch epidemische noch contagieuse ziekten hebben gegrasseerd, wanneer wij daarvan enkel de gevallen van Roodvonk, te *Assen* en van Kinkhoest, in deze of gene gemeente voorgekomen, uitzonderen.

Als proevelingen ter examinatie hebben zich aangeboden:

In de *Heelkunde:* de heer S. J. Kisch. Deze heer is toegelaten als Heelmeester voor eene stad en heeft een diploma van buitengewone bekwaamheid ontvangen.

In de *Vroedkunde:* de heer H. Schotsman, Plattelands Heelmeester te *Norg,* en toegelaten als Vroedmeester voor het Platteland.

In de *Artsenijmengkunde:* de heeren P. Eekma en G., de eerste is voor het theoretische gedeelte als Apotheker bevorderd; praktisch zal hij in eene volgende vergadering worden gehoord, waartoe hem eenige Galenico-Pharmaceutische proeven zijn opgegeven. — De tweede heeft een uitstel van 12 maanden ontvangen, ten einde zich meer te bekwamen.

In de *Tandheelkunde:* de heer J. Prins.

—

De inënting met Koepokstof heeft, voor zooverre deze ter onzer kennis is gekomen, geregeld plaats gehad. Verreweg toch het grootste getal Gemeente-Besturen en Geneeskundigen voldoen niet aan het gevorderde bij Z. Ms. Besluit van 29 Februarij 1848, waarvan daan de Commissie niet altijd met het juiste cijfer bekend kan worden.

De Apotheek-visitatiën, zoo bij de Med. Doctoren en Heelmeesters ten platte lande, die aan hunne zieken geneesmiddelen leveren, als bij de Apothekers, hebben gunstige resultaten opgeleverd.

De Commissie wenschende zich met allen ijver en belangstelling te kwijten van alle op haar rustende verpligtingen, heeft dit jaar, naar aanleiding van Art. 28 van het Reglement, betrekkelijk het Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt door de Provinciale Geneeskundige Commissiën getracht nader en naauwkeurig bekend te worden gemaakt met de Geneeskundige verzorging der armen in deze Provincie.

Tot dat einde heeft zij zich tot den Heer Commissaris des Konings in dit gewest gewend; door de goedgunstige tusschenkomst van zijn Hoog Edel Gestrenge heeft de Commissie eene correspondentie met de onderscheidene, zoo stedelijke als plattelands Gemeente-Be-

sturen, kunnen openen ten einde speciaal geinformeerd te worden, hoe in iedere gemeente de zieke armen worden verpleegd.

Tot dusverre nog niet in alles genoegzaam toegelicht, heeft zij door gebrek aan de noodige gegevens vooralsnog, niet aan Heeren Gedeputeerde Staten voordragten ter verbetering kunnen doen, waartoe zij echter hoopt eerlang in staat te zullen worden gesteld, ten einde misbruiken kunnen opgeheven worden, als daar zijn, dat bij voorbeeld in eene uitgebreide gemeente als *Anlo*, waar de Alumni op eenen afstand van drie tot vier en vijf uur verspreid wonen, de Genees- Heel- en Verloskundige verzorging der armen, benevens de leverantie der geneesmiddelen bij afslag is uitbesteed, alsof het een stoffelijk ding ware, voor DERTIEN GULDEN OVER EEN GEHEEL JAAR, zijnde zulks geheel in strijd met de bepalingen van het Koninklijk Besluit van 2 April 1829.

[De algemeene staat der Koepokinenting over het jaar 1850 hebben wij niet ontvangen, weshalve wij dien dan ook achterwege moeten laten. RED.]

Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Meppel.

De Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toezigt te dezer stede heeft de eer aan Uwe Commissie mits dezen te doen toekomen het verslag van hare werkzaamheden over 1850.

De inspectie der Apotheken heeft ingevolge het voorschrift der wet plaats gehad. 4 Apotheken zijn *zeer goed* en 2 *goed* bevonden.

In het personeel der Geneeskunstoefenaren heeft geene verandering plaats gegrepen.

Als Tandmeester heeft zich hier gevestigd de door Uwe Commissie geëxamineerde J. PRINS.

De gezondheidsstaat was hier in het afgeloopen jaar zeer gunstig. Geen enkele epidemische ziekte heeft zich voorgedaan.

Meppel, 31 December 1850.

XI.

PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT IN HET HERTOGDOM LIMBURG.

1°. *Geneeskundig Onderzoek.*

Twee algemeene vergaderingen tot het afnemen van examina zijn door de Commissie gehouden geworden,

te weten:

de eerste op den 22sten, 23sten en 24sten April; in deze hebben zich vijf candidaten tot het examen aangeboden; een als apo-

theker ten platten lande, en vier als vroedvrouw ten platten lande; twee dezer waren in eene vorige algemeene vergadering om onvolledige kennis uitgesteld geworden, deze twee en de apotheker zijn aangenomen geworden, de andere drie vroedvrouwkweekelingen zijn tot eene volgende vergadering uitgesteld. De tweede vergadering heeft plaats gehad op den 7den, 8sten, 9den, 10den en 11den October; in deze hebben zich 15 candidaten aan het examen onderworpen, waarvan vijf reeds in vroegere algemeene vergaderingen gedeeltelijk examen hadden afgelegd, of uitgesteld waren geworden, en een door de geneeskundige Commissie van *Friesland*, als apotheker voor steden aangenomen, en zich in dit Hertogdom willende vestigen, kon maar aan een kosteloos examen onderworpen zijn. Van deze Candidaten waren er een als Heel- en Vroedmeester voor steden, en als Heelmeester ten platten lande, zes als Apotheker, waarvan drie voor steden, inbegrepen die boven vermeld door de Commissie van *Friesland* reeds aangenomen, acht als vroedvrouw, waarvan eene voor stad; van deze 15 candidaten zijn er twaalf aangenomen en drie tot eene volgende algemeene vergadering uitgesteld.

2°. *Geneeskundig Toevoorzigt*

A. *Personeel.*

[*Zie Nieuw statistiek Geneeskundig Jaarboek voor het Koningrijk der Nederlanden*, Jaargang 1850—1851.]

B. *Geneeskundige verzorging der armen.*

Verscheidene staten van geleverde geneesmiddelen ten behoeve van armen, wiens plaats van onderstand in andere provinciën van het Rijk was, zijn door de besturen der gasthuizen van Maastricht en Roermond ter goedkeuring der Commissie gezonden geworden, welke alle als billijk berekend door de Commissie zijn goedgekeurd geworden; voor het overige zijn er geene klagten wegens de bediening der armen, zoowel aan huis als in de gasthuizen aan de Commissie toegekomen.

C. *Geneeskundig onderwijs.*

De lessen in schei- en kruidkunde, toegepast op de Artsenijbereidkunst, zoowel als de lessen in de vroedkunde, zijn regelmatig gegeven, en door een aanzienlijk getal leerlingen gevolgd geworden. De heeren Lectoren, niettegenstaande dat de subsidie voor 1850 aan de school door de provinciale staten was geweigerd, hebben goedgevonden de cursussen vooralsnog onbezoldigd te geven, belangstellende in dat de leerlingen bij gebrek van onderwijs niet gedwongen zouden zijn, van het beroep, hetwelk zij genegen waren te aanvaarden, te moeten afzien. De Commissie voedde echter de hoop, dat de provinciale Staten, het groot belang hetwelk er in ge-

legen is, dat de aankomende apothekers zoowel als de vroedvrouwen wel onderwezen worden, in ernstige overweging zouden nemen, en dat zij overtuigd van de nuttigheid dier instelling, de subsidie welke in vroegere jaren aan de school was toegekend, op de begrooting voor 1851 wederom zouden inbrengen; doch de heeren Provinciale Staten door eenen geest van overdrevene bezuiniging bezield, hebben wederom voor 1851 de subsidie geweigerd, hetgeen voor gevolg zoude gehad hebben de onmiddelijke opheffing van alle onderwijs in de bedoelde vakken, was het niet dat de heeren Lectoren, in ijver niet verflaauwende, de opoffering van tijd en moeite hadden willen doen, om de leerlingen in hunne Studiën nogmaals te hulp te komen. Er zijn vervolgens met toestemming van de heeren Gedeputeerde Staten, wederom nieuwe cursussen voor 1851 geopend geworden, welke door een groot aantal leerlingen worden gevolgd.

D. *Visitatie der Apothekers winkels en Heelmeesters werktuigen.*

Het grootste getal der Apothekers winkels en Heelmeesters werktuigen, welke door de Commissie gedurende 1850 zijn bezocht en gevisiteerd geworden, zijn in eenen voldoenden staat bevonden. Eenige apotheken op het platte land waren slecht of middelmatig, in het grootste getal dezer heeft eene tweede visitatie plaats gehad, waarbij dezelve in eenen verbeterden toestand zijn bevonden; eene evenwel was wederom slecht, en daar men reeds in een vroeger jaar tegen denzelfden Apotheker gedwongen was geweest procesverbaal, wegens slecht bereide en van de noodzakelijkste ontbrekende geneesmiddelen op te maken, waarvoor hij toen ter tijde door den Kantonregter van *Sittard* tot boete is veroordeeld, zoo hebben de gedelegeerden der Commissie noodig geacht wederom voor recidive proces-verbaal tegen hem te moeten opmaken, hetgeen vergezeld van de bewijsstukken aan den heer Officier van Justitie is overhandig geworden; doch tot heden toe is ons onbekend, welk gevolg aan deze klagt gegeven is.

E. *Koepokinentingen en Kinderziekte.*

Volgens de bij de Commissie ingekomen driemaandelijksche staten, hebben er gedurende 1850, 1988 vaccinatiën plaats gehad, waarvan 1696 gratis en 292 tegen belooning. Te weten: in het Arrondissement *Maastricht* 1095 gratis en 200 tegen belooning, in het Arrondissement *Roermond* 637 gratis en 92 tegen belooning.

Er zijn door de heeren Gedeputeerde Staten drie gouden eerepenningen voor het grootste getal gratis verrigte inentingen gedurende 1849 aan de volgende geneeskundigen toegekend geworden, te weten: aan de heeren BLUMENKAMP, doctor in de Genees-, Heel- en Vroedkunde te *Venloo*, VAN ROOSMALEN, Medicinae doctor en Vroedmeester, te *Venraaij*, en KRIBS, Heel- en Vroedmeester te *Sittard*.

De kinderziekte heeft in het verloopene jaar zich ook in eenige plaatsen van dit Hertogdom wederom vertoond, doch is het getal der aangetaste personen veel minder geweest als in 1849. Het bedraagt in het geheel volgens de driemaandelijksche staten 73, waarvan 62 genezen zonder gebreken, 7 genezen met gebreken en 4 gestorven; hiervan hebben er 49 gevallen in het Arrondissement *Maastricht*, waarvan 45 genezen zonder gebreken en 4 gestorven, en 24 gevallen in het Arrondissement *Roermond*, waarvan 17 genezen zonder gebreken en 7 genezen met gebreken, plaats gehad.

Het is in de gemeente *Kerkrade* en in die van *Thorn* en derzelver omstreken, dat de meeste gevallen zich hebben opgedaan; onder deze hadden er eenige, doch weinig in getal, plaats bij personen van gevorderden ouderdom, bij welke de teekens van in vroegere jaren gevaccineerd te zijn geweest, zigtbaar waren; echter is de ziekte bij dezelve van een zeer goedaardig karakter geweest.

G. *Gezondheidstoestand.*

Uit dit verslag en van een groot getal der geneeskundigen belast met de geneeskundige dienst der behoeftigen op het platte land, bij de Commissie ontvangen, blijkt het, dat de gezondheidstoestand der ingezetenen van dit Hertogdom, gedurende 1850, bijzonder gunstig is geweest; geene ziekten hebben er epidemisch geheerscht; van de zenuwzinkingkoorts, *febris typhoidea*, hebben zich in het kanton *Horst* 48 gevallen opgedaan, waarvan evenwel maar drie gestorven zijn; er zijn ook enkele gevallen dezer ziekte op meerdere andere plaatsen van dit Hertogdom waargenomen geworden, zoo als te *Gulpen*, *Wittem*, *Echt*, *St. Pieter*, *Maastricht*, welke in het algemeen van een zeer goedaardig karakter waren, zoo dat er weinig personen aan bezweken zijn; de tusschenpozende koortsen, *febres intermittentes*, hebben zich ook in verscheidene gemeenten vertoond, maar dezelve zijn in eenige dagen, door de ligging in de nabijheid van moerassen en staande waters, endemisch en zijn in het algemeen zonder gevaar geweest, alhoewel op eenige plaatsen van een hardnekkig en recidief karakter. Te *Schinnen* hebben vele gevallen van *pneumonia* en *pleuritis* plaats gehad, waarvan eenige personen van gevorderden ouderdom bezweken zijn. Het roodvonk of *scarlatina* heeft te *Sittard* en te *Kerkrade* geheerscht, doch de ziekte was meestendeels weinig gevaarlijk; maar onder alle de ziekten welke in 1850 in dit Hertogdom zijn waargenomen geworden, zijn de *Catarrhale* en *Rheumatische* aandoeningen voornamelijk in het laatste gedeelte des jaars het meeste voorgekomen.

Deze gunstige gezondheidstoestand der ingezetenen heeft voor gevolg gehad, dat, de sterfte in dit Hertogdom gedurende 1850 uiterst klein is geweest, ook hebben de geboorten op eenige plaatsen, bijv. te *Maastricht*, de sterfgevallen merkelijk overtroffen en wel in eene verhouding welke ten minste in de twintig laatste jaren

niet heeft bestaan; — aldus hebben te *Maastricht* op 839 geboorten, maar 483 sterfgevallen gedurende 1850 plaats gehad; zoodat de geboorten de sterfgevallen met 356 in voormeld jaar hebben overtroffen. De gunstige uitkomst kan waarschijnlijk toegeschreven worden hieraan dat het grootste getal dergenen, welke in eenen ziekelijken toestand verkeerden, of in het bezit van eene zwakke gezondheid waren, in 1849 aan de Cholera zijn bezweken.

3°. *Finantiëele verrigtingen.*

Maastricht, 16 Junij 1851.

BIJLAGEN

BEHOORENDE TOT DE HANDELINGEN EN GESCHIEDENIS DER PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT IN NOORD-HOLLAND, RESIDERENDE TE AMSTERDAM, OVER 1850.

I.

Over eene varkensziekte die geheerscht heeft in Noord-Holland, in 1850.

—

(Uittreksel uit een Algemeen Verslag over deze ziekte, opgemaakt door de Provinciale Geneeskundige Commissie gevestigd te Amsterdam, uit de Rapporten der H.H. Rijksveeartsen in de Provincie Noord-Holland.)

Nadat in het jaar 1849 in de provincie *Noord-Holland* eene ziekte onder de varkens geheerscht had, die vrij ernstige verwoestingen onder dat gedeelte van onzen veestapel had aangerigt, werden door de provinciale commissie van landbouw in *Noord-Holland* de rapporten der rijks-veeartsen, welke over deze zaak waren geraadpleegd, aan de provinciale geneeskundige commissie toegezonden. Uit die rapporten konden toen de verlangde inlichtingen omtrent het al of niet besmettelijk zijn der ziekte, hare oorzaken, de mogelijkheid harer genezing, de beste en meest eenvoudige geneeswijze en eindelijk omtrent het al of niet nadeelige van het gebruik van het vleesch der zieke afgemaakte beesten, onmogelijk worden opge-

maakt. Het bleek alleen, dat de hulp der veeartsen slechts zeer zelden was ingeroepen en hen alzoo de gelegenheid tot waarneming van deze ziekte bijna geheel ontbroken had.

De belangrijkheid der zaak bewoog echter de provinciale geneeskundige commissie, om eene nieuwe poging te beproeven, ten einde tot de gewenschte kennis dezer ziekte te geraken. Zij meende dit doel te zullen bereiken, door de medewerking van alle rijks-veeartsen in de provincie *Noord-Holland* in te roepen, hen tot de kostelooze uitreiking van geneesmiddelen aan de veehouders in staat te stellen, en hen zoodoende de gelegenheid te geven om de ziekte waar te nemen.

Dit plan vond weêrklank bij den minister van binnenlandsche zaken, en bij den commissaris des konings in *Noord-Holland*, welke laatste aan den voorgestelden maatregel verdere uitvoering gaf, door er officiëel algemeenere bekendheid aan te geven, en tevens de H.H. veeartsen uit te noodigen, hem tegen 1 December 1850 in een rapport hunne bevinding mede te deelen.

Uit de 11 rapporten dientengevolge ingekomen, zijn de resultaten door de provinciale geneeskundige commissie in een algemeen verslag opgemaakt, waarvan het meer wetenschappelijk gedeelte hier wordt medegedeeld. Hoe onvolledig de kennis ook zij, die daaruit omtrent deze ziekte verkregen wordt, zoo levert zij toch eenige nuttige wenken op, welke bij een onverhoopt op nieuw uitbreken dezer ziekte, door H.H. veeartsen kunnen worden toegepast, en tevens door te voren de aandacht der deskundigen op deze weinig bekende ziekte te vestigen, gereede aanleiding kunnen geven tot een vernieuwd vollediger en grondiger onderzoek.

Dit weinige zal voldoende zijn om den oorsprong en het doel van deze bijdrage te doen kennen; hare waarde ten opzigte der wetenschappelijke resultaten, willen wij geenszins hoog geschat hebben; in elk opzigt behoeven zij nadere bevestiging, door eene ruimere ondervinding dan die, welke in de weinige rapporten, die meer de feiten dan wel de individuële meeningen moesten leeren kennen, te vinden was.

De verschijnselen bij de bedoelde ziekte waargenomen, zijn:

In het begin der ziekte — het eerste tijdperk genaamd: — gemis aan eetlust, lusteloosheid, constipatie, opgetrokken buik, eenigzins slingerende gang, verhoogde gevoeligheid bij het aanpakken der beesten en heescher schreeuwen dan gewoonlijk, steunen, verminderde urienloozing, droogheid en roodheid der slijmvliezen.

In het verder verloop — als tweede tijdperk beschreven — wordt alleen gesproken van een' typheusen toestand, en daarbij opkomende roode, lichtblaauwe, blaauwe, zich meer en meer over den buik, de hals en rug uitbreidende vlekken. Verder wordt melding

gemaakt van het versterven en afstooten der opperhuid. Dit tijdperk is soms van diarrhoea, meestal echter van hardnekkige constipatie vergezeld. De verschijnselen bij de slagting waargenomen — door een veearts — waren : het bloed donkerrood gekleurd en dikker dan gewoonlijk, de lever met bloed overvuld, de galblaas bijna geheel en, zoo de zieke reeds tot het tweede tijdperk gevorderd was, hier en daar bloedige uitzweetingen.

Met betrekking tot de oorzaken wordt melding gemaakt, dat de ziekte voornamelijk in de zomermaanden Julij, Augustus en September voorkwam, en bij vermeerderde warmte, ook een meer ongunstig karakter aannam.

Zij werden verder gezocht in te sterke voedering, bij groote warmte, vooral werden volgens enkelen de gemeste dieren aangetast. Volgens één rapport zouden de van bloed en afval van geslagte dieren levende varkens niet worden aangetast, maar zou de oorzaak waarschijnlijk bestaan in het voederen met wei, het hoofdvoedsel voor de varkens in ons land.

In een ander rapport wordt het gevoelen tegengesproken, dat de oorzaak aan vergiftige planten in de weiden moet toegeschreven worden, en wel op grond, dat de varkens, die op het hok liggen, even zoo goed ziek worden als de zoogenaamde landloopers. Ten opzigte der besmettelijkheid komt slechts de opmerking in eene der rapporten voor, dat, wanneer een varken op een hok door de ziekte is aangetast, de daarbij liggende varkens meestal weinige dagen later ziek werden.

Omtrent de geneeslijkheid der ziekte kan geen voldoend resultaat uit de rapporten worden opgemaakt. De vereischte getallen, maar vooral de noodige toelichting omtrent deze, waaruit men de verhouding van genezenen en gestorvenen op verschillende tijdstippen der epizoötie, in de verschillende tijdperken der ziekte en bij verschillende behandelingswijze zou kunnen leeren kennen, worden ten eenemale gemist. Dit alleen blijkt, dat in het zoogenaamde eerste tijdperk de meeste gevallen voor genezing vatbaar, en onder behandeling van eenige der veeartsen, werkelijk genezen zijn, dat echter de verhouding algemeen veel ongunstiger werd in het zoogenaamde tweede tijdperk bij het ontstaan der vlekken; voorts dat, zoo de genezing hier intreedt, ze slechts langzaam voortgaat, en de beesten — zoo toch drukt zich een veearts uit — niet op hun verhaal kunnen komen, maar achterlijk blijven, en, wat de mest-varkens betreft, tegen den slagtijd veelal slechts zoogenaamde half-vetten worden.

De behandeling bestond in het eerste tijdperk bij de meesten in het bevorderen der darmontlastingen.

Velen bezigden daartoe het glauberzout, door enkelen met calomel, door anderen met tartarus emeticus, of ook wel nitrum vereenigd. Een bezigde als purgans de chicorei en roemde zijne

werking. Door enkelen werden, gelijktijdig met deze middelen, bloedontlastingen in het werk gesteld aan de ooren of aan de staart. Deze behandeling vereenigd met ligt voeder (karnemelk, zure vruchten, gras), zuivere lucht, reinigen van het dier en van de hokken, heeft de gunstigste resultaten opgeleverd.

Een veearts behandelde 23 varkens met bloedontlastingen aan de ooren en diende hen vijf oncen glauberzout en eene once salpeter per dag in twee keeren toe. Van deze 23 genazen 15. De laatste vijf stierven achtervolgend en hij ging toen tot eene andere behandeling met opwekkende en bittere middelen over. Van 17 aldus behandelden genazen er slechts 5, werden 9 geslagt en stierven 3.

Een andere veearts behandelde 72 beesten op soortgelijke wijze, waarbij 45 genazen. De behandeling bestond in het 2 keeren per dag toedienen van een once glauberzout, 2 grein calomel en een drachme antimonium crudum. Omtrent de gunstige verhouding van genezenen tot gestorvenen, die deze behandeling opleverde, dient evenwel opgemerkt te worden, dat onder de behandelde beesten er ook eenige geteld zijn, die nog geene sporen der ziekte droegen, doch aan wie de geneesmiddelen werden toegediend op grond van de ondervinding, dat wanneer één varken op het hok ziek werd, de daarbij liggende beesten eenige dagen later dezelfde verschijnselen aanboden.

Buitendien wordt van eene reeks van geneesmiddelen gewaagd, welke zijn beproefd, maar wier nut niet gebleken is; waar de tonica en excitantia in het tweede tijdperk der ziekte werden toegediend, bleef, zoo als algemeen in dit tijdperk, de uitslag ongunstig. Waar zij in het eerste tijdperk gegeven werden — en dit geldt ook van de drastica — schijnen zij nadeel te hebben aangebragt. Gelijk de naauwkeurigste waarnemers en beschrijvers der ziekte, in de bovengenoemde behandelingswijze van het eerste tijdperk — met sulph. sodae en bloedontlastingen — tamelijk overeen kwamen, even zoo worden door hen met de meeste kracht de voorbehoedmiddelen aanbevolen en als zoodanig vooral het sulphas sodae, keukenzout, zout aardappelenwater, eene verkoelende dieet, ligt voedsel, reine en koele lucht, geroemd.

Enkelen gaven getallen op van door hen op soortgelijke wijze behandelde beesten, en verzekeren dat geen enkel van deze door de ziekte is aangetast; zelfs maakt een rapport melding van 58 varkens, die op deze wijze met dit gunstig resultaat behandeld zijn, hetgeen zeker als een gewigtig feit moet aangemerkt worden.

Men kan uit dit alles nog geenszins tot een genoeg gegrond besluit geraken omtrent den waren aard der ziekte, en evenmin een volledig antwoord geven op de verschillende vragen door de Commissie van landbouw gesteld; de wenken echter omtrent de middelen ter voorbehoeding en de behandeling van den aanvang der

ziekte kunnen gewis reeds door onze veeartsen met vrucht ter harte genomen worden.

Moge de openbaarmaking van het bovenstaande hiertoe leiden, maar vooral tot een herhaald en grondiger onderzoek en tot de mededeeling van de nieuwe resultaten, die daaruit verkregen worden.

II.

STUKKEN BETREFFENDE HET DOOR ALLE DE LEDEN DER PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT IN NOORD-HOLLAND, RESIDERENDE TE AMSTERDAM,

verzocht ontslag uit deze hunne betrekking, en het daarop gevolgd Besluit des Konings, van 24 September 1850.

—

1.

Aan de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Noord-Holland*, te *Amsterdam*.

De Minister van Binnenlandsche Zaken

Gezien art. 14 van het Koninklijk Besluit van den 31 Mei 1818 (*Staatsblad* N°. 25.)

Overwegende dat de openbaarheid bij het afnemen der examina eenen grooten waarborg oplevert voor een streng en doeltreffend onderzoek naar de kunde van hen, die hunne bekwaamheid tot beoefening van een vak van Wetenschap of Kunst van Staatswege wenschen erkend te zien,

Heeft goedgevonden, in overeenstemming met de omtrent andere examina gegeven voorschriften, te bepalen:

Art. 1.

De examina, krachtens art. 13 van het Koninklijk Besluit van den 31 Mei 1818, (*Staatsblad* n°. 25) door de Provinciale Commissiën van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt af te nemen, zullen, behalve die in de Vroedkunde, voortaan *met open deuren* worden gehouden.

Art. 2.

Onverminderd de bepaling van Art. 4 van het Koninklijk Besluit van den 31sten Mei 1818 (*Staatsblad* n°. 25) worden *dag* en *uur* van de examina althans *drie* dagen te voren, door het dagblad van de Provincie of van de Gemeente, waar de Commissie hare zitting houdt, gebragt ter kennisse der Ingezetenen.

's Gravenhage, den 14 Februarij 1850.

(*Get.*) THORBECKE.

2.

Amsterdam, den 8 Mei 1850.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Noord-Holland*, residerende te *Amsterdam*, heeft ter voldoening aan Uwer Excellenties verlangen, haar bekend gemaakt bij Missive van den 14 Februarij ll., N°. 100, 5de Afdeeling, hare examina in de afgeloopen maand Maart, met open deuren gehouden, en daarvan, volgens het voorschrift, drie dagen te voren aankondiging gedaan in de *Amsterdamsche Courant*.

Thans openbaart zich eene zwarigheid ten aanzien van de Scheepsheelmeesters, welke zij gemeend heeft onder de aandacht van Uwe Excellentie te moeten brengen, ten einde in het belang van de bijzondere personen, die zich tot dat examen aanmelden, maar vooral in het belang van den Koophandel, te weten, of zij gehouden is, om ook ten hunnen aanzien aan het gegeven voorschrift te blijven voldoen.

Meermalen toch is het gebeurd, dat niet altijd Nederlanders, maar vooral zij, die buiten 's lands onderwijs hebben genoten, zich tot het examen van Scheepsheelmeester aanmelden, en ten spoedigste, op aandrang van Scheepsreeders, tot hetzelve behooren toegelaten te worden. Ten einde daaraan te voldoen, heeft de Commissie uit haar midden drie leden, bij afwisseling, tot het afnemen van dat examen gecommitteerd, om daartoe elken Woensdag te vaceren, of ook, zoo de nood het vorderde, op andere dagen, ten einde voor den handel geen oponthoud te doen ontstaan.

Thans hebben zich twee personen tot bovengenoemd examen aangemeld, doch heeft de Commissie geene vrijheid gevonden, om op bovengenoemde wijze voort te gaan en dit onderzoek moeten verschuiven, tot dat er tijd zal zijn, om de openbare aankondiging te doen plaats hebben, waardoor de Candidaten in het geval kunnen komen, niet tijdig genoeg klaar te raken, om aan hun engagement te voldoen. Hoezeer het examen nu nog in de loopende maand kan worden gehouden, is daardoor de vermelde zwarigheid in geenen deele opgeheven, en loopen de Reeders even zeer als de Candidaten gevaar van eene teleurstelling, die niet anders, dan tot nadeel van de koopvaardij en de daarin betrokkene togtgenooten kan verstrekken.

Tegen zulk een schadelijk verwijl heeft zij vroeger gemeend, door hare handelingen te moeten waken; en zou daarmede, na bekomen verlof Uwer Excellentie, op gelijken voet voortgaan.

De Provinciale Commissie voornoemd,
In haren naam,
Get.) G. VROLIK, *President*.
M. W. LUBER, *Secretaris*.

3.

's Gravenhage, 13 Mei 1850.

Aan de Provinciale Geneeskundige Commissie in *Noord-Holland*, te *Amsterdam*.

In het belang der Koopvaardijvloot, die groote behoefte aan goede Geneeskunstoefenaren heeft, vind ik geene vrijheid om, ten aanzien der examina van Scheepsheelmeesters, afwijking van het voorschrift mijner dispositie, de dato 14 Februarij jl. N°. 100, 5de Afdeeling te gedoogen.

Ten einde nogtans de door uwe Commissie geopperde zwarigheid, zooveel mogelijk uit den weg te ruimen, geef ik haar in bedenking om, éénS voor altijd, in de Courant aan te kondigen dat voortaan, in den regel, op Woensdag van elke week, met bijvoeging van het uur, de examina van Scheepsheelmeesters zullen worden afgenomen.

Ik moet hierbij echter tevens opmerken, dat, tot bijwoning dezer examina, steeds *alle* Leden der Commissie moeten worden geconvoceerd, en dat zoodanige delegatie, waarvan in uwe Missive gerept wordt, in strijd met de Wet is. Overigens zullen zij die op eenen anderen dag, als die door uwe Commissie zal worden aangewezen, verlangen geëxamineerd te worden, verpligt zijn ten minste den vrij korten termijn van drie dagen tusschen de aankondiging en het examen, af te wachten.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
Namens den Minister, de Secretaris Generaal
(*Get.*) J. SCHRÖDER.

4.

Amsterdam, den 10 Junij 1850.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Noord-Holland*, residerende te *Amsterdam*, werd bij Uwer Excellenties Missive van 14 Februarij 1850, N°. 100, 5e Afdeeling, bekend gemaakt met eene dispositie, hoofdzakelijk inhoudende, dat het afnemen der examina, *behalve in de vroedkunde*, voortaan met open deuren behoorde te geschieden, en dat dag en uur van het examen, althans drie dagen te voren door het dagblad der Provincie, waar de Commissie zitting houdt, ter kennis der ingezetenen moest gebragt worden.

Onze Commissie eerder eene opheffing van haar bestaan, met

die der overige Provinciale Instellingen van gelijken aard, te gemoet ziende, dan, staande haar nog kortstondig aanwezen, zulk eene in het oog loopende wijziging harer werkzaamheden, meende al aanstonds in ernstige overweging te moeten nemen, of zij niet verpligt ware, hare bedenkingen tegen dit voorschrift, met eerbiedige onderwerping aan beter oordeel, voor Uwe Excellentie te moeten openleggen. Edoch in de verwachting, dat door nieuwe wetten spoedig een einde zoude gemaakt worden aan de gebreken, die de Geneeskundige Politie in ons vaderland allerwege aankleven, heeft zij verkieslijker geacht, hare bezwaren bij zich op te sluiten, dan Uwe Excellentie daarmede op zijde te komen.

Er deden zich echter reeds kort na de openlijk gehoudene examina van Maart bezwaren op, die zij meende onder de aandacht van Uwe Excellentie te moeten brengen. Zij stonden met den koophandel, dat is: met de voornaamste zenuw van den Staat in zoo innig verband, dat het haar niet onvoegzaam of onbescheiden voorkwam, eene uitzondering voor te dragen op de beide Artikelen Uwer Dispositie van 14 Februarij ll. Zij vond daarin te minder zwarigheid, naardien bij Art. 1 van de Ministeriële beschikking een der belangrijkste takken der Geneeskunst, *met name de vroedkunde*, van het openlijk examen wordt uitgesloten.

Welke redenen voor die uitzondering bestaan hebben, valt der Commissie moeijelijk te doorgronden. Van eenen teederen aard kunnen zij wel niet geweest zijn. Immers voor het zedelijk gevoel der Ingezetenen, welke het examen zouden verkiezen bij te wonen, zijn verloskundige vragen niet aanstootelijker te achten, dan die over de gesteldheid en het nut der voorttelingswerktuigen van beiderlei kunne en over die heelkundige ziekten en gebreken, wier geweld en verpestende aard dag aan dag met reuzenschreden toenemen.

Doch wat hiervan zijn moge, gemelde uitzondering bestaat, hoewel de reden daarvan voor onze Commissie een raadsel moge gebleven zijn. Dringend kwam het haar voor, eene tweede, met grond omkleede uitzondering, aan Uwe Excellentie voor te stellen. Het stond aan Hoogdenzelven, die grond te peilen en te beoordeelen. Daartoe toch was het voorstel door haar geschied. Zij zag dan ook met vertrouwen den uitslag van dat oordeel te gemoet. Op zulk een antwoord evenwel, als Uwe Missive van 13 Mei 1850, n°. 215, 9e Afdeeling, Medische Politie, haar deed geworden, mogt zij zich niet verwachten. Het luidt woordelijk als volgt:

»In het belang der koopvaardijvloot, die groote behoefte aan goede Geneeskunstoefenaren heeft, vind ik geene vrijheid, om ten aanzien der examina van Scheepsheelmeesters afwijking van het voorschrift mijner dispositie, dd. 14 Februarij jl., no. 100, 5e afd. te gedoogen."

Meent Uwe Excellentie dan, dat gemeld voorstel gedaan is in het belang onzer Commissie en bepaaldelijk ook daarom niet *gedoogd*

mag worden, dat belang te ondersteunen en te bevorderen; of bestaat bij Hoogdenzelven eenig vermoeden, dat zij niet evenzeer doordrongen is en ten allen tijde geweest is van de noodzakelijkheid, dat de koopvaardijvloot voorzien zij van goede Geneeskunstoefenaren? Zoo onverhoopt dit bij Uwe Excellentie het geval zijn mogt, zou het inzien van de verslagen over de jaren 1847, 1848 en 1849, om nu slechts de drie laatste jaren te noemen, in staat geweest zijn, dat onverdiend vermoeden op te heffen; het zou ten minste hebben kunnen bewijzen, dat zij, bij het afnemen der private, toen nog gebruikelijke examina, niet ligtvaardig is te werk gegaan in het bevorderen der proevelingen tot Scheepsheelmeesters; want toch van vijf-en-veertig, in dat tijdsverloop onderzocht, is ruim een vierde afgewezen.

Zoo handelen geene lieden, die niet diep doordrongen zijn van de hooge roeping, waaraan zij door eed en trouw zich verbonden hebben.

Maar zoo grievend miskend, als nu geschied is, kunnen de leden der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Noord-Holland*, resíderende te *Amsterdam*, dan ook niet langer werkzaam blijven op hunnen post, en moeten Uwe Excellentie verzoeken, aan Zijne Majesteit den Koning te willen voordragen, hun, het uit dien hoofde verlangd ontslag te verleenen, en zoo Hoogdenzelven mogt vinden, dat zij hun ambt niet zonder eer vervuld hebben, daarbij *eervol* te voegen?

Aldus gearresteerd in de Vergadering der Provinciale Commissie enz., den 4 Junij 1850.

(*w. g.*) G. VROLIK,
M. W. LUBER,
A. W. F. HERCKENRATH,
J. J. A. LUCHTMANS,
M. BACKER,
p.p. F. P. TIM,
J. DE JONG,
A. J. D'AILLY.

5.

Amsterdam, den 10 Junij 1850.

Aan zijne Majesteit den Koning.

Sire!

De Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Noord-Holland*, residerende te *Amsterdam*, heeft zich verpligt geacht, zoo zij niet alle eergevoel van zich wilde afwerpen, om Uwer Majesteits Minister van Binnenlandsche Zaken te verzoe-

ken, haar ontslag uit die betrekking aan Hoogstdenzelven te willen voordragen. Zij heeft de gronden, welke haar tot dit besluit genoopt hebben, voor zijne Excellentie bescheidenlijk ontwikkeld. Welligt dat Hij het niet onvoegzaam zal oordeelen, de haar aangedane grieven redelijker wijze op te heffen of daaraan eene bevredigende verklaring te geven. Doch het is evenzeer mogelijk, dat Hij het verzoek om ontslag aanneemt en voordraagt aan Uwe Majesteit, zonder uiteenzetting der redenen, welke hare handelingen ten deze bestuurd hebben.

Welk het gevolg nu van haar Adres zijn moge, zij zou zéer ongaarne bij Uwe Majesteit voorkomen, als geleid door eene eigendunkelijke handelwijze of door gemis van dien eerbied, welke ondergeschikte magten aan hoogere verschuldigd zijn.

Het is daarom, dat zij voor Uwe Majesteit met vol vertrouwen hare nederige bede openlegt, dat het Hoogstdenzelven behage, tot geen besluit te dezer zake te komen, vóór en aleer kennis te hebben genomen van die bescheiden, welke zij de vrijheid neemt, hiernevens in afschrift over te leggen.

De leden der Provinc. Commissie voornoemd:

(*Get.*) G. VROLIK,
M. W. LUBER,
A. W. F. HERCKENRATH,
J. J. A. LUCHTMANS,
W. BACKER,
p.p. F. P. TIM,
J. DE JONG,
A. J. D'AILLY.

6.

's Gravenhage, den 28 Junij 1850.

Aan de Provinciale Geneeskundige Commissie in *Noord-Holland*, te *Amsterdam*.

Bij Missive van 8 Mei jl. wierd door Uwe Commissie een bezwaar aangevoerd tegen de toepassing mijner dispositie van 14 Februarij dezes jaars, n°. 100, op de examina van Scheepsheelmeesters.

Dat bezwaar kwam mij niet voor van genoegzaam gewigt te zijn, om eene afwijking van den *Algemeenen* regel noodzakelijk te maken; integendeel scheen mij juist het *ware* belang der koopvaardijvloot, eene dergelijke afwijking niet te gedoogen. Om echter, zoo veel mogelijk, de gemaakte zwarigheid op te lossen, stelde ik tevens aan uwe Commissie een middel voor, waardoor ik meende, dat zulks het best zou geschieden.

Ik had zeker niet vermoed, dat mijn antwoord, in dien zin op uwe bovengemelde Missive gegeven, waarbij geen sprake van ontevredenheid jegens uwe Commissie was, aanleiding zou hebben kunnen

geven tot het opwekken eener zoo hooge mate van gevoeligheid, als waarvan mij de brief uwer Commissie, de dato 10 Junij jl. het bewijs levert. Ik vleije mij nogtans, dat die gevoeligheid, uit misverstand ontsproten, als nu zal zijn geweken.

Meent uwe Commissie, desniettemin bij haar verlangen, om uit hare betrekking ontslagen te worden, te moeten volharden, dan zal zij zich daartoe regtstreeks aan Zijne Majesteit den Koning dienen te wenden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*Get.*) THORBECKE.

7.

Amsterdam, den 31 Julij 1850.

Aan Zijne Majesteit den Koning.

Sire!

De Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Noord-Holland*, residerende te *Amsterdam*, had de eer bij Missive van 10 Junij jl. voor Uwe Majesteit de redenen open te leggen, welke hare Leden gedrongen hebben, den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken te verzoeken, hun ontslag uit deze betrekking aan Hoogstdenzelven te willen voordragen. Zij deden deze kennisgeving vergezeld gaan van het nederig verzoek, om geen besluit ter dezer zake te nemen, dan na inzage der bescheiden, welke zij de vrijheid nam bij deze Missive te voegen.

De Commissie ontving sedert dien tijd eene Ministeriëele Missive, gedagteekend 28 Junij 1850, waarvan zij de eer heeft, hiernevens een afschrift Sub. Litt. A. te voegen.

Na zich met den inhoud dier Missive bekend gemaakt te hebben, werd bij haar in gezette overweging genomen, of zij het daarvoor mogt houden, dat de bezwaren, welke haar tot het vragen van ontslag gedrongen hadden, door dat antwoord waren opgeheven en weggenomen. Doch het eenparig oordeel kwam daarop neêr, dat zulks in geenen deele het geval was, en haar alzoo niets overbleef, dan de aanwijzing Zijner Excellentie te volgen, en zich regtstreeks aan Uwe Majesteit te wenden, ten einde aan Hoogstdezelven haar eerbiedig verlangen te kennen te geven, om uit deze betrekking, des mogelijk, eervol ontslagen te worden.

Aan den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken, heeft zij, bij Missive van 10 Junij ll. zich enkel bepaald bij de vermelding harer grieven betrekkelijk de eerste zinsnede zijns antwoords op haar voorstel van 8 Mei jl., om, in het belang des Koophandels, die groote zenuw des Staats, eenige ruimte te bekomen voor de toe-

passing van Artikel 1 Zijner beschikking van 14 Februarij dezes jaars, N°. 100. op de examina van Scheepsheelmeesters.

Zijne Excellentie oordeelde, bij zijn antwoord van 13 Mei daaraanvolgende, een middel te hebben verstrekt, »om de geopperde zwarigheid, zooveel mogelijk uit den weg te ruimen, door in bedenking te geven, om, ééns voor altijd, in de Courant aan te kondigen, dat voortaan, in den regel, op Woensdag van elke week, met bijvoeging van het uur, de examina van Scheepsheelmeesters zullen worden afgenomen," en komt op dit middel terug, bij zijne boven vermelde Missive van 28 Junij jl.

Bijaldien de Provinciale Commissie zijner Excellentie van nader antwoord had te dienen, zou zij niet onopgemerkt hebben moeten laten, dat zij te veel eerbied koestert voor hare medeingezetenen, om hen in het geval te brengen van ergerlijke teleurstelling, die uit zulk eene aankondiging, bij eventueel gemis van Candidaten, stond voort te vloeijen.

De Ministeriële Missive van 13 Mei jl. bevatte daarenboven eene soort van beschuldiging, die de Provinciale Commissie bij haar aanzoek om ontslag niet noodig had geoordeeld, afzonderlijk ter wederlegging op te nemen, welke zaak zij echter op het gewigtig oogenblik, dat zij Uwe Majesteit met een verzoek komt naderen, niet onvermeld mag laten.

De Provinciale Commissie namelijk had van alle tijden de gewoonte, om tot het afnemen der examina van Scheepsheelmeesters drie Leden te delegeren, die elke maand afwisselden en door drie anderen vervangen werden. Zij benoemde daartoe geregeld een Medicinae Doctor, een Heelmeester en een Apotheker, volgende daarin, hetgeen zij ook in de Algemeene Vergadering pleegde te doen, indien het zoo geviel, dat Scheepsheelmeesters zich aldaar kwamen aanbieden tot het afleggen van examen.

Zij had van deze gewoonte, bij hare Missive van 8 Mei ll., kennis gegeven aan Zijne Exellentie en haar verlangen geuit, om op gelijken voet, ingeval van noodzakelijkheid, te mogen voortgaan.

Verre van het dringende des voorstels aan te nemen, zegt Zijne Excellentie ten slotte:

»Ik moet hierbij echter tevens opmerken, dat tot bijwoning dezer examina, steeds *alle* Leden der Commissie moeten worden geconvoceerd, en dat zoodanige delegatie, waarvan in Uwe Missive gerept wordt, in strijd met de wet is." —

Dat de Heer Minister van Binnenlandsche Zaken vrijheid had, zich met die gewoonte niet te vereenigen en te verlangen, dat van nu voortaan geene examina zouden worden afgenomen in eene Vergadering, dan waartoe al de Leden beschreven waren, wil de Provinciale Commissie niet betwisten; maar dat hare gedragingen in *strijd* met de wet geweest zijn, kan zij niet toegeven, zoolang haar niet zal zijn aangewezen, welk artikel van de Wet zulk een verbod inhoudt.

Doch des geenszins: zij zwijgt wijslijk van de verdeeling der werkzaamheden, en heeft aan de Provinciale Commissien vrijheid gelaten, hoe het best te voldoen aan de verpligtingen, waartoe Voorzitter en Leden, bij de aanvaarding van hunnen post, zich bij eede verbonden hebben.

Uwe Majesteit gelieve deze uitweiding te vergeven. De Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Noord-Holland*, residerende te *Amsterdam*, heeft gemeend, die nadere toelichting aan haar verzoek, om, des mogelijk, eervol ontslag niet te mogen onthouden.

De Provinciale Commissie voornoemd.

(*Get.*) G. VROLIK,
M. W. LUBER,
A. W. F. HERCKENRATH,
J. J. A. LUCHTMANS,
M. BACKER,
F. P. TIM,
J. DE JONG,
A. J. D'AILLY.

8.

Amsterdam, den 13den September 1850.

Aan Zijne Majesteit den Koning.

Sire!

De Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Noord-Holland*, residerende te *Amsterdam*, had de eer, den 10. Junij jl., bij een eerbiedig adres onder de aandacht Uwer Majesteit te brengen de noodzakelijkheid, waarin alle hare Leden waren gebragt geworden, om den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken te verzoeken hun ontslag, zoo mogelijk, eervol uit deze betrekking aan Uwe Majesteit voor te dragen.

Zij gaf daarbij tevens haren wensch te kennen, dat het Uwer Majesteit mogte behagen, tot geen besluit te dezer zake te komen, vóór en aleer kennis te hebben genomen van de bescheiden, welke zij de vrijheid nam, bij dat adres in afschrift over te leggen.

Onder dagteekening van 28 Junij daaraanvolgende ontving zij van Zijne Excellentie een antwoord op de grieven, welke haar tot het verzoek om ontslag gedrongen hadden. Dit antwoord niets ontnemende aan den grond, die tot hare handelwijze aanleiding had gegeven, mogten de Leden der Commissie zich daardoor van hun vroeger genomen besluit niet terug gebragt rekenen. Waarvan zij, naar aanwijzing des Heeren Ministers, bij een ontwikkeld adres de dato 31 Julij l.l. de eer hadden, aan Uwe Majesteit kennis te

geven, onder bijvoeging van een Afschrift der bedoelde Ministeriële Missive, en herhaling van hun eerbiedig verzoek, om, des mogelijk, een eervol ontslag uit deze hunne betrekking te erlangen.

De Provinciale Commissie heeft, met vertrouwen Uwer Majesteits besluit inwachtende, inmiddels alle aanvragen van bevoegde magten en de loopende zaken met naauwgezetheid behandeld en waargenomen. Doch het vertrouwen des Heeren Ministers zoo blijkbaar missende in het onderzoek van de bekwaamheid en kunde der proevelingen, heeft zij niet van zich kunnen verkrijgen, daaraan eene werkzame hand te leenen.

Zij oordeelt echter dien staat van zaken, bij het reeds toenemend getal van Candidaten tot het afleggen van examen in verschillende vakken der Geneeskunde, te dringend, dan dat zij Uwe Majesteit daarvan onkundig zoude mogen laten, ten einde Hoogstdezelve een besluit neme, waardoor in deze dringende behoefte zal kunnen worden voorzien.

De Provinciale Commissie voornd.
In derzelver Naam:
(*Get.*) G. VROLIK, *President.*
M. W. LUBER, *Secretaris.*

9.

's Gravenhage, den 26 September 1850.

Aan den Heer Staatsraad Dr. G. Vrolik, Hoogleeraar te *Amsterdam.*

Ik heb de eer U. H. Gel. hiernevens te zenden 8 afschriften van zijner Majesteits Besluit dd. 24 September N°. 4, ter uitreiking aan de daarbij betrokkenen, en U. H. Gel. te verzoeken aan mij ten spoedigste te doen toekomen de rekening en verantwoording der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt, te *Amsterdam,* terwijl zoodra mogelijk door mij aan U. H. Gel. zal worden berigt, wanneer en aan wie het materieel dier Commissie zal worden overgedragen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
Namens den Minister
De Secretaris Generaal,
(*Get.*) J. SCHRöDER.

10.

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Gezien de adressen der Provinciale Geneeskundige Commissie te *Amsterdam,* de dato 10 Junij en 30 Julij dezes jaars.

Op het rapport van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 5 September 1850, n°. 180, 9e Afdeeling.

Gelet op de Artt. 2 en 3 der Wet van 12 Maart 1818 (*Staatsblad* n°. 16) en de Artt. 1 en 2 van het Koninklijk Besluit van den 31 Mei 1818 (*Staatsblad* n°. 25).

Hebben goedgevonden en verstaan:

1°. Aan de Heeren

G. Vrolik, M. W. Luber, A. W. F. Herckenrath, J. J. A. Luchtmans, M. Backer, F. P. Tim, J. de Jong en A. J. d'Ailly, op hun verzoek, eervol ontslag te verleenen uit hunne betrekking van leden der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Noord-Holland* residerende te *Amsterdam*, onder verpligting om, op tijd en wijze door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken te bepalen, verantwoording hunner administratie en overgift der onder hen berustende gelden en ander materieel te doen.

2°. Het ressort, waar binnen de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt, residerende te *Haarlem*, hare werkzaamheden zal vervullen, voor het loopende jaar, uit te breiden over geheel de Provincie *Noord-Holland*.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering van dit besluit.

's Gravenhage, den 23 September 1850.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken:
(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met het Origineel.
De Secretaris Generaal
bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken:
(*get.*) J. SCHRÖDER.

Voor eensluidend Afschrift.
De Secretaris Generaal:
(*get.*) J. SCHRÖDER.

11.

Amsterdam, 1 October 1850.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Ik heb bij Uwer Excellenties Missive van 26 Sept. jl, n°. 82, 9e Afdeeling. Medische Politie, ontvangen afschriften van Zijner Majesteits Besluit de dato 20 September 1850, n°. 4, waarvan een voor mij behouden (1), zeven zijn uitgereikt aan de daarbij betrokkenen.

Die Missive tevens het verzoek bevattende, om ten spoedigste aan Uwe Excellentie te doen toekomen de rekening en verantwoording der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt te *Amsterdam*, heb ik mijnen nu ontslagen Medeleden ook daarmede bekend gemaakt. Er valt geen twijfel, of er zal aan het

(1) Dat afschrift voerde die dagteekening.

zamenstellen van die rekening en verantwoording, nadat de noodige bescheiden zijn ingekomen, de verlangde spoed worden bijgezet.

Bij deze gelegenheid meen ik echter onder de aandacht Uwer Excellentie te moeten brengen, dat op de vroeger (1) ingezonden rekening over den jare 1849 tot nu toe van wege het Ministerie van Binnenlandsche Zaken geen antwoord is ingekomen, en neem alzoo de vrijheid, eerbiedig te verzoeken, mij het welmeenen Uwer Excellentie daarop wel te willen mededeelen, ten einde het batig slot als grondslag te doen dienen voor de rekening en verantwoording over de verstreken maanden van het jaar 1850.

(*w. g.*) G. VROLIK.

12.

's Gravenhage, den 5 October 1850.

Aan den Heer Staatsraad Dr. G. Vrolik, Hoogleeraar ' *Amsterdam*.

Ik heb de eer U Hoog Geleerde bij deze te zenden mijne dispositie van heden, waarbij de rekening en verantwoording der Provinciale Geneeskundige Commissie te *Amsterdam* over 1849 is goed gekeurd en gearresteerd, en verwacht als nu, zoo spoedig mogelijk de rekening dierzelfde Commissie over het tegenwoordig jaar.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
Namens de Minister,
de Secretaris Generaal
(*Get.*) J. SCHRÖDER.

13.

's Gravenhage den 5 October 1850.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

Gezien de rekening en verantwoording van de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Noord-Holland* residerende te *Amsterdam*, over het jaar 1849;

Heeft die rekening en verantwoording ter som van *f* 5267,10 in ontvangst, en van *f* 3932,47 in uitgaaf, goedgekeurd en gearresteerd, en bepaald dat het batig saldo ad *f* 1334.63[5] kan worden gebragt als ontvangst op de rekening van 1850.

Namens den Minister,
de Secretaris Generaal
(*Get.*) J. SCHRÖDER.

---

(1) Den 19 Maart 1850.

le no
ijgen
t Uw
zode
tister
neer
Uwe
batig
erant-

350.
aar

dispo-
Provin
goed
ogelijk

ien,

50.

Com-
-Hol-

7,10[5]
gear-
wor-

er,
al
R.

